

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

LISTY
filologické a paedagogické.

Vydávají se
nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři
J. KVÍČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK DESÁTÝ.

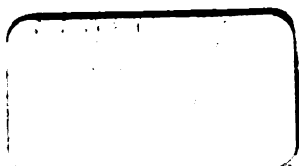
V PRAZE.
Tiskem dra. Edvarda Grégra.
1883.

Obsah ročníku desátého.

Pojednání.

nýbrž personifikací úkazu neb síly pouze jediné, ovšem také, která obrazotvornost lidu nezkušeného zvláště budila a mysl jeho naplňovala úctou a bázní;

2) že výklad správný musí vysvětliti pokud možná všecky vlastnosti, výkony i báje k božstvu se vztahující;

3) že opírati se musí o domnění starých, jakáž o jednotlivých úkazech přírodních měli, ať již ze stanoviska našeho jsou správná aneb zakládají se na klamu a pověře.

Vyšetření původního významu bohyně Atheny ovšem stíženo jest velice tím, že tato bohyně nemá sobě podobné ani v italské mythologii (Minerva římská i etruská jsou pouhým stínem všestrannosti Atheniny) ani v indské, germanské nebo slovanské. Nelze tedy užiti tuto methody srovnávací mythologie jako při božstvech jiných (Indra, Zeus, Jupiter, Perun, Perkunas, Thunar, — Hermes, Odhin, Vaju a Marutové — Apollon a Mars a j.) i třeba bráti se za cílem po cestě jiné.

Soudím, že Athena byla původně bohyně luny, jakož již tvrdil — ač nevíme z jakých důvodů — Aristoteles; soudím pak takto z těchto důvodů:

1) Athena vlastnostmi a výkony svými srovnává se velice s Herou, Artemidou, Afroditou z jedné, a Junonou, Dianou, Venerou z druhé strany. Artemis a Diana jsou nepopíratelné bohyně luny, o Heře a Junoně totéž nezvratným způsobem za nejnovější doby dokázal Roscher. Jest tedy při shodnosti vlastností těchto čtyř bohyň a priori pravdě podobno, že i Athena i Afrodita byly bohyně téhož významu. Ovšem u každé z těch bohyň jedna stránka bytosti jich zvláště vynikla: u Atheny její bojovnost a umělost, u Hery ochraňování porodu a s tím souvisící ochrana sňatků, manželství a odchovávání potomstva, u Afrodity krása a ochrana plodnosti lidské i přírodní. Tím zatlačeny sice jiné stránky bytosti jich do pozadí, ale nezničeny úplně, nýbrž dosud jsou nám patrny. Jest tedy mezi nimi týž poměr, jako mezi Zevem, Apollonem a Heliem, kteří všickni jsou bohy slunečními, jenže pouze poslední a nejmladší z nich nejvíce znaků původní své bytosti podržel.

2) Všecky tyto funkce jich vyložiti lze případně míněním, které staří Řekové, Římané, Indové, Slované, Germané, ba i Semité o luně a působení jejím na přírodu měli.

3) Pokládáme-li Athenu za personifikaci blesku neb oblak neb aetheru nevyložíme všech vlastností jejích neb bájí k ní se vztahujících.

4) Shoduje se Athena (i Afrodita) s některými blíže nám známými bohyněmi luny jiných mythologií.

Osvědčí-li se ovšem toto mínění pravdivým, lze souditi dále přibližně i o době, za které asi pojem božstva toho v Helladě vznikl, i o otázce, zdali a pokud jest Afrodita a Athena božstvem

z cizích snad náboženství přejatým (o Atheně domýšlel se toho na př. Rinck, E. Curtius a j.) či původem svým řeckým.

Působnost Athenina vztahuje se jednak ku přírodě, jednak k úkonům ethickým. Obor druhý působnosti její jako u jiných bohů vyvinul se teprve z prvého, jejž nám tedy v prvé řadě, ba výhradně zkoumati jest.

Všecky tři bohyně u Řeků i u Římanů velikou měrou působí na přírodu: na úrodu zemskou, moře a vodstvo vůbec, úkazy nebeské (bouře, větry) i na člověka (na porod jeho a odchování i na osud lidský).

a) Athena jest bohyně úrody. O tom svědčí attické slavnosti svatých orání (ἱεροὶ ἄροτοι) také jí ku poctě konaných, slavnost skiroforií (12. skiroforionu t. j. as koncem června) platící jí, Poseidonu a Heliovi a spojená s arrheforiemi, oschoforií (v čas vinobraní, ku konci října) a snad i kallynterií a plynterií (v thargelionu t. j. květnu-červnu), báj o Erechtheovi, Herse (Pandrose) a Aglauře, epitheton Τιθρωνή (nejspíše od koř. θρᾱ, ostříhající) v demu attickém Φλυεῖς. Že tento význam její rozšířen byl i mimo Attiku, svědčí epitheta βοαρμία (v Boiotii), βούδεια (v Thessalii), Ἀλέα (mírně hřející) v Tegei, Mantineii, Alei, v Lakonsku.

Artemis i Diana mají tytéž funkce. Srovnati lze Orf. hymn. 36. 14, Kallim. 3. 129, Catull. 34. 17, Hor. Od. 4. 6. 39 a j. v., ze kterých míst vyplývá, že i tato božstva byla dárkyněmi úrody, epitheton Artemidino πολύβοια, εὐπορία (na Rhodu, kde byla ve spojení s Persefonou), báj o kanci kalydonském, dle níž Artemis i úrodu polní ničí, tak jako ji dává (mimo podobné pověsti jiné na př. u Paus. 7. 19. 3, v Brauroně a j.). Hlavně libuje si Artemis a Diana v hájích (odtud tak hojné háje těchto bohyň) a lesích a jest jich strážkyní, podporuje vzrůst hlavně útlých květin a stromů; ἰακυνθοτρόφος sluje v Knidu, δαφναία (ochránkyně vavřínu tak jako Athena olivy) u Sparťanů a v Olympii.

Afrodita a Venus ostříhá hlavně hájů a zahrad (srv. hojné háje kyperské v Pafu, Idalii, Tamassu a j.); Ἀφροδίτη ἐν κήποις v Athenách sdílela se s Athenou o slavnost arrheforií. Svědčí o této působnosti její epitheta ἄνθεια (na Kretě), ζείδωρος, ἠπιόδωρος, εὔκαρπος, δωρῖτις (v Knidu); dle kyperské báje darovala lidem růži, myrtu, anemonky, tamaryšk. Ještě více vyniká tato vlastnost u Venery (jež v mnohé příčině podobna jest Floře, Feronii, Libeře). Ta hlavně ostříhá vzrůstu bylin zahradních, zelin, vína a pod. Jí platí slavnost vinalií (srv. oschoforie athenské). Ráda mešká také v hájích, jež se jí, jako Dianě, zhusta zasvěcují; srv. háj a zřídlo Ferentinino (Ferentina = oskická Herentas = Venus), háj Murciin na Aventinu, háj Libitinin v Římě a j. v.

U Hery a Junony tato vlastnost její jest zatemněna; ukazují však k ní epitheta ἄνθεια, πανδοσία (v jižní Italii), jakož i hojné užívání květin při bohoslužbě její.

Agrarní význam tento jest u Atheny nejširší; ale i tato její péče vztahuje se hlavně ke stromům (olivě) a k dozrávání plodů jich (vína). Příčina, proč staří bohyně luny učinili bohyněmi agrarními, jest tato: dle domnění jich v době, kdy plodiny stromů dozrávají a kdy po Řecku i Italii přestávají deště a nastává suché, vyprahlé léto, dodává potřebné vláhy rostlinstvu rosa. Rosa však dle domnění starých, jež hojnými místy lze doložiti (srv. jen známé latinské roscida luna) padá hojně za noci, kdy jest plnoluní, jest tedy jaksi darem luny, čili bohyně luny. Rose pak přičítali staří netoliko sílu občerstvující, nýbrž i živící. Dle jich mínění i med padal s nebe v podobě rosy a med měl sílu zachovávati i posilovati tělo. Ambrosie i nektar jsou totožné s rosou, medem a vůbec vláhou nebeskou jako vedský nápoj božský soma, kterým posiluje se Indra a jiní bozi k boji s obludami nebeskými (Valou, Ahim, Vritrou a j.). Pozoruhodno jest, že soma (= ambrosie, nektar) již ve Vedách a častěji ještě v pozdějších epických básních indských znamená i lunu, patrně proto, že jméno daru, kterýž luna skytá, přeneseno zosobněním na dárce samého.

Proto vzývali Attičané Athenu za nejparnějších měsíců, kdy dle nejnovějších badání meteorologických v Attice naprosto žádné rosy nepadá, žádajíce ji za rosu (arrheforie, skiroforie); tak vyložiti třeba i symbolickou smrt služky Atheniny Hersy.

Zvláště snadno vykládá se tímto, proč právě oliva (v Attice i jinde, na př. na Rhodu) byla na péči Athené; dle domnění totiž starých plod olivy tenkrát jest nejlepší, jestliže uzrává bez deště, občerstvován jsa pouze rosou (Plin. N. H. 15. 6). K tomu přistupuje domnění starých, které až do našich dnů u všech národů indoevropských i jiných potrvalo, že luna má veliké působení na zrůst všech věcí (zvířat, bylin a j.). Řada různých pověr takých u nejrůznějších spisovatelů dochovaných (od Hesioda až po Plinia a Athenaia) jest téměř nekonečná. Shrnouti je lze v toto: přibývání světla měsíčného působí i přibývání jednotlivých částí těl organických, podporuje tedy vzrůst. Srv. na př. Plut. de Isid. 41 *τὴν .. σελήνην γόνιμον τὸ φῶς καὶ ὑγροποιὸν ἔχουσαν εὐμενῆ καὶ γοναῖς ζῴων καὶ φυτῶν εἶναι βλαστήσεσι.* Athen. 7. 276 e *καὶ καρπῶν δὲ οἱ πλεῖστοι πρὸς τὸ σελήνιον πεπαίνονται.*

Dále domnívali se staří (pověry ty nevymizely ani za naší doby), že světlo měsíčné podporuje hnití a pokládajíce uzrávání plodu za jakési hnití, došli mínění, že světlo měsíčné k uzrávání plodů nemálo působí (srv. Athena *Ἀλέα* a j.).

Tato vlastnost Athenina nevyloží se dostatečně, ani pokládáme-li ji za personifikaci blesku aneb vůbec za bohyni mraků a bouřky, tedy dárkyni zvlažujících deštů (srv. mínění Lauerovo a Roscherovo), ani za bohyni aetheru. Agrarní slavnosti i agrarní báje Atheny se týkající však vykládají se dobře, pokládáme-li ji za bohyni luny.

b) Nemenší jest působení Athenino na moře a vodu vůbec. Svědčí o tom již epitheton *τριτογενής* a *ὄγγα* neb *ὄγκα* t. j. vodorozenka. Proto ctěna Athena hlavně na řekách: v Alalkomenách, kde byla i řeka Triton, v Aliferách v Arkadii, v Lakonii u řeky Nedonu, na hranicích achaisko-elidských na břehu řeky Larisa, na Kretě, v Lydii, ve Fthiotidě a blíže Koroneie (potok Athenin *Κοράλιος* t. panenský). Chránila i přístavy a plavbu mořskou: slula *προμαχόρμα* (ochránkyně přístavů) na Buporthmu v Peloponnesu, *ἐκβασία* v Byzantiu. Athena vystavěla prý i prvou loď; Palladia bývala ochranným znakem lodí. S Poseidonem ctěna byla Athena na Theře, v Attice (na Kolonu); zápasila s ním o Atheny, Troizena, Argos (jako Hera).

Touž moc měla i Artemis, jakož dosvědčují epitheta *λιμναία* a *λιμνᾶτις* (v Sikyonu, Epidauru, na hranicích Messénie, v Limnách messenských, blíže Tegee, u jezera gygajského a j.), *ἑλεία* (*ἕλος* = *λίμνη*) v Messeně a Alorách. Dle řek sluje Alfeiaia (Alfeiusa) v Elidě, Imbrasia na Samu, Potamia na Kladeu a Alfeiu. Chrámy její stavěny blíže zřídel neb na zřídlech samých (i v Mariu a Dereiu v Lakonii a blíže Sparty); slula i *ἐκβατηρία* na Sifnu. Dle zálivů a přístavů sluje Saronia, Munychia, Aulis, dle mysů Leukofryne, Issora, Chesias; srv. epitheta *λιμενοσκόπος*, *δέσποινα ἁλίας λίμνας* (Eur. Hip. 228), *ἀκταία*, *δελφινία*, *εὔπλοια*. Peníze Magnesie thessalské jeví obraz Artemidy, stojící na přídi lodi. Mořskou bohyní byla i Diktynna.

I nad teplými vodami má moc; proto sluje *θερμαία* (na Lesbu). Teplé prameny byly u chrámu Artemidy leukofrynské blíž Figalie; zasvěcen byl jí i břeh thermopylský. I Athena prý Herakleovi k vůli vytrysknouti dala kdysi teplým pramenům. Tak i Hekata Hesiodova, jež vlastnostmi svými úplně rovná se Artemidě a v onom hymnu Hesiodovy Theogonie také jí jest, chrání plavbu mořskou. Tak i Diana (Cat. 34, 12) má působení na vodstvo.

Totéž říci jest o Afroditě, bohyni z moře zrozené. V Knidu sluje *εὔπλοια*; tak i v Aigách kilických a na Kypru; jinde *ποντία*, *ἐπιποντία*, *θαλασσία*, *γαληναία*, na př. v Aigině a Hermioně. Proto ctěna bývá zároveň s Poseidonem (v Patrách, v Kainopoli lakonské, v Aigiu achajském, Orchomenu arkadském, Messeně). Mořskou bohyní jest i *Ἀφροδίτη Αἰνειάς* po celé oblasti středozemního moře ctěná. Miluje jako Artemis místa vlhká (*Ἀφροδίτη ἐν καλάμοις* neb *ἐν ἕλει* na Samu). U Římanů Venus sluje marina.

I zřídla byla jí posvátná v Orchomenu (tuto slula i Akidalia dle pramene), v Peře, Halikarnassu, v Arkadii (zřídlo *Μελαγγεῖα*); Alentia slula v Kolofonu dle řeky.

Hera i Juno pozbyly téměř této vlastnosti; upomínají na ni pouze epitheta *ἁλία*, *ἑλεία* (na Kypru), Imbrasia (na Samu, jako Artemis).

Působení toto vyložiti třeba takto: dle domnění starých byla luna původem vlhkosti, tak jako slunce sucha, i působila ovšem nemálo na zřídla, řeky a vodstvo vůbec, sama dle těchto pověr opět vlhkem vod sladkovodních se živíc, tak jako slunce vlhkem sláně mořské. I doklady této víry starých jsou hojné.

Nepopíratelné působení luny na moře, hlavně na přítok i odtok jeho, již starým dobře bylo známo. Proto ctěna bohyně luny hlavně v přístavech a zálivech, kde úkaz ten nejvíce se jeví, a na přistání i odplutí lodí nemálo působí.

Na základě toho snad vyložiti jest i to, že bohyně luny tak jako Poseidon mívají epitheton *ἱππία*; oř byl starým, jakož známo, symbolem pádících vln mořských.

Athena slula *ἱππία* na Kolonu v Attice, v Olympii, v Tegei; Athena *κορία* u Kleitora v Arkadii a Athena v Athenách nalezla prý čtverospřežení. Kyreňané naučili prý se od Atheny krotiti koně. Athena *χαλινῖτις* v Korinthu skrotila Pegasa. O Panathenaiích konány i závody jezdecké.

Artemis *ἱππία* ctěna byla ve Feneu (v Arkadii); tam slula i *εὐρίππα*. Ve Ferách Thessalských zobrazována držíc v rukou koně nebo jedouc na něm. Pindar (Ol. 3. 46) nazývá ji *ἱπποσόα*. Eur. Hip. 228 a násl. *δέσποινα γυμνασίων τῶν ἱπποκρότων*, Homer a jiní básníci *χρυσήνιος*.

Hera slula *ἱππία* v Olympii, *ἡνιόχη* v Lebadeii; Afrodita *ἱπποδάμεια*, Venus Equestris. Možno ovšem (a tuším, že jest to správnější) vykládati tuto vlastnost bohyň luny tím, že lunu (jako slunce) myslili si staří taženou spřežením aneb na oři jezdící, a že tedy tento význam bohyním luny společný vyvinul se jinak, než u boha moře a vodstva *κατ' ἐξοχήν* Poseidona a Neptuna.

c) Athena vládne i bleskem a bouří, jako Zeus. Svědčí o tom blesk, jenž bývá často attributem jejím na penězích a obrazech, i aigis, jiš má se Zevem a Apollonem, bohy to slunečními, společnou. Aigis pak jest symbolem bouřného mraku. Symbolem mraku jest i kůže kozí, jíž má někdy hlavu pokrytu Athena i Iuno Lanuvina. Netřeba připomínati, že i koza Amaltheia, jež Dia kojila, jest jen mythickým obrazem mraku, mléko její obrazem vláhy nebeské. Z mythologie vedské uvésti lze hojné toho analogie. Etruská Menrfa jest po přednosti bohyně bouře a blesku, u římské pak Minervy zachovány toho aspoň stopy (srv. Verg. Aen. I. 42., XI. 259 s poznámkami Serviovými.) Touž moc má také Hera (Hom. Il. 15. 26 a 14. 254 a násl. a j.); poslem jejím jest Iris. Spartská a korintská Hera *αἰγοφάγος* právem pokládá se také za bohyni bouře. Že Juno touž měla vlastnost, vysvítá i z pověsti o Aeneovi. Pozoruhodno, že oběma bohyním Atheně i Heře, Junoně i Minervě svaty byly vrány, jakožto ptáci dešt a bouři věštící. S Junonou srovnává se i picenská bohyně Cupra. U Diany a Venery, Artemidy a Afrodity této platnosti stopy nejsou zachovány, pokud vím, žádné.

Vlastnost tuto, všem bohům světla společnou, vyložiti jest míněním starých (i u jiných národů evropských i neevropských rozšířeným), že slunce i měsíc na tyto úkazy přírodní nemalé mají působení. Mimo to představovala si všecka bájesloví (indské, germanské, slovanské) bohy sluneční jakožto bojovníky v bouři. Boje, kteréž vede Indra s obludami nebeskými (mraky), obrážejí se v podobných bájích řeckých i jiných. Hlavně Apollon a heroové sluneční přejímají tuto úlohu (Herakles a zápas jeho s obludami v bájích o Hesioně, Perseus a Gorgo, kteráž jest personifikací bouřlivého mraku, Perseus a zápas jeho o Andromedu a j. v.). Báje tyto vyskytající se v různých, často znetvořených podobách i v pohádkách indoevropských, vznikly hlavně takto: Staří představovali si, že svítící tělesa nebeská jsouce v zimě v moci mraků, na jaře za bouřek jarních vítězný s nimi vedou boj; paprsky jejich, jimiž mraky zapuzují, proměnili si pak ve fantasii své v šípy, kopí a vůbec ve střely jakékoliv. Poněvadž pak i blesk pokládali někdy za světlo nebeské, ne z mraků pošlé, nýbrž s výšin nebes se řítící a je prorážející, přikládali jim i blesk za zbraň. Tak stali se bohové sluneční i lunní jednak bohy bouře (neboť v bouři zápasí), jednak bojovníky a bohy válečnými. Bouři pak netoliko působí, nýbrž — a to jest významné — i tiší. Athena *ἀνεμῶτις* v Mothoně messenské tišila prý větry, rovněž tak i Hera na Lakiniu.

Na tomto místě není tuším nevhodno, vyložiti i báje o zrození Atheninĕ, poněvadž zvláště jedna verse jich s touto vlastností Atheninou těsně souvisí.

Temná báje o zrození Atheny jest dvojí:

1) Dle jedné jest Athena rozenkou vod (*τριτογένεια*); narodilať prý se a vychována byla u jezera tritonského (*Τριτωνὶς λίμνη*) v Libyi, tedy na nejzazším západě ležícího (Libyi, jak lze dokázati, staří kladli nejzáze na západ). Tato *Τριτωνὶς λίμνη*, kterou Řekové shledávali na různých místech Řecka, byla však zajisté původně moře (*λίμνη* značí také moře) a to západní proud Okeana. Ale dle domnění starých Okeanos jsa původem všeho, byl také původem a sídlem světel nebeských. Z něho již ve Vedách vystupují a v něm se rodí netoliko hvězdné nebe (Rigveda 7. 55, B, 7), nýbrž i bůh slunce Savitar, jenž proto sluje i synem vod (Rigveda 1. 22, 6; 10. 149, 2). Slunce před stvořením světa leželo prý skryto v moři (Rigv. 10. 72, 2). Syny moře jsou i Açvinové (= Dioskurové), jistě bytosti nějaké světla, i na př. Bellerofon (heros sluneční), jsa synem Poseidonovým. Co o hvězdách a nebi, souzeno i zajisté o luně. Odtud vyvinula se i víra, že slunce i luna koupáním v moři neb ve vodách nabývají opět pozbyté síly po své pouti (již u Homera hojné jsou toho doklady; rovněž i u spisovatelů jiných). Helios na př. koupá se dle báje řecké v *χαλκοκέραυνος λίμνη*, dle víry Rusů, Bělochorvatů a Mazurů slunce a měsíc nabývá každodenně nové síly koupajíc se v podzemních

prostorách, plných chladné vody a j. Tím vysvětluje se též, proč heroové sluneční pitím posilují se ke svým zápasům (Indra, Zeus na Kretě, Herakles pověstný svou zálibou v jídle a pití). Nápojem jich jest vláha nebeská, jíž slunce i jiná světla nebeská, dle domnění starých, nabývají jasnosti i síly. Také snadno se vysvětlují tímto časté koupele Artemidiny a Afroditiny i Heřiny a Atheniny. U těchto bohyň stopy toho nalézáme i v kultu; srv. koupele Heřiny při slavení sňatku jejího se Zevem — *ἱερὸς γάμος* — a *λουτρὰ τῆς Παλλάδος*, slavnost argejskou, Kallimachem opěvovanou. Athena tedy jako bohyně luny právem rodí se z moře, vod a to na západu proudu Okeanova; neboť luna po novoluní třetí den večer na západě poprvé jest patrna. Toto objevování se luny po novoluní staří srovnávali i později s narozením jejím (luna nascitur) a třetí den měsíce (měsíc řecký počínal novoluním) Atheně zasvěcovali, tak jako třetí den druhé dekady měsíce, kdy luna jest v úplňku, a třetí den poslední dekady, kdy luna z obzoru mizí. Pravost tohoto výkladu potvrzuje i báje o zrození Afrodity z moře (*Ἀφροδίτη ἀναδυομένη*) čili jak snad chybnou etymologií jména jejího vzniklo, z pěny (*ἀφρός*) mořské. Pozoruhodno jest, že i Hera, patrná bohyně luny, vychována byla v hlubinách Okeanu.

2) Druhá báje, snad již Homerovi známá a později nejrozšířenější, jest velmi temna a nejasna. Jest to báje o zrození Atheny z hlavy Zevovy. Soudím, nemoha se tuto pouštěti do podrobnějších výkladů, že ona část báje, která tvrdila, že Athena zrodila se z hlavy Zevovy, jest původu poměrně pozdního (Homer, jak se zdá, toho rysu v báji té ještě nezná), vzniklá teprve tehdáž, kdy přírodní bohyně Athena změnila se již v ethickou bohyni moudrosti. Bez této části báje Athena jeví se pak jako dcera mračného nebe (= Dia), zrozená v bouři. Že zrození její dálo se v bouři, o tom svědčí mimo jiné i to, že pomocníky při porodu tom jsou buď Hermes (bůh větru), buď Prometheus neb Hefaistos (bohové ohně a blesku), kteří Zevovi hlavu rozpoltí a tím způsobí, že Athena ozbrojená z hlavy Diovy vyskočí. Že tato verse báje jest původnější, dokazuje pověst Rhodská, dle kteréž Athena skryta byla před svým zrozením ve mraku a dle níž Zeus bleskem mrak rozpoltiv, dráhu jí uvolnil. Spočívá pak tento mythus na následujícím názoru starověkém: Slunce zimními mraky poutané rodí se za jarních bouřek. Báj tato všem indoevropským národům společná (i nám Slovanům vlastní) zachována v nejčistší podobě u Italů. Italský bůh Mars rodí se v březnu (Martiu) a po zrození svém zápasí s mraky; tento zápas jeho podporují a zrození jeho oslavují Saliové svými tanci zbrojnými (srv. Roscher Apollo und Mars, str. 45 a násl.). Boje tyto Martovy analogické jsou bojům Apollonovým s drakem Pythonem (symbolem mraků zimních), bojům Perseovým s Gorgonou (mrakem), Herakleovým, Indrovým atd. O rození se těchto bohů v bouři svědčí také těžký dle báje

porod jich (Apollonův a Artemidin, Herakleův). Co pak o slunci, to souditi třeba i o luně. I luna rodí se, byvši zatemněna mraky po celou zimu, na jaře za jarních bouřek. V této hypothese potvrzují mne tyto úvahy:

α) Athena byla bojovnice nebeská a jsouc jí vedla boje s mraky; dle pověstí i ona zabila Gorgonu (proto sluje *γοργοφόνη*, a proto, ne darem od Persea, má na aigidě své hlavu Gorgoninu), zápasila s Giganty (personifikací mraků) a j. v. Tyto boje její nejlépe klásti jest do doby zimních neb jarních bouřek, jež v Řecku jsou nejčastější.

β) Dle pověsti kretské Korybanti (podobní Kuretům i Saliům římským) byli synové Helia a Atheny, dle jiné pověsti nalezla po boji s Titany tanec zbrojný *πυῤῥίχη*, upomínající nás na tance S a l i ů. To lze vysvětliti jen tím, že Korybanti tancem svým zbrojným provázeli (dle zaniklých nyní pověstí) boje její nebeské, jako Saliové boje Martovy. Jinak nechápeme, odkud se ono úzké spojení Korybantů a zbrojného tance s Athenou vzalo.

γ) Etruská Menrfa (Minerva) metá blesky hlavně z jara a za té doby nejvíce bývá ctěna. Tak i některé slavnosti Minervy římské padají do března (slavnost Minervy Capty, quinquatrus) a vznikly snad za dob, kdy přírodní význam bohyně té byl patrnější. Možná, že i t u b i l u s t r i a, o nichž se obětovalo i Martovi a Nerieně, jsou zbytkem podobných obřadů, jaké shledáváme o slavnosti Saliů. Zrození Minervy kladli Římané vskutku na 19. březen.

δ) Svědčí o tom podobné zrození Artemidino a Afroditino. Artemis s Apollinem zrozena na p l o v o u c í m Delu neb Ortygii (obojí zdá se býti symbolem mraků) Latonou (bohyní noci, tmy) a dle jedné pověsti také K u r e t o v é (jako při porodu Diově) byli při porodu jejím pomocni. Tance zbrojné obvyklé byly při slavnostech Artemidy Efesské. Artemidě zasvěcen byl i jarní měsíc *Ἀρτεμίσιος* a *Ἐλαφηβολιών*, patrně proto, že Artemis buď v něm narozena byla neb že se soudilo, že v něm provádí své l o v y, obdobné jarním bojům Atheniným, Apollonovým, Martovým, Diovým a j. I Hera a Juno ctěna hojně na jaře (matronalia, *ἱερὸς γάμος*) zajisté z příčin podobných. Konečně pak i Afrodita dle jedné báje jest dcerou Urana (= Varuny) t. j. tmavého, mračného nebe a zrodila se z kapek jeho krve (v bouři a dešti). Obdobou Urana jest i Kronos (bůh tmavý, mračný; srv. sanskr. kâla, kâra, tmavá barva, *κήρ* a j.). Kronos Zeva a Heru (slunce a měsíc) polykající jest snad symbolem mračného zimního nebe; přemožení jeho Zevem a vysvobození dětí osvobození slunce a luny za bouřek jarních. I k této pověsti lze uvésti analogie z mythologie perské i jiných.

Zrození Athenino upomíná i na zrození Dionysa, jehož také pokládám za boha slunečního jako Apollona, s nímž úzce jest spojen (v Delfech), z boku Diova, když jej byl z těla Semely

bleskem zabité vyňal. I tu by Zeus byl symbolem mračného nebe jarního, Dionysovo zrození obdobou obrozování se slunce za deště a bouřek jarních.

Než rád se přiznávám, že tvrzení ta jsou nejistými hypothesami a že mythus o zrození Athenině z hlavy Zevovy zdá se nasvědčovati mínění těch, kdo Athenu mají za blesk. Ti vykládají pak epitheton její „vodorozenka“ tím, že i blesk dle domnění starých jest synem vod, mraků. Agni vedský (blesk a oheň vůbec) vskutku slove Apâm napât, vodorozenec, na nesčíslných místech Ved. Ale význam Atheny jako bohyně blesku nevysvětluje jednak mnohé její vlastnosti, jednak jest nepochopitelno, proč by byli Řekové blesk (*κεραυνός*) zosobnili si bytostí ženskou, zosobnivše si jej správněji již bytostí mužskou (Hefaistem kulhavým a Prometheem).

d) Proč bohyně luny, jsouce vesměs bojovnicemi v bouři, staly se bohyněmi válečnými, vyloženo již výše. Přispívalo k tomu, jak řečeno, velice i to, že paprsky slunce i měsíce ztotožňovali staří se střelami. Šípy Dianiny a Apollonovy, kopí Martovo, Junonino, Athenino jsou jich symboly. Že i kopí bylo vskutku symbolem paprsků světelných (a nejen blesku, jak se soudívá) lze dovoditi různými analogiemi i z jiných mythologií; připomínám pouze, že i Artemis, patrná bohyně luny, i etruská Losna (Luna), ona často, tato vždy nosívají kopí.

Athena jest válečnou bohyní po přednosti. Artemis, ač tu představovali si nejčastěji jako lovkyni (zvěř, kterouž loví, zajisté původně značí mraky v různých podobách se jevící, s nimiž i slunce i měsíc stálé vedou boje), byla také válečnou bohyní v Attice i Spartě, Megarách, Aigách, Megalopoli, Olympii, v osadách černomořských, kde vesměs měla příjmení Agrotera. Válečnou byla i Artemis Amarysia na Euboii, jak souditi musíme z vojenských průvodů a zápasů o jejích slavnostech. I Artemis Efesská měla touž vlastnost.

Zda italská Diana již z počátku, než byla stotožněna s Artemidou, touž vlastnost měla, těžko rozhodnouti. Později byla také bohyní válečnou, čehož leckteré jsou doklady.

Hera jeví se bohyní válečnou již u Homera (přispívá Trojanům, účastní se horlivě boje); svědčí o tom i epitheta její *ὁπλοσμία* v Elidě, na Lakiniu a v Krotonu, závody vojenské o slavnosti její v Argu, Aigině, Samu i příjmení *τροπαία* a *ἀλέξανδρος*. U Junony římské jest tato vlastnost ještě zřejmější. Válečnou bohyní byla Iuno Lanuvina, i Sospita zvaná; kozí kůže, jež kryla jí prsa, záda a částečně i hlavu, upomíná na aigidu Atheninu. S ní totožná jest Iuno Curitis (t. j. oštěponosná od curis kopí jako Quiris, Quirinus) v Sabinsku, Tiburu, Faleriích, Beneventu a j. Afrodita byla bohyní válečnou na Kytheře, ve Spartě (*Ἀρεία*), Akrokorinthu, *ἔγχειος* na Kypru, *στρατεία* v Karii, *ἐνόπλιος*

ve Spartě, *νικηφόρος* (srv. Athena *Νίκη*) v Pergamu, Smyrně, Argu, *συμμαχία* v Mantineii. Venus byla ctěna s názvem Victrix. Dle hymnu Hesiodova jest válečnou i jeho Hekata (t. j. Artemis).

Tím vyložiti jest, proč bohyně tyto ctěny jako bohyně spasné (ve válce i jiných pohromách). Athena má tu vlastnost již u Homera (Od. 16, 260 a násl.), na Lesbu sluje *ὑπερδεξία* (jako Hera *ὑπερχειρία* ve Spartě), *σώτειρα* v Peiraieu a Attice vůbec, v Arkadii a j. Totéž značí i epitheton *πρόμαχος* i ochranná moc obrazů jejích, Palladií.

Artemis sluje *σώτειρα* ve Figalii, Megalopoli, Pelleně, Pagách, Megarách, Troizeně, v Lakonii a j. Že tato Artemis *σώτειρα* není ochránkyně v bolestech porodních, nýbrž po přednosti v tísni válečné, vidíme z pověstí, které k jednotlivým těmto kultům jejím se táhnou.

Juno Sospita hojně ctěna v Římě i v Latiu a jest, jakož dovoditi lze, také po přednosti bohyní válečnou. Jako Curitis jest ochránkyní občanstva (vojínstva) římského v kuriích, ne proto, že jest bohyní porodu, nýbrž proto, že jest spasitelkou v tísni válečné.

Proto bývají bohyně ty i ochránkyněmi států vůbec. Athena slula Polias neb *πολιοῦχος* v Attice, na Kretě, v Erythrách, Prieně, Fokaii, na Chiu, v Tegei, Spartě, Troizeně, Lindu a j., *κλειδοῦχος* (klíče hradu, města ostříhající) v Athenách, Panachais (ochránkyně spolku achajského) v Patrách, Homolois v Boiotii. Athena Itonia stála v čele Pamboiotií koronejských a tedy v čele spolku boiotského. Touž její moc značí epitheta *βασίλεια*, *ἀρχηγέτις*, *ἀγησιπολία* a j.

Hera byla *πολιοῦχος* v Argu, Juno podobný úkol měla v Krotoně, Artemis v Efesu, Diana na Aventinu. I Hekata Hesiodova jest ochránkyní měst.

S válečným významem bohyně Atheny souhlasí, že nalezla prý i válečnou troubu (*Ἀθηνᾶ Σάλπιγξ*), hru na píšťaly i tanec válečný *πυῤῥίχη*. S významem jejím jakožto ochránkyně měst těsně souvisí i ochrana, které poskytovala chrámům jiných božstev jako *προναία* neb *πρόναος* (v Delfech, Thebách). Artemis slula *προπυλαία* v Eleusině, Hekatiny obrazy (*Ἑκάτεια*) stavěny před domy.

Pozoruhodno jest, že Athena byla i ochránkyně cest a vůdkyně na cestách (*κελεύθεια*) ve Spartě, jako Hekata (*ἐνοδία*, *τριοδῖτις*), Artemis (*ἡγεμόνη* v Arkadii) a Hera (*προδρομία* v Sikyonu).

Ostatních vlastností ethických Atheny (*ξενία*, *ἀγοραία*, *ἀμβουλία*, *βουλαία*, *πρόνοια* a j.) a Artemidy (*ἀριστοβούλη* na Rhodu, *βουλαία*, *ἀγοραία*), jež částečně z toho významu se vyvinuly, pomíjím, jednak že lze snadno je vyvinouti z vlastností již dříve vytčených, jednak, že pro určení původního významu přírodního bohyň těch nemají důležitosti.

Tak na př. Athena jakožto bohyně moudrosti, vyvinula se zajisté z Atheny, mistryně v umění přástvy a tkaní, jakož i jiných řemesel (robení pluhu, lodí) s jinými významy přírodními souvisících. Netřeba připomínati, že tyto ethické vlastnosti bohyň těch původem svým jsou nejpozdější; u Minervy římské převládly však tak, že vlastnosti její původní až na nepatrné stopy docela zatemnily.

e) Bohyně měsíce vesměs jsou bohyněmi porodu. Význam ten zjednala jim víra starých, že měsíc zvláštním způsobem na vývoj plodu lidského působí (hojná místa sem spadající sebral Roscher ve spise „Juno und Hera“). Proto Artemis i Diana, Juno a také Hera jsou bohyněmi porodu. U Hery tento význam její touž vlastností Artemidinou byl zastíněn a jeví se hlavně prostředně tím, že Hera jest bohyní manželství. Artemis sluje *λοχεία*, *σοωδίνα*, *λυσίζωνος*, *χιτωνία*, Diana Genitalis, Lucina. Ve příčině Hery a Junony odkazuji na citovaný spis Roscherův. Totéž říci třeba o Afroditě i Veneře (Genetrix); význam Afrodity i Venery jakožto bohyně lásky též z tohoto pramene prýštil. Ale tytéž vlastnosti má i Athena, ač nejsou tak patrny, protože tento úkol její převzaly jednak Hera, jednak Artemis a Afrodita. V Elidě ctěna *Ἀθηνᾶ Μήτηρ*, jejíž chrám prý (Paus. 5. 3. 2) vystavěly ženy elidské, když obdařila je potomstvem po vyhlazení obyvatelstva elidského Herakleem (srv. Iuno Mater v Laviniu). V Troizeně a v Argu panny před vdavkami obětovaly jí svůj vlas neb pás jako Artemidě v krajinách jiných (srv. Artemis *λυσίζωνος*). V Athenách prý k novosnoubencům vcházela kněžka s aigidou bohyně (Suidas s. v. *αἰγίς* a j.). Leckdy žádána i Athena za potomstvo (srv. Eur. Ion 452 a násl. Foin. 1060 a j.). Snad o této vlastnosti její svědčí i granatové jablko, symbol plodnosti, které bylo někdy attributem soch Atheniných (*Ἀθηνᾶ Νίκη*) jako Heřiných a Afroditiných, a příjmení *ζωστηρία*, obyčejně válečné Atheně přikládané, s nímž na jednom místě Pausanias (1. 31. 1) spojuje pověst, že za vedení Athenina Leto pás svůj rozpjala a Apollona a Artemidu porodila. Že Athena při porodu Latoně pomáhala, i jiné pověsti tvrdí.

Bohyně porodu dbají i vychování a pěstění mladého pokolení. Jsou vesměs *κουροτρόφοι* neb *παιδοτρόφοι*. I ten význam měla Athena. Tato Athena ctěna i od fratrií (*φρατρία*) i při slavnosti Apaturií v Attice, Troizeně a v koloniích ionských (Herod. 1. 147). Někde tento úřad měla Afrodita (v městech černomořských) neb Artemis (na Samu). Athena sama pěstila Erechthea a Iakcha a zobrazena často v loktech je chovajíc (podobně Iuno Lucina zobrazuje se s novorozenci na rukou). Ježto pak síly tělesné tuží se cvičením gymnickým, Athena stala se ochránkyní gymnických závodů. Artemis *κουροτρόφος* ještě hojněji bývala ctěna (na př. v Lakonsku pod jménem *κορυθαλία*) a také byla ochránkyní her gymnických (Eur. Hipp. 228 a j. v.). Srv. ještě název Artemidin *φιλομεῖραξ* v Elidě. Též vlastnosti přikládá

Hekatě skladatel hymnu jejího, obsaženého nyní v Hesiodově Theogonii. O Junoně a Heře doklady této působnosti jich sebral Roscher n. m. u. Afrodita pak rovněž vzývána byla jako *κουροτρόφος*.

f) Athena a zvláště římská Minerva jest bohyně předení a tkaní, kterýžto význam její při rozkvětu průmyslu řeckého rozšířen v ten rozum, že stala se vůbec bohyní prací domácích i jiných prací umělých. Nazývá se pro tuto vlastnost svou *ἐργάνη*, *μηχανῖτις*, *πανᾶτις* v různých krajích Řecka. Jejím darem jest kužel a vřeteno (Theokr. 28. 1) a jí jako Erganě podává se o Panathenajích dar jí nejmilejší, peplos.

Ale touž vlastnost mají i ostatní bohyně dotčené. Artemis sluje *χρυσηλάκατος* u Homera a u básníků pozdějších. Slovo to nemůže znamenati „zlatošípý"; máť toto epitheton i Amfitrita, Nereovny, Latona. Heře obětován byl peplos v Elidě, Afrodita slula *μαχανῖτις* v Arkadii (v Megalopoli).

Kterak tento význam Athenin bylo by lze vyložiti, byla-li by bohyně blesku neb aetheru neb oblak, nemohu pochopiti. Ale jsou stopy toho dosti hojné v různých bájeslovích, že národové za prvotního stavu své vzdělanosti představovali si paprsky sluneční neb měsíční buď jako přízi neb osnovu, aneb jako jemně tkaný oděv (doklady toho lze uvésti z Rigvedy, z části i z metafor poesie latinské, ač po sporu). Pozoruhodno jest, že v různých mythologiích bohyně světla vůbec a měsíce zvláště předou, tkají neb šijí. Na př. Râkâ (měsíc v úplňku) ve Vedách (Rgv. 2. 32. 4), ve finské mythologii dcera slunce Päivätär, a měsíce Kuutar (srv. Kalevala 24, 81). Germanové bájili o přadleně v měsíci, ač pokládajíce jako Indové lunu za bytost mužskou, jak se zdá, nevytvořili zvláštních bohyň měsíce. Možno však, že jich paní Perchta (bílá paní) a bytosti podobné nejsou daleko co do významu svého od tohoto významu Atheny. Ve slovanské mythologii Hanuš hleděl rekonstruovati postavu bohyně Děvy (Děvany), kterou k Atheně přirovnával, ale významu jejího neurčil přesně. I ta mívá vřeteno a motovidlo, tedy také přede. Škoda jen, že ze slovanské mythologie doklady jsou vesměs velmi záhadné, poněvadž mezi Slovany nenašel se dosud žádný Grimm, ani Mannhardt, který byl by uměl z trosek bájeslovného podání slovanského vytvořiti také celky, jaké vytvořili učenci němečtí z materialu rovněž troskovitého.

Podobné příznaky (vřeteno a kužel) mají i obrazy Atheniny (hlavně Palladia). Ale právě, že je mají Palladia, obrazy to Atheny válečné a města chránící, nezdá se, že by při nich značily tuto vlastnost Atheninu. Spíše zdá se, že tyto odznaky označují Athenu, osudy měst řídící a chránící, jako bohyni osudu. Ale bohyně osudu jsou také bohyně luny. Jakož luna dle domnění starých prospívá při porodu a tělesném vypěstění člověka, tak také má působení na celý běh života jeho. Proto bohyně luny jsou netoliko bohyněmi porodu, nýbrž i osudu a smrti. Tím vykládá se proč Eileithyie

(patrný soubor bohyň na místo jedné — Hery neb Artemidy — vzniklý), nepopíratelné to bohyně měsíce, v tak hojných příčinách, jak již mythologové poznali, podobají se Moirám. Patrně Eileithyie i Moiry původně nebyly rozdílné. Že mínění to není nepravé, dokazují makavě názvy italských Park: Nona, Decuma, Morta, z nichž prvé dva vztahují se patrně k porodu. Slovanské Sudičky a nordské Norny jsou bytosti tytéž. Jakožto bohyně luny jeví se i tím, že vesměs předou (jakožto bohyně osudu nit osudu lidského): Moiry, Sudičky i Eileithyie (jež slují také *εὔλινοι*). Tím vysvětluje se též, proč bohyně osudu Nemesis Rhamnuntská a Adrasteia tak velmi podobna jest Artemidě. Původní totožnost jich nyní povznesena jest nade vši pochybnost.

Takou bohyní osudu byla však také Athena, jak souditi musíme ze vřetena a kuželu, jež jsou odznakem Palladií, i Afrodita. Tato v Attice slula nejstarší z Moir (Paus. 1. 19. 2).

Proto Athena uděluje též umění věštecké (Teiresiovi) a sama jest bohyní věštní; doptávaliť se vůle její buď losy, buď kostkami (v Attice Atheny Skirské). Hera měla věštírnu v Korinthě (Strabo 8. 380), Afrodita v Pafu, na Libanu, Artemis v Kilikii, v Pamfylii (v Perze). Ovšem u Afrodity a Artemidy na čistě řecké půdě věštíren neznáme a možno, že ony věštírny povstaly působením cizím. Básníci a spisovatelé řečtí i latinští přičítají však i Afroditě a Veneře moc věšteckou.

S tímto úzce souvisí, že bohyně tyto (mimo Heru a Junonu, u níž význam ten as zanikl) jsou také bohyněmi smrti. Artemis působí šípy svými smrt mužům a hlavně ženám (již u Homera); v Troizeně (Paus. 2. 31. 2) byly v chrámě jejím sochy bohů podzemských, místy slula také *χθονία*. Afrodita, jakožto bohyně smrti slula i *ἐπιτυμβιδία*, *τυμβώρυχος* (v Argu a Lakonii), *ἀνδροφόνος* (v Trikce thessalské), *σκοτία* (na Kretě), *Μελαινίς* (v Thespiích, v Korinthu). Podobný význam měla i Sabinská Feronia i Venus (Libitina). Že však i Athena byla bohyně smrti, o tom svědčí, že ctěna zároveň na př. s Hadem u Koroneie; obrazy její pak kladeny mnohdy do hrobu, jakož o tom svědčí nálezy z hrobů attických, na př. spatských. Význam ten odůvodňuje se i tím, že staří luně rozličné škodlivé účinky jak na přírodu, tak i na člověka přičítali (hlavně šílenství, epilepsii, oslepnutí). Proto sesýlají bohyně luny i nemoci a hlavně šílenství (na př. Artemis a Afrodita, Athena *ναρκαία*, srv. *σεληνόβλητοι*, *ἀρτεμιδόβλητοι*, lunatici), proto též krvavé oběti lidské, které hojně konány Artemidě a Atheně (ilijské od Lokrů, snad také v Amfisse).

g) Athena jest i bohyně hojivá. V Athenách a v Attice vůbec (na př. v Acharnách) sluje *Ὑγίεια*, jíž se i o Panathenaiích obětovalo. Na vlysu parthenonském byly obrazy Hygieie a Asklepia v průvodu Atheninu. Kdož z nemoci pookřáli, obětovali Atheně Poliadě desky pamětní. Blíže brány v Kerameiku byla socha Atheny, příjmením *Παιωνία*. V chrámě Amfiaraově v Oropu

vedlé jiných bohů hojivých byla i socha této Atheny (*Ὑγίεια*). Athena *Ἰασονία* má snad týž význam.

Jakožto ochránkyně zraku sluje *ὀπτιλέτις* aneb *ὀφθαλμῖτις* ve Spartě. U Římanů Minerva medica ctěna velmi hojně.

Z ostatních bohyň luny pouze Hekata byla bohyní hojivou na Aigině.

Příčina, proč právě bohové světla (Apollon a Asklepios, v němž jedna vlastnost Apollonova o sobě jest zosobněna) stávají se bohy lékařství, jest tato: Slunce i luna zvláštní mají moc nad vodou; bohové sluneční (Zeus, Apollon, Mars) jsou dárci d e š t ě, bohyně luny r o s y. Ale krůpějím dešťovým i rosným, jakož vodě vůbec, přičítala se zvláštní moc očistná, hojivá a sílící. Vodou (medem, ambrosií a nektarem) sílí se bozi. (Indra, Zeus, Thunar a jiní) k bojům svým, vodou očišťují se viny smrtelníků (srv. *Διὸς κώδιον*, symbol mraku), vodou (rosou) a medem, vláhou s nebes spadlou, zapuzují se nemoci. Proto medu přičítala se moc udržovati tělo zachovalé (srv. způsob ukládání mrtvol v medu) i užíváno ho hojnou měrou za lék. Asklepios i Hygieia v ruce drží misku patrně s vodou hojivou. Misky podobné drživají také obrazy Heřiny a Junoniny, i možno z nich souditi, že také těmto bohyním tato moc hojivá nebyla naprosto cizí. Že výklad tento jest správný, v tom potvrzuje mne mimo jiné pověst, že Athena Asklepiovi a Erechtheovi dala kapky krve Medusiny (Medusa = mrak, krev její = déšť, vláha), z nichž jedny měly moc smrtící, druhé hojivou. V mythologii vedské hojně jest analogií. Bohové vláhu působící (Indra, Ušas, Açvinové, Marutové a j.) vesměs jsou také bohy hojivými.

Týmž způsobem vykládají se i rozličné očisty, které bohyně ty (Artemis i Athena) konají, jakož i očistné oběti jim z různých příčin konané.

h) Společnou s Herou vlastnost má Athena *Τελχινία*, ctěná v Boiotii a na Rhodu. Hera méla rovněž toto příjmení. Souvislost nějaká s Telchiny, známými daemony, hlavně na Rhodu ctěnými, jest patrna; ale jaká byla, nelze více určiti. Staří vykládají slovo to apellativem *βάσκανος* (praestigiatrix, kouzelnice). Je-li výklad ten pravý (možný jest), potvrzoval by opět domněnku naši, že Athena, jako Hera, jest bohyně luny. Neboť jen luně přičítána moc čarovná a jen bohyním lunným tento úřad (Hekatě, Kirce, Medeii) a to proto, že luna prý byla původem kouzelných šťáv v bylinách některých, obyčejně také za svitu jejího sbíraných.

i) Krásu luny opěvují staří i novější básníci na místech bezpočetných. Proto jsou též bohyně luny vesměs obzvláštní spanilosti. Hera (*βοῶπις*, *λευκώλενος*, *ἠΰκνμος* a j. v.) vyniká sličností a jest i bohyní krásy (v Lesbu byly závody o krásu v háji jejím, zvané *καλλιστεῖα*). Artemis sluje sama často *καλλίστη*; Kallisto arkadská jest původně Artemis sama. O Afroditě a Veneře netřeba ztráceti slov. Avšak i krásu Atheninu velebí básníci; v Elidě na počest její panny o slavnosti její závodily o krásu. Pozoruhodno, že ve

známé báji o rozsudku Paridově o krásu závodí Afrodita s Herou a Athenou.

k) Lunu, jako vůbec světla nebeská, představovali si staří jakožto pannu netknutou, cudnou. Proto i Artemis i Athena vynikají svou panenskostí, kteráž u Atheny stupňována jest i tím, že zrodila se bez matky (*ἀμήτωρ*; *ὀβριμοπάτρη*, s čímž srv. Artemis *Ἰφιγένεια*). Ale i Afrodita leckde ctěna byla jako cudná panna nedotknutá (v Sikyoně, Elidě a Spartě). Necudné uctění Afroditino vzalo dle mého soudu původ z Asie. — Vedlé tohoto mínění ovšem vládlo i druhé: lunu představovali si staří jako choť boha slunce (Zeus a Hera, Zeus a Kallisto čili Artemis, Athena a Diomedes v Argu, Afrodita a Ares). Stopy takého názoru také shledati lze v bájích některých týkajících se Atheny (na př. poměr Atheny k Hefaistovi a j.).

Při výkladu tomto pominuto mnohého, co dosud bylo uvedeno jinými za doklad tvrzení, že Athena jest i bohyní luny. Svědčíť o tom mimo důvody uvedené zřetelně půlměsíc vedlé hlavy její neb sovy na penězích attických, závody pochodňové v Attice a Argu (o Hellotiích) na její počest konané; i třetí den v měsíci řeckém (počínajícím novoluním) zasvěcen jí zajisté jen proto, že toho dne luna poprvé objevuje se jako úzký srp na obzoru brzo po západu slunce. Svědčí o tom i to, že Athena, jako všickni bohové světelní, ctěna byla zvláště na horách. Proto slula *ἀκρία* v Argu, *κραναία* u Elateie, *Κορυφασία* v Messenii; *Σουνιάς*, *Σαλμωνία*, *Ἀραχνυθιάς*, *Βομβυλία* (od boiotské hory *Βομβύλιον*) a j. v. Minerva i Menrfa ctěna taktéž na výšinách. Artemis i Diana zvláště miluje hory a chrámy má na hojných horách; srv. epitheta *ὀρεστέρα*, *ὀρεία*, *ὀρεστιάς*, *ὀρεῖτις*, *ἀκρία* v Argu, *Κορυφαία* u Epidauru, *Κνακαλησία* a j. v. Chrámy měla na horách u Argu, Tegee (na hoře Lykonu), v Orchomenu, na Kretě a j. v., u Římanů na Algidu, Tifatách u Capue, Aventinu a j. v.

Hera slula *ἀκραία* v Argu, Korinthu (tu také *βουναία*). Ctěna na horách Pronu u Hermiony, Euboii u Myken, na Kithaironu, na Oše (Ocha) na Euboii a j. v. Afrodita *ἀκραία* přimíná se v Knidu; na horách má chrámy na Idě, Eryku, hojné na Kypru (na hoře Olympu), u Miletu, v Thebách, Korinthu, Argu, na Kotilu u Figalie, na Kroniu v Olympii a j. v.

Z těchto důvodů soudím, že nemůže býti pochybnosti ani o původní totožnosti těchto bohyň ani o tom, že jsou bohyněmi lunnými. Nasvědčuje tomu i to, že bohyně luny, kdekoliv se vyvinuly (u Indů, Germanů a částečně i Slovanů nemohly povstati, ježto národové ti pokládali měsíc za bytost mužskou) nadány jsou týmiž vlastnostmi, jako tyto bohyně řecké. Hlavně Semité a Koptové představovali si měsíc jako bytost ženskou. Proto jsou bohyněmi luny a shodují se ve vlastnostech svých s uvedenými bohyněmi řeckými: arabská al-Ilâhat (Herodotova Alilat) a al-ʿUzzá,

chaldejská Istar, aigyptská Isis, zendská Ardvîçûra Anâhita (Anaitis). I zendský Tistrya jest snad bohem luny (u Semitů rod měsíce kolísal, *ϑεὸς Μήν*, deus Lunus), jako později indský Soma (zendský Haoma). Z německé mythologie nemohu uvésti z příčiny naznačené žádné analogie, ze slovanské pouze záhadnou Děvu, ač osoba její nezdá se mi býti dosti jistá. Z italských bohyň uvésti třeba sabinskou Nerienu, Atheně velmi podobnou.

Že i Rhea Kybele a jiné bohyně asijské, které pokládají se dosud za bohyně plodistvé síly přírodní výkladem příliš abstraktním, v mnohé příčině bohyním uvedeným se podobají, jest na bíledni. Totožnost jich s těmito bohyněmi však tvrditi si netroufám.

Jsou-li výsledky svrchu uvedené správné, lze učiniti z nich tyto tři závěry:

1) Athena i Afrodita podstatou svou i původem jsou bohyně řecké, jako Hera a Artemis, nikoliv cizí, ježto působení jich vyložiti lze docela na základě bájeslovných podání Řeků. Že hlavně Afrodita leccos cizího od podobných bohyň semitských na sebe přijala, tím se nijak nepopírá.

2) Ježto ve Vedách ani u Peršanů ani u Slovanů a Germanů nenalezají se bytosti úplně shodné, vzniklo ponětí o bohyních těchto teprve v těch dobách, kdy národové ti sídlem od sebe byli odloučeni. Jest tedy Athena i ostatní bohyně mladší než na př. Zeus (jenž roven Indrovi, Thunarovi, Perunu, Perkunovi a j.).

3) Ježto u Atheny původní platnost její přírodní nejvíce jest zatemněna, jest zajisté starší než podobné jiné bohyně řecké. Pořadí bohyň těch co do původu jest asi toto: Athena, Hera, Afrodita, Artemis. U Artemidy původní význam její jest nejpatrnější, protože jest z bohyň těch nejpozdější, jako u Helia, srovnáme-li jej s totožnými bohy Apollonem a Zevem (Martem a Jovem).

V Praze dne 9. ledna 1883.

Textové návrhy k některým porušeným místům Liviovým.

Podává Robert Novák.

1, 14, 9: 'Inde subito exorti Romani transversam invadunt hostium aciem; addunt pavorem mota e castris signa eorum, qui in praesidio relicti fuerant: ita multiplici terrore perculsi Fidenates prius paene quam Romulus quique cum eo equites erant circumagerent frenis equos terga vertunt.' Místo toto náleží v kritické příčině k nejnesnadnějším a nejzáhadnějším knihy první. Ač smysl jeho jest jasný, nepodařilo se dosud nalézti čtení, jež by s dostatek vyhovovalo slovům rukopisným. HJMüller

píše místo to, jak jsme svrchu je uvedli, dle mladších rukopisů: 'quique cum eo equites erant'. Co se slovného výrazu týče, nelze proti čtení tomu ovšem ničeho namítati; Livius zajisté nejednou způsobem zcela podobným se vyjadřuje, jako 24, 1, 9 L. Atilio praefecto praesidii quique cum eo milites Romani erant clam in portam deductis; 24, 19, 11 a j., i zasluhuje tudy čtení to bez odporu přednost přede všemi ostatními, jež od jiných vydavatelů v text přijata byla, jako před čteními: 'quique cum eo visi erant', 'quique cum eo equis ierant', 'quique cum eo abire visi erant'; neb ta z podstatných příčin jsou nepravděpodobna a i nemožna. Srvn. Madvig Emend. Liv.^{2} str. 49 n.; HJMüller Liv. Jahresb. ZfGW 1876 str. 180, HJMüllerovu pozn. ve vydání Weissenbornově (1879) str. 255. Avšak nicméně nezdají se slova 'quique cum eo equites erant' býti čtením prvotním, neboť nečiní dosti variantám v nejlepších rukopisech se vyskytujícím.

Přihlédneme-li k rukopisům, nalézáme v nich, obzvláště v nejlepších, na tomto místě zmatek neobyčejný, tak že až pochybují vydavatelé, že by na základě jich místo vůbec kdy bylo lze pravděpodobně emendovati. Tak podotýká na př. HJMüller ve vydání Weissenbornově na m. u.: 'die besseren Handschriften sind an dieser Stelle so corrumpiert, dass wir an ihnen keinen sicheren Anhalt haben'. Než s tvrzením tím nesouhlasím, domnívaje se, že na základě lepších rukopisů předce s jakousi pravděpodobností původní čtení stanoviti lze.

Nejlepší rukopis M (Mediceus) má čtení: 'prius paene quam Romulus quique cum eo quique cum equis abierant visi erant'. S ním shoduje se nejvíce L1 (Lovelianus), jenž vynechávaje 'quique cum eo' má: 'quique cum equis abierant visi erant' jakož i Flor. S. Marci, v němž (dle zprávy Frigellovy) psáno: 'quique cum eo quique cum equi . . . erant visi erant'. Druhé rukopisy mají čtení kratší; tak P (Parisiensis) a B (Bambergensis): quique cum eo equis ierant; Einsiedlensis, H1 (Harleianus), Helmstadiensis: quique cum eo visi erant. Již Madvig dobře poznal, že v ML1 dvoje čtení v jedno sloučeno jest a sice 1. *quique cum equis (= eouis) ierant* a 2. *quique cum equis abierant.* Než nesprávně, myslím, že dále dohaduje se čtení původního; domnívá se totiž, že toto znělo 'quique cum eo visi erant'. Neboť čtení to ani věcně nevyhovuje (srvn. pozn. Weissenbornovu), ani není při něm zřejmo, jak varianta 'abierant' původ svůj vzala.

Bádaje sám o místě tomto, přišel jsem k výsledkům těmto. Myslím 1. že za čtení rukopisu, z něhož zachované rukopisy pošly, pokládati jest 'quique cum equitaverant', 2. že po 'cum' uznati jest mezeru několika slov, jež by dle souvislosti místa asi v tento způsob vyplněna býti mohla: 'quique cum <EO portis ob>EQuitaverant'; cf. nahoře § 7: cum parte maiore

atque omni equitatu profectus, id quod quaerebat, tumultuoso et minaci genere pugnae adequitando ipsis prope portis hostem excivit; 30, 12, 1. Čím mezera zaviněna byla, jsem naznačil; opisovatel přeskočil, sveden jsa podobou slabik, od EO k EQuitaverant. Povstalé takto quique cum equitaverant poskytlo nutně příčiny k dalším změnám. Nejprve asi vzešlo odtud 'quique cum equis (= equit) aberant (= auerant)', jež kdosi opraviti hodlaje na-

i

psal: quique cum equis aberant. Oprava ta stala se po mém mínění příčinou obou čtení zachovaných v MLl. Opisovatel jednoho rukopisu totiž psal: 'quique cum equis abierant', opisovatel pak druhého, míně, že 'i' jest pravé a 'ab' mylné, četl: 'quique cum equis ierant'. Toto druhé čtení opraveno

o

opět v: 'quique cum equis ierant', z čehož vzniklo jednak čtení P: quique cum eo quisierant, jednak část čtení M, totiž: quique cum eo visi erant. V rukopise, z něhož opsán M, bylo bez-

quique cum eo visi erant

pochyby psáno: quique cum equis abierant, což obé pisatel M za pravé maje psal: quique cum eo quique cum equis abierant visi erant. Podobně i čtení jiných rukopisů lze snadno z označeného čtení archetypu vysvětliti. Za vyplnění mezery ovšem nesnadno ručiti; mohloť místo i trochu jinak co do této zníti; pouze smyslem, myslíme, že mezeru jsme správně vyplnili.

3, 52, 1 a násl.: 'Per M. Duillium, qui tribunus plebis fuerat, certior facta plebs contentionibus adsiduis nihil transigi, in Sacrum montem ex Aventino transit adfirmante Duillio non prius quam deseri urbem videant curam in animos patrum descensuram; admoniturum Sacrum montem constantiae plebis, sc i t u r o s, quam sine restituta potestate redigi in concordiam res nequeant'. V domněnce, již pro toto místo hodlal jsem navrhnouti, předešel mne před nedávným časem Harant (Em. Liv. str. 26), jenž jako já čte: 'scuturosque (tak mají i rukopisy) sine restituta potestate tr. (= tribunicia) redigi in concordiam resne queant'. Nezmiňoval bych se o místě tom, kdyby byl HJMüller přijal čtení ono, jak také po mém soudu zasluhovalo, v text vydání svého. Učenec tento nazývá sice (str. 165 m. u.) domněnku Harantovu 'sehr empfehlenswerth', ale dodává: 'falls ein Fragesatz mit ne, wie der hier vorliegende, von scire abhängig überhaupt gedacht werden kann'. Než pochybnost ta jest nepodstatná; neb příklad podobný nacházíme u samého Livia 6, 25, 8: 'Camillus castris ante portas positis, eademne forma pacis, quae in agris ostentaretur, etiam intra moenia esset, scire cupiens ingressus urbem cet'. Též srovnati lze 8, 33, 8, kteréž místo výhrůžkou, již v sobě chová, našemu nemálo jest podobno: 'videro cessurusne provocationi sis, cui rex Romulus Tullus Hostilius cessit'.

2*

Ibd. 67, 7 a násl.: 'Decemviros desiderastis; creari passi sumus; decemvirorum vos pertaesum est; coegimus abire magistratu; manente in eosdem privatos ira vestra mori atque exulare nobilissimos viros honoratissimosque passi sumus. Tribunos plebis creare iterum voluistis; creastis; consules facere vestrarum partium: etsi patribus videbamus iniquum patricium quoque magistratum plebi donum fieri vidimus. Auxilium tribunicium — tulimus et ferimus'. Že vidimus tu nesnesitelné a tudy i porušeno jest, není mi z toho, co Harant k m. u. podotýká, pochybným. Snad byla prvotní podoba místa toho tato: 'consules facere vestrarum partium: <fecistis>, etsi patribus videbamus iniquum patricium quoque magistratum plebi donum fieri. Iidem auxilium tribunicium, provocationem ad populum — tulimus et ferimus'. Doplnění 'fecistis' nabývá podpory v předchozím členu 'tribunos plebis creare iterum voluistis: creastis', rovněž pak mohlo slovo pro částečnou podobu s etsi před tímto vypadnouti. Změna 'uidimus' v 'iidem', když předchází 'fieri' a následuje 'auxilium', jež často v rukopisech psáno jest 'ausilium', jest tolikéž dosti lehká. Každým způsobem dostává se čtením navrženým místu podoby vhodné, vhodnější než domněnkami jiných.

4, 17, 12: 'Tum demum castra Etruscorum pro moenibus Fidenarum posita. Et dictator Romanus haud procul inde ad confluentis consedit in utriusque ripis amnis qua sequi munimento poterat vallo interposito'. Tak čteme v rukopisech; toliko M má místo vallo čtení 'nullo'. Než nelze upříti, že při této podobě textu místo velice jest nejasné (srvn. pozn. HJMüllerovu k t. m.) a tím nemálo podezřelé. Mnozí také pochybovali o pravosti znění rukopisného. Tak na př. již Glareanus poznamenává: 'Vide quid sibi velit *munimento sequi*; nam ego sane non intelligo'. Podobně nyní i Harant shledává závadným výraz ten i nepřipouští nikterak výkladu, jejž Drakenborch podává: 'consedisse dictatorem qua situs riparum permitteret, ut munimento sive vallo interposito tectus eas adire posset'. Neboť praví: 'Qua enarratione nihil horum quae oportuit docemur nec quid sit *munimento sequi*, quibus auctoritatibus innitatur hoc dicendi genus, nec cur e regione amnis potissimum muniri castra debuerint, quasi ex ea parte, ratibus videlicet, aggressurus fuerit hostis, nec quid attinuerit eandem rem duplici verbo (*munimento* et *vallo*) declarari'. S námitkami těmi snáším se úplně i jako Harant pokládám místo za porušené. Přihlížeje k tomu, že nejlepší rukopis má tu ne vallo, nýbrž, jak svrchu jsme podotkli, nullo, myslím, že toto čtení nebylo by nepravděpodobné: 'ad confluentis consedit in utriusque ripis amnis, munimento <nisi> qua sequi <hostis> poterat nullo interposito'. Diktator chráněn jsa z více stran řekami jen tam

násep učiniti kázal, kudy nepřítel za ním (po souši) by následovati mohl. Smyslu nabýváme tak zajisté zcela přiměřeného. Ve příčině doplněného 'hostis' odkazuji k podobnému místu 39, 2, 3: 'per invia et rupes deruptas praecipitantes fugerunt, qua sequi hostis non posset'. Porušení místa bezpochyby tím se stalo, že opisovatel od amnis k nisi přeskočil a tím munimento vynechal. Vynechané slovo to bylo asi mezi řádky pak nadepsáno, než nedostalo se později, kam náleželo, nýbrž až za sequi, odkud slovo hostis vytisklo, ač nebylo-li toto pro podobný počátek sousedního poterat vypuštěno. Ostatně možno i čtení: 'amnis ⟨nisi⟩ qua sequi ⟨hostis⟩ poterat munimento nullo interposito'.

Ibd. 43, 5: 'concedendo deinde, ut quem ad modum in tribunis consulari potestate creandis ius sissent adaequari, ⟨ita⟩ in quaestoribus liberum esset arbitrium populi, cum parum proficerent, totam rem de augendo quaestorum numero omittunt'. Tak čte Madvig a s ním někteří jiní; rukopisy mají: 'usi sunt adaeque in quaestoribus'. Nevím, nebylo-li by jednodušším čísti: 'ut quem ad modum — ius adaequassent, ⟨ita⟩ in quaestoribus . . .'

i ssent

Chyba mohla v rukopisech vzejíti ze čtení archetypu 'us adaequa'.

Ibd. 60, 3 (kde Livius vypravuje o radosti, jakou plebejové naplněni byli, když povoleno bylo, aby vojínům za službu jich vojenskou z obecné pokladnice byl žold vyplácen): 'Tribuni plebis communis ordinum laetitiae concordiaeque soli expertes negare tam id laetum patribus universis nec prosperum fore quam ipsi crederent'. Na prvý pohled patrno, že 'patribus' zde jest nemístné; záležíť plebejům pramálo na tom, byla-li věc dotčená patriciům k prospěchu i radosti čili nic. Za tou příčinou pokládá se jednohlasně slovo to za porušené i proneseno již několik mínění, jak by slušelo místo zhojiti, než žádné z nich nezdá se pravdy dostihovati. Po mém soudu psal Livius: 'negare id tam laetum temporibus universis (za všech dob) nec prosperum cet'. Slovo 'temporibus' má aspoň nemálo podpory v následujících slovech: 'consilium specie prima melius fuisse quam usu appariturum'. Korruptela patribus povstala buď tím, že 'tem' slova temporibus od předchozího laetum pohlceno bylo a zbylé poribus

tē

v patribus přešlo, aneb vznikla z poribus, jež psáno bylo chybně poteribus i změněno, aby jaký smysl místo mělo, v patribus.

21, 3, 1: 'In Hasdrubalis locum haud dubia res fuit, quin praerogativa militaris, qua extemplo iuvenis Hannibal in praetorium delatus imperatorque ingenti omnium clamore atque adsensu appellatus erat, * favor plebis sequebatur'. Tak píše místo to nyní HJMüller ve vydání Weissenbornově (z r. 1882). Myslím, že

pravděpodobnějším jest stanoviti po haud dubia res fuit mezeru i psáti celé místo takto: 'In Hasdrubalis locum haud dubia res fuit ⟨quis sufficeretur⟩; quippe praerogativam militarem, qua extemplo iuvenis Hannibal in praetorium delatus imperatorque ingenti omnium clamore atque adsensu adpellatus erat, favor plebis sequebatur'. Čím mezera povstala, jest na jevě; opisovatel přeskočil od quis ku quippe, jež novým omylem přešlo v quin.

Ibd. 12, 6: 'Has pacis leges abnuente Alcone accepturos Saguntinos Alorcus vinci animos, ubi alia vincantur, adfirmans, se pacis eius interpretem fore pollicetur'. Jest zřejmo, že slovo alia mdlou jest protivou výrazu animos. Již JFGronovius proto vadným shledal slovo ono i navrhoval za ně 'arma'; v nové době chtěl Heraeus čísti 'ilia' (= stomachus), Luterbacher pak ve svém vydání píše 'tela'. Než sotva který z návrhů těch může schválen býti. Já se domnívám, že Livius psal: 'ubi ⟨vit⟩alia vincantur (= když, co života dodává, překonáváno jest), i srovnávám 6, 40, 12: 'ut si quis ei quem urgeat fames venenum ponat cum cibo et aut abstinere eo quod vitale sit iubeat aut mortiferum vitali admisceat', cf. též 33, 8, 4. V palaeografické příčině jest změna naše zcela na snadě. Mohloť ubi psáno býti též uui, jež spojeno jsouc s uitalia přešlo haplografií nejprve v uuitalia, potom v ubi alia.

Ibd. 30, 7: 'Alpis quidem habitari coli, gignere atque alere animantes; pervias faucis esse exercitibus'. Faucis jest domněnkou Heerwagenovou; P má: paucis. Souhlasím s námitkou, již činí FLuterbacher ve svém vydání (Gotha 1882 p. 147) proti domněnce uvedené: 'Faucis scheint nicht gut, weil das vorangestellte pervias den Eindruck macht, Alpes sei noch immer Subjekt' i myslím, že jest prostě psáti: 'pervias faucibus esse exercitibus'. Tvar faucis, jenž dále přešel v paucis, povstal z faucibus asi následkem zkratky faucib. Chyby tohoto druhu jsou i jinde v Puteaneu; srvn. Gitlbauer, Ein Wort über Madvigs Emendationes Livianae p. 21 a násl.

Ibd. 37, 5: 'inferiora valles apricosque quosdam colles habent rivosque prope silvas cet. . .' Tak píší místo to Weissenborn a HJMüller. Nejlepší rukopis pro místo toto Colbertinus — neb P má tu mezeru — podává čtení: 'apricos . . . qum colles'; pošlý z něho Mediceus: 'apricos quosdam colles'. Než quosdam jest tu, jak dobře ukázal Madvig, nevhodné. Snad psal Livius: 'inferiora valles apricis cum collibus rivosque cet'. Bezpochyby zkráceninou collib. přešlo collibus v collis a dále v colles i způsobilo, že i předchozí apricis dle toho opraveno v apricos.

Ibd. 52, 2: 'tamen consul alter equestri proelio uno et vulnere suo minutus trahi rem malebat'. 'Minutus' jest tu výraz neobyčejný i pokládá se téměř ode všech za porušený. Pokusy zhojiti místo toto jsou četné, než žádný z nich neuspokojuje s dostatek. Snad jest ve zpomenutém minutus uznati prosté 'minus', jež psáno jsouc minut^{us} mohlo způsobiti onu korruptelu, i stanoviti mezeru výrazu značícího 'odvážný' 'srdnatý' 'čilý', na př. acer: 'et vulnere suo minus ⟨acer⟩ trahi . . .'

Ibd, 52, 7: 'Cornelio nec causa nec tempus agendae rei placebat, suspectaque ei gens erat cum ob infida multa facinora, tum, ut alia vetustate obsolevissent, ob recentem Boiorum perfidiam; Sempronius contra continendis in fide sociis maximum vinculum esse primos, qui eguissent ope, defensos censebat. Collega cunctante equitatum suum mille peditum iaculatoribus ferme admixtis ad defendendum Gallicum agrum trans Trebiam mittit.' PCM: 'cum collegam cunctantem'; 'cum' vynechávají HJMüller a Luterbacher po návrhu Ussingově, než myslím, ne dobře. Neboť závadným se mi vidí ničím neprostředkované spojení s předcházející větou; přáli bychom si tu velice nějaké spojky smyslu 'tudy'. Možná proto, že v rukopisném 'cum' jest spatřovati 'que' a 'ita' že vypadlo -- podobná chyba v P 22, 1, 1 — tedy že jest čísti '⟨ita⟩que collega cunctante cet'. Srvn. podobné místo c. 53, 6 a násl.: 'haec adsidens aegro conlegae, haec in praetorio prope contionabundus agere. Stimulabat et tempus propincum comitiorum, ne in novos consules bellum differretur . . . Itaque nequiquam dissentiente Cornelio parari ad propincum certamen milites iubet'.

24, 26, 10 a násl. (kde prosí Heraklia, dcera Hieronova, lidu rozjitřeného, aby ušetřeno bylo života jejího i dcer jejích): 'Aversis auribus animisque cum se. ⟨monerent illi⟩ ne tempus tererent, ut ferrum quosdam expedientes cernebat, tum omissis pro se precibus puellis ut saltem parcerent orare instituit. a qua aetate etiam hostes iratos abstinere, ne tyrannos ulciscendo quae odissent scelera ipsi imitarentur'. Toto čtení volí HJMüller (ve vyd. Teubnerském) místo čtení P: 'auersis aurib animisque cassae ne tempus terrerentur ferrum', ne však že by o pravosti jeho přesvědčen byl, nýbrž aby srozumitelný text žákům podal. Praví: 'Damit soll aber die ursprüngliche Fassung der Stelle keineswegs hergestellt sein. Ich habe an dieser kritisch schwierigsten Stelle des 24. Buches in den Text der Schulausgabe etwas setzen zu dürfen geglaubt, was den Text lesbar macht: es ist das beste, was mir bei wiederholter Erwägung des Zusammenhangs unter Berücksichtigung des Überlieferten ausfindig zu machen geglückt ist'. Myslím, že v korruptele 'cassae' skryt jest kon-

junktiv plusquamperfecti slovesa clamare 'clamassent' i že jest čísti: 'aversis auribus animisque ⟨cum con⟩clamassent, ne tempus tereretur, ut ferrum'. Že právě toto kompositum tu prvotně bylo, nechci tvrditi; hodíť se sem rovnou měrou i exclamare neb succlamare (cf. 21, 18, 13: sub hanc vocem haud minus ferociter daret utrum vellet succlamatum est). Než myslím, že při con clamassent jest porušení více na snadě. Co se clamassent týče, míním, že 'nt' asi následujícím 'ne' vymizelo, zbylé pak 'clamasse' že přešlo, psáno jsouc clāsse, nejprve v clāsse i opraveno jsouc classe, v clāssae a posléze v cassae. Podobné porušení vyskytuje se ve Vídeňském rukopise 45, 40, 5, kde místo clamassent čteme classe.

25, 8, 8: 'Congressi cum Hannibale rursus fide sanxerunt liberos Tarentinos leges suas suaque omnia habituros neque ullum vectigal Poeno pensuros praesidiumve invitos recepturos: prodita praesidia Carthaginiensium fore'. Že čtení prodita praesidia jest zde nemožné, dokázal jasně Madvig Em. Liv.[2] str. 354. P také nemá čtení toho, nýbrž: 'prodita praesidio'. Jaká myšlénka tu původně byla, jest nejen z kontextu zřejmo, nýbrž i z Pol. 8, 27, 2: *τὰς τῶν Ῥωμαίων οἰκίας καὶ καταλύσεις διαρπάζειν* t. j. bylo ujednáno, aby majetek zrazené posádky římské připadl za kořist vojsku punskému. Snad jest proto čísti: 'proditi ⟨praedam⟩ praesidii Carthaginiensium fore' t. j. praedam ex prodito praesidio partam fore Carthaginiensium'. Srvn. 21, 11, 4: ut vero pro contione praedam captae urbis edixit militum fore; 45, 34, 1: senatum praedam Epiri civitatium quae ad Persea defecissent exercitui dedisse suo.

Ibd. 36, 10 a násl.: 'Haec contemptim duces increpabant; ceterum neque transilire nec moliri onera obiecta nec caedere stipatas clitellas ipsisque obrutas sarcinis erat. Trudibus igitur cum amoliti obiecta onera armatis dedissent viam pluribusque idem partibus fieret, capta iam undique castra erant'. Nemálo již bádáno o tom, co tkví v 'truditis dibi', jež tuto rukopis má místo navrženého HJMüllerem 'trudibus igitur'. Myslím, že by se sem smyslem velice hodilo v příčině palaeografické nikoli nepravděpodobné: 'trudibus deni⟨que⟩ cum'. Que mohlo od sousedního quom (= cum) býti pohlceno.

30, 42. 7: 'de his rebus interrogati Macedones cum perplexe responderent, ipsi haud perplexum responsum tulerunt bellum quaerere regem et si quaerat propediem inventurum'. Luchs, jenž místo toto tak, jak jsme je uvedli, píše, poznamenává: 'hoc vel *ipsi haud ambiguum* vel *ipsi haud anceps* scribendum videtur (*ipsi non anceps* Madvigius em. Liv. p. 439, *ipsi apertum* Weis-

senbornius) 'neq. ipsi mite' C 'ipsi ante' VRFLE'. Colbertinus (saec. XI) zastupující zde Puteaneus má tedy čtení 'neq. ipsi mite', druhá třída rukopisů představující rukopis Špýrský (Spirensis) 'ipsi ante'. Zingerle (Beiträge zur Kritik der dritten Dekade des Livius, Wien 1882 p. 17 f.) nedoplňuje tu non neb haud, nýbrž negaci tu shledává v neq., jež C podává, i píše: 'nequaquam ipsi mite'. Než čtení to neuspokojuje potud, že 'mite' jest tu nevhodnou protivou, jak již jiní, zejména Weissenborn, připomenuli, k předchozímu 'perplexe'. Mám za velice pravděpodobné, že Livius psal: 'nequaquam ipsi simile responsum tulerunt'. V 'ante', jež podávají rukopisy na Σ se zakládající, spatřuji porušené 'anceps', jež kdysi za výkladem slova 'simile' nad toto nadepsáno bylo, potom v text vniklo i posléze simile odtud vytisklo. 'Nequaquam' nabývá navrženým mnou simile nenepatrné opory; neboť známo, že právě při výrazech stejnosti a podobnosti (similis, par, idem) oné negace Livius velmi často užívá.

34, 61, 4: 'Hunc Aristonem Carthagine obversantem non prius amici quam inimici Hannibalis qua de causa venisset cognoverunt'. Bez příčiny podezřívá místo uvedené Harant. 'Graeci moris est' praví 'ea dicendi forma non Latini certe non Liviani. Suspicor igitur 'quaque causa venisset' forsitan et 'quaque de causa venisset'. Než známo jest, že i latinská jest ona vazba i Livianská. Srvn. 33, 40, 6: 'Chersonesum quidem et proxima Thraciae quae circa Lysimachiam sint quem dubitare quin Lysimachi fuerit'; 23, 10, 3; 31, 27, 5; Ter. Eun. 3, 5, 62: 'metuo fratrem ne intus sit; id. Heaut. 1, 1, 32: 'fac me ut sciam'; Cic. leg. agr. 2, 21, 57; srvn. Kühnast Liv. Synt. p.[2] 321, Kvíčala Vergil-Studien str. 149. nn.

40, 5, 7: 'Simul ut Demetrius in dies suspectior esset, ex composito sermones ad spem Romanorum trahebant. Ibi cum alii mores et instituta eorum, alii res gestas, alii speciem ipsius urbis nondum exornatae neque publicis neque privatis locis, alii singulos principum eluderent, iuvenis incautus et amore nominis Romani et certamine adversus fratrem omnia tuendo suspectum se patri et opportunum criminibus faciebat'. Že 'spem', jehož tu poskytují rukopisy, jest nevhodné, poznáno již dávno i bylo proto na jiné čtení pomýšleno. Návrhů podáno několik. Tak navrhl Wesenberg — a s ním srovnává se Weissenborn a Hertz — 'rem', Crévier a Ruhnken (srvn. Cobetův článek v Mnemosyne X (1882) p. 97 a násl.): 'ad despectionem', Gitlbauer: 'ad senatum populumque Romanorum', Harant: 'ad opem'. Z domněnek těch jest asi Wesenbergova nejlepší; nicméně myslím, že i tu jest poněkud pozměniti, t. j. psáti 'ad res'; neboť tak jest vznik korruptely více na snadě. Mohloť rukopisné 'ad spem' snadno vzniknouti

z 'ad rem'. Též plural slova 'res' jest zde zcela na místě, hledíme-li k jednotlivostem, o nichž dále zmínka se činí.

Ibd. 49, 5 a násl.: 'Regulus hic earum gentium erat longe potentissimus omnium Hispanorum. Audita suorum clade missis qui fidem venienti in castra ad Gracchum peterent, venit. Et primum quaesivit ab eo, sibine liceret ac suis vivere. Cum praetor victurum respondisset, quaesivit iterum, si cum Romanis militare liceret. Id quoque Graccho permittente 'sequar' inquit 'vos adversus veteres socios meos, quoniam illos ad me * * suspicere'. K tomu poznamenává Weissenborn: 'Es lässt sich schwerlich ermitteln, was Livius hier geschrieben hat, die hs. Leseart ist *illos ad me propiunt suspicere;* es wird *illos ac me populum R.* oder *populi R. opes oportuit (di volunt) suspicere*, oder *illos ad me, me ad p. R. di volunt respicere* u. A. vermuthet'. Návrhy ty jsou patrně vesměs málo pravděpodobné rovněž jako i novější Drägrův (Philol. 26, 320): 'ad me produnt suspicere'. Snad jest po porušeném 'propiunt' (jiné varianty jsou: prodeunt, piguit) menší mezeru uznati i psáti: 'quoniam illos ad me protegendum ⟨piguit bellum⟩ suscipere'.

Ibd. 58, 1: '⟨digressu⟩ deinde Cottonis et Antigoni et haud multo post ⟨ad⟩ famam mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant ⟨neque⟩ Bastarnae empto contenti esse poterant aut in agmine contineri, ne decederent via'. Nesnadné toto místo dosud jest za nezhojené pokládati. V podobě uvedené píše je Weissenborn ve vydání Weidmannském. Než, jak Madvig dokázal, nelze poterant s contenti esse spojovati. 'Neque enim' praví 'recte Bastarnae empto contenti esse *non potuisse* dicuntur (quae enim vis obstabat?), longeque aliam significationem hic *non poterant* habet, aliam in proximo membro (*in agmine contineri*)'. Nato uvádí Madvig sám několik návrhů, než žádný není dosti palaeograficky pravděpodobným. Editio Moguntina, jsoucí nejlepším pramenem pro tuto část díla Liviova, má čtení: '. . . faciles erant Bastarnae euito contentio esse poterant aut in . . .' Domnívám se, že Livius psal: 'Neque Thraces commercio faciles erant ⟨neque⟩ Bastarnae, ⟨cum⟩ empto (aneb: cu⟨m praeb⟩ito) contenti non esse⟨nt⟩, poterant in agmine contineri, ne decederent via'. Domněnka tato, jež poskytuje smyslu zcela přiměřeného, nemalé podpory dochází korruptelou 'contentio', místo níž píšeme 'contenti non' = 'contentiō'. Též doplnění 'cum' před 'empto', když má Mog. ed. euito, jest na snadě. Možným pokládám, jak jsem označil, i 'cum praebito'. Rukopisné 'aut' po poterant ovšem vynechávám; než mínění to není nepravděpodobné. Neboť aut snadno mohlo, jak již Madvig tušil, vzniknouti z koncovky slova poterant (z 'poterant' [aut nadepsáno]). Každým způsobem však myslím, že čtení navržené zasluhuje přednost před čteními druhými.

41, 24, 15 a násl. (v řeči Archontově): 'ne, id quod non agitur, Callicrates, simulaverimus agi; nemo novae societatis aut novi foederis, quo nos temere inligemus, conscribendi est auctor, sed commercium tantum iuris praebendi repetendique sit, ne interdictione finium ⟨nostrorum⟩ nostros quoque et nos regno arceamus, ne servis nostris aliquo fugere liceat'. Tak píše místo to Weissenborn ve vydání Weidmannském z r. 1876 po návrhu Vahlenově a Madvigově; rukopis má: 'finium nostros quoque et nos segni arceamus'. Než není vydavatel onen dosti přesvědčen o pravdivosti čtení toho, jak patrno z poznámky jeho k místu tomuto: 'Nostros quoque et nos kann schwerlich genommen werden = nostros quoque etiam nos: in gleicher Weise die Unsrigen auch wir; ebenso auffallend wäre die Entgegenstellung der principes (nos) und der übrigen Bürger (nostros); vielleicht ist est zu entfernen oder in et nos ein Substantiv verdorben'. S pochybnostmi těmi souhlasím, ale nemyslím, že by v etnos obsažen byl genetiv substantiva, nýbrž genetiv náměstky is 'eius' (= Persei), i čtu místo celé takto: 'ne interdictione finium nostrorum nos quoque eius regno arceamus'. Rukopisné
u
et nos vysvětliti jest asi z eios. Je-li čtení eius pravé, jest též na jevě, jak korruptela segni t. j. regni povstala; přizpůsobilot se 'regno' sousednímu genetivu, jak tomu i jinde v našem rukopise.

42, 57, 1 a násl: 'Sub idem deinde tempus consilium et consul et rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regiis creverant animi vastatione concessa sibi ab hoste Pheraei agri; itaque eundum inde ad castra nec dandum ultra spatium cunctandi censebant. Et Romani censebant cunctationem suam infamem apud socios esse maxume indigne ferentis non latam Pheraeis opem'. Srovnávám se s Madvigem, pokládá-li 'censebant' po Romani v rkp. jsoucí za nevhodné. 'Praeterquam quod' dí Emend. Liv.[2] str. 655 'insuavissime idem verbum bis ponitur *(censebant. Et Romani censebant)*, non agitur h. l., quid (faciendum) censuerint Romani, sed cuius rei rationem habendam esse intellexerint. Itaque sequitur consultatio eaque ipsa interrupta, ut quid censuerint omnino non narretur'. Ale v tom rozcházím se od něho, že nedomnívám se, že by slušelo změniti ono druhé censebant v sentiebant, nýbrž že jest slovo to pokládati za dittografii, jakých v tomto rkp. jest přemnoho, předchozího censebant a sloveso podobného smyslu že jest shledávati v rukopisném maxumere, jež jedni mění v maxume, druzí v maxumopere. Myslím totiž, že Livius psal: 'Et Romani cunctationem suam infamem apud socios esse existimare (inf. hist. = existimabant) indigne
ma
ferentis . . .' Korruptela asi vznikla z essextimere.

Ibd. 59, 7 a násl.: 'Cum victor equestri proelio rex, parvo momento si adiuvisset, debellatum esse *, opportune ad hortandum

supervenit phalanx, quam sua sponte, ne audaci coepto deessent, Hippias et Leonnatus raptim adduxerant, postquam prospere pugnasse equitem acceperunt. Fluctuanti rege inter spem metumque tantae rei conandae Cretensis Euander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat, postquam agmen peditum venientium sub signis vidit, ad regem adcurrit et monere instititit, ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret'. Tak psal místo to Weissenborn ve vydání Weidmannském. Od té doby pojednal o něm Harant (Emend. str. 252 n.) i opravil první část jeho čtením: 'Tum victor — si adiuvisset, debellatum esset'. Též v části druhé správně vytknul, že nepěkné jest spojení slov 'fluctuanti rege' s 'ad regem accurrit' i pronesl domněnku, že od slova postquam počíná nová myšlénka a tudy že jest před ním silnější interpunkce užiti a po metumque, kde rkp. ac má, stanoviti mezeru, již sám vyplňuje: 'non auctor erat'. Že jest správné tvrzení Harantovo, že by slovem postquam počínala nová perioda, téměř zřejmo jest, což Harant přehlédl, z rukopisného 'postquam agmen impeditum'; neb v tom shledávati jest: 'postquam agmen enim peditum' t. j. 'postquam enim agmen peditum'. Enim jest tu v rukopise přestaveno, čehož příklady velmi četné jsou v rkp. tomto. Bez enim by tvrdě připojovala se věta postquam — vidit k předchozímu. Co se řečené mezery pak tkne, domnívám se, že jest ji stanoviti asi po slovech usus erat a vyplniti 'quid ageret ostendit'. Na 'ac', jež po metumque rukopis má, myslím, že není příliš váhy klásti; mohloť toto vzniknouti z metumquae. Píši tedy celé místo: 'Fluctuanti regi (tak i cod.) inter spem metumque tantae rei conandae Cretensis Euander, quo — usus erat, * * *. Postquam enim agmen peditum — vidit, ad regem adcurrit'. Je-li emendace moje, jak také nemálo doufám, pravá, pak nemohli by příště vydavatelé při 21, 5, 10 — píší tam totiž místo rkp. 'peditum' 'impeditum' — v kritické příčině jako dosud na naše místo se odvolávati.

43, 6, 12 praví vyslanci Karthaginští nabízející v dar jistou část obilí Římanům s Perseem válku tehdy vedoucím: 'id munus officiumque suum scire minus esse quam pro meritis populi Romani et voluntate sua; sed saepe alias bonis in rebus utriusque populi se gratorum fideliumque socium muneribus functos esse'. Nemohu uvěřiti, že by byli takto, jak rukopis má, Karthagiňané omlouvali nepatrnou pomoc, jíž tehdy Římanům poskytovali. Římané zajisté bonis in rebus suis pomoci jejich nepotřebovali. Očekávali bychom, aby řekli Karthagiňané, že Římany v kritických dobách jejich, jako na př. ve válce s Antiochem, Aitoly atd., podporovali a tím věrnost i vděčnost svou jim projevili. Proto bude asi, k čemuž ostatně i HJMüller (srvn. jeho pozn. k t. m.) kloniti se zdá, rukopisné čtení za porušené uznati a v tom smyslu,

jaký jsme označili, čísti: 'sed saepe alias bonis in rebus ⟨suis⟩ dubiisque populi R. (= Romani) se gratorum cet'. Srvn. 30, 30, 18: in bonis tuis rebus nostris dubiis tibi ampla ac speciosa danti est pax; 22, 39, 12; 8, 1, 9; 31, 2, 3 n.; 34, 5, 10; 2, 50, 11; 3, 12, 4; 7, 30, 3 a j. Suis po rebus snadno vypadlo; dubiisque (= dubisque, neb dvojité 'i' často psáno jednoduchým) přešlo v 'utrisque', bylo-li kdy psáno $\overset{\text{d}}{\text{u}}$bisque. Mohlo๋ť odtud vzejíti udbisque či utbisque (UTBISQUE), jež způsobilo utrisque (UTRISQUE).

44, 2, 12. 'ipse (Perseus) cum reliquis copiis primo circa Dium stativa habuit; deinde a Dio, ut obtorpuisse inops consilii videretur, cum equitibus expeditis litore nunc Heracleum, nunc Philam percurrebat, eodem inde cursu Dium repetens'. Tak píše nyní HJMüller místo toto ve vydání Weissenbornově částečně po návrhu Gitlbaurově: rkp. má adeo místo a Dio. Než závadným jest tu 'ut', jak dobře pozoroval již Madvig, jenž str. 675 svých Emend. dí: 'Illud manifestum torporis suspicionem ex perpetua concursatione nasci non potuisse, quae maxime aliena est ab torpore defixis'. HJMüller zamítaje návrh Madvigův 'credo ne' praví: 'unpassend, weil in '*nunc . . . percurrebat*' die Rathlosigkeit zum Ausdruck kam'. Námitka ta není dostatečná. Neboť jestliže Perseus vskutku za tou příčinou, že rady si nevěděl, jak HJMüller míní, z místa na místo pobíhal, proč nevynechal raději Livius onoho obtorpuisse, jež k onomu 'percurrere' tak málo, jak Madvig dobře vytknul, se hodí a neřekl pouze: ut inops consilii videretur? Dále možno zcela dobře si mysliti, že Perseus ne z nějaké bázně z místa na místo těkal, nýbrž jen na oko, aby se nezdálo Makedonům, kdyby na jednom místě trvaje příchodu nepřítelova očekával, že z kleslosti mysli, rady si nevěda, tak činí. Z příčiny té bude asi předce Madvigovi za pravdu dáti i čísti 'ne' a ne 'ut'. Možná, že násilná změna 'ut' v 'ne' způsobila, že tak jasné věci, jakou jest nepopíratelně dotčený návrh Madvigův, nedostalo se dosud obecného souhlasu. Snad dojde příště myšlénka Madvigova schválení takového, ukáži-li, kterak dotčené 'ut' se sem dostalo. Domnívám se, že kdys dle pozdější výslovnosti psáno bylo 'outorpuisse', jež opraveno byvši v $\overset{\text{obt}}{\text{outorpuisse}}$, způsobilo: outobtorpuisse. Je-li tedy out nepravým, zbývalo by z rukopisného 'adeo ut obtorpuisse' toliko 'ade obtorpuisse' i byloby v 'ade' shledávati částici, jíž tu potřebujeme, totiž 'ne'. Domněnka taká není nepravděpodobná, neb z NE mohlo vzejíti ATE a z toho záměnou t v d, čehož četné jsou příklady, ADE. Ostatně srvn. s naším místem 42, 52, 4: 'mota parumper acies, non iusto decursu tamen, ne stetisse tantum in armis viderentur'.

Ibd. 11, 9: 'hoc ubi perfectum esse opus militibus nuntiatum est, clamorem alacres gaudio repente tollunt a l i i s parte alia in urbem i n r u p t u r i s'. Tak čtou někteří po návrhu Grynaeově. Ač lze onoho abl. abs. některými podobnými příklady z Livia hájiti (srvn. Weissenborn-HJMüller k tomuto místu), předce možno se domnívati, že Livius tvrdé zajisté oné vazby na tomto místě se vystříhal; neboť rukopis nemá inrupturis, nýbrž inrupturum. Jsou sice již některá čtení proto navržena, než žádné z nich nezasluhuje zvláštního povšimnutí. Nevím, neokáže-li se pravděpodobnějším návrh, jejž tuto klademe: 'tollunt a l i i q u e parte alia in urbem inruptu<m cur>runt'. Cf. 24, 39, 4. 'Aliique' přešlo snad v aliis, zkráceno byvši v aliiq (~ aliic).

Ibd. 14, 10 praví v senatě poslanci Rhodští: 'Tertium se annum multa eius incommoda belli sentire mari interim intercluso; inopem insulam esse, nisi maritimis iuvetur colendi * itaque commeatibus. Cum id ultra pati non possent . . .' Místo to lze v rukopise sotva čísti a mimo to jest i jinak porušeno. Jak jsme je uvedli, vydává je HJMüller ve vydání Weissenbornově; v rukopise nachází se prý toto: 'tertium se annum multa eius incommoda belli sentire mari interim incluso inopiam insulam inopem missc (?) . . . . . . ritimus iuuear (Gitlbauer: iuvetur) colenditaque (Gitlbauer: colendaque) commeatibus cum'. Snad jest čísti: '. . . sentire. Mari interim intercluso insulam inopia <premi>; inopem e n i m esse, nisi maritimis iuvetur q u o t a n n i s commeatibus. Cum . . .' Výraz quotannis hodí se sem velice; ale nesnadno říci, jak přešel v rukopisné colendaque. Možná, že tvar cotannis porušen byl kdys v 'colenis' a nad něj nadepsána oprava $\overset{ta}{\text{colenis}}$, jíž mylně bylo porozuměno t. j. nebylo z ní vytvořeno cotanis, nýbrž 'is' za nesprávné uznáno a 'le' ponecháno t. j. psáno: colenta = colenda. 'Que' snad ze sousedního 'com' původ vzalo.

Ibd. 27, 1 má rukopis: 'apparebat in omnibus mercedem multitudinem timere nec quicquam aliud'. Cobet (Mnemosyne X 115) doporoučí místo čtení Madvigova: 'apparebat omnibus mercedem i n m u l t i t u d i n e timere' domněnku: 'apparebat omnibus merced<is eum magni>tudinem', změnu čtení rukopisného zajisté dosti násilnou. O místě tom jednal jsem již v V. ročn. str. 153 Listů těchto, háje čtení rukopisnému velmi blízkého 'mercedem in multitudinem'. Než uznávám nyní, že by to byla vazba poněkud neobyčejná i přes uvedené tam analogie tvrdá. Zdá se mi nyní spíše, že part. fut. pass. slovesa značícího 'platiti' (solvendam aneb spíše: p e n d e n d a m) zde vypadlo pro podobnou koncovku s merced e m, v multitudinem že jest obsažen dativ 'multitudini' a akkusativ, jehož tu nemile postrádáme, totiž 'eum'. Píši tedy

místo celé: 'Apparebat in⟨de⟩ omnibus mercedem ⟨pendendam⟩ multitudini eum timere nec quicquam aliud'.

Ibd. 33, 2: 'Montes ingentis altitudinis spem faciebant eo magis quia nullos apertos emergerent rivos, occultos contineri latices, quorum venae in mare permanantes undae miscerentur'. Emergerent jest domněnkou KEGeorgesovou od HJMüllera ve vydání Weissenbornově (1880) v text přijatou místo rukopisného čtení euergentt. Jiní jinak čtou, Madvig: egererent neb erigerent, MMüller: eveherent, Harant: ex se agerent, Vahlen (dle Ennia): erugerent. Patrno, že z návrhů těch Georgesův jest nejlepší. Než ani ten nezdá se mi prost všeho podezření. Transitivné 'emergere' zdá se mi býti příliš básnickým výrazem, aby bylo lze jej a to konjekturou v text Liviův, byť spisovatel tento jinak neštítil se výrazů poetických, vpraviti. Snad jest některé jiné slovo v euergentt porušeno. Ne nemožno by bylo mysliti na emitterent (srvn. 5, 51, 6 ante quam monitu deorum aqua ex lacu Albano missa est). Mohloť kdysi psáno býti ẼITERGNT, jež opraveno byvši ẽitergnt přešlo v euergent. Ale i prosté 'haberent' nebylo by zde beze vší pravděpodobnosti; bylo-li psáno kdy 'auergnt' (= auerent), mohlo toto opraveno býti v auergnt, z něhož vzešlo auergent, jež dále porušeno v euergent. Srvn. v příčině té tato místa 32, 13, 3 iuga summa campos patentes aquasque perennes habent; 21, 37, 5: inferiora valles apricis eum collibus (tak totiž čtu místo 'apricos qum colles', jak nejlepší rukopis této části, totiž Colbertinus, má) habent rivosque prope silvas et iam humano cultu digniora loca.

Ibd. 36, 1 a násl.: '* * anni post circumactum solstitium erat; hora diei iam ad meridiem vergebat; iter multo pulvere et incalescente sole factum erat. Lassitudo et sitis iam sentiebatur et meridie stante magis. Adcesserunt tum * * mox adparebat. Statuit sic adfectos recenti atque integro hosti non obicere'. Tak píše místo to nyní HJMüller ve vydání Weissenbornově po návrhu Vahlena, jenž změnil rukopisné meridieaestate v meridie stante dle známého místa Plat. Phaidr. p. 242[a]: σχεδὸν ἤδη μεσημβρία ἵσταται, ἡ δὴ καλουμένη σταθερά (srvn. též i Hor. Carm. 3, 28, 6, jakož i Kvíčalův výklad o 'stare' v Neue Beitr. z. Verg. p. 164) a po 'tum' stanovil mezeru. Před ním četl Grynaeus: meridie instante magis adcessurum utrumque adparebat, Madvig: 'in codicis scriptura latere videtur: meridie aestum magis accessurum — adparebat; ex 'tum mox' quid faciendum sit nescio'; Weissenborn: meridiei aestu magis mox adcensurum utrumque adparebat; Gitlbauer, poněvadž prý má rukopis ne adparebat, nýbrž adparebaret: 'adcensurum cum mox adpareret'; Harant: 'de capite XXXVI 2 multa conatus nihil habeo quod dicam nisi Madvigium in peius multo mutasse Grynaei lectionem; neque enim Latine dici

'lassitudinem accendi'. Jest to místo, jak patrno, velice nesnadné a dosud nezhojené. Nejlepším zdál by se asi návrh Vahlenův, než i ten jest nemálo podezřelý, neb smysl nic nenasvědčuje tomu, že by zde mezeru uznati bylo; očekávámeť tu pouze myšlénku 'i zjevno bylo, že vedrem poledním vojínům i ochablosti tělesné i žízně přibude'. Při druhých návrzích neuznávajících tu mezery působí obtíž 'tum mox'. Jak správně poznamenal již Weissenborn, lze vztahovati mox pouze k accessurum; pak však bychom je musili před accessurum položiti, ježto před adparebat na místě svém slovo to není. Ale i u accessurum zdá se mi nevhodné, neb jest tu zcela zbytečným. Vždyť rozumí se samo sebou, že ono accedere skutkem se stane mox, když bezprostředně před tím řečeno bylo, že 'hora diei iam ad meridiem vergebat'.

Snad jest proto 'tum mox' za porušené uznati a celé místo čísti: 'Lassitudo et sitis iam sentiebatur et meridie stante
es
magis accessurum aestum adparebat'. Z tum povstalo asi tumes, jež spůsobilo tum mes, z čehož zachované tum mox se vyvinulo. V rukopise tomto aspoň mnoho příkladů jest, kde písmena *s* a *x* jakož i *e* a *o* vespolek jsou zaměněna. Návrhem naším nabývá místo, co se smyslu týče, jak patrno, podoby bezvadné.

Ibd. 43, 4: 'Rex ad mediam ferme noctem et errore et variis difficultatibus viae vexatus <est>'. Ježto rukopis má 'videx vexatus', není třeba doplňovati est po vexatus, nýbrž psáti: viae est vexatus.
t
Mohlať rukopisná korruptela vzejíti z vies vexatus, jež psáno byvši 'vites vexatus' přešlo v rukopisné 'videx vexatus'.

45, 29, 2: 'Adsuetis regio imperio tamen novum formam terribilem praebuit, tribunal, summoto aditus, praeco, accensus, insueta omnia oculis auribusque, quae vel socios, nedum hostes victos, terrere possent'. Jest tu řeč o dojmu, jaký vystoupení Aemilia Paula Makedonům po vítězství pydenském ústavu dávajícího na tyto učinilo. Nevhodným zdá se mi v tomto textu nejprve akkusativ terribilem formam, ježto činitelé té formae imperii, totiž tribunal, summoto aditus, accensus atd. v nominativě přiřaděny jsou. Mám proto za potřebné čísti: novum (sc. imperium) forma terribile praebuit. Druhá pochybnost má týká se výrazu summoto aditus, začež rukopis má summoto additu. Čte se tak nyní po návrhu Kreyssigově (Adnotationes ad Liv. XLI —XLV ex cod. Vindob. I. Misenae 1849 p. 117) i vykládá: aditus ad tribunal a lictoribus summoto populo patefactus. Uvádějí se pak za analogii místa 28, 27, 15 summoto incesserunt a 25, 3, 18 per vacuum summoto locum cuneo inruperunt, ale na našem místě jest vazba předce tvrdší, ježto participium, na př. factus, tu schází. Rovněž pak popříti nelze, že by tu, jak též z jedné strany správně vytčeno, vhodnější bylo substantivum osobu ozna-

čující, jakož dále osoby vytčeny jsou slovy praeco, accensus. Z té příčiny také zamítnul domněnku tu, jakmile pronesena byla, Baumgarten-Crusius, vyjádřiv se o ní těmito slovy: 'Quod Kreyssigius dedit, submoto aditus, quum non intelligam, religiosius repetere nolo'. Kreyssig potom upustil částečně od domněnky té a pronesl druhou: tribunal summoto aditum, jež zajisté snesitelnější jest. Než nicméně domněnka prvější, submoto aditus, v textu vydání Liviových opanovala, když zastal se jí Madvig ve svých Emendationes Livianae.

Grynaeus psal: summotor aditus, což nemožné jest, ježto, jak dobře odpověděl Madvig, 'aditus non submovebatur'. Lepší jest návrh neznámého učence, jejž Drakenborch uvádí, summotor additus; než nemohl návrh ten takto schválení dojíti, ježto neobsahuje dativu, komu summotor přidělen byl. Ten dativ však jest po mém mínění v text vložiti a čísti: 'summotor additus ⟨imperatori⟩, praeco . . .' Domněnka tato odčiňuje nesnáze místa toho úplně i není palaeograficky nepravděpodobna. Povážiti totiž jest, že 'imperatori' zkráceně mohlo psáno býti imp. neb īp. Zkratka tato vyskýtá se v rukopise tomto přečasto,*) zejména pak v této knize, i stala se příčinou korruptel nejedněch. Srvn. 42, 61, 5; 44, 4, 10; 45, 32, 2; 45, 37, 1; 45, 38, 12; 45, 39, 15. Že slovo summotor jest, jak namítá Madvig, substantivum inauditum, nic nevadí; Livius nejedno substantivum v tor prvý vytvořil; srvn. reductor (2, 33, 11); interceptor (4, 50, 1); ruptor (1, 28, 6); violator (4, 19, 3), concursator (31, 35, 6). Proč by nebyl mohl utvořiti i naše summotor?

Ibd. 32, 4 a násl.: 'Nominati sunt enim regis amici purpuratique — praedivites alii, alii, quos fortuna non aequarent, his sumptibus pares'. Proti čtení tomu namítá Harant: 'Non credo Livium huiusmodi fraudes lectori suo parasse. Cui enim, legenti his sumptibus, in mentem statim veniat, his dativo casu positum esse, sumptibus ablativo? Scio quidem eandem offensionem occurrere apud Sallustium (Cat. 20, 10 illis annis), sed perspicuitatem magis curat Livius'. Než nepokládám námitku tu za velice vážnou. Předně popírám, že by nebyl smysl místa čtenáři ihned jasný; neb his jako ablativ, nemajíc, k čemu by se vztahovalo, nedává smyslu, naproti tomu pak věta quos fortuna non aequarent = quibus fortuna pares non essent, jsouc v protivě s his sumptibus pares, zjevně ukazuje, že his dativ a sumptibus ab-

*) A to tak často, že Harant dokonce za známku porušení 45. 35, 7 pokládá, že imperatori tu vypsáno a nezkráceno zkratkou imp. 'Mihi illud notatione dignum videtur, quod nomen imperatori integrum perscriptum est; nam in hoc codice, ac maxime in hac extrema codicis parte, per compendium plerumque scribi solet imp.' Než mínění to ovšem jest nesprávné; neb jsou i v nejzazší části knihy 45. dosti četné příklady, kde v rkp. imperator vypsáno; srv. na př. c. 38, 3; ibd. § 11; c. 43, 2 a j.

lativ jest. Dále ukazuji k 44, 36, 13: rationes alias reposcito, nunc auctoritate veteris imperatoris contentus eris, kde též teprve z protivy nunc seznáváme, že alias není akkusativ k rationes náležející, nýbrž adverbium 'jindy'. Uvésti bych mohl též 40, 11, 2 illic ante (adv.) omnia cocta sunt consilia, než nemám tu čtení obyčejné za bezpečné, ježto výrazu 'proti tobě' tu nemile postrádáme a ante tu úplně zbytečné jest, i domnívám se, že jest tu čísti in te, jako 26, 36, 3 čte se id prius in te ac tuos ipse iuris statueris, ač Puteaneus má ante. Podobné nejasnosti jako na uvedeném shora místě nacházíme ostatně i u Caesara, ač o něm jinak nemůžeme říci, že by nejasně psal, jako BC. 2, 21, 2 tributis (abl.) quibusdam (dat.) publicis privatisque praemiis; 3, 32, 5: universis (dat.) imperatis pecuniis (abl.).

Ibd. 37, 8 (v řeči Serviliově za triumf Aemilia Paula): 'Duas mihi aliquis contiones parumper faciat, unam militum Macedonicorum, puram alteram, integrioris iudicii et a favore et odio universi populi Romani'. O místě tom promluvili jsme již v V. ročn. str. 154 a násl. Listů těchto i poukázali k obtížím, jež čtení obecné v sobě chová. Od té doby jednal o něm Harant (str. 302 a násl.), jenž správně aspoň po našem mínění vytknuv, že na nepřirozeném místě takto alteram položeno jest, navrhl: unam militum Macedonicorum puram (i. e. non mixtam), alteram integrioris iudicii . . . universo iudice populo Romano. Než ani tak místo neuspokojuje. Puram smyslem non mixtam jest zajisté přídavek zbytečný, neboť sestávala-li contio z milites Macedonici, bylo patrno, že contio ta jest pura, že občanů jiných (togati) tam nebylo; nad to očekávali bychom pro větší jasnost u puram smyslem non mixtam přídavek ab aliis, aby nebylo možno výrazu puram i jinak, totiž jak Weissenborn-HJMüller při dřívějším čtení vykládá, ukazuje k 9, 46, 13, 'unverdorben, nicht parteiisch' rozuměti. Konečně jest pura = non mixta špatnou protivou následujícího integrioris iudicii. Mně zdá se velice pravděpodobno, že v puram spatřovati jest korruptelu čtení imp.*) ira<ta>m t. j. imperatori iratam a s ponecháním interpunkce Harantem navržené čísti: unam militum Macedonicorum, imperatori iratam, alteram integrioris iudicii et a favore et odio. Mohlot 'im' z imp. od předchozího Macedonicorum pohlceno býti a vynecháním 'ta' po 'ra', což snadno bylo, piram v nynější puram přejíti. Protivy v obou členech nabýváme návrhem tímto tak pěkné, že nemůžeme si přáti lepší. Co do výrazu imperatori iratam srvn. 45, 35, 7: totus Macedonicus exercitus imperatori iratus neglegenter erat adfuturus comitiis ferendae legis. Co se ostatního týče, jest ovšem nesnadno s určitostí říci, jaké bylo čtení původní; rukopis má: 'universis iūd. c. pr.' Za pravděpodobné po-

*) O té zkratce viz, co svrchu praveno k 45, 29, 2.

kládám, že nebylo tu původně universi populi Romani bez dalšího omezení, neb pak by byla druhá ona contio též militum Macedonicorum, ježto tito k populus Romanus také náleželi. Ale tou právě býti ona nemá, mát záležeti pouze z togati, z lidu nevojenského, jak to patrno ze slov následujících apud contionem togatam et urbanam res prius agatur a z c. 38, 1 cum ad plebem urbanam spectabat oratio; srvn. též, co poznamenal jsem v L. fil. V. str. 154 n. Smyslu by se zcela vyhovělo, kdybychom v rukopisném iud. c. uznali slovo 'togati' a četli universi togati populi Romani.

Ibd. 37, 6: 'Sed videlicet, cui crimen nullum, ⟨nullum⟩ probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes voluit'. Jinde spojuje Livius obtrectare s dativem; srvn. 8, 36, 4 cessatum a milite ac de industria, ut obtrectaretur laudibus ducis, impedita victoria est; 25, 41, 3 ab obtrectantibus ducibus gloriae eius; 36, 34, 3: quod solos obtrectasse gloriae suae — meminerat. Je-li naše místo neporušeno, bylo by prvním příkladem, kde obtrectare s akkusativem spojeno; později ovšem vazba ta jest dosti častá; srvn. Val. Max. 1, 8, ext. 8; 7, 2, ext. 7; Tacitus zhusta tak píše; srvn. Weissenbornovu pozn. k t. m. a Garatoniho pozn. k Cic. Phil. 10, 6. Než ježto, jak jsme viděli, jinde Livius správně obtrectare s dativem spojuje, jest příčina pochybovati o akkusativě na našem místě, zvláště když tento za auktoritu má toliko vadný rukopis Vídeňský. Wochendorf (Observationes Livianae 1864, p. 30) pochyboval vskutku o pravosti místa toho i navrhoval buď detrectare laudes dle 38, 49, 5: caeca invidia est nec quicquam aliud scit quam detrectare virtutes aneb adlatrare laudes dle 38, 54, 1 M. Porcius Cato qui vivo quoque eo adlatrare magnitudinem eius solitus erat, předpokládaje při konjektuře poslední, že adlatrare od kohosi vysvětleno bylo obyčejným obtrectare, jež dále v text vniklo a odtud původní adlatrare vytisklo. Než daleko jednodušším zdá se mi býti restituovati přímo dativ laudibus. K dotvrzení mínění toho ukazuji k tomu, že dativné a ablativné tvary v bus vycházející zaměněny jsou ve Vind. nezřídka s tvary v is aneb což při akkusativě pluralis třetího sklonění jedno jest, v es končícími. Tak čteme v rukopise tom: 44, 25, 9 in tanti nominis regis místo regibus; 45, 29, 4 additis Paeonis místo Paeonibus; 41, 13, 5: de Ligures místo Liguribus; a naopak 44, 16, 6 cerneret et proditionibus m. proditionis; 43, 5, 8 duobus fratribus regulis m. duo fratres reguli; 44, 5, 8: itineribus (m. itineris) confectum; 45, 40, 7 nominibus m. nominis atd. Snad zkratka b. = bus, jejíž zbytky tu a tam v rukopise tomto se ještě vyskytují, zavinila v některých případech změtení toto. Bylo-li kdy i na našem místě psáno místo laudibus pouze laudib., mohl ne- nesnadno tvar ten přejíti v laudis a dále v laudes; srvn. svrchu poznamenání naše k 21, 30, 7.

Ibd. 41, 11 n. (v řeči Paulově k lidu římskému): 'Neque ex tanta stirpe liberum superest, qui L. Aemilii Pauli nomen ferat. Duos enim tamquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cornelia et Fabia gens habent; Paulus in domo praeter me nemo superest'. Tak se obyčejně čte po návrhu Donjatiově; rukopis má místo me korruptelu sed. Než i jiná čtení jsou tu možná, o nic méně pravděpodobná, jako čtení neznámého učence, jež Pluygers (Mnemosyne, IX p. 19) schvaluje a i Cobet (na témž místě) co nejvřeleji odporoučí: Pauli in domo praeter se⟨nem⟩ nemo superest. Já mám za pravděpodobnější, že původní čtení jest: Paulo in domo praeter se nemo superest, ježto tak protiva ku Fabia et Cornelia gens habent případněji jest vytčena (Fabia et Cornelia gens habent — Paulus neminem habet).

Ibd. 44, 10 nn. (o králi Prusiovi) de agro responsum est legatos ad rem inspiciendam missuros. Si is ager populi Romani fuisset nec cuiquam datus esset, dignissimum eo dono Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisse et eo ne populi quidem Romani factum appareret aut datum Gallis esse, ignoscere Prusiam debere, si ex nullius iniuria quicquam ei datum vellet populus Romanus'. Tak čteme místo to ve vydání Weissenborna — HJMüllera (1881). Než ježto rukopis má: 'Antiochi non peruissent eo' . . ., 'factum apparat aut', nezdá se, že by čtení ono pravého dostihovalo. Psáti místo peruissent 'fuisse et' zdá se trochu násilné, ježto se podobá, že více v porušení tom jest obsaženo. Já se domnívám z té příčiny, že takto asi místo původně znělo: Si autem Antiochi non apparuisset ⟨fuisse⟩ eo⟨que⟩ ne populi quidem Romani factum aut datum Gallis esse, ignoscere cet. Myslím totiž, že kdys mylně psáno bylo peruisset a omyl ten že opraven býti měl připsaným na okraji rukopisu appar; že však tak se nestalo, nýbrž že novým omylem oprava ona připsána k factum, kde spojením s vedlejším aut korruptelu apparat vytvořila. Eoque píši místo et eo, jež by palaeograficky více na snadě bylo, ježto toto řídké jest u Livia; srvn. Weissenbornovu pozn. k t. m.; que pak na přečetných místech v rukopise tomto zmizelo. Čtením navrženým nabývá místo velmi přirozené podoby; i apparuisset mnohem jest přiměřenější než, co tu dosavade bylo, appareret.

Exegetický příspěvek k Vergiliovi.

Napsal Karel Neudörfl.

Aen. v. 8 a násl.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus

insignem pietate virum, tot adire labores impulerit.

Pokusy vyložiti místo toto činěny od doby nejstarší až do doby nejnovější od mužů, jako jsou: Servius, Heyne, Jahn, Seidenstücker, Haeckermann, Dietsch, Gossrau a j. V Listech filol. setkáváme se s výklady dvěma, z nichž prvý p. H. Mayera (ročn. VI. str. 195) zvrácen ihned od p. prof. Kvíčaly, druhý pak, nejnovější, p. prof. Fr. Maixnera (ročn. IX. str. 265 a násl.) vyvraceje výklad, od p. prof. Kvíčaly ve „Vergilstudien" podaný, konjekturou místo toto hojiti se snaží. Že pokus tento jest neoprávněn a že místo toto v podání rukopisném zcela dobrý smysl dává, chci vyložiti úvahou následující.

P. prof. Kvíčala, vyvrátiv konjekturu „quo numine laesa" jakož i pokus vyložiti slovo „numine" smyslem „Willen", vykládá mínění své v tato slova (Vergilstudien str. 6): „Und warum soll es unzulässig sein, numine in der zunächst liegenden Bedeutung „Gottheit" zu nehmen? Man wird vielleicht einwenden, dass Juno sich um eine von Aeneas einer anderen Gottheit zugefügte Beleidigung nicht zu kümmern brauchte und den Aeneas nicht verfolgen musste. Aber wird nicht eben gerade an unserer Stelle Juno regina deum genannt! Dass die Königin der Götter auch die einem anderen numen zugefügte Beleidigung strafen kann (so hat Dietsch die Stelle aufgefasst), ist doch nichts so befremdendes, dass man deshalb zu den gezwungensten Erklärungen des Wortes numen oder zu Conjecturen seine Zuflucht nehmen müsste." Proti důvodům těm namítá p. prof. Maixner, „že jen Jovovi, pravému králi bohů, přísluší příkoří jiným bohům učiněných mstíti, nejsou-li tito s to, aby sami tak učinili. Jestiť Juno regina deum vlastně jen potud, že jest choť krále Jova. Z té příčiny požívá sice větší vážnosti i větší úcty než božstva ostatní i vyžaduje jich také sama (srvn. na př. v. 46 a násl.), avšak zvláštní obor působnosti jako choti Jovově jí předce nepřináleží. Výraz regina deum jest tu po mém mínění bez zvláštního účelu, jenom za změnou položen . . . ."

Nechtěje pak ze slov „regina deum" vyvozovati, co vyvozuje Dietsch, praví dále: „Proti výkladu Dietschovu svědčí dále i ta věc, že básník „pietas" Aeneovu výslovně připomíná, nazývaje jej „virum pietate insignem". Bylo by nesnadno obé v jedné a též větě v souhlas uvésti. Jestliže vskutku Aeneas jaké božstvo urazil a tím mstu Junoninu si způsobil, nemohl by slušně „vir pietate insignis" zván býti; ježto však zde právě tato jeho význačná vlastnost tak pádnými slovy se vytýká, bylo by nesnadno zde nějaké uražení božstva se strany Aeneovy předpokládati . . . Neb není ani v dalším vypravování událostí Aeneidy ani zejména ve výkladu důvodů hněvu Junonina jaké stopy urážky kterého božstva Aeneem, jíž by byl hněv a mstu Junoninu tento na sebe

uvalil." Tím veden jest pan spisovatel ke konjektuře „quo nomine laesa" ve smyslu „kterou příčinou, kterým podnětem, čím uražena," která změna ovšem v příčině palaeografické valných obtíží nemá.

Že výraz „regina deum" nemá té váhy do sebe, abychom se domnívati mohli, že by podlé intence básníkovy Juno byla objektivnou mstitelkou urážky některému božstvu učiněné i tehdá, když by při tom nižádné osobní pohnutky neměla, tolik pravdy má do sebe námítka p. Maixnerova; avšak na tom třeba trvati, jednak že Juno i větší moc má než božstva jiná (čehož dokladem Aen. IV, 107 a násl.: Quis . . . . demens . . . . tecum malit contendere bello), jednak, že třebas Jovovi příslušelo příkoří jiným bohům učiněných mstíti, předce Juppiter sám nebývá vždy vykonavatelem této pomsty bezprostředným, nýbrž že toliko dopouští, aby mstu vykonalo to božstvo, jehož urážka buďsi přímo neb nepřímo se týče, aneb jež starší třebas nenávist k uražeči chová. Proto dí Juno v Aen. I 39 a násl.:

Pallasne exurere classem
Argivom atque ipsos potuit submergere ponto
unius ob noxam et furias Aiacis Oilei?
Ipsa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem
disiecitque rates evertitque aequora ventis
— — — — — — — — — —
Ast ego, quae divom incedo regina, Iovisque
et soror et coniunx, una cum gente tot annos
bella gero.

Nehledíc k tomu, že půjčoval Zeus v Iliadě i aegidu svou k zvláštním účelům (jako Atheně 2, 446 a násl., 5 736 a násl., Apollonovi 15, 308 a násl.), vydán jest Hektor (Il. 22, 182. a násl.) na pospasy úhlavní nepřítelkyni své Atheně. Rovněž tak mohl i zde Aeneas pro urážku božstva některého nebo bohů vůbec na pospasy vydán býti Junoně, jež o záhubu jeho stála.

Mezi výrazy „quo numine laeso" a „quid dolens" třeba činiti rozdíl ten, že slovy „quo numine laeso" táže se básník po urážce objektivné, podmětem nějakým božstvu způsobené (laedere jest verbum obiectivum transitivum, mimo předmět činností urážecí zasažený musí býti též podmět urážející), ne však se zřetelem k Junoně samotné; slovy „quidve dolens" táže se se zřetelem k jediné Junoně po příčině hněvu jejího subjektivné (dolere jest verbum subiectivum intransitivum, značíc stav podmětu, má akkusativ obsahový neb příčinný při sobě). I táže se tedy básník, zdali skutečná nějaká urážka bohů (spolu ovšem s hněvem Junoniným) či zdali soukromá pouze bolest nebo hněv Junonin strasti Aeneovi způsobily, klada napřed výraz širší, obecný, týkající se všech bohů, a teprve v následující otázce ho omezuje na jediné Junony hněv soukromý.

A to činí básník důsledně, hledě k slovům verše čtvrtého (jejž vyložil p. prof. Kvíčala ve Vergilstudien str. 4 a násl.); tam vypravoval, že zmítán byl Aeneas „vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram“, klada napřed člen obecný, potom zvláštní. A jako se tu má člen obecný ku zvláštnímu, tak i důsledně táže se členy parallelními „quo numine laeso quidve dolens“, s tím toliko rozdílem, že po prvé (v. 4) položil oba členy asyndeticky, po druhé pak (v. 8 a násl.) disjunktivně.

Parallelismus místa druhého jest však porušen anakoluthií; měl by se vlastně tázati básník stejnou formou slovnou: „quo numine laeso quidve dolente regina deum“, načež pak by následovati musila vazba passivná „impulsus sit“ místo „impulerit“. Básník však prvně položil ablativ, setrvávaje ještě v konstrukci myšlénky předchozí a obou jejích výroků „iactatus“ a „passus“, které ku slovům „quo numine laeso“ tak se hodí, že by i smysl dobrý byl, kdybychom za „quo numine laeso“ důraznou interpunkci, tečku nebo lépe otázník, položili a výrok „iactatus et passus sit“ z předešlého pouze si domyslili. Vždyť pak následující výrok impulerit ne tak smyslem jako svou aktivnou formou liší se od výroků předchozích „iactatus“ a „passus“, což nejlépe patrno, proměníme-li si ho taktéž v passivum „impulsus“. Avšak právě, aby vyhnul se jednotvárnosti, básník přešel při otázce druhé k aktivu „quidve dolens . . . .“ Ale nebyl by mohl snadno tak učiniti a nebyl by tak zajisté učinil, kdyby mu byl celek nedal smysl uspokojivý, svrchu vyložený, že totiž pro urážku některého božstva vůbec dovoleno či dopuštěno býti by mohlo Junoně, aby po své soukromé bolesti s Aeneem naložila. Při „quo numine laeso“ pomýšlí se na urážku božstva vedlé hněvu Junonina, při „quidve dolens . . . .“ na hněv Junonin samotný bez skutečné urážky božstva. — Tím výklad můj úplně připadá k výkladu verše 4., jejž podal p. prof. Kvíčala ve „Vergilstudien“ str. 4. a násl.

Celkem však myslím, že slova „quo numine laeso“ nemají se příliš do podrobna vykládati, nebo-li, jak říkáme, urgovati. Básník, táže se po příčinách strastí Aeneových a na zřeteli maje obdobné strasti Odysseovy, byl již tím veden k otázce „quo numine laeso“, ježto na mysli mu tanouti musilo, že Odysseus právě pro urážky bohů, jednak Atheny zneuctěním Kassandry, což připomenuto dvakráte (Aen. I, 39 a násl., II, 403), jednak Poseidona strasti trpěl; že však sám na otázku tu velké váhy nekladl, patrno z toho, že v odpovědi docela ji mlčením pomíjí.

Konjektura p. prof. Maixnera „quo nomine“ místo „quo numine“ v čele věty tázací jest tvrda; v příkladech, jež za doklad uvádí, jest quo při slově nomine relativum, dodávající k slovu nomine hojný obsah již dříve jmenovaný a nelze ani té vazby doložiti než z pozdější latinity stříbrné. Nehledíc pak

k tomu ruší se konjekturou „quo nomine laesa“ parallelismus s veršem čtvrtým, který jest předce přirozený a nutný, aby básník tázal se prve obecně po příčině strastí než příčiny zvláštní se dotkne, zejména když již ve v. 4. obecně a zvláště příčinu tu naznačil; konečně mění se konjekturou tou zbytečně podání rukopisné.

V tom ovšem má pravdu p. Maixner, že, „jestliže Aeneas v skutku jaké božstvo urazil a tím mstu Junoninu si způsobil, nemohl by v jedné a též větě slušně „vir pietate insignis“ zván býti; i že by bylo nesnadno zde nějaké uražení božstva se strany Aeneovy předpokládati, ježto zde právě tato jeho význačná vlastnost tak pádnými slovy se vytýká“.

Avšak co nás nutí slovům „quo numine laeso“ za činný podmět podkládati právě Aenea? Vždyť by to mohl býti kdokolivěk jiný z Trojanů, od něhož božstvo by bylo uraženo a za nějž by bylo Aeneovi spolu pykati. Tak byli na př. též rekové od Troje domů se vracející podobným postiženi osudem, ač jen jediný z nich, Aias Oileovic, Athenu zneuctěním Kassandry rozhněval; ostatní, i miláček Athenin Odysseus, trpěli, nemajíce viny osobní nijaké. Podobně mohlo býti též s Aeneem. Nejsou tedy námitky p. Maixnerovy čtení rukopisnému a našemu jeho výkladu na závadu.

Přípona -eală v rumunštině.

Napsal J. U. Jarník.

Jedná-li se o původ nějaké přípony v některém z romanských jazyků, jest třeba, ač není-li cizí původ na bíledni, aby se ve všech a tudíž i v rumunském nejdříve zkoumalo, nelze-li příponu tu odvoditi z latiny. Zde jest to tím nutnější, ježto se na první pohled zdá, jakoby věc skutečně tak se měla, že by totiž rumunská přípona *-eală*, blížíc se tak velice vnější podobou latinskému *-ēla*, z tohoto byla původ svůj vzala.

Poohlédněme se nejdříve, jak tato přípona v latině a druhých romanských jazycích rozšířena jest. V latině vyskýtá se dosti zřídka, nejvíce u pozdějších spisovatelů, hlavně ve významu abstraktním, stav činnosti naznačujíc. Tak *candela*, *fugela*, před- a poklassické *loquela, medela*, *nitela*, *querela*, *suadela;* odvozená denominativa pouze v malém počtu: *cautela*, *tutela*, *clientela* a pozdě latinské *custodela*, *parentela*, *peccatela*.

Ze všech těchto slov nepřešlo ani jediné, *candēla* vyjímajíc, v řeč lidu rumunského a také toto jediné slovo, jehož význam jest 'kahánek', má zde takovou podobu, že jest nemožno, abychom je přímo z latiny odvozovali: ne *candĕlă* zní slovo to v rumun-

štině, jak bychom se dle Dieze domnívati mohli, nýbrž *cándilă*, *cándelă*, tedy proparoxytonon na místě latinského paroxytona. Změnila tedy snad rumunština sama v tomto slově latinském přízvuk, odchylujíc se způsobem tak nápadným od základního pravidla nejen rumunského, nýbrž všeobecně romanského? Třeba míti na paměti, že slovo to přešlo též do jiných jazyků a to jazyků takových, které ku tvoření slovníka rumunského více méně přispěly; zníť slovo to v novořečtině *κανδῆλα*, *καντῆλα*, v albanštině *kandílje*, *kandíle*, v turečtině *qandil*, st. sl. *kanъdilo*, v srbském jazyku *kándil*, *kándilo*, z čehož vysvítá, že slovo jazyka na posledním místě uvedeného v příčině přízvuku slovu rumunskému nejblíže stojí.

Ptáme-li se pak, jak byla rozšířena přípona ta v jiných romanských jazycích mimo rumunský, odpoví nám Diez ve své srovnavací mluvnici jazyků romanských (II[3] str. 326), že vyjmouc slova již v latině samé se vyskytující v jednotlivých romanských jazycích, ani ve vlaštině ani v jazycích západních slov příponou tou tvořených nalézti nelze. Nedá se upříti, že by to bylo poněkud nápadné, aby táž latinská přípona na *-ēla*, která se v druhých romanských jazycích tak neplodnou býti ukázala, pouze v rumunštině tak mnoho ratolestí byla vyhnala a jak od latinských tak i od cizích kmenů tak nad míru četné odvozeniny byla tvořila. *)

Co praví Diez o původu této přípony? — Určitě a naprosto se pro latinský původ nevyslovuje. Odmítnuv docela právem (o čemž později více) mínění, že by se zde místo *-ēla* přípona *-ella* za základ rumunského *-eală* položiti mohla — poněvadž *querella* se skutečně doložiti dá a o druhých by se to domysliti mohlo — snaží se rovněž odmítnouti slovanský původ přípony a vyslovuje se v té věci způsobem tímto: „Konečně se vidíme odkázáni k *-ēla*, jehož význam se významu rumunské přípony nepříčí (srvn. *aboreală* s lat. *sutela* šití) a forma žádných obtíží nepůsobí, poněvadž i *ē* mnohdy v dvojhlásku *ea* se mění (díl I. str. 150), ačkoliv o tom žádné jistoty není".

Změna *ē*, je-li v následující slabice *ă*, nečiní ovšem pražádných nesnází, ano dokázalo se, že v takové poloze pouze *ē*

*) Nemožno by to ovšem nebylo, poněvadž známe dosti příkladů, že ta či ona přípona, která byla v latině velmi málo známa, v romanských jazycích velice se rozšířila; to platí též o jednotlivých romanských jazycích, ježto v té příčině ne všechny stejným směrem jdou a mnohá přípona v jednom z nich velmi obvyklá jest, kdežto v ostatních pouze po skrovnu se vyskýtá. Avšak při tom dlužno uvážiti, že se ani jediná odvozenina s příponou *-eală* v jazyku rumunském neudržela, která by již v latině příponou *-ēla* se byla utvořila. To by se dalo pouze tím vysvětliti, což dosti pravdě nepodobným býti se zdá, že všechny odvozeniny v latině původ svůj mající z jazyka zmizely a pouze jich napodobeniny se udržely, ač nechce-li kdo, odvolávaje se ku Slovníku rumunské akademie, slov jako *querela*, *tutela* a p. užiti za důkazy proti tomu.

(aneb *ĭ*) se v *ea* proměniti může, kdežto *ĕ* přechodnými formami *ie, iea* konečně dvojhlásku *ia* tvoří. Jak *ea*, tak *ia* mohou se často redukovati v pouhé *a*, avšak tu ihned viděti na předcházející souhlásce, zakládá-li se toto *a* na *ea* čili na *ia:* v prvním případu zůstane souhláska ta nezměněna, v druhém však dějí se s ní změny takové, jako v jiných slovech, následuje-li samohláska *i*.

Tak povstalo z lat. tĕrra — *ţară*, tĕxat — *ţasă*, právě jako ze subtīlis — *supţire*; ze sĕdeat — *şază*, sĕlla — *şa*, septem — *şapte* jako z vesica — *beşică*, sīc — *şi*, kdežto ze sēra buď *seară* aneb *sară* nikdy *şară*, sēmino a *sīmilo — *seamăn* aneb *samăn*.

Jest zde však jiná a to skutečná obtíž hlásková, která sama, nedá-li se odstraniti, postačí, aby domnělé spojení rumunského *-eală* s latinským *-ēla* přerušila. Jest to zákon, že každé jednoduché latinské *l* mezi dvěma samohláskama v rumunštině v *r* se mění, kdežto by se zde takové *l* bylo udrželo. Z velmi četných příkladů tohoto zákona uvedeme aspoň některé: basilica — *biserică*, umbilicus — *buric*, boletus — *burete*, qualis — *care*, colostra — *corastă, coraslă*, cōlo, are — *cur, curá*, culus — *cur*, cauliculus — *curechiu*, dolet — *doare*, dolo, are — *durez, á*, filix, icis — *ferece, feregă*, felix — *fericesc, í*, fel, fellis — *fiere*, filum — *fir*, gelu — *ger*, gula — *gură*, angelus — *înger*, *limulire — *lămuresc, í*, malum (sb.) — *măr*, mel — *miere*, mola — *moară*, palus, dis — *pădure*, palus — *par*, pilus — *păr*, palumbus — *porumb*, pulex, icis — *purice*, *salo — *sar* (vedle *saiu* od salio), sal, salis — *sare*, saluto, are — *sărut, á* (polibiti), exvolo, are — *sbor, sburá*, scala — *scară*, secale — *secară*, sicilis — *secere*, sol — *soare*, subtilis — *supţire*, talis — *tare, cutare*, viola — *vioară;* dále u sloves I. konjug., jichž kmen končí se na *-ur*, *-er*: *bostur* (*vastulo), *înfăşur* (*infascio), *flustur*, *flutur* (*fluctulo), *gudur* (con-adulor), *spănzur* (*ex-pendulo), *turbur* (*turbulo), *ustur* (ustulo), *şuer* (*subilo místo sibilo), *trier* (tribulo). Obzvláště důležito jest, že všechny jiné přípony, které v latině jednoduché *l* mezi dvěma samohláskama mají, tímto zákonem se řídily, tak *-ŏlus*, z něhož změnou nepřízvučné přípony v přízvučnou povstalo rumunské *-ór*, *-oară*: *căprior*, *-oară* (capreolus), *fecior*, *oară* (fetiolus), *picior* (petiolus dim. z pes), *urcior* (*ulceolum dim. z ulcus, eris), *puişor* (pullus odtud *pulliciolus), *roşior, oară* (russus, *russeolus); *-ŭlus, -ŭla* = *-ur, -ură*: *fagur* (*favulus od favus) *mascur* (masculus), *mugur* (*muculus od mucus), *nour* (nubilum), *singur* (singulus), *strămur* (stimulus), *ghindură* (glandula), *lingură* lžíce (lingula dim. od lingua), *negură* (nebula), *pănură* (pannus, pannulus), *ramură* (ramula místo ramulus), *scăndură* (scandula), *volbură* neb *holbură* (*volvula). Sem patří též dle příkladu starého jednoho překladatele bible hlavně od Pumnu podniknutý pokus po-

rumunštění latinské přípony *-abilis, -ibilis* v *-aver*, *-iver*, kde se taktéž k této karakteristické vlastnosti rumunštiny přihlíží.

V příčině změny latinského jednoduchého *l* mezi dvěma samohláskama připojím zde poznámku, určenou hlavně pro ty, kteří by snad do I. dílu etym. slovníka Cihacova (Dictionnaire d'étymologie daco-romane, éléments latins comparés avec les autres langues romanes par A. de Cihac. Francfort s/M. 1870) nahlédli. Tu by totiž našli dosti slov, která v latině *l* mezi dvěma samohláskama mají a toto *l* též v jazyku rumunském drží. To jsou slova, která sice latinského původu jsou, avšak do jazyka rumunského ne přímo z latiny, nýbrž prostředím některého jiného jazyka přešla. Slova taková přiděluje též Cihac v II. díle svého Slovníka (Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais 1879) tomu či onomu jazyku. Tak nalezáme v dílu I. a spolu též v dílu II. na místě uvedeném *alác* (475), *călămări* (641), *diávol* (655), *fasólă* (659), *fială* (659), *oléiu* (226), *petrinjél* (253), *poldíu* (274), *salítră* (344), *salamúră* (324), *schélă* (330), *ţedúlă* (431) a seznam ten dal by se ještě o několik jiných rozmnožiti, jako *şcoală*, *palát* a j.

Jiný seznam obsahuje slova, která sice i po vydání II. dílu prvnímu zachována zůstala, která však patrně původu učeného jsou a zde tudíž nerozhodují, tak *delicat, familie* (zde jest ostatně *l* před *i* v hiatu, tudíž zvláštní případ), *gelos* (slovo, které Cihac II. str. 713 sám jako neologismus vykládá), *militar*, *pericol* (pouze v macedo-rum. nářečí, jak Cihac sám podotýká), *regulă, relighie*. Že konečně slova jako *aleg*, *culeg*, *aluat*, *alunec*, *alung*, *delungesc* a p. nejsou nikterak výjimkou, rozumí se samo sebou, poněvadž jsou to vesměs slova složená s předponami *a*, *cu*, *de* a p. — Při tom podotýkám, že slovníku toho užito i při ostatních zde uvedených slovech, z čehož jest patrno, že i výklad slov, ač nejsou-li to slova všeobecně známá, z něho jest vzat; kdo něco víc o tom se dověděti chce, nechať nahlédne do díla samého.

Že Diez této okolnosti tak málo pozornosti věnoval, pochopíme snadno, povážíme-li, že dva listy před tím, kde o nepřízvučné latinské příponě *-ŭlus*, *-ŭla* mluvil, jejíž pravá rumunská forma jediné *-ur*, *-ura* jest (ač nevysulo-li se *ŭ* docela jako vetulus veclus — *vechiu*), jakožto příklady této přípony v rumunštině uvádí slova *títul, regulă, pilulă*, z čehož vidíme, že mu pravidlo to ve své všeobecnosti známo nebylo, ačkoliv v I. dílu své mluvnice mnoho příkladů pro změnu jednoduchého *l* v *r* uvádí.

Viděli jsme, jak ostražitě Diez se vyjadřuje, ačkoliv pravé obtíže nepoznal, a předce postačil výrok jeho docela St. Stefureacovi, že se v článku programním vyššího gymnasia v Sučavě na rok 1880 str. 20 docela rozhodně pro původ latinský této přípony vyslovil. Cituje sice též dílo Miklosichovo: „Die slavischen Elemente im Rumunischen", kde se tato přípona mezi ty čítá,

jichž původ jest pochybný, myslí však, že výrok ten proto méně váhy má, „poněvadž Miklosich v II. dílu své srovnavací mluvnice r. 1875 vydané, jednaje o staroslovanské příponě **ѣлъ** výslovně nepraví, že by byla do některého neslovanského jazyka vnikla". Slova ta by mohla snadno svésti k mínění, jakoby Miklosich později původního svého mínění, že by přípona ta snad slovanskou býti mohla, se byl vzdal. To by však bylo docela neoprávněno, ježto Miklosich ve své mluvnici přechodu slovanských přípon do jazyků cizích z pravidla nikdy nestopuje.

Nutno-li tedy upustiti od výkladu z přípony *-ēla*, mohlo by se snad souditi, že se ve vulgarní latině vyslovovalo *-ella*, nikoliv *-ēla*, ježto se latinské *ll* mezi dvěma samohláskama v rumunštině v *l* mění, jako: caballus — *cal,* callis — *cale*, mollis — *moalė*, anellus (místo anulus) — *inel*, pellis — *piele*, olla — *oală*. Při tom však nesmíme zapomínati jiných dvou stejnou měrou platných zákonů, totiž 1) že se *ll* před *i* v *j* změkčí a konečně se vysouvá, takže plural některých z výše uvedených slov zní: *cai, căi, moi*, a pak 2) že, má-li z latinského *-illus*, *-ellus* povstati ve femin. *-eală*, slabika *lă* se odsouvá a pouze dvojhláska *-ea* se udrží, která se v některých krajinách, hlavně v Multansku vyslovuje a píše pouze jako otevřené *e*. To se děje nejenom u feminin, jimž žádné masculinum po boku nestojí, nýbrž i u adjektiv, jichž masculinum se končí v *-el* (lat. *-illus*, *-ellus*), fem. však v *-ea*. Na doklad toho některé příklady: *căţea* m. *căţel* (*catellus), *purcea* m. *purcel* (porcella, us), *vergea* (*virgella od virga), *nuea* prut (novella), *stea* (stella avšak pl. *stele*), *măsea* (maxilla), *scăntea* (scintilla).

Adj. diminutivní: *tinerel, ea, singurel, singurea, mărunţel, ea* (minutus), *măricel, ea, căldicel; ea.* Plným právem oddělil tudíž Diez příponu *-ella* od rumunského *-eală*.*)

Všimnuvše si výkladů, které ve prospěch latinského původu této přípony mluví, jakož i těch, které ji za pochybnou prohlašují, pohleďme, kterak rumunští filologové příponu *-eală* vykládají.

V té příčině pak jest zajímavo a zároveň důležito, že právě tak zvaní puristé, totiž ti, kteří jazyk rumunský všech cizích přísad sproštěným míti chtějí, mínění Diezova a Stefureacova nejsou a příponu tu za cizí pokládají. Timoteiu Cipariu činí tak

*) Pravidlo to platí ovšem pouze o slovech, která přímo z latiny do rumunštiny přešla, nikoliv tedy o těch, která prostředím jiných jazyků, jako na př. nové řečtiny, do jazyka rumunského se dostala, kde se udržela přípona ta ve formě *-élă*, jakož: *canghélă* mříž, zábradlí, ř. *κάγκελλα* (*ον*) z lat. cancellus; *capélă* ženský klobouk z n. ř. *καπέλλον*, *καπέλα* z vl. cappello. Uvedu zde s touž příponou ještě: *franzélă* (též *-ólă*) bílý chléb, tur. frandjela, nř. *φραγγέλα, φραντζέλα*; *fustanélă* oděv albánský, z tur. fustân dle města Fostat, Fossat (staré Cairo), *vîntrélă* (též *-ilă*) plachta.

aspoň nepřímo, ježto ve své Gramatec'a limbei romane r. 1869, na místě, kde o příponách z latiny pocházejících mluví, *-ealǎ* mlčením pomíjí. Skladatelé pak Glosariu, jménem rumunské akademie vypracovaného a 1871 vydaného, činí tak přímo při slově *acréla* (čti *acrealǎ*) str. 5 touto poznámkou: Slovo čistě romanského (či rumunského) původu s *cizí* však a tudíž nedovolenou příponou, ježto náhradou za ni máme *acretia,* (čti acreaţǎ), *acrime, acritudine, acore* (čti acoare).

Nyní třeba se tázati, řídí-li se jednoduché *l* mezi dvěma samohláskama slov z jiných jazyků než z latiny vzatých týmž zákonem, že se totiž toto *l* v jazyku rumunském nutně v *r* proměňuje. Nikoliv. V době, kde cizí ty prvky do rumunštiny vnikati počaly, přestal již dávno zákon tento býti naprosto platným. Na důkaz toho stůjž zde výběr slov nepopíratelně cizích, avšak všeobecně známých, a poněvadž pro naši věc má *l* velikou důležitost, nebudiž mi vykládáno ve zlé, uvedu-li poněkud více příkladů, než by se snad nutným býti zdálo. Kde není připojeno jméno jazyka, rozuměj staroslov.: *aledn* (alьnъ), *ciolán* (članъ), *ciulav, ciolav* (srb. chorv. čulav), *ciulesc* (nsl. čuliti), *colác* (kolačь), *colibǎ* (koliba), *colindǎ* (kolęda), *crilǎ* (krilo), *delǎ* (dělo, děla), *dólinǎ* (dolina), *dulǎu* (pol. dołów), *fálǎ* (hvala), *gǎlǎgesc* (sr. pol. gałuszyć), *gǎluşcǎ* (pol. gałuszka), *gǎleatǎ* (slovác. galeta), *gol, goalǎ* (golъ), *hulǎ* (hula), *iálovіţǎ* (jalovъ, rus. jalovica), *iscǎlesc, í* (iskaljati), *jǎlesc, í* (žaliti), *jílav* (žila), *lele* (lělja, bulh. lélě), *liliác* (liljakъ), *mǎldíu* (nsl. maliti), *mǎlín* (rus. malina), *milǎ* (milъ), *molítvǎ* (molitva), *mólie* (molь), *movílǎ, mohílǎ, moghílǎ* (mogyla), *nǎluc, ǎ* (nalučiti), *olog* (nsl. chor. srb. ulozi, ulogah), *ovilesc, ofilesc, í* (vęliti), *pǎlesc, í* (paliti), *pálіţǎ* (palica), *palóş* (chorv. paloš), *pelín* (pelynъ), *pelíncǎ* (rus. pelena, pelenka), *pilǎ* (pila), *poalǎ* (pola), *pólіţǎ* (polica), *prépelіţǎ* (st. sl. prěpelь, plěpelica), *smoalǎ* (smola), *súlіţǎ* (sulica), *priléj* (prilězati), *priláz, pîrledz* (bulh. prelěz), *silişte, sileşte* (selište), *silǎ* (sila), *teléagǎ* (st. rus. telěga), *ticǎlos* (srovn. tykati), *tuléiu* (č. tulej), *tulesc* (toliti — tolją), *tulipán, ţélina* (cělъ, rus. cělina), *úlіţǎ* (ulica), *zǎlóg* (zalogŭ), *zoalǎ* (pol. žola), *zolesc* (rus. zola, zoliti).

Maje uvésti nyní slova s příponami *l* obsahujícími, zmíním se nejdříve o skupenině slov, majících týž význam. Jsouť v slovanských jazycích slova tvořená hláskou *l*, před níž stojí jedna ze samohlásek *a, i, u*, jež označují jména osob ve smyslu augmentativním, hlavně pak pejorativním, ku př. (dle Miklosiche) rus. obъêdala vedlé obъêdalo parasitus; podlipala kdo se na někoho věší, šagala kdo dělá veliké kroky; nsl. budala stultus; č. nosal, šibal; pol. mazgal zamazaný chlap, brzuchal břicháč, gębal otevřhuba, krzykajło křikloun, tykajło chlastoun, nsl. brbotalo blaterọ, jekljalo balbus; — rusky žerdilo čahoun, brodila erro, botvila homo pinguis, drjagilь člověk dotěrný, čes. ženkýl zženštilý,

pol. mędrohel mudrlant, babstel, babstyl od baba; pierdoła qui pedit.

Totéž se děje i v jazyku rumunském, jak z těchto příkladů vysvítá:

dărdálă žvastal (chorv. dèrnda); *mătăhálă* strašidlo (č. matoha); *păcálă* šašek, šelma (č. pikel, spiknutí, pikal); *buduhálă* běhna, baba, cuchta (od maď. budosni, bujdosni); *tăndálă* lenoch, váhal, hrubián (od maď. tandi); *fărfálă* též *-ără* šašek (z tur. farfara, farfarlyk); *geamálă* potvora, obr (z tur. djânver, vulg. djânavâr); — *bălbăilă* koktal (st. sl. bъbati, bъblją), *cocoşilă* hrbáček (od cocoş kohout tedy vl. ohnutý), *găgăilă* hlupák, koktal (r. gagotati); *horhăilă* chrapoun (st. sl. hrakati), *lehăilă* žvastal (st. sl. lih zbytečný, liho glagolati blaterare), *moţăilă* ospalec, sedmispáč (z moţăesc hlavou kývati), *namilă* potvora, velmi veliký (st. sl. měra míra, chorv. namira nadbytek, hojnost), *nădrăgilă* chlapec, který má první kalhoty (st. sl. nadragy též maď. nadrág), *trăilă* světák (od trăiesc), *sarsailă* otevřhuba, trulant (alb. šastisouri, ř. σαστίζω, alb. šastís, mac. rum. ţahtisesc, tur. chachmaq), *zorilă, zoilă* podivín, blázen (ř. ζουρλός též vl. zurlo, zurro rujnost, chtíč, což Diez od surire říjeti u Apuleja odvozuje), *buzăilă, buzilă* pyskatý (buză), *surdilă, surzilă* přihluchlý, natvrdlý; — *burtulă*, *burdulă* břicháč (z maď.), *mătăhulă* = mătahală.

Nyní uvedu ještě řadu slov tvořených příponami *l* obsahujícími, jakož i slova taková, která se podobně zakončují, kde však *l* ku kmeni náleží, poněvadž to pro náš účel, kde se nám jedná o důkaz, že se zachovalo cizí, hlavně slovanské *l*, nečiní rozdílu.

ál: *moscal*, *muscal* ruský voják (pol. moskal), *şpital* (z lat. do slov.); — *ogheal* houně, přikrývka, *podbeal* tussilago farfara, podběl, *podval* vrstva, lešení ve sklepě, *tăval* válec (*tă* místo *tră* z lat. trans). Obzvláště ve slovech tureckých potkáváme se s tímto zakončením slov velmi často: *bacál* kramář (t. baqqâl), *caşcavál* sýr (qâchqavâl), *cavál* šalmaj (qavâl), *halál* požehnání (halâl zákonitý, dovolený), *hamal*, *mahal* nosič (hammâl), *mangál* bedna na uhlí (manghâl), *portocál*, *portucál*, pomoranč (portoqâl), *sandál* šalupa (sandâl), druh látky (sandal, lat. sindon, ř. σίνδων jemná tkanina z Indie), *telál* veřejný vyvolavač, dohazovač (dellâl vulg. tellâl) tudíž též *curmál* datlovník (od khourmâ).

Též v řeckých slovech dosti zhusta:

bocál pohár, číše (βωκάλι, st. ř. βουκάλιον), *chefál* druh ryb (κέφαλος), *chimvál* cimbál (κύμβαλον též st. sl kimvalъ), *migdal* mandlovník (též st. sl. migdal), *ţucál* nočník (τζουκάλα hrnec z vl. zucca a toto dle Dieze = cuzza místo cucuzza od cucurbita).

Nepřízvučné *-al*: *dáscal* učitel, *pángal* kancelář v kostele (μπαγκάλι, μπάγκα, st. něm. banch, panch).

-íl: pristíl hlavní oltář (též *pristól* a to jest forma původní); *mazíl* sesazen, malý bojár bez služby, malý hospodář (tur. ma'azoul, nřec. *μανζίλης*), *fitíl* troud (tur. fetîl), *tiptíl* incognito (tur. tebdîl přestrojení), *vechíl*, *vichíl* plnomocník, advokát (tur. vekîl), *zimbíl*, *zambíl* pletený košíček (tur. zenbîl, zembîl, alb. zimbile), *bibíl* uzel (ř. *μπιμπίλα* zajisté z tur.), *cămíl* lano (*κάμιλος*), *copíl* dítě, petlice, veřeje, *epitrahíl*, *patrahíl* štola, *pistíl* zavařené ovoce (sr. ř. *πηκτός*).

-ílă: cobílă zhlaví (st. sl. kobyla), *movílă*, *moghílă* pahorek (st. sl. mogyla, srb. chorv. gomila), *pohílă*, *pofílă*, *povílă* podocasník (st. srb. pohva), *prăştílă* šindel (st. sl. prątъ virga, surculus), *prăsílă* rod, plození (st. sl. rod, r. poroz býk), *feştílă* knot, troud (svěštilo), *şindílă*, *şindrílă* šindel (st. n. scindila), *teşcílă*, *teşílă* malá tobolka (pol. taszka, st. n. tasca), *tocílă* brus (st. sl. točilo), *vetrílă* (ventrilă od vînt) plachta (st. sl. větrilo, bulh. vetrilo), *zambílă* hiacint (tur. zümbül), *cămílă* velbloud (ř. *κάμηλος*, *καμήλα* též st. sl. kamilĭ, alb. ghamili).

´ilă: dábilă, deabilă mrcha, herka, kostra (sr. č. devla, maď. debella · tlustá žena, tedy význam per antith.), *práşilă* plení, přeorání, *právilă* zákon, pořádek, zákonník, *rácila*, *ráfilă*, *ráhilă* otevřená rána, *rávilă*, *rágilă* vochlice (pol. rafla, st. n. rifila, riffila, n. něm. riffel), *stávilă* hranice, bradlo, jez.

-ól: ceahól vozová plachta (rus. čeholъ, st. sl. čehlъ, st. n. ziechâ, n. n. zieche), *nămol*, *nomol* bahno, povodeň (obrazně), proud (obrazně), *motoţól* klubko, svazek, *părjól* zánět, požár, *ocól* okolí, *pristól preastól* hlavní oltář, *răscól* rozdělení, nepořádek, *răsól* hovězí maso; omítka (bulh. rasol), *soból* (st. sl. sobolъ), *tărcól* kruh, okruh (st. sl. trъkaljati), *vîrcol*, *svîrcol* vír, výmluva, váhání, *moşmól* mišpule strom (tur. mouchmoula), *marghiól* žertovný, lstivý, směšný (n. ř. *μαργιόλος*, alb. marjól, tur. mâriol).

´ol: bívol buvol, *schídol* místo schilod mrzák (st. sl. kila), *trípol* trupel (čisticí maz z křídy, kořalky a mýdla), *vícol*, *víscol* vír, bouře, *fáchiol* závoj (z maď. fátyol), *diávol* ďábel (ř. *διάβολος*, alb. djal).

-ólă: marţóle pl. strašidlo, duch (pol. marchołt, n. n. Markolph to ze st. n. Marcolf = marcwolf, got. markavulfs vlk lesa, stř. lat. marcolfus), *stodólă* stodola, *marólă* podběl (z tur. mâroul místo marona), *fasólă* bob (*φασόλι* ze st. ř. *φάσηλος*, lat. phaseolus).

-oală: părjoală pražení, pečení, *răscoală* vzpoura, *stodoală*, *mihoală* = mihalţ, pulec (maď. menyhal, č. meň, mník).

-úl: caraúl stráž (tur. qarâvoul), *daúl* turecký buben (t. dhâoul), *fudúl* pyšný, marnivý (t. foûzoûl vulg. fodoul, fodol), *muşmúl* mišpule, *zambúl* hiacint (t. zümbül), *pătúl* vrstva, násadka, místo, kde se kukuřice ukládá.

-úlă: barabulă zemák (malor. barabolya, maď. baraboly), *buşdulă*, *bujdúlă* chatrč, barák, *nădrăgulă* mužíček, mandragora

(též maď. matragulya, nadragulya zkaženo z lat. ř. mandragora), *tăşcúlă* (dim. z táşcă), *țedúlă* listek (pol. cedula z lat. schedula, ř. *σχέδη*), *băsăúlă* zášti, mrzutost (maď. bosszu), *alababulă* zmatenice (tur. alakboulak), *muşmúlă* mišpule, *faúlă* špatný obličej (ř. *φαῦλος*), *măgúlă* tvář (*μάγουλον*), *mişcúla* mišpule (*μουσκουλιά*), *strătúla* vozík (sr. *στρατοῦλα* od *στράτα* lat. strata), *trulă* aneb túrlă věž (z ř. *τοῦρλα, τροῦλα*), *căciula* čepice (alb. kĕsouljĕ).

Diez sám táže se, nedala-li by se přípona *-eală* odvoditi od slov. přípony *-ĕl*; odpověď jeho zní ovšem záporně, ježto dle něho tato slovanská přípona obyčejně značí konkretní předměty, kdežto odvozeniny rumunské pouze jako abstraktní feminina označuje. Toto tvrzení pozbývá naprosté své platnosti výrokem Stefureaca, který zajisté více příkladů tohoto způsobu odvozování před sebou měl. Stefureac totiž praví, že se pomocí této přípony tvoří *hlavně* abstraktní feminina, konkretní pak méně často. Avšak i mezi odvozeninami slovanskými jest více abstraktních, než by se dle Diezových slov mysliti dalo. Uvedu zde několik takových příponou -ělь odvozených slov v slov. jazycích, jak je v Miklosichově mluvnici snešené nalézám, k čemuž i jeho poznámku připojuji, že v slovenčině místo -ělь také *-ela*, *-elo* se vyskýtá: st. sl. dêtêlь actio, kąpêlь lavacrum, mlъčalь silentium, obitêlь deversorium, obrêtêlь lucrum, pečalь cura, pošibêlь insania, prąžalь offendiculum (od prąg), nsl. odêtel vestis, pogibel discrimen, umêtel scientia, globêl prohlubenina, obutela a obutelo obuv; rus. kačelь houpačka, kolybelь kolébka.

Zde uvedu též slova rumunská příponou *-eală* tvořená, která mají význam konkretní; na původu jich tu nezáleží, pročež se o něm při každém slovu zvlášť nezmiňuji.

bileală, biloseală ličidlo, *bozăeală* plíseň, *bruftueală* omítka, *cerneală* inkoust, *cesală, ceseală* (též s ț) hřebilce, *cotleală* zelená rez, *năcovală* kovadlina, *croeală* střih, *dărvală* nepatrná věc, *dubală* tříslo, *găteală* šperk, *jintueală* syrovátka, *momeală* vnadidlo, *pospăeală* omítka, *oblojeală* obvazek, *popreală* žerď, *plămădeală* kvasnice, *podeală* podlaha, *răsoleală* omítka, *rumeneală* ličidlo, *săieală* šicí nit, *scrobeală* škrob, *sineală* modřidlo, *spoieală* vápnová omítka, *struneală* podbradník (řetěz), *sucală* sviják, *tînjală, tînjeală* druh provazu, *beletueală* podšívka, *cheltueală* vydání, nábytek, *urlueală* krupice, *zornăeală* věci přístrojné, maličkosti, *sulimeneală* ličidlo, *căpățeală* ohlaví, *păşuneală* pastviště, *negreală* inkoust.

V nesnázích jsme byli dříve, že ze slov v latině příponou *-ēla* tvořených v rumunštině ani jediné se neudrželo ve formě takové, která by tak četným odvozeninám rumunským za základ sloužiti mohla.*) Bude tedy nyní hlavní naší péčí, abychom uvésti

*) Asi ze 230 slov, které Cihac ve svém slovníku touto příponou odvozuje, jest alespoň polovička původu slovanského, z ostatních asi

mohli příponu slovanskou aneb přípony, které by v té příčině spíše uspokojovaly. Nejlépe by ovšem bylo, kdybychom uvésti mohli v slov. slova příponami *-ěl*, *-ěla* odvozená, jež by též v jazyku rumunském se vyskytala a svojí formou analogii utvořila pro podobná tvoření jak od slovanských, tak i od latinských a jiných kmenů. Změna *e* v *ea*, následuje-li *ă* v nejbližší slabice, nebyla by závadou, poněvadž i slovanská slova v starší době přijatá, zákon ten zachovávají, tak *ceată* množství, *cireadă* stádo, *gălceavă* hádka, *găleată* vědro, *neagă* urputný, *pleată* vrkoč vlasů, *teleagă* vůz, *treabă* práce, *țeava* roura, kdežto se i zde *ea* po jistých souhláskách v *a* redukuje: *nevastă* od nevěsta, *obadă* vedlé *obeadă* loukoť (od obedu), *pomană* vzpomínka, *vadră* vedlé *veadră* vědro právě tak jako ve slovech z latiny vzatých: mensa — *masă*, pl. *mese*, penna — *pană*, pl. *pene*, ver — *vară* leto, foeta — *fată*, praeda — *pradă*, sera — *sară* vedlé *seară* (viz Mussafia: Zur rum. Vocalisation, Vídeň 1868).

Slov takových bohužel nemáme, neboť slovo *ogheală* (též masc. *ogheal*) pokrývka, kde ě v slov. odělo, oděјalo ještě ke kmenu patří, nemůže se považovati za dostatečné.

Za to dá se uvésti dosti hojný počet slov, která v slov. mají koncovku *-ilo* neb *-alo*, v rum. jazyku pak táž slova s příponou *-eală* nebo *-ală*; rum. *bileală* slov. bělilo, *căleală* — kalilo, *cerneală* — črъnilo, *mănjeală* — mazilo (nsl.) mazalo, *rumeneală* — ruměnilo, *săieală* — šilo, *sineală* — sinilo (bulh.), *stropeală* — škropilo, *pritoceală* — točilo, *topeală* — topil (pol.); — *cesală*, *-eală* — česalo, *năcovală* — nakovalo, *ogheală* — oděvalo, *stricneală* — strěkalo (stimulus), *sucală* — sukalo, *tinjală* — tažalo.

Abychom pak pochopili, kterak přípony *-ilo*, *-alo* mohly dáti základ rumunskému *-eală*, dlužno především ukázati k tomu, že nám slov. neutrum na *o* žádných obtíží působiti nemůže. Jest to docela přirozený přechod od jednoho rodu k druhému. Slov. *o* nemohlo se udržeti, nezměnilo-li se v *ă* a pak není v jazyku rumunském neutra v tom smyslu, jako v jiných a tudíž i slov. jazycích. K neutrům v jazyku rumunském čítají se ta substantiva, která v sing. mají koncovku mužskou, v plur. pak ženskou, s čímž jest zároveň spojena změna rodu ku př. *deget* (digitus), pl. *degete*, *capăt* pl. capete, *suflet* pl. *suflete*, *piept* (pectus), pl. *piepturi*, *frig* (frigus) pl. *friguri*, *nume* pl. též *nume* (nomen), což jest úplně totožné v sing. i plur. i spojí-li se s určitým členem, který při slovech mužských na *e* končících jest v sing. *-le* místo *-l* (resp. *ul*), fem. pak v pl. též *-le*.

---

20 maďarských, 10 řeckých a 10 tureckých, ostatní pak jsou původu latinského. Poměr tento však platí pouze pro slovník Cihacův a nikoliv pro jazyk rumunský vůbec, poněvadž v dílu prvním uvádí mnohem podrobněji všechny odvozeniny než v dílu druhém, kde na vyčítání slov v jednotlivých cizích jazycích větší váhu klade.

Ale pak nutno uvážiti, že větší části těchto odvozenin stojí po boku inchoativa s východem *-esc*, od nichž jsou tvořena. Poněvadž pak většina těchto odvozenin má význam skutečně abstraktní a přípona *-ilă* měla již, jak výše řečeno, svůj docela zvláštní význam, nebude nám s podivením, přijala-li přípona ta jinou variaci samohláskovou, totiž *ea*. To bylo asi též tím podporováno, že slovesa, od nichž slova ta téměř všechna jsou tvořena, mají v jistých časech a osobách samohlásku buď *e* buď dokonce *ea*, tak Praes. Ind. Sg. 1. *bilesc*, 2. *bileşti*, 3. *bileşte*, Pl. 3. *bilesc;* Praes. Conj. 3. Sg. Pl. *bilească;* taktéž v Impf. *bileam, bileai*, *bilea* atd, kde *ea* jest ovšem původu jiného.

Avšak i slova koncovkou *-alo* tvořená mohla snadno změniti *-alo* v *eală*, jakž to u dvou výše uvedených skutečně vidíme, v jednom pak vedlé *-ală*. Že se dvojhláska *ea*, povstala-li z *e*, po jistých souhláskách v *a* zjednodušuje, o tom jsme se již výše zmínili; avšak ani věc opáčná není v jazyku rumunském neobvyklá, že totiž povstane z jednoduchého *a* buď *ia* aneb *ea* ku př. *hreast* houšť, houština st. sl. hvrastъ, *odreaslă* výhon st. sl. otraslь, *scoveardă* pl. *scoverzĭ* druh pečiva od st. sl. skovrada, *streajă* (čti streažă) od st. sl. straža a j.

Tak jsme došli ku konci svého vyšetřování, z něhož vychází, že v příčině obtíže, kterou hlavní dvě části přípony, totiž *l* a předcházející samohláska tvoří, stanovisko naše a Diezovo jest právě opáčné: Kdežto Diez pouze dvojhlásku *ea* = lat. ē poněkud pochybnou nacházel a nad zachováním lat. jednoduchého *l* pranic se nerozpakoval, kladli jsme právě na poslední okolnosť největší váhu a prohlásili jsme ve spojení s ostatními *l* obsahujícími příponami cizího původu též *-eală* za příponu cizí, jejíž původ v slovanštině hledati dlužno.

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Лытáть vb. dur. rus. obambulare, vagari, лытýнъ otiosus ambulator, лытýнья otiosa ambulatrix; srov. skand. lûta se movere a srb. lutati ambulare, kt. v. — srov. také lot. ljuturetê-s vagari, koř. ljut.

Лы́тка rus. obyčejně ve pl. лы́тки les jambes die Beine crura, slov. litka, f. sura, pol. łyta, łytka id. (łydka, gen. pl. łydek zdá se býti pozdějším útvarem, vzniklým změkčením původního *t* v *d*), čes. lýtko, n. i lýtka, f. (obs.) sura „lýtky

sekají“ Gád. rkp. Slova tato jsou, jak se zdá, ve spojitosti s rus. лытать obambulare (kt. v.) a srodnými s ním slovy.

Лыва f. rus. solum uliginosum, terra palustris Moorbruch, také les na půdě bařinaté; srov. lot. lēv-ens, liv-ers eine moorige, sich bewegende Stelle; samohlásky kmenové slabiky mohou se odnášeti ke původnímu *a*.

Лыжа f. rus. calceamenti genus, longum, nivale, e scandulis, quo venatores utuntur obuv do sněhu; pol. łyża, łyżwa, obyčejně ve pl. łyże, łyżwy soleae ferreae, quibus glaciem transcurrunt kosle, klouzací železa; lot. luges pl. Schneeschuhe.

Лыжва rus. lodice „une barque (sur le Dnièpre)“; pol. łyżwa navigii genus, cymba; ponto, most na łyżwach pons navicularis; slova tato zdají se býti stejného kořene s předešlými i jsou ve spojitosti s lot. lugis ein grosses Transportschiff.

Лѣса stslov. craticula, bulh. lěsa (-sŭ f.), slov. charv. lěsa crates, Hürde, Flechtwerk, srb. ljesa crates, ljesica dim. 1. craticula, 2. carpus, tarsus, convexum pedis, pol. lasa 1. crates, 2. chors, crates oviaria, caula obrada, obora pro ovce, lasy pl. sladovna Malzdarre, lesica dim. Gitterkasten, Hühner- oder Fischkasten, eine Vorrichtung in der Schmiede zum Beschlagen widerspenstiger Pferde, čes. lísa, starší tvar lésa na místě lěsa crates, crates serviens torrendo; Thür aus geflochtenen Ruten, Gartenzaun, Hühnerkasten; železná lísa crates ferrea; lísa v lese ein behauener Baumstamm zur Bezeichnung der Waldgrenze — v tomto značení mohlo by lísa býti také jiného původu; lísy pl. 1. caula, crates oviaria Schafhürden; 2. Notstall der Hufschmiede; lesice, kteréž se nachází ve Výb. I. 339. 19. „a lesici učinil v niej“ (ve vinnici), nepatří sem, jest to tvar odchylný místo lisicě torcular (Pror. Isa. 5, 2); hluž. lěsa, dim. lěsyca clathri, cancelli, sepimentum, janua clathrata. Srodným jest stprus. lisytyos pl. Notstall, Voc. asi ohrazené místo před kovárnou, kde koně kovají; to slovo jest, jak se podobá, dimin. i stojí na místě *lisykios. Za srodná možno také pokládati následující stat. jména celt.: lios gael. Einzäunung, befestigter Ort, Palast, kymr. llys Gerichtshof, fürstl. Hof, breton. léz Hof; Saum, Rand, uvedená v Diez.-Wb. I. 249. kdež se fr. lisière kraj, okraj, meze s těmi celt. jmény sestavuje. — Maď. lésza

pertica, asserculus; lectus fultus stramento; corbis piscatoria rum. l e a s è (Lex. II.) ze slovan.

1. **Лѣсъ** stslov. silva, nemus **въ лѣсѣхъ** Bon. **-чѧстъ** silva densa; slov. l ĕ s 1. id. 2. lignum, materia, charv. l ĕ s materia dřevo stavěcí, srb. l i j e s silva, materia, tigna, rus. **лѣсъ** silva, materia, **кра́сный** — bor, **чёрный лѣсъ** listnaté stromoví, pol. l a s silva, loc. sg. w l e s i e, czarny las silva densa, čes. l e s 1. silva, černý les s. densa, les hluchý saltus vastus Aqu. 2. obs. lignum „Z lesu Libánského vystavěl dům“ Br. 1. Král. 7. 2. „Na Vltavě, když jest tady plúl s rozličnými drvy aneb s lesem.“ Ms. k. pr. z. 21. „Deset vorů lesa.“ Sch. exc. 3. truncus, stirps, stipes; folia plantarum, l e s v i n n ý vitis Wq. 520. „vinné réví mnoho l e s u má“ Rkp. o štěp. „tykev má hustý l e s“ (folia) Us. hluž. l ĕ s silva, dluž. l j e s o, polab. l j o s silva (ljôs J. P.), pl. lessáy J. — alban. l j i s s - i silva (?), l i s arbor (Lex II.) pochází, jak se zdá, ze slovan. Společného původu s **лѣсъ**, jsou, jak se zdá, rus. **лѣса́** pl. contabulatio, pegma stavěcí lešení, slk. lesica id. čes. lešení 1. pegma, 2. trabium compages in quā campana pendet; suggestum; stčes. tvar byl asi *l ĕ s ĕ n i e. Možno však také, že tato slova náležejí k **лѣса** crates. Ježto slovan. *s* častěji na místě staršího *k* stává, srov. **лѣсъ** s lit. e l k a s (aelkas) lucus, Uváženo buď také řec. *ἄλσος* nemus, silva, lucus. Srodnost slovanského **лѣсъ** s jedním nebo druhým z uvedených nyní slov, s lit. nebo řec., jest pravdě podobná i volno domnívati se, že **лѣсъ** vyvinulo se přesmyknutím hlásek z *e l s ŭ (*e l k ŭ) nebo *a l s ŭ.

2. **Лѣсъ** stslov. palus mohlo by býti jiného původu než **лѣсъ** silva i souviseti se stprus. l a y s o n, l a y s s o n lacus, MhW. III. CdP. IV. 186. — acc. sg. nebo neutr. — u Hennenb. II. 14. l a i s, l a y s e, jména dvou jezer (Ness. Thesaur. pruss.). Zdali lot. l ī s m i n s vedle l ī k s m i n s močál Morast, wasserquellige Stelle im Moraste, sumpfiger Seerand má co společného se stslov. **лѣсъ** palus, jest pochybno. Jest-li ve stslov. **лесо** lacus **е** nesprávně psáno na místě **ѣ**, pak jest to slovo společného původu s **лѣсъ** palus. — v. **Лесо.**

Лѣть f. stslov. vyskýtá se nom. i instr. sg. — 1. nom. **лѣть ѥсть** licet Sup. Krmč.-Mih. **вьсе ми — ѥсть** Šiš. 206. **нѣсть ми лѣть** Ostrom. non licet; 2. instr. sg. **лѣтиѭ бѣаше** Sup. 331.

licebat; **лѣтьга** licentia, **лѣтвоу дати** Margar. Srov. lot. lêt-s, lêt-igs utilis, aptus, idoneus, conveniens, lêti derēt, aptum, idoneum, utilem esse, ne-lêtigs inconveniens, inopportunus, inutilis, lêt-iba convenientia, idoneitas, utilitas, ne-lêtiba inutilitas, nequitia.

Лѣз kmen stslov. z **лѣг**: **лѣзѫ, лѣсти** gradi, scandere, — **по стѣнѣ** Men.-Mih. — **на дрѣво** Vost. 1. 452. invadere, **въз-лѣзѫ, -лѣсти** ascendere, conscendere, **из-лѣзѫ, -лѣсти** exire, abire, descendere; bulg. iz-lězù vb. pf. — lězuvam vb. dur. exeo, starší *g* na místě *z* se zachovalo v iz-lěg-oe na místě -lěg-où, -lěg-ohu exiverunt, Slav. Bibl. I. slov. lez-em, les-ti repere, scandere, conscendere, charv. uz-lěz-em, -lěz-ti ascendere, srb. ljezem ljesti i ljeći (na místě stslov. °**лѣшти** z *lěg-ti) s předlož. na př. iz-ljezem, -ljesti, i iz-ljeći, -ljegnem exire (na místě *iz* před *lj* také *iž*), „iž-ljegoše pred bijelu crkvu;" na-ljezem, -ljesti (na-ljezoh, aor.) i na-ljeći, -ljegnem (na-ljegoh, aor.) venire, praeterire, u-ljezem, -ljesti i u-ljeći, -ljegnem (u-ljegoh, aor.) intrare „Bješ' uljega' mjesec u oblake" Nar. Pjes. — rus. **лѣз-у, лѣз-ть** scandere, conscendere, — **во что** intrare, — **съ чего́** descendere; fluere, excĭdere, de pilis, capillis; mrus. **лѣзу лѣзти** t. j. lizu, lizty; pol. lazę, leźć repere, scandere, fluere, excĭdere, de pilis, capillis, čes. lez-u, léz-ti id. lezou mu vlasy excidunt capilli; léz-ti značí také vůbec se movere; hluž. lěz-u, lěz-ć repere, scandere, dluž. léz-u, léz-ć id. polab. lĕze (Schleich.) 3. sg. praes. repit (lehse, S. löse J. P.) i ljózė scandit (lose J. P. er steigt). Srov. lit. laig-au, -yti circumcurrere, cursitare, jehož kmen laig se výborně hodí ke slovan. kmenu **лѣз, лѣг**, ač význam se poněkud odchyluje. Stprus. lisê repit, repunt, lîsuns, lîsons part. (*s* na místě *z*) ve spojení se semmai (= zemai) niedergefahren (zur Hölle), Katech. — Kmen liz;' jak se podobá, ze slovan. — Vedlejší a, jak se zdá, starší kmen jest **лаз** laz z lag: stslov. **лазити, лажѫ** repere, rus. **ла́зить, ла́жу** to, co **лѣзу**; slov. laziti repere, scandere, charv. srb. laziti ire, gradi, charv. také repere, čes. laziti lente incedere, repere — atd.

°**Люб**, kořen, promittere, spondere, votum facere: stslov. **съ-любити** značí, jak se zdá, v následujícím místě tolik, co slíbiti pro-

mittere: „сълюбленое да емлють елико оуречено.“ Per 9. 5. slov. ob-ljubiti, -bim id. obljubiti komu hči despondere filiam alicui, ob-ljuba promissio, votum, ob-ljubek id. ob-ljubljenica sponsa; pol. ś-lubić -bię vb. pf. (°сълюбити), ś-lubować -buję vb. dur. 1. promittere, spondere, votum facere, 2. ś-lubować ritu solenni matrimonium contrahere, ś-lub (°сълюбъ) 1. sponsio, votum, 2. inauguratio nuptialis, conjugium, obyčejně ve pl. śluby, na př. weszła w powtorne śluby, vdala se po druhé, ś-lubiny, ś-lubowiny pl. sponsalia, za-ślubić. -bię vb. pf. promittere, votum facere, — sobie żonę facere sponsalia, za-ślubiny pl. sponsalia; čes. s-líbiti, -bím vb. pf. stč. s-liubiti promittere, votum facere, s-libovati, -buji vb. dur. id. s-lib promissio, votum, stč. s-liub: „v sliubie (nesprávně -biu) in promissione“ Ps. Ms. 55. 9. — sponsio, fidejussio, slk. s-lúbiť promittere, slúbiť sa komu promitto venire, s-luby pl. sponsalia, čes. za-s-líbiti promittere, — se votum facere, zaslíbená země terra promissa, hluž. s-lubić vb. pf. s-lubjować vb. dur. promittere, votum facere, so — sponsalia facere, s-lub promissio, votum, sponsalia, foedus. Za srodná možno pokládati I. stprus. lub, kořen, despondere zasnoubiti, sacro ritu conjugium firmare i odvozená od něho slova v Katech. lubeniks sacro ritu conjugium firmans — asi místo *lubiniks od lubi (th. inf.) — lubi- laiskas liber testans conjugia (laiskas folium, liber) sa-lûban, -lùbin i salauban acc. sg. — náležité nominativy by byly: *sa-lûbas, -bis, *sa-laubas — 1. matrimonium, 2. conjux m. f., salaûbaigannan acc. sg. conjugem f. (gannan i gennan acc. sg. k nom. sg. ganna, genna femina, mulier = slovan. žena) sa-llûbiskan acc. sg. adj. (nom. sg. m. -iskas = stslov. ьскъ) 1. matrimonialis, 2. subst. matrimonium sa-lûb-sna f. inauguratio nuptialis (sa praep. značí ve složených — tak, jako srodné stslov. съ — to, co lat. con-); lit. pa-lubiti despondere zasnoubiti (Bezz.) są- lúba inauguratio nuptialis, matrimonium (są ze san předpona, srodná se stslov. сѫ), také su-lúba id. su-lubdinti caus. facere, ut conjugium sacro ritu firmetur; II. stněm. gi-lobôn ki-lopôn spondere, sřněm. ge-loben promittere, spondere, despondere, zasnoubiti; Schade -ahd. Wb. uvádí také stněm. lobôn, lopôn, lobên,

mhd. loben promittere, spondere; kmen lob ze staršího lub, jak viděti ze stněm. ga-lub-idi n. ge-lub-eda f. na místě staršího *ga-lub-ida sponsio, votum, placitum, judicium, foedus, sřněm. ge-lüb-ede, ge-lüb-de sponsio, votum; ags. lyf-t n. votum; švéd. lofva spondere, löf-te sponsio, votum; ve švéd. se nachází častěji *o* na místě staršího *u* a *ö* na místě staršího *u*, *au*, srov. švéd. konung, kong rex se stněm. cuninc id. a köpa emere koupiti se skand. kaupa, got. kaupan id.

Ljuléjù vb. dur. bulh. agito cunas, slov. charv. ljuljati agitare, librare, oscillo jactare, srb. ljuljati, -ljam vb. dur. agitare cunas; agitare in machinā suspensā, ljuljnuti, -nem vb. pf. commovere cunas, ljuljuškati dim. i. q. ljuljati, bulh. ljulka (-kù, f.) cunae, slov. charv. srb. ljuljaška oscillum, machina suspensa (ad agitandum), srb. ljuljajka cunae; rus. люлька cunae, люлюкать cunas agitare „bercer pour endormir". Srodnými zdají se býti: lit. lul-ù, -ėti fluctuare, luló-ti, -ju 1. oscillare, 2. navigare „zu Wasser fahren"; skr. lul (1. par.) agitare.

Ljumati, -mam vb. dur. srb. incedo more defessi; srov. lot. lumēt, ljumēt, -u, -eju vacillare, nutare, labare.

Лядá, лáдина f. rus. pole mladými stromy porostlé „champ couvert de jeunes arbres" — z lạnda, lạndina liší se významem od stslov. ладина terra inculta; možná tedy, že jest jiného původu; srov. stprus. lindan acc. sg. vallis, Katech. — rozličnost významův činí však srodnost těch slov pochybnou. Slovo stprus. může býti ve spojitosti s lit. į-landa, f. į-landas m. i lendinė f. caverna, latebra, odvozenými od lind-u, lend-u (1. sg. praes.) repo.

Ладина f. stslov. terra inculta на ладинѣ звѣремъ данѹ быти. Ioann. slov. ledina z *lędina terra inculta, pascuum (Janež.); novale, ager (Habd.), charv. srb. ledina terra inculta, tesqua neoraná země, suchopár; rum. lindinè loca inculta; čes. lado z lạndo, také lada f. (obs.) 1. solum incultum „ladem (instr. sg. compar.) ležeti" incultum, desertum esse, „leží ladem neoraná rolí." Háj. — 2. ager alternis cessans, vervactum; lada pl. n. tesqua Heide, hluž. lado z lạndo solum incultum, dluž. ljedo z lędo id. — о-ладинѣти, -ѣѭ stslov. desertum fieri vel esse, о-ладѣти, -ѣѭ vb. pf. desertum fieri, -дѣѥть

садъ Antch. о-лѧдѣвати, -ваѭ vb. dur. desertum esse. Srodným jest švéd. l i n d a f. ager alternis cessans úhor Brachfeld.

Лягу́шка rus. (dim.) rana žába, skokan, ля́гва (ryba) der Froschfisch, rana paradoxa; kořen ляг z l a ņ g; slova tato jsou, jak se podobá, ve spojitosti se skr. l a n̈ g h 1. par. (psáno také l a g h) salire, insilire; staroir. l i n g - i m salio; srov. čes. s k o k a n rána od kořene s k o k (skočiti, skákati) salire, saltare. K témuž kořeni mohlo by také rus. ляга́ть vb. dur. лягну́ть vb. pf. calcitrare kopati zadníma nohama náležeti.

Łątka f. pol. pupa, icuncula, slov. charv. srb. l u t k a id. — ve slov. bys očekával: l o t k a; čes. l o u t k a, stč. l ú t k a (°лѫтъка), 1. id. — 2. l o u t k y pl. sochory v lisu, kterými se vřeteno točí die Kelterstangen, Wendhölzer an der Weinpresse „vectes in torculari," R o h n — tlustá dřeva u čeřenu, R o s a; 3. loutky u píly die Nuten oder Einschnitte in den Gittersäulen an Schneidemühlen; der Einschnitt im Fensterrahmen; také l o u t k o, n. 1. die Kelterstange, 2. die Rennsäule in der Mühle; 3. Schiffswinde (Rennsäule zum Schiffziehen). Srov. — ohledem na značení 2. čes. statného jména l o u t k a i na významy stat. jména l o u t k o — lit. l a n t a asser (Bezz.) l e n t a asser, tabula, lot. l e n t e, f. asser. Značení „pupa, icuncula" jest, jak se zdá, přenesené, obrazné. Srov., co se týče rozličnosti významův, něm. D o c k e pupa, icuncula loutka, kteréž mezi jiným značí také: krátký, tlustý sloupec, klanici u voza, stočku tkanic, motouzův, nití atd. i tu zdá se význam k r á t k é h o s l o u p c e býti prvotným, význam l o u t k y přeneseným. Příbuznost uvedených slovan. i lit. lot. slov jest však pro neshodu významův nejistá.

Лѫчити, -чѫ stslov. s předlož. по- obtinere, nancisci Sup. 220. не полѫчить собоѭ прошениѩ Svjat. rus. по-лучи́ть, -чу́ id. Srov. stprus. l a n k pertinere, convenire „p e r - l â n k e i, -l â n k i es gehört, gebührt," K a t e c h., lit. p e r - l è n k i s die Gebühr, der gebührende Antheil, l i n k - ù -ė t i 1. zukommen, zufallen; 2. jemandem etwas wünschen. Ježto se ale ve spisech stslov. také полоучити obtinere, a sice častěji než полѫчити vyskýtá, není jisto, zdali полѫчити jest skutečně poznačením staršího zvuku; mohlo by také býti nesprávně psáno, tak že by ѫ stálo na místě оу.

Ма́ца f. rus. der Druckerballen; ze stejnoznačného vlask. m a z z o.

Maca srb. svazek lnu fasciculus lini; ze vlask. mazzo fasciculus.

Macam 1. sg. praes. bulh. sordidum reddo, polluo, raz-macam vb. pf. raz-macuvam vb. dur. dilino, slov. mácati ungere; kořen mak; srov. skand. mak-a vb. ungere, mak unguentum dán. makke linere, na místě *maka.

Macovt slov. libum Fladen von gepresstem Dotter; cizí, srov. lat. maza Mehlbrei, řec. μάζα umísené těsto a upravený z něho ječný chléb; špan. mazáto eine Masse, gemahlener Mais (zu Reisen); srov. také sřněm. maȝ cibus.

Mačkati, -kám vb. dur. po-mačkati vb. pf. čes. premere, comprimere, elidere, contundere; mezi *č* a *k* vypadlo *e*; kořen mak; srov. lit. mak-óti depsere „etwas Dichtes kneten"; lot. māk-t, māc-u premere, urgere, vexare. Možná, že mačkati jest stejnokořenné s makati, macati čes. contrectare, attrectare, pol. macać, -cam id. hluž. makać tappen, masać contrectare, jak se podobá, na místě *macać.– Jiného původu jest, jak se zdá, slov. mečkati, mučkati premere, collidere, kt. v.

Madem bulh. (pl. -mi) metallum, z turc. maden id. turc. z arab. — čistě bulh. ruda metallum; — z turc. také srb. majdan fodina aeris rudník, rudné doly; také špan. al-madén i. q. serb. pochází z arab.

Madžun srb. electuarium; cibus electuarius nřec. μαντζούνιον id. z turc. madžun lektvař, opiát.

Maga slk. ve průpovědi: „Bodaj tja maga zala!" (t. j. vzala), jak se podobá, čarodějnice, z lat. nebo vlask. maga id.

Magaš, m. slov. nanus vedle maglaš (Janež. II.) id. z něhož magaš zkaženým býti se zdá; vyskýtá se také maljenica nana od mal, a, o parvus; jest tedy pravděpodobno, že gl tu stojí dle vlask. psaní spůsobu na místě lj i že maglaš se má čísti maljaš od mal, a, o. Toto pochybné slovo uvedeno bez potřeby také do čes. ve tvaru magaš nanus (D).

Магерманъ rus. (Mar.) „la boulinette, bouline du petit hunier" die Boleine des Vormarssegels; cizí, pochází asi z holld. magermannetje bočné lano na ráhně přední plachty lodní „das Seitentau an der Focksegelstange" — odražením posledních dvou slabik.

Magot, m. pol. cynocephalus rod opic psohlavých; charv. magotov adj. nejistého významu „kosti magotové“ (V. Gaj II. p. 100.); cizí: fr. magot m. velká opice bez ocasu „gros singe sans queue,“ Littré; špan. magóte i. q. pol. — angl. magot rod opic.

Магоулити ся, -лѭ ся stslov. adulari; jak se podobá, cizí; mohlo by souviseti se řec. střed. *μάγουλον* maxilla, gena, nřec. *μάγουλον* mala, gena, tak že by starší význam toho stslov. slova byl: hladiti po líci.

Mahana srb. vitium, defectus, charv. mahna id. charv. srb. mahnit adj. stultus, mente captus, vesanus, mahnitati stulte loqui vel agere, dementem, vesanum esse; jak se podobá, ze vlask. magagna vada, chyba — proměněním souhlásky *g* v *h*.

Maina srb. malacia bezvětří (na řece, na moři), zdá se býti cizího původu, možná, že jest ve spojitosti se vlask. mainàre, am-mainare spustiti větrníky die Segel streichen.

Maja srb. = kvasac fermentum; z turc. maja, maje id.

Majde srb. = zaista certe; jak se domnívati lze, přesmyknutím hlásek ze vlask. madiè, madiò vere, reverā, *e* slova madiè jest z *o* seslabeno. (Dio značí: bůh.)

Majdanos srb. petroselinum; z turc. magdanos, madanos, madenos id. turc. z nřec. *μακεδονήσιον* id.

Majolka slov. olla, patina, majolčica dem. patella; cizí, srov. střlat. mojolus vas quoddam vinarium, DC.

Majtek, gen. -tka pol. nauticus lodník; pravděpodobno cizí; srov. holld. maat, maatje dim., socius, sodalis, angl. mate 1. id. 2. adjutor, ministrator druh, soudruh, pomocník, dělník, přisluhovač. Co se týče významův, srov. nněm. Matrose lodník s angl. matross Handlanger bei der Artillerie.

Makalj, gen. -klja m. srb. lingula teli spust na střelné zbrani; podobá se, že náleží ke kořeni mak srb., мък stslov. movere, kt. v.

Makat pol. zastar. tapes čaloun, tapéta; cizí, srov. stfr. mocade pannus sericus sive e bombyce confectus, DC.

Makatavica slov. křeč spasmus, a contrahendo, kořen mak, stslov. мък trahere, convellere, rapere, corripere, kt. v.

Makinja srb. puella quinque vel sex annorum, jak se podobá, cizího původu, srov. maď. máknyi parvulus, -la.

Макитра mrus. vas quoddam „горшокъ, въ которомъ труть макъ и прочее". Gogol. — pol. makutra stoupa ke tlučení maku; cizí: řec. *μάκτρα* 1. koryto pekarské, stírka; 2. nádoba, v níž se něco tluče; nřec. *μάκτρα* = střec. 1. lat. mactra id.

Makljen, m. arboris genus „nekakvo drvo, nalik na kun" (Vuk), acer? co kun značí není udáno; srov. slov. meklén evonymus europaeus brslen, kterýž se po srb. jmenuje mašljika. Slova temná.

Макъ stslov. papaver, rus. макъ, slov. charv. srb. pol. luž. slk. morav. mak, čes. mák id. — maď. mák, rum. mak id. ze slovan. Srodná jsou: stprus. moke papaver, Voc. lot. magone, f. lit. agůnà id. agůnas makovice na věži „Knauf," Bezz. v lit. odpadlo počát. *m, g* slov. lit. lot. stojí na místě *k*; řec. *μῆκων*, dor. *μάκων* mak; stněm. mâko, mâgo, střněm. mâhe, mâge, mâhen id. Sem náleží také 1. část pol. složeného stat. jména mako-łągwa fringilla cannabina.

Mal srb. facultas jmění „mal mu je" habeat sibi; z turc. mal facultas, bonum, merx, divitiae.

Malacya pol. obs. bezwietrze, cisza morska silentium ventorum; z lat. malacia id. slovo lat. souvisí se řec. *μαλακία* měkkosť, změkčelosť.

Malik slov. idolum, malus genius; ze vlask. malo, lat. malus zlý? To slovo by ale mohlo také german. původu býti, srov. holld. moolik terriculum.

Malina slov. charv. pol. čes. dluž. rus. малина, hluž. malena, polab. mólaina (mölaina J. P.) morum idaeum; maď. málna id. ze slovan. — slov. melinica Schwarzbeere; slova tato mohla by kořenem souviseti s lit. mėlė color caeruleus, caeruleum, mėlynas adj. caeruleus, mėlinė caeruleum, livor modřina, mėlýnė vaccinium myrtillus borůvka, kořen mėl z mal; lot. mels, melns černý niger, ze staršího *melas, *melnas, melums nigredo, melenes Schwarzbeeren; stprus. melne „blo", Voc. livor modřina; srov. také řec. *μέλᾱς*, *μέλαινα*, *μέλαν* 1. niger, 2. tmavomodrý, tmavozelený; kořen *μελ*, jak se podobá, z mal; uvážiti sluší také kymr. 1. 2. melin, 3. melyn flavus, lividus, korn. milin fulvus, flavus; také ve stkymr. mell-hionou (Gl. violas), pl. stat. jména

mell-hion (Beitr. VII. 396) značí první část mell asi tolik, co „modrý“ nebo „modravý.“

Málка rus. norma úhloměr Winkelmass; také Schrägmass Schmiege; asi z holld. mal, n. ein Messwerkzeug der Zimmerleute.

Maltych pol. zastar. epulum, coena (Poznaň.), z nizoněm.: holld. maal-tijd id.

Мамона f. stslov. divitiae, slov. mamon, rus. мамóна, pol. mamona i mamon, čes. mammona id. „Mammoně i bohu sloužiti nemůžete“ Br. Mat. 6. 24. hluž. mamon id. Slovo původu semitského, uvedené z jazyka biblického: hebrej. mammona bohatství „Mammona apud Hebraeos divitiae appellari dicuntur“. „Lucrum Punice Mammon dicitur.“ DC. „Mammona sermone Syriaco divitiae nuncupantur.“ August. liber 2. Téhož původu jsou také: střlat. mammona bohatství, zisk, řec. střed. μαμωνᾶς; vlask. mammona, -one, fr. mammon; got. mammôna, angl. mammon, holld. švéd. mammon, nněm. Mammon m. id.

Мамýра rus. la framboise du nord severní malina (vlastně malinník, keř), jinak княженúца; asi z turko-tat., jak se domnívati lze dle turc. mamur kvetoucí florens.

Mamuran, -rna, -rno adj. srb. qui crapulam nondum exhalavit; z turc. machmur bolení hlavy po opilosti dolor capitis a crapulā.

Manakýn, m. čes. pipra, pták z čeledi skřivanovitých; cizího původu: špan. manaquín pták vrabcovitý.

Манáтъ, m. rus. trichechus manatus, jinak корóва морская morská kráva, rod travožerných velryb; ze špan. stejnoznačného manati, manáto, kteréž jest odvozeno od máno ruka, proto že nohy morské krávy jsou k rukám podobné.

Манекúнъ, -кéнъ rus. der Gliedermann; ze fr. mannequin id. také špan. maniquín, angl. manequin id. Základem těch slov jest, jak se zdá, angl. mannikin mužík.

Мангиръ mrus. numi genus drobný peníz = два крайцары (Mar.); z turc. mangyr kleine Kupfermünze, Heller; téhož původu také srb. mangura (v. C. Sl. p. 250. et 396).

Manich pol. (Poznaň.) fur versutus Gauner; cizího původu, souvisí, jak se podobá, se střlat. Manichaei, „haeretici satis noti.“ DC.

Manista, m. pol. mennonita; z holld. m e n i s t id.

Манйша, манйшка rus. la chemisette, zdá se býti cizím; ve fr. m a n c h e, vlask. m a n i c a rukáv nesrovnává se význam.

Manja srb. ve průpovědi: „Manja te izjela!" značení jest asi: furor, rabies, vesania; ze řec.-lat. *μανία*, m a n i a šílenství, zběsnělosť nebo ze vlask. m a n i a id.

Manowiec, gen. -wca, m. pol. ambages, circuitus, via lateralis, kmen m a n (ire, se movere), který se také v čes. n a - m a n o u t i se obviam fieri, obvenire, offerri, stslov. ман-ѫ innuo nachází, kořen jest m a: stslov. мавати vibrare, lit. m ó - t i, -j u i m o-j ó - t i, -j u innuere, adnuere, koř. m o.

Mantyk i m a n t y k a m. pol. nugator ineptus Grillenfänger, člověk povahy fantastické; cizí, srov. řec. *μαντικός* adj. fatidicus, vaticinus, — změna významu nebyla by nemožná.

Maraně bulh. tempestas fervida ve průpovědi: m a r a n ě m i, t i j', aestuo, aestuas; tempestas fervida est; náleží, jak se podobá, ku řec. *μαρίω* (Hesych.) jest mi horko.

Марáть, -áю vb. dur. rus. linere, illinere, maculare, inquinare, sordidum reddere; male scribere, за-марáть vb. pf. за-мáрывать vb. dur. illinere, perlinere maculare, sordidum reddere, за-марáха m. et f. homo immundus, sordidus, femina immunda, sordida, за-мáрка macula; slov. m a r o g a macula, virga, linea, taenia skvrna, poskvrna, spliha, pruha, cicatrix jízva, m a r o g a s t, a, o adj. maculosus, sordidus, virgatus, cicatricosus; kořen m a r; srov. angl. m a r 1. subst. macula, detrimentum, 2. vb. maculare, inquinare corrumpere, damnum inferre, m a r r e r contaminator, corruptor.

Maraz srb. aeger, aegrotus, maraz na srcu malo intestino laborat; z turc. m a r a z morbus, m a r a z a aegrotus.

Марципáнъ rus. m a r c y p a n pol. m a r c i p á n čes. M a r z i-p a n něm. m a r s e p e i n holld. m a r s i p a n dán. m a r s k p a n švéd. m a r c h p a n angl. — původu román.: vlask. m a r z a-p a n e, špan. m a z a - p a n, fr. m a s s e - p a i n; slovo složené, druhá část pochází pravděpodobno ze vlask. p a n e, lat. p a n i s chléb; první část by mohla, jak se dle špan. a fr. domnívati lze, souviseti s lat. m a z a Mehlbrei, řec. *μάζα* těsto umísené a upravený z něho chléb ječný; — nřec. *μαρσαπᾶς* id. asi ze vlask.

Маргарúта f. i маргарúтъ m. rus. perla, čes. zastar. m a r g a r i t id. ze řec. *μαργαρίτης* m. také *μαργαρῖτις* f. id. odkud také lat. m a r g a r i t a a got. m a r k r e i t u s perla.

Марити, -мыѭ s předl. по- vb. stslov. incitare, -рити на зло, Bon. kořen, m a r, srodný, jak se zdá, se skr. s m a r (1. sg. praes. act. smár-âmi) meminisse, memorem esse; по-марити by tedy původně značilo: facere, ut aliquis memor sit. V. M r a m o r i t i c u r a r e.

Мáрлинъ rus. (Mar.), cizí: fr. le m e r l i n, něm. die M a r l e i n, M a r l i n g; angl. m a r l i n e Raaband; základem jest holld. m a r l i n g f. Segelgarn, m a r l e n vb. die Segel binden; také dán. m e r l e, m e r l i n g = holld. m a r l i n g.

Marmelada f. pol. мармелáдъ m. rus. povidla Obstmus; ze fr. m a r m e l a d e, f. id. také angl. m a r m e l a d e id. ze fr. — špan. m e r m e l á d a kompot gdoulový — od portg. m e r m e l o gdoule, kteréž pochází z lat. řec. m e l i m e l u m *μελίμηλον* druh jablek velmi sladkých — *μέλι* med, *μῆλον* jablko.

Mart, m. čes. sterna morská vlaštovice; v. rus. мартышка.

Мартенгáлъ rus. Sprungriemen; ze fr. m a r t i n g a l e id. — také angl. m a r t i n g a l id. špan. m a r t i n g á l a Beinschiene; čistě rus. под-ýздокъ.

Martinec, g. -n c e, m. čes. phalaropus pták z čeledi slukovitých; slovo cizí, původu román. srov. špan. m a r t i n del rio kleiner weisser Reiher.

Марты́шка rus. sterna, l'hirondelle de mer, tak jako čes. m a r t id. původu cizího; srov. fr. m a r t i n - pêcheur (vodní pták) „oiseaux de l'ordre des passereaux qui se plait dans les eaux, dans les marécages (v bařinách), un de noms de l'alcedo hispida"; také turc. m a r t i n, m a r t y larus maritimus, m a r t y 2. alcedo hispida — z román.?

Maruna pol. — rumiankowa matricaria chamomilla, — prawdziwa pyrethrum parthenium; nněm. (prov.?) M a r a u n = wohlriechender Bertram. Možná, že ta slova jsou ve spojitosti se řec. *μᾶρον*, lat. m a r u m ožanka Katzenkraut; téhož původu také čes. m a r u n k a matricaria.

Марзáнъ m. rus. obyčejně ve pl. марзáны les garnitures der Steg bei den Buchdruckern, Formsteg lavička tiskarská; původu román.: špan. m á r j e n, m á r g e n id. také k r a j něčeho, slovo špan. pochází tedy od lat. m a r g o kraj.

Marzyca pol. (rostl.) — pospolita schoenus mariscus; z lat. mariscus druh sítí.

Masikot, m. čes. (chem.) kysličník olovitý; cizího původu: fr. massicot, protoxyde de plomb, oxyde de plomb jaune; angl. massicot Bleikalk; odvozeno od stat. jména masse (fr.), lat. massa.

Masonica srb. placentae genus „pogača (koláč) izlomljena i posuta medom“; původu román. srov. špan. mása těsto, masón druh tortu, lat. massa těsto; možno se domnívati, že v některém nářečí vlask. nachází se slovo podobně znějící jako špan. masón, od něhož slovo srb. pochází.

Мастихинъ rus. Farbenspatel paleta malířská; cizí; připomíná řec. μαστίχινος adj. mastikový tak že by se tím mínil nástroj ke smíšení mastiku s barvami.

Mašala srb. fax pochodně, z turc. mešale id. — odtud také nřec. μασαλᾶς fax.

Maše f. pl. srb. forceps igniarius kleště na uhlí; z turc. maša id.

Mataněe bulh. 3. sg. praes. „što to se mataněe otdavna u mene“ das schon lang mit mir umgeht; srov. řec. i nřec. μετα-νοέω změniti své mínění nebo svůj úmysl, μετάνοια změna úmyslu nebo mínění.

Matara srb. vasis vinarii genus nádoba na víno; z turc. matara Lederkrug; slovo turc. zdá se též cizím býti; podobně zní fr. matras „vase de verre“ sklená nádoba.

Мателóтъ rus. provázející loď das Beischiff, ze fr. matelot, le vaisseau matelot id.

Mátoha slk. spectrum, larva, mátohy noční spectra nocturna; zlé mátohy omina mala. Čel. Měst. bož. 1. 9. — pol. obs. matołka daemonum genus duch domácí, dle pověry starodávné lidem sloužící; 2. homo parvus, deformis et ineptus; srov. lit. met-ra spectrum, larva, kořen met, *e* může býti z *a* stenčeno.

Мáтовый adj. rus. bez lesku, neleštěný „sans eclat, non poli,“ ze stejnoznačného fr. mat, jehož starší značení bylo také smutný, sklíčený, unavený, následkem čehož Diez I. p. 269. od něho také střněm. mat, nněm. matt slabý, mdlý, unavený odvozuje; také špan. máte bez lesku. — v. Матъ.

Маторъ adj. stslov. senex, vlastně letitý, kmen мат mat, suff. -оръ, матормство i матерьство senectus, за-матор ѣти i -матерѣти,

тѣк- senescere; také adolescere — **възрастомь** Men.-Mih. **тѧломь** — Men.-Mih. **за-метерѣти** durum fieri, původně asi zráti; *e* kmene **мет** met, seslabeno *z a*; slov. mator grandis natu, annosus, mater (Spang.), matoren adultus, také meter, moter = mator; charv. srb. mator i. q. slov. matori pas (starý pes) Nar. Prip. p. 16. matorac, gen. -rca m. annosus, zvláště o zvířatech, matorina senectus, matoriti místo matorěti seneseare, matornjak, stara voda od koje se odvede jaz, (aqua mole reducta); rus. **матéрый**, **матopóй** firmus, robustus, permagnus, prvotně asi vzrostlý adultus, **матéрость** magnitudo extraordinaria, insolita, **матерúкъ** terra contineus, **матерѣ́ть**, **матoрѣть**, **-рѣю за- матoрѣть** firmum, durum fieri; crescere, adolescere, aetate provehi; čes. zastar. matorný serius, circumspectus, e conjecturā „Pravý matorný nebo zořivý člověk jest, ktož vše žádánie i vše síly duše své shromáždí v buoh a k bohu." Výb. I. 348. 10. oppos. marný: „Ktož sie kryje matorných (zořivých) lidí a marných sie přidrží" ibid. p. 350. 5. Prvotný význam adj. matorný a zořivý byl asi: dospělý maturus (zořivý náleží ke stslov. **зорити**, slov. charv. zoriti maturum reddere, slov. zor, f. maturitas). Vedlejší forma adj. matorný jest motorný aptus, idoneus peritus, versutus obratný, oppos. ne-motorný adj. ne-motora subst. non idoneus, inhabilis, ineptus, prvotně asi nedospělý; vyskýtá se také maturý vetustus „Uzřevše člověka maturého, nájem jemu dali." Leg. f. 33. — nevězí-li v tom chyba. Slova tato jsou, jak se zdá, společného původu: a) s lit. métas, m. 1. tempus, 2. annus, v tomto značení obyčejně ve pl. métai roky, leta, lyg-métis adj. coaetaneus, stprus. mettan Voc. acc. sg. k nom. sg. metas annus, lot. met-s, také laika met-s aetas věk, spatium temporis doba, meti pl. anni, partes anni, kmen met, jehož starší tvar byl mat; b) s lat. maturus zralý, dospělý, dějící se v pravý čas, skorý, trop. mající náležité síly nebo schopnosti, umělý, maturo, -are zráti, činiti něco ve pravý čas. urychliti; jak se zdá, také matutinus časný, ranný; kmen mat.

Матъ m. rus. 1. le mat (aux échecs) mat ve hře šachovní; 2. něco krajného „dernière extrémité; 3. konec, 4. chatrná práce „ouvrage mat"; ze fr. mat, značícího též tolik, co nestatečný, slabý; slovo fr. pak zároveň se vlask. scacco matto,

špan. portg. máte, mat (ve hře šachovní) sřlat. mattus, tristis, ad angustias redactus, z pers. šâch mat „král jest mrtev“; do pers. se mat dostalo z arab. mâta mortuus est.

Маўнъ i мяўнъ rus. (rostl.) valeriana major; pravděpodobno cizí; podobně zní řec. *μαῖον* eine Kümmelart; rozličnost významův činí však spojitost těch slov pochybnou.

Mavluta i malvuta srb. pallii genus, z turc. mahlute plášť pallium.

Maza (-zŭ, f.) bulh. cella, horreum sklep, sklad zboží, zásobnice; asi z turc. machaza Magazin, Lager, Laden — vyražením souhlásky *ch* a stažením předních dvou slabik.

Mazgal, m. i mazgala f. srb. 1. foramen jaculatorium prostřelná díra neb mezera ve zdi, prostřílka; 2. foramen in muro, munimentorum ruinae prostřel, průlom ve hradbě; 3. mazgal po njivi prázdná místa, kde nic nevyrostlo; z turc. mazgol i. q. serb. 1.

Mečet, m. charv. srb., také mečit, мечéть, f. rus. meczet, m. pol. chrám mahometánský; z arab. turc. mezdžid, t. j. modlitebnice; vlasky zní to slovo meschita, odkud, jak se podobá, upřímo pochází čes. mešita id.

Mečkati -kam slov. vedle mučkati premere, comprimere, collidere, contundere — mezi *č* a *k* vypadlo *e*; *e* první slabiky stojí, jak se domnívati lze, na místě staršího *ę* a *u* na místě ѫ; slovesa ta zdají se býti stejného původu s charv. mečiti contundere, collidere, srb. mečiti depsere, stslov. мѧчити mollire, kořen мѧк, srodný s lit. mink, prvotně asi mank, v mink-yti depsere. Ke kořeni мѧк náležejí také: slov. mancati calcare, mancljati digitis terere; mencati terere.

Мечька f. stslov. 1. ursa, 2. sucula, hyaena (Prol.-Mart.) мечка Men.-Vuk. мешька Op. 2. 1. 139. ш na místě správnějšího ч, мечькъ m. ursus, bulh. mečka (-kŭ) ursa, ursus, méčèk ursus, charv. srb. mečka ursa, meče, gen. -eta n. pullus ursi, rus. мéчка ursa; pol. miś, misio ursus (term. lov. asi z lot. miš-ka); lit. meszka ursa et ursus, meszkinas ursus, meszkė ursa, lot. meška, miška příjmení medvěda; jména lit. i lot. pravděpodobno ze slovan. ч = *č* v nich proměněno v *š*; kořen slovan. jest, jak se zdá, *мек mek mur-

murare; v. Mek, kořen, balare, mutire, prvotně, jak se podobá, také sonum edere, murmurare.

Medja f. srb. křoví fruticetum o-medjak, gen. -djka id. sotva téhož původu, jako medja, čes. meze terminus, limes; srov. lit. médis arbor, lignum, wyn-medis vinný keř vitis; stprus. median silva, Voc., jak se zdá acc. sg. — s nimiž lot. med-īt venari jest stejnokořenné; srov. také skand. meidh-r arbor.

Медъ stslov. 1. mel, 2. vinum, vlastně hydromeli medovina, sg. gen. медоү, „сладьчайше медоү словеса“ Pat. 235. — bulh. med (med-ŭt) mel, slov. med 1. mel; 2. hydromeli, charv. méd mel, srb. med, gen. -da id. rus. мёдъ 1. mel; 2. hydromeli, mrus. mid, gen. medu id. pol. miód, gen. miodu id. čes. med mel, stčes. také hydromeli medovina „když na vojně medy vypíjeli, tehdy sie domóv beze cti vraceli.“ Dal. c. 79. slk. mad, hluž. mèd, gen. mjed-u i -a vedle mjód mel, dluž. mjod, polab. med mel (mêd, J. P.) — slov. medeniti maturescere; charv. srb. medica hydromeli; slov. charv. srb. mediti melle condire, čes. mediti, o-mediti id. stslov. о-медити, -ждѫ dulce reddere; stslov. медовина sicera, — или оловина Nom.-Mih. bulh. medovina (-nŭ, f.) hydromeli, slov. medovina sapor melleus, charv. srb. čes. medovina hydromeli, hluž. mjedowina id. et sapor melleus; slk. medovec hydromeli; rus. медуница pulmonaria officinalis a mnoho jiných. Srodná jsou: lit. medùs, m. mel, midùs hydromeli (jak *e*, tak *i* seslabeno z *a*), lot. medus 1. mel, 2. hydromeli, medains adj. melle conditus (stslov. by znělo медянъ), med-ōt, -oju melle condire; stprus. meddo mel, Voc. rod nejistý (Pauli, Beitr. VII. 158. má za to, že meddo stojí na místě medu, n.); skand. miōdhr hydromeli, švéd. dán. mjōd, ags. meodu, mĕdu mulsum i. e. hydromeli, angl. mead id. nizozem. střed. mede id. stněm. mĕtu, mĕto, sřněm. mĕte mulsum, nněm. Meth; celt. (korn.) medu (Norris, Corn. Drama) i. q. gr. *μέθυ*, valis. mêz (Beitr. II. 281.) proměněním souhlásky *d* v *z*; kymr. med, medu i. q. gr. *μέθυ* (Zeuss I. 45.) t. j. silný, opojný nápoj, meddw ebrius; od téhož kořene pochází také řec. *μέθη* opilost, *μεθ-ύω* 1. sg. praes. píti víno bez přímĕsku vody, opiti se, býti opilým; zend. madhu, n. vinum

(Bopp.-gramm. I. p. 307.); skr. mádhu, n. 1. mel, 2. potus inebrians, vinum, madhura adj. dulcis, madhu-kara apis včela vlastně med dělající, madhu-pa id. t. j. med pijící — a jiné.

Meholiti čes. leniter pluere, v. Mižati.

Mek, kořen balare, mutire, slov. meket mutitio, mekotati -tam i -čem mutire, charv. mekotati balare, mutire, srb. meka balatio agnorum, meknuti, -nem vb. pf. balatum edere, mečati balare, čes. mekati, mečeti, mekotati, mektati balare, mutire, slk. makotať id. čes. mekot balatus, mutitio; hluž. mjeknyć -nu vb. pf. mječeć, mjekotać vb. dur. balare, mutire, mjekot mutitio, wu-mjakotać balbutiendo proferre vykoktati. Srodná jsou: lit. mekenti, meklenti, mikenti mutire; balbutire, mekenas, meklys, meknys, maknys balbutiens; něm. meck-ern mutire; řec. *μηκ-ή* balatus, mutitio, *μηκ-άζω, μηκ-άομαι* balare, mutire; sonum edere (de lepore, hinnulo), part. aor. *μακ-ών*; *μηκάς* (*-άδος*) balans, mütiens, příjmení koz u Homéra; později také ovec i býkův (Soph. fr.); co stat. jméno: koza; prvotný tvar kořene byl asi mak.

Melčjov bulh. cochlea; cizí, jak se podobá, z rum. melčiu id.

Méленъ rus. rukověť u samotížného mlýna, „la manivelle de moulin,“ pol. mlon id. stslov. tvar by byl *млѣнъ z melnŭ; kořen mel; slova ta jsou ve spojitosti se stslov. slovesem млѣти (z mel-ti) мелѭ molere; stejnokořenná jsou: lot. milna der Mahlstock an der Handmühle; lit. milinys, malinys id.

Meljati -ljam s předlož. iz- vb. pf. charv. srb. inquinare, u-meljati, -ljam illinere; kořen mel, jak se zdá, z mal; srov. skr. malá, m. n. sordes, lutum, maliná adj. sordidus, lutulentus; srov. také řec. *μολ-ύνω* maculo, inquino, sordidum reddo, *μόλ-υσμα* macula, sordes, *o* kmenové slabiky, jak se domnívati lze, ze staršího *a*.

Melun, m. srb. prov. diabolus, jak se zdá, ze stejně znějícího turc. melun exsecratus (passiv.), exsecrabilis proklatý, změněním významu.

Мелькати, -штѫ vb. dur. stslov. splendere оугль искрами мелькы, Vost. rus. мелька́ть vb. dur. мелькну́ть, про-мелькну́ть vb. pf. funkeln, auf einen Augenblick erscheinen, aufblitzen, schnell

vorbeistreicheh, wie der Blitz; мóлнія мелькáетъ fulgurat; мéлькомъ adv. velociter, fugaciter, vlastně instr. sg. — slova tato mohla by kmenem мельк souviseti se stprus. melcowe (c = k) „mercline," Voc. — význam nejistý, asi blýskavice fulguratio; to slovo stojí ve Voc. stprus. před Reynen (pluere) a Donner; mercline, jímžto se „melcowe" vysvětluje, jest sotva čistě něm. slovo, jest asi odvozeno od lit. mirg-u, -ėti flimmern, blinken, funkeln.

Mendjele f. pl. srb. prelum lis; z turc. mengene Wäschpresse; slovo turc. z nřec. *μάγγανον*, *μάγγανος* vál, nástroj k válení prádla, lis, nebo ze vlask. mangano id.

Мень m. rus. (°мьнь) dim. менёкъ gadus lota, slov. menek, -nka, menič, charv. srb. manić id. čes. meň, m. (zastar.) id. odtud dim. mník, obyčejně mík vyslovované, slk. mjeň, hluž. mjeńk (dim. stat. jména mjeń) id. hłowaty mjeńk, pol. miętus, mientus id. — maď. meny ve složeném meny-hal gadus lota (hal ryba), ze slovan. lit. menkė f. gadus callarias mohlo by z rus. менёкъ pocházeti. Srov. ags. mina, m. fannus piscis, mine, m. capito piscis, angl. minnow cyprinus phoxinus, stněm. mun-ewa, mun-wa capedo i. e. capito (piscis).

Mérati, -ram vb. dur. srb. contundere mlátiti, práti, na př. pístem prádlo, méranje subst. vb. contusio; srov. skand. merja contundere.

Merdiven, častěji ve pl. merdivene srb. scala žebř; z turc. merdiwan, nerdüban id.

Merdžan bulh. srb. corallium, rus. prov. моржанъ id. — cizí, a sice ze stejnoznačného turc. pers. merdžan; turc. z pers.

Меренъ, мéринъ rus. equus castratus (dim. мéренокъ); zdá se býti cizího původu, srov. skand. merr equus, holld. merrie f. equa.

Мерëта rus. retis genus, tvar stslov. by byl °мрѣта z merta; srov. švéd. mjärde nassae species, druh malých sítí rybárských, vrše. Ježto se ale také неретó co jméno jistých sítí rybárských vyskýtá, kteréž náleží ke slovesu ньрѣти, нрѣти ньрж s předlož., na př. въ-ньрѣти, -нрѣти ingredi, jak se podobá, také immergi, není vyloučena možnost, že v мерëта počát. *m* stojí na místě *n* i že to slovo jest stejného původu jako неретó.

Мерéщить-ся vb. dur. rus. míhati se, mihotati se „briller indistinctement dans le lointain“ — micare, scintillare, radiare, míhati se před očima; tvar stslov. by byl °**мрьштити сѧ** z m e r š t i t i, asi od kmene °**мрьск**; možná, že bylo také subst. °**мрьскъ** problesk, probleskutí, z m e r s k ŭ na místě *m e r g- s k ŭ i že to slovo jest stejnokořenné s l i t. m i r g - u, -ė t i flimmern, blinken, funkeln, lot. m a r g a Schimmer fulgor, m a r- g ō t, -o j u i m i r d z ē t, -u, -e j u (z m i r g ē t nebo m i r g j ē t) i. q. lit. m i r g - t, -s t u i -d z u fulgere, m i r g - a s problesk das plötzliche Hervorblinken; kořen lit. lot. zněl, jak se podobá, prvotně m a r g.

Co asi bylo obsahem ztracených částí Alexandreidy staročeské?

Napsal P r o k o p L a n g.

Staročeská Alexandreida podobá se obsahem i osnovou dějů nejvíce latinské Alexandreidě Gualthera Castellionského.*) Srovnávajíce zlomky naší básně se skladbou Gualtherovou poznáváme, že zlomek SV shoduje se obsahem svým se třemi prvými knihami lat. Alexandreidy a sice tak, že prvé knize Gualtherově (asi od v. 45) odpovídá kapit. III od v. 176 — kap. XV zlomku SV, — druhé knize kapit. XVI—XXV a třetí kapit. XXVI—XXXV.

Zlomek JH jest starší a lepší recensí zlomku SV. Jeho verše 1—164 srovnávají se s v. 1170—1295 SV; právě tak mají se v. 165—328 JH ku v. 1892—2064 SV a v. 329—493 JH ku v. 2296—2430 SV.

Verš 1—69 zlomku B shoduje se obsahem s koncem IV. knihy Gualtherovy počínaje veršem 571; v. 70—171 téhož zlomku patří na počátek knihy V; ostatní na počátek knihy VI až po v. 52.

---

*) Gualther Castellionský (Guatier de Châtillon) pocházející z francouzského města Lillu (lat. Insula, odkud se též Insulanus či ab Insulis zove) žil okolo roku 1160 a byl prý mužem učeností ve svém věku proslulým. Jsa biskupem sepsal mimo latinskou Alexandreidu ještě jiné spisy obsahu náboženského. Skládaje báseň svou, již v 10 knih si rozvrhl, čerpal zvláště z Curtia, ale dějepisec tento nebyl mu pramenem jediným; studovaltě pilně i dějepisná díla Plutarchova, Arrianova, Eusebiova a Jana Monacha. Báseň jeho takové došla svého času obliby, že čítána byla ve školách místo starých básníků římských. Kolovala v četných rukopisech a byla několikráte vydána (Editio Argentoratensis anno 1513; ed. Ingolstadiensis a. 1541; ed. Lugdunensis a. 1548; ed. S. Gallensis a. 1658; ed. Lipsiensis (Mueldener) a. 1860). Báseň Gualtherova stávala se znenáhla pramenem a základem všech pozdějších skladeb o Alexandru. Z ní pošla báseň norská, islandská Alexandri Magni-Saga, Alexandreida nizozemská Jakuba z Maerlantu, německá Ulricha z Eschenbachu a konečně i naše česká.

Zlomek BM srovnává se s koncem VI. knihy od v. 451 a počátkem VII do v. 50.

Verš 1—80 zlomku M patří do VI. knihy od v. 63—162 (incl.), ostatní část na konec VII. knihy od v. 232—302.

Ve zlomku Š vypravují se příběhy, kterých se dočítáme v IX. knize Gualtherově a sice ve v. 205—297, 330—340, 346—360 a 453—476.

Ze zlomku posledního, ve kterém se vypravuje o skutcích Alexandra v Indii, s jistotou můžeme souditi, že v české Alexandreidě se líčily všecky ty skutky Alexandra Velikého, které čteme u Gualthera či jinými slovy, že celé Alexandreidě Gualtherově z desíti knih se skládající dostalo se českého zpracování.

Jakkoli tedy celá Alexandreida Gualtherova přioděna byla v roucho české, přece zachovaly se nám z ní ve zpracování českém, jak z vytčení hořejšího vysvítá, celé jen prvé tři knihy, a pak ovšem zlomky z knih IV, V, VI, VII a IX.

Chceme-li se poučiti o tom, co asi bylo obsahem oněch ztracených částí Alexandreidy staročeské, nezbývá nám nic jiného než uchýliti se k latinskému vzoru básníků staročeských t. j. k Alexandreidě Gualtherově.

Dříve však než si počneme restituovati obsah ztracených částí básně naší, vidí se nám potřebným něco málo připomenouti o poměru staročeské Alexandreidy ke skladbě Gualtherově a o tom, jak asi vedli sobě básníci naši latinskou Alexandreidu napodobujíce.

Nedá se upříti, že skladatelé Alexandreidy staročeské v osnově a postupu hlavních myšlének přidržovali se Gualthera, užívajíce přečasto týchž obratů řeči a týchž přirovnání, kterých on; nicméně dlužno vyznati, že vedli sobě přece velmi samostatně vynechávajíce mnohé věci, které u Gualthera nalézáme, a ještě více ze svého přidávajíce. My ovšem, udávajíce obsah částí ztracených, nemůžeme věděti, zda básníci naši oproti Gualtherovi na částech těch něco změnili, buď je rozšířivše buď něco přidavše buď vypustivše: než čtouce bedlivě obě básně a vespolek je srovnávajíce shledáváme, že pravidelně u našich básníků mnohých věcí postrádáme, bez nichž se latinský básník a jeho mnozí následovníci obejíti nemohou. Ježto pak v zachovaných nám zlomcích naší Alexandreidy ty a podobné věci se pomíjejí, soudíme, že ani ztracené části jich neměly. Míníme tu zvláště učený apparat staroklassický, kterým báseň Gualtherova a mnohých jeho následovníků oplývá. Gualther hojně vyšperkoval báseň svou tretami mythologickými, frasemi klassickými a básnickými obraty, jež si byl osvojil pilným čtením Vergilia, Ovidia, Lucana a jiných básníkův římských. Jeho následovali v tom mnozí básníci Alexandreid, zvláště Němec Ulrich z Eschenbachu,*) který vetkává u vypravo-

*) Srvn. Nebeský v ČČMus. 1847, str. 144 a 145.

vání nechutné episody historické, mythologické a j., aby tak svou učenost na jevo dal.

Všeho toho marně bychom hledali u básníků našich. Ti neužívají přirovnání mythologických ani nám nepředvádějí zosobněné ctnosti a síly přírodní, jako se to děje u Gualthera, nedávají tak jak on a jeho napodobitelé při každé příležitosti hluboké své známosti historické, geografické a archaeologické na jevo. To činiti nedovolovalo jim jednak jejich křesťanské stanovisko, jednak nedostatek vyššího vzdělání jejich krajanů. Jsouce pozorovatelé střízliví nedávají se tak snadno svésti k vypravování lichých báchorek, jakými zvláště skladba Eschenbachova oplývá.*)

Přistupujíce již k líčení obsahu částí ztracených, připomínáme, že z důvodů nahoře uvedených nemůžeme rozvláčné episody geografické, historické, archaeologické jakož i mythologií hojně okrášlená místa Gualtherova vetkati v pásmo vypravování týmž právem, kterým toho dopřejeme ostatním místům latinské básně. Myslím, že postačí, zmíníme-li se pod čarou o obsahu míst takových.

Každému, kdo skladbu staročeskou srovnává s básní Gualtherovou, zřejmo jest, že děj naší Alexandreidy v jejím prvém zpracování počíná se zlomkem Jindřichohradeckým. Mladší a horší co do ceny recensí zlomku tohoto jest zlomek Svatovítský, který, jak již bylo oznámeno, shoduje se obsahem svým se třemi prvými knihami Alexandreidy Gualtherovy. Z toho vysvítá, chceme-li poznati obsah ztracených částí zlomku JH, že nemusíme utíkati se k latinské Alexandreidě mohouce pohodlněji části ty ze zlomku SV si restituovati. A tu poznáváme, že obsahem prvé ztracené části zlomku JH neklamně bylo to, čeho se dočítáme ve zlomku SV 1—1170; ve druhé části zajisté vypravoval básník staročeský o tom, co nalézáme ve zl. SV 1296—1890, třetí pak ztracená část zlomku JH obsahovala příběhy líčené ve zlomku SV 2065—2295. Musíme ovšem stále míti na paměti, že básník zlomku JH líčil události ty mnohem živěji a důkladněji, než původce zlomku SV, neboť, jak ze srovnání obou zlomků vysvítá, nepočínal si básník zl. SV nikde ve zpracování svém příliš svědomitě a všelijak popletl a zatemnil příběhy, které ve zl. JH jasně a ozdobně jsou vylíčeny.

Oba zlomky JH i SV končí se tam, kde třetí kniha básně Gualtherovy. SV jde tu ovšem o něco dále než JH, líče ještě

*) Aby pravda slov našich jasněji vyšla na jevo, uvedeme několik příkladů. Tak ku př. nenalézáme u básníka staroč. ani stopy přirovnání z mythologie vzatého, jež čteme u Gualthera III, 430—436. U Gualthera naříkají Macedonští v kn. II 175—186, že se Fortuna proti jejich králi prohřešila uvalivši naň nemoc; ona jim odpovídá od v. 190—200. Nic podobného nenajdeme u našich básníků. Také postrádáme u nich mythologického šperku, jímž jsou u Gualthera vyzdobena místa I 300 sqq, II 317, III 329, 330, 380 sqq, 390 sqq atd. Nechutná episoda ve kn. II 494 sqq, kde se popisuje štít Dareův a vše, co na něm bylo vymalováno, docela jest vypuštěna v básni naší.

tažení Alexandrovo k Arbélům přes vysoké hřbety horské, čehož ve zl. JH již nenalézáme.

Příběhů, jež se potom u Gualthera v kn. IV 1—532 líčí, nedočítáme se již ve zlomcích staročeských, ježto ony části básně, které je obsahovaly, na zmar vyšly. Abychom tedy o obsahu částí těch jasného nabyli světla, musíme nahlédnouti v báseň Gualtherovu. Z té pak poznáváme, že v této části básně staročeské líčily se asi tyto události: Alexander spěje přes neschůdné hřbety horské k Arbélům. Na pochodě tom zemře zajatá manželka Dareova dílem ze zármutku nad ztrátou manžela a nad pádem vlasti, dílem z unavení po namahavé cestě.*) Alexander lká nad mrtvolou její nejinak než jako kdyby stál nad hrobem své matky či sester a slzy prolévá, které by slušely Dareovi. Bylť velice si vážil zesnulé, jíž nikdy neublížil aniž ubližiti dal.**) Žalostnou zvěst o smrti manželky přináší Dareovi kleštěnec Tyrský, jemuž se podařilo uprchnouti z tábora macedonského. Dareus, z daleka ho spatřiv, an v šatě rozedraném a s tváří poděšenou***) do tábora pospíchá, tuší něco neblahého i praví přišedšímu: „Nezatajuj mi ničeho, uvykl jsem již všemu zlému a otupěl jsem nesčíslnými strastmi. Vím, že mi přinášíš zprávu o zneuctění mých drahých.“ Odvece posel: „Nejsou věru královny od svých poddaných více ctěny a milovány, než tvé paní od Alexandra. Leč truchlivější nesu ti zvěst — tvá paní skonala.“ Hořce naříká Dareus a celý tábor s ním; myslí nebožák, že proto zahynula jeho paní, že jsouc ctnostná nechtěla vítězi po vůli býti. Propustiv tedy ostatní zůstává s poslem samoten a zapřísahá ho, aby mu pravdu děl. I přísahá posel Dareovi, že nestalo se králové žádné příkoří, ano že Alexander jako manžel něžně s ní zacházel a smrt její oplakává.†) Dareus ještě pořáde pochybuje, až konečně Tyřan bohy vzav za svědky krále upokojí, jenž v slzách tona vznáší k nebi ruce prose boha svrchovaného, aby se stal šlechetný Macedoňan jeho nástupcem. Ačkoli Dareus již dvakráte se marně doprošoval míru u Alexandra, přece nyní opět, byv povzbuzen šlechetností královou, posly k němu vypravuje, jichž mluvčím jest věkem a výmluvností vynikající Achillas. Ten

*) Gualth. IV 9 sqq: quam dolor absentisque viri patriaeque iacentis continuusque viae labor exspirare coëgit.

**) id. IV 19 sqq: Post raptum semel hanc inspexerat, et pretiosa reginae species non incentiva furoris causa sibi fuerat: custodem se esse pudoris maluit et formae, neutrumque sibi temerasse gloria maior fuit, quam si violasset utrumque.

***) id. IV 25 sqq: quem scissa veste, cruentis unguibus et lacero super ora iacente capillo et vultum multo lacrimarum flumine mersum ut vidit . . .

†) Gualth. IV 45 sqq: iurat spado, nulla tullisse damna pudoris eam, nihil importasse molesti raptorem raptae, verum gessisse mariti officia lacrimis, et dignas indole tanta solvisse exequias.

mluví asi takto k Alexandrovi: „Králi nejšlechetnější, nic jiného nepohnulo mého krále k tomu, aby tě opět o mír žádal, leč tvá laskavost a šlechetnost. Byl jsi zajisté strážcem a ochráncem jeho milých pečuje všemožně o jich blaho a spokojenost; dosvědčujeť ještě tvá bledá tvář a oči slzami zarosené, oč nepřítele šlechetnějším byl jsi nepřítelem.*) Již jsi se chtěl na Darea vrhnouti, již jsi byl všecek připraven a hle, starost o pohřbení paní naší zdržela tě. Budiž pokoj mezi tebou a králem mým. Dareus nabízí ti svou dceru za choť, věnem jejím budou země prostírající se mezi mořem aegejským a Eufratem; hoch jeho budiž zárukou slíbeného, matka Dareova pak nechť vrátí se v průvodu dvou panen, jichž výkupným budiž 30.000 talentů. — Uvaž zrale věc tu, neboť Dareova moc jest ohromná.“ **)

Alexander, vyslechnuv návrhy Dareovy, svolá radu svých vůdců a táže se jich, jak se má v té věci zachovati. Dlouho mlčí shromáždění a nikdo neodvažuje se králi raditi. Konečně povstane věhlasný Parmenio***) a radí králi, aby přijal podmínky Dareovy; on že vždy býval toho mínění, aby se vykupujícím zajatci vrátili, ano tím možná získati mnoho peněz, proto prý i nyní myslí, aby se ženy perské, ve vojště beztoho nepotřebné, za tak velikou cenu Dareovi vydaly. Mimo to nabudou prý Macedoňané velikého území. Pak prý jest též obtížno a nebezpečno zůstavovati si za zády země pokořené; lépe prý jest míti na mysli vlast a mír než Indii, Baktry a zbraně.

Alexander, těžce nesa radu Parmeniovu, rozhodně mu odpovídá: „Ovšem, bych byl Parmenionem, také bych dal penězům přednost před slávou, než já honosím se býti králem, ne kupcem. Pryč s těmi, kdož se štěstím kupčiti chtí. Raději zadarmo Peršanům vše vrátím, co jsem jim kdy odňal, než abych po zisku bažil. Není věru nikdo z takého daru vděčen, který si sám musí zaplatiti.“ †)

To pověděv povolá vyslance Dareovy, jimž oznamuje vůli svou těmito slovy: „Rcete králi svému, že nejsem zbabělcem, a že mohou mnou právem jen ti pohrdati, kteří již sami jsou v opovržení. Neválčím s lidmi, kteří neumějí zbraně užívati, s lidmi, jichž zbabělost zbraně se štítí. Kdyby byl váš král po-

*) id. IV 77 sqq: matrem, pia pignora, natos absentes tantum, non captos sensimus: harum quae superant custos pius et tutela pudoris haud secus, ac genitor curam geris: omine fausto regina dicis, hostilisque immemor irae fortunae speciem pateris retinere prioris.

**) Gualth. IV 103 sqq: Videsne quantus in arma ruat Dareus? quot ab orbe remoto accierit gentes? quot classibus aequor obumbret? Nec mare navigio, nec castris terra locandis sufficit: obiectae claudunt maris ostia puppes. Quid moror? unus habet quas non habet area vires.

***) id. IV 113 sqq: Parmenio, cuius non tam facundia sollers quan constans animus, nec ei tam dicere promptum fortia quam facere est.

†) Gualth. IV 140 sqq: pretium si dona sequantur, gratia non sequitur, nec habent commercia grates.

ve dne ohromným množstvím Peršanů býti obklíčeni, což se v noci státi nemůže, an jich nepřítel neuvidí. Skoro všickni shromáždění Macedoňané shodují se s návrhy Parmenionovými a zvláště jakýsi Polypercon*) živě svůj souhlas na jevo dává. Alexander, hněvivě naň pohlédna — nechtěltě již dotýkati se Parmeniona, jehož nedávno prudkými slovy pohaněl — praví: „Způsob boje, jejž mi odporučujete, jest oblíben lupičům a zlodějům; já nebojuji podvodem a lstí, ale otevřeně.**) Vítězství, po němž dychtím, budiž buď čestné anebo žádné. Nechci, aby četlo někdy o mně potomstvo, že domohl jsem se vítězství lstí a podvodem. A pak myslíte, že Peršané nebdí, že nejsou připraveni na možný útok? Proto odpočiňtež sobě a spánkem utužte údy k boji zítřejšímu, jenž vám bohda půl světa v klín složí."

Také Dareus nelení a ohnivými slovy rozněcuje v Peršanech zmužilost a bojechtivost. Domnívaje se, že nepřítel odhodlá se k tomu, k čemu radil Parmenio, káže, aby veškeren tábor byl každý okamžik k boji připraven. Velikolepý pohled skýtají nádherně vyzbrojené pluky perské.***)

Mezi tím uložil se Alexander k spánku, nemůže však usnouti.†) Starosti nevýslovné svírají jeho bohatýrské srdce. Brzo osnuje plán

---

*) Gualth. IV, 348 sqq: hos inter Polypercon nocte fruendum adserit, et positum Graiis in nocte triumphum.

**) id. IV, 356 sqq: ut nihil obstet, quod mihi candorem famae fuligine labis obscurare queat, iam non angustia saltus et Cilicum fauces, Dariive absentia segnis, nec furtiva placent timidae suffragia noctis.

***) Gualth. IV, 377 sqq: mandunt alimenta furoris quadrupedes frenos, phalerataque terga relucent. Ignibus accensis acies ardere videntur: sideribus certant galeae, clipeisque retusis invenisse pares flammas stupet arduus aether, et metuit fieri caelum ne terra laboret. Nec minimum gaudet nox instar habere diei: nam pro sole sibi Darii datur aemula Phoebi cassis, et in summo lampas sedet ignea cono, sidera quae noctis obscurans, solaque solis solius radiis indignans cedere: quantum lumine cedit ei, tantum praeiudicat illis. Mille micant lapides in gyrum, nullus eorum, quem iubar ardoris non disputet esse pyropum.

†) Gualther ve v. 401—464 vkládá mythologickou episodu, kde vypravuje asi toto: „Na ostrově řeky Tibery jest palác bohyně Vítězství. Vchod do něho střeže Ambitio pernox. Uvnitř na stolci slonovém trůní bohyně okrášlená věncem lavřínovým. S obou stran jí přisluhují božstva: Gloria, Maiestas, Reverentia, Justitia, Clementia, Pecunia, Concordia, Pax, Copia, Applausus, Fiavor a Risus. Pozorujíc, že Alexander miláček její, jemuž tolik triumfů dopřála, zmítán jest na loži starostmi, jež mu nedají usnouti, a obávajíc se, aby po noci bezesné neochabla jeho síla v nastávajícím boji, pospíchá bohyně, zahalivši se oblakem, do síní boha Spánku, prosíc jej, aby přišel ke králi macedonskému a ducha jeho starostí zbavil a tělo občerstvil. Uposlechl bůh. Vznesl se na perutích zvlhlých a kudykoli se bral, všude jej provázely klid a strnulost Dospěv tábora macedonského zapudil bůh starosti od lože Alexandrova, usedl na lože a napojil krále šťavou makovou. Tak Spánek mysl královu dříve starostmi ztýranou uvolnil a tělo osvěžil; dlouho pobyl u lože králova, až jitřenka jej upomenula, že úkol jeho v táboře vykonán. — Tuto část básně Gualtherovy sotva pojal básník náš ve skladbu svou; jestiť to patrno z důvodů vyložených nahoře.

zítřejšího boje, brzo opět uvažuje následky možného vítězství či porážky. *)

Již dávno nastal den, slunko stojí již dosti vysoko na blankytě a Alexander ještě jest ve spánek pohřížen. Vojevůdcové, kteří byli se shromáždili u stanu královského, diví se, že král, který jindy čilostí a bdělostí všecky překonával, dnes ve chvíli největšího nebezpečenství oddává se bezstarostnému spánku; nikdo však neodvažuje se vstoupiti do stanu a krále vzbuditi, nikdo se nezbrojí bez rozkazu nejvyššího vojevůdce; pluky stojí tu ještě beze zbroje a v nepořádku.

Parmenio obávaje se, aby nepřítel nepřekvapil Macedoňany nepřipravené, udílí o své vůli vojenským tribunům přiměřené rozkazy, sám pak vstoupí do stanu Alexandrova a vzbudiv krále domlouvá mu, jak může ve chvíli, kdy šiky perské nejsou již daleky, klidně spáti; diví se, kam se poděla jeho dřívější čilost a opravdovost.

Král mu odpovídá těmito slovy: „Věř mi, že nemohl jsem potud usnouti, dokud nezhostila se mysl má těžkých starostí.“

Diví se Parmenio odpovědi té, ale neodvažuje se žádati vysvětlení.

„Když nepřítel“, vece Alexander, „pálil dědiny, pustošil pole, ničil města, když prchal před námi nedůvěřuje sobě s námi se potkati, tenkráte měl jsem vážnou příčinu strachovati se, tenkráte, přiznávám se, obestíraly starosti mysl mou. Nyní však, když Dareus sám k boji se nám nabízí a když nám již nemůže uniknouti, není čeho bych se obával. Než co meškáme. Jdětež a hotovtež se k boji.“

To pověděv káže polnicí dáti znamení ke zbrojení, sám pak ozbrojiv se a na svého Bucefala vsednuv s tváří veselou objevuje se u svých pluků. **)

Když pluky opět spatřily svého milovaného krále, osvěžila naděje skleslou již mysl jejich i viděti na tváři všech radostné nadšení a mužnou odhodlanost. Alexander vykazuje každému pluku místo v nastávajícím boji, poučuje slovy laskavými vojíny, jak se mají zachovati, až Dareus proti nim vyšle vozy srponosné, jedinou to naději svého vítězství. ***)

*) Gualth. IV, 395 sqq: Nunc placet in dextrum cuneum de vertice montis mittere Graingenas, nunc laevum frangere cornu, et nunc oppositis occurrere frontibus hosti molitur, modo falcatos elidere currus.

**) Gualther ve v. 500—521 obšírně popisuje zbroj Alexandrovu. Básník staročeský snad vypustil tuto část ze svého zpracování, aneb alespoň nevěnoval popisu zbroje Alexandrovy tolik místa kolik Gualther. Soudíme to z toho, že ani o Dareově zbroji, kterou Gualther dopodrobna líčí v knize II v. 494—540 nikde zvláště se nezmiňuje, ač bychom to očekávali nejspíše v kap. 25 zl. SV.

***) Gualth IV, 526 sqq: ipse suis igitur distinguens partibus agmen disponensque aciem quo debuit ordine, currus falcatos, Dareo quae spes

Když pak se vojsko macedonské v šik válečný již seřadilo, Alexander, předstoupiv před řady osloví vojíny touto řečí:

„Soudruhové! Nastává nám práce poslední. Slavná vítězství naše u Graniku a v užinách isských neměla by pro nás žádné důležitosti, žádné ceny, kdyby nám dnes osud byl nepřízniv. Doufejmež, že Štěstěna, která dosud všude kroky naše provázela, ani dnes od korouhví našich se neodvrátí. Přátelé; vidíte před sebou ovšem nepřítele mocného, ale táži se vás, čím jest mocným, ničím jen svým počtem. Tím nepoleká nás, kteří jsme uvykli bojovati s nepřítelem nás četnějším a zvítěziti. Nuže vrhněte se na ty zbabělé čety; vizte, jak lesknou se zlatem a drahokamy jejich štíty a přilby, vizte, jak rdí se purpurem rovina jimi pokrytá. Kdo by nechtěl zvítěziti, když taková mu kyne kořist."

Konec řeči Alexandrovy, který čteme u Gualthera ve v. 571 až 588, zachoval se nám již ve zl. B v. 1—22.*) Alexander praví dle těchto veršů asi toto k vojínům: „Budete-li tak ochotni k boji jako ke braní, pak vám milerád dopřeji vší kořisti. Toho si jen od vás žádám, abyste mi dali býti účastnu každého boje pro vaši vlastní čest. Kdyby snad někdo z vás spatřil, že z boje zbaběle ustupuji a vámi se hledím zastíniti, nepřejte mi nic dobrého."

Jednotlivé scény z bitvy u Arbél, které se dále ve zl. B až po v. 171 vypisují, líčí Gualther dosti obšírně v kn. V až asi po v. 45.

Mezi v. 171 a 172 zl. B jest u vypravování staročeském valná mezera, již dle Gualthera V, 45—456 takto vyplníme:

Obr Geon od rudého moře řítí se na Alexandra, prolamuje kyjem sukovitým řady macedonské nejinak než kanec, který kly zahání dotěravou smečku bystře na vše strany se otáčeje.**) Již

---

est sola triumphi, excipere ordinibus laxis coetuque soluto evitare iubet, et non impune vagari aurigas et equos, sed eos involvere telis.

*) Básník zl. B odchýlil se ve v. 1—40 od Gualthera v pořádku a v osnově jednotlivých dějů tímto činem: Vypravuje, že Alexander napomínal vojsko k udatnosti, již hleděl roznítiti zvláště nadějí v bohatou kořist. Byl prý by ještě déle k vojínům mluvil, kdyby ho nebyli přerušili jezdci, kteří přibyli do tábora macedonského „s jedniem hrabiu velmi mocným, s člověkem ovšem pomocným, jehož on král (t. j. Dareus) vypověděl." Poněkud jinak nalézáme příběh vylíčen u Gualthera v kn. IV, 532—538; tam přichází médský zběh do tábora macedonského dříve než král k vojínům mluviti se jal. Také v tom odchylují se oba skladatelé, že Gualther jmenuje onoho zběha obecně jen „transfuga Medus," kdežto u básníka našeho sluje „Patron, slovutný hrabie."

**) Gualth. V, 47 sqq: ceu dissipat acri dente canes Nemeus aper, cui sudat apertis spuma labris, dorso valli riget instar acuti seta minax, humeroque canes supereminet omnes: nunc hos a laeva, dextra nunc fulminat illos, nunc caput in rhenes obliquat, rursus ab illis in latus oppositum partemque tuetur utramque, se non ignarus volucri defendere gyro.

stojí před králem, již mává krvavým kyjem nad hlavou jeho vyrážeje z hrdla zlolajného slova rouhavá.*)

Neukončil řeč bohopustou — kopí Alexandrovo utkvělo mu prostřed jícnu přibodši jazyk k hrtanu, aby více se nerouhal nebešťanům. Když pak ještě stál krvavé dřevce hryza, Alexander prudkým nárazem svého koně k zemi jej sklátil. Zaduněla matka země a zachvěla se pádem tělesa takového, jako se zachvívá, když tepe její ňadra letitý dub vyvrácený silou mohutného Severu. Sbíhají se odevšad macedonští vojínové a dobíjejí na zemi ležícího netvora.

Na jiném místě potírá šiky parthské Clitus. Sanga z Damašká shlédnuv jej potřísněného krví bratra vlastního, zaběduje a puzen jsa láskou bratrskou pospíchá pomstit smrt bratrovu. Tři střely již nadarmo proti Clitovi vyslal a nyní s vytaseným mečem seskočil s vozu a míří přímo na hlavu soupeřovu. Kdyby nebyl silný pancíř chránil šíji jeho, veta bylo po Clitovi. Chvíli tu stojí ohromen nenadálou ranou, ale brzo se vzpamatuje a týž meč, kterým proklál jednoho bratra, koupá se nyní v krvi druhého. — Pozoruje žalostný konec obou bratří otec Metha; neprolévá slz, ale co u vnitru cítí, zjevuje tvář ztrnulá.**) Po chvíli se vzpamatovav obrací se stařec ke Clitovi s touto řečí: „Ukrutníče, dva jsi mi zabil před mýma očima syny, nuže, aby tvé záslužné dílo bylo dovršeno, utrať i mne, zběsilý dravče, a pošli naše mrtvoly ubohé matce, ať nad nimi se utrápí. Máš-li doma ženu, máš-li dědice jména svého, máš-li sestru či matku, nechať totéž trpí, co já nyní trpím.“ To řek rukou chabou vymrštil střelu, Clitus však od sebe střelu štítem odvrátil a kopím proklál hrdlo klnoucího mu starce. Klesl na zemi mezi syny své — žalostné divadlo — a objímá polovychladlá těla svých miláčků, jež na pouti do podsvětí doprovodí.

Již blíží se sama tělesná stráže Dareova, již i krále viděti povýšeného na voze lesknoucím se zlatem a drahokamy. Oslněn jest leskem takým Nikanor, vůdce pravého křídla, a na okamžik od boje ustává; brzo však s obnovenou bojechtivostí do boje se vrhá; Štěstěna se z počátku naň usmívá, nepřátelé všude před ním ustupují, nikde nemohou odolati návalu jeho šiků. Konečně octne se před Rhemnonem z Arabie a jeho chrabrými bojovníky.

---

*) id. V, 58 sqq: heus, inquit, quis te furor egit in hostem, Magne, giganteum? quem sidereas Iovis arces affectasse legis? a quo vix fulmine tandem tutus in aetherea mansit Saturnius arce?

**) Gualth. V, 94 sqq: Diriguit primo spectata caede suorum Metha pater, nec quos lacrimarum funderet imbres invenit facies: etenim dolor intus obortas sorbuerat lacrimas, et compluit intima cordis arida decrepitae faciei debitus imber, supplevitque vices oculorum flebile pectus. Palluit exanimis dextra languente, gelato corde, senex et mors in vultu visa sedere est.

Nastane seč krutá; z daleka se bojuje střelami a praky, z blízka meči a sekerami. Pole jest již poseto mrtvolami macedonskými i perskými*) a přece žádná strana neustupuje. Mezi bojovníky macedonskými nejvíce proslul vůdce Nikanor. Jsa přesvědčen, že třeba tisíce nepřátel pobil, nic nevykonal, neskolil-li vůdce, žene se jako bouře za Rhemnonem. Již ho dostihl, již utkali se soubojem. Nejprve dorážejí na sebe kopím, potom mečem; přilby i štíty jsou již roztříštěny, pole potřísněno krví obou hrdin; i jezdcové i koně klesají; prvý vzchopí se Nikanor, oběma kolenoma tlačí k zemi svého soka a meč svůj až po jilec do hrudi jeho hroužl.

Vidouce smrt vůdce svého již se chystají Arabové k útěku, když tu přikvapí četa v boji otužilých jezdců hyrkanských, kteří se všech stran Nikanora obklopují. Dorážejí naň kopími a meči i zasypávají jej odevšad střelami, takže konečně vysílen a zkrvácen k zemi klesá. Zakoupili však Peršané draze smrt Nikanorovu, ježto mnoho nejudatnějších hrdin jejich kleslo pod pádnými ranami umírajícího reka. Tak kdysi v Římě věž pádem svým mnoho stavení zničila.**)

Nářek Macedoňanů nad smrtí Nikanorovou přivolá Alexandra, který jako medvědice mláďat zbavená pospíchá pomstit smrt svého přítele. Všecko před ním prchá, jediný Phidias Memnonovec, jinoch vznešený s královskou rodinou perskou spřízněný, odvažuje se králi postaviti.***)

Než ani slavný rod, ani věk mladistvý, ani věcí pozemských nadbytek neodvrátily od něho smrt mu souzenou. Setkal se s ním

---

*) Gualth. V, 140 sqq: sedes implentur avari Ditis et umbriferi domus insatiabilis antri. Rumpere fila manu non sufficit una sororum, abiectaque colo Clotho Lachesisque virorum fata metunt, unamque duae iuvere sorores.

**) Gualth. V, 181 sqq: qualis Romulea cecidit cum turris in urbe turbine fulmineo, vicinas obruit aedes. — Tuto historickou poznámku sotva asi přijal básník staroč. ve svou skladbu, věda dobře, že by jí jeho krajané v historii národů antických málo zběhlí, neporozuměli. Tak vedl si i skladatel zlomku B ve v. 212—220. Verše ty totiž jsou zpracovány dle Gualth. V, 491—498, kde se čte: „nunquam tam celebri iactatrix Roma triumpho victorem mirata suum tam divite luxu excepit, seu cum fuso sub Leucade Caesar Antonio sexti mutavit nomina mensis lactandaspue dedit hydris Cleopatra papillas: seu post Emathias acies, cum sanguine Magni iam satur irrupit Tarpeias Iulius arces.“ Básník náš pominuv oněch podrobností historických (o Antoniovi a Cleopatře, o boji Caesara s Pompejem) vyjadřuje tutéž myšlénku prostě těmito slovy: „Nigdě nečtem, by tak velé bývalo v světě veselé, ani gdyž římská moc svého volila krále kterého, by v tak velikéj radosci hi v tak přěmnoženéj cnosci svého ciesařě přijala, neb takú čest prokázala.“

***) Gualth. V, 191 sqq: nobilis et patrio referens a sanguine Cyrum, cui nuptura soror Darii: si cederet illa gloria Martis, erat unde orta superbia: Magno obvius ire parat.

Hephaestis, jenž proraziv mu pádnou ranou štít vhrouzil ocel smrtící v jeho útroby.

S rovnou houževnatostí vede se boj na levém křídle,*) kde velí Parmenio. Tam veliké ztráty působí Macedoňanům udatný Mazaeus, odnímaje jim kořist nabytou, zajatce perské osvobozuje a Řeky do zajetí odváděje. Parmenio s malým zástupem svým již jen stěží odolává návalu Peršanů. Jediným cílem Alexandrovým v boji tomto jest Dareus. „Od toho mne neodtrhne," vece, „nikdo a byť i sám posel boží s nebe ke mně sestoupil a zvěstoval, že mně Peršané matku i sestry unesli. Jediný Dareus jest cenou mého vítězství; unikne-li mně, pak vše ostatní žádné nemá pro mě ceny; on jediný všecku ztrátu mi nahradí. A kdyby byl zavřen ve věži sedmeronásobné a kdyby jeho hradby pekelné proudy obtékaly — nikdo mi ho nevyrve." To pověděv s novou silou v boj se řítí. Kotouče zdvihajícího se prachu přesvědčují Peršany, žetě veliký Macedoňan na blízku.

Příkladem svého krále osvěženi vrhají se Macedonští s novou chutí u vír bitvy. Již kácí se z vozu svého Afer Aristomenes a pod kopyty koňskými sbírá duši Lysias: prvý přišel pomahat Dareovi od Syrt libyckých, druhý od osněžených plání Scythie. Afra skolil mečem Craterus, Lysia oštěpem Amyntas. K nim druží se Amilon a Baradas. Chrabře vedou si v boji zvláště Perdiccas, Polypercon,**) Inacha; všickni příkladem krále svého jsouce nadšeni činí divy udatnosti.***)

---

*) U Gualth. ve v. 205—240 čteme tuto episodu: „Na levém křídle, kde Parmenio šiky macedonské do boje vede, zuří Bellona zkrvácená. S ní setká se bratr Mars, jehož nerozlučnými průvodci jsou Vztek a Hněv; vůz jeho obletují Prospěchy, Pohromy a Smrť v tisíceré podobě (undique successus sed et infortunia mixtim circumfuse volant, et mille a vertice Martis cum pallore suo nutant per inania mortes). Objav sestru tato slova k ní mluví: „Pospěš, sestro, ke králi Macedoňanů a zvěstuj mu, že liché oddává se naději, mysle, že se mu podaří vlastní rukou zahubiti Darea; vždyť nesluší se, aby ruka, která třímá žezlo vlády světové, potřísnila se krví. Darea jiný očekává osud, padne zradou svých vlastních poddaných. Přispěj též Pelasgům, jež hubí neuprosný Mazaeus, kořist jim odnímaje a zajatce perské osvobozuje; nemůžeť již Parmenio se svým hloučkem ubrániti se přesile perské." To pověděl Mars a Bellona poslušná jeho rozkazů odkvapí (Bellona imbrifero citatior austro fertur et ad dextrum pertransit stridula cornu, induiturque genas horrendaque Palladis ora, Gorgonis anguicomos praetendens aegide vultus: commemoransque dei breviter mandata recessit, infecitque diem ferali nube resedens). Této obšírné episodě, ve které básník latinský znalost antické mythologie na jevo dává, nepopřál zajisté skladatel staročeský místa ve své básni. Vysvítá to z toho, co jsme nahoře poznamenali o poměru staroč. zlomků k básni Gualtherově.

**) Gualth. V, 278 sqq: Polypercon, nocte fruendum qui prius asseruit, redimit de luce patenti consilium de nocte datum. (Gualther tu naráží na kn. IV, v. 348 a 349.)

***) id. V, 276 sqq: furor omnibus idem parque animus bello dominoque simillimus ipsi, ut quot Alexander comites si Marte furentes cominus adspiceret, tot se gauderet habere Magnus Alexandros.

Již doléhá vítězný hlahol Macedoňanů k sluchu Dareovu, již blíží se k němu vřava bitevní. Co má ubohý počíti? Kam se obrátiti? Útěku se bezpečně odvážiti nemůže a kdyby na bojišti chtěl vytrvati, nenajde snad ani soudruhů ani přátel. Tolik tisíc bylo hotovo k jeho ochraně a nyní sotva hrstka zbývá bojovníků, kteří ještě pro něho se chtí obětovati. Stud a dobré jméno brání mu z bojiště prchnouti a zase bázeň nevýslovná jej tísní. Mezitím co nešťastník se sklíčenou myslí uvažuje, má-li se o útěk pokusiti aneb se dáti zajmouti, Peršané v divém útěku prchají o krále se nestarajíce. Nyní teprve zoufalstvím jsa puzen dochvátí koně a opouští bojiště. Než kam se nebožák vrhne? Neví, že před nepřáteli utíkaje, k nepřátelům se uchyluje. *)

Bessus a Nabarzanes, jež ubohý vším důstojenstvím a všemi statky obdařil, mrzkého dopouštějí se zločinu nad svým velitelem.

Alexander, uslyšev, že Dareus z bojiště uprchl, pospíchá za ním přese všecky mrtvoly, nedbaje překážek a sám sebe nejsa pamětliv tak jako když hvězda padajíc tu a tam plameny ozařuje oblaky aneb řeka pěnivá se skal dolů se řítí. **)

Mezitím dostal se Dareus šťastně přes říčku Lykus i uvažuje ***) nyní, má-li most za sebou zbořiti a pronásledujícímu jej Alexandrovi cestu uzavříti, aneb jej nechati neporušený, aby prchající Peršané mohouce po něm přejíti nepadli v ruce svých pronásledovatelů.

Cit spravedlnosti přemluví ho ke druhému †): chce raději utíkati a vítězi cestu otevřenou ponechati, nežli ji zavříti utíkajícím. Peršané prchají v divém zmatku k mostu; vedrem a žízní zmořeni jsouce, pijí kde jakou najdou vodu i otravují tak život svůj, jiní klesají jsouce během a horkem znaveni, jiní zase z mostu do řeky padají, an úzký most nemůže tak veliké množství pojati.

Alexander, vida, že den se nachyluje a že vojínové jeho dlouhým bojem velice jsou unaveni, chce jim dopřáti odpočinku

---

*) id. V, 298 sqq: quo tendis inertem rex periture fugam? nescis heu perdite, nescis, quem fugias! hostes incurris dum fugis hostem! incidis in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

**) Gualth. V, 313 sqq: quantus ab Alpinis spumoso vertice saxis erumpit Rhodanus, ubi Maximianus Eoos extinxit cuneos, cum sanguinis unda meatum fluminis adiuvit fusa legione Thebaea permixtusque cruor erumpit in ardua spreto aggere riparum totumque rigavit Agaunum. — Gualther přidává tu historickou reminiscenci, kterou bezpochyby skladatel náš vypustil z důvodu na str. 24 uvedeného.

***) id. V, 321 sqq: dubiusque stetit stratumne furenti immersurus aquae properaret frangere pontem, Pellaeo clausurus iter: sed ab hoste premendos dura caede suos timuit, si ponte rescisso securus fugiens Persarum excluderet agmen.

†) id. V, 326 sqq: utile propositum vicit respectus honesti, praeposuitque suos Darius sibi.

i obrátí se k levému křídlu, aby tam vůli svou vyjevil. Právě když tam jíti se chystá, přikvapí jezdec od Parmeniona vyslaný oznamuje, že úplného vítězství dobyto. Již vracejí se jezdci do tábora, když se tu z údolí vynoří šik Arabů se stkvoucími štíty a přilbami. Stanuli pozorujíce Macedoňany a přesvědčivše se, že jejich počet není valný, oboří se na ně. Ale boj netrval dlouho. Alexander mečem proklál vůdce Arabů, jehožto čety po krátkém zápase potřeny jsou.

Nikoho neušetřili rozhněvaní Macedoňané a jen malému hloučku podařilo se prchnouti přes most na druhý břeh říčky Lyku. Asi o půl noci dostihli Arbél, kdež utrápený král, shromáždiv kolem sebe své věrné, takto k nim mluvil se slzami v očích: „Život lidský, milí přátelé, podroben jest nesčíslným proměnám: brzo nás neštěstí pronásleduje, brzo těšíme se blahobytu.*) Kroisa pokořil Kyros a ten opět ženou byl zkrocen. Xerxes, který loďstvem celé moře přikryl, sotva na bídné loďce domů se vrátil. Novoty nemohou nikdy zlomiti ducha vytrvalého, štěstí nebývá stále člověku věrno; byvše stíženi pohromou nespouštějme se naděje v lepší budoucnost.**)

Vítězové, našich měst se zmocníce najdou tam všeho v hojnosti i budou moci ukojiti své lakotné chtíče. Věc ta, myslím, bude nám ku prospěchu: chci totiž mezi tím uchýliti se do Médie a do nejodlehlejších končin říše své a tam čerstvé síly sebrati. Hojná kořist, již učiní Macedoňané v našich městech, bude jim překážeti***), neboť nevedou se války zlatem ale mečem, města a krajiny neháji se penězi ale statečností a mužnou silou. Nuže tedy obraťme se do Médie: ve protivenstvích nechtějmež býti dbalí svého pohodlí a příjemností, řiďme se příkladem předků, kteří také kdysi stíženi byli svízeli, ale vyčkavše nějaký čas a vzpamatovavše se nepřítele odrazili.“ †)

Mezitím Alexander, rozděliv u Arbél kořist mezi veselé vojíny, protáhl rychle Assyrií, dychtě zmocniti se Babylona. Již nebyl daleko města toho, když mu vyšel vstříc zběh Mazaeus odevzdávaje mu sebe a Babylon. Alexander byl tím nemálo potěšen, jednak proto, že obléhání pevného a lidnatého města bylo by vyžadovalo mnoho příprav a času, jednak protože se domníval,

---

*) Gualth. V, 386 sqq: fortuitos toties, inquit, variare tumultus, nunc adversa pati, nunc exultare secundis, nunc caput incurvare malis, nunc tollere, sortis humanae est.

**) id. V, 394 sqq: nulla rei novitas pervertere fortia debet pectora, cum nulla teneatur lege fidelis esse homini fortuna diu: spes unica victis contra victorem, rursus sperare triumphum.

***) Gualth. V, 410 sqq; his partis erit inferior, quibus ante remotis maior erat Macedo: spoliis vincetur onustus, qui vicit vacuus.

†) id. V, 418 sqq: novimus afflictos sortis discrimine patres, indultis aliquot hostique sibique diebus, fortunam reparasse suam, rursusque retusis hostibus adversa de parte tulisse triumphos.

že po příkladě Mazaeově i jiní správcové krajin a měst Dareových jemu se poddají.*)

Od v. V, 456—VI, 52 líčí Gualther pobyt Alexandrův v Babyloně, slavnosti a kratochvíle, které jemu ke cti tam byly pořádány, a konečně výprava z Babylona.

Všecky tyto příběhy jsou již velmi zdařile a od básně Gualtherovy dosti neodvisle zpracovány ve zlomku B od v. 172 až do konce. (Pokračování).

Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských.

Podává Boh. Jedlička.

Šach.**) 2, 22—24.

„Protož majíť i křesťané státi po lidských šlechetnostech, o nichž sú staří mluvili mudrci, *i o té* cti, ješto má zde býti takým zdejším šlechetnostem k věčnému životu užívajíc *a pozdější* necti vystřiehati sě věčné necti.“

Smysl souvislosti ten jest, že i křesťané mají dbáti světské šlechetnosti a vezdejší cti, ale užívajíce jich jako za pomůcku a prostředek k životu věčnému; rovněž mají se vystříhati vezdejší hanby a necti, aby také na onom světě nestihly jich muky věčné. Tento smysl však z onoho textu nevysvítá jasně, i potřebí tu opravy. Nejprve místo *o té cti* čtěme *po té cti,* jako částku souřadnou k předchozímu *po lidských šlechetnostech,* také závislou na *státi;* za *šlechetnostem* položme komma, ježto *k věčnému životu užívajíc* nenáleží do věty podřízené s *ješto,* nýbrž do hlavní věty (táhnouc se k podmětu *křesťané!*); za *užívajíc* také položme komma. Konečně místo *pozdější* čtěme *po zdejší;* toto *vystřiehati sě* závisí patrně na *majíť,* a *po* má zde význam časový; *zdejší nečesť* pak jest nečesť vezdejší, tohoto světa, zde, kterými slovy vůbec pozemské věci označují se proti věčným, onoho světa, tam. — Ku př. v naší památce str. 20, 7. 8: měli-li sú královstvie *nebeského* větší žádost, nežli *zdejšieho*, a to

*) id. V, 455 sqq: laboris erat longi magnique paratus tot populis et tot munitum turribus urbem obsidione capi, insi machina munere divum coctile caementum crebro dissolveret ixtu. Virque manu promptus et non inglorius illa praecedenti acie toties expertus in armis, exemplo poterat alios ad foedera pacis invitare suo.

**) T. j. Knížky o hře šachové. K tisku upravil Ferd. Menčík (v Památkách staré literatury české, 1880). První číslo znamená stránku, druhé řádek. — Příspěvky tyto, jsouce bez všelikého úmyslu polemického, mají za účel objasniti některé záhady tohoto krásného jistě štítenského spisku, jednak zatemnělejší smysl vykládajíce, jednak patrné chyby rukopisu napravujíce, jednak na místě textu a výkladu vytištěného r. 1880, kde se s nimi nesnášíme, jiné kladouce. *B. J.*

vědúc, že *tam* mnozí nad nimi budú, ješto *zde* pod nimi byli; tak na str. 32, 6. 8. mluví se *o cti zdejšie* a *o cti božie*, a 32, 3. 5. o *zbožie věčném* a *zbožie zdejšiem;* srovn. str. 54, 6: *zde na světě* atd. Proto jest větu tuto takto psáti: „Protož majíť i křesťané státi po lidských šlechetnostech, o nichž sú staří mluvili mudrci, *i po té* cti, ješto má zde býti takým zdejším šlechetnostem, k věčnému životu užívajíc, *a po zdejší* necti vystřiehati sě věčné necti." Srv. Štít. Vrť. 92, 16 násl. (93, 10—12), Štít Erb. 165, 29 (164, 1. 3.).

Šach. 6, 21.

Věta, počínající slovy *A to věda,* nemá věty hlavní, a nepodává takto smyslu řádného, i potřebí jest jinak interpungovati, totiž: „I smrti se vážil, chtě dosti učiniti úřadu svému, a žádaje cti a chvály králi svému a dobrého obecného, *a* to věda, že to prve nemóže býti, jedno" atd.

O sloučenině *a to* viz poznámku k 20, 7.

Šach. 7, 11.

„prázdnost, v níž múdrosti nehledá člověk, smrt jest a pohřeb člověka živého, *ještě* mátě hřiechóm a macecha šlechetnostem" atd.

Ještě nehodí se dobře do souvislosti, i navrhli bychom za ně čísti *jest-tě* (snad v rkpse psáno *ještě?*) = *jest* + ono enklitické příčinné *tě,* jež spisovatel tohoto spisku i Štítný se zalíbením zhusta klade. Pak i smysl celé souvislosti bude jasnější; udává zajisté tato věta příčinu, proč prázdnost sluší zváti smrtí člověka.

Výrok tento čteme i u Štítného Vrťát. 22, 4: a ta (t. j. prázdnost) je máti hřiechóm a macecha šlechetnostem; — tamže 127, 18: prázdnost mátě jest hřiechóm a macecha ctnostem.

Šach. 7, 27.

„I vymyslil to tak ten mudřec, aby asa hraje před králem v šachy, mluvil *také* potřebné věci: čím hynú královstva a čím se držie."

Také není příslovcem, nýbrž náměstkou = *tales*, jehož smysl vykládá věta *čím* atd.

Šach. 7, 29—31.

„Ale, ještoť druzí řkú, by ta hra byla před Trojí nalezena *šachová. Najprvéť* jsú od kaldejských do Řekóv přišli, ale té hry najvěčší obyčej Řekové před Trojí vzeli."

Podle této interpunkce nemá věta *ještoť* žádné hlavní věty, a nelze celku rozuměti. Patrno však, že hlavní její větou jest věta *najprvéť jsú* atd.; *ještoť* tu má význam německého *was das betrifft dass*, lat. *quod;* jestiť to ona známá brachylogie, která obyčejněji počíná spojkami *jakož, kdež, co, že;* příklady uvádí Zikmd. Sklad. str. 506. 507: *Jakož* píšete, že lehkým věřím,

já jsem jich nevážil, jsou-li lehcí čili těžcí (Lev z Rožmb.) — *kdež* mi psaním svým oznamujete, že byste toho úmysla byli do Moravy se obrátiti: k takové žádosti vaší povoluji. Žer.

Co však jest podmětem hlavní věty? My pokládáme *šachová* za chybné čtení místo *šachové;* určení *šachová* jesti tu bez toho nadbytečné, poněvadž slovy *ta hra* jest ona hra dosti individualisována; nad to překvapuje tu neodůvodněný emfatický pořádek slov, jímž *šachová* dosti daleko za své substantivum se klade; konečně hlavní věta bez výslovně jmenovaného podmětu, jenž zde náhle se mění a nesnadno hned se doplní, poněkud drsně a nejasně zní. Nesrovnalosti tyto zmizí, počínáme-li hlavní větu od *šachové*, a za podmět-li její máme ono *šachové*. Celé místo zní pak: „Ale ještoť druzí řkú, by ta hra byla před Trojí nalezena *šachové najprveť* jsú od Kaldejských do Řekóv přišli atd. — Plural *šachové* také jest v našem spisku 7, 14; 53, 28.

Šach. 10, 1.

„To pak, že je šachovnice čtveroúhlá a opět se dělí ve čtyři strany čtveroúhlé, znamenává, že najvětšie královstvo neb panstvo *střiedmé.*"

Střiedmý tu znamená *temperatus*, dobře zřízený, zorganisovaný, urovnaný, jakož svědčí následující níže výklady jeho a parafrase: 10, 1 najmenšie hospodářstvie má-li trvati v svém *pořádu,* má mieti jako rovné úhly čtyři ony čtyři šlechetnosti, jimiž má ve všem *pořád* býti; — 10, 13 v kterémž království bude *pořád* těch čtyř úhlóv — takéž pevné bude to královstvo, ale ač v čem z toho *újma* bude a *nerovnosť*, dotud v sobě tléti bude atd.

Nepodobno, že metaforický tento význam slova *střiedmý* na domácí půdě vzrostl, aspoň nesnadno ho z ostatních toho slova významův odvoditi; jesti to asi prostý překlad lat. *temperatus;* snad že v lat. originále, odkud náš spisovatel tento spisek přepracoval, stálo na tomto místě *regnum temperatum;* jakož pak staří Čechové již dříve překládati uvykli *homo temperatus* člověk střiedmý, překládal i zde spisovatel *regnum temperatum* panstvo střiedmé. Jungmann (lex.) uvádí sice též příklad z Krabicova „Regimentu" *střídmá země*, *temperata,* ale i tento spis přeložen jest z latiny.

Šach. 10, 9—11.

„(aby byla) spravedlnost opatrná, smierná *a v silné mysli, statečná, silná,* spravedlná, opatrná a smierná."

„Že je šachovnice čtveroúhlá a opět se dělí ve čtyři strany čtveroúhlé", to prý — tak vykládá spisovatel — znamená, že v každé říši mají býti čtyři ony stežejné ctnosti: opatrnost, smírnost, statečnost a spravedlnost, a každá zase z nich má v sobě ostatní tři obsahovati a uzavírati, tak aby opatrnost byla smírná, statečná, spravedlná; smírnost zase opatrná, silná, spra-

vedlná; statečnost opatrná, smírná, spravedlná, a spravedlnost posléze aby byla opatrná, smírná, statečná. Toto poslední patrně chtí 10, 8—12 vyjádřiti slova od *aby opatrnost byla* až k *silná a spravedlná,* ale v našem vydání zřejmě to jest pověděno pouze o opatrnosti (10, 8. 9.): *aby opatrnost byla smierná, v silné mysli a spravedlivá,* a na konci také o smírnosti (10, 11. 12.): *a smiernost opatrná silná a spravedlná;* o spravedlnosti a stateěnosti to tak určitě a přesně v našem vydání pověděno není, a jesti odtud patrno, že v řádc. 9. 10. 11. ve slovích *spravedlnost — opatrná a smierná* vězí korruptela, v níž mají ony dvě zbývající ctnosti rovněž tak ostře za výslovné dva podměty se svými praedikaty položeny býti, jako u oněch dvou předešlých. Dle čtení našeho vydání jest *spravedlnost* arci podmětem, ale vše ostatní zdá se býti jeho přísudky, z nichž kromě toho dva, totiž *opatrná, smierná* dvakrát jsou položeny; a v těchto korrumpovaných praedikatech patrně kdesi tone a tají se třetí žádaný podmět, fortitudo, a to kdesi ve slovích *statečná, silná* aneb v jich okolí, ješto k podmětu *spravedlnost* náležejí za výroky následující tři adjektiva: *opatrná, smierná a v silné mysli;* slova zase *statečná, silná* patrně jsou přívlastky substantiva jakéhosi, které tu chybí, ale nemůže to býti jiné nežli *mysl,* uvážíme-li, že na ostatních pěti místech tohoto spisku, kde spisovatel tuto ctnost ještě uvádí, vždy substantiva *mysl* užívá: str. 6. 23 veliké mysli, 10. 6 síla mysli statečné, 17. 18 silú mysli, 19. 12 o silné mysli, 49. 13 z síly statečné mysli, a 17. 24 její protivu: nesilné král mysli — a tak zněl by opravený tento podmět třetí: *statečná silná mysl.**) Položíme-li tedy ještě za slova *v silné mysli* středník, jakož vydavatel za ostatními ctnostmi také interpungoval, zní opravené toto místo: *spravedlnost opatrná, smierná a v silné mysli; statečná silná mysl spravedlná, opatrná a smierná.*

Jest však ještě jiný případ možný. Opakování slov *silná mysl v silné mysli* tak blízko za sebou může zdáti se nechutným; také není důvodu, proč zde *mysl* opatřeno jest dvěma synonymy *statečná silná.* I podobá se, jakoby *v silné mysli* bylo se na toto místo z ditografie dostalo; neboť poněvadž i podmět *opatrnost* má výroky po sobě *smierná, v silné mysli,* a *spravedlnost* zase má *opatrná, smierná a v silné mysli,* mohl přepisovač snadno okem od posledního *smierná* zblouditi k prvnímu, a odtud dále píše k *spravedlnosti* omylem tímto připsati také sa praedikat *v silné mysli;* navrátiv se pak k místu pravému opisoval dále *statečná, silná mysl,* ale pokládaje arci nyní *mysl* za omyl

*) Tento podmět *mysl* vynechal přepisovač starého rukopisu, jenž nerozuměje souvislosti a čta zde mezi tolika adjektivy bezprostředně za sebou *v silné mysli statečná silná mysl* pokládal druhé *mysl* za omyl, a asyndeton několika adjektiv k místu tomu za souměrné a obdobné.

spisovatelův, jakož v poznámce podotčeno, vypustil je odtud. Rekonstruujíce my tedy původní text spisovatelův, vypustíme *v silné mysli* úplně; ze zbývajících položíme patrně *statečná* za praedikat k *spravedlnosti*, a k němu středník, a *silná mysl* zbude za nový třetí podmět se svými přísudky *spravedlná* atd. — a tak znělo by opravené místo takto: *spravedlnost opatrná, smierná a statečná; silná mysl spravedlná* atd. Která z obou konjektur ad verbum dostihla originálu, nebude asi lze nikdy rozhodnouti, dokud jiný rkps. nebude objeven druhá konjektura jest jednodušší a lehčí; ale v tom jistě žádná z obou nebloudí, že tu žádá a stanoví nový třetí podmět, a že jím klade ctnost „fortitudo"; tím teprve nabývá místo potřebné jasnosti.

Šach. 11, 8—11.

„neb ta králova příprava ukazuje a učí krále, kaký by byl, *kaká* útěcha postavu a znamenie dobrého mieti a toho dobrého nemieti, ješto ta příprava a to znamenie ukazuje."

Text takto interpungovaný smyslu řádného nepodává. Patrně má za *kaký by byl* státi punkt. Se slovy *kaká útěcha* počíná nová věta, a to tazací, takže za *to znamenie ukazuje* položíme znamení otázky. Nyní jest smysl jasný. Spisovatel praví, že nádhera, vnější ozdoba, „příprava" králova k tomu poukazuje, aby král i ve svém vnitru byl krásný, ctnostný, šlechetný, aby jakož vnější ozdobou převyšuje ostatní, i životem ctnostným nad jiné vynikal; a k tomu dokládá emfaticky otázkou řečnickou: Jaké v tom potěšení, míti odznaky pána vznešeného, ale těch vlastností, předností nemíti, které toho pána vskutku vznešeným činí? Totě smysl oné otázky, jíž nyní samo sebou rozuměti; ona jest větou odůvodňovací k předešlé; první *dobrého* jest rodu mužského = dobrého, vznešeného muže, druhé *dobrého* jest rodu středního = dobrých vlastností, ctností. A že spisovatel liboval si v emfasi, viděti téměř na každé stránce. — Jest tedy toto místo psáti: „neb ta králova příprava ukazuje a učí krále, kaký by byl. Kaká útěcha postavu a znamenie dobrého mieti, a toho dobrého nemieti, ješto ta příprava a to znamenie ukazuje?"

Šach. 11, 25. 26.

„Běda zemi, v kteréž král dietě jest a jejiež kniežata ráno jedie a stojie po opilstvu; *neb opilý ten jsa, ten nebude.*"

Poslední této příčinné větě není snadno rozuměti; my si smysl její takto vykládáme, že první *ten* jest podmětem, a znamená buď onoho krále, před tím jmenovaného, aneb kníže (*κατὰ σύνεσιν*); druhé *ten* jest přísudkem, *jsa* jest přechodník časový = když, pokud jest opilý, a celý tedy smysl v parafrasi jest = král v opilství svém, dokud jest opilý, není vlastně králem, není

tím, čím vlastně jest, aneb ještě obecněji = *ten* kdo jest opilý, není v tomto svém stavu *tím*, čím vlastně jest.

S tímto výkladem dobře se snáší příběh, který hned po tom spisovatel na doklad tohoto výroku svého uvádí — že totiž žena jedna byvši od „ciesaře Filippa“ v opilství jeho odsouzena, pravila, že se od soudu císaře opilého odvolá k němu opět, až „střiezev“ bude — nepokládajíc tedy opilost za pravý, vlastní jeho stav.

Šach. 13, 10.

Spisovatel vystříhá králův, aby neobcovali a se nepřátelili s lidmi stavu nízkého; sice prý duch jejich zevšední, „zplaní“ (řád. 20), „zlehčí“. To-li se stane, tož prý i pozbudou nenáhle svého způsobu královského, až je ti sprostí svedou i ke skutku nízkému. — Smysl této poslední věty patrně vězí ve slovích:

„Zlehčé-li (t. j. král) v úmysle od lehkých lidí, nebudeť řádu *královẽho vléci, což lehčí* a chaterní potáhnú jej.“

Tento smysl však z této úpravy textu jasně nevysvítá. Pan vydavatel pod čarou připsal původní znění rukopisné: *Nebudet rzadu kralowe wlecziczos lehczy*. První tři slova rozličně lze vyložiti; lze je čísti buď s p. vydavatelem *nebudeť řádu královėho*, aneb snad i *nebudeť řádu královi*, ač ani s tím ani s oním čtením úplně se nesnášíme; ostatní však dvě slova arci beze vší pochybnosti třeba čísti: *v lecicos lehcí* — proto navrhujeme tuto nápravu:

„nebudeť řádu královėho (?)*); *v lecicos lehcí* a chaterní potáhnú jej.“ Projdouce jednotlivá temnější této věty slova, shledáme, že z této úpravy onen smysl plyne.

Zlehčí-li jest tu nepřechodné od *zlehčati*, *zlehčeti*, lehkým se státi, zplaněti, otupěti; podmětem jest arci *král*.

Úmysl = Sinnesart, Denkungsart (= *mysl* níže: „panská mysl“ (14), „mysl člověčie“ (23); viz Jungm. lexic. Zboží pozdvihuje úmysl; spanilý úmysl Seelengrösse, vážnost úmysla i řeči gravitas animi).

Lehký a níže *chaterný* tu znamená nevzácný, nízkého rodu, plebeius, ignobilis (viz níže v našem spisku „i z lehkého pořádu“ (12) = loco humili; také je nazývá: „lid obecný“ (28), „chudý“ (29); protivou jest „lid od dávna urozený“ (28), „pán řádný“ (31). Viz Jungm. lex.: lehké rodiče obscuri; člověk lehkého rodu; z chatrných rodičů pocházeli; chatrný člověk proti vzácnému.

Nebudeť arci zase *král*.

Řádu královėho genit. jakosti; *řád* = ordo, mores, mrav, způsob, Art, Manier (Jungm. lex.: kdo řádu krčemnímu zvykne, dobrému řádu odvykne; o dobrý řád nemnoho se stará)**).

---

*) (královi?).

**) Dle čtení *královi* by *řád* znamenal „pořádek“, a smysl byl by nehrubě jiný: král nebude dbáti řádu, spustí se svého pořádku a zvyku.

Lecico = ledsico, ledasico, ledaco, ledco, lecco. Tvary neurčité náměstky s *leci* jsou v staré češtině dosti známé: *lecikto*, *lecikaký*. Štítný (viz Vrťát. slovníček) užíval tvarů *lecicos, lecičies, lecikaks*. Původní význam *lecicos* jest quidvis; v odvozeném smysle znamená i cosi obecného, nechvalného, podlého, ničemného, daremného (Jungm. lex. lidé ledacos mluví, když ledaco děláš; byl to člověk ledaco; není ledaco býti zetěm královským). V tomto odvozeném významě stojí *lecicos* i na našem místě znamenajíc, že nízcí lidé krále vlákají, svedou, „potáhnou" do rozličných špatností, podlostí. Srovnej i Štít. Erb. 93, 24: A pak vstanúc *lecčeho* sě vztazují na nevěstě, ješto potom tiem budú váleti smiech. Štít. Vrť. 288, 22: kázal — v cizie sě uvázati, sirotky *lecikaks* vdávati, až ty nespravedlnosti i zbudichu nepokoj zjevný.

Potáhnouti stojí podobně i 21, 6: hrdá frejovna — takéť jich po sobě potáhne mnoho. — Štít. Hanuš Rozb. str. 210: jedno zlé potáhne v druhé.

Šach. 16, 10.

„A lehko-li jest, když přezří (t. j. král) svým, nezná *bohóv*, únosóv, násilí, že sě budú v cizie dědiny v sirotčie vázati" atd.

Bohóv se žádným způsobem do této souvislosti nehodí, a jest jistě čtení chybné. Srovnejme však parallelní čtení 16, 3. 4: budú-li úřad odbíjeti, únosy v zemi činiti, *výboje*, války atd.; a 47, 20. 21: má také purkrabie všech horkých násilí, *výbojóv*, únosóv nad dvoří popraviti atd. I jest odtud zřejmo, že i na našem místě čísti sluší *výbojóv* ve smyslu *loupežné násilí gewaltsame Plünderung*, jakož Erben tlumočí místo Štít. 109, 38: když krásti brání, tehdyť brání ovšem *výboje*, aneb lúpiti zevně.

Šach. 17, 4.

„Králova koruna krásná jest, *viec* ale těžká!"

Podezření proti správnosti této interpunkce budí v nás pravidlo, že *ale* stává vždy na prvním místě; pravidlo to obecně jest uznáno, v Jungm. Slovníku až na jedinou výjimku a v Zikmund. skladbě (viz 549, h) všecky příklady je potvrzují, v ŽWitt. až na jediný latinism se zachovává (viz Gebauer v slovníčku); i v této naší památce přichází *ale* 110krát, ale vždy na prvním místě (ku př. str 2, 7, 9, 10, 17, 23 atd.). Proto sotva jest správná tato interpunkce.

V pochybnosti této utvrzuje nás stejný citát o pět řádek níže (17, 8): „Dóstojná koruno; krásná jsi, ale těžká"! Navraťme se tedy k pravidlu a čtěme:

„Králova koruna krásná jest *věc*, ale těžká!"

Strany slova *věc* snadný jest potaz, ješto slovo to jest oblíbeným zrovna významem této naší památky; tak přichází str. 53, 3

Aj, silná věc nedvěd; 25, 32 jest to věc velmi stydká; str. 2, 12 na protivnú věc protivné slušie; 4, 28 tak veliká věc ne inhed sě skoná; 7, 7 aby mohl o ty věci podobně mluviti; 7, 13 aby prázdní všie věci nebyli prázdni; 10, 4 čím věčšie věc bude; 10, 19 sešla veliká věc; 13, 8 jde vókol s velikú věcí; 18, 10 ustavím tě nad velikú věcí; kromě toho 30, 2; 30, 13; 34, 33; 39, 26; 39, 27; 39, 30; 50, 17 atd.

Jesti tedy čtení námi navržené zcela v duchu této památky.

Šach. 17, 24. 25.

„nesilné král mysli a neudatné, co kdy učiní statečného? Řiekajíť, *hanebné* srdce nikdy cti nedojde.“

Mluví zde spisovatel o zlých toho následcích, nedbá-li kdo čtyř stežejných ctností; věta *Řiekajíť* atd. jesti patrně příčinná, odůvodňujíc příslovím větu předešlou; proto *hanebné* srdce má tu znamenati *neudatné, nestatečné*, protivu „fortitudinis.“ Ale 10, 21 jmenuje se tato protiva *hubenstvo*, a 19, 12. 13 praví spisovatel: *řekl sem také o silné mysli, že nikdy cti nedojde hubená mysl* — zřejmě táhna se jediné k tomuto místu našemu; jesti tedy patrno, že tu *hanebné* jest přepsáno místo *hubené*, a jest čísti: *hubené srdce nikdy cti nedojde.**) *Hanebný* nikdy neznamená *ignavus*, *feig;* ale *hubenstvo* u Štítného znamená *zbabělost*, ku př. Štít. Vrť. 162, 23: rozpač nenie hrdost, ale hubenstvo; 162, 21 hubenstvo jest a nestatečnost zúfati; 162, 24 nebude hrdo proti bohu člověčie srdce, ale strašivo; a poněvadž v posledním tomto příkladě *hrdý* má za protivu *strašivý*, a v prvním příkladě *hrdosť* za protivu *hubenstvo*, jest patrně hubený = strašivý.

Ostatně jakož p. vydavatel, kde domluveno jest o neopatrnosti, položil středník, a takéž po smírnosti, proto sluší i po „hubenstva“ položiti středník — tedy za slovy *cti nedojde.* Ješto pak věta *řiekajíc* jako příčinná jest podřízena větě *nesilné mysli* (jakoby řekl: *vždyť řiekají*), není tu velké *Ř* na svém místě. Konečně ješto *nesilné král mysli a neudatné* jest podmětem své věty, nesluší ho čárkou od ostatní věty odlučovati. Toto místo jest tedy psáti: *nesilné král mysli a neudatné co kdy učiní statečného? řiekajíť: Hubené srdce nikdy cti nedojde.*

Šach. 19, 8.

„A *obapol* ctnosti jest *ohyzda.*“

Obapol v našem spisku třikrát přichází, a p. vydavatel tlumočí je v slovníčku *dvakrát tolik.* Než jen na dvou místech má

*) Čelakovský (Mudrosl. 117) zná toto přísloví z 15. stol. ve znění: Nesmělé srdce cti nedochází.

tento význam, totiž: 9, 7—9 budeš(-li) čísti pravým ryčartem, vždy na každé pole *obapol* viece polože, na druhé dva, na třetie čtyř, na čtvrté osm a tak vždy *obapol* viece. Na našem však místě znamená *ἑκατέρωθεν* utrimque, *s obou stran*. Mluvě zajisté spisovatel o ctnosti *smiernosti* (*σωφροσύνη*) praví, že záleží v míře *střiedné*, v pravém středu, středmosti; co však po obou stranách tohoto středu leží, jsouc tuze málo neb tuze mnoho, nebo-li jinými slovy, co *obapol* této cnosti jest (*ἑκατέρωθεν ταύτης τῆς ἀρετῆς*), jest „ohyzda." V podobném smysle stojí Starob. Sklád. 3, 157: pro věčší hanbu jeho oběsichu dva lotry *obapol jeho*; 2, 113 Svatý Jan wzie palmu zasie, Petr s Pavlem nosidla na sie; druzí *obapola* gdiechu, také nosidl sie držechu. — Starosloven. obapoly, -la -lъ týž má význam ku př. obapoly slnca, lica, jego (Mikl. lex.).

Ohyzda tu znamená vitium, macula, úhona, vada.

Šach. 19, 10.

„Ohyzda jest, když co nebude své hodujé miery dotahuje neb dotaženo. A bude-li hodujé miera *přitažena*, také jest ohyzda."

Mluví spisovatel o ctnosti „smiernosti"; protiva pak ctnosti této nastává prý, je-li náležité míry buď málo buď přespříliš. *Málo* — dobře vyjádřeno slovy: „když nebude hodujé miery *dotaženo*;" *přespříliš* však nevysvítá ze slov: „bude-li hodujé miera *přitažena*;" ba výrazu toho skoro užívá se spíše ve smyslu *dotáhnouti*, t. j. způsobiti, zjednati pravou náležitou míru, dříve-li do ní cosi scházelo, kpř.: Přitáhni ten uzel, aby se nerozvázal. Lépe ho přitáhni (Jungm. lex.).

Srovnejme však parallelní místo u Štítn. Vrť. 181, 38;

„Znamenajtež také i to, že jakož každá šlechetnost má své miery dotáhnúti, a pak také jie *nepřetahovati*, téžť jest o vieře." — Odtud patrno, že na našem místě třeba čísti: „bude-li hodujé miera *přetažena*." (Srovn. i 53, 12 *přibývá*, kdež také rkps. klade chybně *i* za *e*.)

Ostatně poněvadž obě krajnosti dohromady, málo i přespříliš, tvoří teprve oné „smiernosti" protivu, sluší odděliti je pouze středníkem jako dvě stejně platné půle.*) Proto pišme toto místo: „Ohyzda jest, když co nebude své hodujé miery dotahuje neb dotaženo*;* *a* bude-li hodujé miera *přetažena*, také jest ohyzda."

Šach. 19, 16. 17.

„— že spravedlné jest králi . . . obecného dobrého hledati, *každému přieti a pomáhati, práva jeho všecky*, ktož k království příslušejí za své mieti" atd.

---

*) proti celkové summě. Nelze upříti, že spisovatel tuto protivu trochu rozvláčně vyjádřil, ač ovšem jasně.

Jest zřejmo, že toto rozdělení vět není správné; kdyby *všecky* a *své* náleželo ku *práva*, musily by ony přívlastky státi v rodě středním; jest pak interpungovati:

„Každému přieti a pomáhati práva jeho, všecky, ktož k království příslušejí, za své mieti“ atd.

Pomáhati někomu něčeho jesti vazba v staré češtině obyčejná; i v našem spisku několikrát ji čteme, str. 34, 35 vdovám, sirotkóm i jiným sprostým lidem *pravdy pomáhati;* 16, 5 nebude-li král jedněm jako druhým *práva přieti, pomáhati;* 22, 27 by i samy hofmistryně byly daleky takých frejóv a samy *jich nepomáhaly*.

Šach. 19, 25—27.

„kdys tehdys pomstíť buoh té nespravedlnosti *těch*, ješto takú trpie křivdu, hlas uslyšie *řeč svatého Augustina: . . .*“

Textu takto rozdělenému nesnadno rozuměti; třeba interpungovati:

„Kdys tehdys pomstíť buoh té nespravedlnosti, těch, ješto takú trpie křivdu, hlas uslyšě!“

Slova *řěč svatého Augustina* k této větě nenáležejí, nýbrž do následující.

Šach. 19, 27—31.

„hlas uslyšie řeč svatého Augustina“ atd.

Právě u předešlého místa ukázáno, že slovy *hlas uslyšě* končí se věta, a od slov *řěč sv. Augustina* nová věta počíná; i potřebí odtud následující řádky takto interpungovati:

„*Ř*eč svatého Augustina slyšte, králi křesťanští*!* *S*lyšte a k srdci připusťte,*) *(*nechcete-li toho věčného ztratiti královstvie, ješto jest skrze pána našeho Jezu Krista šlechetným králóm připraveno*)*, *ežť* die svatý Augustin:“

I v knihách *Nauč. křesť.* i *O obecných věcech* zakončuje Štítný touto řečí sv. Augustina rozpravu o pánech, onde (87, 9 násl.) bez těsného souvisku s předcházející úvahou, pouze slovy ji připojuje: „A také řku i to, ješto die sv. Augustin“ — tam (161, 23 násl.) v té souvislosti, že mluvě právě o lsti a křivdě, které se králové dopouštějí lehkými penězi, přidává vůbec všem pánům naučení, aby lesť a křivdu i v jiných tupili, ač chtějí-li šťastně panovati, štěstí však králů záleží prý v „bohabojném“ panování, jakož „pokládá“ sv. Augustin atd. — I na tomto našem místě zakončuje spisovatel rozpravu svou o králi šachu touto řečí; i zde jest podobná s předcházející úvahou souvislost jako v Obec. věc.; mluvě zde totiž o královské spravedlnosti, vystříhá králův, aby lakomým svým milostníkům cizího sboží nedávali, a takto na jiných se nedopouštěli křivd, nespravedlnosti, které bůh „kdys tehdys“ pomstí; tu však zamlčev ony střední členy

*) Viz níže opravu!

syllogismu, kterými v Obec. věc. dostal se od křivdy k šťastnému bohabojnému králů panování, bezprostředně dokládá „Řeč sv. Augustina slyšte“ atd. — Jest tedy toto asyndetické připojení onoho citátu jakýsi logický enthymem, a nelze upříti, že toto asyndeton a ten enthymem mocně a slavně tuto celou úvahu o králi šachu zakončují.

Ostatně od slova *ežť* nepočíná nová samostatná věta, nýbrž *ežť* (= *ὅτι*) počíná předmětnou větu, závislou na druhém „slyšte“ a „k srdci připusťte.“ Také jest zřejmo, že skutečný citát ze sv. Augustina počíná teprve slovy: „Ne proto dieme zbožnými,“ nikoli již slovy „Řeč sv. Augustina“ aneb „Slyšte králi, křesťanští,“ která slova ještě spisovatel tohoto spisku ku králům volá, jako 16, 21: É, slyšte, králi, Davida krále, tenť die (srovn. Štít. Erb. 161, 16. Protož ciesaři, nebo ty králi! — nepřipúštej hněvu k srdci; 161, 19 I všichni páni pomněte, že atd.).

Šach. 19, 28.

„Slyšte, králi křesťanští, slyšte a k srdci *přistupte.*“

Slovo *přistupte* jest patrně přepsáno místo *připusťte,* jež snad v rkp. psáno bylo *připuste,* odkudž přepsání tak snadno bylo. Srovnej podobnou vazbu str. 20, 3: když je ctili klekajíc před nimi jich poddaní . . .; tak *v srdce hrdosti nepustili;* Štít. Erb. 161, 17: *Nepřipúštěj hněvu* k srdci.

Šach. 19, 31; 19, 34.

„Ne proto dieme *zbožnými* své krále a své ciesaře, že snad dlúho kralovali, mocni byli“ atd.

„ale dieme je *zbožné neb zbožnými,* kteříž sú bohobojně kralovali“ atd.

Adjektiv *zbožný* nemůže na obou těchto místech nic jiného znamenati nežli *šťastný*, někdy *blažený;* neboť

1) místo toto jest překlad ze sv. Augustina de civitat. dei V cap. 24, a v originále na příslušných místech vždy jen stojí *felix;* ku př. str. 236, 28*) neque enim nos Christianos quosdam imperatores ideo *felices* dicimus; 237, 5 sed *felices* eos dicimus; 237, 25 tales Christianos imperatores dicimus esse *felices;* i nápis této kapitoly zní: Quae sit Christianorum imperatorum et quam vera *felicitas.*

2) Citát tento mimo to dvakrát ještě přeložen jest u Štítného, vyd. Erben 161, 23 násl., a vyd. Vrťát. 87, 9 násl., a oba převody na místech analogických kladou jen *šťastný;* tak Erben 161, 24 My nediemy, by naši ciesaři něteří proto byli *šťastni;* tamž. 27 ale diemy je *šťastny;* 162, 4 takové krále diemy, ež jsú *šťastni;* tamže 5. ovšem budú teprv *šťastni.* — Tak Vrťát. 87, 10: My nedieme, by ciesaři naši někteří proto byli *ščastni*

*) Vyd. *Dombart* 1877 (Teubner).

nazváni; tamž. 13 ale *ščastnými* je dieme; tamž. 17 *ščastni* by byli; tamž. 29 takové krále dieme *šťastné;* tamž. 30 budú ovšem *ščastni.*

3) *Zbožný* = pius, nábožný nehodí se do souvislosti; praviť zajisté spisovatel (řád. 31 násl.): „ne proto diemy zbožnými své krále, že snad dlúho kralovali, mocni byli, nepřátely přemáhali, města vzdělávali, zde paměť svých jmen ostavili“ — krále však pro tyto skutky nikdy nikdo nenazval nábožné, ovšem šťastné.

4) Ve spisku našem čteme 39, 7 po citátě z Cicerona toto zvolání: „*Šťastní* oráči, kdyby sami své dobré znali!“ U Štítného pak Naučen. křesť. 96, 9 po témže citátě z Cicerona čteme: „*Přesbožniť* jsú oráči, kdyby své dobré znali! — i nemůže býti pochybnosti, že i zde *přesbožniť* = šťastní.

Význam tento má *zbožný* i na jiných místech u Štítného; ku př. vyd. Vrť. 107, 29 „Ó, kak jest toho města měšťan *přesbožný* stav!“ následující hned věty svědčí, že nelze jiného významu tu stanoviti; proto i níže 107, 32 „Kaká by útěcha byla jedné patřiti na ty *přesbožné* měšťany a měštky města toho“ v témž významě stojí; — 103, 22 „Ale *sbožný,* ktož sě zde tak bez poškvrny obierá na světě“ — atd. proto tu potřebí i na konci této věty za slovy *ale upřiemo do nebes pojde!* položiti znamení zvolání; smyslem se podobá tato věta zvolání Štít. Erb. 281, 8 „Ó, kak jest ten *šťastný,* ktož za zdravie obmýšlé“ atd. aneb Vrť. 102, 24 „Kterak *šťastný* jest ten, kterýž' je nezašel po marném světu“; — Hanuš Rozbor 154 „*Sbožný,* kdož tam sezří a pozná ty svaté duchy“*!* (také tu třeba znamení zvolání); smyslem se podobá Vrť. 107, 32 „*Kaká útěcha* by byla patřiti jedné na ty měšťany“; aneb tamže 107, 22 „Velikáť by *radost* byla a *útěcha* jedné zřieti“ atd.; — Erb. 285, 4 „*Ó přesbožný!* Ktož koli jsi, ješto tam přijdeš“!; — Vrť. 107, 10 „pozná nad tiem i ono *přesbožné* nebe, ješto plamenné slove“; — které Han. Rozb. 68 nazývá Štítný také „ono duchovné, slavné nebe,“ „v němž jsú pořady andělských duchóv, v němž jest bydlo svatých a to plné královstvo nebeské v radosti a u vidění boha“; — Vrť. 103, 1 „*Ó přenesbožná* dlúhosti“! smyslem se podobá 102, 33 „*Ó zlá a hořká* věčnosti!“; — snad i Erb. 284, 29 „když by již přišel v ten *sbožný* sbor všech svatých“ platí ten význam, srovnáme-li k tomu Vrť. 107, 20 „kteříž tam budú v tom *přezšťastném* tovařistvi.“

Šach. 20, 2.

„A když je ctili klekajíc před nimi jich poddaní aneb jim přieliš pochlebovali, *tak* v srdce hrdosti nepustili.“

Soudíc dle analogického místa u Štítného (Erb. 161, 33: když jim druzí přieliš vzpochlebují, nehnú-li se *tiem* v hrdosť) znamená zde *tak* „tímto způsobem,“ „touto cestou“ t. j. oním pochlebenstvím, ale demonstrativní tato příslovka tak zde jest

v moci své oslabena, že se blíží již oné známé v závětích za nečeskou vyhlášené spojce *tak* (= tož, tu), jejíž i dva příklady Čelak. v Dodav. uvádí: Jestli kdo tich, *tak* hned praví, že bázniv (Tkad.). Když ten kříž na mrtvého položen byl, *tak* ihned ožil (Plác.).

Šach. 20, 5.

„jsú-li tiem viece smilstvo krotili v sobě, *či* by byli lidí sě nebojiec mohli je páchati svobodněji."

Této větě nelze rozuměti; patrně tu má za *či* státi *čím;* jesti zajisté smysl souvislosti ten, že krále mnohé proto nazýváme zbožnými, krotili-li tím více v sobě smilstvo, čím větší v tom svobody a zvůle jim dopřívala jich moc, čím méně u své moci bylo jim lidí se báti a ostýchati. — Zřejmě stojí *čím* v analogickém místě Štít. Erben 161, 35: jest-li v nich smilstvo tím skrocenějše, *čím* by mohlo býti svobodnějše proto, ež se nebojie lidí. Rovněž Štít. Vrtát. 87, 21: bude-li v nich smilstvo tiem skrovnějše, *čím* by mohlo býti svobodnějše, že nemají lidi nad sebú. Srovn. original. August. de civit. dei V, 24 si luxuria tanto eis est castigatior, quanto posset esse liberior.

Šach. 20, 7; (6, 21).

„a měli-li sú královstvie nebeského větší žádost, nežli zdejšieho, *a to vědúc,* že tam mnozí nad nimi budú, ješto zde pod nimi byli."

Transgressiv *vědúc* jest tu arci ve smysle připouštěcím; *a to* znamená zde idque, et quidem, und zwar (aneb oním známým germanismem opsáno *a sice),* tak že bylo by lze německy vyložiti: „und zwar trotz des Bewusstseins." Jsou tu však dva případy možné:

1) Buď ono *to* jest předmětem slovesa *vědúc* (a obsah jeho vykládá předmětná věta „že tam atd.); pak by *a* samo znamenalo idque, et quidem, jako kpř. Štít. Erben. 37, 38: Ano, jakož rozliční údové v těle, *a* vše potřební: takéž lidé atd.

2) Aneb *to* tvoří s *a* onu známou ustrnulou sloučeninu, v níž *to* pozbylo svého pádového významu, která znamená = idque, und zwar; jako kpř. (Jungm. lexic.): Navrať, *a to* pokudž býti může, bez ujmy. Nepřátely stírala, *a to* mocí božskou.

Který z obou případů zde místo má, nesnadno rozhodnouti, poněvadž právě zde stojí přechodné sloveso *vědúc.* My bychom spíše klonili se k mínění druhému, poněvadž není na tomto místě naléhavé příčiny, aby na *to* tak silný důraz se kladl.

Buď však jak buď, *vědúc* připojeno jest k předešlé větě smyslem *idque,* ačsi smysl ten vězí jen v *a* aneb v *a to.*

Právě tak rozuměti jest onomu *a to věda* 6, 21 (jehož interpunkcí nahoře jsme opravili), jenže zde *věda* jest asi spíše přechodník příčinný.

Šach. 19, 31 — 20, 12.

Také onu řeč sv. Augustina třeba jinak interpungovati. Řeč ta jest přeložena také v Štítn. Obecn. věc. (Erben 161, 23 násl.) i v Naučen. křesť. (Vrťát. 87, 9 násl.), znám jest také její originál, totiž Augustin. de civitate dei V, cap. 24;*) ty tedy spolehlivou tu jsou podporou.

V tomto citátě ze sv. Augustina uvádí se ode slov „ale dieme je zbožné" několik ctností královských, pro které krále nazýváme „zbožnými", a to ve třech skupinách; první skupina těchto ctností uvádí se větou vztažnou: *kteříž — obmeškánie*, druhá samostatnou poněkud periodou: *a když — jako jiní;* odtud až do konce uvádějí se ostatní ctnosti větami hypothetickými, a všecky ty tři skupiny mají za společnou hlavní větu „*ale dieme je zbožné.*" I jesti to nemálo jasnosti na ujmu, tři tyto skupiny oddělovati punktem, jakož se stalo v tomto vydání; lépe jest tyto skupiny, a ve třetí skupině i jednotlivé ctnosti odděliti buď dvojtečkou aneb středníkem, a pak arci neklásti majuskulí. Bylo by tedy místo naše takto psáti: „ale dieme je „zbožné neb zbožnými,**) kteříž sú bohobojně kralovali, vieru plo-„dili boha ctiec, bohu sě klanějíc a čest a chválu božie šířiec, bohu „z svých modlitev na však den vzdávajíc oběť za své hřiechy „a za svá rozličná obmeškánie; *a* když je ctili klekajíc před „nimi jich poddaní aneb jim přieliš pochlebovali, tak**) v srdce „hrdosti nepustili, pomniece, že takéž sú lidé jako jiní; *a* byl-li „sú snažni obecného dobrého; a jsú-li tiem viece smilstvo krotili „v sobě, *čím***) by byli lidí sě nebojiec mohli je páchati svobod-„něji; a měl-li sú královstvie nebeského větší žádost nežli zdej-„šieho, a to vědúc,**) že tam mnozí nad nimi budú, ješto zde „pod nimi byli; a byli *(-li?)***) jsú milosrdní, spravedlní, štědří; „ač sě kdy na koho uhněvali, jsú-li to ochotenstvím a štědrostí „nahrazovali; a jsú-li i jiné atd.". — K tomu ještě několik poznámek přičiníme. 1) Druhá skupina těchto ctností vyjadřena jest periodou: *a když je ctili — jako jiní,* jejíž závislosti na hlavní větě *ale dieme* téměř tu necítíme; buď sluší její závětí *tak v srdce — jako jiní* pokládati ještě za větu vztažnou, pod slabým vlivem předchozího *kteříž,* aneb jest uprostřed odvislé první a třetí skupiny tato druhá skupina poloneodvislá jakýmsi anakoluthem, a to onoho druhu, jemuž staří grammatikové říkali *anantapodon.* — 2) Ve větě *a byli jsú milosrdní* vypadlo asi hypothetické *-li,* jest tedy psáti *byli-li.* 3) Že věty *ač sě někdy — štědrostí nahrazovali* sluší pokládati za samostatný člen, nikoli za rozvedení předchozího právě členu, viděti z latin. originálu, v němž také tvoří člen samostatný: si, quod aspere coguntur

*) Vyd. Dombart (Teubner) 1877.
**) Viz naši poznámku k tomuto místu.

plerumque decernere, misericordiae lenitate et beneficiorum largitate compensant. — 4) S podivením jest, že u větě „ale dieme je *zbožné neb zbožnými*“ tento přísudek položen jest v akkusat. i v instrument. vedle sebe; není-li to pouze lapsus calami buď rkpisu buď vydání?

Šach. 22, 14—16.

„a aby čistota mysli, ješto *vstud, všeliků oplzlost* pěstún byla jich dobrého slova a jich cti.“

Z těch slov a z této interpunkce neplyne jasný smysl. Po mém soudě tvoří slova *ješto vstud všeliků oplzlost* vloženou větu příčinnou s podmětem *oplzlost,* a proto třeba změniti *všeliků* do *všeliká,* a *vstud* psáti *v stud;* smysl této věty jest pak: že všeliká oplzlost slouží k hanbě a ostudě, jakož zase cudná mysl dobrému jménu napomáhá; z té příčiny radí spisovatel větou řídicí, aby čistota mysli byla pěstounkou dobrého jména a cti, a v této větě arci jest *pěstún* (pěstounka) výrokem. Sluší tedy psáti: „a aby čistota mysli, *ješto v stud všeliká oplzlost,* pěstún byla“ atd.

Srovn. 22, 20 mrzkáť mu jest *všeliká oplzlost,* a Štít. Erb. 103, 3 pokora jest pravý *pěstún* šlechetností!

Šach. 23, 25—27.

„Ale svatý Augustin nechválí účinka jejieho. Neb kakž jest koli povolila, povolila jest menšie zlé. *B*ez viny od jiného zabitu býti než s vinú sě zabiti menšie zlé; zlé slovo nejsúc vinnu než i bez zlého slova vinnu býti.“

Spisovatel jedná tu o oné cudné Římance Lukrecii, kterou v noci přepadl chlípný „syn ciesařův“, vyhrožuje jí, že nebude-li mu po vůli, zavraždí ji, a že po smrti položen k ní bude „pacholek“ nahý také zabitý, aby se po smrti zdálo, že s oním „pacholkem“ souložila; tak by arci na vždy byla pověst její poskvrněna. I uvažuje tu spisovatel, že Lukrecie na dvojí způsob mohla se rozhodnouti: Buď mohla onomu chlípníku nepovoliti a sebe zabiti dáti — pak arci dle jeho výhrůžky bylo by se zdálo, že s oním „pacholkem“ souložila. Aneb mohla onomu svůdci dáti se přemoci, a pak sebe zavraždíc svou pověst čistou si zachovati; — aneb jinak řečeno: Buď mohla jsouc bez hříchu a viny míti po smrti pověst zdánlivě nečistou, aneb mohla s hříchem a vinou samovraždy pověst čistou si zachrániti. Lukrecie hrdá rozhodla se pro druhý způsob, a Římané ji za to prý „u veliké cti pochovali“. Ale spisovatel a sv. Augustin nechválí prý tohoto skutku; Lukrecie prý se měla rozhodnouti pro menší zlé; a menší zlé prý jest, bez viny od jiného se dáti usmrtiti nežli s vinou sám se zabiti; tolikéž prý jest menší zlé, bez viny na sobě míti pověst zlou, nežli v dobré pověsti žíti s vinou — a Lukrecie prý spáchala vinu.

Tento smysl patrně vězí v oněch nahoře položených slovech, ale z interpunkce našeho vydání nevyvírá. Dle oné interpunkce zajisté Lukrecie *povolila menšie zlé*, kdežto předce spisovatel se sv. August. na tomto právě místě ji viní, že *větší zlé* učinila spáchavši vinu. — *Povoliti* pak ve st. češt. spíše s dat. věci se pojí (v naší památce jednou s gen. 27, 30: povolil jí toho); zde však jest absolutně položeno ve smyslu obscoen. *χαρίζεσθαι* obsequi (27, 20 aby jemu povolila = 28, 3 byla mu povolna), Štít. Erben str. 95 na této stránce často. — Kromě toho věta: *zlé slovo . . . vinnu býti* nepodává žádného smyslu, a nelze jí syntakticky analysovati. Potřebí tedy toto místo takto interpungovati:

„Ale svatý Augustin nechválí účinka jejieho. Neb kakž jest koli povolila, povolila. Jest*) menšie zlé, bez viny od jiného zabitu býti, než s vinú sě zabiti; menšie zlé zlé slovo nejsúc vinnu, než i bez zlého slova vinnu býti."

K tomu ještě tyto poznámky. *Účinek* = skutek, factum. **) *Kakž* není tu připouštěcí *quamquam*, nýbrž zobecňující relativum *quacunque ratione, quocunque modo*, neboli perifrasticky: Buďtež si okolnosti jakékoli, v kterých povolila, povolila. —

Druhé *menšie zlé* jest arci také výrokem, podmětem jest *zlé slovo* (= pověst) s kondicionálním participiem absolutním *nejsúc vinnu*; rovněž jest podmětem následující *bez zlého slova vinnu býti*. — Ono užívání participia absolutního beze vztahu k určitému podmětu v staré češtině zcela jest obyčejné; v naší památce 35, 6: Velmiť také ozdobuje česť rytieřskú *přemohúc* býti milostivu; 35, 7 to jest obyčej lité zvěři *přemohúc* i rozsápati.

Sv. Augustin jedná o této příhodě de civitate dei I cap. 19 (v celé kapitole).

Šach. 22, 26. 27.

„Dosti o tom, by tomu buoh chtěl, by i samy hofmistryně byly daleky takých frejóv a samy jich nepomáhaly". (srovn. 45, 13 násl.; 45, 29 násl.).

Věta takto interpungovaná smyslu řádného nepodává; zejmena nesnadno rozuměti větě „*by tomu buoh chtěl*", kteraká to věta má býti. Po našem zdání sluší po větě *Dosti o tom* znamení zvolání a zde věta tato končí. *By tomu buoh chtěl* jest nová hlavní věta, a to přací, jíž jest arci podřízena věta *by i samy* atd. Nyní jest smysl zcela jasný. Vysloviv spisovatel v předchozí větě přání nedostižné, aby frejů a tajných milostí nebyly pannám „přezřely" královė (reginae!) a jich hofmistryně, ze

*) Možná i beze změny smyslu takto děliti: Kakž jest koli povolila, povolila *jest*. Menšie zlé, bez viny atd.; v této větě by bylo arci za *menšie zlé* domysliti si sponu *jest*. Hořejší způsob jest jasnější. Kterak spisovatel v skutku sám interpungoval, nemožno rozhodnouti.

**) Srovn. Štít. Vrtát. 127, 29 všeliký počátek většiet jest strana *účinka*. (Dimidium facti qui coepit habet.)

šetrnosti nechce o těchto nešvarách tříd vznešených šíře mluviti, proto dí: *Dosti o tom!*, dodávaje nové přání, do nejvyšších vrstev namířené: *By tomu buoh chtěl, by i samy hofmistryně byly daleky takých frejóv a samy jich nepomáhaly*, rozuměj ovšem: *králavnám!* — Jest tedy psáti naše místo: „*Dosti o tom! By tomu buoh*" atd.

Právě takové přání jest i na straně 45, 13 a následující: *Ale svobodněť to řieci mohu, by tomu buoh chtěl, aby* atd., jenže i zde třeba jinak interpungovati, totiž po *řieci mohu* dvojtečku a poněvadž *by tomu* jest nová, neodvislá věta, sluší psáti *By*.

Ještě jednou totéž přání opakuje se tolikéž na str. 45, 29 násl., zde však již správně interpungované. *Protož ještěť to řku, jako i dřieve: By tomu chtěl, aby* atd. — patrně sem za slovo *tomu* sluší doplniti *buoh*, jakož v obojích předchozích místech stojí.

Šach. 27, 3.

„Neb oheň tělesné milosti i železné přemáhá mysli a přechytrým úkladóm naučí milost. A jelikož ke lsti osvietí vtipnost a tolik oslepí oči pravé múdrosti, že ty, ktož zajdú v ty milosti, nerozmyslé sě, co potom bude".

Souvětí ono od *A jelikož* až do *co potom bude* nemá zde hlavní věty, a nelze mu rozuměti. Obraťme se po jiných příkladech slovce *jelikož*, abychom místo to napravili. 1) Ve spisku našem 12, 19 čteme: a jelikož bude protiven pravdě (t. j. člověk), *s tolik* bude v nepokoji. — Ostatní parallelní místa uvádíme ze Štítného, s nímž spisek náš v obsahu i ve formě tolik má makavých podobností, že téměř s jistotou lze jej za štítenský pokládati. 2) Štít. vyd. Erben 181, 1: Jelikž kto přišel jest k té milosti, *s tolik* jest přišel k svrchování. 3) Štít. Erb. 11, 15: Zpósobí *s tolik*, jelikž jemu jest přezřieno. 4) Štít. Erb. 34, 13: Jelikž miluji, *s tolik* jest mé. 5) Štít. vyd. Vrť. 299, 18: ktožť urazí koho neb ochromí, *s tolik* jej zabil, jelikož umrtvil v něm života jeho. 6) Štít. Vrť. 170, 26: *S tolik* jest cos buď šlechetné, jelikož jest spravedlivé. 7) Štít. Vrť. 208, 35: Jelikož kto má kterú věc milovati, *s tolik* má tomu protivného nenáviděti. K těmto viz ještě tři příklady u Čelak. Dodav. ze spisku štíten. o sedmi vstup. Na všech těchto místech mají tyto korrelatní náměstky významy: quantum — tantum, quot — tot, quatenus — eatenus.

Význam tento i na místo naše výborně se hodí, a nemůže býti pochybnosti, že místo *a tolik* čísti jest *s tolik*. Pak jest souvětí úplně jasné; se slovem *vtipnost* končí předvětí, se slovem *s tolik* počíná závětí. Pak jsou předvětí a souvětí smyslem svým krásně antitheticky přiostřena (osvietí — oslepí, vtipnost — oči, ke lsti — pravé múdrosti), podobně jako nahoře citovaný příklad sedmý Štít. Vrť. 208, 35. (milovati — nenáviděti). —

Korruptela asi tímto činem povstala, že přepisovač pozdější, jemuž *s tolik* méně srozumitelným aneb méně obvyklým se zdálo, opravil za ně *o tolik*, odtud pak *a tolik* pošlo. Pišme tedy toto místo:

„A jelikož ke lsti osvietí vtipnost, *s* tolik oslepí oči pravé múdrosti“ atd.

Šach. 27, 5—11.

Text v těchto řádcích třeba jinak interpungovati, takto:

„I jest veliké třeba opatrnosti, aby byly prázdny šeptóv, túlání, a samy s mužmi neostávaly; dotud *šepcí*, ažť se něčeho i došepcí nehodného; v túlání také Dýna, dcera Jakuba patřiarchy, podávena a unesena; dcera krále Davidova, když sama s bratrem ostala, nemnieci, by ji co od něho potkalo, podávena.“

Jest zajisté patrno, že ony tři věty od *dotud* až *podávena* jsou asyndeta odůvodňovací k předešlé větě, vysvětlujíce ony tři pojmy (každá jeden): *šeptóv, túlání,* samy *s mužmi neostávaly;* jsou tedy mezi sebou souřadné, a k hlavní větě *I jest veliké* atd. podřadné.

Parallelní místa ze Štít. Vrt. 20, 15; 20, 19. Štít. Erb. 77, 15; 77, 29 uvádí i p. sp. str. XVI. XVII.

V citátech pod čarou 27, poz. 1. má místo Gen. 31 státi 34, a místo Hus. I, 266 stůj 206.

Jméno dcery Jakubovy transscribuje p. vydavatel po česku *Dýna,* tak píší i bratří; Vrťátko Štít. 20, 18 jen *Dyna*; Hus. vyd. Erb. I, 206 dle latinské vulgaty *Dina.*

Šach. 30, 8.

„Druhé, když radí komu, tak raď, aby k ničemuž bezpřiemně nenutil jeho, aby onen neřekl potom: kázal mi to učiniti, když by sě zle zvedlo jemu“ atd.

Ta čtyři slova: *kázal mi to učiniti* tvoří přímou řeč toho, kdož rady se dotazuje, vloženou do prostřed poučení spisovatelova; proto dobře bude, ostřeji je od tohoto poučení odlišiti znamením uvozovky, jakož p. vydavatel i ostatní řeči přímé uvozovkou znalejšími činí, aneb i kursivou je tisknouti, na konci pak znamení zvolání položiti, ješto tato slova zde jsou výtkou v nevoli pronesenou. Pišme tedy:

„aby onen neřekl potom: *Kázal mi to učiniti!,* když by sě zle zvedlo jemu.“

Šach. 30, 18—20.

„Ó, čím lépe *toho,* což *tajné ižádnému* nepraviti, *že* povědúc i prositi, aby toho on nepravil.“

Smysl jest patrný: Mnohem lépe jest, tajností naprosto nikomu neprozraditi, než prozraditi je a k tomu ještě prositi, aby onen druhý, jemuž jsme je svěřili, jich neprozradil. Proto jest

místo *že* čísti *než*. — Od prvního genetivu *toho* počíná ona podmětná věta, závislá na *čím lépe*, genetiv *toho* závisí na *nepraviti*, proto položme komma před *toho*, a také za relativní větu *což tajné;* na konec pak celé té emfase položme znamení zvolání. Jest tedy místo naše psáti:

„O, čím *lépe*, toho což *tajné*, *žádné*mu nepraviti, *než* povědúc i prositi, aby toho on nepravil*!*“

Šach. 30, 20. 21.

„Divné, že onoho chceš mocen býti, aby on tajil tajn*ého a* sám nemoha toho utajiti.“

Divnost vzniká tu dvěma kontrastujícími představami, že prozradce tajemství troufá si tolik moci nad oním, komu tajemství svěřil, aby jej od pronosu svého tajemství zdržel, *ale* sám nad sebou té moci nemá. Proto potřebí ony dvě protivy také interpunkcí od sebe odlišiti, a za *tajného* komma položiti; pišme tedy:

„Divné, že onoho chceš mocen býti, aby on tajil tajného*,* a sám nemoha toho utajiti.“ *)

Šach. 31, 13 násl.

„Praví jedná kronika o jednom kniežeti Afrikán*ském*. *ktož* v boji statečně činil sobě, dal jemu rúcho zlaté řka“ atd.

Jesti patrno, že od *ktož* počíná již obsah oné kroniky, proto jest tu položiti dvojí punkt a majuskulí psáti *ktož*, tedy: „Praví jedná kronika o jednom kniežeti Afrikán*ském: Ktož* v boji statečně“ atd.

Šach. 39, 11.

„a toť by jich (t. j. oráčů) dobré bylo, by . . . . . bydlili v prosté upřiemé pravdě, boha ctiec z svého věrného nadělánie, *almužny*, *ofěru*, *desátky*, *ducho*vnie živiec i pány světské úroky svými.“

Smysl jest nejasný, zejména nelze viděti, na čem akkusativy *almužny*, *ofěru, desátky* závisí. Ale nemůž býti pochybnosti, že *desátky* jest instrumental náležející k *duchovnie živiec* jakožto korrelat ku *pány světské úroky svými*. Zbývá ještě určení, čím mají oráči boha ctíti? a tu patrno, že *ofěru* jest vlastně instrumental, tedy *ofěrú* a *almužny* že jest chybné místo *almužnú*. A tak nabudeme tří způsobů, kterak oráči mají „bydliti“; t. j. boha ctíti almužnú, ofěrú, duchovní živiti desátky, a pány světské živiti úroky. Srovn. Štít. Vrť. 96, 29 násl.: abyste, dělajíc to, což dobré jest, svú potřebu měli s dietkami svými, a pánóm poplatky jich a kněžím desátky, ofěry své ke cti božie, a z čeho by almužnú chudého utěšili.

---

*) P. spis. klade váhu na správnou interpunkci, zajisté právem. *Gb.*

Proto jest místo naše psáti: „boha ctiec z svého věrného nadělánie *almužnú, ofěrú, desátky* duchovnie živiec i pány světské úroky svými.

Šach. 39, 18 násl.

V těchto řádcích spisovatel na dvou (vlastně na třech) řemeslech uvádí příklady, že i řemeslníci „obmeškáním" mohou velikou škodu způsobiti. Věty, ve kterých obě řemesla se uvádějí, jsou v stejném stupni souřadné své řídicí větě, proto mají také stejnou interpunkcí od této hlavní věty odděleny býti, i navrhujeme takto psáti:

„Neb v jich diele malým obmeškáním veliká škoda móž přijíti; když kovář kuoň netbandlivě kuje, zajme koňovi, obmešká jezdce neb kóň ochromí; i tesařské" atd.

Ve větě *když kovář — ochromí* jest pouze věta *když — kuje* hypothetická, ostatní tři od *zajme — ochromí* jsou k ní hlavními.

Šach. 47, 18.

„Toho (t. j. purkrabie pražského) jest úřad, když bude komorník na zájem vydán, aby také poslal posla svého, zdali by kto chtěl *odbyti* úřad, aby toho pak pomstil."

Na str. 16, 3 praví spisovatel: Neb budú-li úřad *odbíjeti* — ve smyslu (jak p. vydavatel v slovníčku tlumočí) „odboj činiti", nebo-li jak jinak stč. se říkalo: otpierati, děje se otpor.*) I jest patrno, že na našem místě *odbyti úřad* s týmž významem jest položeno, proto sluší je psáti: *odbiti* úřad. Odtud i pocházejí: *odboj, výboj*. Srovn. příklad v Dodavcích Čelakovského: Mají tomu, komu jsou dobytek *odbili* (= odehnali, násilně vzali), napraviti.

Šach. 47, 26; 48, 3.

„Potom má purkrabie pražský — připraviti ony jeho protivníky, aby *stúpili* toho jemu."

Sloveso *stúpili* není zde jednoduché ono *stúpiti*, nýbrž složenina *sestoupiti*, nebo-li *sstoupiti* v známém onom významě *postoupiti*, cedere (ku př. že mu hradu Pražského sstaupil Jungm. Sl.). V stč. rukopisech arci píše se i tato složenina jako jednoduché sloveso s jedním *s*, ale v novověké transkripci třeba je psáti s dvěma *s*; pišme zde tedy: „aby *sstúpili* toho jemu."

V témž smysle stojí toto sloveso 48, 3: Pražský purkrabie vezme kopu a leč posla s ním pošle, naňž sě nic neobrátie a *nestúpie* jemu. I zde jest psáti: „*nesstúpie* jemu."

---

*) Srovn. Všehrd (VII, 26, 1. vyd. Jireček): „Ktož komorníku vedlé práva zajímati chtějíciemu brání a nedá zajímati beze všie příčiny hodné, ten proti právu odboj činí, a má tu hned od komorníka z toho odboje pohnán býti."

Šach. 49, 10.

„Ale každý šach po těch čtveroúhlých polích *jezdí*, napomíná, že ač . . .“ atd.

Toto asyndeton *jezdí napomíná* jest trochu drsné, i myslíme že třeba čísti: *jezdě* napomíná. — Srovn. 50, 10: Dojde-li do konce dcky, též bude právo mieti jako králová, po takých *jezdě* polích, jakož to poslednie bylo.

Šach. 50, 19.

„Neb jakož sem řekl: ktož chce to neřádem pósobiti, ješto nenie jemu poručeno *nad to, než jest většie*, bývá mení než to, co jest byl.“

Slovy „jakož sem řekl“ táhne se patrně spisovatel k výroku téhož rozumu na str. 49, 15; týž smysl neplyne však z hořejších slov jasně, a jest vůbec těžko této větě rozuměti; potřebí tu nápravy. Zdá se, že za *většie* vypadlo *býti;* pak jest věta „nad to, než jest většie býti“ výkladem náměstky *to* v relativ. větě, a smysl jasný. *Býti* před *bývá* snadno mohlo od písaře přehlédnuto býti. Pišme tedy:

„Ktož chce to neřádem pósobiti, ješto nenie jemu poručeno: nad to, než jest, většie *býti,* bývá mení než“ atd.

Šach. 51, 1.

„To pak, že pěšek všecku dcku *projde* jako královna jezditi bude, ukazuje, že stateční i z obecného lidu přicházejí k dóstojenství.“

Místo *projde* patrně má státi *projda; projde* snad nedopatřením písařovým dostalo se sem z řádku 6. pěšek, když všicku dcku *projde.*

Šach. 51, 25.

„A to, že král, když najprv vytrhne s miesta *pojma* královú s sebú, ukazuje, že“ atd.

Za *pojma* musí se psáti *pojme,* sice by věta *že král* neměla slovesa; proto pišme:

„A to, že král, když najprv vytrhne s miesta, *pojme* královú“ atd.

Šach. 52, 8. 9.

„Jedněm jest tak milá ctnost čistoty, že ji vesele držie; *druhý(m),* ač nenie od mysli milá čistota, ale stud *mají* k tomu, kdyby sluly nečistými *drže* čistotu.“

Smysl této věty jest nejasný, jakož i grammatická vazba; kterak zajisté sem přichází particip. *drže?* Také z psaní *druhý(m)* není jasno, zda v rkpse stojí *druhým,* jehož *m* vydavatel do závorek uzavřel, čili *druhý* jest rkpné čtení, a vydavatel je napra-

vuje konjekturou *druhým?* — Smysl souvislosti jest ten, že některé paní zachovávají čistotu pro ni samu, protože jim čistota *od mysli milá;* jiné zase zachovávají čistotu ne tak z touhy a záliby v čistotě, ale štítíce se poroku, že jsou nečistými. Dle toho smyslu musí text upraven býti.

Na každý způsob třeba čísti *druhým*, ješto by věta *ač nenie* bez tohoto předmětu kusá byla, a pak arci třeba čárky za *druhým* neklásti; od *ale* začíná hlavní věta, jejíž hlavní sloveso vězí v *drže*, jež však psáti třeba *držé* (jako str. 39, 1) aneb *držie* (srv. 7, 28); *mají* chybou piseckou povstalo z původního asi *majíc (majiec)*, jehož koncové *c* před *k* mohl pokládati písař za jakousi ditografii; proto opravil *mají k tomu*, tím více, ješto verbum finitum *mají* v této bez toho trochu pro náhlou změnu podmětu drsné větě dříve z nejasnosti vyvádí nežli vzdálené *držé*.

Proto jest psáti: „*druhým ač* nenie od mysli milá čistota, ale stud *majíc* k tomu, kdyby sluly nečistými, *držé* čistotu."

Šach. 53, 12 násl.

Mluvě tu spisovatel „o šachu rytieři", praví, že dokud na svém místě sedí, toliko na tři pole odtud může se hnouti; když pak před věž se dostane, tu že může již na čtyři pole; před krále se dostana, sm: již na šest polí, a „bude-li prostřed dcky", že po osmi polích smí jezditi, — k čemuž spisovatel tento ethický výklad přičiňuje:

„Toť ukazuje, že rytieři statečnému *přibývá* udatstvie, donidž jest v pokoji; má jako člověk péči na smrt, nehonosí sě svým udatstvím. Ale vyjede-li ku pomoci královu úředníku, rozochví *sě udatnějí* bude. *P*akli před král předstúpí, opět bude udatně*jí*, a když bude prostřed pole v pótkách rytieřských, tu sě ovšem váží vše*ho p*omně, že jest to stav *jeho*, leč živ leč mrtev učiní to, což naň slušie."

Sloveso *přibývá* na ono místo zcela se nehodí; proč by zajisté rytíři udatnosti přibývalo v míru? Odpírát tomu i odůvodňovací věta *mát* atd., jejíž smysl jest, že v míru myslí jako jiný člověk na smrt, a udatností se nehonosí. Odpírá tomu i následující *Ale*, jež uvádí ony případy, kdy teprve statečnosti rytíři přibývá; kdyby i v míru rytíři statečnosti přibývalo, nemohla by tu státi adversativní spojka *ale*. Naopak všecky tyto neshody k tomu ukazují, že místo *přibývá* má státi sloveso se smyslem: že udatnosti nepotřebuje, že jest mu v míru zbytečná, nebo-li že jest místo *přibývá* čísti *přebývá udatstvie* ve smyslu: superesse, superfluum esse. Slovesa toho v tomto významě odjinud zatím doložiti nemohu; ale význam ten na toto místo výborně, ba jediné se hodí, a zdá se býti slovním překladem lat. *superesse;* snad-li z latin. originálu? — Opravíce i nevhodná dělidla čtěme toto místo:

„Toť ukazuje, že rytieři statečnému *přebývá* udatstvie, donidž jest v pokoji; má jako člověk péči na smrt, nehonosí sě svým udatstvím. Ale vyjede-li ku pomoci královu úředníku, rozochví se, udatnějí bude; pakli před král předstúpí, opět bude udatnějí; a když bude prostřed pole v pótkách rytieřských, tu sě ovšem váží všeho, pomně, že jest to stav jeho; leč živ leč mrtev učiní to, což naň slušie.

Šach. 53, 31.

„*Ač* nemá jeti přes jiný svój kámen roch, to miení, že úředník“ atd.

Za *ač* má státi *a že,* jako 53, 36 *A že* nejezdí roch na kosu, ale jedno upřiemo, ukazuje, že ti atd.; 52, 16 *a že* na třetie pole jezdí, znamenává, že ti kmetové atd.; 50, 22 *A že* pěšek tiem chodem — nebéře šachóv jiných — to ukazuje, že jest atd. 51, 24 *A to že* král — pojme*) královú s sebú ukazuje, že atd.

Chybné toto *ač* snad jest přepsání písařovo za původní *a ž'* = *a že;* srovn. Štít. Vrť. 321, 18 že nedá všemu světu zahynúti, *ale ž'* pošle spasitele.

Šach. 54, 18.

„Slyšte králi a rozomějte, přichylte k pravdě uši svoji, ješto lid pod sebú jmáte a libo, *žej'* sě trú okolo vás zástupy lidu.“

J' známá to skratka za *je* = *jest* nemůže arci v této větě obstáti vedlé slovesa *trú,* i třeba místo toto napraviti. V místě skoro stejném, jež p. vydavatel pod čarou ze Štítného (vyd. Erb. 151, 29 násl.) s tímto místem srovnává, znějí tyto věty: „přichylte svoji uši, ješto máte pod sebú lid mnohý, *a miloj'* vám, *že se okolo vás trú* zástupové lidští.“ — Patrno odtud, že na našem místě ono *j'* přísluší k předchozímu adjektivu *libo,* a že tedy sluší psáti: „a *liboj', že sě trú* okolo vás“ atd.

Šach. 54, 22. 24.

„Nebudete-li právě súdili, hrozněť se vám v své moci ukáže v těch, ktož sú nad jinými najtvrzší súd bude; staneť sě s menšími milosrdie, ale mocnýmť nastanú mocné muky. Neskryjeť se ijeden *bohu*“ atd.

První polovici první věty nelze s touto interpunkcí rozuměti; srovnejme však parallelní místo Štítného (vyd. Erb. 151, 33 násl.), jež zní: „(jenž = Bóh) projde myšlenie vaše, že jsúce služebníci jeho, právě ste nesúdili: hrozně a skoroť se ukáže vám; neb súd najtvrzší v těch, ješto jinými vládnú, bude“ atd. — Odtud patrno, že naše místo třeba takto psáti:

*) Viz naši opravu toho čtení.

„Nebudete-li právě súdili, hrozněť se vám v své moci ukáže; v těch, ktož sú nad jinými, najtvrzší súd bude“ atd. Vždyť týž smysl tlumočí ještě jednou v druhém souvětí věta: „ale mocnýmť nastanú mocné muky.“

Onomu dativu: Neskryjeť se ijeden *bohu* — nedůvěřujeme; v staré češtině zajisté obvyklejší jest (vedle *před* s instrum.) genitiv při tomto slovese; nestojí-li snad v rkpse: Neskryjeť se ijeden *boha?* — U Štítného na parallelním místě stojí: neskryje se ijeden *před Bohem*. Srovn. Chtě se tebe skryti Tkad. (Čelak. Dod.) a Bartoš o genit. závisl. na časosl. str. 10.

Staročeské *ḿ, b́, ṕ, v́; ź, ś, c (ć); ŕ.*

Jde zde o důkaz, že stará čeština tyto hlásky měla.

Svědectví o nich jsou v proměnách, které se při nich dále sbíhaly, hlavně pak u přehlasování.

Akkusativ jedn. terram píše se ve starých rukopisích ze*mu*, na př. (ciesař) zemu v daň porobi DalH. 31, Pavel dal jest zemu List. Litoměř.; tedy s touž koncovkou *-mu*, která se psala i v Akk. zi*mu*. Avšak Akk. terram zní později ze*mju* a ze*mi*, kdežto v Akk. zi*mu* nenastala proměna žádná. Nestejnost tato byla by nepochopitelná, kdyby stejně psané koncovky v ze*mu* a zi*mu* také byly stejně zněly. Musíme tedy předpokládati znění rozdílné; a poněvadž při Akk. zi*mu* nemáme příčiny domnívati se, že by *-mu* bylo znělo před časy jinak než nyní, tedy jsme nuceni v Akk. psaném ze*mu* hledati koncovku znění jiného, znění, kteréž si chceme znamenati diakriticky *-ḿu*.

Totéž dá se mutatis mutandis ukázati o Akkusativech nú*zu* a hró*zu*. Koncovka ve hró*zu* nč. hrů*zu* zůstala beze změny, kdežto za staré nú*zu* později se píše a vyslovuje nú*zju* a nou*zi*. Koncovka psaná *-zu* zněla zde tedy zajisté jinak, než ve hró*zu*, a jiné to znění znamenejme opět diakriticky *-źu*.

Totéž dokazuje se jinými příklady při jiných souhláskách retných a sykavých, a dokazuje se to nejen o slabikách krátkých, nýbrž taktéž o dlouhých. Ze všeho pak vyplývá, že stará čeština měla slabiky *ḿu, b́u, ṕu, v́u, źu, śu, ću* a příslušné jejich délky *ḿú . . ., źú . . .*, zněním rozdílné od slabik tvrdých *mu, zu . . . mú, zú . . .* atd.

Podobný rozdíl nalézáme dále ve spojení těchto souhlásek s *a*, tedy ve slabikách *źa* proti tvrdému *za*, *v́a* proti tvrdému *va* atd. Participium há*zal* píše se v koncovce své právě tak jako participium ká*zal*, roz*prá*w*al* (aby to znamenal a jiným také rozprawal Hrad. 71[a] atp.) právě tak jako dá*wal*, atd. Ale pří-

slušný plural zní nestejně: v kázali, dávali zůstalo *a*, v házěli, rozprávěli změněno jest v *ě*. Ješto pak tato změna (zpátečné přehlasování *a* - *ě*) pravidelně a důsledně jenom tam se jeví, kde i hláska před *a* je měkká, tedy musíme vlastnost takovou hledati také v há*z*al, rozprá*w*al, musíme slabiky zde vytčené pokládati též za měkké *źa*, *ẃa*. Totéž dá se opět ukázati při jiných slabikách retných a sykavých s *a*, a vyplývá pak zase ze všeho, že stará čeština měla i slabiky *ḿa*, *b́a*, *ṕa*, *ẃa*, *źa*, *śa*, *ća* a příslušné jejich délky *ḿá* . . ., *źá* . . ., zněním rozdílné od slabik tvrdých *ma*, *za* . . . *má*, *zá* . . . atd.

Slabiky, jež píšeme *ḿa*, *ḿu*, *źa*, *źu* . . ., zněly tedy jinak, než nynější (tvrdé) *ma*, *mu*, *za*, *zu* . . ., a jest otázka: jak tedy zněly?

Odpovědi jisté nelze podati.

Nejvíce se podobá, že ve slabikách těchto při souhlásce byl jotový příhlas a že tedy zněly asi *m*ʲ*a*, *m*ʲ*u*, *z*ʲ*a*, *z*ʲ*u* . . ., nebo *m'a*, *m'u*, *z'a*, *z'u* . . . Domnění toto zvláště při slabikách s *u* pravdě se podobá, ješto zde západočeské rukopisy pozdější (v 1. pol. XIV. stol.) mají *mju*, *zju* atd. za staropísmé *mu*, *zu*; to jest: příhlas jotový, který byl v původním *ḿu*, *źu*, časem vzmohl se a pronikl v těchto slabikách jako hláska samostatná m*j*u, z*j*u (ve slabikách dlouhých m*í*u, z*í*u). Věc tato souvisí s přehláskou *u*-*i*: původně bylo *ḿu* atd.; příhlas jotový, který tu byl, zanikl v nářečích východních; v nářečí však západním vynikl ve m*j*u, a odtud krok druhý byla přehláska m*ju* — m*i*.

Později změnilo se *ź* v *z* atd. Zřídka nastala proměna ve příslušnou hlásku podnebnou, na př. vyhlížeti. Jest pak další otázka: jak dlouho trvalo znění *źa*, *źu*, *ḿa*, *ḿu* atd.? Zajisté aspoň do té doby, ve které se jeví jeho účinky. Tedy při slabikách s *a* aspoň do stol. XII, neboť v té době dokonává se přehláska *źa* — *zě* atd. Píše se ovšem ještě dlouho po tom há*z*al proti házěli a házeli, na př. velmi často ještě v XV stol.; ale tu nelze tvrditi, že by se i znění *źa* rovněž tak dlouho drželo; původně zajisté bylo há*ź*al — há*ź*ali; potom následovala přehláska há*ź*al — házěli; když tato byla vykonána, mohlo há*ź*al dosti brzo se změniti v há*z*al. Dále pak při slabikách s *u* musilo staré znění *źu*, *ḿu* atd. trvati do 1. polovice stol. XIV, neboť v té době vedlé nového *zju* vyskýtá se ještě staropísmé *zu* atd.

Hláska c, pokud jest původu starého, vždycky v češtině byla stejného řádu se *ź* a *ś*; staré *c* jest tedy původně vždycky *ć*. Tím není řečeno, že by bylo totéž co nynější polské *ć*, jako není řečeno, že by stč. *ź*, *ś* bylo totéž co novopolské *ź*, *ś*. Zvláštní litery pro *ć* skoro netřeba.

Literou *ŕ* znamenám „*měkké r*“, tu totiž hlásku, ze které se vyvinulo pozdější sykavé *ř*.

Sykavé *ř* je původu poměrně mladého. V památkách starých píše se na jeho místě až do stol. XIII litera *r*, t. j. *ŕ*. Ještě

v Kunh. (v písni Vítaj králu všemohúcí, psané okolo r. 1300, v ČČMus. 1882, 107 sl.) psáno z pravidla *r* a jenom výjimkou (pětkráte) *rſ* neb *zr* (sic). V Túlci sv. Bonaventury (viz ČČMus. 1879, 576—580) ze sklonku stol. XIII psáno jen jednou *rz* a jindy vždy *r*. Vůbec pak před sklonkem stol. XIII nalézá se *ř*, psané rz neb rſ, velmi zřídka (nejstarší známé příklady uvádí Šembera v Děj. lit. 78: Lukoho*rs*any a O*rs*echow, obé z r. 1237), a naproti tomu je ve stol. XIV dokladů s *r* místo žádaného *ř* ještě dosti. Ve výslovnosti vyskytly se první začátky sykavého *ř* zajisté dříve, než-li v písmě jsou dosvědčeny; ale pravidlem obecným stávalo se nové *ř* trvám až v pol. stol. XIII, totiž nedlouho před tím, kdy v rukopisech (na př. v Žaltáři Glossovaném ze sklonku stol. XIII) se nalézá zobecnělé psaní rz, rſ. Nemohu si pomysliti, že písaři staročeští, kteří měli smysl tak bystrý a péči tak velikou pro znamenání rozdílu mezi *ŕe* a *ŕě* (ho*re* mně Túl. 30[b] a w klaſte*rie* tamt. 24[a] atd.; v Túl. jest pravidlo o *e* a *ě* zachováno téměř vzorně atd.), by byli mohli uchem neznamenati nebo v psaní nedbati rozdílu zjevného mezi nesykavým *ŕ* a sykavým *ř*; nemohu si pomysliti, že by se rozdílu tohoto dlouho bylo mohlo nedbati v písmě, když se brzo potom (od poč. stol. XIV, v Žaltáři Klementinském a j.) nalézá v písmě rozdíl mnohem jemnější mezi jasným *ř* (psaným *rz*, na př. brzieh) a temným *ř* (psaným rſ, na př. prſyed), jak to bylo ukázáno a dokázáno v těchto Listech 1877, 239—243 a 1879, 52; nevidím také žádné příčiny podstatné, proč by *ř* zobecnělé ve výslovnosti mělo se hledati daleko před svým zobecněním v písmě, snad až v době české předhistorické; a myslím tedy, že sykavé *ř* ve známé míře své jest u výslovnosti české pravidlem teprv od sklonku stol. XIII. Srov. Šafařík Aelt. Denkmäler 67.

Před tím bylo měkké *ŕ*. Na př. Gen. všeho ho*rie* Kunh. 147[a] zněl před přehlasováním svým zajisté ho*ŕa*, t. j. jinak než ho*ra* mons; zněl tedy, jak všecky analogie ukazují, ho*r'a*.

J. Gebauer.

Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy I.

Podává J. Gebauer.

Vzor 1. *vésti, vedu.*

Kmen infinitivní *ved-;* kmen praesentní *vedo-*, *vede-*.

Sem patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní se končí souhláskou zubnou *d, t.* V češtině zejména slovesa *blésti* stb. blęsti

(kořen resp. základní kmen slovanský blend), *bósti* (bod), *břísti* (bred), *bude-* stb. bąde- býti (bond), *dad-* dáti (da-d-), *hústi* (gond), *id-* jíti (i-d-), *jěti* (ja-d-), *jiesti* (jad), *klásti* (klad), *krásti* (krad), *písti* (pad), *přiesti* stb. pręsti (prend), *siesti śadu* stb. sêsti sędą (sêd a send), *šed-* jíti (šьd), *vésti* (ved), *věd- vědom* (vêd), *vid- vidom* (vid), *vlásti* (vlad), *čísti* (čьt), *hňésti* (gňet), *kvísti* (kvьt), *miesti* stb. męsti (ment), *mésti* (met), *pit- pitom* (pit), *plésti* (plet), *rósti* (rost), *skýsti* (skyt). Srov. Miklosich 2, 420—421; 3[1] 108—109; 3[2] 98—99; a Jungm. Sl.

Praesens. Ve 3. pl. je délka dosvědčena též ve starých rukopisích: poydű Pil. a, budua tázati Pass. 408, ſpaduv a zetřieni buduv Pror. 6[b], przygduv a buduv odpočívati Pror. 6[a] atd. Podobně ve vzorech jiných.

Imperativ *vedi:* měščěnín též právo vedi KR. 466; *veděm:* boha-dle pilni budyem Štít. uč. 137[a]; dual. *veděva,* za to vlivem pluralu *-ma:* wygdiema ven (řekl Kain Abelovi) Bible Kutnohor. 1487.

Imperfektum *vediech:* kladieſſe ponebas ŽWittb. 49, 18, gdijechu Alxp. 65, weďeſſe Troj. 115[a];

Aorist jednoduchý sg. 1. *ved:* priedgid praeveni ŽGloss. 118, 147; przedgid ŽWittb. a ŽBrn. tamt., nynie popad nunc cepi ŽKlem. 58[b]; sg. 2. a 3. *vede* jest nechًáno, i když v osobách ostatních nastoupil aor. složený místo jednoduchého; du. 2. 3. *vedeta:* když Klitus s Artofilem . . bodeta na sě kopíma, vznidú dřiezhy mezi nima AlxV. 161[b], když (Josef a Maria) do Jeruzalema) przigideta, hned u boží chrám wnydeta, tu j'ho (Ježíše) střěd mistróv uzřěsta Hrad. 71[b]; pl. 1. *vedom:* když ho (čarodějníka) falešného seznachom, pryč od ňeho gidō Pass. 291; pryč sě vzdvihše k moři gydom a tu na koráb vsědše pluchom . ., a když na 'néj straně z korábě wynydom, tehda tu našě matka osta Pass. z r. 1379, 572—573 (Hanka, Zbírka nejdávn. slovn. 317); když jidom od sv. Apollonie, najidom sled na piesku ješčera jednoho ŽSO Šaf. Poč. 109; vsedše na člunečky i jidom tam i pojidom dále tamt.; pl. 3. *vedú* velmi často.

Aorist složený elidující jest při slovese *jiesti:* sg. 1. *jiech* (s délkou náhradnou); sg. 2. a 3. *jie:* (chrúst) zzie veškeren plod země comedit ŽWittb. 104, 35, ŽGloss. tamt.; du. 2. a 3. *jiesta:* když tu gieſta a piſſta Troj. Strah. kn. 7; pl. 3. *jiechu:* kobylky ſiechu vešcek plod země ŽKlem. 104, 35, že velmi lakomě jiechu DalJ. 497. Jiné doklady viz doleji, při *jiesti.*

Aorist *vedech* je pravidlem pro sg. 1., pro du. a pro pl. 1. a 2; ve 3. pl. má aor. jednoduchý *vedú* v době staré (do skl. XIV stol.) převahu; ve 2. a 3. sg. jest *vede* z aor. téhož. Podobně ve vzorech jiných.

Infinitiv *vésti;* délka označena: weeſty Štít. ř. 191[b]; wlaaſty tamt 134[b], pleeſty tamt. 203[b]; bude kwijſty tamt. 134[a], zczijſty nemóžem počtu tamt. 132[a].

Pro supinum nemám dokladu.

Part. praes. *veda, vedúc-*; délka označena: ctvvcz Štít. ř. 240[b], naweduvcz Pror. 62[a], kladuvcz Pror. 55[a] a j.

Part. *-l: vedl;* čiesť tvú klal si ŽKlem. 49, 18 je bezpochyby omyl písařský. *l* bývá odsuto: wiwed ľud tvój eduxit ŽWittb. 104, 43, nebo wywed Israhele eduxit tamt. 135, 11.

Part. *-s: ved, vedši;* vedlé toho i *vedv* a *vedev*, analogií podlé piv, volav atp., odwedw své mlazšie řekl jim Štít. ř. 117[a], chciť sě k tomu přimluviti, jakž ť czetw o tom zde i onde tamt. 72[b]; spadv Lupáč 1584; padev Háj.; uvedv, ssedv Har. (ed. Erben) 1. 217 a 153.

Part. *-m* jest v adjektivech *vědom, vidom, pitom.*

Následují některá slovesa jednotlivá.

bľésti, bladu bledeš, stb. blęsti blędą blędeši delirare. Ve kmenu je střídnice za *ę*; střídalo se tu tedy nepřehlasované *a* a přehláska *ě, e,* jako v *miesti matu mětéš* stb. męsti, *přiesti přadu přědeš* stb. pręsti (v. doleji); ale pro tvary s *a* nemám dokladu. Jiné tvary: jako ze sna bledeš Tkadl. 2. 86; slova řéci neumějíc jedno ž' bledete prokysle Kat. 120; mlč Tkadlečku, nebleď řečí svú Tkadl. 1. 70; kmošku, neroď tolik blesty DalC. 34.

bósti, bodu bodeš, stb. bosti bodą bodeši pungere. Inf. *bósti:* káza psa ostnem bósti DalJ. 59; jichž nelze proboſti Har. 2. 234. Part. *boda:* kopím boducz Troj. 88[b]; Aor. *bod-*: když Klitus s Artofilem . . bodeta na sě kopíma, vznidú dřiezhy mezi nima AlxV. 161[b]; (Tyrští) vzemše radu sprostně šesti poslóm oči zbodu, jedno (t. oko) nechachu sedmému tamt. 164[a].

břísti, stb. bresti bredą bredeši vado transire. Sloveso toto patří svou samohláskou kořennou do řady *a*, jak svědčí stb. bresti, bredą, a stupňované *brod, brodъ;* kořenné *e* seslabilo se však dále v *ь*, načež sloveso toto přechází do řady *i*. Tedy *břid-* ve tvarech infinitivních, *brd-* a *břd-* (*brьd-*) ve tvarech praesentních, a vedlé obého i *břed-:* praes. *brdu, břdu ;* impf. *brdiech, břdiech,* inf. *břísti,* aor. *břidech.* Na př. póvod má do vody brzyſti; pak-li póvod przyebrde, tehdy pohnaný má za ním brzyſti, a prziebrzde-li také, tehdy jest jeho prázden Řád pz. 69; beránek ji (řěku) przebrzde Štít. uč. 78[a]; čím dále v řěku brdyeſſe Pass. 360 a brzdieſſe v rkpise mladším na témž místě; sv. Eustachius přěs řěku prziebrzyde Pass. 569; (Uhří) Moravu přěbřidechu DalJ. 90 rkp. V; Čechové tu řěku přěbřidú DalJ. 47; slon nemóž jie (řěky) przebrzyſty Štít. uč. 78[a]. Sem patří též dialektické *brsť* (v dolní Oravě na Slovensku, Šembera Dialektol. 73). Příklady s *e*: mohl bych jej (Jordan) přebřesti Pref. 51, (Uhři) Moravu přěbřědú DalJ. 90 a j.

bude- stb. bąde- fieri. Impt. *buděm*, boha- dle pilni budyem, trpme jakož mohúc Štít. uč. 137ᵃ. Impf. *budiech:* ten uzdraven budieſſe Krist. 64ᵃ; spaseni budeyechu (sic) Mat. Rozbor 742. Analogií přidělány jsou také některé tvary infinitivní: chcem prakóv nadělati, jimižto město dobudeno bude Mill. 91ᵃ.

čísti, *čtu čteš*, stb. čisti čьtą čьteši legere. Samohláska kořenná jest *ь* a *i*, ze řady *i; i* jest ve tvarech infinitivních mimo participia minulá. Inf. *čísti*, zczijſty nemóžem počtu Štít. ř. 132ᵃ; aor. *čít-:* když vašeho listu puotky a boje (t. boje v listě vypsané) przečžijtech, otrapen jsem byl přieliš Alxp. 136; (Alexandr) poczyte rytieřstvo AlxV. 155ᵇ; (Darius) když sebra vojě, chtě vzvěděti lida co je, spudi vše v jednu ohradu.. czyte zjitra až do noci, však nevzvědě všie své moci AlxV. 159ᵃ; jakž Valerianus przieczyte, tak jeho ten kmet otázal Pass. 597; přijem Didymus list cžite a hnedky odepsa Alexandrovi Alxp. 102; když královna przečite list Alxp. 115; (Mojžieš) vzem knihy czite Exod. 24, 7; když ty knihy přečíte král, veče 4. Král. Jir. Nákres 101; v tu dobu kázala (sv. Marta) o božiem umučení čísti, a když toho slova doczytu, tak . . Pass. 381; jejžto když přečitechu NZákon z r. 1406, Jir. Nákres 101. Praes. *čtu*, pt. *četl;* vedlé toho: co vy to četete Suš. 125, Ezechiáš vzal listy i cztl jě Pror. Isa 37, 14.

dade- stb. dade- dare. Tohoto kmene praesentního patří sem part. *dada*, impf. *dadiech* a analogií přidělaný aor. *dadech*. Impf.: jemu ijeden vody nepodadieſſe Hrad. 91ᵇ, že jemu nedadiechu vsiesti na kuoň Troj. 114ᵃ. Aorist analogický v EJ. uſe iemu dade otec dedit, ienſe zuet dade iudom dederat, cemu ta maſt neprodade zę non veniit; srov. podobné dadochъ Miklosich 3¹ 164 a v. mé vydání EJ. § 44.

hnésti, *hnetu*, *hneteš*, stb. gnesti gnetą gneteši comprimere: těsto sválejí a ſhnetu Mill. 124ᵃ.

hústi, *hudu hudeš*, stb. gąsti gądą gądeši cithara canere: potom náma diabel ſhude Mast. 111, když David hudl před Saulem Štít. uč. 5ᵃ a j.

jěti vehi má kmen dvojí: *jě-* a *jěd-*, stb. ja-, jad-; v. Miklosich 3² 99. Pro tvary s *a* (*ja-, jad-*) nevím dokladu. Tvary praesentní jsou ze kmene *jěd-:* praes. *jědu, jědeš;* part. *jěda;* impf. *jědiech*, když przigiediechu Hrad. 120ᵇ; impt. *jědi*, gyed s bohem DalC. 44, dial. pojejte pánové pojejte vy se mnó Suš. 36, změnou hláskovou dt — jt. Aorist je z kmenu obojího: *jěch, jě,* na př. jakž brzo (Přemysl) Libuše doje DalJ. 7; (oba) sama na horu přijěsta Dal. 53 Ješ., kniežětě sě rozjesta Dal. 53 rkp. V, pak ot ní otgiech Troj. 223ᵇ, tam przygechu Růž. 1; a *jěd-*, na př. (Břecislav) do kláštera gyede jězdecky a klášter vybi vojensky DalC. 42, giede

každý gdež kto kak chtěl vóljn maje Pil. b, Svatopluk proti jemu wynyedye DalC. 53, mezi tiem sě to uda ž' wýnyede Pilat hi Juda Jid. 62, když sě na sňem všickni snyedu a před Libuši przigyedu DalC. 3, když przigedu třie králi Hrad. 68ª. Infinitiv *jěti* je krátký v první slabice; uchyluje se tím od obecného pravidla infinitivů dvouslabičných (spolu s moci, vrci, pěti směti, spěti proti nésti, píti, čístíti atd.), prodloužen byl by spadl ve znění stejné s inf. *jieti* capere a později s *jíti* ire. Part. *-l: jěl*. Part. *-s* jest opět z kmene obojího *jěv*, na př. dogiew sv. Prokopa Hrad. 15ª, dojev jich DalJ. 109L, přijev do Čech DalJ. 100 VLZ, oni vyjěvše nic uloviti nemohli Pass. 137; a *jěd* na př. dojed jich DalJ. 109, přijed do Čech DalJ. 100, přijed na mé věno tu mi mocí vzal člověka mého Půh. 2. 201, kněz wnyed u Bavory DalC. 89. Part. perf. pass. *jěn* a *jet:* by na lov gieno Pil. b, ujetá cesta Us.

jiesti stb. jasti edere má praesens a imperativ podlé časování bezpříznakého, tvary ostatní patří sem. Pro *a* (km. stb. *jad-*) není v češtině dokladu. Impf. *jědiech*, popel jako chleb giediech manducabam ŽWittb. 101, 10, jenž giedieſſe chleby edebat tamt. 40, 10, málo giedieſſe Hrad. 4ᵇ. Part. praes. *jěda*, gieda Pass. 424, píce gieducze Hrad. 133ᵇ. Aorist je stb. trojí: *jasъ, jachъ, jadochъ*, Miklosich III² 99; stč. *jiech* (délka náhradná): (chrúst) zzie veškeu plod země comedit ŽWittb. 104, 35, ŽGloss. tamt.: (chrúst) zzie[dl] ŽWittb. 104, 35, kdež -dl připsáno později; ta (žena) se třmi dcerami lidi jedla, potom také i dcery snie DalJ. 109, velmi lakomě jiechu DalJ. 47, Z; kobylky ſiechu veščck plod země ŽKlem. 104, 35, poslal na ně mšicě i ſnyechu jě ŽKlem. 77, 45, psi jeho tělo ſnyechu DalC. 98, když tu gieſta a piſſta Troj. rkp. Strah. kniha 7, ani pichu ani gechu Tm. 94. Participia minulá *jědl, jěd, jěden:* giedl Pass. 280, gied hi piv Pil. d, Judáš ſnyed počě sě třiesti Hrad. 77ª, giedſſe Jid. 143; giedenye Hrad. 3ª.

jíti stb. iti ire, má ve slovanštině dva kmeny základní, *i-* v inf. a *id-* ve tvarech ostatních. V češtině nad to jest ještě rozdíl další: za obecně slovanské *id-* je ve tvarech praesentních *jd-*, v ostatních tvarech infinitivních *jid-* nebo aspoň *jid-:* praes. *jdu jdeš*, impt. *jdi*, part. praes. *jda*, impf. *jdiech*, aor. silný *jid*, chiatický *jidech*. Příčinou té změny byl trvám přízvuk: tvary praesentní měly přízvuk na slabice druhé, *id-* jsouc bez přízvuku skleslo ve *jd-;* tvary však ostatní měly *id-* se přízvukem, vyvinulo se tedy *jid-*. Doklady v. v Listech filol. 1879, 53—54; k impf. dodati jest *jíše* abibat discedebat Blah. 137, patrný útvar analogický k inf. jíti (jíti — jíše podlé volati — voláše, v. Listy filol. 1879, 232). Složené *přijíti* mívá tvary stažené i nestažené: inf. *přijíti* a *příti*, aor. *přijid-* a *příd-*, tvary praesentní *přijd-* a *příd-;* doklady viz tamtéž str. 54—55. Za *-jd-* bývá *-nd-:* dvě olivě vyndeta z ňeho, tě vendeta až do královstvie nebeského DalJ. 7, Jan z Strážě vendiešě Dal., wenda v tu zahradu Hrad.

79[b]; taktéž dále za *-ji-* bývá *-ni-:* uinide učennik exiit EJ, učenník unide introivit EJ, když ſnhide sv. Václav DalH. 31, nad ní hlas ot nebe ſnyde jenžto přerozkošně wnyde v jejie sluch Kat. 190, tehdy jiej na mysl wznyde ež do svéj komňaty wnyde Kat. 40, zatiem sě moc lidu ſnyde Kat. 92, vynidesta ta dva kněžě DalJ. 28, chlap zznide[e] Jid. 111, když do Říma wnydu Pass. 403, když lidie wynydu Pass. 35, vězni (z žaláře) wynhidu DalH. 31 atd. Z *jd-* bývá *j* vynecháno (i kromě *přijíti, příd-*)*:* hvězdy du na nebi Kat. 56, (Anna) z chrámu řiedko ven dieſſe Hrad. 70[b], hospodin przeddieſſe je v slúpě oblakovém Exod. 13, 21 a j., to zvláště v imperativě: poď na súd DalJ. 64, podte sěm Hrad. 137[a], podiemy u modlu ŽWittb. 94[b], 6, podiem radujmy sě tamt. 94[b], 1 atd., ale též poydiete ŽWittb. 65, 5. a j. Dialekticky vzato *id-* také do infinitivu, *jísti, ísť* atp. mor. a slc.: musíš se mnú jisci Suš. 13, chtěla dcera isť k matce Suš. 100, z toho světa isť musela Suš. 90; *najdout* místy v Čechách severovýchodních. Participium *-l* béře se od kmene *šed-* a zní z pravidla *šel.* Výjimkou *šedl,* kněz bieše šedl do města Kar. 19, není-li tu chyba tisku neb opisu. Dialekticky slyší se *šél,* šél kopat peníze zlín. (Časop. Mat. Moravsk. 1877, 145); délka tato je v part. *-l* (masc. sg.) vůbec oprávněna, srov. Miklosich, Über die langen Vocale in den slavischen Sprachen 1879, a Listy filolog. 1879, 314, a jest dosvědčena také pro češtinu starou: póhon ſſeel t. j. *sšél* Rožmb. 22, odňadž poſſe[e]l v túže zemju Jid. 34. Několikráte čte se také *šal* m. *šel:* proto mnohý doſſal núzě Alx. V. 1643, čas przyſſal tamt. 1498, przyſſal čas trudný tamt. 2068, by neſſal na vojnu tamt. 2239, by sě s králová nešal Tm. 254 (rkp. neſſal, rým: nenechal); změna tato zdá se podobna k *čekati* — *čakati*; ješto však vyskýtá se jen v rkp. tak pozdních, jako je AlxV. (skl. XIV nebo až zač. XV stol.) a Tm. (XV stol.), tedy je spíše mysliti na obdobu: za staré pravidelné *slyšal* — *slyšěli, snášal* — *snášěli* mluví se v XV stol. s nedbáním pravidla sg. *slyšal* i *slyšel, snášal* i *snášel,* a taktéž v plur. *slyšeli* i *slyšali, snášeli* i *snášali,* t. j. střídá se *-šel* a *-šal* bez rozdílu a podlé toho utvořilo se také *šal* vedlé *šel.* Participium *-s: šed.* Někdy s označením délky *šéd*: komorník ſeed i pojme komorníka od toho úřadu Rožmb. 29; délka jest tak oprávněna, jako v *šél* (srov. také vzém I. 5). Vedlé toho jest i part. *šev,* priziſſew Lobk. 70[b], przyſſewſſe před ten chrám tamt. 84[b], vedlé wodſſedſſe tamt. 88[a]; podnětem k novotvaru tomuto bylo part. *šel*; jako ke *slyšel* atp. bylo *slyšev,* tak i k *šel* utvořeno *šev,* za staré a náležité *šed.* Participium pass. *-jden* a substantivum verbale *-jdenie* jsou tvary pozdější a celkem podlé analogie utvořené: *jdu* — *jden* — *jdenie* jako *vedu* — *veden* — *vedenie;* po mnohém uvažování najdeno Koz. 404, na wydeny Israhel z Egypta in exitu ML. 35[a], po odeydeny od města Mill. 92[b]. Jiný dial. tvar tohoto part. jest prý *jit,* podkrkonošsky sjitej

= sešlý, zajitej = zašlý ČČMus. 1865, 250. V jazyce starém participia trpného při *jíti* neznám; mohlo by býti jen při složeninách, jež mají význam činný, jako *najíti*, *nadjíti* invenire, ale nevyskýtá se. Substantivum verbale pak jen velmi zřídka je *-jdenie*; z pravidla jest utvořeno ze *šьd-* příponou *-t-ie*, tedy **šьstie* stb. *šьstije* iter, z čehož změnami hláskovými jest *-štie* a *-ščie*, na př. naſte aditum Greg., wiſtie exitus ŽWittb. 106, 33 a j., na wiſtyu in exitu tamt. 73, 5, wiſtie jutřnie exitus matutini tamt. 64, 9 a ŽKlem. tamt., hospodin ostřiehaj weſtie tvého i wiſtie tvého introitum et exitum ŽWittb. 120, 8, weſtie tvé weſtie boha mého ingressus tamt. 67, 25, smrť bude šťastné weſſtye v dědičstvo kraje nebeského Stít. uč. 153[b], přiſtie ducha svatého adventus ŽKlem. 139[a], przyſſtye tvé ML. 20[a], prziſtiu jeho sě radujě Hrad. 65[b], ku prziſſtij syna božieho Štít. ř. 65[a], o tvém przyſſczy ML. 87[b], przyſſczie syna božieho Krist. 84[a], podlé weſſczye brány iuxta introitum Pror. Jer. 19, 2, u weſſczy vrat. Pror. 75[a] (Jer.), wyſſczye tvého ŽPod. 120, 8 atd.

kvísti, *ktvu* a *kvetu* stb. cvisti cvьtą florere. Tvary se kmenem *kvьt-* dílem změnily *ь* v *e*, dílem je ztratily; tu pak vznikla skupenina obtížná *kvt-* (*v*, hláska trvací a zvučná, měla se vysloviti mezi hláskami *k* a *t*, jež obě jsou okamžité a bezezvuké), která se přesmykla v *ktv-*: *ktve-* m. *kvte-* atd.; proměna, jako ve *svьt* — stvieti, *zvьn* — vznieti, *skvьr* — skřvieti, *dvьr* — dřvi, v. Listy filol. 1880, 300. V češtině staré jest *kvit-* v inf. (sup.) a aor., *ktve-* ve tvarech praes. *kvet-* v part. praet.; v češtině nové je *kvet-* i ve tvarech praesentních; jest vedlé *kvet-* vzato za kmen také *květ-* (vlivem substantiva *květ*); a jsou kromě toho ještě některé různosti jiné. Praesens *ktvu* nč. *kvetu*: zahrada ústavně ktwe Mand., ščepové ktwu Mand. 18[a], dvakrát léta ktwu osěnie AlxV. 616, vrchové stromóv ktwu i zeleněji Troj. 30[a], pihva ne wzektwe ŽWittb. 27, 7, jako květ otektwe ŽWittb. 102, 15, wzektwe svatosť efflorebit tamt. 131, 18, zektwe ŽKlem. tamt., když jako ktvem v své mladosti ŠtítV. 261, smysl tvój ktwe múdrostí Alxp. 80. Imperat. *ktvi* nč. *kveť*: ráno ktwi floreat ŽKlem. 89, 6. Impf. *ktviech*: jež v tak drahéj krási ktwieſe Kat. 12, tě líčci ješto ktwiechu Kat. 130, žita ktwyechu AlxV. 687 Part. *ktva* nč. *kveta*: ktwa florens Pror. Dan. 4, květe ktuuci Kunh. 146[b], pannu jakžto róži ktwuczy Kat. 158, panna líčkem ktwuczye jako ruožě tamt. 178, květe ktwuczy Hrad. 55[a]. Infinitiv *kvísti*: člověk bude kwiſty Mat. 27, již ť jest počal mazanec quiſty Mast. 131, bude kwijſty tvá spravedlnost Štít. ř. 134[a]; odchylkou *ktvieti*, ktwyety bude jako lilium Pror. 25[a], a nč. *kvésti*, vlivem tvarů *ktve-* a *kvet-*. Aorist *kvit-* nebo *kvít-*: prokwite pět ořechóv DalStrah. 5, prokvite DalJ. tamt. rkp. Z; odchylkou *kvet-*: prokvete DalJ. tamt. Part. *-l kvetl*: wzkwetlo tělo mé ŽWittb. 27, 7, otka jest vzkvetla DalJ. 6, aby nekvetl ŠtítV. 167, odchylkou *květl*: když by kto květl ŠtítV. 167 (rkp.?). Substantivum verbale *kvetenie*: té suché

otky vzekvetenie DalJ. 6 rkp. V, vzkvetenie tamt. rkp. LS, rozkvetenie tamt. Z; odchylkou podlé kmene praesentního *ktvenie* a *ktvěnie*: té suché otky vzektvenie tamt. rkp. Ff, P, J, wzektwyenye tamt. rkp. Cambr. Novočesky *květu*, *květeš*, *květ*, *květl* v nářečích a též u spisovatelů některých (na př. Čelakovský).

miesti stb. męsti męta męteši turbare. Sloveso toto má střídnici za *ę*, která podlé toho, co následuje, jeví se tu nepřehlasována *a*, *á*, tu přehlasována *ě*, *ie* (*í*). Praesens *matu* (původně *ḿatu*), *měteš*..., pl. 3. *matú*: ieſe uimęte t. j. vyměte EJ; ješče ž' mi sě viece myete ž' nevizju mého družěte LMar. 28, (súsěd) myete obilé Rožmb. 280, kdež sě naměte slepice Podk. 950, v tom sě nic nepomyete AlxV. 1070, že se všecko sem i tam měte Gryl, Výbor 2. 1683; ktož zmyete (t. přísahu), ten ztratí ODub. 22; pak-li zmyete Řád pz. 65, pakli zmyete přísahu tamt. 89. Imperativ *měti*, *měť*. Impf. *mětiech*: když Ježíš hlínu myetyeſſe ML. 50[a]. Aorist *měte*: před ním všichni běháchu, až jemu knieže se naměte, tudíž jím Tandariáš ihned bláto zamětc i tlačí jej.. Tand. 68. Infinitiv *miesti*: ktož zmyeſti má ODub. 119, kaž zmiesti Rožmb. Part. *-l mátl mietli*: přísahu zmatl Řád pz. 89, Němci nám řeč zmítli Blah. 285. Part. pass. *mětem*: změteno Blah. 274, ve dskách zmietenie přičini NRada 717. Odchylky jsou od stol. XV, když přísné pravidlo o přehlásce upadá: aby sě nic nemyetlo Tm. 119, snad se j' mietlo Tm. 349; zmateno říkalo se prý česky, změteno moravsky Blah. 274. V nové češtině ustálily se tvary uniformní, bez přehlásky: *matu mateš*.., *mátl mátli*...

pásti stb. pasti padą cadere. Praesens *padu padeš*: ſpaduv i zetřieni budú Pror. 6[b]. Aor. jednoduchý *pad*: I řekl sem: nynie popad, toto proměněnie pravicě vrchnieho ŽKlem. 76, 11 et dixi: nunc coepi, haec mutatio atd.; překladatel psané cepi (m. coepi) bral za perf. od capere, překlad tedy chybný, ale doklad pro 1. os. aor. jednoduchého nicméně důležitý, poněvadž vzácný; mužie přěd Libiciu padú DalJ. 11, jakož apostoli učinichu, když popadu židé Ježíše Alb. 20[a]. Infinitiv *pásti* (či *pasti*, rozdílem od *pásti pasu*?): v hřiech upasti Pass. 3, pro pýchu musil vpaſti diabel NRada, chtiec jeho v něčem popaſty ML. 91[a], (bůh) pěti městóm dal sě propaſty Štít. uč. 62[b]. Part. praet. *pad*, *padl*, *paden*. V nč. jsou inf. a tvary praesentní ze třídy II. *padnouti padnu*...

přiesti stb. pręsti prędą prędeši nere. Střídnice za *ę* jest tu nepřehlasované *a*, tu přehláska jeho *ě*, podlé toho, co následuje. Praesens *přadu přědeš*: předeš jako vřes Smil Přísl. Výb. 1. 841, ani přadú rkp. Jungm.; part. vědi po tmě przaducze AlxH. 11, 39. V nč. mate se *a* a *e* a tvary jsou následkem toho dvojité: *přadu přadeš přást přadl přadli*..., a *předu předeš příst předl předli*...; zejména zůstalo *a* na území východním: budu-li přást Suš. 703, tu mi musíš přast Suš. 903.

rósti stb. rasti rastą rasteši crescere, je vlastně m. *rost-ti*; impt. *rosti* pl. *rostte*: roſtte a plodte sě Štít. uč. 124ª; dial. mor. růst jablunko Suš. 435.

siesti stb. sěsti sędą sędeši considere, má dvojí kmen základní: ve tvarech infinitivních *sêd-* česky *sěd-*, v praesentních pak *send-*, česky *sad-* (vlastně a původně *śad-*) a *sĕd-*. Ve tvarech praesentních bývá *a*, když následují hlásky tvrdé a široké; a bývá *ě*, když hlásky následující zavdávají příčinu ku přehlasování. Tedy praesens *sadu* (*śadu*), *sědeš* . . . 3. pl. *sadú* (*śadú*): sg. 1. s hřiešnými neſadu ŽWittb. 25, když již ſadu v jeho domu AlxV. 158ᵇ, kde já sadu Spor. 373; když ſyedeſſ za stól Modl. 107ᵇ, 181ª, ſyede člověk sám o sobě Alb. 34ᵇ, k súdu ſyede Pror. 118ᵇ, tu buoh jako wſyede na vóli člověčí a bude ji spravovati Štít. ř. 201ª, na růčie (koně) wſyedem Pror. 22ª, když my za stolem sědem Podk. 947, když ſiedete postquam sederitis ŽKlem. 108ᵇ, ten čas ješto syn člověčí ſiede na stolici veleslavenstvie svého, tu ſiedete i vy súdiece veš svět Krist. 63ᵇ, hlas povzhlučí a na koně wſaduv Pror. Jer. 50, 42, (tiší) oſadu zemi slíbenú Alb. 11ᵇ, (dcery) dědičstvie otcě svého oſadu ODub. 117, synové jich ſadu na stolici tvéj ŽKlem. 110ª, oni oſadu dědičstvo Alb. 11ᵇ, (kdo zvítězí nad tělem) najblíže u boha ſadu Alb. 10ª, tu také ať jiní ſadu NRada 507, atd., často a velmi pravidelně; odchylky vyskytují se zřídka: položím obličěj mój a ſyedu v popele Alb. 60ᵇ, ktož sedú na vybierání té pomoci ZM. 307, (diabli) v tvé srdce ſiedu (pro rým: povedú) NRada verš 1901. Imperativ *sědi*, *sěď*: ſiedyz brzo, napišiž patdesát Krist. 67ª, ſied na pravici méj ŽKlem. 92ᵇ, tuto ſiedte a vizte Hrad. 50ᵇ, seď dolóv Tand. 3, poď a seď za stůl B. Bratr. (NZák.) 144ª. Impf. *sědieoh*: (synáček) když na kamna wſſedyeſſe, tehdy vidieše . . Mast. 5ª. Aoristy *sěd-*, jednoduchý *sěd*, složený *sědech*: nadide ihſ ozlę i zede na ne EJ, roſede ſa vas rupit Greg., rytieř ſyede s koně AlxV. 162ᵇ, vyletě črt i ſyede na kostelniej střěšě Pass. 313, kněz přijide a podlé ňeho ſiede Hrad. 144ᵇ, Mathiaš jest dosáhl stola na ňemž zziede ljudské viny súdě ApŠ. 332, (Straba) ssěde s svého oře DalJ. 20 V, uzřěvše to sědú si saszin DalJ. 85 var. sědechu, (rodiče s Kateřinou) do Alexandrie sě brachu i ſedu na tom jistém hradu Kat. 6, (třie králi) s koní ſſyedechu Hrad. 68ᵇ, ſiedechu Tm. 78. Infinitiv *siesti*: každe všěm lidem ſieſty Krist. 54ᵇ, řka to káza poslóm ſyeſty AlxV. 158ᵇ, za stuol ſieſty Pass. 435, máš ve cnosti za stuol ſieſti NRada 503, (král) synu svému vedlé sebe ſýſti kázal Barlaam (1593) kn. 2. 10, kněz k večeři přisiesti chtieše DalJ. 54, bóh má srdce oſeſty Štít. ř. 239ᵦ, když mě Briseida sſeſti s koně Troj. 141ᵇ. Part. praes. *sada*: wſſada s kým ť ti líbo jědiž Pass. 608, vezmi svuoj list a sada napiš padesát ČE. Výb. 1. 1065, (sladovník) hrabe neuſada Hrad. 133ᵇ, Ježiuš ſada na jednom úporu vece tamt. 78ᵇ, poslúchaj mne tuto ſſada AlxV. 202, wſada na moře Mand. 42ᵇ; zřídka odchyl. *sěda*:

pak wſyeda na ňe (dobytče) bude je zpravovati Štít. ř. 212[b], potom ſieducz k stolu jedie Mill. 110[a]. Part. *-l*: *sědl;* krev sě ſſiedla Pass. 295, sſiedlo sě jest ſirdcze jich ŽWittb. 118, 70, stien skály wyſyedlee Pror. 23[a], poſyedlo jest třěsenie licoměrníky Pror. 24[a]. Part. *-s*: *sěd*; (Oldřich) ssěd s koně mečem cěstu proklesti DalJ. 58, ssěd s koně tamt. 13, a tak wſſiedſſe pryč zapluli Pass. 608, ta saň sě rozſiedſſy Pass. 355. Part. pass. *sěden*: poſiedeny pl. Nom. Pass. 469. Subst. verb. *sědenie*: jako rozſyedenye zdi vysokéj Pror. 22[a].

skýsti, skytu skyteš stb. skyt- (skytati). Tvary některé v češtině pozdější jsou ze třídy jiné, stč. ve tř. I. Praes. *skytu*: svět skyte někaké ochotenstvie ŠtítV. 11; slušie znamenati, když poskyte jemu bóh toho, co j' prosil, aby to vesele přijal Štít. uč. 137[b]; kdež čěstě zkytu hrále AlxH. 8, 24: (dar) nám bohové ſkytu Troj. 64[a]. Imperf. *skytiech*: druh před druhem pod meč šíji ſkytieſſe Pass. 498. Aoristy *skyt-:* Tristram napi sě jeho (pitie) . ., poſkyte jeho také panně Tm. 89, a oni húbu plnú octa poſkytu ústóm jeho ČEvang. 45 obtulerunt. Infinitiv *skýsti*: nemóž li t poſkyſty Štít. uč. 43[a], pokrmu poskýsti MC. 78, chtě sě v smrt poſkyſczi AlxBM. 4, 22. Part. praes. *skyta*: zkyta před sě vás kterého AlxB. 1, 20, Part. pass. *skyten*: pánu Kristovi žluč byla poſkytena Mand. 2[a].

šed- v. *jíti.*

vésti, vedu stb. vesti vedą ducere, velmi často vyskýtá se v aor. jednoduchém: i přijěchu Ježíšě i wywedu ČEvang. 44, tu ju sluhy pojemše přěde ň przywedu Pass. 319 atd.

vlásti stb. vlasti vladą imperare, má ve staré češtině tvary ve třídě této, které v češtině nové jsou ve třídě II. Infinitiv *vlásti:* (črt) wlaaſty t bude myslí Štít. ř. 134[b], člověk bude jím (koňem) wlaaſty tamt. 135[a]; subst. verb. *vladenie:* nad lidem, kterýž hospodin dal tobě k vladení Kar. 87. Imperf. *vladiech:* Bracislav vladieše DalJ. 74. Aoristy *vlad-:* (amazonské panie) sú poručily mužóm oránie a sami zemiu wladu DalC. 10. atd.

Vzor 2. *nésti, nesu.*

Kmen infinitivní *nes-;* kmen praesentní *neso-*, *nese-*.

Sem patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní se končí souhláskou sykavou *z*, *s*. V češtině zejména slovesa *hrýzti* (gryz), *lézti* (lěz), *vézti* (vez), *nésti* (nes), *pásti* (pas), *spásti* (sъ-pas-) salvare, *třiesti* stb. tręsti (trens). Srov. Miklosich 2, 421; 3[1] 113; 3[2] 100 (379); a Jungm. Sl.

Praesens 3. pl. délka dosvědčena: ktož neſvv Štít. ř. 62, jižto paſuv lid mój Pror. 71[a].

Aorist jednoduchý sg. 1. *nes*, doklady v. dole při *lézti;* 2. a 3. *nese;* pl. 3. *nesú*, doklady hojné.

Infinitiv *nésti:* neeſty Štít. ř. 98[b], aby bylo lehko neeſty břiemě tamt. 100[a], chtiec napaaſti svú vóli tamt. 125[b].

Pro supinum nemám dokladu.

Part. praes. *nesa*, *nesúc-*: neſuvcz Pror. 21[b], ſneſvvcz Štít. ř. 138[a], nalezuucz Pass. 16.

Part. *-l nesl*; vedlé toho též *nesel*, *nes*: tu s' těžkú práci neſel Pass. 302; nalez sem to Alb. 12[b], nalez jej invenit ŽKlem. 128[b].

Part. *-s*: *nes nesši*; vedlé toho i *nesv*: člověk nalezw milost dopracije sě daru Štít. ř. 215[a].

Part. pass. *nesen*, *vezen*; vedlé toho je také *nešen*, *vežen*, bezpochyby vlivem IV tř. nošen, vožen (není též pašen, poněvadž ku *pásti* není ve IV. tř. slovesa a participia *-šen*).

Slovesa jednotlivá.

hrýzti stb. grysti gryzą gryzeši mordere. Praes. *hryzu hryzeš*: črvie mě hryzu Alxp. 157, (ichneumon) chytí hada za hlavu a tu ho zahryze Har. 2. 241. Infinitiv *hrýzti*: dráti a hryzty maso Štít. ř. 163[b], nechtiec sě hryſty ani svářiti Alb. 18[b], uč své děti uhlie (sic) hrýzti Smil. Přísl. Výb. 1. 843. Part. pr. *hryza*: tu (v kostele) mezi sobú nepřiezni počnú hryzucze se o stolice Štít. uč. 111[b]. Za sloveso toto bývá nyní příslušné iterativum *hrýzati*, *hrýžu*.

lézti, *lezu lezeš*, stb. lěsti lězą lězeši gradi, má hojné a dílem velmi vzácné (pro 1. os. jedn.) doklady pro aor. jednoduchý *lez*: nenalez non inveni ŽWittb. 68, 21, nalez Davida sluhu mého iuveni ŽPoděbr. 88, 21, nalez kroniku v Boleslavi, DalC. Úvod 3 (= nalezl jsem, var. nalezech); když jejie tělo omyti chtiechu, nalezu na jejie životě ukrutnú žíni Pass. 30, když sě koráb roztroskota, tu najú jední přievozníci nalezu Pass. 291, a jakž ju brzo rozvázachu, tak ji inhed zdrávu nalezu Pass. 457 a j.

nésti stb. nesti nesą ferre. Aor. jednoduchý 3. pl. *nesú*: když bochnec přinesú, sv. Petr veče Pass. 296, učenníci jeho tělo jeho pochopivše na koráb wzneſſu . . ., tu sú anděla vuodci jměli Pass. 353 a j., často.

s-pásti stb. sъpasti sъpasą sъpaseši servare; nč. spasiti. Praesens *spasu*: meč mój neſpaſe mne ŽWittb. 43; imperat. *spasi*: zpazi mę EJ.; part. *-l*: ſpaſl si ny ŽWittb. 43, loket jich neſpaſl jest jich tamt. 43; *spasen*, *spasenie* zůstalo i nč.

třiesti stb. tręsti tręsą movere. Střídnicí za *ę* jest ve stčeštině *a*, *á* nebo *ě*, *ie*, podlé toho, není-li či je-li příčina ku přehlasování zpátečnému (srov. *miesti*, *přiesti* a j.). Praesens *třasu třěseš* . . . 3. pl. *třasú*: jimž sě dušě velmi trzyeſſe Alb. 35[b], ſtrſieſſie hlavy conquassabit capita ŽKlem. 93[a], všeliký potrzyeſye hlavu svú Pror. 67[a], země sě třese ŠtítV. 179, ruce sě wztrzeſſeta Štít. ř. 70[a], prach otrzeſſem s sebe tamt. 222[a], (z)ztrsazzu sě hory i skály Pil. c, skály potrzaſu sě Pror. Isa. 54, 10, wztrzaſſu sě ŽKlem. 82[b], ano se velikú hrozú trzaſu všecky jeho kosti Štít. uč. 154[b], wztrzaſu sě mé všecky kosti Štít. řeči 121[b]. Imperativ *třěsi*, *třěs*: otrzyes sě z prachu Pror. 39[b], prach z svých noh

otrzyeſte Krist. 50ª, vytřes měšec Pam. 3. 128. Imperfektum *třěsiech:* paní sě hořem vše trzieſſieſſe Hrad. 141ᵇ, (pústenník) strachem veškeu sě trzieſieſſe Pass. 341, země se trzeſyſſe Alxp. 84, trſieſiechu sě ŽKlem. 39ª a 8ª, lidé trzyeſyechu sě Pror. 116ᵇ, když pražmu rukama trzyeſyechu Alb. 5ª. Aorist jednoduchý *třas* 3. pl. *třasú:* všichni údi v něm se wztrzaſu Hrad. 145ª, doňadž ščěpóv neotrsazzū, přihodi sě toho času, včě Pilat na ščěpy zřieti Jid. 73; os, 2. a 3. jedn. *třěse*: potrzieſſe sě země, skály sě počěchu sědati Hrad. 92ª, země sě potrzieſſe Pass. 322, centurio uzřě, že sě země potrzyeſſe ML. 106ᵇ, ciesař hněvy sě vešken potrzeſye i čtící zmrtvě v těle Kat. 78. Aor. složený *třěsech:* tu sě strachem třesechu ŠtítV. 247. Infinitiv *třiesti:* kaž jablek natrsiezty Jid. 80, ot něhož sě trſieſti budu ŽKlem. 17ᵇ, země trzijeſty sě bude Štít. ř. 131ᵇ, ŽKlem. 145ᵇ, Judáš . . počě sě trzieſti Hrad. 77ᵇ. Part. praes. *třasa, třasúc-:* kněz velikým hlasem trzaſa sě uslyšal Pass. 342, trzaſſa sě Kat. 124, sě otrzaſa Krist. 107ª, Pass. 214, činí ju (zemi) trzaſſiuciu ŽKlem. 103, 32. Part. *-l třásl třiesli:* země trſaſla sě ŽKlem. 58ª, 10ª, trſaſlo sě jest srdce mé tamt. 105ª, inhed sem sě potrzaſl Pass. 463, wztrſaſla sta sě rty má ŽKlem. 127ᵇ, jakž sě trzyeſly (pohané) Kat. 2, od toho sú sě potrzyeſly Pror. 100ᵇ, bydliščě (plur.) jich potrzyaſla sě Pror. 98ª, potrzyaſly sú sě všecky kosti mé Pror. 71ᵇ. Part. *třěsen*, subst. verb. *třěsenie:* posědlo jest trzyeſenye licoměrníky Pror. 24ª, trzieſienye ŽKlem. 87ᵇ. Atd. Odchylky jsou do sklonku XIV. stol. velmi řídké; otrzyeſu s sebe vešken prach sg. 1. Štít. ř. 132ª, až sě třasiech Svár 931 (rým: patřich), potrzaſſenye hlavy ŽKap. 43, 15; hojnější jsou ovšem od stol. XV, kdy pravidlo staré propadá: třesa sě Tm. 122, trzieſucz sě před tebú NRada 594; ale pravidlo se konečně zapomnělo, tvary některé setřely rozdíl *a* — *e* nebo bez rozdílu oboje mají: *třasu třaseš* . . i *třesu třeseš*, *třásl třásli* atd. na př. hruštičkou zatřasu, děvčátek natřasu Suš. 384, celé se zatřasu tamt. 217, až se všetek třasu tamt. 306, srdečko se třase tamt. 452, já jich natřesu tamt. 385, až se ruka třese tamt. 178, celý se třese tamt. 410; zemětřesení zůstalo při způsobu starém.

vézti stb. vesti vezą vehere, má hojné doklady pro aor. jednoduchý 3. pl.: z Polsky sto vóz zvonóv wywezu, jiných klenotóv mnoho przywezu Dal. 43, a j.

viezti, vazu vězeš, stb. vęsti vęzą firmare; part. praes. *vasa vasúc*, aor. *věžech*, part. pass. *věžen*, subst. verb. *věsenie;* v. Listy filol. 1879, 237.

Vzor 3. *hřésti, hřebu.*

Kmen infinitivní *greb-;* kmen praesentní *grebo- grebe-*.

Sem patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní se končí souhláskou retnou *b, p, v* (pro *m* není příkladu). V češtině zejména

slovesa *dlub-* slc. dlbsť (delb), *hřésti* (greb), *skústi* (skub), [*čřieti* čerp], *súti* (sъp), *tepu* (tep), *pléti* (plêv), *žíti* (živ). Srv. Miklosich 2, 421; 3¹ 115; 3² 101 a 380; a Jg.

Praesens pl. 3. (ženy rúcho) piestem tepvv Štít. ř. 67ᵃ.

Infinitiv. Na přechodu od kmenové souhlásky retné k souhlásce *t* (-ti) vyvíjí se při práci mluvidel mimovolné *s*, zíeb-*s*-ti nč. zábsti. Tím vzniká skupenina *bst*, *pst*, která někdy zůstává, jako v zie*bs*ti, skú*bs*ti, někdy retnici odsouvá, jako ve hřé*s*ti m. hřé*bs*ti. Jindy odsula se retnice dříve, než se mimovolné *s* vyvinulo: pléti m. plé*v*ti. V inf. stb. gre*bs*ti, gre*s*ti, gre*t*i jsou všecky tyto způsoby při slovese témž.

Supinum nemá dokladu.

Tvary ostatní jsou impt. *hřebi*, impf. *hřebiech*, aor. *hřebech*, part. pr. *hřebu*, part. *-l*: *hřebl*, *-s*: *hřeb*, *-ns*: *hřeben*.

Slovesa jednotlivá.

čřieti, stb. črъti črъsti črêsti, praes. črъpą haurire; přešlo do vzoru 6. *mřieti*, *mru*, v. t.

dlbsti stb. dlъbsti dlъbą sculpere; infinitiv slc. dlbsť; part. pf. pass. *dlben:* izdrezana vel izd(olb)ena sculpta sigilla Greg.; litery -olb- v rkp. jsou nejasny, čtení nejisto. Za to ujaly se tvary jiné podlé třídy V. 2.

hřésti stb. grebsti gresti greti, praes. grebą sepelire. Praesens *hřebu hřebeš:* v ňemžto (rově) mě pohrzebu Hrad. 108ᵇ. Imperf. *hřebiech:* Dobeš hrzebyeſſe mrtvé Alb. 20ᵃ. Aoristy *hřeb-:* pohrzebu ju (Libuši) DalJ. 8, jej pohrzebechu Tm. 32 aj. Inf. *hřésti:* nenie co zahrsezztý ApŠ. 38, káza jej pohrzeſty DalC. 31, pohrzesti tělo Hrad. 92ᵇ, kúpichu pole pútníkóm hrzeſti Hrad. 89ᵇ, pohrzeſty mrtvého Štít. uč. 138ᵃ atd.; s chybnou jotací pohrzieſti DalH 31, pohrzyeſty Kat. 74; dial. hriebsť slc. 115. Part. praes. *hřeba*, *hřebúc-:* nebieše kto hrzeba ŽWittb. 78. Part. *-l:* *hřebl;* tuž j'ho pohrsebli ApŠ. 114, by pohrzebl otce Štít. uč. 51ᵃ. Part. *-s:* *hřeb;* za tři dni chovali jeho nepohrzebsse Boh. 352. Part. *-n:* *hřeben;* pohrzeben Mast. 340, pohrzebeno jest ŽKlem. 33ᵃ, že jest pohrzeben Alb. 49ᵃ, umřěl i pohrzeben Štít. uč. 10ᵃ atd. Sloveso toto zaniká v této třídě a ujímá se za ně denominativum *pohřbiti:* tělo jest pohřbeno Har. 2. 298, pohřben jest Bibl. Kral. atd.

pléti stb. plêti plêvą plêveši eruncare. Praesens *plevu*, *pleveš;* oráč ji (roli) pleve a tratí v ní býlé škodlivé ŠtítV. 56, súsědy ven wyplewemy od nás Pulk. 13ᵇ. Aorist *plech:* když wyple ze země Němce DalC. 46. Inf. *pléti:* počne pleety nehodné a saditi hodné Štít. ř. 72ᵃ, ten bude plety zemi svú Pror. Isa. 28, 24, když kopřivy nemóž wyplety DalC. 32. Part. praes. *pleva*, *plevúc-:* zahradníci ořic, kopajíc, branami drhnúc, plewucz nepřěstávají klidiec zahrady Štít. ř. 189ᵃ. Tvary praesentní (s kmenem

pleve-) zanikly a místo jejich zaujaly tvary analogií vzniklé ve třídě I. 7 (se kmenem *ple-je-*, podlé inf. *ple-*ti atd.)

skúbsti, skústi stb. skubsti skubą evellere. Inf.: počě s své hlavy šedivé vlasy ſkuſty Pass. 326; v jiném rkp. Pass. (z roku 1395) a taktéž v tiscích je na témž místě skúbsti Jg.; dial. skúbsť slc. 115. Mnohé tvary vyvinuly se podlé třídy V. 2.

súti stb. suti sъpą fundere. Praesens *spu, speš*: rozeſpes jě dissipabis eos ŽKap. 143, 6; sladovník.. oſpe jej (svůj slad) jako zahradu Hrad. 133ª; bývá to někdy, že někdo sbieraje jahody nebo češe víšně uzří jich několik na některé nesnadné větvi aneb na příkré skále, chtě jich dosieci, brzo ty rozſpe, ješto j' měl dřéve; takéž ť často bývá, chtiec odpustky vytúlati (t. po poutech) rozſpu snad hotové Štít. uč. 45ª; bývá, že sbieraje jahody někto uzře někde jahody, k nimž musí přes bláto neb přes některú příkrú stráni, chtě těch dosáhnúti padne jda i rozspe ty, které již měl v úborce dřéve; takéž některá chtiec býti světějšie pójde túlat sě po odpusciech i rospe snad hotovú svatosť ŠtítV. 20; ospe sě dietě Lék. kn. 1544 Jg.; když sě brada spe Všehrd V. 45; prodavači ukrojie neb víſpu toho, což mají Štít. uč. 96ᵇ, to všecko zaſpu (3. pl.) prstí Mand. 76ᵇ, (vody) sě povětřím rozspú a zemi ospú Alan. v. 500 (St. Skl. 1. 163), proſpau se na ň pokušení Milíč Jg. Imperativ *spi, spěte:* prozpi kurencóm MVerb.; popel roſpiete t. j. rozspěte Pass. 374; naspi do hrnce dobré země Štěp., pospěte hlavy popelem Solf. Jg. Aorist *such:* knieni německými mniškami kněžě osu a prostořěcě sě na ň prosu řkúc DalC. 45; milosť v ústech sě jie rozsu, ke všěm ctnostem tak sě prosu Alan. v. 161, obsuchu mužě děvčie střěly DalC. 10, osuchu DalJ. rkp. VLZ ib.; (mnišky) sě na ň (na Spytihněva) osuchu a.. prosuchu DalJ. 45 rkp. V; kopec na paměť ssuchu DalJ. 68 rkp. Ff. Infinitiv *súti:* když by kto dědinu směnú přijal, žádný nemóž jeho sſuti Řád pZ. 70; Alexandr káza přivésti obrazy měděné a do nich naſuti uhlé živého Alxp. 77; (Alexandr) přikázal všecky (sloupy) prodlabati a v každý pět set zlatých wſuti Alxp. 94; káza plný koráb pšenice naſuti Apoll. 132ᵇ. Part. praes. *spa, spúc-:* (sladovník) wyſpa svój slad na hromadu oſpe jej jako zahradu Hrad. 133ª, horúcie uhlé proſpucz Pass. 134. Part. *-l: sul*; hospodin proſul hněv effudit Pror. Jer. Lament. 4, 11; hospodin proſul jest hněv rozhněvánie svého tamt. Isa. 42, 25; syn Katonóv živého uhlé sobě v hrdlo nasul Tkadl. 1. 34; o ňemž se všeckno osulo tamt. 17. Part. *-s: suv*; (zemi) popelem poſuwſſe Pass. 381, popela na svú naſuw hlavu Štít. ř. 205ᵇ. Part. *-t: sut;* ot vrchu do pát oſuty jsme mnohými hřiechy Štít. ř. 132ª, obilé sſute ODub. 72, ostatek toho kostela zaſuto rumem Pref. 39. Sloveso toto časem zaniká a na jeho místo vstupuje jeho iterativum *sypati*. Kromě toho v jazyce novějším přidělány jsou ke kmenu infinitivnímu *su-* také tvary praesentní *suje-*, za staré *spe-*.

šíti stb. šiti (šiją) suere, nemá zde dokladu, jako je na př. stb. šьvenъ a jakož by se mohlo předpokládati podlé iterativa *šívati*; jest ve vzoru I. 7.

tep- stb. teti tepą tepeši ferire, má mnohé tvary a zvláště infinitivní podlé třídy V. 2, *tepati* za *tépsti* atd.; tvary praesentní zachovány na mnoze ze třídy této: Praesens *tepu*, *tepeš:* že mě tepeſſ Mast. 387, lehčějie ť tepe dievčie ruka DalC. 4, (Hektor a Achilles) vražedlně se tepeta Troj. 127[b], ženy rúcho piestem tepvv Štít. ř. 67[a]. Imperf. *tepiech:* (Čechové) Vlachy tepiechu DalJ. 61, (Protoslav) Trojanské tepiſſe Troj. 107[a], netopýřové tepijchu rytieře v tvář Alxp. 88. Part. praes. *tepa*, *tepúc-:* tepucz Troj. 106[b] aj.

ziebsti stb. zębsti zębą zębeši dilacerare, congelari. Střídnicí za ę jest *a (á)* nebo přehláska *ě (ie)* podlé toho, jaká jest hláska nebo slabika následující. Praesens sg. 3. *zěbe,* pl. 3. *zabú* vl. *žabú;* pt. *zábl, ziebli;* inf. *ziebsti*; atd., jako při přiesti, třiesti a j. Dokladů starých nemám. Se starým *ziebsti* souvisí dial. *zíbst;* v *zábsti* analogií dosazeno zase *a* jako ve *třásti*, *másti* aj.

žíti stb. žiti živą živeši. Praesens *živu živeš:* zlým uzywes toho Mast. 428, vziues tamt. 377, zlým toho zaživeš Lab. 19, 2, tak poziweſs kvasu NRada 1370, smrť zziwe jě depascet ŽKlem. 48, 15, on tu škodu (ukradenou věc) přijem i zywe (užívá) ODub. 26, jeden pevnějie jich (odpustkův) vzywe než druhý Štít. uč. 147[a], ať zase oziwe Mart. 30[a], tato má práce ochrany vžiwe Har. předml., dobytek toho neužive ŠtítV. 65, uživem bytu dobrého Pam. 3, 82, tak své práce uživete ŠtítV. 65, (popravcové) obilé vše wyziwu NRada 1268, nechajť tvé ctnosti pozywu ať z této núze obzywu 3. pl. Tm. 192. Imperativ *živ(i):* co s' viděl, uživ toho Lab. 53, 1; což paní ukáže dskami, toho poživ Půh. 1. 205. Infinitiv *žíti*: kto bude tvé sbožie zity Hrad. 145[b], pohnaný má zástupcě své jmenovati a těch pozyti ODub. 9. Part. praes. *živa*: (králové) berni zzywucze berú jiné pomoci Hrad. 106[b], kteréžto věci duostojny jsú vždy zywučie paměti Troj. 1[a]. Part. *-l*: *žil, žíl*; (sv. Prokop) klášterského nic je nezyl Hrad. 9[a], bratr tvój byl jest umrl i ozijl Krist. 66[b]. Part. *-s*: *živ* (*v* kořenné); buoh z svého božstvie rady pozyw Kat. 106. Substantivum verbale *živenie*: za mého ziwenye. Hrad. 38[b]. Tvary s *živ-* zanikají ustupujíce novotvarům se *ži-*, praes. *žije-* místo *žive-*; dosud zachováno *živoucí*.

Vzor 4. *péci*, *peku*.

Kmen infinitivní *pek-;* kmen praesentní *peko-*, *peče-*.

Sem patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní se končí souhláskou hrdelnou *g* (*h*), *k*, *ch*. V češtině (která nemá příkladu pro *ch*-) zejména: *léci* poléknúti stb. lęšti curvare (lenk), *péci* (pek), *řeci* (rek), *sieci* (sěk), *téci* (tek), *tlúci* (telk), *vléci* stb.

vlêšti (velk), *léci* stb. lešti lęgą (leg, leng), *moci* (mog), *přieci* (preng), *sieci* (seng), *střieci* (strêg), *stříci* (strig), *vrci* (verg), *žéci* (žeg). Srov. Miklosich 2. 421; 3[1] 117; 3[2] 103; a Jungm. Sl.

Praesens 3. pl. délka dosvědčena: jižto rzkuv Pror. 3[a], vlast vaši ſezhuv tamt. 1[a], ež nemohvv rozuměti Štít. ř. 81[a], nechať tě opowrhuv tamt. 123[a], mohú řéci Štít. uč. 74[a]. Před příponou praesentní -*e* mění se souhláska hrdelná v podnebnou, *pek-e peče;* změna tato v době pozdější a v nářečích obecných přenáší se odtud také do 1. sg. a 3. pl.; *peču, pečou, můžu, můžou* atd.

Imperativ *peci, pecěm, pecěte:* otzeci t. j. otsěci amputa Greg., zpievajte a rzczyete Pror. 79[b], rcyemy Krist. 11[b], wrrziem sě o ni (sukni Kristovu) Hrad. 89[b], jmúce jeho vzzyete t. j. užžěte Pass. 374; častěji se ztrátou samohlásky *pec, pecme, pecte.* Sykavky *c, z* jsou zde měkkosti střední *(ć, ź)* a mění se, dílem ve tvrdé *c, z* (ve výsl. nč.), pec, pomoz, dílem v podnebné *č, ž,* peč, pomož*;* viz doklady při *moci.*

Imperf. *pečiech,* později zoužením *pečích;* potok tečiſſe Alxp. 118, vojsko (přeplúti) nemožyſſe tamt. 95, Thoras nemilostivě ſecziſſe Troj. 127[b] atd.

Aorist jednoduchý: sg. 1. *pek,* nemoh zvěděti non potui v. dole při *moci;* sg. 2. 3. *peče;* du. 3. *pečeta,* ta dva mužě leſeta nicě v. dole při *léci (leh-);* pl. 3. *pekú,* doklady hojné. — Aorist složený *pečech;* archaismus *rekosta* v. při *řéci,* doleji; elidující *řiech, řiesta, řiechu,* doklady v. též dole při *řéci.*

Infinitiv *péci;* chci to rzeeczy Štít. ř. 8[a], ſprzijeczy sě Štít. ř. 98[b]. Hláska *c* je z původního *gt, kt: péci* = pekti, *moci* = mogti. Ale *t,* které tu kdysi bylo a které v infinitivech jiných (*nésti* atd.) dosud je zjevno, zde se nevidí, a proto jazyk znova si je tam přidává; jazyk spisovný má *péci, moci,* a tak i některá nářečí (*pec, tec, tuuc* opavsk. Šemb. 56; *peć, sec, moc* bělohorské na Slovensku, Šemb. 67), ale většinou má jazyk obecný -*cti,* -*cť* nebo -*ct:* piecť slc. 113 a 116, poď mi z vody pomocti Suš. 154, nebudu moct robit Suš. 119, říct, utýct, pomoct Us. Způsob tento dosvědčen jest i z doby starší. Jungmann cituje z r. 1445: jakož mocti budu Dipl. 1445, a Blahoslav píše, že za jeho dob v Plzni a Klatovech říkají řícti a vrcti Blah. 267.

Supinum *pec:* vyjda ſecz sěna Cis. Mus., nechodiec na posteli lecz Trist. 260.

Part. praes. *peka, pekúc-:* rzkuvcze Pror. 5[a] atd.

Part. -*l: pekl;* vedlé toho záhy i *pek:* v krásu jsi sě oblek induisti ŽWittb. 103, 1, v krásu oblek s' sě ŽKap. tamt., on jest rzek ŽKlem. 32, 9, rzek bóh tamt. 37[a], to bieše rzek Pass. 198, wiwrh národy a rozdělil zemju ŽKlem 61[b].

Part. -*s: pek, pekši;* vedlé toho i *pekv:* rzekw to zavola řka Štít. ř. 110[b], odrzekwſſe se Štít. uč. 25[a], przemohw závisť.., przemohw lakomstvo.., przemohw lakotu.., przemohw lenosť..,

przemohw smilstvo.. Štít. uč. 98[b], mohwſſe zlé voliti volili dobré Štít. ř. 97[a], mohwſſe mezi syny božími býti tamt. 218[a], lehv, pomohv Har. 1. 214 a 235; atd. Blahoslav zavrhuje tvary tyto Blah. 272.

Slovesa jednotlivá.

léci stb. lešti lęgą lęžeši decumbere. Kmen praesentní má ve stb. nosovku *ę*, lęg-, lęgą lęžeši atd.; kmen infinitivní *e*, leg-, lešti. Podlé toho žádáme stč. praes. *lahu*, *ležeš*... 3. pl. *lahú:* prve než ležeš Pass. 614, tvá múdrost to zjedná, že s tebu lezie t. j. leže (ulehne) Trist. 327; pro tvary s *a* je doklad: mužie v Libici lahú sě tajiece DalJ. 11 rkp. V; častěji jest tu odchylkou *e:* oblehu Jerusalem circumvallabo Pror. Isa. 29, 2, nelehu non decumbam Tm. 102, na ňehož nalehu AlxV. 1314, na zemi lehu iacebunt Pror. Jer. 25, 33, ve třech nedělěch wylehu se z vajec kuřence Mand. 18[b]. Pro imperativ *lez(i)* nemám dokladu. Aor. jednoduchý *leh,* du. *ležeta:* ta dva mužě zrádná sen hi on přěd vozem padna leſeta nicě AlxBM. 1[a]. Infinitiv *léci:* mój úmysl mienie uleczy Hrad. 43[a], ta j'mu (nemoc bohatci) nedadieše uleczy tamt. 142[b], Radislav musi v to podléci DalJ. 28 L, lczy spáti AlxV. 592 aj. Supinum *lec:* nechodiec na posteli lecz Trist. 260. Part. praes. *laha;* za to *leha:* sv. Jan.. wzpoleha na jeho lóně počě praviti Hrad. 77[a]. Sloveso toto zaniklo mimo part. lehl, leh, ležen, vytlačeno slovesem *lehnouti.*

-léci, stb. lęšti lęką flectere. Praes. sg. 1. *leku* m. žádaného *laku:* tiemto mužóv polekv, kdežto mocú nedoteku (praví Vlasta) DalHr. 9. Infinitiv: že jsú měli zvěři poleczi Trist. 248. Part. *-l:* provazy polekli v uosidlo ŽKap. 139, 6 atd.

moci stb. mošti mogą posse. V praesens vedlé *móže-* bývá v 3. sg. a 2. du. a pl. též *móž-:* to nemoſ býti esse non potest Túl. 72[a], což býti moz NRada 189, žádnému to nepomoz tamt. 190, pomoz jim hospodin i spase jě adiuvabit ŽWittb. 36, 40, ať mi pomůz B. Kral. (NZák. 131[b]), mozly mi to přijíti Mast. 13, jen čistie oči svatých mozzta viděti krále nebeského Štít. ř. 79[b], mozte-li mi radu dáti Kat. 80, móžte rozuměti ŠtítV. 154, nemůžte bohu slaužiti B. Kral. (NZák. 17[b]), můžte věřiti Pam. 3. 134 atd.; vedlé toho: řéci nemose ApD. a, mozete Mast. 72 atd. Není tu mechanická odsuvka móže — móž', neboť tato měla by se vyskýtati také jinde (peč' atd.); příčina jest jiná, podlé Miklosiche III² 91 syntaktická, ježto móž stb. možь (= mogiz mogja-, jako vědite z věd-ja-te) jest optativ položený za indikativ. Imperativ *mozi;* vedlé toho *mož:* pomůž mi bože Suš. 14; ve Štít. ř. čte se: pomozz hospodine 53[b], kdež zz může se bráti za *ž*, ale jisto to není. Aorist jednoduchý *moh* potui: nemoh j'mu jmene zvěděti, jedno to mohu spomněti, což.. AlxV. 897; mylosirdie tvé pomoze mně adiuvabat ŽWittb. 93, 18; hospodin pomoze mi adiuvit tamt. 93, 17; dva mocná ščíty (rody) moravská v boji zahubi, až sě viec nemožeta opraviti, neb bez mála tu

všichni bychu zbiti DalJ. 73 z rkp. V (DalC. má zde nemožesta; DalFf. nemóžta, praesens; i v DalV. mohlo by býti praesens rozuměno: zahubil dva rody, že se víc opraviti nemohou...); počěchu jeho hledati, ale nikde nemohu jeho nalézti ML. 54[b] atd. Part. *-s* s analogickým *v:* przemohw závisť Štít. uč. 98[b], mohwſſe voliti Štít. ř. 97[a], mohwſſe býti tamt. 218[a].

přieci stb. pręšti pręgą pręžeši intendere. Ve střídě za stb. ę je mimo přehlásku *a, á,* u přehlásce *ě, ie.* Tedy praesens *přahu, přěžeš:* pak-li jě (voly) zaprzahu 3. pl. Pass. 354. Impt. *přěz.* Impf. *přěžiech.* Aorist *přěže-:* zlý sě se zlým (Jidáš s Pilátem) býrzo zzprsiese.., neb sen hi on byl.. Jid. 49; jho na jich (býkův) hlavy zvázav je v pluh spřeže Troj. 26[b]. Infinitiv *přieci*: pochotnějie by bylo, milostí jako jhem ſſprzijeczy sě s Kristem, nežli sě milostí ſprzijeczy s tiemto světem Štít. ř. 98[b], zaprziecy jich (volův) nemoci budú Pass. 354, kaž koně u vóz vprzieczy Trist. 110. Part. *-l: přáhl, přiehli:* kdyby jhem božím przyprzahl sě k němu Štít. ř. 100[a], kak sě byechu ſprzyehly Kat. 156, ješto sú sě ſprzyehly milostí s tiemto světem Štít. ř. 99[b]. Part. *-s: přáh, přiehši;* uprziehſſe Pass. 355, mečě na ně oprzyehſſe Pass. 626, voly připřiehše Pass. 37; odchylkou: sě rozprzahſy Kat. 132. Part. *-n: přěžen;* naprezenimi.. silami intentis viribus Hom. Op. 151[b], pochotno j' s ním ſprzyezenu býti Štít. ř. 99[b], abychom s ním (Kristem) jako ve jhu v milosti jedné ſprzyezeny byli Štít. ř. 99[b]. Subst. verbale: *spřěženie:* pochotné jest ſprzyezenije se mnú Štít. ř. 99[b]. Mnohé tvary slovesa tohoto zanikají, vytiskovány od tvarů třídy II, přáhnúti.

řéci stb. rešti reką dicere. Praesens *reku řku, reče řče rče:* ce uzrecu quid dicam EJ, ce recu tamt., rece dicit tamt.; kořenné *e* ztraceno: rsku svD. 39, rzku Štít. uč. 65[a], rzkuv 3. pl. Pror. 3[a]. Imperativ *řci, řcěme,* vedlé toho *rci, rcěme:* rzczy Pass. 2, rzczyz Pass. 66, rzcziemy Pass. 181, rzczyem Štít. ř. 217[b], rzczyete Pror. 79[b]; rczyz Pass. 73, nerczy Štít. uč. 74[b], 97[b], protož rcyemy Krist. 11[b], rciete ŽKlem. 47[a], rrczyetez Hrad. 97[b]; stb. rьci, rьcěte. Aorist jednoduchý velmi zřídka se vyskytuje: cda rece cum dixisset EJ, když to Ježíš prorcze, zamúti sě v duchu Krist. 89[b] (podlé kontextu snad aorist), v tu dobu, jenž s ním tu biechu, rzeku AlxV. 157[b]. Aorist složený elidující *řiech,* začež záhy pravidlem se stává řéch: A rzech: paní.., jáť toho nemyslím Zlomky Táborské ČČMus. 1874, 117, ieſe reieh quae dixerim EJ (nejisto, v. mé vydání EJ § 43); ona (t. dva synové Soběslavovi) to zvěděsta, že jich otec velmi nemože (nemocen jest), rzesta: „snad bez nají umřieti nemóže“ DalC. 70; rehu dixerunt EJ, páni rziechu DalH. 8, rziechu židové ČEvang. 35, rzechu tamt. 35 a j. (z pravidla), poslové rzechu Pass. 139 (a vždy tak, nikdy ie v Pass.), rzechu DalC. 34, rzechu Krist. (velmi často a nikdy s ie), rzechu Hrad. 27[b] a j. Aorist složený *řečech* má doklad starožitný v recoſta EJ t. j. *rekosta* (kde -ko- ještě nebylo ustou-

pilo analogickému -če-, viz mé vydání EJ § 23), a vyskýtá se častěji v památkách pozdějších za starší řéch, řiech: poslové rzeczechu Kat. 12, páni řečechu DalJ. 8 rkp. L, všichni řečechu DalJ. 49 Ješ., (oba synové Soběslavovi) řečesta DalJ. 70 Ješ.; srov. Listy filol. 1882, 291. Často a zvláště v některých osobách z pravidla bývá aorist slovesa *večěti*, proto má sloveso *řéci* zde poměrně nedostatek dokladův. Infinitiv *řéci:* rseczi ApD. a, počě rzecy Pass. 396, poče rzeeczi syn boží Štít. ř. 122ᵇ, poče rzeczy Alxp. 54, nevie kak rſechzi AlxBM. 2ᵃ (psaním chz, jež v tomto rkpise znamená hlásku *č*, dosvědčuje se středoměkké znění hlásky c v češtině staré). Part. praes. *řka*: rska Jid. 92, rskuczi Jid. 172, rzkuvcz Pror. 5ᵃ atd. Pozoruhodno jest rz*i*ka v Rožmb.: zda by otpieral a rzika 19; nikoliv omyl, nýbrž platná ještě střídnice za bývalé *ь*. Part. *-l: řekl;* dobře je to vyřeklo písmo ŠtítV. 145; -řk-: nerzkli by byli Hrad. 39ᵇ. Part. *-s*: rsek to by rozpat na křížju ApŠ. 139, rzekſſe Pass. 338 atd.; s analogickým *v:* rzekw to zavola Štít. ř. 110ᵇ, odrzekwſſe Štít. uč. 25ᵃ. Part. *-n: řečen; rčen, řčen:* pravda rczena Hrad. 34ᵇ, vyřčeno jest Štít. V. 118. Subst. verb. *rčenie* atd. Slovo *řéci* je durativum, a týž význam má ovšem i part. *řekl*, na př. jejie otci rzekli Syrus Pass. 333; novočesky musíme zde říci *říkali:* durativum *řku* dico vyšlo totiž z obyčeje, spojujeme tedy part. *řekl* s perfektivem *řeknu* a tím vtiskuje se *řekl* též do významu perfektivního, pročež pro žádaný smysl durativní musíme dáti iterativum *říkati*. Totéž je při některých jiných tvarech a slovesích této třídy.

sieci stb. sęg- (sęgnąti) tendere. Ve střídě za ę jest mimo přehlásku *a*, *á*, u přehlásce *ě*, *ie*. Praesens *sahu*, starší *śahu*, *sěžeš*. 3. pl. *sahú* (ne-li dlouze *sáhu*, *siežeš*...): přisahu-li já Jungm., ty mi przyſezeſs Troj. 21ᵇ, tehdá odprzyſyeze sě Rožmb. 117, (Eneáš a Anthenor) przifiežeta město zraditi Troj. 194ᵃ, svědkové przyſahv na kříži ODub. 15. Sing. 1. *(při)sahu* iuro bylo rčení často užívané a skleslo při tom u významu: bralo se za pouhé zvolání a zapomínalo se, že je to verbum finitum a zejména praesens sg. 1. slovesa přisieci. Se změnou takovou z pravidla dostavují se i mimořádné změny hláskové: slovo, které v povědomí našem vypadlo ze svého významu formalního a při němž zapomněli jsme, že jest slovem té neb oné formy a že mu náleží ten neb onen význam formový, slovo takové není chráněno pravidlem obecně cítěným, které onu formu zachovává a udržuje, nýbrž vypadši z významu propadá zároveň proměnám hláskovým mimořádným. Jest to klesání, které má příčiny psychologické. Příklady toho jsou nesčíslné a mnohé z nich jsou zvláště zajímavé. K nim smíme počísti i *(při)sahu* iuro. Říkalo se správně *přisahu bohu*, nebo též *sahu bohu*. Z toho klesnutím významu i formy *přisau (bohu):* přisau já Valento tobě Pam. 3, 119, přisau, bratří, poďme k ňemu tamt. 124, i přisau věř mi tamt.

120, přisau móžeš mi věřiti tamt. 131, přisau poďme, jestiť čas tamt. 116, přisau nevyhraje tamt. 118, Valento sau bohu tamt. 131. Ze *přisau* stalo se dále *přisám*, kterážto změna hlásková tím byla podporována, že místo staršího *sahu* a *přisahu* ujímalo se *sahám*, *přisahám*, sahám bohu Švéd. Z. 74. Tomuto *přisám* rozumělo se nepravě, jako by to bylo *při sám*, a chybné toto pojetí má za následek chybné výklady: že prý má se říkati a psáti *při sám* (místo *přisám*) a *při sám bůh* (m. *bohu*), a že prý má se rozuměti: *při* (mně) *sám bůh* (stůj), *při* (sg. Dat. k Nom. pře, *při* totiž *mé*) *sám bůh* (t. pomáhej), *při* (Akk., totiž *mou*) *sám bůh* (t. podporuj), *při* (= imperat. slovesa *příti*, souditi, tedy = *suď*) *sám bůh*. (Výkladů těchto sbírka ve Slovníku Kottovu I. 107). Imperativ *sězi*: póvod przyſſyez Rožmb. 172, póvod poprzyſſyez sám Rožmb. 117, na tom mi przifiez Pass. 345, przifficz mi Pass. 505. Aorist jednoduchý: sg. 3. *sěže* pl. 3. *sahú:* pústenník doſieze jednéj deščky Kat. 38, když mu przifieze, tehda sě sv. Apolinariš pomodlil Pass. 345, Tristram po svój meč sěže Trist. 221, to řek žák ho k sobě doseže Podk. 956 atd.; odchylkou od pravidla přehláskového v textech pozdějších: (Tristram) koně dosaže Trist. 357, kohož dosaže inhed jeho přetěl Trist. 383; ne tak brzo vesl doſyehu, až běchu blíže při břěhu AlxV. 575 (pro rým). Aorist složený *sěžech:* já doseěžech s hlávky rúbka svého Ans. Star. Skl. 3. 156. Infinitiv *sieci:* póvod má przyſyeczy Rožmb. 22, ničse nemóž obſieczi jeho velikosti Kat. 78, jmá přiséci Půh. 1. 205 a j. Part. *-l: sáhl, siehli;* przyſahl mi Pass. 506, przyſahl sem Štít. ř. 106[b], Mathiáš dozzahl stola ApŠ. 332, abyste doſyehly toho Štít. ř. 106[a], abyste doſiehli Troj. 86[b], Řekové na nás ſiehli tamt. 58[b], všichni přiséhli Trist. 160. Odchylky od pravidla přehláskového v textech pozdějších: jestli by siehl ZS. 347, (páni) přisáhli VJp. 63. Part. *-s: sáh, siehši*; paní doſiehlſy klíčóv Trist. 372; odchylkou doſahſy Kat. 192. Part. *-n: sěžen;* jest vinen, z ňehož poprzyſiezen Rožmb. 69, neobſyezenu tvú dobrotú Modl. 21[a], královstva sú mořem oſyezena Mand. 82[a]

sieci, *sěku*, *sěčeš*, stb. sěšti sěką caedere. Aor. jednoduchý pl. 3. jehož (člověka) potom rozſſyeku AlxV. 164[a], Božějě tu inhed rozsěkú a všicku jeho čeleď zsěkú DalJ. 56.

střieci stb. strěšti strěgą stръgą observare, custodire. Praesens *střěhu, střěžeš:* ſtrſieze hospodin kostí jich ŽKlem. 23[a], když ſtrzezete se Štít. uč. 46[a], příkré krmě ſtrzehu sě lidé Št. uč. 61[b]. Imperativ *střězi*: každý sě ſtrzyez Pror. 58[b], ſtrzyezte sě lichvy Štít. uč. 95[b]; *střež, střežte, ž* podlé praes. a j. Imperf. *střěžiech*: ſtrziežiechu custodiebant ŽWittb. 70, 10. Aorist jednoduchý pl. 3. *střěhú:* Ostrvěné sě ostřěhú DalJ. 108 (kontext žádá aor.), někteří Švábу ostřěhú (DalJ. 100, Ff: vystřiehachu). Infinitiv *střieci*: nechtiec sě ſtrzijeczy Št. ř. 12. Part. praes. *střěha*: ſtrzeha sě zlého Štít. uč. 113[a], ſtrzyehucz Pror. 117. Part. *-l*: *střiehl*; aby sě hřiechu

ſtrziehl Štít. uč. 123[a], aby nás oſtrziehl Št. uč. 118[a], wyſtrzyehl nás buoh tamt. 105[b], wyſtrzyehla sě viny Modl. 148[b], abychom ſtrzyehly sě hřiechu Štít. ř. 182[b], aby sě ſtrziehly Štít. uč. 62[b] atp. Ve Štít. uč. psané -rzie-, -rzye- svědčí pro slabiku dlouhou; stř*ie*hl. Místo *střěh-*, *střieh-* vyskýtá se v době pozdější někdy stř*a*h-, stř*á*h-: střahúc Ben., stráhli zvonu Háj., aby stráhli ho Br., aby se stráhli Ben. Vel. Kom., a taktéž stráhnúti (Jungm.). Změna ta jest způsobena analogií: v době starší je pravidelně *přáhl přiehli*, *sáhl siehli* atd.; od XV stol. pravidlo klesá a vyskýtá se vedlé sebe *přiehli* a *přáhli*, *siehli* a *sáhli* atd.; proto zdálo se, že vedlé *střiehli* může býti *stráhli*; a podobně *straha*, *stráhnúti*. Jiná změna stala se s tímto slovesem v době nové, uděláno totiž z něho od některých spisovatelů *střežiti*; jazyk obecný toho nezná.

stříci stb. strišti strigą tondere. Praesens *střihu*, *střižeš*: beran před tiem, ješto jej ſtrzyzye, utají sě Pror. Isa. 53, 7, když je (jehňátko) ſtrzyhu Alb. 11[b]. Imperativ *střizi*: (v květnu) ovce ſtrziz rkp. z r. 1520 (ČČMus. 1853, 424). Infin. *stříci*: ovce stříci ZS. 352, Part. *-l*: *střihl*, jimiž (noži) prizieſtrzihl vše Hrad. 131[b], když jej (beránka) ſtrzyhly Štít. uč. 47[b]. Sloveso toto časem zaniká; náhradou za ně béře se iterativum *stříhati* pro význam durativní, *střihnúti* pro význam perfektivní; part. *střihl* patří ke *stříci* a bylo významu durativního, ale spojeno byvši při této změně se *střihnúti* vtlačeno jest do významu perfektivního; a tak i part. *střih*, *střižen* a subst. verb. *střiženie*. Totéž, co při *řéci* — řeknúti — řiekati a při jiných slovesích této třídy.

téci stb. tešti teką currere. Praes. všichni vtekuv Pror. 10[a]; impt. viečcě našě (rkp. naſye) teczta slzami Pror. 59[a]; aor. svatý Petr chleb jim poskyte a psi uteku inhed Pass. 296, v tu dobu všichni apostoli uteku Pass. 192, atd.

vléci stb. vlêšti vlъką trahere. Aor. pohanové swleku s něho rúcho Hrad. 89[b], rytieři s něho rúcho ſwleku Pass. 201, pobitých dvě stě powleku AlxV. 2048; atd.

vrci stb. vrêšti vrъgą iacere. Praesens *vrhu*, *vržeš*: neb tu pěť (t. krošův) prowrhu, nebo dřievních osm wywrrhu (sg. 1.) Hrad. 125[b]; nechať tě jako chtiec opowrhuv Štít. ř. 123[a]. Imperativ *vrzi*, *vrzěm*: o čem koli chceš věděti na své mysli przewrž Alxp. 112; téj sukni každy rád chtieše, vecěchu: wrrziem sě o ni, komu sě dostane Hrad. 89[b]. Aor. pl. 3. *vrhú*: tiemž přěsta zlé umyšlenie, tiemž zawrhu (Řekové) vše strachy AlxV. 165[b]. Infinitiv *vrci*: oráč chtě svá semena v zemi uwrczy Štít. uč 53[b].

žéci stb. žešti žegą žьg- urere. Kořenné *e* (*žeg*) seslabuje se v některých tvarech v *ь* a odsouvá se. Je-li v takovém případě i následující hrdelnice změněna v *ž* nebo *z*, tedy setkávají se po vysutí samohlásky dvě sykavky, na př. praes. sg. 2. *žžeš*, part. *žžem*, impt. *žzi*. Tato skupenina někdy mění se v *jž*, *jz*, když před-

chází samohláska, na př. zažhu 2. zažžeš, zajžeš (v. mé Hláskosloví § 108, 10 ε). Odtud pak analogií přenáší se *j* i do tvarů jiných. Praesens *žhu*, *žžeš* . . ., *žhú:* udusiti hněv jak sě zažže ŠtítV. 122, vlasť vaši ſezhuv Pror. 1ª; když sě vnitř jistba zajže ŠtítV. 122, diabel rozeyze žádosť t. j. rozejže Štít. uč. 45ᵇ, jejie tělo vyzzeme t. j. ujžeme m. užžeme ML. 23ᵇ; sing. 1. zajžhu pass. 503, Imperativ *žzi*, *žžěte:* hospodine zzy ledvie mé t. j. žzi ŽWittb. 25, jmúce jeho vzzyete t. j. užžěte Pass. 374; lid bohaty vgzy t. j. ujzi m. užzi ML. 60ᵇ, ſeyzzy vše ohňem skrúšenie t. j. sejži m. sejzi, m. sežzi (*zz* v tomto rkp. znamená *ž*) Štít. ř. 189ª. Imperfektum *žžiech:* již tehdy s knězem biechu, ti Havlovi a Boršovi zzyechu DalC. 85; uhlík zajžéše se ŠtítV. 71. Aor. *žeh-* *žže-:* tehdy město zaſſhu všady AlxH. 2ᵇ, zazhu město Bavoři DalC. 89 (něm. překl.: si zcuntin dy stat an); Saul chudé vgze a bohaté sobě ostavi ML. 60ᵇ t. j. ujže m. užže. Infinitiv *žéci:* chtěvše jeho zzseczi ApŠ. 108, uzeci jě chtěl Pass. 413, káza všěcky zzecy tamt. 330 atd. Part. *-l:* *žehl*, aby zažhli mnoho ohňóv Alxp. 98. Jde zde ještě o výklad tvaru *rozžal* atp., m. *rozžehl*. Pravdě podobné vyložení jest, že se zakládají na *rozžhnu*, které změněno v *rozžnu* bralo se za sloveso třídy I. 5 (*pnu*, *žnu* . . ., pt. *pal žal*) a dostalo v tom pojetí tvary *rozžal*, *rozžav*, *rozžat*. Avšak v ML. čte se: svieci rozzew a ke zdi ji přilepiv 134ᵇ, t. j. *rozžev*. Není-li to chyba jen písařská (rozzew m. rozzehw) a mluvilo-li se *rozžev*, tedy byla by změna *-žev* *-žav* jako v *šel*, *šal* atd.

Vzor 5. *pieti*, *pnu*.

Kmen infinitivní *pen-;* kmen praesentní *pьno-*, *pьne-*. Sem patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní se končí souhláskou nosovou *m*, *n*. V češtině zejména: *čieti* praes. čnu (čen), *kléti* klnu (klen), **mieti* mnu (men), *pieti* pnu (pen), *tieti* tnu (ten), *žieti* žnu (žen), *dúti* dmu (dom), *jieti* jmu (jem), **žieti* žmu (žem). Srov. Miklosich 2. 421; 3^1 120—121; 3^2 104; a Jungm. Sl.

Samohláska před *m*, *n* jest *o* (z původ. temného a_2) neb *e* (z pův. jasného a_1). Končila-li se s *m*, *n* slabika (to bylo zejména ve všech tvarech infinitivních mimo part. pьnъ atp.), tedy souhlásky tyto s předcházejícím *o*, *e* dílem (na př. ve stblh.) změnily se v nosovky *ą*, *ę*, dílem (a to zejména v češtině) ve příslušné střídnice týchž nosovek. Jest-li že však *m*, *n* nebylo na konci slabiky, nýbrž mělo za sebou samohlásku další (to pak bylo ve tvarech praesentních a v pt. pьnъ), tedy nosovka nevznikla a samohlásky *o*, *e* nadto (z příčiny jiné) seslabily se v *ъ*, *ь*. Tedy da_2m- dom- inf. dąti praes. dъme-, pa_1n- pen- inf. pęti praes. pьne-.

V češtině jsou za *dą-* a *pę-* tvary střídné *du-* a *ṕa-*, za *dъme-* pьne- pak jest *dme-* a *pne-* atd. Tvary slovesné mají dílem kmen *du-*, *ṕa-*, dílem kmen *dme-*, *pne-*; tedy kmeny na oko

velmi rozdílné. Rozdílnost tato sama vede časem k novotvarům analogickým: k *du-* přidělávají se (podlé I. 7) také ty tvary, které jsou při kmenu *dme-*, a naopak ke kmenu *dme-* přidělávají se (podlé třídy II, podobností praesentu *dmu dmeš*, *pnu pneš* . . s *padnu padneš* . . .) ty tvary, které jsou při *du-*. Následkem toho jsou pak v jazyce dupplikaty přemnohých forem těchto sloves: inf. *dúti* a k tomu *dmouti*, pt. *dul* a k tomu *dmul*, *duv* a k tomu *dmuv*, *dut* a k tomu *dmut*, praes. *dmu* a k tomu *duju*, impt. *dmi* a k tomu *duj*, *kléti* a *klnouti*, *píti* a *pnouti* atd.

Tvary s původním *-en-* a stb. ę mají v češtině na témž místě nepřehlasované *a*, *á* nebo jeho přehlásku *ě*, *ie*. V participiích *ṕal*, *ṕav*, *ṕat* oboje vedlé sebe bývá, podlé toho, jaké je zakončení: sing. *ṕal ṕala ṕalo*, du. *ṕala* (masc.) *pěle* (fem. neutr.), plur. *pěli ṕaly ṕala;* sing. *ṕav* (masc. neutr.) *pěvši*, plur. (a spolu du.) *pěvše;* sing. *ṕat ṕata ṕato*, du. *ṕata pětě* (fem. neutr.), plur. *pěti ṕaty ṕata*. Podobně mají se k sobě supinum a infinitiv: *ṕat pieti*. Totéž pak nalézá se při slovesích *slyšěti* a p. (v třídě III. 2.) a ve vzoru *hazěti* (V. 1[b]). Pravidlo o této přehlásce, vyložené v mém Příspěvku k historii českých samohlásek (Sborník vědecký II. 1870) §. 31 a j., jeví se v textech stol. XIII a XIV tak důsledně, že odchylka je pravou vzácností; ale potom staré pravidlo se zapomíná, jemné rozdíly se stírají a následuje klesání: ve stol. XV vyskýtá se vedlé *pal pěli* také *pěl pali* atp., a v pol. stol. XVI tvary se uniformují: za bývalé *ṕal pěli* jest *pal pali*, a taktéž *pav pavši* a *pat pati*. Jenom v inf. a subst. verb. přehláska zůstala: *pieti píti*, *rozpětie rozpětí*.

P r a e s e n s *pnu*, *pneš;* 3. pl.: když jej przygmuv Štít. ř. 77[a]; novotvary ze kmene inf.: *duju*, *kleju*.

I m p e r a t i v *pni*, *pněte;* novotvar ze kmene inf. *žaj* (v. žieti doleji), *duj*, *klej*.

I m p e r f. *pniech* atd.

A o r i s t *ṕach*, přehláskou *pěch*. Přehláska vyskytla se, trvám, nejdříve v sg. 2. 3: *ṕa*, *pě*, a odtud šířila se do forem, kde *a* bylo u prostředku slova. — V textech pozdějších *pach*, *pa* . . vyskytuje se opět. Avšak to není staré *ṕach*, nýbrž pozdní novotvar: vyvinulo se pravidlo, tvořiti aorist (a též impf) podlé participia elového, a jako byl ku pt. *volal* aorist *volach*, *vola* . . tak udělán ku pt. *pal* též aorist *pach*, *pa* . ., ke *vzal* aor. *vzach*, *vza* . . atd. Výklad obšírnější v. v Listech filol. 1879, 233—234, a doklady doleji při slovesích jednotlivých. Mezi starým *ṕach* (iahu letorozti palmini EJ) a novotvarem *pach* (okolo r. 1400 a v XV stol.) leží perioda staré češtiny vzorné a v té čte se vždycky a jenom *pěch*.

I n f i n i t i v *pieti:* ráčil křest przygijety Štít. ř. 39[b], co zač máš wzijety tamt. 97[a] atd. Když se provedlo zoužení *pieti* — *píti*, splynulo toto sloveso zněním v jedno se slovesem *píti* (piji), a bylo pak v jazyce dvoje *píti* = 1. tendere a 2. bibere. Totéž

bylo při několika jiných slovesích této třídy: *čieti* incipere zoužené v *číti* splynulo ve znění s *číti* sentire (čúti), *jieti jíti* capere a *jíti* ire, *žieti žíti* a *žíti* vivere. Zde přišel jazyku vhod nadbytek forem (duplikatů), utvořených způsobem nahoře připomenutým: ke *pnu* byly infinitivy dva vlastní *píti* (pieti), a analogií vzniklý *pnouti (pnúti, pnauti)*; prvý z nich vadil zřetelnosti, poněvadž týmže zněním *píti* nejen tendere, ale také bibere se znamenalo; proto upouštělo se od něho a volil se tvar druhý, *pnouti*, který v jazyce již byl a dobře se hodil. Tím způsobem vstoupilo *pnouti* na místo starého *píti*, bez povědomého úmyslu mluvících. To stalo se na českém území západním a nikoli teprve v době pozdější; *klnúti* čte se již v Tkadl., a Rosovi (1672) jsou tvary tyto již pravidlem. Na území východním, pokud tam byla přehláska, zrušila se zase analogií tvarů nepřehlasovaných a jest za nč. *žíti* (žnu) inf. *ždti*, *žat* (ano i impt. *žaj*, podlé pt. *žal* . . . a podlé volal: volati). Tvary vlastní *píti* atd. drží se v jazyce spisovném a ustupují tvarům *pnouti* jen pokud zřetelnost toho žádá; píše se na př. *přijmouti*, poněvadž by *přijíti* accipere kollidovalo se *přijíti* advenire, ale píše se *začíti* a nikoli *začnouti*, poněvadž *začíti (začúti)* je slovo neobvyklé a kollise s ním tedy netřeba se obávati. Atd. V době naší děje se pokus uvésti sem inf. *-ati*: *pojati*, *připati* . . . místo *pojíti* a *pojmouti*, *připíti* a *připnouti*. Pokus ten jest umělý, tvary pak *jmouti*, *pnouti* atp., proti nimž jest namířen, jsou původem i stářím svým oprávněny.

S u p i n u m *ṕat;* doklady v. doleji při *žieti*.

P a r t. p r a e s. *pna pnúc-;* anal. *kleje*, *duje*, *-íc*.

P a r t. *-l:* sing. *ṕal ṕala ṕalo*, du. *ṕala* (masc.) *pěle* (fem. neutr.), plur. *pěli* (masc.) *ṕaly ṕala*. V sing., du. masc. a plur. fem. neutr. jest tvrdé zakončení (*-l*, *-la*, *-lo*, *-ly*), proto *a* nepřehlasováno; ale v du. fem. neutr. a plur. masc. je zakončení měkké (*-le* m. *-lě*, a *-li)*, proto *a* změněno přehláskou zpátečnou v *ě*. To platí ovšem též o *ťal těli*, *vzal vzěli*, *jal jěli*, *začal začěli*, *žal žěli* atd. (o všech slovesích tohoto vzoru, kromě *dúti*). Novočeské *pal pali* od pol. XVI. Dial. *pnul* atd.; a též *zap*, *zapla; ut*, *utla*; *nač*, *načla* (mýt., ČČMus. 1863, 341), na základě analogických infinitivů zapnout, utnout, načnout.

P a r t. *-s: pen*, *perši*; vedlé toho vyskýtá se později, ale ještě v době stčeské, tvar analogický (podlé ṕal pěli, ṕat pěti): *ṕav pěvši*. Nč. *pav*, *pavši* atd.; anal. *pnuv*.

P a r t. *-t*: sing, *ṕat ṕata ṕato*, du. *ṕata* (masc.) *pětě* (fem. neutr.), plur. *pěti* (masc.) *ṕaty ṕata*, podobně jako při part. elovém. Novočeské *pat pati* atd.; analogií *pnut*.

Slovesa jednotlivá.

čieti stb. čęti čьną čьneši incipere. Praes. *čnu;* mnozí poczenuv slúžiti bohu Štít. ř. 100[b]. Imperf. *čniech*. Aorist *čěch*: ty poczie otkládati Hrad 126[b], sv. Kliment poczie sě smieti Pass.

290, wchzie Pilat na ščěpy zřieti Jid. 73, (dietě) wchzie sě radovati Hrad. 65[a], Aquila a Niceta pocziesta tázati Pass. 290, jakž sě wchziechu diviti sv. D. 71, tu sě mistři pocziechu posmievati Pass. 288; později někdy analogické *čach:* počachu bohu chválu vzdávati Dor. ČČMus. 1859, 24, počachuť sě silně báti Neb. 104. Inf. *čieti;* dial. *čat:* copak si počat Suš. 51, co si počat nám Suš. 664. Part. *čal, čěli:* nacziely jsú ŽWittb. 105, 28 atd., velmi často a velmi pravidelně; odchylky z doby pozdější: zaczali sme zpievati Lobk. 74[b], (Vespasian) poczel kralovati Mart. 22[a]. Dial. *nenač* (= nenačal) chleba fem. *načla* (mýt., ČČMus. 1863, 341). Part. *-s: čen, čenši:* pochzen sě ščedr Jid. 37, poczen kázati Hrad. 85[a], poczensy dievkú ostala Hrad. 64[a], kněžna poczenssy syna i porodila Pass. 337, vyšli židé poczensse céstu k slíbenéj zemi Štít. ř. 172[b]; *čem, čemši:* pochzem svatú mšju pěti ApŠ. 27, Anna poczemssy porodila Krist. 2[b], srov. srbchorv. počamši, praes. počme-; analogií *čav, čěvši* atd.

dúti stbulh. dąti dъmą dъmeši flare. Praesens *dmu, dmeš:* podme duch jeho flabit spiritus Žaltář Wittb. 146, 18, kněz podme na dietě chtě je křstíti Štít. uč. 115[a], nadmv sě vlasy jeho intumescent Pror. Isa. 5, 22, vítr je (moře) vyzdvihne a vzedme Pref. 80, z niežto (studnice) sě zdme něteraká mastnost Mill. 11[a]. Imperf. *dmiech.* Aor. *duch:* (mysl) lútá otdu detumuit Greg. Inf. *dúti.* Part. *dul:* žábu wzdúlu ApD. c, podul duch tvój flavit ŽWittb. Moys. 10, moře se wzdulo Pref. 80, kdo větší (bohatství) měl, dul se a chlubil Lab. 24, 3; *duv:* Maxencius naduw hrdlo Kat. 154; *dut:* nadut atd. Ke tvarům pravidelným přidělány jsou tvary nové, totiž: nové tvary praesentní *duju, duj* atd. ze kmene infinitivního *(du-)*, a nové tvary infinitivní *dmouti, dmul, dmuv, dmut* z praesentu pojatého podlé třídy II. *dmu, dmeš* . . *dmouti, dmul* atd. podlé *minu, mineš* . . *minouti, minul* atd. Tak již v XVI. a XVII. stol.: voda v té studni nadmauti se měla Har. I. 259; dmauti dmul Rosa 195. Jazyk nový má z toho slovesa dvě: *douti, duji* . . . a *dmouti, dmu* . . .; oboje u Rosy 190, 195 a j.

jieti stb. jęti capere. Praes. *jmu,* pl. 3. když jej przygmuv Štít. ř. 71[b]. Impt. *jmi, jměte;* przigmyte mír suscipiant ŽWittb. 71, 3 (*y* m. *ě*), dial. pojim ma za ruku Suš. 271. Imperf. *jmiech:* komu sě nedostanieše, u druha jako své wezmyeslie DalStrah. 2. Aor. *jach, jěch:* Libušě jej za muž pogye DalC. 7, hróza Boleslava pogie DalH. 30, ieli uze paznicu cum accepisset EJ., Božěj a Mutyně gyesta sě myslyti DalC. 54, jmajíc knězě dobrého pro malý vzatek vzěste lítéhe DalJ. 55, iahu letorozli palmini EJ, židové gieziusye giechu Hrad. 81[a], ješto nám židie odgiechu Mart. 249; *jach* v textech pozdějších: vzach potom s ním známost Kar. 12, Horestes jev do Tesalee wza svú ženu Troj. 231[a], matka wza to děťátko Mart. 22[b], césař wza veliké zkrúšenie Mart.

38ª, (císař) wza královú s sebú jede do Říma Mart. 46ᵇ, (král) wza sto tisíc hřiven Mart. 54ª, přijachu jej mile Tand. 33, kopími yachu sě bíti Mill. 54ª, v noci boj vzachu St. Skl. 5, 241, přigachu k sobě mnoho kniežat Mart. 52ᵇ, (v Mart. často). Inf. *jieti:* ráčil křest przygijety Štít. ř. 39ᵇ, rač své masti wynyety Mart. 24, chtě Ježiušě židóm otgieti Hrad. 81ᵇ, (Josef) nesměl wziety tvého těla ani ſnyety Hrad. 45ª. Dial. *játi* . . .: rač ho vzáti Suš. 663, nedajte mě vzať Suš. 451, rač přijat mou dušičku Suš. 511, (smrt) našeho pána vzać se strojí Suš. 13. Part. *-l: jal, jěli;* wzeli ſmi vel prigeli ſmi accepimus Hom. Op. 152ª, aby oheň ſnal rez Štít. ř. 226ª, aby těla ukřižovaných ſnyely ML. 120ª, tehdy sú sě židové ſnyeli Hrad. 74ª, zpodyaly řěky hlas mój ŽWittb. 92, 3, wynalť jest svój meč Štít. ř. 236ᵇ, ta dva vieru sta przygala ML. 87ᵇ atd., velmi často a velmi pravidelně v době staré; odchylky nepatrné: pána mého jsú preč wzali Hrad. 44ᵇ (pro rým ſchowali), ješto wzely lampady Štít. ř. 230ª (místo vzaly, podmět panny jest mimo větu). Part. *-s: jem, jemši;* za ruku jeho ugem Pass. 393, chleb wynem jim poskyte t. j. vyňem Pass. 296, ſnem s své ruky prsten t. j. sňem Pass. 330, šlojieř ſnemſſi Ans. 1. ſnyemſſy svój šlojéřek ML. 104ᵇ, tělo jeho wzemſſe a s velikú chzctyu prsigemſſe ApŠ. 116, Alexandr wzem nápoj počě hleděti na lékaře Alxp. 43; wzeᵉm odpuščenie svD. 75 t. j. *vzém* (srov. *šéd*); vedlé toho novotvar *jav, jěvši* již v době staré: statka sobě wzaw Pass. 321, wyniaw meč Apoll. 144ª, wyniewſſy dcky své Apoll. 137ª; odchylkou *jev, javši* v textech pozdějších: pogew koně jide Troj. 229ª, vgew jeho za pravici Alxp. 54, ſniew svój plášť Mart. 12ᵇ, nayawſſe sobě koně Lobk. 75ª. Part. *-t: jat, jěti;* naiat conductus MVerb., synové jsmy zpodgethi Hom. Op. 152ª, budú wzieti auferentur ŽWittb. 57, 9, jsme wynyety z úst našeho nepřietele Štít. uč. 102ᵇ, jsú-li kto wynyety od postu Štít. ř. 209ª; zřídka odchylka: odtoho postu mdlí jsú wynaty Štít. ř. tamt.

kléti stb. klęti klьną iurare. Praesens *klnu, klneš:* ty náshanieš a klneš Tkadl. 5ᵇ, nepoklneſſ-li jmene Jeſukristova Pass. 353, ktož.. wzeklne Štít. uč. 23ª, ani koho klne Alb. 11ᵇ, i wzeklnu sprostní lidé Štít. uč. 86ᵇ. Impt. *klni:* klni jakž chceš Tkadl. 2. 75; dial. nekleň milá nekleň Suš. 343. Impf. *klniech:* ſirdczem klnyechu maledicebant ŽWittb. 61, 5. Inf. *kléti:* Petr sě počě kleti Hrad. 84ᵇ, budu vy klety před mým otcem ML. 17ᵇ. Part. praes. *klna:* klnucze jeho ŽPod. 36, 22. Part. *l* mělo by býti *klal, kleli,* ale místo *klal* jest *klel* (trvám že vedl k tomu rozdíl od *klal* — *kláti*): jenž své srdce zaklel Alb. 101ª, hospodin poklel maledixit Pror. Jer. Lament. 2, 7, zaklel Pass. 88, Kristus proklel fík Štít. ř. 133ᵇ, ti zakleli jě Krist. 106ᵇ. Part. *-s* jenom *klev:* sv.. Petr zaklew ducha vyhna jej Hrad. 11ᵇ, zaklew zemju DalJ. 32, poklewſſe jeho židé řekli Krist. 70ᵇ atd.; pro žádané *klen* (podlé počen) a *klav* nemám dokladu. Part. *-t:*

klat, kleti; to klate° dietě Pil. d, siemě proklate Hrad. 122, zlý králi proklaty Kat. 70, Luciper pro pýchu proklaty NRada 1228, bydle s proklatim budeš proklati tamt. 1849, pro sbožíce klate Hrad. 128ᵇ, již sě bránie mrzkosti klatey Hrad. 73ᵇ, kleti budú oni ŽKlem. 92ᵇ, prokleti (oni) ŽKlem. 98ᵇ, jděte proklety u věčný oheň Alb. 41ᵇ, vy klety lidé Modl. 170ᵃ; odchylky *klet, klati:* kletu vodu ML. 45ᵃ, klet býti musil DalJ. 43 rkp. L, Ff, P, ktož by byl nevinně klet Štít. uč. 18ᵃ, třetí lid jenžto jsú klaty pravú klatbú Alb. 90ᵇ; svině prokleta NRada 1133 (změnou opisovatelovou, jak svědčí rým: nestydatá), ty panošě klete Kat. 132 (též, rým: svaté). Ke tvarům těmto přidělány jsou nové, totiž: nové tvary praesentní *kleju, klej* atd. (podlé analogie tvarů infinitivních *kle-*), a nové tvary infinitivní *klnouti, klnul* atd. (podlé praesentu pojatého do třídy II, *klnu*... *klnouti klnul* atd. podlé *minu*... *minouti minul).* Novotvary tyto vyskytují se dílem již okolo r. 1400: bychť již uměl tě klnúti Tkadl. 1. 29, jiní na mě láli a klnuli Lab. 13, 3, pak na sebe láli klnuli Lab. 18, 13, ta mě zaklnula Suš. 143; subst. verb. *poklenie:* poklenye maledicta Pror. Dan. 9, 11 (klnu: klenie, jako padnu: padenie). Jazyk nový má z toho slovesa dvě: *klíti kleju*..., a *klnouti klnu*...

**mieti* stb. męti mьną comprimere. Praes. *mnu;* part. *mna:* mnuce (klasy pšeničné) mezi rukama Krist. 65ᵇ. Pro tvary infinitivní není zde dokladu, sloveso je přeneseno do třídy II: *mnouti* atd.

pieti stb. pęti pьną tendere. Praesens *pnu:* darmo se pne která svým urozením Štít. uč. 77ᵃ. Impf. *pniech.* Aor. *pěch; pach* v textech pozdějších: dva z kniežat vpaſſta jemu dvě ostroze Troj. 186ᵇ. Inf. *pieti:* král káza větrníky vše rozpyety AlxV. 531, kázal most udělati a kožemi jej popijeti Alxp. 44, urozením se nepyety Štít. uč. 55ᵃ. Part. *pal* vl. *ṕal, pěli:* lučišče své napal ŽKlem. 4ᵃ, napiely lučišče ŽWittb. 36, 14 atd. Dial. *zap* si kabát fem. *zapla* (mýt., ČČMus. 1863, 341). Part. *-s: pen, penši;* Herodes ſpen rucě vecě Pass. 390, ſpen rucě Pass. 33, 68, Krist. 29ᵃ, napenſſe lučišče ŽWittb. 77, 9; *pem-:* ſpemſy svoji rucě Kat. 52; pozdější analogické *pav, pěvši:* Jazon ſpaw ruce odpovědě Troj. 18ᵃ, Řekové plátna rozpiewſſe vrátichu se Troj. 37ᵃ; odchylky od pravidla přehláskového množí se od stol. XV: plátna rozpawſſe Troj. 30ᵇ atd. Part. *-t: pat* vl. *ṕat, pěti;* k kříži przipaty, s rukama rozpaty Hrad. 41ᵃ, rucě k dřěvu sta przypyete m. připětě ML. 7ᵃ. Ve slabice měkké *pa* mívá jazyk novočeský jotaci: *napjal, sepjat, upjav*...

tieti stb. tęti tьną. Praes. *tnu tneš.* Impf. *tniech.* Aor. *těch:* vthie ucho sv. Václavovi t. j. utě DalH. 30, sv. Petr Malchovi vtye pravé ucho ML. 110ᵃ a Krist. 95ᵇ, jim oběma hlavu ſtyechu Pass. 353 atd.; analogické *ťach* v textech pozdějších: Hektor ſta hlavu jeho Troj. 123ᵃ, Achilles ſta hlavu jeho Troj. 178ᵃ, Palla-

mides bedro jeho odtia od třiesla Troj. 166ª, Tandariáš jej mečem przieta TandZ. 173ᵇ. Inf. *tieti:* rozkáza dól wytyety ApŠ. 26; dial. *ťáti:* dala sem ju katom sťáti Suš. 90, poďme my ho sťati Suš. 143. Part. *-l: tal, těli;* úško jež byl vtal DalH. 31. Dial. *ut* mu ruku fem. *utla* (mýt. ČČMus. 1863, 341). Part. *-t: tat, těti;* ſtat Pass. 473, hlava ſtata Pass. 22, Kat. 180. utětě křiedle Štít. Rozbor 145. Part. *-s: ten, tenši;* hlavy jima ſtenſſe jich těla v řěku uvrhli Pass. 377.

žieti stb. žęti žьmą comprimere zaniklo v češtině a nahrazuje se svým iterativem *žímati.* Zbytek: žďal mu ruku, Us. Jungm. (žď- místo žž-).

žieti stb. žęti metere. Tvary praes. jsou v jazyce starém podlé V. 2: stb. žьnją . . ., srbchorv. žnjem n. žanjem . . ., sln. taktéž; podobně ve stč. *žňu, žňeš* . . .: žnyeš t. j. žněš Jungm. Sl., jenž zne t. j. žňe ŽWittb. 128, 7, jenžto znye m. žňe ŽKlem. tamt., ktož znye otplatu přijímá Krist. 53ª, aby ten jenž sěje spolu sě radoval s tiem jenž znye tamt., jiný jest jenž sěje a jiný jenž znye tamt., když ječmeny žní Bible Olom. 1417 Ruth. 1. 22. Impt. *žni;* analogický novotvar *žaj:* žaj srpečku žaj Suš. 556. Impf. *žniech:* ktož snopek vznyeſſe ML. 52ª. Inf. *žieti:* Josef káza ji (pšenici) zyety a všicknu chudým wyzyety ML. 52ª; dial. nemohu ťa nažať Suš. 287, kázali otec a máti zelenej trávy nažati Suš. 190. Supinem *žat:* někda mě má mátě posláše zat na pole Pass. 293, poslal jsem vy zat ČEvang. Rozbor 709, zat chodila Manda Cis. Mus. Rozbor 188, jdou zat Cis z r. 1614. Part. praes. *žně, žňúc-:* což svýma rukama vydělal kopajě, sějě, znye, tiem chudé krmil Pass. 312. Part. *-l: žal, žěli;* Jilješ oves pozal Cis. Mus., abyſte zieli to ješto jste nesěli Krist. 53ª, sěli sú pšenici i zyely trnie Pror. 61ª (Jerem. 12, 13). V jazyce pozdějším jsou i tvary praesentní podlé vzoru tohoto *žnu, žneš*... pt. *žna.*

Vzor 6. *mřieti, mru.*

Kmen infinitivní *mer-*; kmen praesentní *mьro-, mьre-.*

Sem patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní se končí souhláskou *r, l.* V češtině zejména *čřieti* (čerp; přejato sem z I. 3), *dřieti* dru (der), *mřieti* mru (mer), *přieti* pru (per), *skvřieti* skvru (skver), *střieti* stru (ster), *třieti* tru (ter), *vřieti* vru (ver), *žřieti* žru (žer), *mléti* (meľu) (mel). Srov. Miklosich 2, 421; 3¹ 127 a 3² 105—106; a Jungm. Sl.

Kořenná samohláska *e* je střídnicí arského *a,* slovanské *mer* = arské *mar.* Ve tvarech praesentních seslabuje se v *ь, mer* — mьre- (byla tu bezpochyby bez přízvuku); čeština za mьre- má mre-, mře-. Ve tvarech jiných, když k mer- přistupovala přípona začínající se souhláskou, vznikalo hláskové skupení tert, které v češtině a jižní slovanštině mění se někdy v trt, zde pak z pravidla v trêt; na př. inf. mer-ti (jako nes-ti) stb. mrêti č. mřieti.

Srov. Miklosich, Über den Ursprung der Worte von der Form trêt atd.

Praesens *mru mřeš;* pl. 3. všichni mrvv Štít. ř. 43ª, proroci sě proſtruv Pror. 53ª, rovové sě otewrun Pass. 9, (zástupové) sě trú Štít. uč. 83ᵇ; v jazyce obecném ujalo se *ř,* které je ve mřeš atd., také v 1. sg. a 3. pl., *mřu, mřou.*

Impt. *mři, mřěte:* rozproſtrzietez sieti Krist. 34ᵇ, otewrziete vrata Krist. 107ª, naczrziete ČE. Rozbor 706.

Imperf. *mřiech:* (syn) oka neprodrzyeſſe Mast. 294, mnozí z nich mrzijechu Alxp. 122.

Aorist *mřěch:* biskup rozedrzie na sobě rúcho Hrad. 83ª.

Infinitiv *mřieti:* krev ſetrziety Pass. 295.

Supinum *mřět* (bez dokladu), stb. mrêtъ.

Part. praes. *mra, mrúc-:* v ně mysl vprvvcz Štít. ř. 71ª, vprvvcz v to mysl tamt. 72ª.

Part. *-l: mřěl* a vedlé toho *mrl;* doklady v. doleji při *mřieti.*

Part. *-s: mřěv, mřěvši . . .*

Part. *-n* a *-t*: zawrzyena Mast. 416, nebesa otewrzijena Štít. ř. 28ᵇ; nč. mlet.

Slovesa jednotlivá.

čřieti haurire. Sloveso toto patřilo vlastně do I. 3 (stb. črъpą, inf. črъti, črъsti, črêsti Miklosich 3² 101), ale přešlo sem. Praes. *čru, čřeš:* naczrzete vody haurietis aquam ŽWittb. Isa. 3, ŽGłoss. tamt. Impt. *čři, čřěte*: naczrzy mi z toho (ze studnice) Modl. 175ᵇ, naczrziete nynie a neste starému svatu ČEvang. Rozb. 706. Inf. *čerpsti* (podlé I. 3) uvodí Jg. bez dokladu; *čřieti*: nemáš čím vody naczrziety Krist. 52ᵇ. Part. *-l: čřěl;* sluhy biechu naczrziely vody ČEvang. 10, ty jsi žbel, v ňemžto natřelo člověčie přirozenie vody živé Kar. 126 (natřelo m. načřelo, skupení sykavé *čř* zrušilo se). Part. *-n: čřěn,* naczrzyeno vody málo Pror. Isa. 30, 14.

dřieti stb. drêti (praes. derą z V. 3). Praes. *dru dřeš:* (berčí) wydru viece (t. berně) než jim kázáno Štít. uč. 86ᵇ, wydru (sg. 1.) což jest NRada 714, dre excoriat MVerb. Impt. *dři, dřěte.* Impf. *dřiech,* když víno uzřieše na vodu oka neprodrzyeſſe Mast. 294. Aor. *dřěch:* biskup rozedrzie na sobě rúcho Hrad. 83ª, Kaifáš rucho na sobě rozedrzie Krist. 97ᵇ, (Eufemian) rozedrzie na sobě rúcho Pass. 326, rozedrzyechu mi měch Mast. 86. Inf. *dřieti:* (Jidáš) musil sě rozdrsiety ApŠ. 51, chtieci sě wydrsieti Pil. c, odreti MVerb. Part. praes. *dra, drúc-:* rány ot hřebuov probité sě drucz rozšířichu ML. 111ᵇ a Krist. 100ᵇ. Part. *-l: dřěl;* dřieve ť jest krúpy drzyela Mast. 421, rád by sbožie wydrziel Hrad. 107ª, aby tě črt rozdrziel Hrad. 144ª, když sě je opona rozedrzyela ML. 39ᵇ, rúcho rozedrziel Pass. 460, opona sě przedrzela ML. 117ª, (pán) aby svých (poddaných) nedrzel chtě bohat býti Štít. uč. 84ᵇ. Part. *-s: dřěv;* (země) ústa

svá rozdrsiewſſi ApŠ. 92, žid udrzew rúchu ML. 101ᵃ. Part. *-n: dřěn, dřien*; když z ňeho (duše z těla) wydrziena budeš Štít. ř. 124ᵇ, ti drakové měli jsú ústa rozedrzena a rozčeslá Alxp. 84. Sloveso toto mate se s *drāti, deru* (V. 3).

mléti stb. mlěti. Praesens *mel'u* atd. podlé V. 2, jako stb. melją a jako *žňu* (v. žieti I. 5): mlýni klepaní lépe melyu DalC. 72 t. j. meliu, mnoho mlýnův, kteříž ustavičně melí Háj. Jg., mlynáři, když meles, cuzého nechaj Hrad. 113ᵇ. Part. *-n: mlen*, chleb mlen bude Pror. Isa. 28, 28. Novočesky *melu meleš* (se ztrátou měkkosti) a *mlet*.

mřieti stb. mrěti mьrą. Praesens *mru, mřeš:* když Břětislav vmrze po ňem bude v zemi knieže Spitigneus Pass. 315, ryby zemruv žiezí Pror. 38ᵃ; dial. ob. mřu, mřou. Impf. *mřiech:* mnozí z nich mrzijechu Alxp. 122. Aor. *mřěch:* jak sv. Apolinaris vnide tak ta nemocná vmrzie Pass. 344. Inf. *mřieti:* umreti EJ. Part. *-l: mřěl;* zreno . . umrelo bude EJ, dva bratry umrziela Pass. 414, ta žena již vmrziela Štít. ř. 130ᵇ: vedlé toho i *mrl:* otcové vaši jědli mannu i zmrli jsú Krist. 57ᵃ, bratr tvój byl jest vmrl i ožil jest Krist. 66ᵇ (tamtéž po druhé: syn tvój vmrziel byl i ožil), Abraham jest umřěl ano proroci zmrly jsú Krist. 79ᵇ. Nč. umřel, umrlý. Part. *-n:* jak by byla umřena Suš. 85.

přieti, pru přeš, stb. prěti pьrą fulcire. Mate se se slovesem *přieti, přu příš* (III. 2). Praes. *pru;* dial. ob. přu přou, analogií podlé osob ostatních. Part. praes. *pra, prúc-*: vprvvcz v to mysl Štít. ř. 72ᵃ. Part. *-l*: *přěl,* podeprziel sě Pass. 390. Part. *-s*: *přěv,* podeprziew sě Pass. 317.

skvřieti, skvru skvřeš stb. skvrěti skvьrą liquefacere. Part. *-l*: *skvřěl*, přesmyknutím (příčina toho fysiologická jako ve ktvu místo kvtu, stvieti m. svtieti, vznieti m. zvnieti, dřvi m. dvři, v. Listy filol. 1880, 30) *skřvěl, skrvěl;* rozeſſkrwyela sě ŽPod. 74, 4, rozeſkrzwela jest země liquefacta est ŽWittb. tamt.; a *skvrl* (jako mrl vedlé mřěl): vosk rozſquirly cera liquescens ŽWittb. 21, 15.

střieti stb. strěti stьrą stьreši sternere. Praes. *stru, střeš*: proroci sě po zemi proſtruv Pror. 53ᵃ; dial. ob. střu, střou. Impt. *stři, střěte:* rozproſtrzietez sieti Krist. 34ᵇ. Part. *-s: střěv;* ruce proſtrziewſſy Pass. 410. Part. *-t* (?): roſprotritim (sic) distenso sinu Greg.

třieti stb. trěti tьrą tьreši terere abstergere. Praes. *tru, třeš;* jako se truv plevy Pror. 18ᵃ, lidé třěvie utrú sobě Alb. 53ᵇ, že se okolo vás trú zástupové lidští Štít. uč. 53ᵇ; dial. ob. třu, třou. Inf. *třieti:* rány vápnem zetrziety Pass. 454, kaž mu krev ſetrziety Pass. 295. Part. *-l: třěl;* bych to vše pilu przietrziel Hrad. 131ᵇ, aby nohy myla, vlasy (pl. Instr.) trziela (t. Maří Magd.) Hrad. 29ᵃ. Part. *-s: třěv*; jeho nohy svými vlasy utrziewſſy Pass. 334, Nicet a Aquila potrziewſſe rukú své tváři pověděsta Pass. 290.

vřieti stb. vrêti vьrą vьreši claudere. Praesens *vru*, *vřeš:* rovové sě otewruu Pass. 9; dial. ob. vřu, vřou. Impt. *vři, vřěte:* otewrziete vrata svá Krist. 107ª; otevři, dial. severových. oteuř. Aor. *vřěch:* v žaláři jej zawrziechu Pass. 389, otewrziechu sě ústa Pass. 276. Part. *-l: vřěl;* dveři sě otewrzieli Pass. 471, nebesa se zawrziela Pass. 471. Part. *-n: vřěn, vřien;* bude otewrzijen smysl Štít. ř. 72ª, nebesa otewrzijena tamt. 28ᵇ, 29ª, nebesa otewrziena Pass. 454, hrob otewrzieny nalezech Hrad. 39ᵇ, byla zawrzyena Mast. 416. — Ve stb. jest vedlé vrêti vьrą claudere sloveso jiné, *vrêti* fervere bullire (III, 2), které ve stč. mělo by zníti: *vřieti*, praes. **vřu vříš*, part. praes. *vřě;* tvarů těch však není, nýbrž jsou za ně tvary podlé vzoru tohoto: Praes. *vru vřeš:* když wrze hrnec . . ſewrze sě nečistota Štít. ř. 193ª, velikým horkem slunce wrze ta jistá zelina Mill. 115ª, kdyby vajce v potok vložil, velmi dobře vwrze Mill. 115ª, wrzeth každému ſirdcze DalH. 41, po věcech ješto wruv jako hrnci s masem Štít. ř. 186ª. Part. *vra:* (kotel) vra klokce ŠtítV. 193.

žřieti stb. žrêti žьrą žьreši deglutire. Praes. *žru, žřeš:* meč mój ſezrze maso devorabit ŽKlem. 130ᵇ; novotvar požřím, pozřím, pozhřím (pojetím podlé III. 2). Inf. *žřieti:* jemu (Neronovi) živú žabku pozrziety dachu Pass. 310. Part. pr. *žra, žrúc-:* (krokodil) požra člověka pláče Har. 2, 235. Part. *-l: žřěl;* snad by voda pozrziela ny absorbuisset ŽWittb. 123, 4, by mé sbožíce pozrziel Hrad. 144ᵇ, velryb jej požřel Har. I. 119. Part. *-s: žřěv;* zemi (m. země) pochytla jě posrsiewſſi ApŠ. 93. Part. *-n: žřěn*, dětí požřených (od krokodila) Har. 2, 235. (Dokončení.)

Úvahy a zprávy.

Tragoedie Sofokleovy. Ku potřebě školní poznámkami opatřil Josef Král. I. Antigona. V Praze nákladem jednoty českých filologů, 1881.

Právem Antigona za první drama ku školnímu vydání tomuto vybrána; neb i mistrným provedením děje i ráznou charakteristikou osob jednajících jsouc vzorem nejpříhodnějším obzvláště žákům gymnasialním, a vynikajíc myšlénkami příliš vznešenými, výborně přispívati může ku blahodárnému nadšení mládeže, jež svou povahou ještě idealní jsouc, ráda oddává se dojmům krásy, jevící se obzvláště v dílech básnických. Ale krásy ty nejsou tak na jevě, by mohly pojímány býti zcela pohodlně beze všech obtíží. Ovšem rozluštují se obtíže ty žákům ve škole výkladem obzvláště aesthetickým; ale i ku přípravám domácím nedostává se jim pokaždé času tolik, kolik třeba jen ku pochopení jednotlivých myšlének, byť

nepřihlíželi hned ani k souvislosti jich. A překážky takové v žádném dramatě Sofokleově aspoň začátečníkům nejsou tak veliké, jako právě v dramatě tom. Proto vydání s poznámkami dosud bylo potřebou nejpilnější.

Pan professor Král řídil se pravidly těmi, jež sám, dávaje úsudek o podobných vydáních spisů řeckých a latinských, vytkl za příslušná (na př. v List. filol. VI. z r. 1879 str. 271 n.); však od pravidel svých dovolil si tam odchylky té, že nepodal úvodu o životě, spisech a literarním významu básníka Sofoklea, maje ovšem příčinu podstatnou, že úvod takový přidal nebožtík Jindřich Niederle ku svému překladu Aianta Sofokleova, tak že tu stačí poručiti žákům ono pojednání Niederlovo na str. 5—68, a zároveň odkázati je k tomu, co jim podáno ve školní knize dějepisné o dramatě řeckém (ve sv. I. vyd. III. na str. 134 atd.). Tyto vědomosti pokládaje žákům za známé, p. vydavatel v úvodě svém na str. 1—6 pojednává jen o tom, co se týká dramata Antigony, mluvě napřed v krátkosti o mythu tragoedie té, o povaze osob jednajících a konfliktu v jednání na postavách těch se zakládajícím, o oekonomii dramata a o ceně jeho. Obsah jednotlivých částí rozdělení zevnějšího nepodán v úvodu, nýbrž stručně naznačen při každé části zvlášť v poznámkách k v. 1, 100, 162, 332, 384, 582, 631, 781, 806, 944, 988, 1115, 1155.

Zařízení to žákům zcela vyhoví. Jen na str. 5. v odst. 2. třeba zevrubnější zmínky o rozdělení zevnějším (prologos, parodos, epeisodion I. atd.) a vnitřním (*δέσις*, *περιπέτεια*, jež vlastně začíná veršem 1095, a *λύσις*); při exodu (na str. 68) v poz. za slovem „Katastrofa“ dle analogie k částem ostatním vhod přidati „Smrt Antigonina, Haimonova a Eurydičina s žalozpěvem.“ Před IV. stasimem k v. 943. ku slovům „Za Ant.“ třeba přidati „odcházející“ a vynechati slova „jenž přímo ji oslovuje, jako by byla přítomna“.

Řecký text pan vydavatel na základě čtení rukopisného upravil s nemnohými změnami od kritiků navrhovanými, jež vytkl dodatkem na str. 86, 87. Asi polovičkou změny ty i v nejnovějším (8) vydání Schneidewinově od Naucka pořízeném (r. 1880) se vyskýtají (srv. v. 130, 151, 201, 229, 318, 354, 392, 414, 452, 504, 608, 625, 789, 814, 837, 848, 960, 966, 972, 975, 1065, 1140.)*) Změny professorem Králem přijaté celkem příslušny jsou i smyslu čtení i výkladu žákům; jen na místě v celém dramatě nejnesnazším, totiž ve druhé strofě čtvrtého stasima ve v. 966—976 změny nepatrné professorem Jiřím Curtiem navržené dodaly by souvislosti syntaktické mnohem větší určitosti a snazší přehlednosti. Curtius

---

*) Divno, že Nauck, zmínku čině (na str. 157—171) o rozličných změnách, jichž ani nepřijal v textu svém, ze zásady (aby neponížil erbu!) nedotýká změn navrhovaných od prof. Kvíčaly ani na jediném místě (srv. v. 292, 357, 407, 465, 598, 855, 905—912, 1124, 1176).

totiž ve v. 970 za slovem *ἕλκος* klade bod (*ἕλκος.*), ve v. 973 místo partic. *τυφλωθέν* čte indik. *τύφλωθεν* a ve v. 974 místo *ἀλαόν* čte *ἀλαοί;* překlad český dle změn těch ve v. 966—976, jest tento: „Ode tmavých úskalí dvojího moře jdou břehy Bosporské a Thracký (nehostinný) Salmydessos, kde sousední (*ἀγχίπτολις*) Ares spatřil prokletou ránu oběma Fineovcům (zasazenou). Oslepeni byli od kruté ženy macechy docela (*ἀλαοί*) tak (tím způsobem), že oči v dutinách za pomstu volajících vybodeny byly pod krvavýma rukama ostřím člunku tkacího". K v. 970 v dodatku schází zmínka o slově *ἀρχέπτολις* (místo *ἀγχίπτολις*), a poněvadž slovo to není ve slovníku, bylo třeba i v pozn. k v. 970 je přidati před slova „vládce města". — Ve v. 1078. bylo by lépe dle Naucka vložiti čárky za *γάρ* a *τριβή* a dle rozdělení toho změniti výklad konstrukce tak, že *οὐ μακροῦ χρόνου τριβή* pokládalo by se za větu samostatnou vloženou. Konečně ve v. 1219 příhodněji psáti *κελεύσμασιν* místo neobyčejného *κελεύμασιν*.

V poznámkách výkladu pan vydavatel míru zcela příslušnou zachoval, přihlížeje s bedlivostí opatrnou k tomu, by žákům pomáhaje v e přípravách domácích, nečinil zbytečnými výkladův učitelových ve škole. Poznámky, dle potřeby vztahujíce se buď k rozboru syntaktickému, buď ku stránce lexikalní, buď k výkladu realnímu, veskrze stručně jsou upraveny tak, že neposkytujíce pohodlí až přílišného, žáky pobádají ku dalšímu rozjímání o pravém smyslu i míst jim poněkud nesnadných, jejichž obtížemi leckterý dal by se odstrašiti od studování důkladnějšího. Nebývají to vždy periody obšírné, nýbrž někdy i vazby kratší poskytují nesnází začátečníkům dosti velikých, jež leckdy odkliditi lze poznámkou jen kratičkou. A takové poznámky zvláštní zásluhou vydání toho jsou. Srv. obzvláště výklad v. 883 n., 929 n., 1097. Některé konstrukci kromě výkladu krátkého přidán vhod i český překlad, jímž bude uspořeno i práce i času v hodině školní, na př. ve v. 59 *ὅσῳ κάκιστ' ὀλούμεθα* „(jak velebídně —)" (jak přebídně —), ve v. 736 překlad datívův *ἄλλῳ* a *ἐμοί*, ve v. 1195 (*ὀρθόν*); někde malým doplňkem smysl nabývá jasnosti, ku př. ve v. 765 (ku *τοῖς θέλουσι*). Velmi prospěšny též výklady slov jednotlivých jsou, jako ve v. 247 předložky *ἐπί* slova *κἀφαγιστεύσας* „k tomu (mimo posypání mrtvoly)", ve v. 1247 slov *γόους ἐς πόλιν* („nářky před městem, veřejné"), (před občanstvem), ve v. 418 slova *οὐράνιον* (*ἄχος* „hrozný, až k nebi sahající"), ve v. 423 slova *πικρᾶς*, ve v. 927 slov *μὴ πλείω κακά*.

Přidati slušno ještě v poznámky některé věci, jichž ovšem není potřeba nevyhnutelná, však předce žákům horlivým dopřáti jest za vhodnou příležitost ku všestrannému pojímání četby; na př. ve v. 244 pozn. gram., že *ἀπαλλαχθείς* tam jest ve smyslu med., ač jinde mívá smysl pass. (viz mluv. Nied. §. 333 b) a ve smyslu med. užívá se obyčejně aor. *ἀπαλλαγῆναι* (jako ve v. 422).

I k v. 407 vhod přidati, že *τοιοῦτον* vztahuje se tam k výkladu ve verších násl.; k v. 916 v pozn. za slova „popadnuv mne“ ještě slovo „násilně“; k v. 1161 k *ὡς ἐμοί* i „mnedle“; k v. 730—755 třeba dotknouti, že ve stichomythii té rázná vzájemnost veršův i tím vyniká, že významné slovo z verše předcházejícího přejímá se často příbuzným slovem i do verše následujícího, jako ve v. 730 a 731 *σέβειν* — *εὐσεβεῖν*, v. 733 a 734 *ὁμόπτολις* — *πόλις*, 737 a 738 *πόλις*, v. 740 a 741 *γυναικί* — *γυνή*, v. 742 a 743 *δίκης* — *δίκαια*, v. 743 a 744 *ἐξαμαρτάνοντα* — *ἁμαρτάνω*, v. 744 a 745 *σέβων* — *σέβεις*, v. 746 a 747 *ὕστερον* — *ἥσσω*, v. 748 a 749 *σοὶ* — *σοῦ κἀμοῦ*, v. 750 a 751 *ταύτην* — *ἥδε*, v. 752 a 753 *ἀπειλῶν* — *ἀπειλή*, v. 754 a 755 *φρενώσεις*, *φρενῶν* — *εὖ φρονεῖν*. Vůbec to místo lze vytknouti za vzor stichomythií rázných. — Též citaty vzájem byly by vhod i žákům při slově *κράτη* ve v. 60 a 173 (srv. ve v. 166 *θρόνων κράτη*). Ale vynechati slušno k v. 231 při *σχολῇ* slovo „nehrubě“ a k v. 543 při *φίλην* slova „a pleonasticky.“

Některé výklady bylo by dobře změniti; na př. ve v. 3. slovo *ὁποῖον*, pokládáno jsouc za interrog. indir., jako stupňovaná analogie ku předchozímu *ὅ τι* významu mnohem váznějšího nabývá a řečtině mnohem přiměřenějším jest, než majíc podřízenost větší jako relat. indefin.; tedy v překladu českém jest váznější: „kterou z nehod —, jakou —“ než „kterou z nehod jakoukoliv“. Ve v. 20 více na snadě jest vykládati akkus. *ἔπος* za vztahový, než (Nied. § 527 a) pozn. 2) za akkus. vnitřního předmětu. Ve výkladu v. 134 jest přáti větší určitosti, jak se mají k sobě postupem času slova *ἀντίτυπος*, *πέσε* a *ταντα-λωθείς*. Kapaneus nejdříve sražen byl (*ἐταντaλώθη* svážil se), potom padl (*πέσε*), konečně (silným pádem tím) od země byl odražen (*ἀντίτυπος*); ale z překladu slova *ταντaλωθείς* = „překotiv se“ možno se domysliti, že Kapaneus napřed padnuv teprve na zemi se překotil. — Ve v. 148 *ἀλλὰ γάρ* místo „ale věru“ lépe jest překládati „ale poněvadž“; nebo *ἀλλά* přísluší k imperativnímu *θέσθαι* a *ἐπέλθωμεν* (*μέν* — *δέ*) a *γάρ* k indik. *ἦλθε* uváděje větu příčinnou (k *θέσθαι* a *ἐπέλθωμεν*) souřadně, již my, chtíce ponechati slovořadí, překládáme podřadně „poněvadž —“. Ve v. 155 *ἀλλὰ γάρ* lze přeložiti: „ale vždyť“. Však *μέν* ve v. 11 slušno překládati slovem „věru“ (*ἐμοὶ μέν* mně věru). — Ve v. 499 *ὡς* lépe jest pokládati za srovnavací relat., k němuž přísluší demonst. *οὕτως* ve v. 501 s překladem tímto: „Jako (*ὡς*) mně ze tvých řečí není příjemno nic (a kéž nikdy by se ani nestalo příjemným), tak tu (*οὕτως δέ*) i tobě má slova v nelibost vešla“. — Ve v. 586—591 v českém překladu mělo býti verb. „vynáší“ závislé na spojce přirovnavací (*ὥστε*) „jak asi“ a nemělo nijak býti sloučeno s větou časovou „když se sřítí“ (*ὅταν* —) souřadně spojkou *a*; ve větě časové

ὅταν — ἐπιδράμῃ lépe pokládati *ἔρεβος* za subj., za obj. pak třeba doplniti *οἶδμα*, tak že by byl tento překlad: „podobně jak asi (*ὥστε*) vlnobití (*οἶδμα*), když by na moři bouřením větrů thrackých temnota podmořská je zasáhla (*ἐπιδράμῃ*), valí z hlubiny kalný písek rozbouřený —". Ve v. 963 *παύεσκε* mělo býti přeloženo „bránival", „hasíval" (místo „bránil, hasil") a ve v. 1029 řecké *εἶκε* česky „povoluj" (m. povol); ve v. 1156 není vhod *οὐκ ἔσθ' ὁποῖον — βίον* rozkládati v *οὐκ ἔστι βίος ὁποῖος —, ὄν*"; bylo-li by rozkladu třeba, lépe hodilo by se correlat. *οἷον* než *ὄν* a v hlavní větě demonst. correlat. *τοιοῦτος*, na způsob tento: *οὐκ ἔστι βίος τοιοῦτος, οἷον* . . nebo *ὁποῖον* . . . Ve v. 1162—1164 netřeba uznávati anakoluthie; správný výklad bez anakoluthie tento jest: Participia *σώσας* a *λαβών*, spojena jsouce spojkou *τέ*, přísluší v podřízenosti verbu určitému *ηὔθυνε*, jež má zároveň partic. soudobé *θάλλων*; celá pak věta důvodem jest věty předchozí *Κρέων ἦν ζηλωτός* (tak že při *σώσας* mohlo býti i postpos. *γάρ*), *μέν* = věru, jistě. Verše 1161—1165 do češtiny přeložiti lze takto: „Kreon zajisté byl závisti hoden mnedle kdysi; ochrániv jistě této Kadmovy vlasti od vrahův a v zemi ujav samovládí úplné spravoval, stkvěje se ušlechtilým dítek rodem. A nyní ztraceno vše." — Též v překladu některých slov přáti si jest příslušných změn, jako ve v. 827. český překlad slova *βλάστη* třeba změniti ve „výběžek" tedy v. 826 a 827 česky: „tu jako břečťan přítulně skalný výběžek objal"; ve v. 952 *Ἄρης* lépe přeložiti jediným slovem „bujarost" než dvěma „síla tělesná"; ve v. 1010 *καταρρυεῖς* raději „vypadlé" („hnáty vypadlé z obloženého tuku prosty ležely);" ve v. 1160 *τῶν καθεστώτων* lépe „věcí stálých, ustálených" (srv. v. 1113) než „věcí přítomných;" ve v. 1169 *σχῆμα* lépe „způsob" nebo „nádhera" než „vzezření;" ve v. 1308 *ἔπαισεν* raději „zasadil" než „protknul."

Sloh český celkem jasný a správný jest. Ovšem slovořadí, jak u nás všech, kteří ve školách byli jsme odkojeni ještě mlékem vědy německé, i tu často pravidly více jazyku německému než českému příslušnými se řídí, což jeví se obzvláště tím, že verbum finitum klade se tam, kde je míti chce němčina, tedy ve větách závislých obyčejně až na konec, ve hlavních nedaleko začátku. Ve věci té i prakticky všímati si nám jest pojednání Vodičkova tištěného ve 3. ročníku (r. 1876.) Listů filol. na str. 256—273. Též slušno připomenouti, že v pořádání slov vyhýbati se jest, pokud možno, i hiatům (viz Brus II. vyd. na str. 190 „Průzev") i tvrdosti v koncovkách a v násloví. Ve příčině té na str. 1. v odst. 2. v řád. 1. lépe psáti „Thebanův a" (m. Thebanů a), podobně na str. 9. k v. 4. lépe „rodičův a," na str. 34 k v. 519 „zákonův o poctách," na str. 37. k v. 563. „smyslův a," na str. 52 k v. 856 „předkův a", na str. 57. k v. 955. „Edonů upoután" a j. — Tvrdost jeví se na př. na str. 27

k v. 369 „neb vztahový,“ na str. 71 k v. 1207. „bez služeb;“ na místech obou snadno ji umírniti „nebo vztahový“ a „beze služeb“. — Ve stránce tvaroslovné třeba vytknouti, že (dle Brusu II. vyd.) má se říkati raději „u Marathona“ než u „Marathonu“ (v pozn. k v. 1119).

Slov méně dobrých užito: „zřetel“ na str. 3. v řád. 4. shora (lépe „měl zření ku blahu“ nebo „přihlížel ku bl.;)“ na téže str. zdola v ř. 10. a 9. „podezřívati“ (lépe podezírati, viz Brus, str. 173 n.) na str. 18. k v. 162 lépe „věci obecné“ místo „stav města;“ na str. 22. k v. 263 lépe „zapíral, že neví“ míslo „zap., že ví“.

Omyly tiskové zpozorovány tyto:

Na str. 21. k v. 241 m*ně* přesvědčiti
„ „ 44. v textu ve v. 692 *ὑπο σκότου*
„ „ 45. „ „ „ 718 *μεταστάσιν*
„ „ 48. v pozn. k v. 786 (3. řád.) *φοιτᾶς*.
„ „ 49. „ „ „ 792 *λωβὴν*
„ „ 51. „ „ „ 837 Před tím v., má býti: „Za - -“
„ „ 55. „ „ „ 924 (řád. 3.) *αρεῖ*
„ „ 59. „ „ „ 985 *ὀρθοπόδος*.

Proti jiným knihám školním vydání toto má omylů tiskových málo, vynikajíc úpravou velmi slušnou. Tedy i se stránky té, jakož i svou vnitřní cenou, výborně se hodí za knihu školní. Jen toho přáti si jest, by pan vydavatel při druhých dramatech Sofokleových laskavě si všímal poznámek zde dotčených. Příslušno bylo by též, k verši tomu, jemuž jest přidána poznámka i verše následujícího, za číslici dodati n. (= násl.), čehož i zde třeba k v. 256, 417, 941, 951, 1096 a j.

V Jičíně dne 22. února 1882.

F. Lepař.

Latinský pravopis se stručným přídavkem o pořádku slov a vět, k potřebám žáků škol středních sestavil Alois Breindl. V Mladé Boleslavi 1882. Nákladem spisovatelovým. 54 str. Cena 40 kr. V komissí V. P. Nešněry v Mladé Boleslavi.

„Aby nejnovější výzkumy v oboru latinského pravopisu i ve školách středních se rozšířily, je, tuším, požadavek oprávněný. Neboť žáci gymnasijní od prvé třídy k tomu vedeni býti mají, by slova latinská správně psali a nedali se tak snadno svésti různým pravopisem slovníků, grammatik, cvičebnic a vydání klassikův, jež se jim do rukou dávají.“

Tím naznačuje nám p. spisovatel, čeho chtěl dosíci spiskem svým; chtěl dáti „žákům i učiteli jakési vodítko, kterým by se ve věcech pochybných řídili.“ K tomu konci, dí dále, „veškerou látku ve vědeckých spisech roztroušenou jsem bedlivě

sebral, pravidla pravopisná jsem elementárným způsobem vyložil a slova, jež bývají chybně psána, jsem alfabeticky sestavil."

Ve filologické literatuře české jest to, pokud mi známo, druhý pokus, soustavně podati pravidla pravopisu latinského. První pokus učinil p. Fr. Bačkovský (v Německém Brodě 1880), pokus mnohem skromnější, jenž úplností i přehledností nevyrovnává se spisku p. Breindlově, a liší se od něho hlavně tou vlastností, že pan Bačkovský spisek svůj nevydává než za sestavení toho, co prospěšného v pravopisech Brambachově, Hölbeově a Müllerově, v grammatikách Kosinově a Kořínkově a slovníku Vojáčkově shledal, uváděje při každém slově prameny své, „aby bylo zřejmo, kdo tak učí psáti", kdežto ze slov p. Breindlových očekáváme samostatné dílo sestavené na základě bohaté literatury v předmluvě uvedené. Avšak v literatuře této pohřešujeme spisek, k němuž dílo p. Breindlovo obsahem i formou nejtěsněji připadá, totiž „Tabellarisches Verzeichnis der hauptsächlichsten lateinischen Wörter von schwankender Schreibweise nach den neuesten Ergebnissen zusammengestellt. Gotha. F. A. Perthes 1882," k němuž jest nám přihlížeti, chceme-li vědecký výkon práce p. Breindlovy vyměřiti.

Než uvažme nejprve cenu věcnou, absolutnou spisu p. Breindlova, nehledíce, kterých spisů a pokud kterého p. spisovatel použil.

V díle prvém sestavena jsou „všeobecná pravidla pravopisu latinského."

V § 1. nesprávně jest stilisováno pro žáky, že vedlé etymologie a analogie dbáti jest „svědectví římských grammatikářův, obzvláště svědectví Ciceronova a M. Fabia Quintiliana", i neúplno jest dále, že „jazyk latinský po stránce formální v době té (Quintilianově) byl nejvytříbenější;" lépe Brambach (str. VI.): Für das moderne Lateinschreiben, sowie als Norm für die Schulgrammatik, empfiehlt sich am meisten die Lautstufe und der Schriftgebrauch des jungen Lateins in seiner höchsten Formvollendung (von Nero bis Hadrian).

Ježto bylo „úmyslem p. sp., aby spisek tento byl jaksi dodatkem ku grammatice Kořínkově", jest § 2. docela zbytečným; jedná o rozdělení hlásek, nepodává však nic zvláštního mimo chybu tu, že se v něm pojem písmene a hlásky plete („Latinská řeč má 25 písmen, a to: a) šest samohlásek . . . . . b) devatenáct souhlásek . . . .").

V § 3. jednaje o velkých písmenech p. sp. nepřesně dí, že velká písmena píší se „na počátku vět"; správněji by se řeklo, „na počátku řeči, po tečce neb jiné interpunkci stejně závažné." Odstavec třetí lépe spojiti s druhým a čtvrtý s pátým. V odstavci pátém jest výměr příliš úzký, že velkými písmeny píší se „nadpisy na pamětní desky"; vždyť na př. i spis p. Breindlův nadepsán jest velkými písmeny: LATINSKÝ PRAVOPIS, ač není pamětní deskou.

§ 4. o dělení slov víceslabičných vzat jest z „Tabellarisches Verzeichnis“, příklady však doplněny a dobrá poznámka dodána, abychom náslovnou samohlásku, je-li sama o sobě slabikou, nedělili od slabik následujících, jako: u-bertas, a-limentum a p. Avšak sluší totéž dodati i o vyzvukujících slabikách; neboť nevhodno děliti: regi-a, dubi-us a p. Druhé pravidlo o slovech složených jest neúplné: i slova, jejichž náslovná slabika části druhé sesouvnuta jest, dělíme jako nesložená; na př. sur-go = sur-rigo (vlastně sub-s-rigo), iur-go = ius-igo z ago a p.

§ 5. o syllabách dlouhých a § 6. o syllabách krátkých a obojetných směle mohl odpadnouti, zvláště když stejně nesprávně se zde jedná o slabikách položením dlouhých a krátkých, jako v grammatice Kořínkově, jejíž dodatkem knížka tato býti má. Nejprve třeba zde stanoviti, co vyrozumíváme v prosodii slabikou? Patrně míní zde grammatikové slabiku metrickou, jež sáhá od nastoupení samohlásky jedné až k nastoupení samohlásky druhé, ježto jinak by nauka o slabikách položením dlouhých mnohdy neměla pravého smyslu. I dělí se tedy slova na slabiky metrické n. př. takto; t|ex|i, r|apt|um, spl|end|id|us a p. Souhlásky taktéž jako samohlásky jistého času k vyslovení svému potřebují, ovšem času kratšího, než jest doba jedné krátké samohlásky; spojíme-li však dvě nebo více souhlásek, vzroste doba k vyslovení jejich potřebná na dobu krátké samohlásky, a připojíme-li souhlásky tyto ku krátké samohlásce, vzroste čas k vyslovení jich všech potřebný na dvě doby t. j. na čas k vyslovení dlouhé samohlásky potřebný či lépe uplyne od ozevu samohlásky prvé až k ozevu samohlásky druhé čas k vyslovení dlouhé samohlásky potřebný, a proto krátká samohláska s těmito následujícími souhláskami rovná se časem k vyslovení potřebným samohlásce dlouhé. Avšak tento čas potřebují hlásky k vyslovení svému vždy ať v prose neb ve verši; a proto jest nesprávno, co dí p. Breindl, že „skupina souhlásková jakož i složené souhlásky *x* a *z* prodlužují syllabu předchozí pouze ve verši, v prose však že zůstává předchozí syllaba krátkou a krátce se vyslovuje“, ježto naprosto nemožno jest vysloviti slabiku takovou kratčeji, aneb vůbec jinak v prose než ve verši.

Ovšem mnohé skupiny hlásek, jako němá s plynnou ve slově nesloženém velmi pohodlně a tudíž v kratší době se vyslovují než jest doba krátké samohlásky, činíce zvanou positio debilis; ale ani ty nemají kratší výslovnosti v prose než ve verši.

Výměr krátké slabiky obsahuje několik chyb; má zníti; „následuje-li za samohláskou buďsi krátkou neb dlouhou opět samohláska neb za samohláskou krátkou jednoduchá souhláska“. Jako chybně vyměřil, taktéž chybně označuje nad samohláskou p. sp. slabiky položením dlouhé jako: dūx, vọlūcris; správné bylo označení: dŭx, volŭcris, ŭrbs. — Že hláska *j* činí s předchozí samohláskou dlouhou slabiku, jest omyl; srovnej: bĭjugus, quadrĭjugus,

iūrējūrando a j.; ve kterých slovech samohláska před *j* dlouha jest, v těch jest dlouhá přirozeně: Trō-ia, mā-ior (māgnus) a j. Srovn. Corssen Ausspr.[2] I. str. 303 a násl., Kühner Ausführl. Gramm. I 136. — V § 7., o přízvuku jednajícím, p. sp. rozeznává přízvuk ostrý a průtažný. Nechci dotýkati se zde vědecké oprávněnosti tohoto rozdílu, ale tolik s určitostí lze tvrditi, že pro školu valně se nehodí, ježto nelze souditi, že by žák měl neb dovedl rozdíl činiti mezi slabikou dlouhou, přízvukem ostrým opatřenou a slabikou dlouhou, opatřenou přízvukem průtažným, jako jest na př. ve slově laudâtūs a v acc. pl. téhož slova laudātās. Činí-li však p. sp. rozdíl mezi přízvukem ostrým a průtažným, jest pak úplně chybna nauka odstavce následujícího, že „délka nebo krať poslední syllaby nerozhoduje o přízvuku“. Co do dalšího .výkladu o přízvuku schvalovali bychom nejvíce, kdyby se byl p sp. přidržel Luciana Müllera, jenž nejlépe o věci vykládá a rozdíly, jako itáque a ítaque a p., právem zavrhuje. Že by přízvuk činil rozdíl ve slovech stejně znějících, avšak rozdílného významu, jak soudí p. sp., není pravda; slova v § 7. uvedená, rozeznávají se délkou samohlásek, která ovšem i různý přízvuk způsobuje. — V § 8. o dělidlech a pomocných znaménkách nesprávně se dí, že „latiník užívá dělidel na označenou přízvuku vět“. Poučky šestá a sedmá mohly vypuštěny býti, ježto sotva asi napadne žáku českému čárkou děliti „attrakci pádovou“ ve větě: Patricio Romano tribuno plebis fieri non licebat.

V následujícím § 9.—24. jedná p. sp. o samohláskách a souhláskách jednotlivě o každé, mísí však věci různé bez vnitřního důvodu, tak že ten, kdo by knihy z paměti neznal, by jich nenašel na místě, kde jsou uvedeny. Většina věcí zde připomínaných lépe by umístěna byla ve slovníčku, tak že by zde zbyly pouze věci, jež třeba si pamatovati. Nejprve a především vytknouti jest, že p. sp. jednaje o proměnách hláskoslovných, neužívá vždy terminů v té příčině obvyklých; a předce jest to věc veledůležita, ježto tím způsobem seznámiti můžeme žáky snadno, aniž toho takřka pozorují, se zákony zvukoslovnými nejen jazyka latinského, ale i ostatních jazyků příbuzných. Nemá se tedy říkati, *a* mění se v *e*, *e* mění se v *i*, nýbrž *a* přehlasuje, ztenčuje, stupňuje neb dlouží se v *e* a pod. Taktéž řecká vlastní jména na *-ρος* s předchozí souhláskou odsouvají koncovku *-ος* a vsouvají *e* před *r;* a pod. — Ostatně o části této jakož i částech následujících, pokud se pravopisu týkají, platí to, co dí Lachmann k Lucr. 1, 125: „Summam constantiam in dicendo scribendove quaerere animi illiberalis est“. Liberalním p. sp. v pravopise svém naprosto není. Kde Neue, Brambach, Hölbe neb Müller dittologie připouštějí, p. sp. z pravidla pro jediný způsob psaní se rozhodl, následuje brzy toho brzy onoho, aniž pak jest možná vždy poznati, z kterých důvodů tak učinil. V knize pro žáky určené jest počínání takové vždy na pováženou,

ježto učitelé buď jiného mohou býti přesvědčení aneb jiné výslovnosti navyklí; věří-li pak žáci více knize než učiteli, mohou se domýšleti do učitele nevědomosti; pakli věří více učiteli, pozbývá u nich kniha důvěry i ceny. Tak na př. § 10, 6 dí p. sp. „Alexandrēa i Alexandrīa, Arēus pagus i Arīus pagus; ale pouze Darēus“, kdežto Brambach, Hölbe, Müller, Neue tvar Darēus za lepší uznávají, předce však tvar Darīus žádný z nich nezavrhuje. Podobně tvar genitivus vedlé genetivus. Müller tvar genitivus zavrhuje, Hölbe mu před tvarem genetivus přednost dává, Brambach drží se tradice rukopisné genetivus. Hláskoslovně jsou oba tvary možny a správny, a třebas genetivus lepší jest než genitivus, nelze poslednějšího předce za chybu vyhlašovati. — Tvary adīsti, adīstis, adissem, adisse uvádí p. sp. za jediné správné po příkladu Hölbeově; naproti tomu dí Neue ve Formenlehre der lat. Sprache II. 514: „Zu den Composita von ire und zu petere sind die Formen mit doppeltem *i* nicht allein mehrmals in den besten Hdschr. überliefert, sondern auch durch das Versmasz gesichert.“ Uváděje pak mezi jinými doklady též Cic. de orat. 2, 71, 286 a Brut. 92, 318 dodává v následujícím odstavci: „Üblicher sind jedoch auch von diesen Verba die Formen mit einfachem *i*“. Tak jest ovšem věc správně pověděna. V § 11. 6. činí p. sp. rozdíl mesi „stilus (= sloh spisovatelův a pisadlo ke vtiskování písmen na deskách voskových), ale: stylus = sloh stavitelský“; avšak rozdílu toho po mínění Göttlingově činěného nelze schvalovati. Pouze „stilus“ jest správno; slova „stylus“ ve smyslu „structura“ v latině ani se nenachází (Hölbe). V § 17. dí p. sp.: „Jasná hláska *d* před *qu* se nemění: qui*d*quid; ale genus neutrum od quisquam zní quicquam.“ Avšak Neue Lat. Forml. II 241 dí: „Zu quisquam und quisquis ist nur das Neutr. quicquam oder qui*d*quam und quicquid oder qui*d*quid nachzuweisen.“ Bylo by tedy lépe psáti se zřetelem ku grammatice, již žáci mají v rukou, „neutr. quicquam (quidquam)“. Taktéž vedlé správnějšího totiens nelze naprosto vylučovati tvaru toties, který na př. Müller za lepší pokládá.

A tak i ve slovníčku p. sp. přemnohé dobré dittologie vynechává, někdy i chybnými je nahrazuje (jako méně správné lōtus za správnější lautus). Byli bychom bývali povděčni p. spisovateli, kdyby nám byl řečený „Tabellarisches Verzeichnis“ prostě reprodukoval, zvláště pak, kdyby byl ničeho nevynechával; byl by tím věci zajisté dobře posloužil, a rádi bychom se za to byli obešli bez přídavků jeho z většiny nedůležitých, mnohdy i nesprávných, jimiž i pořádek alfabetický místy porušen (jako slovy: corpusculum, vetus, Vei, volva). Méně důležita jest třetí část spisku tohoto, obsahující nauku o pořádku slov a vět, jež, pokud soustavného o věci té poučení žáku třeba, mnoho dobrých pokynů poskytuje.

Spis p. Breindlův celkem nevyhovuje sice tomu, co p. sp. v předmluvě sliboval, aniž jest způsobem tam vytknutým sestaven; i třeba ho opatrně užívati; než vyhoví-li kdo podmínce této, může ho užívati s dobrým prospěchem.

Karel Neudörfl.

Mluvnice jazyka českého. Díl I. Tvarosloví. Sepsal Matiáš Blažek, prof. c. k. slov. paedagogia brněnského. Vydání třetí, *nezměněný* otisk vyd. prvého a druhého. V Brně 1882.

Tvarosloví p. Blažkovo činí, jakožto díl I. se Skladbou jazyka českého, kterou napsal prof. Frant. Bartoš, jakožto dílem II., Mluvnici jazyka českého pro školy střední a ústavy učitelské. Ve své nynější podobě vyšlo po prvé r. 1879. a téhož roku schváleno bylo za školní knihu. Po té vytištěno v dalších dvou vydáních nezměněných. Také díl II., Skladba páně Bartošova, vydána letos po třetí, zcela přepracovaná, a to tak, že měrou daleko větší vyhovuje úkolu svému, než-li obě vydání předešlá.

Tvarosloví Blažkovo není v podobě původní, jsouc zkráceným a poopraveným vydáním mluvnice větší, samostatné, jež vyšla, majíc název: Mluvnice jazyka českého nákladem spisovatelovým 1877 v Brně. P. spisovatel, řídě se, jak praví v úvodě k vydání tomuto, vzorem mluvnic, řecké Niederlovy a latinských Kosinovy a Kořínkovy, chtěl podati studující mládeži knihu, jež stačila by pro všechny třídy škol středních i ústavův učitelských. Proto také pojal ve knihu svou starou češtinu: avšak tím, že nauku o ní vykládá zároveň s pravidly jazyka novočeského, ztížil užívání její v těch třídách, v nichž se nevyučuje staré češtině. Kromě toho kniha ta sestavena poněkud na kvap, jak vychází z nesprávností a nedopatření, jichž sledy spatřují se, jak ukážeme níže, také ve vydáních menších. K těm p. spisovatel nepřipojil nižádné předmluvy, aby objasnil, proč upustil od plánu prvotného, jaké změny provedl a proč, tak jako učinil při vyd. 3. Skladby prof. Bartoš.

I přihlédneme, posuzujíce nynější vydání školní, k tomu a) jak poslouženo knize změnou, resp. zkrácením, a b) připojíme některá poznamenání o věcech, jichž nabyli jsme ze školní praxe, nehledíc ku poměru obou vydání.

Ad a) Hlavní věc, kterou liší se vydání nová, jest, jak již řečeno, že jsou značně zkrácena, což jeví se již patrně v počtu stránek za stejného celkem tisku; neboť, kdežto vydání větší obsahuje stran 239, vydání menší mají jich jen 156, jsou tedy skrovnější téměř o třetinu. P. spisovatel vypustil totiž z větší části věci, týkající se staré češtiny, jmenovitě všecky vzorce časovací a skloňovací, čímž ovšem kniha jeho přestala býti učebnicí jazyka českého pro třídy vyšší. — Tím však nechceme hájiti

mínění toho, aby při vyučování jazyku českému po všechen ústav byla jen mluvnice jedna. Při vyučování jazyku latinskému může tak býti spíše, jakož té chvíle skutečně ve všech třídách gymn. užívá se mluvnice Kořínkovy. S jazykem latinským věc má se poněkud jinak: v latinské mluvnice nepojato tolik výsledků srovnavacího jazykozpytu ve hláskosloví a tvarosloví, dále jazyku tomu učí vesměs odborníci, při čemž šetřiti jest jim náležitého systematického postupování. Než jinak vésti si jest učiteli mateřského jazyka ve třídách nejnižších, na nichž dle plánu vyuč. pro jazyk český z r. 1876. předpisuje se „paradeigm. opakování pravidelných tvarův a nejnezbytnější nepravidelnosti ve tř. I. a doplňování tvarosloví ve tř. II.“ Tu přihlížeti jest také k mezerám ve vědění žáků jakož odvykati je chyb a nesprávností mluvy obecné.

I jsme toho přesvědčení, že třídám nejnižším nejlépe vyhoví mluvnička bez zbytečného učeného apparatu, přehledná, jako jest asi mluvnice Kuncova, ovšem s jiným rozdělením sloves a některými opravami. Nemá tu také býti puštěno se zřetele, že jak vyučování vůbec, tak zvláště vyučování jazyku mateřskému má se připojovati k tomu, co vědí žáci ze škol obecných a že tu nemá býti skoku náhlého k věcem, jimž žáci prvních tříd nemohou porozuměti, zbytečně jimi jsouce mořeni. Konečně i k tomu jest prohlédati, že na nižších třídách zvláště gymnasií, nevyučují jazyku českému vždy odborníci, kteří by z učeného apparatu dovedli sobě vybrati, čeho třeba, a s prospěchem žákům vyložiti. Od třetí však třídy počínajíc, mohlo by se užívati mluvnice, jež přijímajíc jisté a potřebné žákům výsledky jazykozpytu v oboru hláskosloví, tvarosloví a tvoření slov, podávala by je výkladem snadným a zřetelným. Učebnice ta by obsahovala i nauku o staré češtině, avšak samostatně buď v části zvláštní, jako v Niederlově mluvnici pojednáno o Homerském nářečí, nebo pod čarou, jako má řecká mluvnice Curtiova.

Prof. Blažek vypustil tedy ve vydáních menších z větší části nauku o staré češtině. Ježto změnou tou učebnice jeho určena jest hlavně žákům nižšího gymnasia a nižší realky, máme za to, že si v té věci měl vésti rozhodněji a vyloučiti i vše ostatní ze staré slovenštiny ba i sanskrtu, kterýmžto věcem mohou s prospěchem porozuměti žáci dospělejší, když se zabývají starou češtinou.

K věcem těm počítáme nauku o staroslovenských jerech, nosovkách a jejich střídnicích v jazyce českém v § 5. na str. 3. Ač tištěna jest písmem drobným, přece i tak z důvodu vyloženého jeví se nám zbytečna. Kromě toho jsou v ní některé nesprávnosti. V nauce o nosovkách neuvádějí se při českých příkladech parallelní příklady staroslovenské, jako jest při jerech; tu však jakož i na jiných místech čítáme tvary, jež nejsou ani starosl. ani strč. na př. slъnъco, vedle správných dlъgъ, plъnъ atd., na str. 113 tvary nesąci a bięci, na str. 7. tvary desatь, deviatь, na str. 9. nesutь,

v § 43. mluví se o staroč. tvaru mьgla a j. Kromě toho vyčteny jsou střídnice za nosovku ę neúplně, a to tak, že chybí ta, která v Gebaurově Hláskosloví na str. 34. uvádí se na místě prvém, totiž ve krátkých slabikách *ja*, ve dlouhých *ia* (přehl. ie). Prof. Blažek na str. 4. (také u vydání větším) jakožto střídnici prvou jmenuje „*a* (před kterým předcházející tvrdá souhláska měkne)“, nepřipomínaje, proč právě před tímto *a* měkne, a proč ne před jiným *a*, kteréžto měkčení vysvětlí se ihned, jakmile za prvou střídnici položíme *ja*. Avšak podivno jest, že p. spis. na str. 112., vysvětluje příponu 3. osoby mn. čísla, zná se ke střídnici *ia* za ę, a na str. 119. tvar pęti klade vedle strč. piati čili pjati. Jest tu mezi uvedenými místy nesrovnalost, jež vadí ovšem knize učebné.

Na str. 12. při ztenčování mluví se o ztenčování i v ь a o v ъ; na str. 23. při obměkčování souhlásek vyjímá se, „že *d* a *t*, kde by za nimi měly státi dvě samohlásky, z nichž první i neb ь (ьa, ьe, ьu), smě̌ždily se dle § 41. v z a c“. Ve příkladech k tomuto pravidlu není ani příkladečku k ьa, ьe atd. Obrátíme-li se však k § 41, čteme toto: „Zubné *d* a *t* s ponebným živlem následujících podnebných souhlásek (kterých? v příkladech ve všech jest jen *j*) směždují se v *z* a *c*, jako hráze, mláz, knížecí m. hrad-ja, mlad-ja, knížet-ji atd.“ K čemu uvedena na str. 23. ta ьa, ьe atd. nelze pochopiti; jsou tam beze vší opory.

Při odsouvání, přisouvání, přesmykování a střídání samohlásek i souhlásek užito zbytečně příkladů, jež ovšem dobře se hodí v obšírnou vědeckou fonologii, ne však do mluvnice školní. Na doklad toho uvádíme příklady, jako: k odsouvání: marhule m. amarelka, brotan m. abrotanum; cihla m. tegla z lat. tegula, mnich m. středon. munich (z řec. monachos) na str. 17. — Dub m. dąbrъ, srvn. doubrava, dno m. bъdno, jáhen m. diakonos (proti žák, z téhož slova vzniklému), rafie z graphium, něm. Griffel na str. 25. — Ku přisouvání: jehněd = jahněd proti starosl. agnędъ, jsem m. jesm, proti sanskrt. asmi, jehla (= jahla proti sanskrt. agra, lat. acus) na str. 26. — Izdrahelský m. izraelský na str. 27. — Při vysouvání souhlásek zbytečno jest uváděti, jako se děje na str. 25., věc, jež týká se nářečí, „že *j* (jotovaný přihlas) při měkkých: b, p, v, m se vysouvá, ač je v nářečích dosud slyšeti, jako bil (= bjil), pil (= pjil) atd. — Při přesmykování: lit. galva — hlava, starosl. alъkati — lákati, alъdija — lodí, walten (lit. = valdýti) — vlásti ap. na str. 24. — Při střídání: poboněk — boboněk, obrať — oprať, prvý — primus, máry — páry atd. na str. 28. Po našem mínění bylo by lépe, pravidla tato objasňovati příklady snadnými, na př.: lev — lva, šel — šedl, je — jest, Labe — Albis, rámě — Arm třetí — tertius a p.

Chtěje zakládati pravidla svá hloub, pan spisovatel podává věci druhdy nejasně, jako na př.: nauku o odsouvání v § 44.

na str. 24. pravě: „Žádné slovo kdysi ve slovanštině (který jazyk mají si žáci mysliti?) nekončilo se souhláskou; proto všecky souhlásky, kterými by slova končiti se měla, odsouvají se. Pravidlo toto dotýká se hlavně souhlásek *s* a *t*, kteréž nejčastěji (?) na konci slov se vyskýtají.“ To však není pravda, pokud se týče staré slovenštiny (a ta se tu míní); p. sp. spletl si tu kmen a nominativ (slovo). Ale jak věc má se v češtině, a o tu běží hlavně ve mluvnici české, o tom žák nedovídá se ničeho.

Rovněž tak nejasno jest, co následuje. „Odsouváme: a) s ve skloněni (?) jmen středního rodu, jichž kmeny končí se v *s*, jako kolo — koleso, tělo — těleso atd.“ Neodsouváme ve sklonění *s*, sic bychom skláněli těleso, těle-a atd., nýbrž činíme tak, tvoříce nom. kolo od kmene koles, při čemž mění se *e* v *o*. Těleso, koleso jsou nominativy dle a- kmenů středních, jež povstaly tak, že kmen souhláskový koles, těles rozšířil se o -a. Stejně měla se věc vyložiti sub b).

Podobná nejasnost jest v § 80. na str. 43. v úvodě k rozvržení skloňování podstatných jmen. „Druhdy řídila se jména“, tak praví, „ve sklonění pouze zakončením kmenův . . . Ale během času některé kmeny proměněny, tak že původně otevřené nyní namnoze zavřenými se nám jeví a naopak.“ Tu popleteny kmeny a tvary nominativné; kmeny máme podnes tytéž, ale nominativy sg., když se odsula přípona nom. mužských jmen a samohláskový živel kmenový, končí se souhláskou. A níže: „Naopak zase na př. kmen símě (sic) jeví se nyní otevřeným.“

Na str. 30. poznámka: „Průzev mezislovný nynější čeština snáší; stará češt. rušila jej 1—6“ jest úplně zbytečna.

Jmenovitě obtížná nauka o příponách osobních u sloves na str. 112., jež opírá se nejen o starou slovenštinu, nýbrž v níž vysvětlují se přípony až ze sanskrtu, v té podobě nehodí se nikterak žákům nižších tříd škol středních. Zmínka o neústrojných tvarech stč.: čiňúc, búřúc atd. i pod čarou zbytečna.

Jsoutě ještě na mnohých místech jednotlivé věci staročeské a narážky na starou slovenštinu, jež ostaly ve vydáních menších a jež žákům, kterým kniha určena, učení ztěžují, jinak jsouce kusy a místy i nesprávně podány.

Ad b) Než učebnice naše má ještě obtíže a nesprávnosti, které ovšem pocházejí z části odtud, že zkrácena byla z knihy větší. Jesti to hlavně časování slovesa, v němž samohláska před příponami osobními přidává se kmeni, čímž tyto se rozšiřují, a tak rozeznávají se vedle kmenů prostých kmeny rozšířené a pak themata časová i způsobová. Takto upravené časování, myslíme, jest žákům tříd nejnižších i třídy třetí, v nichž tvarům slovesným se vyučuje, velmi nesnadno. Tak probírati sloveso lze s prospěchem teprve ve třídě VI., kde tvary staročeské napomáhají snadnějšímu porozumění. Snadněji tu vyložíme z themata

praes. umějo 1. os. praes. uměju a potom i novočeské umím, nežli hned tvar novočeský.

Kromě toho p. sp. nevmyslil se ve svůj system tak, aby sám překonal všechny obtíže jeho; jak lze toho žádati teprve od žáků? Dokladem toho budiž, jak vykládá se imp. volej, uměj a na str. 135. imp. dej. Volej vysvětluje (!) se z themata pr. volaja + i (= znak imperat.), tedy volajai, *ai* přesmyknutím promění se v *ia*, přehlasuje v *ě*, seslabuje v *i*, jež zaniká v předchozím *j*, a zpětnou přehláskou *a* v *e* konečně povstává tvar žádaný volej.

Podle toho očekávali bychom, že imper. slovesa dáti, dej, rovněž tak odvozovati bude z daja, avšak p. spisovatel vykládá jej proti výslovnému znění § 205., v němž se učí, že imperativ tvoří se od themata praesentního, od infinitivného kmene da + i, domnívaje se snad, že tu je tvar bezpříznaký. Tvar dají ostal nevysvětlen, a přece imp. i 3. osob. pl. rozhodně následují analogie sloves V. tř. odd. 1.

Tvar dadí vysvětluje ze kmene dadi + nti, tak jako Miklos. starosl. dadętъ. Avšak tu zase nevidíme, proč vysvětluje jinak 3. os. pl. hledí, trpí, a to z hledia-nti, trpia-nti, proč také ne z hledi-nti, trpi-nti? Co se praví o imperativě na str. 126. při vzoru uměti, mělo býti pověděno již při slovesech I. tř. vzoru: bíti, kde není žádného vysvětlení.

Jiný odpor jeví se mezi časováním a skloňováním. Kdežto při onom užil stanoviska vědečtějšího, očekávali bychom, že tak bude i při skloňování podst. jmen, že je rozdělí nejprve na skloňování kmenů otevřených a zavřených a, šetře rozdělení toho, učiní pak další roztřídění. Než podst. jména rozvržena jsou dle rodu a potom také dle kmenů, čímž povstala směsice, jež přehlednosti jest na újmu a ztěžuje učení. Vedlé obtíží těch shledáváme dosti četné nesprávnosti a nedopatření, jež vytkneme podle stránek. Na str. 3. dvojhlásky dělí se na vlastní a nevlastní, na čem zakládá se rozdělení to, vyloženo není. Dále vykládá se původ nevlastní dvojhlásky *ě*, avšak bez příkladův.

Rozdělení souhlásek, přijaté z vědeckého obšírného hláskosloví, na str. 4. žákům je příliš složito. Některé souhlásky, jako *l* a *r* v několika uvádějí se kategoriích, čehož pro školu třeba není.

Na str. 7. při výkladu o spodobě zpětné, kdyby měla věc vyložena býti důkladněji, bylo by potřebí, zmíniti se o tom, které *a* z pravidla jest jí podrobeno.

Na téže stránce jest poznámka, v níž mluví se o zpětné přehlásce *ej* z *aj* na př. černý -aj -ej; ve školní knize, je-li potřebí zmíniti se o tom, připomenouti sluší, že věc týká se jazyka obecného.

Na str. 10. v § 22b, učí se, že svítiti v imp. krátí se ve sviť (m. svěť). Avšak v grammatice učiti jest tvarům správným, zvláště když užívá se jich dosud ve správné mluvě obecné, a ne-

činiti nesprávnosti koncessí; toho neomluví ani § 222. III., kde se praví, že imp. od svítiti, posvítiti jsou sviť, posviť, aby se rozeznávaly od tvarů s v ě ť, p o s v ě ť sloves s v ě t i t i, p o s v ě t i t i, jakoby zřetelnost zakládala se jen na jediném slově, a nikoli na smyslu věty. V Jungm. Sl. jsou imp. i při slově s v í t i t i, i p o s v í t i t i svěť, posvěť. A známá píseň národní zní: Svěť, měsíčku, svěť atd. Podobně na str. 22. p. spisovatel béře v ochranu tvary neústrojné slovy: „Ale již užíváme též neústrojných: s e č — s e č t e." (Ale na stránce 118. vyhlašuje se zase tvar t l u č za n e ú s t r o j n ý a c h y b n ý. Jaké to kolísání!) V té věci p. spisovatel nevede sobě stejně se skladatelem Skladby, který velmi horlivě brojí proti nešvárům syntaktickým. Také, co níže praví v § 40. na téže stránce, jest zbytečnou zvláštností. „Za *št* užíváme nyní při jménech, příponou -i n a tvořených, raději *č*, na př. slovenčina místo slovenština: ale polština." Avšak právě slovo p o l č i n a čte se ve spisích doby střední, jako u Blahoslava a Komenského a nemělo by se vyjímati z toho pravidla a nahrazovati slovem polština, ježto tak jest správno, jako s l o v e n č i n a. Táhne-li se p. sp. k n y n ě j š í m u užívání, tož zdá se nám naopak, že obvyklejším jest ponechávati *št* jménům odvozeným od adj. na *-ský*, jako: č e s k ý — č e š t i n a, r u s k ý — r u š t i n a, s l o v a n s k ý — s l o v a n š t i n a; ale n ě m e c k ý — n ě m č i n a, a n g l i c k ý — a n g l i č i n a ap., jakož dobře rozeznává se slovanština od němčiny v nauce o odvozování slov na str. 150. 21.

Na str. 11. chce tomu p. sp., že „podstatná slovesná, utvořená od příč. min. trpn. v *-án*, mají podržeti *á*, tedy: volání, psání, kázání a p. Avšak pravidlu tomu, aby bylo obecně platno, odporují při slově p s á n í všechny téměř doklady v Jungm. Slovníku jakož i obecné užívání, jež taková dvousl. inf. subst. verb. vyslovuje krátce: psaní, praní, stlaní, lhaní a p. Slovo k á z a n í doloženo v témže slovníku jen s krátkou předposlední slabikou. Dlužno tedy dotčenému pravidlu připojiti výjimky.

Na téže stránce o přídavných účelných v *-cí* učí se, že podržují kvantitu kmene infinit., od něhož je tvoříme, tedy: b i c í, s e c í, mlecí, jednací — ale: hájicí, krášlicí, srovnávací, přijímací, vyšívací atd. V té věci p. spis. změnil své mínění od vyd. prvého, v němž učil, že kmenová hláska se zkracuje, jako Brus. Mat. 2. vyd. na str. 225. Adjektiva ta jsou nejvíce utvořena za doby nové, a to velmi nepravidelně, brzo s dlouhou kmenovou samohláskou, brzo s krátkou. Avšak zdá se, že těchto tvarů nelze odlučovati od podst. slovesných: rozsevač, natěrač, vazač, posluchač, nakladatel, divadlo, při nichž jen dvojhláska *ou* vzpírá se druhdy skracování, tedy: propouštěcí jako: koupadlo. I máme za to, že nebylo třeba stanoviti pravidla nového a množiti zmatek.

Na str. 13. při rozkládání samohl. uvádí se, že se rozkládají *ó*, *ú*, *ý* a *í*; o třech předešlých promluveno, o *í* však nikoli; k čemu tedy bylo nahoře uvedeno?

V pozn. (zbytečné) praví se, že krátké nebo dlouhé *o* cizích slov rozpuštěno v *ou*, jako kdoule z ř. kydonia, rampouch (bez ciz. sl.), pozoun (tu již v něm. slově = die Posaune jest rozvedená hláska).

Ve školní mluvnici není třeba, tušíme, bráti za doklad zákonů takové zjevy, které náležejí mluvě obecné a které žákům v úkolech se korrigují, na př. na str. 18. zem m. země atd. Ovšem vědecké hláskosloví musí si všímati i takových věcí.

Na str. 13. podává se nauka o stahování, jež vzata jest všecka z vydání většího; vysvětluje se pomocí spodoby samohlásek, avšak se zbytečným a složitým rozčleněním a s příklady nejistými sr. dobra jeho, dobru jemu a p. Kromě toho stilisace na př. pravidla 2a jest dosti temna, zníc: „Mezi samohláskami nestejnými (zněním) z nichž první jiná jest než *i* a měkké *e*, mizí *j*, a samohlásky zbylé mísí čili směšují se v jednu dlouhou, jejíž zvuk řídí se zněním samohlásky druhé, *barví se* však zároveň zněním samohlásky první, jako: dobrъ-ji = dobrъ-i = dobrý.“ Pravidlo ovšem nesprávné. Nelze též pochopiti, proč stažený tvar boží (nom. sg. fem.) vykládá se jednou (str. 14.) z boži + ja a po druhé (str. 15.) z bože + ja (přehl. z boža + ja). Obé je chybno.

K čemu jsou poznámky na str. 14. a 15. a jak jim rozuměti, nesnadno jest se dovtípiti. Pozn. na str. 14. zní: Tomuto *i* (z kontextu možno jen rozuměti o *i* v božija) za rovno pokládáme *u* po měkké souhlásce stojící, jež během času v *i* se přehlásilo, jako mužu — muži. Co s tím tady?

Posavádním způsobem (že vymizuje souhláska s předchozí samohláskou nebo s následující a že zbylá samohláska se dlouží) věc vysvětlovala se jednodušeji a mohlo při něm zůstati ve školní knize posud.

Při spodobě souhlásek na str. 20. mohl dobře vynechán býti odstavec 6.; kromě toho nesprávně je stilisován: „Někdy spodobujeme též souhlásky sousedních slabik tou měrou, aby v obou slabikách byly souhlásky nebo jasny nebo temny, srovn.: dřiezha — tříska (staroč.); ale jak může čítati se sem hvizd — svist, chorúhev — korúhev? V poznámce jest nedopatření; mluví se o spodobě neúplné a zapomenuto, že rozdělení spodoby v úplnou a neúplnou ve vydání menším v § 34. vypuštěno.

V § 39. na str. 21. při „směždování“ hrdelnic *h* a *k* v *z* a *c* a v *ž* a *č* stanovují se nesprávně výjimky, a to při a) *k* mění se v *c* a *h* v *z* před: *í*, *i*, *ě* *(ie)*, *e* *(ě)* a ь (bez dokladu). Ačkoli míní se tu, jak viděti *e* = *ě*, a ne *e* čisté, před nímžto *k* obměkčuje se v *č* a *h* v *ž* (pečeš, můžeš), přece uvádějí se k tomuto pravidlu za výjimky vokativy: člověče, služebníče, vraže. A věc, jež náleží sem, imperativy: pec — pecte, pomoz — pomozte atd., protože tu buď jest *ě*, jež se vysouvá, nebo *i* = *ě*, vyjímá se sub b) tam, kde mluví se o měnění *h* v *ž* a *k* v *č*.

Na str. 33. v § 59. sub a) a b) vypočítávají se slova bezpřízvuká, jednoslabičné částice a náměstky: *a*, *i*, *či* atd. *mi*, *mě*, *ti* atd., kteréžto poslední na počátku řeči státi nemohou, klonice se vždy ke slovu předcházejícímu; jsou-li však s obzvláštním důrazem projádřeny, nabývají přízvuku, na př.: Kdo zradil krále? ale: *Tys* krále zradil! — Avšak tu není *tys* jako *já*, *vy* a p. ani částicí jednoslabičnou, ani enklitickým tvarem náměstky, a proto, majíc samo přízvuk, nepotřebuje ho nabývati. Ovšem pak může ho, jako každé jednosl. slovo pozbývati ve verších přízvučných po slabice přízvučné aneb před ní, jako: Tys velký, Bože, Tobě sláva zvláště (Puchm.). Kromě toho na slovo to může padnouti důraz nebo-li přízvuk řečnický, jak ukazuje příklad p. sp. uvedený. Je tu změtení přízvuku slovného a řečnického, jež bylo jakož i přízvuk větový od sebe různiti.

Na str. 36 vysvětluje se, co jest přípona a co koncovka, avšak výklad na příkladě není správný: „tak v ryb*a* jest *a* koncovkou nikoli příponou, ježto již kmen zní ryba; ale v ryba-*mi* jest *mi* koncovkou i příponou. Věc je naopak v ryb-a jest *a* příponou i koncovkou, v rybami jest *-mi* příponou a *-ami* koncovkou.

V § 40. na str. 77. mezi obojrodými (communia) uvádí se choť; avšak u toho slova rod mužský i ženský se rozeznával a rozeznává se dosud v některých pádech, jako v gen. a akk. chotě a choti, v instr. chotem (neb dle muž chotěm) a chotí; a tak i hostem i hostí dobře by bylo lišiti. Ale k čemu v novoč. mluvnici uváděti za obojrodá: soudce, přímluvce, vůdce a p., byť i byla jimi ve staré češt., kdežto nynější jazyk užívá slov: přímluvkyně, vůdkyně atd.

Na str. 47. nelze vedlé sebe klásti k večer*ou* a dol*ů* (z dolóv). V dativě večerou, dloužení *u* v *ou* je jen fonetické.

V § 90. mělo býti vysvětleno, proč mají jména: vůdce, soudce ve vok.: vůdce, ne vůdče, bývalým skloněním dle duše.

Nesrovnalost jeví se mezi tím, co se praví na str. 52. o slovech přítel a nepřítel, že mají totiž v akk. a instr. plur. také: přátely, kdežto na str. 55. klade se tvar přátely na místě prvém, ve shodě s většinou a lepších dokladů v Jungm. Slovn.

P. spisovatel má instr. kostmi, a dle toho hostmi, loktmi (na str. 52), ale: loktmi (na str. 53) lidmi 54. Posud bylo zvykem ve mluvnicích v instr. tvrdé *t*, v Šafaříkově však staroč. mluvnici jest kostmi. V Jungm. Sl. jest *t* tvrdé, jest však i v nominativě. Bylo by záhodno stanoviti, jak jest v rukopisích, jež souhlásky obměkčují, zda-li instr. tu závislý na nominativě.*)

Na str. 57. při krácení kmenové samohl. jmen ženských praví se, že slovo brázda v gen. má brazd, což je

*) Dokladů rukopisných, na které by bylo lze spoléhati, v této příčině trvám není. *Gb.*

zbytečná výjimka z výjimky. Nevím, odkud to p. sp. vzal, ale Jungm. má dva příklady z Kom. a Let. Troj. a oba s dlouhým *á*, tedy: brázd.

Na str. 58. Jména ženská vlastní (cizí) mají (ve vokat.) *a* na př.: Maria! Sestra Lucia, děvo libá bohu! To však nejsou vokativy, nýbrž nominativy vzaté do úkolu vokativu.

V poznámce na téže stránce spojeno, co k sobě nenáleží. Učí se tu: „Jména: husa a slza, berla a perla skloňují někteří spisovatelé v některých pádech čísla jedn. i množného dle vzoru následujícího (země), obzvláště: slzí, berlí, husí, perlí, m. slz a hus".

Předně, co se tkne slova husa, známo, že vedlé tvaru dle *a-* kmenů jest starší *i-* kmen: hus-*i*, tedy gen. pl. husí. Kde se ho užívá, neužívá se ho dle vzoru následujícího (země) nýbrž dle vzoru dalšího kost, a to dobře. Tvar berlí a perlí není doložen ani v Jungm. Sl. ani v Kottově. Tvary: slze, slzí doloženy v Jungm. Sl., ovšem jen skrovně proti lepším: slzy, slz.

V pozn. 2. je nesprávnost; zní pak: „nadbytné tvary mají (řeč o *-a* skl. ryba): dcera, matka, neť"; poslední slovo nenáleží ke vzoru ryba a nemá správných tvarů nazbyt.

Na stránce 59. a 60. jména svátků: vánoce, velikonoce, hromnice, letnice přidělují se ke vzoru země, kdežto skloňují se vůbec nyní jako pomnožná jména místní v *-ice:* letnice, letnic, letnicům, letnice, letnicích, letnici (emi).

Tvary dativné: hromn*icem* a hromn*icím* jsou v Jungm. a Kott. slovníku bez dokladu. O instr. praví se, že zní ústrojně jen: vánoc*mi*, velikonoc*mi*, nejsou však také doloženy. Za to však doložen tvar hromnici (Čel. Mudr.), a častěji tvary v *-emi*, jako letnicemi. Vedlé tvaru velikonoce jsou tvary velikonoc, velika noc, veliká noc (sgl.), kteréžto pouze mají doklady v Jungm. Sl. Bylo by nejlépe všechna ta jména skloňovati jednostejně, a to dle vzoru Budějovice.

Na str. 65. praví se, že skloňování vzoru pole liší se od vzoru slovo přehlášenými koncovkami. „Jen: poledne podrželo nepřehlášenou koncovku, spojeno-li s předložkou *o*: o poled*ná*ch." Z toho by mohlo se vyvozovati, jakoby proti polích bylo někdy bývalo slovách.

Na str. 79. sluší v § 151. přidati po: „*y* přísluší neživotným" slova: „a ženským."

Na str. 81. v § 153. c) jméno města českého jmenuje se Vysoké, kdežto správný jest tvar Vysoký (vrch) v. Brus Mat. vyd. 2.

Při slovese dobré jest, že vid slovesný znázorňuje se graficky; jen při označování různých sloves opakovacích, odvozených od trvacích, okamžitých, opětovacích zdá se nám, že věc upřílišena.

Na str. 108. definice způsobu není dobrá: „Způsob slovesa jest čin (Art und Weise), kterým spojujeme podmět s výrokem.“ V definici vloženo též slovo, které se vykládá, ovšem z mluvy starší s něm. závorkovým výkladem.

Na str. 116. zvykem vymlouvají se tvary snešen, pronešen atd., v učebnici nemělo by býti té mírnosti.

Podrobně vyčítati kmeny při vzorech I. třídy se vloženými v závorkách kmeny starosl.: čt (m. čьt,) kvet m. kvt, cvьt, před (pręd) atd. ve školní knize pro nižší ústavy střední není příhodno.

Na str. 119. III. 3. psáno: „Svrchu zmíněné rozžhnu dle sloves tohoto oddílu (nos. kmeny) tvoří infinitiv, příčestí min. činné i trpné a přech. min.: rozžžati, rozžžal, rozžžat, rozžžav.“ Jak tu vysvětliti dle vzoru toho dvoje *ž*, nevidíme. Z rozžhnu vysutím souhl. *h* povstává rozžnu a v tomto způsobě změtením povstaly tvary rozžal, užívané ve střední češtině; za to tvarů oněch z Jungm. Sl. doložiti nelze. Jinak věc má se s tvary: rozžžen, rovněž nelíbými, ale pravidelnými; v nich žžen jest m. místo žežen = žehen od kmene žeh. — Na téže stránce II. ve změnách kmenův jest nedopatřením hrubě porušen smysl: „Kmenové nosovky *m*, *n* zaměňovány ve starosl. s předcházející samohláskou v nosové samohlásky před příponou, počínající samohláskou“ (má býti: souhláskou).

Na str. 122. vyhlašují se tvary: ploul, sloul za chybny m. plul, slul, s čímž nelze se snášeti; jsouť docela správny a dobře doloženy v Jungm. Sl.

Nezřetelna jest na str. 123. zmínka o slovesech: vzpomenouti, zapomenouti a podobně na str. 124. dodatek: „Téhož původu (participialného s významem trpným) jsou též: oblý (m. ohblý), náhlý (m. náhblý), mokrý, kyslý atd.

Při vzoru mazati na str. 131. bylo by, alespoň ve školní knize příhodněji, za thema praesentní bráti maža (vlastně mažo-, maže-), m. mazia; tím by se snadněji odvozovaly tvary příslušné a různil by se kmen vozia od voziti, od něhož tvary vypadají jinak, než od mazia.

Na str. 133. imper. ždi je staroč. tvar.

Ke str. 135. Slovesa bezpříznaká, myslíme, že by bylo v učebnici nejlépe počíti slovesem býti, ježto zachovalo jediné toto sloveso tvary bezpříznakové patrně a zcela jistě až dosud, kdežto tvary: dám, dáš, dá, vím, víš, ví atd. vykládají se působením sloves třídy V. 1. O tvarech: dá, ví, dáte, víte tvrditi lze rozhodně, že nepocházejí od tvarů, dast, daste a tedy ne z dad-ti, dad-te, ví (věd-ti), ví-te (věd-te) atd., jak ve vzorcích v závorkách k oněm tvarům jest položeno. Při slovese dáti na str. 135. jestě to je podivno, že uvozují se složená: sundati, zandati, nandati atd., kdežto tvary běžné jak v řeči spisovní, tak i v obecné: zadati, přidati, vydati atd. se nejmenují.

Na str. 136. imper. věz a jez chybně se vykládá jako viz na str. 127. změžděním z vid + i; vyložiti jest z vid + ja.

K nauce o tvoření slov podotýkáme, že nám se zdá, že přípon jmenných uvedeno příliš mnoho; postačilo by dle našeho zdání dáti takové, jež mají zvláštní význam, jako ku př.: *-jan*, *-jenín*, *-ce*, *-ic*, *-ovic*; *-isko*, *-dlo* a p.; přípony, jako: *-as*, *-och*, *-ouch*, *-ous*, *-tucha* a jiné mohly býti vynechány. Za to zasluhovaly jiné podrobnějšího zpracování, jako: *-ic*, *-ovic*, *-ný* a *-ní*, *-tel*.

Konečně pohřešujeme na konci rejstříku k orientování takového, jaký má díl II.

Na konec úvahy té opakujeme, co jsme odůvodnili výše, že v nynější své podobě kniha p. Blažkova žákům tříd nižších, obsahujíc mnoho věcí vědeckých, jest příliš obtížna, žákům tříd vyšších vypuštěním podstatných částí ze staré češtiny neúplna. A takovou ostala by, kdyby i vytčené nesprávnosti byly opraveny, ale plán nebyl přeměněn tak, aby míra byla snížena, zkrátka kdyby kniha nebyla valně změněna. Jinak rádi uznáváme, že p. spisovatel se snažil, aby dal knize své základ vědecký; ovšem že v té příčině upřílišil a nedovedl také vystříhati se omylův velmi hojných. Nejméně povedlo se hláskosloví, nejlépe zpracovány: adjectivum, číslovky a náměstky.

Pravidla vysvětlují se celkem srozumitelně, jazykem správným. Úprava tisková je přehledna a chyb tiskových málo.

Nemohu na konec nezmíniti se ještě o mínění, které proneseno bylo, když čtena byla úvaha ta ve schůzi Širšího sboru Mat., že by snad bylo výhodno, aby komité odborníkův ujalo se práce té, sestaviti učebnou knihu jazyka českého, podobným způsobem, jakým pořízeny mluvnice pro školy obecné. Námitka možná, že by ten způsob nevedl k cíli, doufejme, že by vyvrácena byla horlivou snahou učitelů jazyka českého na středních školách, usilujících o to, abychom konečně měli knihu co možná dokonalou.

V. Hylmar.

Archiv für slavische Philologie.*)

Dílu šestého svazek třetí (319—494).

Die „Magdeburger Urtheile". Ein Denkmal deutschen Rechtes in polnischer Sprache aus der Mitte des XV. Jahrhunderts (319—392), od A. Brücknera. V zemích západoslovanských záhy a hojně usazovali se kolonisté němečtí. Ve Slezsku na př. bylo do skl. XIII již přes 60 měst od nich dílem založených, dílem poněmčených; a odtud šířily se osady tyto na území polském dále. Kromě podnětů domácích, které nutkaly k vystěhování, byly i mnohé výhody, které vystěhovatele do zemí polských vábily: byliť přistěhovalci většinou prosti těch povinností, které mělo oby-

*) Viz Listy filol. 1882, 165.

vatelstvo domácí; dostávali pozemky dědičné, z nichž teprve po letech platili nájem; spravovali si svou obec sami; a měli také soudnictví v rukou svých. Soudnictví nižší a dílem i vyšší vykonávali přísežníci (scabini, iurati), ve vsích za předsedání šoltýse (scultetus), v městech richtáře, vojta (advocatus). Některé jen věci byly vyhrazeny vrchnosti panské a k ní šla také appellací, avšak vždy platilo při tom právo osadníkův, právo německé. Právo toto jest původem Magdeburské; ale časem v jednotlivých případech poněkud nestejně se vyvíjí, t. j. v tom městě tak, v onom jinak, a podlé toho rozeznává se právo Středské (ius Strzedense, Středa pol. Śrzoda, Novum forum, Neumarkt), Krakovské, Vratislavské a j.; tedy takořka varianty téhož práva starého, magdeburského. Obce mladší vybíraly si z nich a některé volily právo Středské, jiné Krakovské atd. Těmito právy obce se řídily. Bylo-li třeba appellací, měla jíti k vrchnosti zeměpanské (iudex curiae). Ale obce německé obcházejí tuto instanci a předkládají pře tam, odkud jejich právo pochází; a z toho vyvinuje se zvyk, appellovati do měst prvé jmenovaných, a podlé potřeby odtud do Magdeburka. Výroky a rozsudky z Magdeburka dobyté měly velikou cenu, jako praejudikaty totiž, podlé kterých instance domácí říditi se mohly v případech podobných příštích; a proto sbíraly se a zapisovaly, a zapisovaly se do sbírek takových i důležité rozsudky soudců domácích. Takovým způsobem vznikla na sklonku stol. XIV v Krakově německá sbírka „ortelů magdeburských", která se sice nezachovala, ale poznati se nám dává z variant a sbírek, které z ní vyšly, nebo podlé ní vznikly: jedna v rkp. Krakovském z doby po r. 1420; druhá skoro stejná a o něco starší v Pilzně (u Tarnowa) objevená; třetí v knihovně král. v Berlíně, v rkp. z XV stol. Jiná redakce téhož materialu zachovala se v rkp. knihovny gymnasialní v Toruni, též XV stol. Redakce třetí v rkp. král. knihovny v Drážďanech, čtvrtá v rkp. tamtéž, původem snad ze Břehu; pátá v rkp. knih. univers. v Krakově, vesměs též ze stol. XV; šestá systematicky srovnaná a vytištěná poprvé 1517, kriticky od Behrenda: Die Magdeburger Fragen (Berlin 1865). Podobnou nějakou sbírku německou dal Mikołaj Gołogórski, podkomoří Lvovský, mezi l. 1440—1460 přeložiti do polštiny, a tento překlad dochoval se v pěti rkpisích (ze sklonku XV a 1. pol. XVI stol.), z nichžto dva jsou otištěny, jeden od Maciejowského (v Historyi prawodawstw słowiańskich VI. 20—145, 1858), a od Wiszniewského (v Hist. lit. polskiéj V. 190—322, 1843). Brückner srovnává pak text polský s německým. — *Neue Beiträge zur Geschichte der Salomonssage* (393—411), od A. Veselovského. — Ostatek jsou zprávy a drobnosti, mezi těmito opět vzájemné dopisy Kopitarovy a Dobrovského (431—471).

J. Gebauer.

De Asinariae Plautinae lacunis.

Scripsit Josephus Král.

Plauti Asinariam non integram servatam esse, sed nonnullis lacunis depravatam iam pridem ab interpretibus observatum est. Sed ubi lacunae illae quae sententiarum nexu turbato indicantur statuendae sint et quonam modo nonnullae difficultates quae in hac fabula explicanda occurrunt expediri possint, cum inter eos qui in fabulis Plautinis enarrandis operam collocant non satis constet, quaestionem hanc nondum ad finem perductam retractandam suscepi.

Propositam autem quaestionem ita institui, ut statim meam de hac re proferam sententiam aliorumque opiniones tum tantum, cum e re mihi videbitur, attingam.

Summam difficultatem exhibent v. 74 sq. et 230 sq. quorum sententiae nullo modo inter se conciliari possunt. Nam in prima fabula Demaenetus ait se ab Argyrippo filio aditum esse, ut viginti minas pararet, quibus Cleaeretam lenam commoveret, ut se Philaenii amore frui pateretur. At ipse Argyrippus in versu 230., dum colloquitur cum Cleaereta, cognoscit se viginti minis meretricis amorem redimere posse. Mane igitur, cum patrem rogaret, scire non potuit, quanta sibi opus esset pecunia.

Hanc difficultatem G. Goetz et G. Loewe (Asinaria, praef. XXIV) fortasse expediri posse putant, si ad contaminationem fabulae confugiamus et scaenas II et III ex alia quadam fabula in hanc insertas esse statuamus. H. Schenkl (ephemer. gymnas. Austr. 1882 p. 42 sq.) alia inita ratione ad fabulam recte intellegendam haec subaudienda esse censet: Argyrippum cum lena iam pridem pactum esse se illi eo die, quo haec aguntur, viginti minas pro Philaenii amore soluturum, sed iuvenili incuria pacti oblitum tum demum, cum dies constituta adesset, patrem rogasse, ut sibi subveniret, Cleaeretamque in summa difficultate nummaria adisse, ut sibi diem ad solvendum prorogaret. Quae v. 230 sq. leguntur Argyrippi verba iuvenem aut ea de causa protulisse, ut lena pretium aequum faceret aut ut aliquid saltem

dicendo consilii inopiam obtegeret lenamque, ne abiret, prohiberet.

Qua ratione illud quidem optime explicatur, quomodo Argyrippus iam mane pretium nosse et Demaeneto indicare potuerit. Sed vereor, ne fabula ipsa ad hanc explicandi rationem confugere vetemur. Nam primum Argyrippus vix credo sperare potuit lenam de pretio constituto aliquid remissuram, cum super illis viginti minis iam pridem cum ea pactus esset (nam altera illa quam H. Schenkl protulit explicandi ratio mihi quidem probabilis non videtur), deinde Plautus summae coarguendus esset neglegentiae, si ea quae necesse erat dicere, ut spectantes, quae agerentur, intellegerent, ne verbo quidem tetigisset spectantibusque permisisset, ut ea omnia ex verbis passim prolatis ipsi colligerent et quasi fundamentum quo tota nititur fabula ipsi sibi laboriose exstruerent. Sed pacti ullius quo Argyrippus se eo die pecuniam illam lenae soluturum spopondit nusquam in fabula ne verbo quidem fit mentio. Sic potius de hac re iudicandum esse censeo: Argyrippus Philaenium, puellam pauperem, cum vidisset, amore captus suis sumptibus et ipsam et lenam alebat (cf. v. 163: sólus solitúdine ego ted átque ab egestate ábstuli: sólus si ductém, referre grátiam numquám potes) et cum lenae omnia quae poscebat daret neque suae parceret pecuniae, peculium quod habuit mercatu auctum totum consumpsit. Cf. v. 134 sq: nám mare haud ést mare, vós mare acérrumum, nam ín marirépperi, híc elaví bonis; v. 204: áliam nunc mi orátionem déspoliato praédicas; v. 167: quíd modist dandó? nam numquam tú quidem explerí potes. Módo quom accepisti, haúd multo post áliquid quod poscás paras. Iure igitur Argyrippus lenae ingratum in se animum obicere potuit. (Cf. 136 sq., 160 sq., 214). Cum vero omnem rem suam exhausisset neque haberet quo lenae avaritiam satiaret, illa alium quendam amatorem lucri et commodi sui causa quaesivit et repperit. Nam lenam, priusquam cum Argyrippo collocuta esset (I, 3), cum Diabolo egisse ex v. 230 sq. concludere licet, ubi lena Argyrippo interroganti, quid sibi dandum sit, ut totum annum solus Philaenio fruatur, haec respondet: 'Túne?' v i g i n t í m i n a s: átque ea lege, s i á l i u s a d m e p r í u s a t t u l e r i t, tú vale.' Mitiorem sane se praebuisset erga adulescentem, si novum amatorem nondum invenisset. Id ipsum autem etiam v. 238 confirmatur, ubi Cleaereta syngraphum tangit, quem se Diabolo daturam certe iam promisit quemque postea parasitus perfectum Diabolo legit (IV. 1).

Quae si ita se habent, de pacto ullo iam antea ab Argyrippo facto cogitare non possumus. Cur enim iam antea Argyrippus pecuniam se lenae certo quodam die daturum promisisset, cum Philaenii amorem quem certo pretio non conduxerat continuis fere donis emeret? Argyrippus igitur a Cleaereta

tum primum (in scaena I, 3) de viginti illis minis audit neque mane patri dicere potuit sibi tanta opus esse pecunia. Accedit quod Argyrippus v. 245 prorsus oblitus est se patrem rogasse; ne tum quidem, cum servi pecuniam patris opera paratam adferunt, colloquii quod cum patre habuit mentionem facit. Nisi igitur discrepantiam quam supra tetigimus poetae neglegentiae adscribere volumus aut fabulae contaminatione ortam putare, alia quaerenda est via ad hanc difficultatem tollendam. Et restat alia ratio, qua et haec et alia quae legentis movent scrupulum facile expediuntur.

Cogitari enim potest ne rogatum quidem esse Demaenetum a filio, sed sua sponte, cum de filii angustiis ab alio quodam homine certior factus esset, filio subvenire constituisse et Libano servo mandasse, ut id rem per dolum efficeret. Mentitur Demaenetus, cum in prima fabula de Argyrippi amore cum Libano colloquitur, hac re, ut opinor, commotus. Ex fabulae exitu cognoscimus Demaenetum non vero filii amore ductum pecunia eum sublevare voluisse, sed ut Philaenii amore ipse quoque vel unam noctem frui posset. Alium igitur se praebet Demaenetus primo actu, alium in extrema fabula, quae res sane mira (nam spectantes decipiuntur primo, cum verum Demaeneti ingenium non perspiciant) explicari potest, si censemus Plautum risus et ioci causa sibi permisisse, ut veros Demaeneti mores necopinantibus spectatoribus in exitu demum fabulae ostenderet. Quod fieri potuisse et in nostris quoque fabulis interdum usurpari nemo negabit. Sed haud scio an iure Plautus hoc modo spectantes decipere non potuerit; aliud est enim, si in fabula quadam personae in scaenam prodeuntes aliam alia decipiunt spectatoribus quomodo res se habeat perspicientibus, aliud si decipiunt spectatores ipsos. Hoc autem facit Demaenetus; nam ne tum quidem, cum solus est (v. 118 sq.), quid velit, dicit, sed se filio argentum parare velle (v. 123) adfirmat. Nulla igitur interposita causa aut se ipsum mendacio fallit aut quasi sciat spectatores adesse eorum gratia suas ipsius sententias fictis verbis obscurat, nempe ut spectatores ipsos decipiat. Quae si ita sunt, contra psychologiae quam dicunt praecepta peccavit poeta, cum fabulae personam ea dicentem induxisset quae dicere non poterat.

At haec difficultas removetur, si statuimus manca esse verba Demaeneti (v. 125 sq.) et post hunc versum nonnulla excidisse, quibus Demaenetus, quid mendacio suo vellet, ostenderit. Demaenetus enim scortorum est amantissimus (cf. 888), ut non mirandum sit eum Philaenii quoque semel visae amore esse captum. Sed cum severam uxorem timeret neque ipse haberet unde pecuniam pararet (cf. 60, 84, 91 sq.) Argyrippo filio se subvenire velle simulavit sperans filium, si ei potestatem faceret, ut Philaenii amore frueretur, facile sibi concessurum, ut ipse amoris illius esset particeps uxoremque, etiamsi quid de filii amore com-

perisset, de se ipso nihil comperturam. Qua ratione simul explicatur et cur initio fabulae ne servo quidem enuntiet, quid velit (servum promptiorem fore ratus, si filio operam det, et rem occultatum iri) et cur de filii amore curiose sciscitando servum ita terreat, ut is malum metuat.*)

Restat, ut explicemus, quomodo factum sit, ut Demaenetus, cum de filii amore ab ipso filio non audisset, de filii difficultate nummaria comperiret. De his rebus audire potuit Demaenetus aut ex Cleaereta aut ex servis aut ex Diabolo eiusque parasito. Lenam ipsam patrem de filii amore certiorem fecisse haud probabile videtur; celavit potius rem, ne patris iram incitaret. Ceterum, intercesseritne quae ratio inter Demaenetum et Cleaeretam, incertum, cum huius rei nullo fabulae loco fiat mentio.

Cum vero servi, qui erili filio adiutores erant, ero maiori nihil enuntiaverint — timebant enim, ne irasceretur senex, si quid de filii amore audiret (cf. v. 45 sq.) — probabile videtur Demaenetum a Diabolo ipso aut a parasito eius de Philaenio comperisse et cum ab eo de filii angustiis et de pacto quod ille cum Cleaereta fecisset audisset (nam non ignorasse Diabolum Philaenii amatorem usque ad eum diem fuisse Argyrippum non est cur negemus), statim filio opitulari constituisse, ut ipse quoque mulieris amore frueretur. Veri simile autem est Diabolum non fuisse militem, id quod nonnulli iudicaverunt, sed divitem quendam adulescentem Atheniensem, Demaeneto non ignotum. Nam uxorem eius et domum novit et ipse Diabolus (cf. 810 sq.) et parasitus eius, ut elucet ex huius verbis v. 861 'égo q u o q u e hercle illum ántehac hominem (Demaenetum dicit) s e m p e r sum frugí ratus'.

Si igitur parasitus Demaeneti domum satis noverat, num mirum est Demaeneto illum de Diaboli et Argyrippi amore mentionem fecisse fortasse ea mente, ut patrem de filii amore certiorem factum ad iram incitaret, cum crederet Argyrippum Philaenii amore a patre prohibitum facilius Diabolo cessurum? Quod consilium eius cum Demaenetus irritum reddidisset, quid mirum si Diabolus dolo Demaeneti perspecto ira exarsit et omnia uxori eius aperire constituit, ut eum ulcisceretur?

Quae si vera esse statuemus Demaenetumque de omnibus his rebus et de suo ipsius consilio in verbis illis nunc mancis mentionem fecisse existimabimus, alia quoque tollitur difficultas. De Diabolo certe v. demum 634 comperimus, cum in eis, quae ante hunc versum leguntur ne nomen quidem eius commemoretur. Quod quamquam mirum est, sane admittere potuit poeta: sed multo magis elucet poetae ars, si iam in prima fabula de hac

*) Demaenetus simillimus est Lysidami qui est in Casina Plauti. Nam Lysidamus quoque Casinam se Olympioni vilico nuptum dare velle simulat, re vera sperat se ipsum sic facilius imprudente uxore amore eius frui posse. Sed cautius agit Demaenetus.

quoque re mentionem fecit neque spectatores primum in incerto relictos in fine fere fabulae edocuit aut novam personam ex necopinato in scaenam induxit.

Deinde si haec ex Demaeneti ore iam audierant spectatores, etiam nonnulla Cleaeretae verba quibus Diaboli consilium occulte tangitur (cf. v. 230 sq. 237 sq.) clariora erant. Nam Cleaereta, cum primum cum Argyrippo colloquitur, Diaboli ne verbo quidem mentionem facit, cum speret Argyrippum viginti illas minas sibi prius quam Diabolum adlaturum. Sed cum Argyrippus ex foro redisset neque pecuniam adtulisset, iam omnibus missis ambagibus se Philaenium Diabolo daturam promisisse eumque eo ipso die pretium soluturum esse professa est.

Ita optime explicatur, cur Argyrippus v. demum 634 de Diabolo loquatur. Diabolus igitur iam prius (ante scaenam I. 3) cum Cleaereta egit et de iis quae cum ea pactus est Demaeneti verbis quae interciderunt spectatores certiores sunt facti.

Non igitur necesse est arbitrari post scaenam I. 3 aliam excidisse, in qua aut Diabolus aut parasitus eius cum Cleaereta de pretio egerint (cf. quae proposuit H. Schenkl l. l. p. 43). Nam cum pretium et syngraphum iam in scaena I. 3 occulte tangat Cleaereta, hac opinione probata existimandum est in illa scaena res iam prius commemoratas denuo spectatoribus quasi sub oculos positas esse arte fabulas componendi prorsus neglecta, praesertim si probabilis mea videatur sententia in integra fabula de omnibus iis rebus Demaeneti verbis iam initio fabulae spectatores esse edoctos. Neque porro necesse erat Diabolum ipsum aut eius parasitum iam tum in scaenam prodire, cum eum proditurum esse poeta iisdem Demaeneti verbis significasset. Itaque in primo actu maiorem quandam lacunam statuendam esse nego omnes de quibus adhuc disserui difficultates optime explicari posse ratus, si finem tantum primae scaenae excidisse putamus, qui ea quae nunc desiderantur continuerit.

Haud minor est difficultas, qua A. Spengel in eo libello quem de actibus Plautinis conscripsit p. 47 commotus est, ut post scaenam IV 2 aliam insereret, in qua Argyrippum ex foro revertentem Cleaeretae domum intrasse arbitratur. Nam id quidem Spengel iure mihi contendere videtur poetam contra artis comicae praecepta peccaturum fuisse, si Argyrippum qui v. 248 in forum abiit pecuniam quaesitum non ante spectatorum oculos, sed in temporis intervallo, quod inter actus singulos intercedit, Cleaeretae domum intrantem finxisset. Concedamus autem id fieri potuisse. Sic Argyrippus aut post actum primum, cuius in fine in forum abierat, aut post actum secundum (nam in tertio iam ex Cleaeretae domo exit) intrare potuit. Prior opinio comprobari videtur v. 328 sq., quo etiam Götz et Loewe Spengelii sententiam refutare conantur. Nam hoc versu (scaena II, 2) interroganti Leonidae Libanus respondet maiorem erum in foro versari, minorem

domi esse Cleaeretae (máior apud forúmst, minor hic est íntus). Sed hic versus ad hanc opinionem confirmandam nullius momenti est. Nam Libanus qui in fine primae scaenae actus primi in forum abiit ibique diu mansit otiosus (cf. v. 251 sq.) et actus secundi initio revertit ne scire quidem potuit Argyrippum, quem mane Cleaeretae domum intrasse sciebat, domo exclusum ipsum quoque in forum abisse. Deinde quomodo, etiamsi Argyrippum vidisset in foro et collocutus cum eo comperisset eum in Cleaeretae domum reverti velle, scire potuit v. 328, utrum Argyrippus Cleaeretae domi esset necne? Sed haec dicit Libanus, cum credat Argyrippum, quem mane in lenae domum se contulisse sciebat, usque ad id temporis momentum domi lenae versari neque quidquam audierit de colloquio, quod minor erus eius cum lena habuit. Hic igitur versus neque Spengelii opinioni repugnat neque, si scaenam aliquam intercidisse statuamus, testimonio esse potest Argyrippum ante scaenam II. 2 in domum Cleaeretae revertisse. Hoc autem ipsum Schenkl l. l. statuit videlicet hoc versu commotus, cum putet post scaenam II. 1. Argyrippum in lenae domum revertisse atque a Libano esse visum.

Sed ne post secundum quidem actum intrare potuit Argyrippus. Nam in prima scaena actus tertii prodit ex domo Cleaereta et Philaenium. Sed ex Cleaeretae verbis v. 532 sq. 'núnc adeo nisi mi húc argenti défert viginti minas, né ille ecastor hínc trudetur lárgus lacrumarúm foras' elucet Argyrippum, dum haec loquatur Cleaereta, domi eius non esse.

Itaque H. Schenkl qui Argyrippum post scaenam II. 1. redisse putat hanc scaenam suo loco movere et post scaenam I. 4 collocare coactus est. Sane haec scaena ad res quae in hac fabula aguntur illustrandas non multum valet neque quidquam impedit, quominus eam in primo actu in integra Plauti fabula fuisse statuamus. Sed hac sola ex causa reiecta codicum auctoritate hanc scaenam in alium locum transferre dubitaverim, praesertim cum mea quidem sententia optime in hoc actu sit collocata. Nam ex ea cognoscimus Philaenium non lucri causa, sed ardenti amore ductam Argyrippum summa complecti benevolentia, ut spectantibus mirum non videatur eam, si Argyrippus se destituerit, mortem sibi velle consciscere (cf. 608, 611 sq.). Ad Philaenii igitur mores mentisque indolem illustrandam haec scaena pertinet et scaenae III, 3 quae est inter Argyrippum et Philaenium quasi lucem adfert. Quod non tam commode fieret, si eam hoc loco ex vicinia scaenae III, 3 cuius illustrandae causa fabulae inserta est moveremus et ab hac scaena diiunctam in primum actum transferremus.

Sed si haec scaena eo loco quem nunc obtinet movenda non est, illa scaena in qua Argyrippus ex foro rediens et de calamitate sua conquerens inducebatur non ante actum tertium, sed post scaenam III, 1 ponenda est.

Rediit autem Argyrippus, cum frustra in foro pecuniam mutuam quaesisset, ea mente, ut Cleaeretam — nam haec una spes reliqua erat — exoraret, ut sibi diem pecuniae solvendae prorogaret. Tum demum eum Cleaereta de Diabolo eiusque promisso mentione facta (cf. v. 634) foras exclusit (cf. v. 594 matér supremam míhi tua dixít, domum ire iússit) et desperantem perpulit, ut mori mallet, quam Philaenium amatam amittere.

Iure igitur statuit A. Spengel totam scaenam quae Argyrippi fortasse canticum contineret intercidisse; sed ego eam non in exitu actus secundi, sed post III, 1 in integra fabula Plautina insertam fuisse statuo.

Scaenam IV, 2 scaenae IV, 1 adiungi non posse iam Scaliger Guyetus alii viderunt. Sed utrum post IV, 1 lacuna quaedam maior statuenda sit, quae est opinio Scaligeri a Fleckeiseno probata, an alio modo haec scaenae seiungendae sint, adhuc dubitatur. Nam neque Ussingii placet ratio, qui temporis spatium quod inter utramque scaenam interiectum est tibicinis cantu expletum esse statuit, neque Spengelii opinionem probare possum, qui scaenam IV, 2 in actus quinti initio collocat. Nam hac scaena in quintum actum translata totius fabulae aequabilis conformatio corrumpitur. Haec enim scaena περιπέτειαν quam dicunt fabulae continet quae optime in quarto actu collocatur. Itaque mihi quidem eorum placet ratio qui post IV, 1 lacunae signa addiderunt, quamquam, quid interciderit vel potius ab eo qui Plauti fabulam retractavit omissum sit, nunc admodum difficile est conicere. Sed quamquam hac in re nihil certi proferre possum, tamen quid fortasse ea scaena continuerit conicere audeo. Mihi quidem Asinariam etiam etiamque legenti mirum semper videbatur, quod Demaenetus in scaena III, 3 v. 741 per angiportum Philaenii domum intrat '(Leonida): Iamdúdumst intus. Arg. Hác quidem non vénit. Leon. Angipórto illác per hortum tránsiit clam cet.' atque prius lenae domi versatur, quam Argyrippus et Philaenium ex domo exeunt. Nam unde scire potest Leonida Demaenetum iam intrasse (per angiportum intrantem ex scaena profecto non vidit) nisi ex Demaeneto ipso qui ei, cum ex foro cum eo domum reverteretur, id sibi consilii esse ostendit? Sic vero eodem tempore quo Leonida in scaenam prodit ipse lenae domum per angiportum intrat initio scenae III. 2. Sed quomodo fieri potuit, ut Argyrippum et Philaenium praesentes fugeret? Hae autem personae ex domo exeuntes Demaeneti consilii plane sunt nesciae. Num potuit porro Demaenetus per angiportum intrare domum lenae, quam neque noverat neque si noverat certiorem fecerat, quid domi eius vellet? Num intrare potuit, priusquam sciret filiusne hoc suum consilium comprobaret? Accedit quod incaute agit Demaenetus, cum Leonidam servum eiusdem consilii participem faciat quod initio fabulae tam anxie Libanum celavit, ut ad mendacium confugere mallet, quam quid vellet servo confiteri.

Num sperare potuit tum de amore suo et stultitia nihil comperturam uxorem?

His rebus adducor, ut exitum scaenae III, 3 inde a v. 735 ab eo qui fabulam retractavit scriptum esse putem hosque decem versus (735—745) loco scaenae omissae, in qua Demaenetum ipsum filio, quid ab eo posceret, ostendisse arbitror, scaenae III, 3 intertextos genuinam eius conformationem commutasse. Opinor enim post scaenam IV, I colloquium excidisse Demaeneti et Argyrippi. Fortasse Argyrippus, cum de patris benevolentia audisset, ut ei gratias ageret, in forum abiit (nam ibi credo Demaenetus usque ad id tempus moratur) et domum cum patre rediens quae a se pater postularet cognovit. Prodiit igitur post IV, 1 Demaenetus in scaenam atque de his rebus egit cum filio subauscultantibus in angiporto Diabolo et parasito qui patrem et filium adpropinquantes providerant. Tum Diabolus et de viginti minis per dolum uxori subreptis audit et Demaenetum cum filio domi Cleaeretae potare velle cognoscit. Postquam igitur Argyrippus cum Demaeneto domum intravit, Diabolus quae ex verbis eius cognovit se uxori eius dicturum esse minatur partesque eius rei agendae ad parasitum defert. Cui sententiae hoc quoque est adiumento. Si Diabolus cum parasito quem Demaenetus noverat Cleaeretae domum intrasset ibique Demaenetum conspexisset, Demaenetus profecto neque tanta cum incuria et animi hilaritate in convivio adcumberet neque cum Philaenio tam impudenter iocaretur (cf. scaenam V, 1 et 2). Nam id quidem providere poterat Diabolum, cum Philaenium eum aspernata esset, rem silentio non laturum, sed uxori omnia indicaturum. Curiose credo cavisset, ne se uxor scortantem incautum deprehenderet. Diabolus igitur neque praesens ea vidit neque ab Cleaereta aut ab Argyrippo audiit (nam ne quid Cleaereta vel alius quisquam de suo consilio diceret, providit credo Demaenetus), sed sene imprudente omnia cognovit; quod mea quidem sententia eo quem dixi modo vel alio quodam simillimo factum est.

Fortasse ita codicum quoque error (B et E) explicatur, qui falsum scaenae IV. 2 titulum habent pro Diabolo adulescente Argyrippum inferentes. Quae personarum notae ex priore fabulae condicione derivatae esse videntur in qua ante hoc Diaboli et parasiti colloquium aliud Argyrippi et Demaeneti insertum erat. Fortasse etiam v. 828 et 829 qui nunc initio actus quinti leguntur ex illa scaena integrae fabulae huc illati sunt. (Cf. quae de hac re exposuit O. Ribbeck in Mus. Rhen. 1882 p. 57.)

Praeter lacunas autem quas enumeravi alias maiores investigari posse nego. His vero admissis tota fabulae ratio et sententiarum nonnullae turbae optime et levibus sane coniecturis explicantur. Idcirco neque ad contaminationem fabulae confugiendum esse arbitror neque tot lacunas statuendas esse puto, quot H. Schenkl l. l. statuit. Ortae sunt autem lacunae eius qui

fabulam retractavit studio, ut fabulam rebus quae omitti sine damno posse putabat omissis breviorem redderet, Demaeneti verbis in prima scaena fortasse propterea resectis, quod festiviorem fabulam se facturum persuasum habuit, si Demaeneti veros mores in exitu demum fabulae spectantibus detegeret; quas vero hac re turbas commoveret neglexit.

Hac quaestione absoluta — nam de minoribus Asinariae lacunis quaestionem renovare supervacaneum est, cum iam aliorum ingenii acumine haec quaestio optime sit illustrata — unam rem addere libet, quae mihi fabulam legenti occurrit.

Interpolatoris manum mihi deprehendisse videor v. 358 sq. Sunt verba Libani:

Em istúc ago
Quó modo argento íntervortam et ádventorem et Saúream.
Iam hóc opus est exásciato: nám si ílle argentúm prius
hóspes huc adfért, continuo nós ambo exclusí sumus.
[Nám me hodie senéx seduxit sólum sorsum ab aédibus:
míhi tibique intérminatust nós futuros úlmeos,
ní hodie Argyríppo viginti éssent argentí minae.
Iússit vel nos átriensem vél nos uxorém suam
défraudare: díxit operam sése promiscám dare.]
Núnc tu abí ad forum ád erum et narra haec út nos acturí sumus cet.

Cur enim haec omnia (v. 362—366) Libanus narrat Leonidae, qui ea bene noverat? Id autem ex v. 282 elucet:

máxumas opímitates gaúdio effertíssumas
suís eris ille úna mecum páriet gnatoque ét patri,
ádeo ut aetatem ámbo ambobus nóbis sint obnóxii.

Ex verbis gnatoque et patri coniciendum est Leonidam non solum de Argyrippi difficultate nummaria, sed de Demaeneti quoque consilio pecunias filio parandi esse edoctum, a Libano videlicet, qui ei — nam ut Leonidam optionem sumeret in hac re agenda imperavit Demaenetus v. 101 — omnia in foro narraverit. Quae quamquam neque ab Leonida neque ab Libano neque ab alio quoquam comperimus, tamen Libanum fecisse ex his verbis elucet. Debentur igitur v. 362—366 interpolatori cuidam qui hac re non perspecta mendum quod sibi in fabula deprehendisse visus est removere studuit his versibus insertis. Ceterum ne vera quidem sunt omnia quae Libanus hoc loco dicit: nam neque minatus est Demaenetus se poena servos adfecturum, nisi quod vellet efficerent neque se ʻoperam promiscam' daturum pollicitus est, sed tantum eis non obfuturum talia conantibus (cf. v. 98). Quae omnia eo tantum modo explicari possunt, si statuamus Libanum rem verbis augere atque veritatem egredi. Omissis v. 362—366 v. 367 optime cum v. 361 coniungitur.

Kterak spracována báje o Polyfemovi a Galateji ve starém umění básnickém i výtvarném.

Podává Frant. Krsek.

Báje o Kyklopovi Polyfemovi, jenž vášnivě zamiloval se do mořské víly Galateje, vyskýtá se v básnických plodech doby alexandrijské velmi zhusta. Poprvé literarně spracoval ji Filoxenos (žil asi r. 435—380. př. Kr.), jenž ji učinil podkladem jednoho svého dithyrambu. Básník tento, žák skladatele dithyrambických básní Melanippida, dlel po delší dobu u dvora tyranna Dionysia I. Z jeho 24 dithyrambů nejvíce pochvaly a slávy došel právě *Κύκλωψ*, v němž osobou Polyfemovou a jeho zpěvem nezdařilá básnická činnost Dionysiova velmi případně byla parodována.

Na to užili báje té velmi mnozí básníci zvláště alexandrijští; u některých týkají se jí celé písně, u jiných tu a tam dějí se o ní příležitostné zmínky. Po básnících i umělci výtvarní chopili se látky této výjevy jednotlivé z ní zobrazujíce, čímž podání básnické jaksi se vyplňuje a zaceluje, jakož vidíme na př. také při básnictví epickém a dramatickém, které doplňují mnohdy velmi vhodně obrazy na nádobách a p. zachované. Pro rozsah a význam mythu o Polyfemovi a Galateji, o Dafnidovi a j. důležity jsou nástěnné malby v některých středo- a jiho-italských místech, především v Herkulaneu a Pompejích, v posledních dobách objevené.

Jako mnohé jiné došla i tato báje několikeré přeměny, odkud vysvětlíme si ony neshody, jež tu a tam u básníků různých míst a dob shledáváme. Že Polyfemos velikou láskou ku krásné Galateji planul, čte se ve všech verších; avšak nesrovnalost jeví se v té okolnosti, že dle některé zprávy spanilá víla láskou neohrabaného Kyklopa pohrdla, dle jiných lásku tu přece opětovala. Nelze arci upříti, že obě verse dají se sloučiti; neníť vyloučena možnost, že Galateja stálým projevům lásky Polyfemovy odolati nemohouc konečně přece milencem svým ho učinila. K tomu třeba prohlédati, chceme-li si vysvětliti rozmanité ty zmínky u básníkův antických, kde líčí se Polyfemos jednou blaženým milencem, podruhé zase odmrštěným zoufalcem, jakož i ty rozdíly, s jakými setkáváme se v plodech umění výtvarného, pokud touto bájí se obírá.

Theokritos spracoval mythos tento ve své jedenácté idylle nadepsané *Κύκλωψ*, kterou řídí na přítele svého Nikiu, lékaře a básníka miletského. Dle podání Theokritova byl zamilovaný Kyklops láskou téměř šílen,*) zapomínaje všeho ostatního a jenom

*) Theokr. XI. 10—11.
ἤρατο δ' οὐ μάλοις οὐδὲ ῥόδῳ οὐδὲ κικίννοις,
ἀλλ' ὀρθαῖς μανίαις, ἁγεῖτο δὲ πάντα πάρεργα.

na Galateji mysle. Opouštěl stád svých, nedbal hospodářství, nýbrž na břehu mořském sedávaje a ve hlubiny siné hledě bolu svému písněmi ulevoval jako činí i Polyfemos Filoxenův a Ovidiův.*) Zpěvem, stády svými, hojností mléka a sýra, něžnými dary lásky, milým pobytem ve své chladivé jeskyni atd. hledí Polyfemos nakloniti si upýpavou vílu mořskou, avšak nehrubě šťastně. Galateja nepřijala darů, nevyslyšela jeho proseb zůstávajíc zatvrzelou. Ku konci zpěvu vybízí se Kyklops, aby nestál o Galateji, když se tak prositi dává, za to však aby odškodněné hledal u dívek sicilských, jež rády lásku jeho opětují a opětovati budou. Idylla končí jemnou narážkou na lékařské zaměstnání Nikiovo; žertovně dokládá básník, že zamilovaný Polyfemos zpěvem lépe hojil choré své srdce nežli kdyby zavolal lékaře a jemu za léčení platil.

Na tuto idyllu přítele svého odpověděl Nikias básní téže báje se týkající, jíž jméno dal „Κύκλωψ ἢ Γαλάτεια“. Jaký však byl obsah její, najisto postaveno býti nemůže, rovněž jako nemožno určiti, kterak mythos ten pojat básníkem Kallimachem, jenž dle Athenaia napsal též zvláštní báseň „Γαλάτεια“; z té zachován jeden zlomek. S básní Theokritovou celkem asi shodovala se báseň Bionova, z níž dle všeho některé zlomky zachovány; taktéž Kallimachovi ta verse známa byla dle jednoho jeho epigrammatu.

S bájí o Polyfemovi a Galateji setkáváme se také u básníků římských. Ovidius (Metam. XIII. 760 a n.) a Silius Italicus (XIV. 221 a n.) uvádějí, že Galateja Polyfemem pohrdla, avšak spojují báji tu s bájí o sličném Akidovi. Od Ovidia dovídáme se, že Galateja vášnivě miluje spanilého Akida (v. 754 a n.), syna boha Fauna a víly Symaithidy. Odmrštěn byv s láskou svou Polyfemos zabije kusem skály**) Akida v tu chvíli, když ho s milenkou Galatejí spatřil.

Činu tohoto dopouští se Polyfemos puzen jsa velikou žárlivostí, již sám naznačuje slovy (v. 858. a násl.):

atque ego contemptus essem patientior huius,
si fugeres omnes. Sed cur Cyclope repulso
Acin amas praefersque meis amplexibus Acin?

Jenom proto vyhrožuje dále šťastnému soku svému strašnou pomstou a dokládá (v. 866. a násl.):

U Ovidia Met. XIII. 761—762. čte se podobně:
quid sit amor sensit, validaque cupidine captus
uritur, oblitus pecorum antrorumque suorum.

*) Met. XIII. 783 a násl.
sumptaque harundinibus compacta est fistula centum,
senserunt toti pastoria sibila montes,
senserunt undae.

**) Srvn. Hom. Odyss. IX. 481. a Ovid. Met. XIII. 881.

Uror enim laesusque exaestuat acrius ignis,
cumque suis videor translatam viribus Aetnam
pectore ferre meo: nec tu, Galatea, moveris.

Z jiných spisovatelů, kteří o báji dotčené zmínky činí, uveden budiž Lukianos. U něho chválí Galateja některé přednosti Polyfemovy: mužnou podobu a postavu, vznešený původ z Poseidona, zpěv jeho a hru atd. Činí to však úmyslně škádlíc Doridu a ohrazuje se proti tomu, jakoby snad Polyfema skutečně sama milovala.

Toto podání, dle něhož Kyklops nešťastně miloval, jest zajisté starší, ježto již svrchu řečený Filoxenos se ho přidržel, a mimo to vůbec jen u básníků starších se naskýtá. Pozoruhodno však jest, že u Theokrita zároveň verse druhá se objevuje, ačkoli s prvou spojena. V šesté idylle, kde střídajíce se pějí Damoitas a Dafnis, Damoitas za Kyklopa mluvě vypravuje, kterak ho Galateja dříve sice zamítla, ale nyní prý ho miluje, jak dle všeho Polyfemos souditi může. Zato však zase on prý teď chová se lhostejně, jakoby toho ani nepozoroval; chceť prý tím Galateji ještě více k lásce rozohniti, by pak jemu pouze cele se oddala. Dle toho byl asi Polyfemos potom v lásce šťasten, jakým také zdá se býti Propertiovi, dí-li o něm (IV. I. 45—46. vyd. Luc. Müllera):

Quin etiam, Polypheme, fera Galatea sub Aetna
ad tua rorantes carmina flexit equos.

Připustiti však dlužno, že z těchto slov nutně závěr ten jíti nemusí, ježto v celé té části básně Propertiovy mluví se jenom o moci a účinu zpěvu, určitého pak nic o milostném poměru mezi Kyklopem a vílou Galatejí tu není dáno. Často však o poměru takovém zmínka děje se u Nonna a Nikety Eugeniana; dle tohoto Galateja skutečně prý stala se manželkou Polyfemovou moře opustivši. Ano vyskytla se také verse, jež praví, že z manželství toho vzešli tři synové: Keltos, Illyrios a Galas. Toho dočítáme se také u Appiana.

Naznačili jsme stručně, jakého rozšíření došla mezi básníky báje o Polyfemovi a Galateji; všimněme si nyní také krátce místa, k němuž mythus ten se víže. Původem svým náleží zajisté v obor pověstí sicilských. Galateja, dcera starce mořského Nerea a nymfy Doridy, byla ctěna, jak se zdá, nejvíce v krajině kolem hory Aetny jakožto víla vodní, které i svatyně jakási tam byla (dle slov Lukianových) zasvěcena. Polyfemos rovněž v bájích sicilských jako domácí osobnost se vyskytuje; proto ho nazývá Theokritos, jenž sám v Syrakusách meškával, „ὁ Κύκλωψ ὁ παρ' ἁμῖν, ὡρχαῖος Πολύφαμος“ (XI. 7—8). A Polyfemos sám praví (v. 47—48), že má u jeskyně své chladnou vodu, které poskytuje mu „ἁ πολυδένδρεος Αἴτνα λευκᾶς ἐκ χιόνος

ποτὸν ἀμβρόσιον", načež i ve v. 79. slova „*ἐν τᾷ γᾷ*" rozuměti dlužno jenom o Sicilii. Také verse, jež se dočítáme u Ovidia, spojena jest se Sicilií. Krásný Akis, šťastnější sok Polyfemův, jest syn víly Symaithis zvané, což byla zároveň řeka na Sicilii, která jižně od Aetny do moře vtéká. I spadá tudíž také u tohoto básníka celý děj v ty končiny. Aetna také výslovně několikráte tam jmenována (srvn. vv. 867., 876., 769.). Totéž u Vergilia shledáváme. Tam Aeneas vypravuje o svých dobrodružstvích dí o Polyfemovi (Aen. III. v. 672. a násl.), že ucítiv loď s cizinci a jí dosíci nemoha,

> clamorem immensum tollit, quo pontus et omnes
> contremuere undae penitusque exterrita tellus
> Italiae curvisque immugiit A e t n a cavernis.

Ostatní Kyklopové ve v. 678. nazývají se „A e t n a e i fratres", neboť právě ten břeh sicilský zván i „Cyclopum orae" (v. 569.). Tam lodi přistáti mohly do přístavu bezpečného, avšak pobyt v něm nebyl příjemný, ježto „horrificis iuxta tonat A e t n a ruinis . . . ." (v. 571). Tolikéž Propertius na místě svrchu uvedeném o Aetně zmínku činí. Byla tudíž báje ta nejvíce rozšířena po Sicilii, zvláště pak v končinách severovýchodních, jsouc z počátku jenom pověstí národní mezi lidem kolující, načež, jak již svrchu praveno, dostalo se jí Filoxenem prvního básnického spracování.

V další části článku svého chceme pojednati o rozsahu a významu báje Polyfema a Galateji předmětem mající pro umění výtvarná, pro malbu a skulpturu.

Nástěnných maleb asi sedm dotýká se báje této. Objeveny vesměs v městech kampanských. Některé z nich dlužno zřejmě sem čítati, o jiných lze se toho domnívati buď z podobnosti osoby Polyfemovy a Galatejiny s malbami jinými, neb aspoň z rozmanitých znaků, s nimiž obadva obyčejně bývali znázorňováni. U některých těch obrazů není úplně zjevno, jsou-li podány v duchu verse starší, dle níž Polyfemos směšnou maje úlohu lásky Galatejiny domoci se nemohl, anebo přidržují-li se verse mladší, jež Polyfema s Galatejí jako skutečné milence představuje.

Ve způsobu provedení maleb těch jeví se též některí rozdílové, ale ovšem také stálé podobnosti. Osoba Kyklopa Polyfema na většině obrazů jest mohutná, svalovitá postava mužné podoby, vousy zarostlá. Vyobrazen jest buď stoje na břehu mořském nebo sedě na skalině.*) Lidský výraz jeho obličeje hyzdí

*) Toto postavení skoro veskrze u Polyfema se naskýtá, snad již vlivem takových míst básnických jako jest u Theokr. XI. v. 17 a násl.

> *ἀλλὰ τὸ φάρμακον εὗρε, καθεζόμενος δ' ἐπὶ πέτρας*
> *ὑψηλᾶς ἐς πόντον ὁρῶν ἄειδε τοιαῦτα.*

někdy příliš ostře kreslené třetí oko na čele a satyrské uši. Avšak na mnohých malbách jest oko čelové jenom jemně jednotlivými červenavými tahy naznačeno, což zajisté proto učiněno, by podoba obličeje Kyklopova křiklavé nepřirozenosti pozbývala a výraz celé hlavy nebyl znetvořován. Takovéhoto způsobu chápali se jemnocitní umělci antičtí velmi často, když chtěli zjevy škaredé a hrozné přístupnými učiniti umění, jež v kráse idealní si libuje. Krása zajisté byla, jak pěkně praví Lessing, nejvyšším zákonem pro výtvarné umění antické; té muselo vše, cokoli s ní se nesnášelo, ustoupiti neb aspoň jí se podříditi měrou potřebnou. I nebyl by tohó snesl pravý umělec antický, aby vyobrazil snad Kyklopa úplně po básnickém líčení, jež v této příčině volnější má pole. Urážel by spíše cit i vkus, kdyby Polyfemos vytvořen byl zrovna tak, jak ho líčí Theokritos (XI. 30 a násl.), Vergilius (Aen. III. 619 a násl.; 655 a násl.) neb Ovidius (Metam. XIII. 758 a násl., 841 a násl.) a j. Malíři řeckému tedy, jemuž zákon krásy při činnosti jeho prvním byl vodítkem, dostačilo (a s ním zajisté i krasocitnému pozorovateli), bylo-li kyklopské oko třeba jenom mírně na čele Polyfemově naznačeno.*) Mimo toto oko a uši satyrské známkami osoby Polyfemovy pokládati možno také sukovitou hůl nebo kyj,**) pardalí kůži a věnec ze stromových lupenů nebo rákosový.

Galateja jako vůbec víly vodní obyčejně znázorňována s obnaženou vrchní částí těla;***) dalšími známkami u ní býval listovitý vějíř, hbitý delfín,†) někdy i Triton na mušli troubící. Tak arci byla představována ve vodě jakožto ve svém živlu; na pevnině zbývá jí obyčejně jediná známka, totiž vějíř v podobě listů.

Také u Ovidia Met. XIII. 777. a násl. čte se:

prominet in pontum cuneatus acumine longo
collis: utrumque latus circumfluit aequoris unda.
huc ferus ascendit Cyclops mediusque resedit.

Podobně na obrazech, jichž látka vzata z Odysseie, obyčejně sedí nebo leží Kyklop na nějaké skalině (srvn. L. Weiszer, Bilderatlas zur Weltgeschichte, I. Bd. 1. Abth. 25. Taf. 9. 12. 13.).

*) V té příčině poučny jsou velmi mnohé kapitoly (III. VIII. IX. XI. XXIII. XXIV.) díla „Laokoon oder über die Grenzen der Malerei und Poesie“ od Lessinga jakož i některá místa pojednání jeho „Wie die Alten den Tod gebildet?“

**) Srvn. Hom. Odyss. IX. 319.

Κύκλωπος γὰρ ἔκειτο μέγα ῥόπαλον παρὰ σηκῷ . . .

Verg. Aen. III. 659.

trunca manu pinus regit et vestigia firmat . . .

Ovid. Met. XIII. 782—783.

Cui postquam pinus, baculi quae praebuit usum,
ante pedes posita et antemnis apta ferendis . . .

***) Srvn. rozmanité jiné obrazy (ku př. svatební průvod Poseidonův a j. v.).

†) Někdy jedou Nereovny i na Tritonech.

Předeslavše těchto několik všeobecných slov o osobách Polyfema a Galateje, všimneme si nyní maleb kampanských jednotlivé obrazy zevrubněji popisujíce. Popisy ty podány budou dle pojednání W. Helbiga („Polyphem und Galateia," Symb. phil. bonn. 1.), kteréžto práce vůbec ku článku tomuto užito přede všemi jinými. Helbig sám z vlastní zkušenosti o těch malbách pojednává, ježto po delší dobu v Neapoli se zdržovav zmíněných památek umění starověkého bedlivým byl pozorovatelem. I počneme malbami, jež jsou nebo zdají se býti v některých vztazích s jedenáctou idyllou Theokritovou, jejíž stručný obsah nahoře byl dán.

1. V Pompejích v casa della caccia antica jest obraz báje naší se týkající poněkud porouchán, zvláště v části, kde jest Kyklopův obličej. Polyfema, vedlé něhož jeho mohutný kyj leží, spatřujeme, an sedí na břehu mořském, a berana, kterého v ruce drží, snad Galateji darem nabízí. Taktéž asi k nabídnutí ovoce, mléka a sýra má vedlé sebe velikou mísu. Tak aspoň souditi lze, neboť i u Theokrita (XI. 34 a násl.) honosí se Kyklops tím vším a chce tím Galateji dodati chuti, aby lásku jeho opětovala. Čtemeť tam:

. . . . βοτὰ χίλια βόσκω,
κὴκ τούτων τὸ κράτιστον ἀμελγόμενος γάλα πίνω·
τυρὸς δ᾽ οὐ λείπει μ᾽ οὔτ᾽ ἐν θέρει οὔτ᾽ ἐν ὀπώρᾳ,
οὐ χειμῶνος ἄκρω· ταρσοὶ δ᾽ ὑπεραχθέες αἰεί.

Také Ovidiův Kyklops a to ještě obšírněji vychvaluje všechno bohatství své a veliké sliby činí víle milované (srvn. Met. XIII. vv. 810—839.).

Na témž obraze vidíme dále Galateji, kterak na plískavici mořem jede levicí svou o jinou plískavici se opírajíc, pravicí pak cíp oděvu svého malebně zvedajíc. Ostatní části obrazu vyplněny rozmanitými výtvory bujné obrazotvornosti.

Tato malba, jak souditi lze, souvisí nejspíše se starším způsobem báje, představujíc jeden z mnohých pokusů, jimiž neohrabaný Kyklops nakloniti si chce plachou nymfu mořskou; ta však, zdá se, příliš k srdci si to nebéře.

2. Dle mínění a výkladu Helbigova spadá také v obor pověstí o Polyfemovi a Galateji jeden obraz v Herkulaneu objevený, jenž teprve Helbigem byl vysvětlen. Pochybnost jakousi mohla by vzbuzovati zde ta okolnost, že osoba, v níž Helbig vidí Polyfema, proti obyčejnému*) způsobu představuje bezvouského muže ve věku jinošském. Avšak tu zcela právem, jak se mi zdá, dovolává se Helbig básně Theokritovy, v níž mladistvý Polyfemos svou neopětovanou lásku zpěvem léčí. Výslovně praví se tam (v. 7. a násl.):

---

*) Srvn. Polyfema dle popisu Ovidiova Met. XIII. 845 a n. — Vousy zarostlý jest též Polyfemos na obrazech 9. 12. 13. v atlantu Weiszrově (I. B. I. Abth. 25. Taf.). —

οὕτω γοῦν ῥάϊστα διᾶγ' ὁ Κύκλωψ ὁ παρ' ἁμῖν,
ὡρχαῖος Π ο λ ύ φ α μ ο ς, ὅκ' ἤρατο τᾶς Γαλατείας
ἄ ρ τ ι γ ε ν ε ι ά σ δ ω ν π ε ρ ὶ τ ὸ σ τ ό μ α τ ὼ ς κ ρ ο-
τ ά φ ω ς τ ε.

Možno tudíž, že dle tohoto pojetí Theokritova Polyfemos též někdy jakožto jinoch zobrazován byl, a shodují-li se všechny ostatní význačné přímětky jeho, netřeba o významu obrazu pro onu úchylku pochybovati. Mimo to dokládá Helbig, že oko čelové, neklamný to znak Kyklopův, nebylo možno naznačiti zde jasněji, ježto postava jinochova dána jest v průřezu a rozměrem malým hledíc k ostatnim částem obrazu. Ostatně však přece se mu zdá, že snad oko to pozorovati lze v červeném stínu, jenž spatřuje se nad obrvím jinochovým.

Vzhled celého obrazu jest tento: Na louce, v pravo mohutnými skalinami uzavřené, jest kámen, na němž sedí mladistvá postava ženská. Svrchní části těla jejího jsou obnaženy, přes kyčle dolů splývá šat, v ruce jest listovitý vějíř — stálé to známky víly Galateje. Ruce majíc pohodlně v klín složeny ohlíží se na jinocha, jenž za ní polo kleče polo leže vedlé kamene dlí, levicí oň se opíraje a pravici k děvě zvedaje. Satyrské uši, rákosový věnec na hlavě, pardalí kůže od levé strany přes stehna splývající,*) v levé ruce sikolec (= pedum = pastýřská hůl) — to vše vede Helbiga právem k tomu mínění, že tento jinoch jest zamilovaný Kyklops ve věku mladším, an děvě Galateji lásku svou vyznává. Na louce mimo tyto osoby tu a tam viděti podstavce s podobami bohův, obětní nářadí atd.

Ač nedá se určitě říci, dle kterého podání tento obraz sdělán jest, možno přece domýšleti se, že původ svůj má ve versi pozdější.

3. R. 1833. objevena n á s t ě n n á m a l b a v P o m p e j í c h v c a s a d e i c a p i t e l l i c o l o r a t i, jejíž látka jest tato: Pod skalnatým pohořím při břehu mořském stojí Polyfemos s ušima satyrskýma a třetím čelovým okem červenavou barvou na pleti naznačeným. Od krku dolů levé rámě zakrývaje visí zelený plášť. Na hlavě Polyfemově viděti věnec lupenový, ruka pravá opírá se o mohutný, sukovitý kyj. Kolem Kyklopa pasou se stáda ovcí a koz, jichž však zamilovaný Polyfemos si nevšímá. Za to upřeně hledí za sličnou Galatejí, jež na delfínu mořem ujíždí levou rukou oň se opírajíc a v pravé nad svou hlavou listovitý vějíř držíc. Vrchní část těla jest obnažena, spodní část oděvem zakryta. Zrak její míří stranou k Polyfemovi. Před Galatejí plove Triton troubě na mušli, nad ní vznáší se Eros se stinidlem. V pozadí zrcadlí se hory a budovy ve hladině mořské.

Malba tato, jak viděti, velice shoduje se s obrazem uvedeným na místě prvém; avšak novým zjevem jsou zde Eros a Triton.

*) Podobně s koží zvířecí spatřujeme Polyfema na dvou obrazech, jichž látka vzata z Odysseie (Weiszer, Bilderatlas, I. 1. Taf. 25).

O. Jahn (Archaeolog. Beiträge str. 416.) domnívá se, že obraz tento představuje tu chvíli, kdy Kyklops vílu poprvé spatřil; Helbig pak pojímá předmět obrazu všeobecněji soudě, že znázorňuje se tu Kyklops pohřížený v pozorování děvy milené. Tomu spíše možno za pravdu dáti, ježto nikterak z obrazu samotného nelze vyčísti, co by nasvědčovalo příliš specialnímu výkladu Jahnovu, kdežto obecný výklad Helbigův nejen okamžik prvého spatření víly Galateje, nýbrž i častější jí pozorování v sobě může zahrnovati.

4. Na čtvrtém místě klademe jinou malbu herkulanskou představující, kterak Eros na plískavici jeda Polyfemovi psaní v podobě malé desky přináší. Domýšleti se lze, že to list od Galateje. Kyklops sedí na břehu; v levé ruce drží nepříliš uměle pracovanou lýru,*) pravici dychtivě vztahuje po psaní, jež mu Eros nese. Na kyčlích láskou nyjícího Kyklopa prostřena kůže pardalí, vedlé něho opřena stojí kyjovitá hůl, na hlavě viděti rákosový věnec.

Tento obraz řídí se dle domněnky Helbigovy podáním mladším a představuje, kterak Galateja vyvoleného svého milence obvyklým snad způsobem psaníčko mu posýlajíc ke schůzce zve. Tomu prý nasvědčuje i veselý výraz obličeje Erotova i radostný chvat, s jakým Polyfemos po psaní ruku vztahovati se zdá. Něco zcela určitého nelze arci ani zde říci, ač spíše s pravdou snášeti se může výklad Helbigův nežli domněnky, že psaní ono obsahuje odpověď zápornou na nabídky Kyklopovy nebo že jest to vlastně list Polyfemův, jejž Galateja ani ho nepřečetši zpět mu posýlá.

5. Jiná krásná malba herkulanská (v neapolském Museo nazionale) má tuto látku: Silně urostlý muž hnědé pleti, s krásným vousatým obličejem sedí na kameně. Pravý loket opírá o kámen jiný o něco vyšší, na němž položen konec pardalí kůže, jenž spadá dolů přes pravou kyčli. Vzezření jeho znetvořují poněkud uši satyrské. V levici drží sikolec (pedum), na hlavě má rákosový věnec. Muž ten hledí upřeně na mladistvou ženskou postavu, jež stojí před ním oděna jsouc ve dvojitý chiton a plášť; v levici drží listovitý vějíř. S touto ženou mluví jiná podobná postava ukazujíc při tom oběma rukama na sedícího muže, jehož zrak na dívku upřený a zavřená ústa zdají se naznačovati, že snad tužbu nějakou pociťuje, ale vysloviti ji nechce, pročež, jak se zdá, zaň činí tak druhá postava ženská. Muž jenom dychtivě čeká, jaká odpověď splyne s úst krásné děvy. Vlach Bechi, jenž obraz tento první publikoval, domýšlí se, že muž tu

*) Někdy mívá Polyfemos místo lýry syringu složenou ze sedmi (nebo více) nestejně dlouhých trubic rákosových. Nástroj ten, pastýřům velice oblíbený, zván u Řeků σύριγξ, u Římanův arundo, fistula. Srvn. o Polyf. Ovid. Met. XIII. 782—783. „sumptaque arundinibus compacta est fistula centum ....“

zobrazený jest Faunus. Helbig proti tomu myslí na Polyfema, ježto tu jsou: a) všechny jeho obyčejné znaky, satyrské uši, pardalí kůže, rákosový věnec (srv. obraz pod čís. 4); pedum v ruce jeho na tomto obraze znamená skoro asi tolik jako kyjovitá hůl na obrazech jiných.*) b) Tvar těla a obličeje až na satyrské uši podobá se úplně Kyklopovi na obraze předcházejícím, kde mu Eros psaní doručuje. c) Jako třetí neklamný důvod pro svůj výklad uvádí Helbig, že bedlivý pozorovatel i třetí oko Kyklopovo na čele může znamenati (arci na originale!). Jest umístěno nad brvami obou očí na krajích jsouc běložluté, zřítelnici pak majíc červenou, což snad schválně malířem trochu nejasněji naznačeno, by se výraz krásného obličeje nerušil, kdyby oko na čele příliš ostře vystupovalo. Postavu ženskou před Polyfemem pokládá Helbig za Galateji. Její znak, vějíř v podobě listů vidíme tu jako na jiných obrazech dříve jmenovaných. Nápadno arci, že jako víla vodní má šat přes celé tělo, kdežto obyčejně, ve vodě plujíc, do polovic těla jest obnažena. Rozdílnost tuto vysvětluje Helbig jednak tím, že zde Galateja jest na pevnině, a ne ve svém živlu, jednak i tím, že to snad jemnou zvláštností umělcovou v pojímání celého toho výjevu.

Dále soudí Helbig, že snad i temně modravé odstíňování na těle obou ženských postav (in originali!) naznačovati má, že obě jsou vlastně bytostmi mořskými, neboť voda mořská má přímětky „*κυάνεος*“ a „caeruleus“. S tím srovnává slova spisovatele Flavia Filostrata,**) jenž mluvě ve spise svém „*εἰκόνες*“ (I. 27) o namalovaném jinochu Oropovi praví: „*γράφει δὲ καὶ τὸν Ὠρωπὸν νεανίαν ἐν γλαυκοῖς γυναίοις· τὰ δέ ἐστι Θάλατται*“. Dle toho byly by *Θάλατται****) bytosti mořské, jež na obraze Filostratem popisovaném namalovány byly jako *γλαυκὰ γύναια*; toto pak adjektivum znamenává také barvu vody mořské jako *κυάνεος*. Určitého úsudku o této věci nechce Helbig pronésti, ježto by bylo třeba dříve srovnati způsoby odstíňování na malbách kampanských vůbec; a dále prý také možno, že ono temně modré zabarvení umělcem upotřebeno bez zvláštního hlubšího významu, než aby tvary tělesné těmi odstíny lépe vynikaly.

---

*) Pedum t. j. pastýřskou hůl může míti Polyfemos jakožto pastýř, kyj pak mívá jakožto neobyčejný silák.

**) Flavius Filostratos žil nejprve v Athenách, pak v Římě za vlády Septimia Severa až do polovice 3. stol. po Kr. Jeho spis, na tehdejší dobu původní a zdařilý, *εἰκόνες* nazvaný obsahuje popisy obrazů, jichž látka vzata z oborů různých (histor. krajin. lov. květ. ovoc. atd.). Spis ten skládá se z dvou knih.

***) Tyto *Θάλατται* na obrazech dosud nejsou zjištěny. Helbig domnívá se, že taková bytost jest znázorněna na obraze představujícím, kterak Perseus osvobodil Andromedu. Za potvorou mořskou, na niž Perseus doráží, viděti lze ženskou osobu. Její svrchní část těla jest obnažena, spodní oděna v šat modravý. Osoba ta zdánlivě prchá v opačnou stranu, ruce vzpínajíc. Toť snad jeho doklad těch *Θάλατται*.

Význam tohoto obrazu spojuje Helbig s versí mladší a vidí v něm jakožto předmět, že Polyfemos nabízí tu Galateji svou lásku; ježto však netroufá si sám mluviti k dívce milené, mluví zaň dívka druhá, snad také Nereovna některá, a Polyfemos napjatě očekává rozhodnutí. Že by však nutně malba ta souviseti musila s versí mladší, není nikterak na jisto postaveno. Můžeť zrovna tak dobře souviseti s podáním starším značíc pouze, kterak Kyklops prostřednictvím cizím o lásku a přízeň Galatejinu se uchází; návrh jeho však mohl také býti odmítnut, čehož Helbig v úvahu nebéře.

Někteří interpretové soudí, že malba tato představuje, jak se Polyfemos a Galateja poprvé setkali, když tato s matkou jeho, nymfou Thoosou, dcerou Forkynovou, přišla, by v horách hyakinthů si natrhala; tam měl je dovésti Polyfemos. Pak byl by obraz ten v základě svém pojat dle Theokrita XI. 25 a násl.

ἠράσθην μὲν ἔγωγα τεοῦς, κόρα, ἀνίκα πρᾶτον
ἦνθες ἐμᾷ σὺν ματρὶ θέλοισ' ὑακίνθινα φύλλα
ἐξ ὄρεος δρέψασθαι, ἐγὼ δ' ὁδὸν ἁγεμόνευον.
παύσασθαι δ' ἐσιδών τυ καὶ ὕστερον οὐδέ τί πα νῦν
ἐκ τήνω δύναμαι. τὶν δ' οὐ μέλει, οὐ μὰ Δί' οὐδέν.

Tomuto výkladu odporuje Helbig pravě, že by v tomto případě ráz obrazu musil býti jinaký a dále, že mladistvá průvodkyně nymfy Galateje nemůže představovati matku Kyklopovu. Této druhé námitce však veliké váhy netřeba přikládati; pomysliti dlužno, že i Thoosa, matka Polyfemova, byla bytostí božskou, jsouc mořskou nymfou, a že nemusí tudíž znázorňována býti s takovými rozdíly ve stáří, jakéž při lidech pozorujeme. A připustíme-li možnost toho výkladu, že jedna z těch postav na obraze (a to ona, jež za Kyklopa mluviti se zdá) jest matka Polyfemova, Thoosa: zdaž potom není lze podložiti malbě té konečně ještě jiný smysl, jenž by vhodně shodoval se s uvedenou již několikráte idyllou Theokritovou? Mám tu na mysli slova ve v. 67 a násl.

ἁ μάτηρ ἀδικεῖ με μόνα καὶ μέμφομαι αὐτᾷ·
οὐδὲν πή ποχ' ὅλως ποτὶ τὶν φίλον εἶπεν ὑπέρ μευ,
καὶ ταῦτ' ἆμαρ ἐπ' ἆμαρ ὁρεῦσά με λεπτὸν ἐόντα.
φρασσῶ τάν κεφαλὰν καὶ τὼς πόδας ἀμφοτέρως μευ
σφύσδειν, ὡς ἀνιαθῇ, ἐπεὶ κἠγὼν ἀνιῶμαι.

Dle toho byla by v obraze řečeném obsažena tato myšlénka: Polyfemos sdělil s matkou svou své hoře lásky a marné své snahy nakloniti si Galateji. I požádal matky své, by se zaň u družky své vodní přimluvila. Matka soucit majíc s trápením syna svého vyhledala Galateji a přišla s ní k Polyfemovi. A malba představuje nám ji právě jakožto přímluvkyni a prostřednici.

6. a 7. Podobnou předešlé malbu, avšak velmi porouchanou, viděti jest v casa di Marco Lucrezio v Pompejích. Po-

zorujeme tam však jen Galateji s listovitým vějířem v ruce, ana stojí před Polyfemem na kameni sedícím; druhé osoby ženské tu není. Protější obraz k této malbě ukazuje Galateji, ana na plískavici, s vějířem v ruce, mořem ujíždí.

8. Na tomto místě chceme uvésti ještě mínění, jež podává Helbig o obraze dle popisu Filostratova ve spise *εἰκόνες* II. 18. Zde totiž zmíněný spisovatel popisuje jakousi malbu báje naší se týkající; avšak mnozí tvrdí, že Filostratos žádného takového obrazu před sebou neměl, že to látka pouze smyšlená. Toto své mínění podporují důvody, z nichž některé Helbig nepokládá dostatečnými, by právem tvrditi se mohlo, že takového obrazu, jaký Filostratos popisuje, ve skutečnosti vůbec nebylo. Konečného úsudku však vysloviti nechce, nýbrž soudí s Brunnem (die philostratischen Bilder §. 207. 241.), že prvá část té kapitoly 18. neobsahuje v sobě popis obrazu samotného, nýbrž že tu podává Filostratos některé poznámky o Polyfemovi, jichž se u různých básníků dočetl. Na to prý teprve určitými zmínkami o lásce Polyfemově ku Galateji popis obrazu začíná. Nedá se zajisté mysliti, jak každý znatel uměleckých plodův antických uzná, že by byl který umělec řecký toho snesl, aby zobrazil Polyfema *μίαν μὲν ὑπερτείνων ὀφρὺν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἑνὸς ὄντος*. Tato slova čtou se sice u Filostrata, ale nenáleží v popis obrazu, nýbrž praví tu Filostratos o osobnosti Polyfemově asi totéž, co čteme u Theokrita XI. 31 a násl.

. . . . . *μοι λασία μὲν ὀφρὺς ἐπὶ παντὶ μετώπῳ*
ἐξ ὠτὸς τέταται ποτὶ θὤτερον ὡς μία μακρά,
εἷς δ' ὀφθαλμὸς ἔπεστι . . . . .*)

Také z dalších poznámek Filostratových zřejmě viděti, že si ho nepředstavoval na obraze jenom o jednom oku, nýbrž asi způsobem obyčejným: dvě oči lidské majícího a nad nimi třetí, kyklopské, na čele.**)

Jindy činěna bývá námitka ve příčině Galateje a její posice, kteráž některým příliš odvážlivou, jiným nevysvětlitelnou a ne-

---

*) Nápadnost a neúhlednost podoby Kyklopovy obšírně líčí Ovidius (l. l. v. 763—768; 839—852). Dí se však o něm, že, co Galateji miluje, uhlazenosti a ozdobnosti tělesné velice dbá. Kde pak péče neprospívá, tam hledí Polyfemos sám podobu svou omluviti a chváliti jako na př. své jediné oko si libuje pravě:

Unum est in media lumen mihi fronte, sed instar
ingentis clipei. Quid? Non haec omnia magno
sol videt e caelo? Solis tamen unicus orbis.

Srvn. též Verg. Aen. III. 635 a násl.

**) Taktéž malován Polyfemos na př. na obrazech v atlantu Weiszrově. Třetí oko zvláště dobře patrno na obr. 9. (tab. 25); méně však na obr. 12. 13. (tab. 25.), ježto zde není Polyfemos dán en face.

odůvodnitelnou býti se zdá. Friederichs ku př. (die philostratischen Bilder p. 32.) praví: „zunächst weiss ich nicht, wie die Galateja auf ihrem Wagen steht.“ K tomu odpovídá Helbig, že v popise nikde není řečeno, jakoby Galateja stála ve voze. Pak by to arci bylo velmi smělé a neobyčejné postavení, aby víla ve voze stojíc levicí šat svůj nazvédala ku hlavě, pravici s prsty dolů skloněnými nahoru zatáčela a jednu nohu svou ve vodě smáčela. Ježto však nepraví se, že Galateja stojí, dlužno spíše představiti si ji, ana ve voze snad v podobě lastury utvořeném leží nebo polo leží polo sedí, jakéž postavení velmi pěkně působiti může a umělosti tvorby nikterak na ujmu býti nemusí.

Skutečnosti a umělecké možnosti toho obrazu, o němž Filostratos mluví, nejsou ani jiné okolnosti na úkor. Srovnáme-li popis jeho s mnohými kampanskými malbami, shledáme dosti obdobných úkazů třeba ne úplně ve všem všudy stejných. Šat Afroditin a Nereoven častěji vychází vrubem svým ve způsob plachty lodní; jedna noha těchto postav zhusta bývá zlehka koncem svým do vody ponořena jako u Galateje Filostratovy. Znám jest na př. obraz Afroditin, která v mušli leží, o pravou ruku vějířem se opírá a levou drží svůj šat nad hlavou jako lodní plachtu. Vše ostatní, co ještě povídá Filostratos o své Galateji, dá se i k této Afroditě doplniti (držení pravé ruky a smáčení jedné nohy ve vodě) a to bez velikých změn. Viděti tudíž, že ve Filostratově popise není žádné podmínky umělecké nemožnosti, a že takový obraz skutečně býti mohl, jsa plodem nadaného umělce antického.

Mimo malířství také jiná odvětví umění výtvarného z básní a pověstí čerpala látku pro své výtvory. Probravše díla malířů všimněme si nyní ještě krátce i práce vypuklé, rytecké, a vizme, pokud zde setkáváme se s bájí o Polyfemovi a Galateji.

1. Relief ve villa Albani staví dle mínění Helbigova před oči, kterak Kyklops na skále sedící k lýře zpívaje najednou přestal a upřeně hledí do dálky, kamž mu ukazuje Eros, jejž za jeho ramenem pozorujeme. Domysliti si lze, že pozoruje tam někde Galateji na vodách mořských se objevivší. Hlava Kyklopova má skoro ráz hlavy Silenovy. Ústa jsou zavřena, oči přimhouřeny, oko na čele jen slabě naznačeno. Z vedlejší skalní jeskyně vycházející beran pohlíží na svého pána, jakoby divil se neobyčejným jeho pohybům a zvláštnímu chování.

Winckelmann, Zoega, Jahn míní, že obraz ten představuje Kyklopa, an k lýře zpívá, čemuž odporuje Helbig říkaje, že Polyfemos má ústa zavřena. Slabáť to arci námitka, ježto i při písni ten, kdo pěje, přestávky činiti musí, čímž si lze zavření úst dostatečně vysvětliti. Tím odstraňuje se zdánlivý rozdíl mezi oběma výklady, a také interpretace Helbigova neutrpí v ostatních částech ničeho sloučením obou dvou výkladů.

2. Sem čítá Helbig relief na desce sarkofagové*) zazděné v síni Palazzo Mattei, ačkoli mnozí**) se vyslovili, že obraz tento v obor bájí o Polyfemovi a Galateji nenáleží. Helbig dovozuje, že hlavní dvě publikace tohoto uměleckého díla (Venuti monumenta Mathaeiana III. 11. 1.; Raoul Rochette monuments inédits VII. 1) jsou neúplny a nepotřebny. Po jeho zevrubném ohledání vypukliny té jest v ní znázorněn výjev tento: Při břehu mořském sedí na skále mohutná postava mužská majíc za oděv pouze kůži zvířecí. Obličej jest vousem zarostlý, tahy čelového oka jsou znatelny; i lze souditi, že to Polyfemos. Levice jeho drží podhrnutou část kůže, v jejíž záhybu nějaké kulaté předměty (snad plody stromové!) býti se zdají. Pravou rukou podává na delfínu mořem jedoucí Nereovně ovci; ještě jednoho berana nebo jehně viděti též vedlé u skály.***) Vprostřed nohou Polyfemových jest pastýřská hůl o skálu opřená. Ona pak Nereovna (zajisté Galateja) levicí o hlavu delfínovu se opírajíc a pravici nad hlavu svou zvédajíc vzhlíží ku Polyfemovi. Tělo její jest obnaženo, jenom plášť jakýsi přehozen přes levou kyčli. Nad Galatejí na skalině sedí nějaká postava; zdali to žena či muž, není již na originale dosti patrno. Tělo postavy té jest obnaženo, jenom části zahaleny jsou pláštěm.

Dle obdob poskytovaných obrazy jinými myslí při postavě té Helbig na skalního boha hory Aetny, svědka to útrap lásky Polyfemovy. †)

Vedlé této postavy strmí do výše bezlistý strom. Toť popis originalu dle Helbiga. Jiní vykladatelé zvláště při osobě Polyfemově vysvětlují leccos zcela jinak, a také snímky jejich liší se od popisu Helbigova. Venuti praví o levé ruce Polyfemově, že jest jen tak bez významu na prsa položena; Raoul Rochette dává mu do ní mísku a v pravici vidí slona a vedlé skály prase (obé

---

*) Takových sarkofagů zdobených pracemi vypuklými mimo tento uvádí Helbig ještě šest. Látky obrazů podaných vzaty z různých kruhů bájí; osobnosti nejdůležitější tu jsou: Aktaion, Marsyas, Bakchos, Odysseus, Nereovny.

**) Raoul Rochette Mon. inéd. p. 45 a násl.; 412 a násl. — K. Müller Handbuch §. 416. 1. p. 717. — Zahn Archaeolog. Beiträge p. 417.

***) Buď celá stáda neb aspoň jednotlivé ovce spatřují se na malbách Polyfema představujících velmi často. Mimo obdobné úkazy mezi malbami svrchu vytčenými možno také ukázati opět ku zmíněným již obrazům čís. 12. a 13. na tab. 25. atlantu Weiszrova.

†) Při hoře Aetně má Polyfemos svou rozkošnou jeskyni, hora ta také z lesních svých pramenů poskýtá mu sladké vody, jakož sám praví u Theokrita XI. 45 a násl.

ἐντὶ δάφναι τηνεῖ, ἐντὶ ῥαδιναὶ κυπάρισσοι,
ἔστι μέλας κισσός, ἔστ' ἄμπελος ἁ γλυκύκαρπος,
ἔστι ψυχρὸν ὕδωρ, τό μοι ἁ πολυδένδρεος Αἴτνα
λευκᾶς ἐκ χιόνος ποτὸν ἀμβρόσιον προΐητι.

místo ovcí!), což snad zaviněno kresličem.*) Nedivno tudíž, že Raoul Rochette i ve výkladu skulptury této značnou měrou se různí. Helbig právem zajisté spojuje obraz tento s pověstmi o Polyfemovi a Galateji vykládaje jej v ten rozum, že zde Polyfemos z bohatých svých zásob stád a plodů stromových Galateji dary nabízí, by aspoň bohatství jeho získalo mu její přízeň. Vždyť také jměním svým honosí se velice u Theokrita XI. 34 a násl., u Ovidia Met. XIII 812 a násl. i u Nikety Eugeniana VI. 515. Zbývá udati, které verse, starší či mladší, vypuklina tato se drží? Ač nikde to určitě není naznačeno, neváhal bych přece nikterak spojiti obraz ten s podáním starším; vždyť Galateja pohodlným svým držením těla a lhostejně zvednutou pravicí svou zřejmě skoro dosvědčuje, že jí dary a chvála bohatství Kyklopova příliš nevábí.

3. Jiný relief též sbírky (monumenta Matthaeiana III. 10. 2.) představuje snad Polyfema na břehu mořském sedícího a Galateji, ana na Kentaurovi mořském kolem jede. O této práci nechce Helbig konečného úsudku pronésti, ježto prý originalu toho obrazu nikde se nemohl dopíditi. Podobně nikde prý nespozoroval malby, jež r. 1828. v Herkulaneu byla objevena a jakožto „Polifemo e Galatea“ interpretována v Bull. dell' Instit. arch. 1829. p. 68.; nenašel prý jí ani v Museo nazionale ani v Herkulaneu.

4. Za úplností uvádí Helbig ještě berlínskou gemmu, kterou Tölken (Verzeichnis der antiken geschnittenen Steine) takto popisuje: „Karneol. Nereovna Galateja nesená delfínem. Polyfem na skalině sedě hraje na lýru.“

Kritické a exegetické příspěvky ke Catullovi.

Napsal K. Cumpfe.

Jest známo, že Catull napodobil horlivě básníky doby alexandrijské, zejména Kallimacha; ze starých básníků řeckých na-

*) Ostatně dosti jest možno, že zvířata ta (aspoň ne obě) nejsou ovce. Třeba si jenom uvésti na paměť, že Polyfemos Theokritův (XI. 40 a násl.) připravuje Galateji darem srnčata s páskami na krku a čtyři medvěďátka:

. . . . . τράφω δέ τοι ἕνδεκα νεβρώς
πάσας μαννοφόρως, καὶ σκύμνως τέσσαρας ἄρκτων.

U Ovidia (Met. XIII. 830 a násl.) praví Polyfemos, že chystá Galateji mimo obyčejné dary jako jsou ku př. damae, lepores, caprae, par columbarum, demptus cacumine nidus něco zcela zvláštního a dokládá:

inveni geminos, qui tecum ludere possint,
inter se similes, vix ut dignoscere possis,
villosae catulos in summis montibus ursae:
inveni et dixi: „Dominae servabimus istos.“

lézají se u něho reminiscence celkem nehojné. Jedinou výjimku činí ve příčině té slavná Sapfo; jak vysoce Catull jí si vážil, patrno již z toho, že milenku svou opěvá pod vymyšleným jménem Lesbie zajisté se vztahem ku slavené pěvkyni lesbické a že přítelku básníka Caecilia oslovuje „Sapphicā puella Musā doctior" (car. 35 v. 16). Avšak Catull osvědčil úctu svou k přední pěvkyni řecké způsobem ještě význačnějším. Jako v básni 66. přeložil pověstnou báseň Kallimachovu „Πλόκαμος Βερενίκης", tak převedl Sapfinu odu u Longina (περὶ ὕψους 10) jen částečně zachovanou, která zaujímá ve sbírce Bergkově mezi zlomky Sapfinými místo druhé, na jazyk latinský. Vedlé této básně měl i při skládání lepé svatební písně (car. 62) Sapfina epithalamia na mysli, což potvrzují zvláště přirovnání, jež velmi podobají se některým veršům Sapfiným. (Srvn. Haupt: Quaest. Cat. p. 27; Leutsch: Götting. gelehrte Anzeigen 1855 sv. III.)

Báseň 51. jest pro nás tím zajímavější, že můžeme stopovati cestu, jakou se bral Catull při překládání. Předkem jest nám podotknouti, že básník přeložil pouze tři sloky básně Sapfiny, jež má v té podobě, v jaké se zachovala, čtyry sloky, a začátek páté: Ἀλλὰ πὰν τόλματον (ἐπεὶ καὶ πένητα). Catull nepřeložil čtvrtou sloku; báseň jeho obsahuje mimo tři sloky z ody Sapfiny přeložené ještě čtvrtou znějící takto:

Otium, Catulle, tibi molestumst:
Otio exultas nimiumque gestis.
Otium et reges prius et beatas
Perdidit urbes.

O čtyřech verších těch domníval se Lachmann (Epistola ad C. Frankium uveřejněná v „Kleine Schriften zur klassischen Philologie" str. 79) a Neue (Sapphus fragmenta p. 35), že jsou překladem ze ztracené sloky Sapfiny, jež začínala slovy: ἀλλὰ πὰν τόλματον ...., kteréhož tvrzení arci nelze doložiti důvody, ježto original řecký celý se nezachoval. Spíše možno namítati, že Sapfo dodávala si ve sloce té odvahy, aby lásky jinochovy si dobyla, a tu by vážné verše Catullovy, jimiž k střízlivosti se povzbuzuje, sotva byly překladem ohnivých slov lesbické pěvkyně.

Catull přidržel se svého vzoru dosti věrně, jakkoli ne otrocky, přispůsobiv si jej ku svým osobním poměrům a spíše myšlénky než jednotlivá slova ztlumočiv.

Sapfo mluví v básni své o sličném jinochu, jsouc žárlivou na jinou, šťastnější dívku;*) taktéž Catull plana láskou k Lesbii, svírán jest hlubokým bolem vida, že jiný jí na blízku; byla-li Lesbia v skutku Clodia, sestra známého tribuna Clodia a choť Q. Metella, žárlil na manžela jejího aneb na jiného ze ctitelů,

*) Mnozí pojímají básničku tu jinak; já však přidržel jsem se výkladu, jaký podal prof. Kvíčala ve svých čteních „O řecké lyrice."

kterých Clodia, jak krásou tělesnou tak duchaplností vynikajíc, neměla nedostatek.*)

Zní pak první sloka Catullova takto:

Ille mi par esse deo videtur,
I l l e, s i f a s e s t, s u p e r a r e d i v o s,
Qui sedens adversus identidem te
Spectat et audit
Dulce ridentem . . . .

Verše řecké jí odpovídající jsou tyto:

Φαίνεταί μοι κῆνος ἴσος θέοισιν
ἔμμεν ὤνηρ, ὄστις ἐναντίος τοι
ἰζάνει καὶ πλασίον ἆδυ φωνεύ-
σας ὑπακούει
καὶ γελαίσας ἰμερόεν . . . .

Srovnáme-li překlad Catullův s originalem, potvrdí se povšechný úsudek náš svrchu o něm pronesený. Kdežto výraz řecký „*ἴσος θέοισιν*“ upomíná na *ἰσόθεος*, *θεοειδής*, *θεοείκελος* se zřetelem ku statné postavě a kráse,**) nutno Catullovo „par deo“ vyložiti ve smyslu „roven bohu štěstím“, ježto nelze mysliti, že by Catull soupeři svému epitheton v onom smyslu přidělil. Co do myšlénky ukazuji k podobným místům u Propertia II, 14, 9 (Bähr.):

Quanta ego praeterita collegi gaudia nocte:
I m m o r t a l i s ero, si altera talis erit.

Taktéž možno srovnati II, 15, 39; I, 8, 43; Hor. Car. I, 1, 36 atd. Zajímavý jest též epigramm Rufinův (Anthol. Graec. ed. Jakobs V, 94 v. 3 a 4):

Εὐδαίμων ὁ βλέπων σε· τρισόλβιος, ὅστις ἀκούει·
Ἡμίθεος δ᾽ ὁ φιλῶν, ἀθάνατος δ᾽ ὁ γαμῶν.

Dále třeba si všimnouti, že Catull výraz onen ještě stupňuje opakováním zájmena „ille“ a slovy „superare divos“, mírně jej arci zcela v duchu římské úzkostlivosti „si fas est“ (srvn. Horat. Car. II, 19, v. 9 a 13; IV. 4, 22; Cat. 66, 71: pace tua fari hic liceat, Rhamnusia virgo).

---

*) Otázku, zdali Catullova Lesbia byla touto Clodií či stejnojmennou libertinou jako Tibullova Delia, Propertiova Cynthia a jiné jinými básníky opěvané milenky, nelze posud s bezpečností zodpověditi; srvn. střízlivou polemiku Rieseovu proti Schwabeovi, jenž první dokázati se snažil totožnost Catullovy Lesbie s pověstnou Clodií, ve článku „Catullus und Lesbia“ (Neue Jahrb. für Phil. sv. 105 str. 747 a násl.).

**) Jiní pojímajíce jinak smysl celé ody, vykládali slova ta jinak; srvn. B u c h h o l z: „Anthologie aus den Lyrikern der Griechen“ sv. 2 str. 12. a 181.

Verš 5 a 6

τό μοι μὰν
καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόασεν

přeložil Catull:

misero quod omnis
Eripit sensus mihi;

opět nadsazuje, jednak, že přidal „misero", jednak že položil výraz silnější: omnis eripit sensus . . . ., s nímž srovnávám Horat. Car. IV, 13, 20: quae me surpuerat mihi.

Slova v. 7 a 8:

ὡς γάρ εὔιδον βροχέως σε, φώνας
οὐδὲν ἔτ' εἴκει

čteme takto vyjádřená:

nam simul te
Lesbia, aspexi, nihil est super mi,

avšak verš adonský v ruk. schází. Návrhy na doplnění staly se mnohé, než bylo by zbytečno vypočítávati je, ježto nelze s jistotou tomu či onomu dáti přednost; řeckým slovům odpovídalo by nejspíše doplnění, jež učinil Doering „vocis in ore" (R. Ellis přičítá omylem konjekturu tu ve svém vydání Heyse-ovi) neb Westphal „gutture vocis". Osobitého rázu dodal Catull sloce té vložením slova „Lesbia", a byla-li Lesbia v skutku onou Clodií, jíž v kruhu přátelském dáno prý příjmí βοῶπις za příčinou čarovného lesku zraku jejího, pochopíme Catullovo nadšení tím snáze.

Že „est super" = superest, a že „mi" jest dativ zájmena místo „mihi", o tom asi sotva může býti nějaká pochybnost, jakkoli Fröhner (Philologus XIV p. 585) jiného jest mínění poznamenávaje: „dass „mi" Pronomen sei, nachdem unmittelbar „mihi" vorausgieng, ist unglaublich; auch braucht Catull die contrahirte Form fast nur im vertrautesten Conversationston z. B. 5, 7; 13, 1; 14, 10 u. s. w."

Námitka Fröhnerova není podstatná; že předcházející „mihi" ve v. 6. nikterak není závadou, jest samozřejmo, aniž třeba dokladů jako Cat. 116, 4 a 5, kde po „mi" v jednom verši následuje „mihi" v druhém; 101, 5 a 6, kde v obou verších čte se „mihi"; taktéž 68, 19 a 20; 10, 28 a 29 nalézá se v obou verších „me" atd. I druhá námitka nemá platnosti (mimo to uvádí se omylem 13, 1, kde jest „mi" vokat.), neb jsou u Catulla místa, kde „mi" nalézá se, ač po důvěrném rozhovoru není ani stopy, srvn. 37, 11; 72, 6; 83, 1; ostatně i začátek básně 51 svědčí proti Fröhnerovi. Konjektura, již navrhuje, „mi-rabile dictu" není ani smyslem vhodná ani u srovnání s originalem pravděpodobná.

Při té příležitosti nebude od místa zmíniti se o způsobu, jakým užívá Catull staršího tvaru zájmena „mi". Ritschl (Opuscula Phil. II p. 588 a násl.; Proleg. ad Trinum. p. 291) souhlasí v celku s Hermannem, jenž tvrdil, že staří komikové a tragikové neužívali krátké formy „mi" před souhláskami, ale doplňuje observaci jeho na základě vlastního pilného pozorování v ten smysl, že „mi" před souhláskami nikdy neužívalo se v arsi, ale že dovoleno bylo klásti formu tu v thesi i před souhláskami. Bergk arci (Zeitsch. für die Alterth. 1850 p. 329) a L. Müller (De re metrica p. 254) nesouhlasí s Ritschlem v tom, že by forma „mi" z arse scenických básníků měla býti vyloučena. Než ať věc tak či jinak se má, tolik jest jisto, že daktylští básníci Ennius, Lucilius a po nich Catull i v arsi i v thesi užívali formy té, řídíce se potřebami metrickými. Catullus užil skráceného tvaru „mi" poměrně často v thesi i arsi, což jest opětným dokladem, že dikce jeho tvoří přechod od archaické mluvy básnické k moderní. Přichází pak dativ „mi" v básních Catullových 17kráte (nepočítáme-li v to místo, o němž mluvíme, a 6, 12; 21, 11, kde původní znění textu není zcela na jisto postaveno) a to v básních daktylských 7kráte v arsi, 1 v thesi; v básničkách rozměru jiného rozděluje se počet na thesis a arsis téměř zcela stejně.

U Vergilia setkáváme se s formou „mi" pouze dvakráte (Aen. 6, 104; 6, 123) v arsi, u Horatia desetkráte (vyjímaje básně lyrické, v nichž vůbec nepřichází) a to šestkráte v thesi a čtyřikráte v arši; u Ovidia dvakráte (Met. 9, 191; 13, 503), u Propertia devětkrát vždy v arsi.

Verš 9—12 Sapfina originalu:

ἀλλὰ καμ μὲν γλῶσσα ἔαγε, λέπτον δ'
αὔτικα χρῷ πῦρ ὐπαδεδρόμακεν,
ὀππάτεσσι δ' οὐδὲν ὄρημ' ἐπιρρόμ-
βεισι δ' ἄκουαι.

přeložil Catull takto v. 9—12:

Lingua sed torpet, tenuis sub artus
Flamma demanat, sonitu suopte
Tintinant aures geminae, teguntur
Lumina nocte.

Výraz „torpet" neodpovídá zcela přesně řeckému „*ἔαγε*"; spíše srovnati můžeme „linguam infringere" u Lukretia III, 155 (Bernays), kteréž místo podobá se rázem svým třetí a čtvrté sloce Sapfině; proto uvádím je doslovně (v. 154 a násl.):

sudoresque ita palloremque existere toto
corpore et infringi linguam vocemque aboriri
caligare oculos, sonere auris, succidere artus.

Mimo to všimnouti si dlužno, že spojka „sed“ postavena na místo druhé, zajisté proto, aby na „lingua“ položen byl důraz. Vedlé „sed“ přestavil Catull také „at“ (64, 42 a 58; srvn. Priap. 68, 38; illo sed). Zdali tak učinil po příkladě básníků alexandrijských, kteří spojku „ἀλλά“ na proti starším básníkům řeckým rádi stavěli na místo druhé, jak to tvrdí o básnících doby Augustovy, u nichž příklady této trajekce nalézají se zhusta, Haupt (Opus. I p. 135), těžko bezpečně rozhodnouti, jakkoli pravdě to podobno, ježto komikové užívajíce mluvy obecné trajekce té si nedovolovali (Srvn. Kühner: Ausführliche Gramm. der lat. Spr. II p. 688).

Zajímavo jest, že Catull, řídě se starými básníky římskými střehl se trajekce spojek kopulativních „et, atque“, kteréž teprve básníci za času Augustova tu a tam užívali, bezpochyby alexandrijských básníků následujíce (Haupt: Opus. I p. 126), což opět nasvědčuje tomu, že Catull stojí na rozhraní archaické a moderní mluvy básnické. Za to však nalézá se u něho „nec“ na druhém místě položeno; srvn. 64 v. 210 a v. 379.

V posledních dvou verších převrátil Catull pořádek slov a výraz nadsadil; zvláštní však zasluhuje chvály pro zdařilé převedení slov: *ὀππάτεσσι δ᾽ οὐδὲν ὄρημ᾽* = teguntur lumina nocte. Ve v. 11. poskytuje *V* čtení „gemina“, jež nemůže obstáti; proto Schraderova jednoduchá a přece výborná emendace g e m i n a e skoro ode všech vydavatelů jest přijata, jakkoli R. Ellis ve svém velikém vydání Catulla z r. 1867 zajisté neprávem podržuje čtení rukopisné, o čemž každý pevného nabude přesvědčení, přečte-li si důvody, jaké Haupt pro emendaci Schraderovu uvádí (Observat. crit. v Opus. I p. 106).

S oběma verši srovnávám Hor. Car. I, 13, 5 a násl., kteréž místo povšechnou barvitostí svou oběma slokám se podobá; znějí pak verše Horatiovy takto:

tum nec mens mihi nec color
  certa sede manet, umor et in genas
furtim labitur, arguens
  quam lentis penitus macerer ignibus.

Konečně jest nám promluviti ještě o poslední sloce Catullově, které v básni Sapfině není:

Otium, Catulle, tibi molestumst:
Otio exultas nimiumque gestis.
Otium et reges prius et beatas
    Perdidit urbes.

Nelze upříti, že přechod od vroucího borování v předešlých verších k chladnému rozumování, jež ve slovech těch dochází zjevného výrazu, jest náhlý a neočekávaný; z toho důvodu měli mnozí sloku tu buď za podvrženou buď za počátek jiné básně Catullovy,

neb konečně za báseň samostatnou. Než po důkladném rozboru Westphalově (Catulls Gedichte p. 48), tuším, netřeba míti pochybnosti, že slova ta skutečně uzavírala báseň Catullovu. Z toho, že sloka ta nenalézá se v odě Sapfině, nelze ničeho souditi, ježto ona báseň jest kusá, a Catull, jak při rozboru jsme ukázali, počínal si dosti volně, nepřeloživ mimo to jedné sloky, kterou máme v originalu. Spojitost mezi slokami prvními a poslední vykládá Westphal velmi správně z duševního stavu Catullova: „Dem jungen Catull sind durch den Anblick, das süsse Lächeln . . . . die Sinne bezaubert . . . , aber es ist ja die Frau eines anderen; wie wäre es möglich, dass sich in jenes Entzücken nicht auch dieser andere Gedanke eindrängte?“ Proto chce básník vážnou prací zhoubnému kouzlu své Lesbie se vyrvati; proto zpomíná toho, že „otium“ zahubilo i krále i města, v kterých slovech vhodně spatřuje Westphal narážku na záhubu Ilia a Priamovců. Zpomínka ta jest tím vhodnější, byla-li Lesbia v skutku provdanou Clodií — pak myšlénka na Helenu byla tím více na snadě. A byť v Lesbii netajila se provdaná Clodia, nýbrž stejnojmenná libertina, jest přece boj, který Catull proti vznikající náruživosti vedl, psychologicky oprávněný; nálada podobná jeví se ještě v druhé básni (car. 2, v. 9 a 10: Tecum ludere sicut ipsa possem: Et tristis animi levare curas), tak že můžeme s velikou pravděpodobností souditi, že obě básně náležejí k prvním, které na Lesbii složil; zcela jinak zaznívá lyra jeho v básni 5: Vivamus, mea Lesbia, atque amemus a v 7: Quaeris, quot mihi basiationes . ., když vášni se byl s celou duší oddal.

Jsou však ještě jiné okolnosti, k nimž posud nebylo ukázáno, z nichž jde na jevo, jednak že verše ony jsou skutečně Catullovy, jednak že náležejí k básni 51. V básni 68, kde vložena jest báj o Laodamii, zmiňuje se básník o Troji a Paridovi slovy, jež mohou býti skoro výkladem sloky, o níž mluvíme. Dí pak ve v. 87 a násl.:

Nam tum Helenae raptu primores Argivorum
Coeperat ad sese Troia ciere viros,
Troia (nefas) commune sepulcrum Asiae Europaeque,
Troia virum et virtutum omnium acerba cinis

a v. 103 a násl.:

Ne Paris abducta gavisus libera moecha
O t i a pacato degeret in thalamo.

A Propertius II, 34, 88 mluvě o Catullovi praví:

Haec quoque lascivi cantarunt scripta Catulli,
Lesbia quis ipsa notior est H e l e n a,

jakkoli nejisto, zdali ve slovech těch hlubšího vztahu hledati máme.

Že ostatně Catull při vší lascivnosti se zálibou vplétal sentence moralní, dokazují mnohá místa. Srvn. 68, 77 a násl.:

Nil mihi tam valde placeat, Rhamnusia virgo,
Quod temere invitis suscipiatur eris;

63, 92 a násl.:

Procul a mea tuos sit furor omnis, era, domo,
Alios age incitatos, alios age rabidos.

50, 20 a 21:

Oramus, cave despuas, ocelle,
Ne poenas Nemesis reposcat a te,
Est vemens dea: laedere hanc caveto.

Vhodně srovnati lze s posledními čtyřmi verši Ovid. Rem. Amor. v. 139 a násl.:

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemptaeque iacent et sine luce faces.
Quam platanus vino gaudet, quam populus unda,
Et quam limosa canna palustris humo:
Tam Venus otia amat. Qui finem quaeris amoris,
(Cedit amor rebus) res age, tutus eris.

Co do formy zajímavá jest shoda mezi touto slokou a Propertiem III, 13, 48 a násl.:

Aurum omnes victa iam pietate colunt.
Auro pulsa fides, auro venalia iura;
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Ve stránce metrické sluší poznamenati, že stopa druhá jest trochaeus „Otiŭm Cătulle", kterouž odchylku dovolil si Catull ještě v car. 11 v. 6 a 15, klada jinde dle povahy jazyka latinského spondeje, v čemž Horatius důsledně ho následoval. Odchylka ta vysvětlí se ovšem tím, že ve verši tom přichází jméno vlastní a v druhých dvou případech slova mnohoslabičná („sagittiferosve" a „nuntiate"; srvn. L. Müller: De re metrica p. 164).

Konečně čteme trojí důrazné opakování téhož slova i jinde u Catulla; srvn. 8, 16—18; 55, 3—5; 64, 19—21; atd.

Carm. I.

Básničkou touto věnuje Catull sbírku svou Corneliu Nepotovi, jenž literarní činnosti jeho vždy byl nakloněn. Jakkoli celé věnování pouze z 10 veršů sestává, obsahuje mnohé otázky sporné, o nichž dlužno promluviti. Nebude zajisté od místa, podáme-li je v úplném znění:

Quoi dono lepidum novom libellum
Arido modo pumice expolitum?

Corneli, tibi: namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugas,
Iam tum cum ausus es unus Italorum
Omne aevum tribus explicare chartis
Doctis, Iuppiter, et laboriosis.
Quare habe tibi *quidquid* hoc libelli,
Qualecumque, quod o *patrona virgo*,
Plus uno maneat perenne saeclo.

Ve druhém verši mají rukopisy vesměs *arido* (v jediném Datanu, jenž nemá valné ceny, čte se od druhé ruky *arrida*); totéž čtení dosvědčují metrikové a scholiasta Veron., kteráž svědectví výslovně se uvádějí ve vydání Ellisově a Bährensově. Jediný Pastrengicus ve zprávě své čerpané z Isidora má *arrida* (srvn. Bähr. praef. IX).

Avšak zachovalo se poznamenání Serviovo k Aen. XII, 587: „Pumicem autem iste masculino genere posuit et hunc sequimur. Nam et Plautus ita dixit, *licet Catullus dixerit feminino*." Na základě zprávy té změnili Italové čtení v „arida", jež mnozí přijali ve svá vydání (Doering, Rossbach, L. Müller).

Avšak není příčiny, proč bychom proti tolika výslovným a závažným svědectvím dali přednost zprávě celkem neurčité. Servius neudává místa, kde Catull „pumex" v ženském rodě položil; čteme sice slovo to ještě v XXII, 8: pumice omnia aequata, ale v takém spojení, že nelze poznati rodu. Myslím, že není nemožno vztahovati slova Serviova k některé ze ztracených básní; vždyť máme jiné svědectví Serviovo táhnoucí se k básni aneb dle Bährense ku knize prosou psané, jíž nemáme ve sbírce zachované (srvn. 5. zl. u Müllera); na dvou jiných místech odkazuje Servius bezpochyby k básním zachovaným (srvn. 13. a 15. zl. u Bährense). Že by však byl oprávněn soud Bährensa, jenž (praef. p. IX.) vyjadřuje se pohrdlivě o věrohodnosti Serviově: „pleraque omnino Servii de Catullo testimonia ex supina quadam neglegentia profecta sunt", nesouhlasím; neboť jediné místo, při kterém Servius se zmýlil, jest 14. zlomek u Bährensa, kde v citatě Serviově má se bezpochyby čísti místo „Catullus" Tibullus. Než nehledě k tomu, že svědectví Serviovo není pro upravení tohoto místa tak určité, jak mnozí soudili, můžeme Martiala uvésti za doklad, že ve v. 2. nutno podržeti čtení rukopisné „arido". Čteme totiž u Mart. VIII, 72, 2 (Schneid.):

Morsu *pumicis aridi politus*,

kterýž verš jest asi napodobením slov Catullových. Byltě Martial Catulla nadšeným ctitelem a zvláště v hendekasyllabech napodobitelem horlivým, čehož posud nebylo si tak všímáno, jak třeba. Zmiňuje se o tom Bährens (praef. IX) a Flach (M. Valerii Martialis Epigrammaton lib. primum recensuit commentariis instruxit p. VII); v delší dissertaci pojednával o předmětu tom

pilně Paukstadt (De Martiale Catulli imitatore Halae 1876), z jehož rozpravy, ač látka úplně vyčerpána není, snadno lze poznati, jak mnoho reminiscencí úmyslných i bezděčných z Catulla nalézá se u Martiala. Tak srovnává vhodně Paukstadt s 1. veršem Catullovým Mart. III, 2, 1: Cuius vis fieri, libelle, munus? jiná místa podobná uvedeme později k veršům příslušným. Za to však, myslím, nemůžeme nic určitého souditi ze slov Pliniových (N. H. 36, 154.), ať již měl zření k těmto veršům nebo ku car. 22, 8; „Sed hi pumices, qui sunt in usu corporum levandorum feminis, iam quidem et viris atque, ut ait Catullus, libris, laudatissimi sunt in Melo".

Vydavatelé, kteří přece přijali „arida" v text, dovolávali se obyčejně toho, že by čtením „arido modo" porušil se libozvuk (L. Müller praef. p. XV; Reisig: Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft herausgegeben von Haase p. 146 §. 99, 1.).

Pokusíme se ukázati, že námitka ta není závažná. Catull nevyhýbal se úzkostlivě stejnozvuku; a příklady toho dosti hojné máme jak na konci jednotlivých veršů, tak ve verších jednotlivých. Srvn. na př. stejné zakončení dvou veršů po sobě jdoucích car. 4, 15 a 16: origine — cacumine; car. 33, 3 a 4: inquinatiore — voraciore; 41, 6 a 7: convocate — rogate; taktéž opakuje na konci totéž slovo: car. 3, 3 a 4: puellae — puellae; 5, v. 7—9: centum — centum — centum; 8, 11 a 12: obdura — obdurat.

Rovněž v jednom verši nejsou homoeoteleuta a opakování týchž samohlásek u Catulla neobyčejné; nehledíme-li ani k známému zvyku, že básníci na konec a v prostřed verše, zvláště pětiměru, kde caesura dělí jej ve dvě části, kladli rádi slova k sobě náležející ve stejnozvuku a to nejvíce substantiva a adjektiva (u Propertia na př. napočetl Hertzberg mezi 2400 pentametry 726 homoeoteleut srvn. Quaestiones Propert. I. p. 171), máme ještě jiné příklady stejnozvuku a tak zvané kakofonie. Uvésti tu můžeme car. 2, 1: deliciae meae puellae; týž verš v 3, 4; 6, 1: delicias tuas; 8, 3: candidi tibi; 9, 5: mihi nuntii beati; 10, 23: collo sibi collocare; 11, 6: Seu Sacas sagittiferosve; 12, 17: Ut Veraniolum meum et Fabullum; 14[b], 1: mearum ineptiarum; 15, 9: metuo tuoque; 15, 11: qua lubet, ut iubet; 21, 5: nec clam: nam; 36, 1: cacata charta; 36, 7: scripta tardipedi deo; 37, 12: amata tantum quantum; 39, 2: usque quaque; 41, 5: propinqui quibus; 46, 11: diversae variae viae; 50, 5: numero modo hoc modo illoc; 61, 200: cupis capis; 62, 7: Oetaeos ostendit. Srvn. Priap. 37, 5: Dis me legitimis nimisque magnis; 37, 12: Compar consimilisque concolorque; 46, 1—4:

O non candidior puella Mauro,
Sed morbosior omnibus cinaedis,

Pygmaeo brevior gruem timenti,
Ursis asperior pilosiorque,
Medis laxior etc.

Homoeoteleuta a různé způsoby tak zvané kakofonie vyskytují se i u jiných básníků doby pozdější ač řidčeji, ježto verše jich jsou v té stránce uhlazenější a vytříbenější. Za to však nalézáme příklady stejnozvuku hojně u Plauta, srvn. pozn. Brixovo k Mil. glor. v. 718.

Ve příčině té třeba míti na paměti, co sám LMüller (De re metr. p. 450 a násl.) uznává, že mnohdy smysl aneb příčiny řečnické pohnuly básníka, aby buď na konci dvou řádků aneb v jednom verši užil rýmu, i uvádí za doklad Mart. XII, 39, 4: Sabelle belle, a známé výrazy: exiguus mus, ilicibus sus a jiné. Protož uvážiti sluší těm, kdož v rýmu a různém opakování jednotlivých samohlásek neb souhlásek zří kakofonii, slova Kvíčalova (Neue Beiträge etc. str. 417 poz. 1): „Dass auch der Reim in der Poesie ursprünglich keinen anderen Zweck hatte als den, die Verse zu einem Ganzen zu verbinden, ist natürlich. Beispiele des Reimes finden sich auch im griechischen und lateinischen Hexameter, und zwar nicht so selten, als manche annehmen atd.“. Neméně případný jest výrok Reisiga (Vorlesungen etc. pag. 823—824), jenž upozorniv na to, že mnoho bylo latinskému sluchu nezávadným, co nám nezdá se býti libozvučným, čehož doklady zajímavé uvádí z řečnických spisů Ciceronových, praví: „Man hat also in solchen Fällen nicht Ursache, allzu ekel zu thun, aber die Kritiker geben sich oft vergebliche Mühe in solche Stellen neuere Euphonie hineinzubringen“.

Co se týká Catulla, jest pravdě podobno, že naň v užívání homoeoteleut značné měli působení básníci alexandrijští, již v obyčeji tom si libovali (Srvn. Schulzovu dissertaci: De Catullo Graecorum imitatore p. 35—36). I domnívám se, že čtení „arido modo“ nutno podržeti, a že Catull snad úmyslně stejnozvukem naznačil, kterak jeho knížka jest veskrze uhlazena a upravena — k této úpravě táhnou se i slova prvého verše „lepidum, novom,“ nikoliv k obsahu — tak jako výrazem „deliciae meae puellae“ zajisté vyjádřena jest tklivá něžnost básníkova.

al mei

Ve v. 8 má G: quicquid hoc libelli; O: quicquid hoc libelli, odtud obyčejně se čte: Quare habe tibi quidquid hoc libelli. Bährensovi nevyhovuje obyčejné znění textu, namítá totiž (Anal. Catull. p. 41—42): „Intolerabilis et a simplicitate stili Catulliani quam alienissimum est ista exaggeratio verborum plane idem significantium „quidquid et qualecunque“; k tomu připojuje (praef. XLI): „nam neque quidquid et qualecunque possunt ita copulari ἀσυνδέτως neque, si possent, talis verborum adcumulatio ex

sermonis Catulliani simplicitate esset.“ I přijal ve své vydání verš ten takto změněný: Quare tu tibi habe mei hoc libelli. Pokusíme se dokázati, že námitky Bährensovy proti čtení rukopisnému jsou liché, a že obyčejné znění veršů těch jest příhodnější. Předkem jest patrno, že quidquid a qualecunque neznamenají totéž; vztahujeť se prvé slovo k podstatě „cokoli jen“ a druhé ku qualitě „jakéhokoliv“. „Quidquid“ odpovídá vhodně v. 4: Meas esse aliquid putare nugas, v němž „aliquid“ má známý význam praegnantní „něco“, jako řecké τὶ. Taktéž odkazuje nevhodně Bährens k jednoduchosti slohu Catullova. Námitka ta vyvrací se již tím, že obě slova nejsou smyslu téhož; avšak byť i byla, nebylo by třeba na tom se zastavovati, ježto Catull rád totéž slovo neb myšlénku opakuje mnohdy týmiž slovy a někdy ani ze zvláštních zjevných příčin rhetorických, tak že zdá se, jakoby si s výrazem zahrával. Proto nechci za důvod uváděti místa, jako 77, 5 a 6: heu, heu; iam iam v 62, 52; 63, 73; huc huc v. 61, 9; 64, 195; non non v 14, 16; magis magis v. 64, 274; 38, 3; nescio quid certest: sic certest 80, 5 a 7; ale ukazuji k příkladům jako car. 8, 5: amata amabitur; car. 9, v. 10 a 11: beatiorum — beatiusve; 61, 19: bona cum bona nubet alite virgo; 61, 44: dux bonae Veneris, boni coniugator amoris; 62, v. 21 a 22:

qui natam possis complexu avellere matris,
Complexu matris retinentem avellere natam.

62, 42 a 44:

multi illum pueri, multae optavere puellae;
nulli illum pueri, nullae optavere puellae.

82, 2—4:

Aut aliud siquid carius est oculis,
Eripere ei noli, multo quod carius illi
Est oculis seu quid carius est oculis.

Z příkladů těch, jichž sbírka není úplná, vysvítá, tuším, s dostatek, že spojení „quidquid“ a „qualecunque“ nikterak neodporuje slohu Catullovu. Schulze v pojednání svrchu uvedeném (p. 36 a násl.) domnívá se, že Catullus ve stránce té napodobil básníky alexandrijské, zvláště Kallimacha, k čemuž však připojil bych ještě to, že i mluva Plautova a Terentiova nebyla naň bez účinku. Z příkladů, jimiž komoedie obou téměř se hemží, uvádím pouze některé, které k místu, o němž jednáme, zvláště se hodí. Mil. glor. v. 430 a násl. praví Palaestrio:

Persectari hoc volo,
Sceledre, nos nostri an alieni simus; ne clam quispiam
Nos vicinorum imprudentis aliquis immutaverit.

V poznamenání k veršům těm vypočítává Brix jiná místa, kde podobná hojnost ve výrazech zájmenných se nalézá; dále srovnávám v. 400—401 tétéž komoedie:

Ut ad id exemplum somnium quam simile somniavit
Atque ut tu suspicatus es te eam vidisse osculantem.

Ve v. 401. máme po „atque" „ut", kde prosté „atque" stačívá, a ve v. 400 jest dvojí částice při zvolání „ut" a „quam". Příklady jiné toho druhu zaznamenává Brix ve výkladu. Srovnejme dále příklady jako properare propero (Plaut. Aul. 2, 2, 4); Pergin pergere (Poen. I, 3, 24) a jiné druhu podobného a poznáme, jak pleonasmus hojně jest rozšířen.

Neodůvodněné jest tvrzení Bährensovo, že „quidquid" a „qualecunque" nemohou spojiti se asyndeticky. A přece básně Catullovy jsou živým dokladem toho, že básník se zálibou užíval asyndet. Uvádím zde některé výrazy bezspoječné, dvoučlenné, jako imperativy: perfer, obdura car. 8, 11; valete, abite car. 14, 21; agite ite car. 63, 12; verba finita: alloquar, audiero car. 65, 9 (verš ten schází arci v G a O; zachoval jej neúplný codex Datanus; Bährens má jej za interpolovaný praef. p. XXVIII); amant, amantur car. 45, 20; substantiva, adjektiva a adverbia: lepidum novum car. 1, 1; diversae variae viae car. 46, 11; iocose lepide car. 36, 10; magna minax car. 115, 8; lutum lupanar car. 42, 13; rustica semilauta car. 54, 2; car. 6, 8 čte se obyčejně Sertis ac Syrio, ale V. má čtení asirio; snad i zde má se čísti: Sertis, Assyrio fragrans olivo (Bährens přijal v text Sertis et Syrio, ale v poznamenání připojuje: „an ἀσυνδέτως Sertis, Assyrio").

Schulze přičítá (p. 41) Catullovu zálibu v asyndetech opět básníkům alexandrijským.

Ačkoli nelze upříti, že zvláště Kallimachos, jak ze zachovaných básní jeho souditi můžeme, měl zálibu ve vazbě té, třeba vytknouti, že asyndeton dvou výrazů jest u Plauta obyčejné a že též u Lukretia se nalézá. Především spojuje rád Plautus asyndeticky dva smyslem příbuzné pojmy aneb slova podobného zvuku; spojením tím chce zhusta docíliti výrazu silnějšího a úplnějšího. I můžeme se domnívati, že i ve stránce té na Catulla působila mluva komiků; srvn. příklady uvedené v poznamenáních k v. 243 a 302 Trinumma a k v. 177 a 663 Mil. glor. vydání Brixova a Lachmanna Comm. in Lucr. p. 80.

S celým místem srovnávám podobná místa jako Priap. 2, 9:

Ergo quidquid id est, quod otiosus
Templi parietibus tui notavi,
In partem accipias bonam rogamus;

Mart. 3, 1, 1: Hoc tibi quidquid id est longinquis mittit ab oris; Mart. 1, 70, 17: Quia qualiacunque leguntur ista; Mart.

7, 26, 3: Hoc qualecunque est; Horat. Sat. 1, 10, 88: quibus haec, sunt qualiacunque . . .; Stat. Sil. 2. praef. 25: haec, qualiacunque sunt; srvn. dále Lucret. 3, 135; Ovid. A. A. 2, 283—284; Paneg. ad Mess. v. 24; Phaed. lib. 3. prol. 27 atd.

Posléze zmíniti jest se o tom, že „quidquid" s genit. jest vazba Catullovi nad míru oblíbená; srvn. 6, 15; 31, 14; 37, 4; atd.

Ve v. 9 má většina rukopisů čtení:

. . . quod patrona virgo; mezi obě první slova vložil Palladius za příčinou doplnění verše hlásku „o", což od většiny vydavatelů přijato, tak že onen verš obyčejně zní: qualecunque; quod o patrona virgo. Nesnáz působí výklad slov těch tím, že Catull nikdy se nezmiňuje, pokud víme, o „patrona virgo". Proto pokládali někteří v. 9—10 za interpolované, kterýž prostředek však jest příliš odvážným a nemístným; neboť báseň by zakončením svým nikterak neuspokojovala. Jiní postrádají za „qualecunque" dvou polovin veršových.

Co se výkladu slov „patrona virgo" tkne, rozuměli někteří onou pannou Dianu, jiní Vestu; jedni Minervu, druzí Musu. Lze-li vůbec slova ta s prospěchem vyložiti, míním, že jediné vhodné možno mysliti na Musu, jako na přirozenou záštitu básníků vůbec. Ellis uvádí ve svém vydání za analogii Sulp. Sat. 1, 11: „Musa . . . precibus descende clientis et audi." Než příkladem tím vlastní obtíže neodstranil; není zajisté pochybnosti o tom, že Musa je „patrona" básníkova, ale veškera nesnáz spočívá v tom, že Catull jmenoval by zde Musu prostě „patrona virgo" bez určovacího přídavku, čímž název ten jest nejasný. Jestliže básník ve ztracených plodech svých o nějaké Muse mluvil, nevíme; v zachovaných nikde podobně se nevyjadřuje, a proto výraz ten jest v tomto znění neúplný. Srovnáme-li jiná místa básníků, kde „virgo", jest spojeno s určitým attributem, poznáme ihned snadno, jakou pannu básník myslil. Hor. car. 3, 30, 9 mluví o „tacita virgo"; car. 1, 2, 27 o „virgines sanctae"; car. 1, 12, 22 čteme „saevis inimica virgo beluis," kde zajisté není pochybnosti, o kom se činí řeč. Taktéž Ovid. Met. XII, 28 mluvě o oběti Ifigenie dí „sanguine virgineo placandam virginis iram", kde každému na mysl připadne Diana, byť ani básník nedodával v. 35: lenita est caede Diana. Propertius vynechává často směleji než Catull na místě uvedeném jméno vlastní, klada pouze jméno obecné aneb attribut, z něhož osoba míněná se poznává; tak užívá na př. „sorores" brzy ve významu Musy (2, 30, 27; 3, 1, 17), brzy místo Sudiček (2, 13, 44), brzy místo Danaoven (4, 11, 27), ovšem že čtenář není v rozpacích, kdo pod názvem tím se tají. Podobně dí (2, 30, 33): Nec tu virginibus reverentia moveris ora, kde ze souvislosti jest zcela jasno, že jsou to Musy. Více příkladů takého způsobu mluvení u Propertia podává Hertzberg (Quaest. Propert. p. 158).

Avšak kdybychom ani nedbali obtížného výkladu slov těch samých o sobě, jest nám uznati, že by přechod v básni té k Muse byl poněkud násilný. Čekáme, že Catull podlé zvyku svého ukončí věnování své tím, že obrátí se opět ke Corneliovi, který básnické činnosti jeho si vážil. Vždyť opakuje Catull často na konci i týž verš, aby souvislost mezi počátkem a zakončením byla těsnější; srvn. car. 16: paedicabo ego vos et irrumabo: car. 52: quid est, Catulle? quid moraris emori? car. 57: pulcre convenit improbis cinaedis atd. Proto vznikly mnohé domněnky více méně zdařilé. Nehledíce k doplňování interpretů starších: Qualecunque per ora quod virorum; qualecunque quidem ora per virorum; qualecunque quidem per ora vulgi, očekávali někteří se vztahem k Martialovi (3, 2, 2: Cuius vis fieri, libelle, munus? Festina tibi vindicem parare, ...), jenž tak často napodobil Catulla, slovo „patronus" i navrhoval Bergk (Phil. XII. p. 581): Qualecunque quidem est, patroni ut ergo, Hand (Quaest. Catull. 1849 p. 4): Qualecunque quidem, patrone, per te. Ač Hand výslovně se o tom nezmiňuje, myslím, že mu tanul na mysli Mart. 1, 113 v. 5 a 6:

A Valeriano Polio petes Quinto,
Per quem perire non licet meis nugis.

I metricky není Handova konjektura závadná; končíť se hendekasyllabus u Catulla slovem jednoslabičným, předchází-li slovo více než jednoslabičné (srvn. 5, 5: brevis lux; 7, 7: tacet nox; 13, 1: apud me, 24, 7: inquies est) nebo spojeno-li slovo jednoslabičné s předložkou (jako 10, 31: ad me; 50, 20: a te). Vhodnější jest zajisté domněnka ta než Fröhnerova (Rhein. Mus. XII, p. 147): qualecunque: tuo, patrone, verbo ... Námitka Leutschova (Phil. XX. p. 75), že nemůže Catull o Corneliovi mluviti jako o svém patronovi, ježto není mnoho starší, jest lichá; můžeť zajisté i mladší býti ochráncem staršího podle okolností. Zpomínám jen Statia, který v Sil. III, 2, 92 nazývá Metia Celera: „rex meus", ač je „iuvenis" dle praef. 17; srvn. v. 6; 134; 132.

Ostatně zasluhuje povšimnutí upozornění Fröhnerovo na místě svrchu uvedeném, že při „patrona virgo" spíše myslíme na nedorozumění křesťanského středověku než na Musu Catullovu; vždyť známo, jak rukopisy Catulla, Tibulla a Propertia byly znešvařeny interpolacemi Italů. I soudím, že ve slově „virgo" mohl by se krýti vocativ „vere", načež by zněl celý verš:

Qualecunque, quod, o patrone vere,
Plus uno maneat perenne saeclo.

Že Cornelius byl opravdový, upřímný „patronus" Catullův, souditi lze z v. 3 a 4, kde zároveň implicite jest označeno, že mnozí literarní činnost jeho z toho či onoho důvodu zlehčo-

vali. Mluví Catull pak i jinde o svých protivnících srvn. car. 16; car. 40.

Car. LV. v. 6—13.

In Magni simul ambulatione
Femellas omnes, amice, prendi,
Quas vultu *vidi tamen serenas*.
A, *vel te sic ipse* flagitabam,
„Camerium mihi, pessimae puellae."
Quaedam inquit, *nudum sinum reducens*:
„En heic in roseis latet papillis."
Sed te iam ferre Herculei labos est.

V žertovné a zdařilé této básničce líčí Catull strasti, jichž zakoušel, hledaje až do únavy přítele svého Cameria, s nímž by rád o věci velmi důležité si pohovořil. Bylť již téměř na všech hlučných místech, ale po Cameriovi nikde ani slechu; srov. v. 3—5:

Te campo quaesivimus minore,
Te in circo, te in omnibus libellis,
Te in templo summi Iovis sacrato.

proto naříká si (v. 13) a žádá přítele, aby konečně se objevil (v. 14 a násl.).

Básnička tato, čítajíc 32 veršů, jest zajímavá svou metrickou formou. Dovolilť si Catull na druhém místě hendekasyllabu místo obyčejného daktylu spondeus, čehož nenajdeme v jiných básních; jen jednou užil Catull spondeu místo daktylu ve verši glykonském (61, 25).

Odchylka tato od přísného pravidla vysvětluje se tím, že Catull pádnějším spondeem chtěl zobraziti unavení, jakéž ho se zmocnilo následkem namáhavého hledání (Lachmann praef. Terent. p. 15 sq.; L. Müller: De re metrica p. 166). Italští interpreti však pokládajíce uchýlení to za chybu, měnili ony verše konjekturami v pravidelné hendekasyllaby s daktylem na místě druhém.

Mnozí domnívajíce se, že Catull verše spondejské a daktylské seřadil dle určitého principu, činili pokusy, aby celou báseň rozdělili ve strofy. Příkladem předcházel Hand (Carm. LV in antiquam formam restitutum 1848) a našel hojné stoupence. Jsou to zejména Leutsch, Schwabe, Riese, Westphal, Ellis, jenž připojil k vydání svému obšírné pojednání: De aequabili partitione Carminum Catulli 221—304. Než jak těžko ve stránce té něco zcela bezpečně tvrditi, není nikoho tajno, kdo zná analogické pokusy strofického upravení v lyrických básních Horatiových; mimo to vzbuzuje nedůvěru podnik taký tím, že upravovatelé jsou nuceni, chtějíce princip rozdělovací důsledně provésti, od-

chýliti se od čtení rukopisného ke konjekturám nebo athetesím aneb přestavování veršů, kteréž počínání není bez nebezpečenství. (Srvn. Kvíčala: Neue Beiträge etc. p. 13: Die Transposition ist oft ein mehr gewagtes Mittel als die Athetese). I jest se mi vyznati, že žádným z pokusů, kterými báseň 55 byla ve strofy rozdělena, zcela uspokojiti se nemohu; proto záslužnější jest snaha některá místa obtížná vysvětliti uspokojivě, než pronesené nejisté hypothesy rozmnožiti novou domněnkou více méně pochybnou.

Ve v. 6. nekladu po slově „ambulatione“ interpunkce, jakkoli Westphal a Bährens tak činí. Ve třech verších předcházejících, jež si odpovídají oblíbeným Catullovi důrazným opakováním zájmena „te“, jmenuje Catull místa, kde přítele hledal, načež vhodně připojuje se v. 6 k 7: Femellas..., poněvadž tam právě sličný římský svět obyčejně se procházel.

Z toho asi důvodu, že Catull rád spojoval anaforou několik veršů, poznamenává Bährens k tomu verši: „Malim T e i n M a g n i“, než domněnky té není třeba, ježto obyčejná interpunkce daleko lépe smyslu vyhovuje a s formou Catullovou se srovnává.

Westphal (p. 220) předpokládaje, že vždy dva verše, z nichž jeden má na druhém místě spondeus a druhý daktylus (vyjma v. 8 a 13) náležejí k sobě i smyslem, tvoříce sloku dvouřádkovou, klade za slovem „ambulatione“ tečku. Námitka, že by „simul“ nebylo lze jinak vyložiti, není podstatná; značíť „simul“ prostě současnost mezi předcházejícím ve v. 3: quaesivimus.

K v. 8 a násl. činěny mnohé konjektury a zanedbáván vlastní výklad čtení rukopisného. Mínim, že ve v. 8 čísti dlužno „serenas“, ježto V má „serena“; ς (codices interpolati u Bährense) „serenas“ neb „sereno“; rovněž ve v. 9 podržeti třeba čtení rukopisné: A vel te sic . . . (V má Avelte). Vykládám pak smysl místa celého takto: Všecky dívky, příteli, zastavil jsem, které, jak jsem viděl, měly líce vyjasněné, ačkoli jsem tě hledal jako ztraceného. Patrno, že dívky usmívaly se, vidouce chvatný spěch Catullův a dobře as vědouce, kde pohřešovaný básníkem Camerius, patrně horlivý ctitel sličného pohlaví (srvn. v. 17 a násl), se zdržuje. Naznačují tedy slova „vultu vidi tamen serenas“ vhodně protivu k žertovné starostlivosti Catullově, s jakou prahnul s přítelem svým se setkati, a charakterisují zároveň velmi vhodně dámy římského polosvěta, jež, znajíce dobře Catulla, z jeho zimniční nedočkavosti strojily si žert; odtud i žertovné oslovení uraženého Catulla v. 10: „Camerium mihi, pessimae puellae“. Pochopovalť Catull ze čtveračivých pohledů dívek, že dobře znají úkryt Cameriův, ale přece se jich horlivě dotazoval, jak patrno z verše 9, kde „vel“ nutno spojiti se „sic“ a vyložiti: i tak jsem se po tobě ptal, ač jsem z jich tváří seznal, že o tobě vědí a úkrytu tvého nezradí, aby mne více podrážďily. Výklad, jaký jsem zde podal, jest, tuším, zcela přirozený a rázu celé básničky přiměřený.

Při interpretaci, jakou Hand přijal v pojednání svrchu uvedeném (p. 11): „Poeta dicit se prendisse puellas omnes, scilicet eas, quas non morosas, sed serenas vultu vidisset,“ naskýtá se, nehledíme-li ani k tomu, že nehodí se valně v textovou souvislost, obtíž vyložiti spojku „tamen“ a v. 9: A vel te sic . . ., z čehož vysvětlíme si pravou spoustu konjektur, jimiž verš ten byl téměř zaplaven. Vyloží-li se však smysl celého místa tak, jak shora jsme to učinili, jsou dle mého soudu konjektury tyto zbytečny. Schwabe (srvn. Riese: Anzeige von L. Schwabes: Coniecturae Catullianae Fleck. Jahrb. 1865 p. 295 a násl) namítá, že „a“ u Catulla značí vždy výraz bolu; než již Riese ukazuje k 15, 17, kde je částice ta výrazem hněvu, k čemuž dodávám 66, 85 podotýkaje, že na místě, o němž jednáme, vyjadřuje se jí i žal, arci žertovný, spojený s rozhořčeností.

Dále namítá Riese, že odloučení částice „vel“ od „sic“, k němuž náleží, není prý latinské; podobně Bährens (Anal. Cat. p. 46). Ale básníci dovolovali si často ještě smělejšího postavení slov (srvn. Kvíčala: Neue Beiträge p. I. a příklady tam uvedené).

Z Catulla můžeme srovnati 66, 18: Non, ita me divi, vera gemunt, iuverint; 92, 2: Lesbia me dispeream nisi amat. Vedlé známého oddělování předložek od slova, k němuž náležejí, srovnávám na př. Horat. Sat. I, 4, 142: ac v e l u t i te I u d a e i cogemus . . ., kde „veluti“ spojiti třeba s „Iudaei“; Sat. I, 4, 133: neque enim, cum lectulus a u t me p o r t i c u s . . . a jiná místa podobná. Z latinských básníkův liboval si zvláště Propertius ve smělém postavení slov; srvn. Hertzberg (Quaest. I. pag. 121—123).

Vedle slov „a“ a „vel“ podezříváno též „ipse“ bez důvodu závažného; bylo by však zbytečno probírati všecky konjektury, jimiž vydavatelé domnělému porušení verše odpomoci se snažili. Schwabe na př. navrhoval „avens“, což jest dle Müllera proti metru, ježto, je-li druhá stopa spondeus, musí i basis býti spondejská (srvn. praef. p. 71); Ellis přijal ve vydání „Avellent“, Bährens „V i s e n s te sic i n d e“; týž kritik píše ve v. 8.: quas vultu vigili tamen sereno, Riese navrhoval avens teque subinde a jiní jinak.

Ve v. 11. čteme ve V: n u d u m — r e d u c, což doplnil Auantius: nudum sinum reducens, kterýž doplněk byl od většiny vydavatelů přijat. Než výklad výrazu toho není bez obtíží; nutno zajisté vyložiti slova ta v ten smysl: r o u c h o (které tvořilo na prsou sinus) zpět odhrnujíc, tak že ň a d r a byla obnažena.

Proleptické užívání adjektiva „nudus“ nebylo by ovšem, jak zřejmo, nikterak neobyčejné, ale třeba vzíti „sinus“ ve smyslu vlastním a podruhé v přeneseném, tak že byla by spojena prolepsis se zeugmatem. Než vazba ta neměla pro latiníka té tvrdosti, jak nám se zdá, ježto ve slově „sinus“ oba výrazy snadno splý-

vají. Za analogii uvádím Horat. Epod. 14, 13: quod si non pulchrior ignis accendit obsessam Ilion, kde „ignis" má současně vlastní a přenesený význam; Cat. 26, 1—2: Furi, villula nostra non ad Austri flatus oppositast, kde „opponere" znamená jednak „vydán" jednak „zastaven býti." Sem náleží též časté smíšení osoby a věci při jménech bohů, o čemž důkladně pojednává Haupt (Opuscula II p. 169—174). Z konjektur mnohých zamlouvá se zvláště Rieseova: nudum sinum recludens; méně odporučují se ty, jež snaží se opraviti text s pominutím zaručeného rukopisy „nudum" jako Bährensova: velum sinu reducens, Fröhlichova tunicae sinum reducens a jiné.

Bylo-li by změny nějaké třeba, tu navrhoval bych s malou změnou „mundum sinum reducens" odhrnujíc roucho úpravné, lepé, v jakém si zejména ony „femellae" libovaly. Z „mundum" povstati mohlo „nundum" velmi snadno častým smíšením skupení „mu" a „nu" (srvn. Bäh. praef. XXXII); „nundum" zkrátilo se pak v „nūdum" (o podobném naznačování „m" a „n" srvn. Bäh. praef. XXXI.). Mimo to čte se dle Ellise v *a*: „nundum" (srvn. praef. XLI, kde o rukopise tom mluví). Co do spojení „mundum sinum" srovnávám Liv. VIII. 15, 8: „Eo anno Minucia Vestalis suspecta primo propter mundiorem iusto cultu . ." t. j. pro roucho příliš úpravné, jaké panně Vestalské nepřísluší; podobně mluví Livius o jiné Vestálce IV, 44, 11: ab suspicione propter cultum amoeniorem . . .

V. 13: Sed te iam ferre Herculei labos est.

Slova ta přidělují vykladatelé Catullovi rozmrzelému dlouhým a marným hledáním. Ale Leutsch (Philol. 1871 p. 128) spojuje verš ten změniv „iam" v „clam" s předcházejícím, klada jej v ústa dívce, jež v. 12 pronesla: „En heic in roseis latet papillis". Při tom schvaluje Handovu konjekturu ve v. 11: quaedam inquit: tu nudulum reduce podotýkaje, že veršem tím vyjadřuje se nemožnost toho, co Catull chce: „Camerius hat es hier gut und die ihn hat, hat es auch gut; daran schliesst sich:

Sed te clam ferre Herculei labos est,

doch dich heimlich zu bergen ist schrecklich; denn du bist grob (pessimae) und willst durchaus in unsere Geheimnisse dringen." Výklad Leutschův, nehledíme-li ani k tomu, že konjekturou si jej upravil, jest nejasný a podlé mého soudu nevhodný. Nepopírám, že by nebylo možné v. 13: Sed te iam . . . . spojiti s předcházejícím: En heic . . ., ale po tom vyložil bych místo celé takto: „Zde skrývá se na růžových ňadrech, ale tebe (Catulla) tvůj bezohledný a nešetrný spěch, s jakým přítele Cameria hledáš a nás na místě veřejném zastavuješ, déle snášeti jest již hrozné. Tím by oslovení Catullovo v. 10: „pessimae puellae" nabylo ještě většího světla. Co se týká osobního předmětu „te"

u slovesa „ferre“, srovnávám Tib. III, 4, 73: si ferre recusas immitem dominam; Propert. II, 24, 39: Nil ego non patiar, nunquam me iniuria mutat: Ferre ego formosam nullum onus esse puto, ale domnívám se, že lépe přiděliti verš ten Catullovi, jak posud obecně se dálo; k výrazu „Herculei labos est“ patrně řadí se další; „Non custos si fingar ille Cretum“ a ostatní příklady, jimiž Catull žertovně označuje nemožnost déle hledati přítele svého pro unavení.

Textové návrhy k porušeným místům Liviovým.

Podává Robert Novák.

21, 25, 11: 'iter deinde de integro coeptum nec, dum per patentia loca ducebatur agmen, apparuit hostis'. Před 'apparuit' má CM 'cum', jež vydavatelé po návrhu Sigoniově z textu vypouštějí. Ježto není příčina na jevě, proč by bylo 'cum' od kterého opisovatele sem vloženo bývalo, není nepravděpodobna domněnka, že v něm nějaké slovo jest porušeno. Snad bylo tu prvotně: 'agmen, ⟨us⟩quam apparuit hostis'. Srvn. nemálo podobné místo 44, 5, 12: quarto inde die per aeque invia, sed adsuetudine peritius et meliore cum spe, quod nec hostis usquam apparebat et mari adpropinquabant . . . Ovšem čtení 'agmen ⟨un⟩quam' bylo by snad palaeograficky více na snadě, ale nepravděpodobno bylo by z příčiny, jiiž KEGeorges N. Jahrb. f. Phil. 1881 p. 511 vytýká. Praví totiž, že nunquam při apparere se nevyskýtá, i uvádí více míst, kde při slovese tom jen nusquam položeno; počet míst těch CFWMüller dodatkem na str. 808 u. m. rozmnožuje.

22, 9, 1 a násl.: 'Hannibal recto itinere per Umbriam usque ad Spoletium venit. Inde cum perpopulato agro urbem oppugnare adortus esset, cum magna caede suorum repulsus coniectans ex unius coloniae haud nimis prospere temptatae viribus, quanta moles Romanae urbis esset, in agrum Picenum avertit iter'. Nevhodnost slov 'haud nimis' správně vytknul již před drahnou dobou Madvig i diviti se jest nemálo, že mínění jeho dosud nedochází obecného souhlasu. 'Figura ea' dí Em. Liv.[2] str. 289 'quae λιτότης appellatur, Livium usum putant, quae in hoc loco esset, si pro *valde infeliciter* dixisset *minus prospere;* quum ea urbs, a qua quis cum magna caede discessit, *haud nimis prospere* tentata dicitur, acerba et prope scurrilis irrisio est, parum Livii narrationi apta'. Pochybnost Madvigova

má tím více váhy do sebe, ježto haud nimis není ani rukopisně zaručeno, neb v PC čteme: 'haud minue prospere', v M: 'haud minus prospere'. Smyslu by úplně dostačilo 'minus prospere', ale jen tak psáti předce nelze, ježto naskytuje se pak otázka, jak povstalo dotčené haud. Myslím, že jest v rukopisném čtení shledávati 'a b s e m i n u s prospere'. Bylo-li toto kdy psáno: 'ausminus prospere', mohlo z toho se vyvinouti, co zachováno jest: 'haud minue prospere'.

Podobnou korruptelu jest snad uznati i **3**, 40, 11, kde nejlepší rukopis M má čtení: 'ceterum n e m i n i maiore cura occupatis animis verum esse praeiudicium rei tantae a u f e r r i sibi placere de eo . . .' Čtení to přeměnil Drakenborch tímto spůsobem: 'ceterum n e m i n e m maiore cura occupatis animis verum esse praeiudicium rei tantae a d f e r r e. Sibi placere . . .'; ale že nepravděpodobně, není pochybno z toho, co proti němu Madvig namítá. Jak místo to jest psáti, v tom dosud není jednoty; srvn. Weissenborn-HJMüller str.[5] 153; ale nejlepším jest asi čtení, jež HJMüller nyní v text přijímá: 'ceterum — n e c e n i m maiore cura occupatis animis verum esse praeiudicium rei tantae f i e r i — sibi placere de eo . . .' Než nevysvětluje se jím vznik slabiky 'au' obsažené v rukopisném 'a u ferri'. Nechť uváží vydavatelé, není-li tu proto čísti: 'praeiudicium rei tantae a b s e f i e r i' t. j. a senatoribus; neb 'se' zastupuje tu pak 'nobis' řeči přímé.

Ještě na jedno místo upozorňuji, kde myslím, že podobným způsobem čtení jest opraviti, na **2**, 24, 4. Tu jest čtení rukopisné: 'Ibi curae esse patribus ostendit, ut consulatur plebi; ceterum deliberationi de maxima quidem illa, sed tamen parte civitatis, metum pro universa re publica intervenisse; nec posse, cum hostes prope ad portas essent, bello p r a e v e r t i s s e quidquam: nec si sit laxamenti aliquid, a u t plebi honestum esse, nisi mercede prius accepta, arma pro patria non cepisse; neque patribus satis decorum per metum potius quam postmodo voluntate adflictis civium suorum fortunis consuluisse'. Co jest tu závadného, na prvý pohled patrno: nejprve perfectum praevertisse, jež mění Madvig po návrhu Hertzově v 'praeverti', Weissenborn méně pravděpodobně v 'praeverti se' (smyslem 'praeponere se'), potom 'aut', jemuž v následujících slovech neodpovídá nic. V poslední době jedná znova o místě tomto Harant a navrhuje čtení: 'nec posse, quum hostes prope ad portas essent, bello p r a e v e r t i a s e quicquam. V e l si sit laxamenti aliquid, h a u d plebi honestum esse . . .' 'Praeverti a se', jak navrhuje Harant, jest z dosavadních návrhů po mém mínění nejlepší, méně pravděpodobnými zdají se mi ostatní změny jeho. Dávám na uváženou kritikům, není-li tu praevertisse, jež najisto porušené jest, s aut neméně závadným

v souvislost uvésti a psáti: 'nec posse — bello praeverti ab se quidquam: nec si sit laxamenti aliquid, plebi honestum esse'. Možno zajisté, že kdysi 'ab' po praeverti bylo vynecháno a na okraj dodatkem připsáno, odkud dostalo se před plebi, *) kde psáno jsouc 'au' způsobilo 'aut'; předchozí 'praeverti se' nepatrnou změnou přešlo současně v praevertisse. Způsobem tím zhojeno by bylo místo úplně.

22, 25, 12: 'Dictator contionibus se abstinuit in actione minime populari. Ne in senatu quidem satis aequis auribus audiebatur, cum hostem verbis extolleret bienniique clades per temeritatem atque inscitiam ducum acceptas referret'. Místo 'cum' má P: huncum, jiné rkpp.: 'hunc cum'. Někteří píší proto 'tunc cum', než 'tunc' jest tu zcela zbytečné a obtížné. Je-li v korruptele vůbec co obsaženo, mohlo by snad na 'utique cum' pomýšleno býti, jež by smyslem se sem tak dobře hodilo a palaeograficky nemožno nebylo.

S větší jistotou, zdá se mi, že jest restituovati dotčené 'utique cum' na nezhojeném dosud místě **1**, 42, 2, kde se nepravděpodobně čte: 'Nec rupit tamen fati necessitatem humanis consiliis, quin invidia regni etiam inter domesticos infida omnia atque infesta faceret'. Jednak jest totiž vazba *nec rupit fati necessitatem . . . quin invidia faceret*, jak vesměs vydavatelé právem přiznávají, nemálo tvrdá a nepravděpodobná, jednak ukazují rukopisy k jinému čtení; máť M: 'consiliis qui cum in invidia', C: 'consiliis qui cum invidia'. Kdybychom četli, jak jsem naznačil: 'Nec rupit tamen fati necessitatem humanis consiliis, ⟨uti⟩que cum invidia regni etiam inter domesticos infida omnia atque infesta faceret', pominuly by obtíže obě. Cf. ve příčině 'utique cum' 23, 18, 7; 37, 33, 2 a j.

Ibd. 54, 10: 'Nulla profecto alia gens tanta mole cladis non obruta esset. Compares aut cladem ad Aegatis insulas Carthaginiensium proelio navali acceptam, qua fracti Sicilia ac Sardinia cessere et vectigalis ac stipendiarios fieri se passi sunt, aut pugnam adversam in Africa, cui postea hic ipse Hannibal succubuit: nulla ex parte conparandae sunt, nisi quod minore animo latae sunt'. Místo 'compares aut' má P: 'compares et'. Otázka, co jest učiniti s tímto 'et' po compares. Většina vydavatelů je vypouští jako cizí přídavek, jiní v něm porušení nějakého slova spatřují. Tak čte Madvig za ně 'scilicet', Harant: 'compares licet', Alschefski 'compares aut'. Snad více pravdě-

*) Srvn. podobnou chybu v P 23, 25, 8 a pozn. HJMüllera k t. m. na str. 114 sedmého kommentovaného vyd. Weissenbornova z r. 1883.

podobnosti bude míti návrh můj 'compares enim'; neboť bez enim věta tato dosti tvrdě k předcházející se připojuje. Et pak z enim mohlo se vyvinouti, bylo-li toto psáno ẽĩ.

23, 45, 10 praví Hannibal povzbuzuje vojíny k statečnosti v nastávajícím boji: 'Romam vos expugnaturos, si quis duceret, fortes lingua iactabatis; en in minore re experiri vim virtutemque volo'. Tak opravil poslední slova Madvig; rkpp. mají: 'enim minor res est hic experiri (P m. 1 periri) 'vim virtutemque volo'. Než v jedné věci nevyhovuje čtení Madvigem navržené, že totiž vim virtutemque samo o sobě, bez přídavku, jehož si tu přejeme, totiž 'vaši', zde položeno jest. Je-li v hic periri shledávati, jak myslí Madvig, experiri, zbývá ze čtení rkp. ještě 'est'. Což, je-li v tomto přídavek onen skryt? Pak na snadě by bylo čísti: 'en in minore re ist⟨am⟩ experiri vim virtutemque volo'. Srvn. podobné místo 34, 13, 5: 'tempus quod saepe optastis venit, quo vobis potestas fieret virtutem vestram ostendendi'.

24. 25, 8: 'Ea natura multitudinis est: aut servit humiliter aut superbe dominatur; libertatem quae media est nec stupere modice nec habere sciunt'. Že stupere jest zde nemožno, poznáno již před drahnou dobou, ale dosud záhadno, co bylo tu prvotně. Návrhů jest několik podáno, ale jen Madvigův 'nec exuere modice' zasluhuje jakéhosi povšimnutí, neboť toto 'exuere libertatem' činí zcela přirozenou protivu následujícího 'habere libertatem'. Za nesprávný pokládám návrh GKiesslingův 'nec sumere modice', ač jej HJMüller v text přijímá, ježto nečiní 'sumere' žádoucí protivy k 'habere'. Myslím, že Livius psal: 'libertatem quae media est nec destituere modice nec habere sciunt'; srovn. Sall. Iug. 30, 3 'ne libertatem suam desererent'.

Ibd. 45, 2 a násl.: 'Eam rem ad consilium cum rettulisset Fabius, aliis pro transfuga verberandus necandusque videri ancipitis animi communis hostis, qui post Cannensem cladem, tamquam cum fortuna fidem stare oporteret, ad Hannibalem descisset traxissetque ad defectionem Arpos, tum, quoniam res Romana contra spem votaque eius velut resurgere ab stirpibus videatur, novam referre proditionem proditis polliceatur, aliunde stet semper, aliunde sentiat, infidus socius, vanus hostis'. Tak opraveno místo to v rukopisech těžce porouchané v novější době a oprava ta dochází u většiny vydavatelů souhlasu. Jen ve příčině slov 'polliceatur, aliunde stet' proneseny ještě v poslední době pochybnosti; neboť namítáno (Harantem a letos Riemannem), že nevyhovují dosti rukopisnému: 'proditiis polliVIIuirali iudicioe stet'. Madvig ovšem dí, že koncovka 'icio' slova 'iudicio'

povstala tím, že opisovatel pokládal slabiku 'iud' za zkrátku slova iudicium; než jmenovaní učenci, Harant a Riemann, výklad ten nemají za přesvědčující a stanoví jiná čtení za původní. Myslím, že lepším způsobem lze vznik slova iudicio vysvětliti. Možná, že, když polliceatur porušeno bylo v polliVIItur, nadepsána nad kor-
cea
ruptelu tu oprava 'cea' (tedy: polliVIItur), která omylem nedostala se tam, kam náležela, nýbrž až za 'aliūd'. Tím nabýváme čtení: 'proditis polliVIItur aliūdceae stet', z něhož vyvinulo se snadno zachované: 'proditis polliVIIuirali iudicioe stet'. Výkladem tímto nabývá i polliceatur, o němž Harant rovněž pochyboval, nové podpory.

Ibd. 48, 7: 'Et ad id multitudine hominum regnum abundare, sed armandi ornandique et instruendi eos artem ignorare. Omnia velut forte congregata vasta ac temeraria'. Tak čte Drakenborch a Madvig; P má: 'turbasvasca ac' s nadepsaným 'i' nad va a sca. Než nezdá se, že by vasta vytýkalo čtení původního. Neboť nevyhovuje ani v palaeografické příčině — neboť jak vysvětlí se pak vznik slabiky 'tur'? — ani co se smyslu týče. 'Mirum est' namítal dobře Harant 'vocem *vasta* apud plerosque adhuc retentam esse, quum nihil hic fingi possit, quod ad ullam vastitatem pertineat'. Myslím, že jest spíše čísti: 'turbata', srovnávaje: 35, 37, 1 Philopoemen audita caede tyranni profectus Lacedaemonem cum omnia turbata metu invenisset; 34, 51, 5. V rukopisném turbasuasca slabika 'uas' není než
bas
pouhým opakováním slabiky 'bas' (= turuasca), tak že zbývá jen 'turbasca', jež navrženému 'turbata' zajisté dosti se blíží.

25, 19, 15: 'ut conspecta inter se agmina sunt et neutra pars detrectavit pugnam, extemplo instructae acies. Pugnatum tamen, ut in nulla pari re, duas ⟨haud⟩ amplius horas constante, donec dux stetit, Romana acie'. Tak píše HJMüller místo to u Weissenborna po svém a Wölfflinově návrhu, než že, co se týče vloženého 'haud', nepravděpodobně, ukázal MMüller v N. Jahrb. 1881 (CXIII) p. 684 n. Uznáme-li 'duas amplius horas', jak rukopisy mají, za pravé, nemůže předchozí 'ut' z příčiny na snadě jsoucí obstáti; neb pak čekáme místo něho koncessivnou částici 'etsi'. To již Madvig dobře pozoroval, jenž navrhnuv čtení: 'pugnatum tamen, ut in nulla pari re, duas amplius horas sustentante (concitante?) donec dux stetit se Romana acie' místo čtení rkp. P: 'pugnatum tamen ut in nulla pari re duas amplius horas concitata et donec dux stetitsset Romanam aciem' dodává Em. Liv.[2] str. 362: 'Ceterum scrupulus in animo haeret de ut particula; recte diceretur: ut in nulla pari re, non infeliciter similiterve, particula modulum rei aestimandae significante; ad duas amplius

horas inepta haec significatio est'. Přijmeme-li místo 'ut' částici 'etsi', nabývá místo při Wölfflinově emendaci 'constante donec dux stetit Romana acie' podoby úplně uspokojující. Možná, že 'etsi' v 'ut in' porušeno jest; snad přešlo etsi nejprve v uti, jež přibralo z následujícího nulla písmě 'n' a vytvořilo 'ut in'. Dále může s otázkou býti, není-li korruptela stetitsset v nějakém spojení s korruptelou, již my uznáváme, 'ut' místo 'etsi'. Není nemožno, aby bylo etsi jako oprava částice ut na okraji kdy napsáno bývalo i vsuto v dalším opise na nepravé místo po stetit, s nímž vytvořilo zachované stetitsset. Píši tedy místo celé: 'pugnatum tamen, etsi nulla pari re, duas amplius horas constante, donec dux stetit, Romana acie'; srvn. ostatně 30, 18, 12; 30, 18, 6.

26, 25, 5: 'his raptim actis memor Aetolici iunctique cum eo Romani belli per Pelagoniam et Lyncum et Bottiaeam in Thessaliam descendit, ubi ad bellum secum adversus Aetolos capessendum incitari posse homines credebat.' 'Ubi' píše ALuchs místo čtení P: 'me'; jiní jinak tu čtou, Madvig: etenim, Koch: quippe, Harant: unde; vesměs jsou to však návrhy málo pravděpodobné. Snad jest tu porušení těžší než se soudí; možná, že v rukopisném 'me' obsažen konec superlativu 'facillime', jenž smyslem se sem přepěkně hodí i že před ním doplniti jest: ubi; tedy že jest psáti: 'descendit, ⟨ubi facilli⟩me'.

Ibd. 27, 16: hac circumfusus multitudine simul Siculis obviam egressis secutisque Romam praebuit ⟨speciem querentis de⟩ clarissimarum urbium excidio ac celeberrimis viris victos bello accusatores in urbem adducentis.' Tak vyplňuje mezeru označenou nyní Madvig v druhém vydání kněh Liviových 26.—30. (Hauniae 1882) po návodu Haranta, jenž navrhl: 'praebuit speciem questuri de'. Že vyplnění to smyslem jest správné, jest jisto; ale v palaeografické příčině nezdá se dosti pravdě podobným. Nechť uváží proto vydavatelé, nezasluhoval-li by tento můj návrh přednosti: 'secutisque Romam ⟨improbantis speciem⟩ praebuit clarissimarum urbium excidia ac celeberrimis viris victos bello accusatores in urbem adducentis'. Mohlť opisovatel po 'im' slova 'improbantis' pro podobnost následující slabiky k praebuit snadno přeskočiti a tím mezeru způsobiti. Zbylé 'im' smyslu postrádajíc bylo potom z textu vyloučeno, akkusativ pak 'excidia', ježto následoval po 'ac' dativ 'celeberrimis viris', tomuto přizpůsoben tvarem zachovaným 'excidio'.

30, 31, 1 (v odpovědi Scipionově k řeči Hannibalově): 'Non me fallebat, Hannibal, adventus tui spe Carthaginiensis et praesentem indutiarum fidem et spem pacis turbasse.' Tak píše místo to Weissenborn po příkladě Drakenborchově a jiných; než

C má: 'Hannibal habere (B: avere) adventus tui spem'. Otázka, co v tomto 'habere' jest hledati. Navržena čtení četná; Madvig pokládá za prvotné čtení: 'Hannibal, aura adventus tui', vylučuje spem; Harant: 'Hannibal, ea vere adventus tui spe', AWeidner (Philol. XXXVI p. 209): 'non me fallebat, Hannibal, alacres adventus tui spe', Zingerle (Beiträge zur Kritik der dritten Dekade des Livius p. 15): 'aura adventus tui spei', FLeo (Rhein. Mus. 1880 p. 239) 'ob levem adventus tui spem'. Než žádný z návrhů těch nevyniká zvláštní pravděpodobností. Nemohu zatajiti domněnky, na niž jsem před delší dobou ve příčině tohoto místa připadl; neboť zdá se mi přes všechny návrhy jiné dosud býti nejpravděpodobnější. Pokládám totiž rukopisné 'habere adventus tui spem' za neporušené, ale uznávám mezeru dvou slov znamenajících 'jakmile počali'. Snad bylo původní čtení: 'Non me fallebat, Hannibal, habere adventus tui spem ⟨ut cooperint⟩ Carthaginienses'. Vazba 'spem habere' vyskytuje se nejednou u Livia.

39, 22, 1: '[Decem] apparatos deinde ludos M. Fulvius... fecit'. Záhadno jest, co učiniti s 'decem', jež rukopisy před apparatos mají. Někteří uznávají decem za pravé, ale stanoví po něm mezeru, druzí pokládají decem za porušené a shledávají v něm adverbium příslušné k apparatos, neb toto bez takového přídavku asi s těží tu položeno bylo. A tu Harantův návrh 'decenter apparatos' mohl by se zdáti dobrým, než proti němu svědčí, že Livius slova toho, dobře-li jsem pozoroval, jinde neužívá. Snad bylo by spíše pomýšleti na 'eximie apparatos'. Srvn. 25, 40, 2: templum id ipsum primum quod a Marcello eximie ornatum est vertit; 31, 26, 11: et ornata eo genere operum eximie terra Attica religionis causa.

40, 52, 6: 'classis regis Antiochi antea invicta fusa contusa fugata est'. K tomu podotýká Harant: 'Sic recentiores certe editiones; nam Moguntina exhibet antea sic victa. Miror recipi retinerique potuisse tam vanam emendationem, postquam constabat Antiochi classem, non modo non fuisse antea invictam, sed etiam superiore ipso anno ad Corycum a Livio praetore superatam esse (cf. XXXVI 45)'. Nepochybuji s Harantem o nesprávnosti dosavadního čtení i pokládám místo za potřebné jiné opravy. Snad jest i *antea* i *sic* za neporušené uznati, ale před tím mezeru dvou slov buď: 'ut numquam' neb 'ut nulla' stanoviti.

Ibd. 57, 3: 'Inde praegressi qui nuntiarent regi Antigonus et Cotto; ⟨Cotto⟩ nobilis erat Bastarna, [ea res] Antigonus iam prius cum ipso Cottone legatus ad concitandos Bastarnas missus'. K tomu poznamenává Weissenborn: 'die Hds. hatte nur *nobilis*. Die folgenden Worte heissen in der Mz. A. *ea res Antigonus*

saepe Iunius cum ipso etc., in *ea res* kann ein *nobilis Bastarna* entsprechendes Attribut zu Antigonus (*Stuberaeus* c. 24, 7 od. Astraeensis nach MMüller) oder auch *a rege* liegen'. Také já shledával bych v porušeném *ea res* přívlastek slova Antigonus odpovídající předchozímu *Bastarna*, ale označující národnost Antigonovu, ne rodiště. Na snadě nejvíce zdá se mi býti slovo: '*Graecus*' neb Thrax (= Threx). Místo saepe četl bych semel.

42, 3, 7: 'detractum culmen templo; nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. Et censorem moribus regendis creatum, cui sarta tecta exigere sacris publicis et locare tuenda more maiorum traditum esset, eum per sociorum urbes diruentem templa nudantemque tecta aedium sacrarum vagari'. 'Et' jest konjektura, rukopis má za ně 'id'. Navržena jsou i jiná čtení, ale vesměs málo pravděpodobná. Já pokládám rukopisné 'id' za pravé, ale po 'traditum esset' myslím, že infinitiv perfecti slovesa významu 'učinil' 'spáchal' vypadl. Čtu tedy místo způsobem tímto: 'Id censorem moribus regendis creatum, cui — traditum esset, ⟨fecisse⟩; eum per sociorum urbes — vagari'. Fecisse po esset snadno bylo vynecháno.

Ibd. 54, 4 a násl.: primae stationes oppressae tumultu ac terrore suo ceteros excitaverunt signumque datum est arma extemplo capiendi; simulque in vallo, ad portas miles instructus erat. Et * * oppugnationis castrorum Perseus et extemplo circumegit aciem et prima impedimenta ire, deinde peditum signa ferri iussit'. Před 'oppugnationis' má rkp. 'inconste', kteréž slovo přes četné pokusy dosud nerozřešeno. Nepsal-li Livius: 'instructus erat. Ita in⟨rito⟩ consilio oppugnationis castrorum Perseus extemplo circumegit aciem?' Srvn. 35, 39, 8: ita inrito incepto Villius ad Quinctium sese recepit.

44, 15, 1 má rkp.: 'Claudius nihil responsum auctor est; tantum senatus consultum recitatum, quo Caras et Lycios liberos esse iuberet populus Romanus litterasque extemplo mitti ad utramque gentem sciret indicatum mitti'. Poslední část uvedeného místa že jest v rkp. porušena aneb neúplná, není pochyby. Než dosud nedocíleno jednoty, jak dlužno místo čísti; návrhy podané buď příliš se odchylují od rukopisného podání aneb smyslem málo vyhovují. Mně zdá se pravděpodobným čtení, jež tuto podávám: 'litterasque extemplo mitti ad utramque gentem, ⟨ut⟩ sciret in ⟨libertatem se vin⟩dicatam esse'. Srvn. 34, 32, 4: nobis vero etiam si Argos nec cepisses per fraudem nec teneres, liberantibus omnem Graeciam Lacedaemon quoque vindicanda in antiquam libertatem erat. Slovem esse činí se zadost rukopisnému mitti po vindicatam, a jak druhá mezera povstala, jest na jevě.

Ibd. 22, 6: 'Vos quae scripsero senatui aut vobis credite; rumores credulitate vestra ne alatis, quorum auctor nemo extabit'. Tak opravil Grynaeus rukopisné čtení: '*vobis mores crudelitatis vestrae adlatis*'. 'Credulitas' místo 'crudelitas' dobře tu restituoval učenec tento, než pochybil v příčině 'ne alatis' neboť toto jest, jak Madvig Em.^{2} p. 690 upozornil, nesprávné. Domnívám se, že tímto způsobem bylo původně tu psáno: 'Vos, quae scripsero senatui aut vobis, iis ⟨modo credite et cavete ru⟩mores credulitate vestra alatis, quorum . . .' Srvn. 24, 38, 7: 'cum toga signum dedero, tum mihi undique clamore sublato turbam invadite ac sternite omnia ferro et cavete quicquam supersit, cuius vis aut fraus timeri possit'; 30, 14, 11: 'vince animum; cave deformes multa bona uno vitio'; 8, 32, 8 a j. Doplnění, jež navrhuji, jest i jednodušší, než které navrhl Madvig, i pravděpodobnější. Mezera vzešla tím, že opisovatel od modo přeskočil k rumores. 'Iis', jež před modo kladu, snadno po vobis vypadlo. Ostatně srvn. s naším místem 28, 24, 1: cum ad id quisque, quod audierat, insita hominum libidine alendi de industria rumores, adiceret aliquid.

45, 12, 6. 'Popilius pro cetera asperitate animi virga quam in manu gerebat circumscripsit regem ac „priusquam hoc circulo excedas" inquit „redde responsum, senatui quod referam". Obstupefactus tam violento imperio parumper cum haesitasset, „faciam", inquit „quod censet senatus". Tum demum Popilius dextram regi tamquam socio atque amico porrexit'. Rukopis má po slově 'Popilius' 'senatum'. Není-li toto dittografie předchozího senatus, mohlo by v něm obsaženo býti participium sem se hodící: 'lenitus'. Srvn. 28, 25, 4: 'ad quorum primum adventum exasperati animi, mox ipsis placido sermone permulcentibus notos, cum quibus congressi erant, leniti sunt'. 'Lenitus' mám zde za výraz případnější než 'sedatus', kterýž navrhl Harant.

Ibd. 26, 3: '(L. Anicius) in Epirum est profectus, ubi prima Phanota ei dedita tota multitudine cum infulis obviam effusa'. Tak vydal místo to Grynaeus; rkp. má: 'dedita tot omnium multitudinem'. Weissenborn a Madvig upustivše od čtení Grynaeova zvolili čtení: 'dedita est omni multitudine . . .' asi dle 28, 9, 2: omni multitudine obviam effusa ad urbem accessere'. Než 'est' místo 'tot' není příliš pravděpodobné. Ježto v rukopise tomto leckde slova jsou přemístěna, nebyla by snad z míry odvážná domněnka, že omnium jest po prima položiti i čísti: 'ubi prima omnium Phanota ei dedita tota multitudine cum infulis obviam effusa'. Tím bychom se přiblížili rukopisu zajisté velice.

Ibd. 28, 10: 'deinde quod adeo indulsisset militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula sua pateretur;

referrique tegulas et refici detecta sicut fuerant iussit'. Místo 'refici detecta', jež nyní vydavatelé v text přijímají, má rkp. 'referri et tecta'. Snad by bylo pravděpodobnější: 'repleri detecta'.

Ibd. 34, 10 a násl.: 'Cum haec in Macedonia Epiroque gesta sunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos et regem Eumenem missi erant, in Asiam pervenerunt. Indutiis per hiemem factis et Galli domos abierant et rex in hiberna concesserat Pergamum gravique morbo aeger fuerat. Ver primum ex domo ⟨Gallos⟩ exciverat; iamque Synnada pervenerant, cum Eumenes ad Sardis exercitum contraxerat. Ibi Romani cum et Solovettium ducem Gallorum Synnadis * * adlocuturi. Et Attalus cum eis profectus; sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione inritarentur'. Jest to místo nesnadné i sotva kdy bude lze je na jisto zhojiti; tak těžce jest v rkp. porouchãno. Jak jsme je uvedli, píše je HJMüller ve vydání Weissenbornově; rkp. má: *ex domo exciuitat, pervenerant cum Eumenis ab Sardis, Synnades adlocutus et talus.* Z podaných návrhů neuspokojuje valně žádný. Kladu zde čtení, jež mně zdá se pravděpodobným: 'Ver primum ex domo ⟨Gallos⟩ excivit; iamque ad Synnada pervenerant, cum Eumenes iis ab Sardibus, ⟨quo⟩ undique exercitum contraxerat, ⟨obviam processit⟩. Ire Romani cum eo, Solovettium ducem Gallorum Synnadis adlocuturi. Et Attalus cum eis profectus, sed . . .'

Ibd. 39, 12: 'Omnis illas victimas, quas traducendas in triumpho dicavit, alias alio caedente mactate'. Místo čtení tohoto, jež nacházíme ve vydání Weissenbornově, má rkp.: 'quas traducendo in triumpho vindicavit alias alios dente mactati'. Myslím, že z toho vytvořiti dlužno: 'Omnis illas victimas, quas traducendo in triumpho destinavit, alias alio ducet mactatum?' Ve příčině destinavit domnívám se, že přešlo ve vindicavit tím, že porušeno bylo dříve v dictinavit (= dicavit); srvn. 44, 20, 5 destineri místo distineri a j.; 45, 19, 9 rectivit místo restituit. Smyslu poskytuje čtení mnou navržené, jak myslím, vhodnějšího než návrhy jiných.

Kritické příspěvky k Caesarovým Pamětem o válce gallské.

Podává J. Kvíčala.

Ve sbírce spisovatelů řeckých a římských, kterou společně s professorem Schenklem vydávám (Bibliotheca scriptorum Grae-

corum et Romanorum edita curantibus Ioanne Kvíčala et Carolo Schenkl), uveřejněno jest letos vydání Prammerovo Caesarových Pamětí o válce gallské: „C. Iulii Caesaris commentarii de bello gallico. Scholarum in usum edidit Ignatius Prammer. Adiecta est tabula, qua Galliae antiquae situs describitur." Když mně rukopis prof. Prammera k posouzení odevzdán byl, uznal jsem práci jeho za pilnou, svědomitou a k uveřejnění způsobilou; avšak k mnohým místům jsem přičinil svá vlastní poznamenání, leckdes jsem pochybnost svou o čtení od prof. Prammera přijatém vyslovil, leckdes jsem také své vlastní konjektury panu Prammerovi sdělil; všechny tyto úvahy a návrhy pak odporučil jsem prof. Prammerovi k bedlivému uvážení.

O těchto mých poznámkách učiněna od p. prof. Prammera na mnohých místech jeho předmluvy kritické zmínka; poněvadž však vydavatel v této předmluvě, při jejímž skládání přirozenou měrou stručně si počínati musil, mnohde důvodů mých uvésti nemohl, uznal jsem za vhodné, v tomto pojednání mínění své o hojných místech Caesarových Pamětí o válce gallské vyložiti a odůvodniti. Při tom však podotýkám, že pojednání toto nevztahuje se pouze k těm místům, na nichž ve vydání Prammerově o mém mínění zmínka učiněna, nýbrž že jsem i úvahu o některých jiných místech připojil, k jichž opravení snad tyto poznámky něčím přispěti mohou.

B. G. I, 2, 4.

His rebus fiebat, ut et minus late vagarentur et minus facile finitimis bellum inferre possent; qua ex parte homines bellandi cupidi magno dolore adficiebantur.

Vydavatelé snaží se ospravedlniti podivný výraz *qua ex parte* podivným výkladem. Kraner praví: „*qua ex parte* = in welcher Beziehung; so *ex omni parte:* in jeder Hinsicht; die mit der natürlichen Beschränktheit zusammenhängenden Nachtheile sind e i n T h e i l, e i n e S e i t e ihrer gesammten Verhältnisse, von der aus betrachtet dieselben Schmerz erregten!" Taktéž Doberenz a Dinter dovolávají se toho, že *omni ex parte* znamená „v každé příčině" i myslí, že tedy také *qua ex parte* znamenati může „v kteréž příčině". Avšak překládáme-li *omni ex parte* výrazem „v každé příčině" (in jeder Hinsicht, Beziehung), jest to libovolné zaměňování slov, kterým se ovšem smysl celé této frase neruší a nekazí; avšak takový způsob překládání neoprávňuje nás k domněnce, že by také *qua ex parte* mohlo míti význam „v které příčině". Slovo *pars* nepozbývá ve frasi *omni ex parte* (t. j. ve všech částech, docela) svého vlastního a pravého významu, jakož také *nulla ex parte* znamená „ze žádné části, v žádné části, nikterak."

Nezdá se mi býti pochybným, že slovo *parte* na chybném podání se zakládá a že příčinou této chyby jsou výrazy v § 3 předcházející *una ex parte, altera ex parte.*

Oprava místa toho jest nejista. Pokusy o opravení nalezají se již v některých rukopisech interpolovaných. V rukopise Andinském napsáno *re* nad slovy *qua ex parte,* pročež Oudendorp *qua re* přijal. V několika pak zcela pozdních rukopisech a ve starých vydáních psáno *qua de causa.* Čtení tato nemají žádné ceny a váhy; jsouť to patrně jen pokusy, kterými se chybné a nepěkné podání *qua ex parte* opraviti mělo.

Lze zajisté při věci tak nejisté rozličné konjektury navrhnouti. Mohlo by se čísti na př. *qua ex sorte* = za příčinou tohoto osudu, tohoto položení. Ještě více se však rukopisnému podání přibližuje konjektura *quo expertes* nebo *quod experti.* Čtení *quo expertes* (quo = facile finitimis bellum inferre posse) by znamenalo „které možnosti, totiž snadného vedení války se sousedy, zbaveni jsouce." Vazba slova *expers* s ablativem jest sice neobyčejná; avšak nalezá se také u souvěkého Sallustia Cat. 33, 1 *plerique patria sede* (tak čtu s Weinholdem místo *patriae sed*), *omnes fama atque fortunis expertes sumus.* Několikrát vazba tato u Plauta se naskytuje, jako Amph. II, 2, 81, Asin. I, 1, 31, Pers. IV, 3, 40.

Při druhé konjektuře *quod experti* by smysl byl „čehož (t. že nemohli tak snadno se sousedy válku vésti) zakusivše, což ze zkušenosti poznavše".

B. G. I, 3, 1—3.

(1) His rebus adducti et auctoritate Orgetorigis permoti constituerunt ea, quae ad proficiscendum pertinerent, comparare, iumentorum et carrorum quam maximum numerum coemere, sementes quam maximas facere, ut in itinere copia frumenti suppeteret, cum proximis civitatibus pacem et amicitiam confirmare. (2) Ad eas res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt: in tertium annum profectionem lege confirmant. (3) Ad eas res conficiendas Orgetorix deligitur.

Že poslední i předposlední těchto vět týmiž slovy *ad eas res conficiendas* počíná, tím způsobuje se jednotvárnost velmi nemilá. Vykladatelé nechválí toho opakování, ale nevyslovují žádného podezření o pravosti čtení, míníce, že dovoleno, takovouto nenucenost a nelíčenost čili lépe řečeno nedbalost a nelahodnost slohu Caesarovi přičítati. Kraner praví: „Ein eigenthümliches Beispiel von Wiederholung derselben Worte, die bei der einfachen und schmucklosen Redeweise Caesars nicht befremden darf". A Doberenz-Dinter: „wörtliche Wiederholung des Anfangs von § 2 . . . . erklärt sich aus der kunstlosen

(naiven) Form der Darstellung in den Commentarien, besonders am Anfang".

Že sloh Caesarův mnohé známky prosté volnosti a nenucenosti, ba někdy i neuhlazenosti a nevytříbenosti jeví, jest všeobecně známo. Avšak s druhé strany se mně zdá, že nezřídka vykladatelé na základě toho příliš zabíhají a Caesarovi samému ledacos přičítají, co by se nedbalosti opisovatelů mělo za vinu klásti; i souhlasím na tomto místě s Dübnerem, jenž rozhodně tvrdí: „Res ipsa expelli iubet quod vel homericae simplicitas facundiae respuerit. Aut lapsus erat archetypi calligraphus, aut argumenti in margine picti pars seriem invasit".

Vymýtěním slov *ad eas res conficiendas* v § 3 není ovšem místo toto docela zhojeno; neboť že nemůže samo o sobě obstáti *Orgetorix deligitur*, jest na jevě. Příliš smělá jest konjektura Dübnerova, kterouž kromě slov *ad eas res conficiendas* i *deligitur* i *is* se odstraňuje. Dübner přijal v text svůj *Orgetorix sibi legationem ad civitates suscepit.* Já bych přestal na pouhém odstranění slova *conficiendas* i navrhuji *ad eas res Orgetorix deligitur. Is sibi legationem ad civitates suscepit.* Opakování slov *ad eas res* bez *conficiendas* není hrubě závadné, a vznik korruptely by při tomto čtení byl pochopitelný. Připouštím však možnost, že snad Caesar *ad eas res peragendas* (aneb nějak podobně) napsal.

Na tomto místě jest však dle mého mínění ještě jiný příklad toho, že v rukopisech častěji působením nějakého slova blízkého chybná čtení vznikla. Myslímť, že i *confirmant* chybné jest a z posledního slova § prvního *confirmare* vzniklo. Vazba *in tertium annum profectionem lege confirmant* není správná. Místo *confirmant* očekáváme slovo, s kterým by bylo lze *in tertium annum* vhodně spojiti, tedy buď slovo znamenající „ustanoviti" nebo „odložiti". Já čtu *conferunt* místo *confirmant.* Prammer, jemuž jsem konjekturu svou sdělil, uvádí ji v předmluvě svého vydání pag. VI, avšak praví zároveň „malim *constituunt*". Já však (a toho si Prammer nepovšiml) právě v podobném znění slov *confirmant* a *conferunt* shledávám závažný důkaz pravděpodobnosti konjektury *conferunt.* Kromě toho podotýkám, že *conferre,* kterýmž slovem se ustanovení něčeho na pozdější dobu naznačuje, zde výraz zvláště vhodný jest. Helvetiové nejsouce ještě dostatečně připraveni k odchodu usnesli se na tom, aby zatím všechny přípravy k přesídlení nutné vykonali, přesídlení pak samo na třetí rok odložili. O tomto ne právě častém, ale předce správném a přesném užívání slova *conferre* srvn. B. G. I, 40, 14 *itaque se, quod in longiorem diem collaturus fuisset, repraesentaturum.* Kromě toho Cic. Att. VI, 1, 24 *conferre omnia in mensem Martium.* Cic. Fam. XI, 13, 3 *in posterum diem iter suum contulit.*

B. G. I, 4, 1.

Moribus suis Orgetorigem ex vinclis causam dicere coegerunt.

Ve všech dobrých a starých rukopisech psáno zde *vinclis,* kterýž tvar také na jiných místech u Caesara podáním rukopisů dobře zaručen jest. Někteří vydavatelé novější nicméně píší *vinculis,* což nelze schváliti. Pravdě podobno jest, že tvary kratší a tudy pohodlnější *vinclum*, *saeclum*, *periclum* a pod. v obecné řeči byly běžné. Že pak Caesar slov a tvarů a vazeb v obecné mluvě běžných se neštítil, nýbrž že prostý jeho a nestrojený sloh v ledačems běžné mluvě se přibližoval, pokládati lze za jisté. Že také u básníků (na př. u Vergilia) takové synkopované tvary dosti zhusta se naskytují, jest známo; přijalať i mluva básnická ledacos z prostého hovoru obecného, čeho se štítili prosaičtí spisovatelé, kteří se příkladem Ciceronovým řídili. Také lze zajisté právem říci, že již kritická opatrnost k tomu radí a vede, abychom tvary *vinclum* a pod., kde rukopisným podáním dobře zaručeny jsou, podrželi; můžemeť a priori předpokládati, že by nebylo opisovatelům na mysl přišlo, měniti libovolně *vinculum*, kdyby toto čtení v starších rukopisech byli shledali, ve *vinclum*. Naopak však lze se domnívati, že leckdys původní *vinclum* v rukopisech libovolně změněno v známější *vinculum*.

B. G. I, 8, 1.

Interea ea legione, quam secum habebat, militibusque, qui ex provincia convenerant, a lacu Lemanno, qui in flumen Rhodanum influit, ad montem Iuram, qui fines Sequanorum ab Helvetiis dividit, milia passuum decem novem murum in altitudinem pedum sedecim fossamque perducit.

Ačkoli se výraz o jezeře Lemannském vtékajícím do řeky Rhodanu (in flumen Rhodanum influit) nám zdá býti divným, nelze pochybovati, že předce Caesar tohoto výrazu užil a ne výrazu očekávaného „řeka Rhodanus vytéká z jezera“; neboť zcela podobně praví VII, 57, 4 *perpetuam esse paludem*, *quae influeret in Sequanam.* Bezpochyby dobře Dübner vysvětluje příčinu toho slovy „dicendi modum, prima specie qui singularis videtur, explicat undarum quod in eiusmodi loco cernitur agmen et tractus“.

Avšak nevěřím, že Caesar napsal *qui in flumen Rhodanum influit*, nýbrž myslím, že konjektura Hotomannova *qua in flumen Rhodanum influit* jest správná a nutná. Caesar chtěl zajisté naznačiti, že zeď právě od toho místa, kde řeka Rhodan z jezera Ženevského vytéká čili, jak on praví, kde jezero Ženevské do řeky Rhodanu vtéká, počínala. Proč by tedy byl Caesar volil výraz nevhodný *qui* a ne raději správný a na snadě ležící *qua*

in flumen Rhodanum influit? Kdyby se čtení rukopisů podrželo, mohlo by se při slovech *a lacu Lemanno* také na jiné místo jezera Ženevského pomýšleti. Rukopisné *qui* ostatně snadno mohlo působením nedalekého následujícího *qui — dividit* vzniknouti a pravé *qua* zapuditi.

B. G. I, 13, 6.

Se ita a patribus maioribusque suis didicisse, ut magis virtute quam dolo contenderent aut insidiis niterentur.

Nevhodnost tohoto v rukopisném podání se nalezajícího pořádku slov dokázal Dinter Quaest. Caes. p. 17—20. Obyčejně přijímají nyní vydavatelé změnu Dinterovu *ut magis virtute contenderent, quam dolo aut insidiis niterentur.* Avšak možná také jest (a snad ještě pravděpodobnější) tato transposice: *ut magis virtute niterentur, quam dolo contenderent aut insidiis.*

B. G. I, 15, 4.

Caesar suos a proelio continebat ac satis habebat in praesentia hostem rapinis pabulationibus populationibusque prohibere.

Holder dle domněnky Paulovy slovo *pabulationibus* za podvržené pokládaje v závorky dal.

Lépe však jest dle mého mínění, odstraniti slovo *populationibus*, které skutečně v několika rukopisech, ovšem pozdějších, schází. *Pabulationibus* nerádi bychom zde pohřešovali. Ostatně podotýkám o čtení rukopisů, že by byl Caesar bezpochyby *populationibus* ne na třetím, nýbrž na druhém místě položil, t. j. hned po slově *rapinis,* s kterým by za příčinou významu nejlépe se spojilo.

B. G. I, 16, 6.

Graviter eos accusat, quod, cum neque emi neque ex agris sumi posset, tam necessario tempore, tam propinquis hostibus ab iis non sublevetur.

Prammer ve vydání svém vložil *frumentum* po spojce *cum.* Nevím, zdaliž toto vložení slova *frumentum* v text jest nutné. V celé této kapitole jedná se o obilí; také v § 4 k slovům *diem ex die ducere Aedui: conferri, comportari, adesse dicere* musí se *frumentum* doplniti. Kdyby však předce nebylo možno, v § 6 slovo *frumentum* z celého kontextu si přimysliti, navrhl bych raději toto čtení: *quod frumento, cum neque emi neque ex agris sumi posset, tam necessario tempore, tam propinquis hostibus ab iis non sublevetur.* Srvn. Hirt. VIII, 34, 3 *qui partim re frumentaria sublevare eos cupiebant.*

B. G. I, 24, 2.

V rukopisech psáno toto místo takto:

Ipse interim in colle medio triplicem aciem instruxit legionum quattuor veteranorum, ita uti supra; sed (tak v rukopisech A, M, B; v R, T, U, dále v rukopise B od ruky druhé *se*) in summo iugo duas legiones, quas in Gallia citeriore proxime conscripserat, et omnia auxilia conlocari ac totum montem hominibus compleri et interea sarcinas in unum locum conferri et eum ab his, qui in superiore acie constiterant, muniri iussit.

Na tomto místě rozličné pokusy o změnění textu učiněny. Oudendorp na základě jednoho rukopisu Leidenského s podržením slov *ita uti supra se* změnil *collocari* v *collocaret,* a podobně Jos. Scaliger následující *compleri* v *compleret.* Tyto změny přijal Dübner, i čte *ita, uti supra se in summo iugo duas legiones . . . et omnia auxilia collocaret ac totum montem hominibus compleret; interea sarcinas in unum locum conferri et eum . . . muniri iussit.* Avšak ty dvě legie, o nichž se zde zmínka činí a o nichž se praví *quas in Gallia citeriore proxime conscripserat,* nejsou zahrnuty v počtu těch čtyř legií dříve připomenutých *legionum quattuor veteranorum,* nýbrž jsou od nich zcela rozdílné; proto nemůže po slovech *ipse interim . . . aciem instruxit legionum quattuor veteranorum* následovati věta počínající slovy *ita, uti.*

Souhlasím úplně s těmi, kteří slova *ita uti supra* za interpolaci pokládají, a myslím, že tímto pozdějším přídavkem, jejž někdo původně na kraji připsal, zamýšleno naznačiti, že také nyní podobným způsobem dvě legie *in summo iugo* postaveny jsou, jako v kap. 21, 2 čteme *de tertia vigilia Titum Labienum, legatum pro praetore, cum duabus legionibus et iis ducibus, qui iter cognoverant, summum iugum montis ascendere iubet.*

Dinter čte nyní v 8. vydání (Doberenz): „*Ipse interim . . . veteranarum [ita uti supra se]; in summo iugo duas legiones . . . collocavit ac totum montem hominibus complevit; interea sarcinas . . . muniri iussit.*“ Tyto změny jsou však příliš smělé. Co se vymýtění slova *sed* týká, jest Dinter v dvojím omylu, když praví: „*Sed,* was ich in keiner Handschrift gefunden, ist geradezu unmöglich“. *Sed* naskytuje se dle zprávy Holderovy v nejlepších rukopisech a jest vzhledem k smyslu velmi vhodné. Caesar chtěl říci: „Sám uprostřed pahorku trojnásobný šik zřídil ze čtyř legií vysloužilců; avšak na tom nepřestal, nýbrž kázal, aby na nejvyšším temeni se postavily ty dvě legie, které nedávno byl v přední Gallii sebral, a všechny zástupy pomocné, a aby celá hora lidem byla naplněna a obsazena“. Čtení *se* vzniklo působením interpolovaného *supra,* které pokládáno za předložku; mohloť se sku-

tečně zdáti, že naproti slovům ipse in colle medio jest velmi vhodná protiva supra se, t. j. nad vojskem, jemuž Caesar sám velel.

Na základě této úvahy myslím, že nejopatrnější a pravdě nejpodobnější čtení jest: Ipse interim in colle medio triplicem aciem instruxit legionum quattuor veteranorum [ita uti supra]; sed in summo iugo duas legiones ..... conlocari ac ..... compleri et interea sarcinas ..... conferri ..... muniri iussit.

B. G. I, 29, 1—2.

In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt literis graecis confectae et ad Caesarem relatae, quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat, qui numerus domo exisset eorum, qui arma ferre possent, et item separatim pueri senes mulieresque. Quarum omnium rerum summa erat capitum Helvetiorum milia CCLXIII, Tulingorum milia XXXVI ...... Summa omnium fuerunt ad milia CCCLXVIII.

Neodporuji těm, kteří tuto vazbu za nemožnou pokládají a tvrdí, že *rerum* nelze takto o lidech říci. Proto navrhl Paul místo *rerum* čtení *rationum*. Prammer praví: „codd. *quarum omnium rerum*. sed nihil ineptius esse potest quam *rerum* de hominibus dictum. neque facile quisquam *rerum* propter collocationem verborum ad praecedentem vocem *tabulis* referet. ideo *rerum* sustuli et *quarum* in *quorum* mutavi.“ Avšak takovéto upravování textu jest velmi pohodlné, ale zajisté pravdě zcela nepodobné, a vznik korruptely zůstává při takovém počínání nerozřešenou hádankou.

Mně se zdá, že zde změny slov vůbec není potřebí a že úplně postačí změna běžné interpunkce. *Quarum omnium rerum* nemůže ovšem o lidech býti řečeno; avšak může se to vztahovati k obsahu dříve jmenovaných tabulae a k rozdílu obou kategorií (t. j. bojovných a nebojovných lidí) dříve vytčených. I navrhuji: Quarum omnium rerum (t. j. celého tohoto zaznamenání a sčítání lidu hlavní výsledek) summa erat: Capitum Helvetiorum milia CCLXIII atd. Pozoruhodno jest, že Caesar nepoložil *erant*, nýbrž *erat*, což také tomu nasvědčuje, že věta tato končí slovem *erat* a že pak ve zvláštní větě následují jednotlivé položky číselné.

B. G. I, 30, 2.

Intellegere sese, tametsi pro veteribus Helvetiorum iniuriis populi Romani ab his poenas bello repetisset, tamen eam rem non minus ex usu terrae Galliae quam populi Romani accidisse.

Prammer slova *populi Romani* po *iniuriis* zhola vynechal, což odůvodňuje takto: „duo postrema verba (t. *populi Romani*) expunxi, quod mihi ex insequenti *populi Romani* orta videntur.“

Toto odůvodnění jest zcela nedostatečné. Právě následující protiva *terrae Galliae quam populi Romani* svědčí o tom, že dříve výslovná zmínka o *iniuriae populi Romani* se stala. „Ačkoli Helvetiové pro staré křivdy římskému národu učiněné a nikoli pro to, čeho proti Gallům se dopustili, od Caesara potrestáni jsou, předce následky toho jsou právě tak užitečné zemi gallské jako římskému národu.“ Spojení obou genetivů s *iniuriis* zdá se nám sice býti nepěknou vazbou; avšak taková vazba není bezpříkladná a nalezá se zvláště u Caesara častěji; srvn. poznámku Doberenz-Dinterovu (8. vyd.) k tomuto místu. Známo jest, že v té příčině, když s týmž slovem genetivus subjektivný a objektivný se spojuje, řídící jméno podstatné z pravidla právě tak jako zde se klade, totiž uprostřed obou genetivů; srvn. VII, 76, 2 *tanta universae Galliae consensio fuit libertatis vindicandae.* I tři genetivy spojil Caesar s týmž slovem II, 17, 2 *quidam ex his . . . . . eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspecta nocte ad Nervios pervenerunt.*

B. G. I, 31, 13—14.

Hominem esse barbarum, iracundum, temerarium: non posse eius imperia diutius sustinere. Nisi si quid in Caesare populoque Romano sit auxilii, omnibus Gallis idem esse faciendum, quod Helvetii fecerint, ut domo emigrent.

Že někteří vydavatelé posud ještě *nisi si* podržují, jest velmi s podivením. *Nisi si* jest jen tehdáž možné, když *nisi* své obyčejné platnosti konjunkcionalné pozbývá a význam adverbialný „leda“ má, tak že *nisi si* znamená „leda jestliže“; srvn. podobné užívání řeckého *εἰ μὴ εἰ*, na př. Plat. Gorg. 480 B *οὐ χρήσιμος οὐδὲν ἡ ῥητορικὴ ἡμῖν, ὦ Πῶλε, εἰ μὴ εἴ* (= *πλὴν εἰ*) *τις ὑπολάβοι* atd. Avšak má-li *nisi* tento adverbialný význam míti, musí nutně jakožto dodatečné omezení po své řídící větě následovati. Na začátku celého souvětí (jako zde) jest *nisi si* nemožné a musí se pouze *nisi* čísti. Že pak také není možno *nisi si* s předcházející větou spojiti a čísti *non posse eius imperia diutius sustinere, nisi si quid in Caesare populoque Romano sit auxilii*, rozumí se samo sebou, poněvadž věta následující *omnibus Gallis idem esse faciendum* bez určení hypothetického *nisi* atd. nemůže obstáti. — Můžeme pak zajisté k vynechání slůvka *si* tím snáze se odhodlati, poněvadž aspoň v několika velmi dobrých rukopisech pouze *nisi* bez *si* psáno, a sice v nejlepším rukopise Amsterodamském, který dříve (r. 1566) patřil Petru Danielovi, později Bongarsovi, dále v rukopise Vatikanském R a v rukopisech T a U. V rukopise Amsterodamském teprv druhá ruka *si* přidala, a v rukopise R přidáno jest *si* od první ruky, avšak později.

B. G. I, 34, 1.

Quam ob rem placuit ei, ut ad Ariovistum legatos mitteret, qui ab eo postularent, uti aliquem locum medium utriusque colloquio deligeret: velle sese de re publica et summis utriusque rebus cum eo agere.

Kraffert *utriusque* po slově *medium* položené zavrhl, poněvadž se u Caesara nikde spojení slova *medius* s genetivem nenaskytuje, i myslil, že toto *utriusque* z následujících slov *summis utriusque rebus* se vloudilo. Avšak první *utriusque* není s *medium* spojeno, nýbrž patří k následujícímu slovu *colloquio* („vespolná rozmluva"); Caesar úmyslně přidal zde *utriusque*, poněvadž by bez tohoto přídavku mohlo se také pomýšleti na rozmluvu mezi vyslanci Caesarovými a Ariovistem. Jest tedy nade všechnu pochybnost zjištěno, že slovo *utriusque* jest zde přesné a nutné.

B. G. I, 38, 3—5.

Namque omnium rerum, quae ad bellum usui erant, summa erat in eo oppido facultas, idque natura loci sic muniebatur, ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem, propterea quod flumen Dubis ut circino circumductum paene totum oppidum cingit; reliquum spatium, quod est non amplius pedum mille sexcentorum, qua flumen intermittit, mons continet magna altitudine.

Tak se nyní zde právem čte, i jest místo toto zajímavé tím, že se zde dvojí velmi pěkná a zcela nepochybná emendace dvěma francouzským badatelům podařila. V rukopisech místo *Dubis* psáno *alduas dubis* (nebo také *alduabis, alduasdusius*). Henri de Valois (Henricus Valesius, nar. r. 1603, zemřel r. 1676) poznal, že se musí *alduas* vymýtiti a že jest zde řeč o řece *Dubis* (nynější Doubs). Korruptela rukopisného podání vznikla zajisté starou variantou, která připsána byla: *al.* (t. j. aliter) *duas*.

Druhá emendace *mille sexcentorum* pochází od císaře Napoleona III. V rukopisech jest pouze *sexcentorum* n. *sescentorum*. Napoleon III. (Histoire de Jules César) praví, že tato úžina zemská jest vzdélí 480 metrů, t. j. 1620 stop římských. Jest tudy patrno, že v rukopisech, v nichž bylo psáno původně uncialkami PEDVM MDC (t. j. pedum mille sexcentorum), omylem vynecháno M a psáno PEDVM DC, t. j. pedum sexcentorum.

B. G. II, 4, 6.

Vydavatelé čtou zde: Suessiones suos esse finitimos; fines latissimos feracissimosque agros possidere. Avšak ve všech nejlepších rukopisech *fines* schází a nalezá se slovo to pouze v ruko-

písech interpolovaných. *Fines latissimos* jest vzhledem k národu Suessionův nesprávné. Nejčetnější počtem byli Bellovakové, o nichž Caesar v § 5 praví *plurimum inter eos Bellovacos et virtute et auctoritate et hominum numero valere, hos posse conficere armata milia centum; pollicitos ex eo numero electa sexaginta, totiusque belli imperium sibi postulare.* Bellovakové měli také největší území, a ne Suessionové, o nichž řečeno „*oppida habere numero XII, polliceri milia armata quinquaginta*". Poněvadž pak v nejlepších rukopisech *fines* se nenaskytuje, myslím, že se má čísti: *latissimos feracissimosque agros possidere.*

B. G. II, 15, 4.

V nejlepších rukopisech psáno místo toto beze slov *ad luxuriam pertinentium,* která v interpolovaných rukopisech přidána jsou po slověch *reliquarumque rerum;* i myslím, že se máme také zde autority nejlepších rukopisů přidržeti a čísti: nullum aditum esse ad eos mercatoribus; nihil pati vini reliquarumque rerum inferri, quod iis rebus relanguescere animos [eorum] et remitti virtutem existimarent. Také Orosius, jenž toto místo VI, 7 cituje, neznal slov *ad luxuriam pertinentium.* Slova tato nejsou nutná, ačkoli vydavatelé na základě slov *quod iis rebus relanguescere animos et remitti virtutem* o nutnosti toho přídavku přesvědčeni jsou; avšak slovy *reliquarumque rerum* vyrozumívají se snadno věci, které cizí obchodníci do jiných zemí dovážejí. Přídavkem *ad luxuriam pertinentium* stalo by se nesprávné omezení, poněvadž by to znamenalo, že jiné věci, quae ad luxuriam non pertinent, směly od cizích obchodníků k Nerviům býti dováženy. Avšak Nerviové netrpěli vůbec žádného přívozu z cizích zemí a zabraňovali cizím obchodníkům přístup do své země (nullum aditum esse ad eos mercatoribus), poněvadž mínili, že dovážením cizího zboží vůbec, zvláště pak vína, by mohla ochablost u nich nastati. — Velmi se těším z toho, že nyní také Dinter slova ta odstranil.

Že také slovo svrchu závorkami opatřené *eorum* nesprávné jest, o tom nemůže býti pochybnost. Avšak pouhé vynechání toho slova není pravděpodobno. Naskytujeť se otázka, jak korruptela ta do rukopisů se vloudila. I zdá se, že nějaké jiné slovo přesné (snad aliorum nebo suorum) tímto slovem zatlačeno.

B. G. II, 19, 5.

V rukopisech psáno: neque nostri longius, quam quem ad finem porrecta ac loca aperta pertinebant, cedentes insequi auderent. Že zde text porušen, není pochybno. Na první pohled mohlo by se snad čtení *quam quem ad finem porrecta loca*

pertinebant za nejsnadnější emendaci pokládati; avšak *porrectus* není dostatečným a srozumitelným výrazem o otevřené rovině. Také u Horatia (Epist. I, 7, 47) byl u *porrectus* ještě přídavek *planis spatiis* nutný. Jiní odstraňují slova *porrecta ac*. Já myslím, že postačuje pouze odstraniti *ac,* poněvadž výraz *quam quem ad finem porrecta loca aperta pertinebant* jest zcela nezávadný. Tak soudil také Dübner a již před ním Morus.

B. G. II, 23, 3.

Item alia in parte diversae duae legiones, undecima et octava, profligatis Viromanduis, quibuscum erant congressi, ex loco superiore, in ipsis fluminis ripis proeliabantur.

Prammer upustil sice od původního svého úmyslu, slova *ex loco superiore* z textu odstraniti, avšak předce činí v předmluvě tuto poznámku: „post *congressi* tradita verba *ex loco superiore*, quae minus apte cum *profligatis* coniunguntur, mihi ex § 1 illata videntur". V § 1 praví Caesar: Legionis nonae et decimae milites, ut in sinistra parte acie constiterant, pilis emissis cursu ac lassitudine exanimatos vulneribusque confectos Atrebates (nam his ea pars obvenerat) celeriter *ex loco superiore* in flumen compulerunt. Zcela patrno tedy, že slovem *item* na začátku § 3 naznačuje se důležitá podobnost, totiž, že také Viromanduové byli *ex loco superiore* vypuzeni a dolů sehnáni, a sice od vojínů jedenácté a osmé legie, jako vojíni deváté a desáté legie Atrebaty *ex loco superiore* vypudili a do řeky zahnali.

B. G. II. 25, 1.

Caesar ab decimae legionis cohortatione ad dextrum cornu profectus, ubi suos urgeri signisque in unum locum conlatis duodecumae legionis confectos milites sibi ipsos ad pugnam esse impedimento vidit, quartae cohortis omnibus centurionibus occisis signiferoque interfecto, signo amisso, reliquarum cohortium omnibus fere centurionibus aut vulneratis aut occisis, in his primipilo P. Sextio Baculo, fortissimo viro, multis gravibusque vulneribus confecto, ut iam se sustinere non posset, reliquos esse tardiores et nonnullos ab novissimis deserto proelio excedere ac tela vitare . . . .

Čtení *deserto proelio excedere* pokládá se právem za závadné, poněvadž absolutní užívání slova *excedere* u Caesara neslýchané jest. V rukopisech jest dílem *desertos* (MBCTU), dílem *deserto* (A). Navrženy zde rozličné konjektury, jako od Klussmanna *deserto loco,* od Paula *desperato proelio*, od Geyera *deserto proelio excedere acie*. Já srovnávám se s Dinterem v tom, že se má odstraněním slova *desertos* n. *deserto* čísti *proelio excedere*. Myslím, že vlastně interpolováno zde původně *desertores*,

což pak změněno dílem v *desertos*, dílem v *deserto*. Stran této ode mne předpokládané interpolace *desertores* upozorňuji na to, že v rukopise amsterodámském místo *tardiores* nalezá se *traditores*.

B. G. III, 21, 3.

Illi alias eruptione temptata, alias cuniculis ad aggerem vineasque actis (cuius rei sunt longe peritissimi Aquitani, propterea quod multis locis apud eos aerariae secturaeque sunt) ubi . . . .

Vydavatelé na tomto místě velmi rozdílného jsou mínění. V rukopisech nejlepších jest čtení *aerariae secturaeque*. V několika nepatrnějších rukopisech jest buď *securaeque* (patrně přepsáno místo *secturaeque*) nebo *structuraeque*. Na základě tohoto čtení *structuraeque* přijali někteří vydavatelé (jako Kraner, Dittenberger) *aerariae structurae*, což se vykládá „bergmännische Baue, Grubenbaue“. Nipperdey navrhl *ferrariaeque* místo *secturaeque*, kteráž konjektura již z příčiny vnější není pravděpodobna. Někteří přidržují se Oudendorpovy konjektury *aerariae secturae*, kteráž se mně nezdá býti možnou. *Sectura* nemůže znamenati *aeris fodina*, poněvadž *aes non secatur! Sectura* dle mého mínění (kteréž ostatně není nové) může znamenati jen k a m e n n é l o m y (lapicidinae), a z toho jde, že čtení rukopisné *aerariae secturaeque* (t. j. aerariae fodinae secturaeque) jest úplně správné.

B. G. III, 24, 3.

Illi, etsi propter multitudinem et veterem belli gloriam paucitatemque nostrorum se tuto dimicaturos existimabant, tamen tutius esse arbitrabantur obsessis viis commeatu intercluso sine ullo vulnere victoria potiri, et si propter inopiam rei frumentariae Romani sese recipere coepissent, impeditos in agmine et sub sarcinis infirmiore animo adoriri cogitabant.

Prammer slova *infirmiore animo*, která na tom místě, kde se v rukopisech nalezají, vazbu ruší, přenesl na jiné místo a položil po *rei frumentariae* (jak praví, ut ad subiectum enuntiati referantur). Paul slova *infirmiore animo* zcela odstranil, v čemž Holder jeho příkladu následuje. Obě tyto změny jsou odvážné a pravdě nepodobné. Změnou velmi nepatrnou a snadnou *infirmiores animo* (slabší, kleslejší na mysli, na duchu) lze místo toto opraviti. *Infirmiores* v témž významu nalezá se skutečně u Caesara B. C. I, 3 *quorum vocibus et concursu terrentur infirmiores, dubii confirmantur*. Přidaný ablativ *animo* jest správný a pochopitelný. *Infirmiores* samo o sobě mohlo by se zde také ve významu smyslném o tělesné slabosti vyložiti, a proto přidáno *animo*. Příčina vzniku korruptely jest na jevě; působením následujícího *animo* změnilo se pravé *infirmiores* v *infirmiore*.

B. G. IV, 3, 3.

Ad alteram partem succedunt Ubii, quorum fuit civitas ampla atque florens, ut est captus Germanorum, et paulo, quam sunt eiusdem generis et ceteris humaniores, propterea quod Rhenum attingunt multumque ad eos mercatores ventitant, et ipsi propter propinquitatem quod Gallicis sunt moribus adsuefacti.

Nemožné a žádného smyslu nemající čtení *et paulo, quam sunt eiusdem generis et ceteris humaniores* změnil Nipperdey tím, že *quam* a druhé *et* odstranil. Slova zbývající *et paulo sunt eiusdem generis ceteris humaniores* dávají vhodný smysl. Já s tímto způsobem celkem se srovnávám, avšak myslím, že ještě pravděpodobnější by byla změna *pauloque sunt eiusdem generis ceteris humaniores*. Jakmile spojka *que* (čili skratka, která *que* znamenala) omylem v *quam* přešla, bylo vložení *et* před *paulo* nutným toho následkem.

B. G. V, 7, 5 násl.

At omnium impeditis animis Dumnorix cum equitibus Aeduorum a castris insciente Caesare domum discedere coepit. Qua re nuntiata Caesar intermissa profectione atque omnibus rebus postpositis magnam partem equitatus ad eum insequendum mittit retrahique imperat; si vim faciat neque pareat, interfici iubet, nihil hunc se absente pro sano futurum arbitratus, qui praesentis imperium neglexisset. Ille enim revocatus resistere ac se manu defendere suorumque fidem implorare coepit saepe clamitans liberum se liberaeque esse civitatis. Illi, ut erat imperatum, circumsistunt hominem atque interficiunt: at equites Aedui ad Caesarem omnes revertuntur.

Téměř všeobecně se uznává, že v předposlední větě příčinná spojka *enim* nemožná jest. Celý kontext tohoto místa ukazuje zřejmě, že *enim* zde nemá místa. Jenom Doberenz-Dinter pokusili se ospravedlniti aneb lépe řečeno, omluviti *enim*. Dle jejich mínění vztahuje prý se *enim* k myšlénce nevyslovené, nýbrž zamlčené „a v tom se Caesar nezmýlil, a v tom měl Caesar pravdu.“ Avšak připojují k výkladu tomu poznámku výslovnou: „Nur hier so gebraucht.“ Tato poznámka nejlépe ukazuje, jak strojený a nepřirozený onen výklad jest.

Nejjednodušší mohla by se zdáti změna *ille enimvero revocatus,* jak Ciacconius a Madvig (Adv. II, 253) navrhli; ale že toto *ille enimvero* se slohem Caesarovým se neshoduje, právem vytkl Hug (Bursian's Jahresbericht 1875, str. 1151). Hug sám schvaluje konjekturu Spengelovu totiž transposici celé věty *ille enim — civitatis* po větě *illi, ut erat imperatum, circumsistunt hominem atque interficiunt.* Návrh tento Spenglův vyložen ve Philologu XXXII, 368. Avšak takové přeměnění chronologického

pořádku jest velmi násilné a nepřirozené a neshoduje se dobře s Caesarovým vypravováním, které má zde ráz živosti, ale při tom jednoduchosti. Také podotýká Dittenberger dobře, že by při této transposici věta *at equites Aedui ad Caesarem omnes revertuntur* nepřipojovala se dobře k větě předcházející *ille enim — civitatis.*

Prammer přijal v text konjekturu *autem* místo *enim*. *Autem* nalezá se sice v několika rukopisech pozdních a nedůležitých a ve starých vydáních; avšak rozumí se samo sebou, že to jest jen konjektura, kterou někteří starší čtenáři do těchto rukopisů přijali, aby místo toto nějakého smyslu poskytovalo. Také Prammer přiznává se, že jen za podobnou příčinou *autem* do vydání svého hlavně k potřebám školním ustanoveného přijal: „sed quod particula *enim* hic omnino sensu caret, cum perpaucis recentioribus codicibus et primis editionibus *autem* pro *enim* scripsi, ut locus a multis frustra temptatus legi saltem posset."

Holder přijal v text svého vydání kritického Fleischerovu konjekturu *ille* **eminus** *revocatus resistere.* Avšak jakkoli důmyslnou a vkusnou se tato konjektura na první pohled býti jeví, předce nevyhovuje vzhledem k smyslu. Není pravděpodobno, že by Caesar ve svém plastickém a živém, ale jednoduchém a přirozeném vypravování byl po slovech *ille eminus revocatus* hned položil *resistere ac se manu defendere*, kde *resistere* patrně znamená „odpor klásti" a ne „zastaviti se"; tím by bylo vynecháno, že mezi tím jezdci od Caesara vyslaní k Dumnorigovi se přiblížili.

Kdyby *enim* se vynechalo, nepohřešovali bychom ničeho; avšak není pravděpodobno, že *enim* bez náhrady se může vyloučiti; zajisté nějaké jiné slovo porušením textu přešlo v *enim*. I jsou rozličné domněnky zde možné. Já navrhuji: *ille nostris revocatus resistere.* Předpokládámť při tom, že *nostris* psáno bylo způsobem zkráceným a že od původce archetypu nedorozuměním tato abbreviatura pojata ve smyslu *enim* (místo *nostris*). Aspoň totéž porušení stalo se v rukopisech některých B. G. V, 15, 1. Na tomto místě v rukopisech ATU psáno správně *ut nr̄i* t. j. *ut nostri*; avšak v rukopisech BCR psáno *utnim* chybně a beze smyslu, tedy abbreviatura *nr̄i* v těchto rukopisech chybně přepsána v *nim*, a snadno by se bylo mohlo státi *enim*, kdyby byli opisovatelé chtěli nějaké skutečné a smysl mající slovo místo nesmyslného *nim* položiti.

B. G. V, 12, 4.

Utuntur aut aere aut nummo aureo aut aliis ferreis ad certum pondus examinatis pro nummo.

Tak zní obyčejné podání nejlepších rukopisů, které od vydavatelů rozličně se mění. Nipperdey odstranil slova *aut nummo*

aureo, Vielhaber opět slova *aut aere*, Mommsen navrhl místo *aut aere* spojku *autem*. Ti, kteří *aut nummo aureo* vynechávají, dovolávají se toho, že v listě Ciceronově (Fam. VII, 7), poslaném Trebatiovi, čteme: *in Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti*, a dokládají, že to mohlo Ciceronovi býti povědomo z listu bratra jeho Quinta, jenž výpravy Caesarovy do Britannie se súčastnil. Avšak že zlaté peníze před dobou Caesarovou v Britannii raženy byly, dokazují novější nálezy, o čemž srvn. Mommsen, Geschichte des römischen Münzwesens 683. — Já přijímám místo rukopisného *aut aliis ferreis* čtení téměř od všech novějších vydavatelů schválené *aut taleis ferreis*, kteréž se v rukopise T a v několika pozdějších rukopisech nalezá a schvaluji odstranění slov *aut aere*. Peníze měděné a stříbrné se v Britannii teprv mnohem později razily. Caesar sám praví v §. 5. o Britannech *aere utuntur importato*, i není pravděpodobno, že by Britannové z cizí k nim dovážené mědi byli peníze razili. Kromě toho sluší uvážiti, že slova *utuntur aut aere* by byla nesrozumitelná a neobratně vyjádřená. *Pro nummo* nemůže patřiti k slovům *utuntur aut aere*, poněvadž by v tomto případě *pro nummo* musilo také patřiti k slovům *aut nummo aureo*, což by bylo v příčině stilistické nepěkně a neobratně řečeno. Na základě této úvahy schvaluji, jak jsem svrchu pravil, odstranění slov *aut aere*.

B. G. V, 25, 4.

Defertur ea res ad Caesarem. ille veritus, quod ad plures pertinebat, ne civitas eorum impulsu deficeret, Lucium Plancum cum legione ex Belgio celeriter in Carnutes proficisci iubet ibique hiemare . . . .

Prammer mezi slova *plures* a *pertinebat* podlé návrhu Pluygersova vložil *res*, což odůvodňuje tvrzením „quod subiectum enuntiati causalis deesse non potest". Já uznávám, že po slově *plures* mohlo *res* snadně vypadnouti; avšak tvrzení, že podmět věty příčinné zde nesmí býti zamlčen, není správné. Poněvadž bezprostředně předcházejí slova *defertur ea res ad Caesarem*, zdá se mi býti zcela nepochybné, že *ea res* může se v druhé větě k *pertinebat* doplniti.

B. G. V, 28, 3. 4.

Lucius Aurunculeius compluresque tribuni militum et primorum ordinum centuriones nihil temere agendum neque ex hibernis iniussu Caesaris discedendum existimabant; quantasvis magnas etiam copias (nebo: quantas vis etiam magnas copias) Germanorum sustineri posse munitis hibernis docebant.

Schneider odstranil slovo *magnas*, Dübner a Heller kromě *magnas* ještě i *etiam*. Já nemyslím, že slova *magnas etiam* po-

kládati lze za interpolaci pozdější, nýbrž navrhuji změnu: *quantumvis etiam magnas copias Germanorum sustineri posse* = že i jakkoliv (quantumvis = quamvis) velikým zástupům Germanův může v opevněném táboře zimním odoláno býti. Že *quantumvis* změně *quantasvis* podlehlo, jest pochopitelno; následující akkusativy *magnas copias* jsou toho příčinou. (Dokončení).

O významu oslovení senatu patres conscripti.

Napsal Josef Král.

Význam slov těchto vykládá se dosud sporně. Výklady podané lze rozděliti ve dvě třídy: 1) v ty, dle kterých příčestí conscripti jest přiřaděno attributivně k patres 2) v ty, dle nichž obě jména patres a conscripti značí dvě různé kategorie senatorů. Prvý výklad zastávají Ihne (Über die patres conscripti, ve „Festschrift zur Begrüssung der vierundzwanzigsten Versammlung deutscher Philologen“ v Lipsku 1865 str. 19 a násl.) a Willems (le sénat de la république Romain, Louvain et Paris 1878 I str. 37 a násl.), druhý Becker (Röm. Alterth. II, 2 str. 389), Madvig (Die Verfassung und Verwaltung des röm. Staates, Leipzig 1881 I, str. 125), Peter (Geschichte Roms I, str. 98.), Mommsen (Römische Forschungen I, str. 227), Lange (Röm. Alterth. II², 371). Výklad prvý, jakkoliv zdá se na prvý pohled přirozeným a nehledaným, přece není pravděpodobným a to z těchto příčin:

1. Staří spisovatelé lépe zpravení pokládali vesměs toto oslovení za spojení dvou terminů dvě různé kategorie senatorů označujících, vykládajíce arci význam jich různým způsobem. Srvn. Liv. 2. 1. 11. Traditumque inde fertur, ut in senatum vocarentur qui patres quique conscripti essent. Conscriptos videlicet in novum senatum appellabant lectos. Fest. p. 254 qui patres qui conscripti vocati sunt in curiam quo tempore regibus expulsis P. Valerius cons. propter inopiam patriciorum ex plebe adlegit in numerum senatorum C et LX et IV. Fest. ep. 7. Allecti dicebantur apud Romanos qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum sunt numero adsumpti. Nam patres dicuntur qui sunt patricii generis; conscripti qui in senatu sunt scriptis adnotati. ib. p. 41. Conscripti dicebantur qui ex equestri ordine patribus adscribebantur, ut numerus senatorum expleretur. Totéž mínění uvádí také Serv. k Aen. I. 426. Proti těmto svědectvím částečně nesprávné mínění Plutarchovo (Rom. 13 a quaest. Rom. 58), a opáčné Dionysiovo (2. 12) nemá žádné váhy, zvláště uvážíme-li, že ve výroku Liviově i Festově obsažena jest stará

formule, jíž se senát svolával (qui patres qui conscripti). Formule tato udržela se zajisté během dob nezměněna. Ježto pak zcela zřejmě dvě třídy senatorů liší, jest patrno, že za doby, kdy povstala, také oslovení senatu patres conscripti značilo dvě třídy členů senatu.

Ovšem jsou místa, kde staří mluví i o jednom pater conscriptus. Tak dí Cic. Phil. 13. 13. 28 '(Asinius) mutavit calceos; pater conscriptus repente factus est', na kterémž ironickém místě mohl užiti Cicero singularu, ačli vůbec ještě výrazu patres conscripti rozuměl, za pouhým vtipem; srvn. Hor. Ep. 2, 3, 314. Místo Val. Max. 2. 1. 9 aliquem ex patribus conscriptis po mém soudu za parallelu k místu Ciceronovu se nehodí. Jisto jest, že singular výrazu toho se nevyskýtá a že se ani vyskytovati nemohl, poněvadž pater conscriptus neposkytuje smyslu; slovesa conscribere možno užiti jen o větším počtu senatorů. Z toho jednak vysvítá, že výrok Ciceronův svrchu uvedený jest pouhým vtipem, jednak že nelze po způsobě Willemsově (n. u. m. str. 40 a násl.) uváděti singular Ciceronův pater conscriptus za důkaz tvrzení, že Cicero shledával v oslovení patres conscripti ten smysl, jaký shledávají v něm Willems aneb Ihne.

2. Vyložíme-li dle Ihnea a Willemsa výraz patres conscripti ve smyslu „patres na listině senatu (album senatorium) sepsaní", může míti tento attribut jen tehdy smysl, jestliže pojem slova patres súžuje. Toho dle Willemsa (str. 37) však není. Neboť Willems vykládá výraz patres za rovný s výrazem senatores. Poněvadž však senatoři všickni byli conscripti, byl by při tomto výkladu attribut ten zhola zbytečným, neobsahuje v sobě ani žádného čestného titulu ani žádné charakteristické známky senatorů. Nebo že sepsáni byli za příčinou přehledu na listině, jest věc tak podřízená, že nevíme, proč by se v oslovení senatorů připomínala. Výraz patres conscripti po způsobu prvém vyložený obstojí jen při výkladu Ihneově. Ihne totiž vykládá patres za rovné s patricii (v kterémž významu ovšem patres také se vyskýtá), a tvrdí, že senatoři, kteří dle něho až do doby tribunů vojenských s konsulskou moci výhradně byli bráni z patriciů, nazváni jsou takto proti celému souboru patriciů, ježto od nich lišili se právě tím, že napsáni byli v seznamu senatorů. Výkladu tomu nelze odporovati z té příčiny, že dle zprávy starých plebejové byli v senátě již před dobou, již uvádí Ihne. Přiznávám se, že proti mínění Langeovu kloním se k důkazům Ihneovým a Willemsovým (str. 43 a násl.). První nám známý plebejský senator jest P. Licinius Calvus, který r. 400, kdy zvolen za tribuna mil. cons. pot. byl již vetus senator (Liv. 5, 12). Staří arci (srvn. místa výše uvedená) tvrdili, že slovem conscripti rozuměti jest plebeje, ale kdož ručí za to, že toto jejich tvrzení jest historická tradice a ne antiquařský výklad nesrozumitelného conscripti? Přihlížíme-li k důvodům Willemsovým, zvláště

k tomu, že patriciové to byli, kteří krále opírající se o lid a Latiny vyhnali, a že v prvém století republiky senat v celém svém počínání má ráz čistě patricijský a také za zástupce patriciů se vydává, musíme uznati, že není hrubě pravděpodobno tvrzení starých, že P. Valerius (srvn. ještě Plut. Poplic. 11) do senatu přibral také plebeje, aneb že plebeje přibrané přijal ve stav patricijský (Dion. 5, 13, Tac. Ann. 11. 25; srvn. Ihne, Röm. Gesch. I, 116). Ale jiná věc svědčí proti Ihneovi. Dle výkladu jeho třeba vykládati výraz patres = patricii. Ovšem původ obou těch výrazů a jich význam dosud nám jest sporný. Nemoha se tuto do rozbírání této otázky tolikráte již probírané pouštěti znova, naznačuji prostě svoje stanovisko v té věci. Pokládám totiž známý výklad Langeův, že patricii jsou a patribus fam. orti t. j. potomci původního plnoprávného obyvatelstva, z kterého jedině mohli vycházeti patres familias od státu uznávaní, a že senatoři slují patres, ježto bráni jsou z řad patrum familias, za důmyslný, ale přece hledaný. Přidávám se v této věci k mínění Mommsenovu (srvn. Röm. Forsch. I. 226 a násl.), Christensenovu (Hermes 1875 str. 106 a násl.), Willemsovu a Madvigovu, kteří v podstatě se shodují, a vznik názvu patres a patricii vysvětluji si takto: Patres byl název čestný dávaný senatorům jednak proto, že za nejstarších dob byli vesměs seniores a patres familias (za čestný název pokládali také význam ten staří téměř všickni; srvn. Christensenův výklad n. u. m. str. 198, kde místa ta jsou sebrána), jednak proto, že po způsobě otců rodin starají se o stát. Srvn. *γέροντες*, *γερουσία*, senatus, kmetové. Tito patres bráni byli pouze z občanstva svobodného (ingenui proti otrokům a klientům). Teprve po těch dobách, kdy plebejové dostali se do státu římského, začala se ta část obyvatelstva římského, která byla původu staršího a jediná všech práv občanských neskrácených požívala, zváti proti plebejům názvem patricii t. j. členy těch rodů (Ramnů, Titiů a Lucerů), z kterých bráni jsou patres. Patricius má se tedy k pater jako aedilicius, tribunicius a pod. k aedilis, tribunus, gentilicius ke gens a značí člena starých rodů plnoprávných. Patres tedy náleží v prvé řadě senatorům a teprv za doby bojů plebejů s patricii, kterýchž horlivě účastnil se i senat jsa takřka zástupcem patriciů, přeneseno jest na veškeren soubor patriciů, kteří od těchto dob zváni také patres.

Ale je-li tento výklad správný (a tušíme, že jest aspoň pravdě nejpodobnější), pak zajisté v oslovení senatorů patres conscripti neznačí patres patricie vůbec, nýbrž senatory. Ale pak attribut conscripti stává se opět tak zbytečným, jako při výkladu Willemsově.

Výklad Beckerův, Langeův a Mommsenův oslovení toho padá ihned, dáme-li Willemsovi za pravdu, že plebejové za vzniku této formule (na počátku republiky) v senatu ještě nebyli a jest i jinak málo zaručen tím, že neopírá se o historickou tradici, nýbrž jen

o pokusné výklady starých, kteří v oněch conscripti shledávali plebeje (že jsou to pouhé výklady patrno na př. z Liv. 2. 1. 11. conscriptos videlicet in novum senatum adpellabant lectos). A jestliže i připustíme, že plebejové v skutku také povoláni byli P. Valeriem do senatu (jak tvrdí na př. Livius, řka, že to nemálo přispělo k utvrzení svornosti mezi oběma stavy), neshledávám žádné příčiny, proč se plebejským senatorům titul patres značící tenkráte ještě jen senatores odepřel a proč sníženi jsou na pouhé přísedící senatu. Právního důvodu k tomu nebylo. I musíme, abychom výklad tento udrželi, zase připustiti, že již tehdáž patres značilo tolik, co patricii, za které arci noví plebejští senatoři prohlášeni býti nemohli.

Z těchto záhad vyprostí nás jednoduchý výklad tento.

Značí-li patres plnoprávné členy senatu (= senatores), musí conscripti, má-li míti jaký smysl, tvořiti k patres jakousi protivu, t. j. značiti ony členy senátu, kterým význam patres (= senatores) právně příslušeti nemohl.

Lange (II[3] str. 354) na základě zprávy Festovy p. 339 přesvědčivě dokázal, že za prvních dob republiky (a to platí zajisté i o dobách královských) senatory býti mohli jen seniores (mužové po 45. roce svého věku). Mužové mladší že sice také v senatu zasedali (na př. odstouplí konsulové, jichž zkušenosti zajisté bylo potřebí), ale nebyli senatory de iure, nýbrž jen de facto t. j. měli ius sententiae in senatu dicendae až do té doby, kdy překročivše 45. rok svého stáří i právně státi se mohli senatory. Ze zpráv svrchu uvedených víme, že Valerius doplnil senat ex equestri ordine (Fest. ep. 7 a 41, Liv. 2. 1. 10 caedibus regis deminutum patrum numerum primoribus equestris gradus lectis ad trecentorum summam explevit). Poněvadž tehdáž žádného ordo equester nebylo, míní se tím členové 18 centurií equitum zřízených od Servia Tullia. Konsulové tedy nemohouce dostatečný počet nových schopných senatorů vybrati z řady starších patriciů (seniorů) sáhli k řadám patriciů mladších (iuniores). Neboť, jakož známo, v setninách jezdců sloužili pouze iuniores. Ježto však mrav z doby královské pošlý vyžadoval, aby senatoři byli vesměs seniores, nenazvali tyto nové senatory patres, nýbrž dali jim jen ius sententiae dicendae, o němž právě již za prvních dob republiky děje se zmínka. Tito členové senatu byli ovšem také zaznamenáni na listině senatorů, ale nebyli patres, nýbrž jen conscripti.*)

---

*) Ihne i Willems tvrdí, že při takých výkladech bylo by se musilo užiti slova adscripti, nikoliv conscripti, ježto i prvá třída senatorů mohla býti takto nazvána, jsouc také zapsána v seznam senatorů. Rozdíl mezi patres a conscripti ovšem není přesně logický, ale s takou nepřesností shledáváme se i při výrazech jiných. Tak na př. pedarii (ti senatoři, kteří obyčejně jen pedibus in sententiam ibant, ale neúčastnili se rokování) staví se proti ostatním senatorům, ač ti rovněž tak mínění

Při tomto výkladu obstojí pravděpodobné tvrzení Willemsovo a Ihneovo, že senat za těch dob byl pouze patricijský; patres i conscripti tvoří pak skutečně dvě různé třídy senatu i nabýváme také ponětí o právním důvodu, kterým vedeni jsouce první konsulové členy senatu na tyto dvě třídy rozlišili. Tito equites do senatu přibraní byli arci patriciové; poněvadž však ve 12 z centurií Serviových vedlé patriciů byli i plebejové, svedeni byli staří spisovatelé k domnění, že při volbě těchto nových senatorů vzato jest zření také k plebejům (srv. Willems n. u. m. str. 47 a násl.).

Potvrzení této své domněnky shledávám také v tomto. Svolávací formulí nejstarších dob svoláváni do senatu 'qui patres, qui conscripti erant' (srvn. výše). Za pozdější doby nastoupila za ni formule 'senatores quibusque in senatu sententiam dicere licet' (Liv. 23. 32; 36, 3, Fest. p. 339, Gell. N. A. 3. 18. 8). Dle našeho výkladu obě formule značí totéž. Druhá formule, za pozdější doby jedině obvyklá, byla s prvou zajisté delší dobu ve střídavém užívání. Ježto však byla jasnější, dostala během doby převahu (neboť na původní význam slova conscripti se brzo zapomnělo), a starší formuli svolávací vytiskla na dobro. Naproti tomu v oslovování senatu stručnější formule tato udržovala se houževnatě a udržela se i za dob, kdy Římané sami nevěděli, co vlastně conscripti znamená.

Myslím, že výklad tento svou prostotou a nestrojeností mluví sám za sebe; opírát se jen o historická fakta zaručená (totiž o souhlasnou zprávu, že senat od prvních konsulů doplněn z řady jezdců) pomíjeje všech hypothes za staré doby učiněných (výkladů starých, že tito conscripti byli plebejové). Ba výklad tento zakládající se na rozdílu mezi staršími a mladšími členy senatu možno udržeti i tenkráte, kdyby zvrátilo se domnění Willemsovo a dokázalo se, že již za prvních dob republiky vskutku i plebejové byli v senatě.

Ke konci chci se zmíniti ještě o formalní stránce oslovení toho, totiž o asyndetickém spojení obou výrazů. Pozoruhodno jest, že staří skoro vesměs shledávali v tom oslovení uváděny dvě třídy senatorů a že žádný z čelných antiquářů římských nechopil se výkladu zajisté nejblíže ležícího, že conscripti jest pouhé určení k patres.*) Ne-

své dávali na jevo, účastníce se arci vedlé toho po zvyku rokování. Proti senatus consultum per singulorum sententias exquisitas (po podrobném rokování učiněném) staví se nepřesně senatus consultum per discessionem (jen, pouhým hlasováním přijaté), ač i prvé dálo se per discessionem. Rovněž tak mohlo se mluviti i o conscripti (členech senatu, kteří byli na listině jen zaznamenáni nejsouce patres), ač vlastní druzí členové byli také conscripti, ale vedlé toho ovšem i patres.

*) Jediná dvě místa, na nichž výraz patres conscripti vyložen jest opáčně, jsou uvedené již místo Dion. 2. 12 (srvn. 2. 47) a Serviovo (Aen. I. 426): legitur apud quosdam Brutum eos qui se in eiciendis regibus

pochybuji, že byli by tak ve věci této temné učinili, kdyby jim nebyla v tom bránila historická tradice, že míněny tím byly dvě různé třídy členů senatu. Již z tohoto jich souhlasu musíme souditi, že Willems i Ihne nejsou na pravé cestě. Grammaticky také asyndetické spojení dvou pojmů kontrarních lze ospravedlniti. Netoliko v obyčejné mluvě souznačné i protivné výrazy rády se spojují asyndeticky (supera infera, prima ultima, honesta turpia a j. v. Srvn. Kühner, Ausführl. Grammatik der lat. Sprache II. str. 750), nýbrž i (a to v míře velmi rozsáhlé) právě ve stálých formulích úředních. Tak na př. netoliko při výčtu plných jmen konsulů neb jiných úředníků, nýbrž i ve rčeních: velitis iubeatis, volens propitius, quod bonum faustum felix, quarum rerum litium causarum (Liv. 1. 32. 11.), aequi boni. Tak i při výčtu pojmů protivných. Na př.: sarta tecta, ruta caesa (stavivo vykopané a poražené t. j. kamení a dříví). Z obecné mluvy uvésti jest: ventis remis, equis viris, arma tela, equites pedites, nautarum militum a j. v. Doklady toho hojné sneseny jsou u Kühnera n. m. u. str. 750 a násl.

Příspěvek exegetický k Sofokleově Antigoně.

Podává Karel Neudörfl.

V. 233.

τέλος γε μέντοι δεῦρ' ἐνίκησεν μολεῖν
σοί, κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ, φράσω δ' ὅμως.

Tak píše verše tyto Dindorf, přidržuje se čtení rukopisného, kdežto Nauck (Soph. erkl. v. Schneidewin, 4. Bd., Ant. 6. Aufl.) klade v. 234 do závorek poznamenávaje v dodatku (str. 158): „Göttling will den Vers tilgen. Erfurdt schrieb *κεἰ σοι τὸ μηδὲν ἐξερῶ*, M. Seyffert *φράσαι δ' ὅμως* (abhängig von *μολεῖν*)“; pod textem pak poznamenává k veršům těmto (na str. 56.) toto: „*σοί*

---

iuvissent, lectos in senatum . . . eum ordinem senatum appellatum quod una sensisset (snad třeba dle Ihnea čísti quod in eo seniores essent), quod patricii essent patres conscripti. Ale není jisto, nevykládá-li tuto Servius jen výraz patres, a nikoliv celý výraz patres conscripti. Buď si tak či onak, upříti nelze, že mínění Serviem a Dionysiem uvedené jest osamělé a že z pravidla badatelé římští v oslovení tom shledávali dvě třídy senatorů. Užívají-li místo výrazu latinského řečtí spisovatelé výrazu *πατέρες ἔγγραφοι* neb *συγγεγραμένοι*, netají se v něm snad ani zvláštní výklad oslovení toho, nýbrž jest to jen doslovný řecký překlad výrazu latinského, jemuž sami spisovatelé oni náležitě nerozuměli. Jinak nebyl by mohl na př. Dion. 2. 12. mluviti o patres conscripti již ve výkladu o době Romulově.

kann nicht von μολεῖν abhängig gemacht, sondern nur mit φράσω verbunden werden," a vykládá v. 234 v tato slova: „wenn auch das, was ich melde, auf nichts hinauskommt (insofern ich den Thäter nicht anzugeben weiss), sagen will ich es doch." Wecklein navrhl a přijal ve vydání své (München 1874) φράσων ὅμως, což anakoluthicky pojí se k ἐνίκησεν, smyslem osobnému ἐβουλευσάμην se rovnajícímu; konjekturu tuto přijal i Král do vydání svého Antigony (v Praze 1881), nazývaje ji v dodatku právem „velmi nejistou"; v Listech filol. IX str. 53 a násl. přednost dává návrhu M. Schmidta, jenž přemístiv obě části verše píše takto: φράσω θ' ὅμως σοί, κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ. Změnu rukopisného φράσω δ' ὅμως σοί ve φράσω θ' ὅμως σοί právem pokládá Král za nepotřebnou.

Avšak, čteme-li verš tento v souvislosti s verši předchozími, uznati musíme, že nejsou přemístěním částí všechny pochybnosti odstraněny. Tak bychom očekávali, že pojem φράσω podřaděn bude buď pojmu ἐνίκησεν pouze o jedno slovo před tím položenému a že tedy souřadným bude s infinitivem μολεῖν anebo že infinitivu μολεῖν se podřadí. Tato jinak mírná odchylka od vazby se přiostřuje, položíme-li samostatné φράσω δ' ὅμως bezprostředně za slovy ἐνίκησε μολεῖν, což ovšem jest závada nepatrná, jež zvětšuje se však tím, že při přemístění obou částí verše nemá φράσω nijakého předmětu naznačeného a měl by se předmět teprve z věty následující κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ domysliti, kdežto ve čtení rukopisném předmět větou předchozí κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ jest naznačen a obě protivy τὸ μηδὲν ἐξερῶ a φράσω tím důrazněji a případněji k sobě přiléhají. Ostatně kdybychom i nechtěli dbáti námitek těchto, přece, dá-li se nám čtení rukopisné vyložiti, aby nebylo hrubších námitek proti výkladu jeho, třeba mu přednost dáti. A tak soudím, že čtení rukopisné uspokojivý smysl dá, vyložíme-li je anakoluthií, jak následuje.

Hlídač praví: „Konečně pak přece zvítězil úmysl přijíti sem", a chtěl pokračovati asi: σοὶ φράσων neb σοὶ φράσαι; než však toto φράσων nebo φράσαι vyřkl, napadlo mu již předem náležitě omeziti slovo to, aby v Kreontovi velkých nadějí nevzbudil a spíše naopak Kreonta připravil na zprávu svou, z důležitější polovice zápornou, a tak mu pravý stav věcí již předem naznačil. A proto přerušil řeč svou slovy κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ. Důrazná protiva tato k tomu, co v mysli má, způsobila i důraz protivy druhé, a tím zamýšlené dříve φράσων neb φράσαι proměněno, assimilujíc se k vložené větě předchozí v určité sloveso φράσω, načež položeno pak k ostřejšímu vytknutí protivy δέ a ὅμως. Participium φράσων i inf. φράσαι byly by po větě κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ příliš mdlé. Slova φράσω δ' ὅμως závadna jsou těm, kteří sestrojují vazbu grammatickou, se zřetele pouštějíce větu κεἰ τὸ μηδὲν ἐξερῶ, čímž ovšem smysl stává se neuspokojivým, ježto věta φράσω δ' ὅμως co do jakosti své větou

κεὶ τὸ μηδὲν ἐξερῶ dána i určena jest a jen ve spojitosti s ní má smysl náležitý.

Konečně nemluvě o tom, jak velepřiměřené postavení má *σοί* hned za větou, v níž bylo slovy *δεῦρο μολεῖν* již naznačeno a očekáváno a že, důrazně jsouc položeno v čele věty následující, znamená jakousi důvěru hlídačovu ke Kreontovi, pro nějž má toto důrazné *σοί* býti jakýmsi vyznamenáním, poukazuji k větě následující v. 235 a násl. *τῆς ἐλπίδος γὰρ ἔρχομαι πεφραγμένος τὸ μὴ παθεῖν ἂν ἄλλο πλὴν τὸ μόρσιμον.* K čemu máme větu tuto pojiti? K *ἐνίκησεν μολεῖν* jí pojiti nelze, ježto se v ní dí *τῆς ἐλπίδος γὰρ ἔρχομαι πεφραγμένος.* I nezbývá než pokládati ji za vysvětlení k předchozímu *φράσω*; a tomu-li tak, tu teprve vysvítá, jak mdlé by bylo nejen k vůli větě předchozí ale zvláště k vůli větě následující partic. *φράσων*, a jak nepřiměřeno jest Schmidtovo přemístění obou částí verše tak, že ku *κεὶ τὸ μηδὲν ἐξερῶ* pojiti se má bezprostředně *τῆς ἐλπίδος γὰρ ἔρχομαι πεφραγμένος*, což jest tvrdé, kdežto pořádek slov rukopisný pojmy k sobě náležející též k sobě přiměřeně staví takto: *φράσω δ' ὅμως· τῆς ἐλπίδος γὰρ ἔρχομαι πεφραγμένος.* Že slova *φράσω δ' ὅμως*, majíce býti podřízena slovům předchozím, proměněna jsou z příčiny svrchu naznačené v samostatnou větu hlavní, to jest anakoluthie v ústech muže z lidu zcela přiměřená a charakteristická. Že podobná přeměna vazby není neobyčejna, jest známo; na př. v Odyssei I. 38 a násl. přechází řeč z nepřímé v přímou, taktéž v Sof. Aiantu v. 762 a násl. Že k větě relativné připojuje se volně věta samostatná, toho hojné jsou příklady, jako: Sof. Ant. 532, O. T. 1247, O. K. 424, 133, 467 a j. K našemu místu však nejpřípadnější jsou příklady, v nichž vlivem věty vložené vazba se mění, jako Sof. O. K. 1360 a násl.: *ἐμοὶ μὲν οἰστέα τάδ', ἕωσπερ ἂν ζῶ, σοῦ φονέως μεμνημένος*, kde *μεμνημένος* vztahuje se k *οἰστέα*; podobně v Ai. 771 a násl. a mn. j.

Z výkladu tohoto patrno, že čtení rukopisné má do sebe při nejmenším tolik pravděpodobnosti jako konjektury svrchu uvedené a že mu tedy přednost dáti sluší.

Kterými tvary slovesnými překládáme iterativní imperfecta řecká.

Napsal Karel Kunz.

Předkem budiž nám dovoleno o shodě obyčejného imperfecta řeckého s českými tvary slovesnými v krátkosti pojednati.

Řecké imperfectum (tak jako latinské) označuje děj v minulosti trvající. S ním shoduje se v tom zcela náš minulý čas vidu

trvacího. Oba tyto časové tvary vyjadřují původně trvání děje v minulosti, opětování však jen potud, pokud vůbec opětování děje v jistém vzhledu také trváním jest, ježto mnohé trvání děje jen v opětování se jeví. Tudíž na př. řecké ἐδίδασκε odpovídá českému, „učil“ (lat. docebat). Řekneme-li: „Když učil lid, stalo se, že přinesli k němu nemocného“, tu zajisté „učil“ na pouhé trvání děje poukazuje; avšak ve větě: „Celý rok učil v chrámě“ totéž „učil“ spolu děj opětovaný označuje. My ovšem také minulého času vidu opětovacího velmi zhusta za náhradu řeckého neb latinského imperfecta užíváme: avšak děje se to dílem proto, že jsme při některých trvacích slovech uvykli užívati jich v minulém čase za netrvací, na př. otec pravil (pater dixit), psal jsem mu (scripsi ad eum), dílem z té příčiny, že mnohých sloves máme toliko vid opětovací, kdež pak tento vid sloveso trvací nahrazuje. Ba i tenkráte, když i zvláštní vid jest při slovese, volíme častěji vid opětovací, ne proto, že bychom si trvacím nijak pomoci nemohli, nýbrž proto, že v podobném případě užívání vidu opětovacího duchu řeči naší jest přiměřenější. Tím nechceme říci, že by imperfectum řecké a latinské nezahrnovalo často opětování, nýbrž toliko zastáváme, že vlastní význam imperfecta v řečích klassických jest trvání. Poněvadž však trvání často i opětování téhož děje zahrnuje — což, jak výše podotčeno, i v češtině platí —, snadno pochopiti, jak řecké a latinské imperfectum častěji může zavírati v sobě vedlejší význam děje opětovacího. Nejsouť ani v češtině meze mezi videm trvacím a opětovacím tak přísny, aby vid trvací někdy neoznačoval opětování a opětovací zase trvání, neboť co se opětuje, to i trvá. Jakož však vlastní význam opětovacího vidu jest opětování, ačkoliv i trvání zahrnovati musí, tak i řeckého a latinského imperfecta vlastní význam jest trvání, ačkoliv často i opětování označuje. — Co do vidu vícedobého známo jest, že se i toho užívá ku překládání klassických imperfect (pater dicebat, otec říkával); proto se však imperfecta tato minulým časům vidu vícedobého ještě nevyrovnají, což řecké φιλέω a ἐθέλω a latinské soleo a formy na „ito“ (dictito, scriptito, declamito a j.) dostatečně dokazují. Můžemeť i my často místo vidu vícedobého užiti vidu trvacího; tak na př. často slýcháme: „on u nás někdy učíval“, avšak také „on u nás někdy učil“. — Indicativu klassických imperfect odpovídá tedy v celku ukazovací způsob min. času trvacího. O jiných způsobech slov šířiti se zde zbytečno, jakož vůbec všude, kde o časích v pojednání tomto řeč díti se bude, jen na indicativ mysliti budeme.

Nyní můžeme posouditi, co ionská a jmenovitě epická forma iterativní v imperfectě jest. Jestiť ona zvláštní tvar slovesný k označení děje častěji se opětujícího.

Co do shody řeckých iterativních imperfect k českým tvarům iterativním třeba nejdříve činiti rozdíl mezi těmi místy, na kterých iter. imperfectum vyjadřuje děj během dne neb dobou dne kratší

opětovaný, a oněmi místy, na kterých it. imperfectum označuje delší opětování. Na místech prvního způsobu it. imperfectum ovšem jen opětovacím (někdy trvacím) videm jest nám překládati, poněvadž vícedobý vid náš nikdy nevyznačuje děj takový, který by dobou dne byl opětován býval. Na místech druhého způsobu však také vícedobého vidu u překládání lze použiti. Místa, na kterýchž it. imperfectum označuje děj, který se dobou dne neb dne kratší tak vyopětoval, že se potom více neobjevil, jsou v Iliadě a Odysseji velmi řídka; všecka jiná it. imperfecta, jichž v Homeru u veliké nalézáme hojnosti, vyznačují děj, jenž mnohem delší dobou vždy se znovu objevoval.

Pravili jsme, že jen tam, kde děj dlouhým časem vždy znova se objevovavší označen, it. imperfectum tvary vícedobými možno překládati, ježto tyto onomu beze vší pochybnosti jsou nejpříbuznější. Než ačkoli tomu tak, přece it. taková imperfecta minulým časem vidu vícedobého nemůžeme vždy překládati, čehož hlavní příčiny jsou tyto:

a) Iterativní imperfectum vyjadřuje děj, který „vždy", „pokaždé", „při každé příležitosti" znova se objevil, s tím toliko rozdílem, že doba jeho vždy se objevení zvláště naznačena není, i hodí se takto k líčení takových okolností, které pravidelně vždy znova se objevovaly. Náš vid vícedobý však děj „po každé" se přiházející často sice vyjadřuje, avšak vlastní jeho význam leží v označování děje po jistých lhůtách se opětovavšího, beze zření k tomu, zdali lhůty tyto stejny, neb zdali doby, ve kterých se děj vždy znova objevil, sobě podobny byly. Řekne-li muž obstárlý: „Sem (do tohoto domu) jsme tenkráte chodívali do školy", zajisté, že na přetrhovanou školy návštěvu při tom nemyslí; řekneme-li však: „my tam chodívali", tu obyčejně na opětování nepravidelné pomýšlíme. Protož také vidu vícedobého ne vždycky tam užívati můžeme, když ponětí děje „vždycky", „pokaždé" se opětovavšího důrazněji vystupuje, neb kde jisté okolnosti se stanoviska minulé přítomnosti jako posud trvající se představují, jako na př. v Odysseji XI. 591 a násl. (o mukách Tantalových): Těch, kdykoliv sahaje po nich dotknouti se žádal. vítr k oblakům stinným je házel (nikoli házíval, *ῥίπτασκε*). V Iliadě XXIV. 454 a násl.

Měla jednu ze sosny
Závoru brána, kterouž tři vždycky zaráželi (*ἐπιρρήσσεσκον*) vrátní,
A tři ten ohromný otvírali (*ἀναοίγεσκον*) zámek Achajští
Z ruměje; sám jediný ho snadno zarážel (*ἐπιρρήσσεσκε*) Achilles.
(Vlčkovský).

b) Český min. čas vidu vícedobého může ovšem také děj vyznačovati, který na př. jen jedním týdnem se opětoval; na př. „předešlý týden chodívali jsme do onoho háje". Obyčejně však a pravidelně označuje děj mnohem déle se objevovavší, ježto Řek

často děj jen několik dní opětovaný iterativním imperfectem tam vyjadřuje, kdy my vidu vícedobého vždy neužíváme. Tak na př. v Iliadě XXIV. 12. a násl., kde o počínání Achilleově po zabití Hektora řeč jest, it. imperfecta videm vícedobým překládati méně snadno: „Pak v neklidu srdce povstana šoulal a poludoval se (*δινεύεσκε*) po zábřehu mořském". (Vlčk.) „Brzo povstav přímo s lehátka zkormoucen jsa těkal moře po břehu". (Mejsnar).

Tak i u verši 23. a 24. téhož zpěvu:

„Ježto (Hektora) vidouc litovali (*ἐλεαίρεσκον*) božstva blahožizná, a nabádali (*ὀτρύνεσκον*) Argovraha bystrohledého, by ho unesl". (Vlčk.). „Však s nebe zříce blazí bohové měli s ním smilování. Hermeja bystrozorého pobízeli, kradmo by vzal jej." (Mejsnar). — Duch řečtiny se v takových jakož i jiných případech ne vždycky s duchem češtiny snáší.

c) V češtině zhusta místo vidu vícedobého užíváme opětovacího, protože od mnohých, zvláště s předložkou složených sloves tvar vícedobý, někdy trochu delší, méně oblíben; tak na př. neradi říkáme: prorážíval, zabíjíval, poroučíval, vybízíval atd. kladouce raději tvary opětovací: prorážel, zabíjel, poroučel, vybízel. Okolnost tato jest nejhlavnější příčinou toho, že it. imperfectum, ačkoli českému vidu vícedobému tak podobno, jím překládati často nemůžeme.

d) Řek svého it. imperfecta užívá také k vyjádření děje nepřetržené trvajícího, zvláště k označení dlouhého ode dávna trvání v jakémsi stavu; taková imperfecta jsou na př. *φιλέεσκον* (miloval jsem), *ναιετάασκον* (bydlili), *ἔσκον* (byl, býval jsem) a těmto podobné *καλέεσκον* (jmenovali ho, jmenoval se). V češtině sice minulým časem vidu vícedobého také někdy to vyjadřujeme, co nepřetržené trvalo, avšak jen tenkráte, když stav již dávno minulý, jehož již není, označiti chceme, na př. „on někdy nejbohatším ve městě býval", „on míval mnoho peněz (ne v jistých dobách, nýbrž nepřetržené)", „zde bydlíval" atd., a můžeme tímto způsobem v Od. I. 70. „*ἀντίθεον Πολύφημον, ὅου κράτος ἔσκε μέγιστον πᾶσιν Κυκλώπεσσι*" překládati: „jenž sílu největší míval mezi všemi Kyklopy", neb, „jenž nejsilnějším býval mezi všemi Kyklopy;" nikdy však neříkáme: „on býval synem někoho", jako na př. v Iliadě čteme: *ἤτοι ὁ μὲν νόθος υἱὸς Ὀϊλῆος θείοιο ἔσκε, Μέδων* (XIII. 694). „Byltě nemanželský syn Oileva proslaveného tento Medón" (Mejsnar). Duch každé řeči i zde jako na mnohých jiných místech svou vlastní kráčí cestou. Srvn. Od. I. 264, 435; VII. 171; XVII. 257: XVIII. 5.

e) Řek často více it. imperfect podlé sebe řadí, čemuž čeština co do svých vícedobých tvarů stejnou měrou zvyklá není; my neradi říkáme: „tam jsme sedávali a zpívávali", nýbrž raději: „tam jsme sedali a zpívali", neb „sedávali a zpívali". Tak i v Od. XIX. 149 a násl. nebudeme překládati: „Tu za dne jsem tkávala veliké roucho, v noci však párávala", nýbrž místo párávala raději

řekneme „párala". — Také vidu opětovacího několikráte po sobě ne vždy rádi užíváme.

f) V záporných větách neshoduje se vždy užívání vidu vícedobého na místě řeckého it. imperfecta s duchem češtiny. Il. V. 802. „I když jsem jemu já nedopouštěla v boj se vydávat" (Mejsnar).

Tyto příčiny jsou to hlavně, které nám na velmi mnohých místech činí překládání it. imperfecta naším videm vícedobým obtížné neb nemožné. Nejlépe lze it. imperfectum videm vícedobým překládati, kde tento řecký tvar vyjadřuje opakování velmi dlouhé neb již déle ukončené, jak z těchto míst z Homera přeložených snadno poznati. Tak čteme v Iliadě: I. 490. nikdy v mužezdobnou nechodíval (*πωλέσκετο*) schůzi hromadnou, nikdy do bitvy. (Škoda); II. 770. jenž byl nad veškery chrabrý, též spřežení, co jarého nosívalo (*φορέεσκον*) Péléovce. (Škoda); — IV. 46. z těch nejvíce v srdci jsem ctíval (*τιέσκετό μοι*) Ilios svatou; — V. 788. dopokavad jasný v boje půtky chodíval (*πωλέσκετο*) Achillevs. (Mejsnar). — VI. 460. Ejhle to Hektora choť, jenž předčíval v boji (*ἀριστεύεσκε μάχεσθαι*) slavně velkoduchým Trojanům. (Škoda). — Táž forma nachází se v XI. 746; XVI. 292; XVI. 551; XVII. 315. IX. 450. Ta k nohám padajíc mne prosívala (*λισσέσκετο*) (Mejsnar). IX. 540. jenž mnoho škody činíval (*ἔρδεσκε*). — IX. 486. že s jiným se ku hostině bráti nechtívals (*οὐκ ἐθέλεσκες*) ani jídla krmí doma sám nasytiť se. M. — XIII. 257. neboť to, jež jsem dříve míval (*ἔχεσκον*), zlomil jsem. — XIII. 407. zakrylť sebe štítem povšudy stejným, jejžto nosíval (*φορέεσκε*). Mejsnar. — XIII. 372. a 398. pancéř, jejžto nosíval; tak formu tu můžeme překládati v XV. 646; XXI. 31.; — XV. 640. kterýž Eurysthea krále k síle Herakléově chodíval vždycky poselstvím (*ἀγγελίης οἴχνεσκε*). Mejsnar. — XV. 723. kteří mi bránívali (*ἰσχανάασκον*); XVI. 226. z nádoby této žádný muž byl nikdy nepíval (*πίνεσκεν*) víno plamenné. Mejsnar. — XVII. 409. jenž mu svrchovaná věštívala (*ἀπαγγέλεσκε*) úmysl Zevsa. Vlčk. — XVIII. 259. vždyť jsem já běhutných nocovával rád při korábech (*ἰαύεσκον*). Mejsnar. — XVIII. 289. dříve lidé smrtní sice Priama město mohutné — — velebívali všichni (*μυθέσκοντο*). M. — XXII. 500 a násl. jenž všeho jídával (*ἔδεσκε*) na lůně otcovu . . . . a na loži svém tuk v náručí chůvy spával (*εὕδεσκε*). Vlčk. — XXIII. 827. jíž dříve házíval (*ῥίπτασκε*) mohútné síly Eetion. — XXIV. 472. kde Achilles sedával (*ἵζεσκε*) Zevsu milý; — XXIV. 730. kterýž hájíval (*ῥύσκευ*) i města. M. — XXIV. 393. často jsem ho viděl, když Argejské hubíval (zabíjel, *κτείνεσκε*).

Tak i *ἔχεσκεν* odpovídá českému „míval" v Il. V. 126. a v 2. osobě V. 472. — Mejsnar hledí řeckému *ἔσκεν* vícedobým tvarem vyhověti: V. 536. žeť býval v předvojště čilý k bojování. — XVI. 147. an v ryku válečném nejvěrněji s ním

vytrvával. — XXIV. 739. Neb ti nebýval otec v záhubné bitvě milostiv. — Mimo to odpovídá řecké *ἔσκεν* našemu „býval" na př. v Il. XI. 669.; XVI. 550; XVII. 584; XXIV. 258.

V Odysseji it. imperfectum překládati můžeme vícedobými tvary: III. 264. mnohými řečmi choť Agamemnovu mámíval (*θέλγεσκεν*): III. 409. na nich si sedával (*ἵζεσκεν*) Nélevs druhdy. Mejsnar. — IV. 627. kde prvé své mívali rejdy (*ὕβριν ἔχεσκον*). M.; V. 158. on vzlykotem . . . vodstvo na pustošivé zírával (*δερκέσκετο*) pláče horoucno. M. — V. 154. Než přece noc za nocí prospával (*ἰαύεσκεν*). M. — VII. 99. neboť všeho mívali (*ἔχεσκον*) hojnost M. — VII. 260. oděv svůj slzami kropíval jsem (smáčel, *δεύεσκον*). — IX. 188. jenž sám podál stáda pásával (*ποιμαίνεσκεν*). — X. 108. neb ztad do města nosívali (*φέρεσκον*). M. — XI. 515. nýbrž daleko předbíhával (vybíhával, *προθέεσκεν*); — XII. 330. na hon chodívali (*ἄγρην ἐφέπεσκον*); XII. 380. rád jsem chodíval (*χαίρεσκον ἰών*) k nebi hvězdnému; — XIII. 350. v níž ty sterožertvy hojné, důkladné jsi rusalkám obětovával (*ἔρδεσκες*). M. — XIV. 521. jenž tam ležíval (*παρεκέσκετο*); — XVI. 140. k dílu si dohlídával (*ἐποπτεύεσκε*) M. — XVII. 211. kde všickni konávali oběť (*ἐπιρρέζεσκον*) — XVII. 294. A jindy na hon ho vodívali (*ἀγίνεσκον*) lovci junáci. M. — XVIII. 2. jenž po městě žebrával (*πτωχεύεσκε*) v Ithace. — XVIII. 7. poněvadž poselstvím chodíval (*ἐπαγγέλλεσκε κιών*). — XIX. 149. Tehdáž já dne během setkávala (*ὑφαίνεσκον*) v osnovu velkou. M. — XIX. 574. jež on v domě svém do řady stavíval (*ἵστασκε*). — XXI. 41. než tamže na paměť hostě milého v jizbě visíval (*κέσκετο*). M. — XXII. 358: jenž se o mne vždycky starával (o mne vždy pečovával, *κηδέσκετο*). XXIII. 65: jižto pro žádného úcty nemívali (*οὔ τινα τίεσκον*).

Tak i *ἔσκον* a jiné osoby této formy na více než deseti místech českým „býval" překládati lze. — Tímto způsobem as sedmdesáte míst s it. imperfectem v Iliadě a Odysseji videm vícedobým překládati možno, ačkoli by se jich ještě více takto překládati dalo. Jsouť to, jak již podotčeno a ze spojení míst těchto s ostatním textem vysvítá, taková it. imperfecta, která označují děj dlouho neb před drahným časem opětovaný, v kterémžto případě v řečtině ponětí děje „vždy", „pokaždé" neb pravidelně opakovaného více méně v ponětí děje vůbec často se přiházejícího obyčejně se mění (na hon chodívali, mámívali atd.), jakož zase v češtině, když děj takový vícedobým videm vyjadřujeme, ne vždy na děj po jistých přestávkách znovu opětovaný, nýbrž na děj vůbec často opakovaný myslíme; tak na př. větou: „on chodívá do školy" poukazujeme na nepravidelné do školy chození; řekneme-li však ukazujíce na dům, v němž někdy škola bývala: „sem jsme do školy chodívali", zajisté že si tím dáti nechceme vysvědčení nedbalosti. Upouštějíce takto poněkud od svých zvlášt-

nosti řecké a české tyto tvary více se sbližují a způsobem tímto častěji nahrazovati se mohou. Jako Čech v tomto případě často svého „někdy“ (quondam), „jednou“, „jedenkráte“, „vždy“, „tenkráte“ užívá, tak i v řečtině ve společnosti iterativního imperfecta často nacházíme „*πρίν*“ (dříve, někdy): Il. V. 472; XIII. 257; XVIII. 289; XXII. 501; XXIII. 827. (srvn. příklady). Také *πολλάκις* (často) s it. imperfectem ve spojení nacházíme, v kterémžto případě význam děje „vždy“ se objevovavšího ovšem mizí; na př. Il. XIX. 85. a 86.; VIII. 363. a násl.; *αἰέν* (vždy) nalézáme v Il. IX. 451. Tak i v češtině: „Často jsem k vám chodíval“; „vždycky jsme první bývali“.

O negaci, zvláště staročeské.

Napsal J. Gebauer.

Obsah.

Skratky.

Alb. = Alberta Velikého Ráj dušě, rkp. z r. 1383 v knih. veřejné v Praze sign. 17. A. 19.

Alx. = Alexandreida; a to *AlxB* = zlomek Budějovický, *AlxBM* = zlomek někdy Budějovický nyní Musejní, *AlxH* = zlomek Jindřicho-Hradecký, *AlxM* = zlomek Musejní, *AlxŠ* = zlomek Šafaříkův, *AlxV* = zlomek svato-Vítský: zlomek *H* z doby ok. r. 1300, *V* snad až z poč. XV, ostatní ze XIV stol.

Alxp. = povídka o Alexandru Velikém (ze Pseudo-Kallisthena), tišt. v Plzni 1513.

Ans. = zlomek rozmluvy sv. Anselma s p. Marií, otišt. v ČČMus. 1880, 347 sl.; z poč. stol. XIV.

ApŠ. = legenda o apoštolích, zlomek Šafaříkův, vytišt. od něho v ČČMus. 1847 I. 296 a v jeho Sebraných Spisech III. 330—334; z doby ok. r. 1300.

Apoll. = Apollonius král Tyrský, v rkp. dříve Zebererově nyní Musejním sign. 4. D. 4, z let 1459—1463.

ČČMus. = Časopis Českého Musea.

ČEvang. = Čtení (evangelia) zimního času, rkp. v kn. ryt. Neuperka v Pr. sign. 34, XIV stol.

Dal. = Dalimil; jeho varianty z rukopisu *C* = Cambridgeského ze XIV stol., *Ff.* = Františkansk., XV stol., *Z* = Zebererova 1459; *DalJ.* = vydání J. Jirečkovo v Pramenech 1878.

Hrad. = rukopis Hradecký, z 1. pol. XIV, vyd. A. Patera 1882.

Hug. = stč. překlad Hugových knížek o připravení srdce, rkp. z poč. XV. stol. v ČMuseu.

Jid. = zlomek legendy o Jidášovi z poč. stol. XIV, otišt. v Listech filol. 1878 v připojených Ukázkách textů rukopisných 19—22 (s opravou tamt. 1879, 80).

Jungm. = Jungmannův Slovník.

Kat. = Život sv. Kateřiny, opis z doby ok. r. 1400, vyd. Pečírka a Erben 1860.

Kral. = bible Kralická.

Krist. = Život Kristův, rkp. knih. veř. v Pr. sign. 17. A. 9, XIV stol.

LAl. = zlomek legendy o sv. Alexiovi, z 1. pol. XIV, otišt. v ČČMus. 1851, 142 sl. a lépe ve Víd. Sitzungsberichte tř. fil. hist. sv. 37 (1861), 421—424.

LMar. = zlomek legendy o panně Marii, z doby ok. r. 1300, otišt. v ČČMus. 1879, 118—120.

Mast. = Mastičkář, zlomek divadelní hry velikonoční z pol. XIV stol., otišt. v Listech filol. 1880, 91 sl.

Mikl. Gramm. = Miklosich, Vergl. Gramm. der slav. Sprachen, II. Stammbildungslehre, IV. Syntax; *Neg.* = téhož rozprava Die Negation in den slavischen Sprachen v Denkschriften der kais. Akad. der Wiss. phil.-hist. Cl. XVIII (1869) 335—364.

ML. = modlitby a legendy v rkp. kn. veř. v Pr. sign. 17. E. 8, XIV stol.

NRada = Nová Rada pana Smila Flašky z Pardubic, opis z r. 1459, vyd. 1876.

ODub. = Ondřeje z Dubé Výklad na právo země České, rkp. v Archivu města Prahy, z 1. pol. XV.

Pass. = Passional, rkp. v ČMuseu sign. 3. F. 16, XIV stol.

Pís. = Národní písně.

Podk. = Podkoní a žák, otišt. ve Výboru I. 943 sl. a od J. Jirečka 1878.

Pror. = stč. překlad Proroků, rkp. ze sklonku stol. XIV v knih. veř. v Pr. sign. 17. D. 33.

Řád pz. = Řád práva zemského, v témž rkp. co ODub.

Rožmb. = Kniha Rožmberská, XIV stol., otišt. v Listech filol. 1880.

Spor = Spor duše s tělem, ve Výboru I. 357 sl., ČČMus. 1855, 57 sl. a 1859, 304 sl.

Štít. = Štítný; *Štít. Opat.* = spisů jeho rkp. Opatovický, z XV stol., v ČMuseu 1. C. 12; *Štít. ř. n. řeči* = téhož řeči nedělní a sváteční, rkp. kn. veř. v Pr. sign. 17. C. 15, z r. 1392; *Štít. uč.* = téhož učení křesťanské (knihy šestery), rkp. kn. veř. v Pr. sign. 17. A. 6, z r. 1376; *ŠtítErb.*, *ŠtítH.*, *ŠtítV.* = vydání pořízená Erbenem (Knihy šestery 1852), Hanušem (Rozbor filosofie 1852), Vrtátkem (Nauč. křesť. 1873).

Tand. = Tandariáš, z rkp. XV stol. otišt. ve Star. Sklád. 5, 1—77.

Tkadl. = Tkadleček, XV stol., otišt. v Star. Sklád. VI díl 1 a 2.

Trist. = Tristram, XV stol., otišt. tamt. IV.

Troj. = Kronika Trojanská, vyd. 1488.

Túl. = české marginalie v Túlci sv. Bonaventury, ze skl. XIII stol., otišt. v ČČMus. 1879, 576 sl.

Ž = Žaltář; *ŽKap.*, *ŽKlem.*, *ŽPod.*, *ŽWittb.* = rkp. Kapitulní z 2. pol. XIV, Klementinský z 1. pol. XIV, Poděbradský z r. 1396, Wittenberský z pol. XIV vyd. 1880.

§. 1.

Zápor kvalitativní a kvantitativní.

Tvrzení, že *člověk jest v pravdě blažen* — *homo est vere beatus* —, může se popříti způsobem dvojím:

a) kvalitativně, když přímo a bezprostředně popře se samo quale (myšlénkový obsah) jeho a praví se, že člověk *není* v pravdě blažen, homo *non* est vere beatus; nebo

b) kvantitativně, když až do minima popře se quantum žádoucích případů, ve kterých by quale positivní se jevilo, potvrzovalo a osvědčovalo, a když se praví: *nemo* est vere beatus, homo *nunquam* est vere beatus, homo *nusquam* est vere beatus atp.; staročesky: *nijeden* člověk jest blažen, *nikto* jest blažen, člověk *nikdy* jest blažen, atd. Positivní quale „homo est beatus" nepopírá se zde přímo; ale popírá se, že by se potvrzovalo v příkladech praktických, že by se potvrzovalo u kohosi, kdesi, kdysi, jaksi...; popírá se až do minima quantum žádoucích dokladů praktických; tím ovšem podtíná a boří se i platnost samého positivního quale, popírá se i samo quale, ale toto popření není přímé, nýbrž děje se prostřednictvím popřeného quanta.

Se stanoviště spekulativního nebude trvám lze nic namítnouti proti tomuto rozdělení záporu; tu zajisté uzná se, že druhy a) a b) se vylučují, a že v nich případy možné jsou pojaty a vyčerpány všecky. Shledá-li se však dále, že také slovný výraz v jazycích bývá jiný pro a) a jiný pro b), a že i mnohé proměny u výrazu tomto dějí se tím směrem, v němž se liší a) a b), tedy bude v tom důkaz, že spekulativní rozdíl mezi záporem kvalitativním a kvantitativním cítí se také v jazyce, má svůj kořen v povědomí jazykovém, má tedy základ také psychologický.

Rozprava následující má úkolem, přehledně sestaviti a vyložiti způsoby, kterými se zápor děje v jazyce českém, zvláště starém; při tom pak trvám vyjdou na jevo některé věci, jimiž

i dotčený právě psychologický základ negace kvalitativní a kvantitativní se potvrdí a které k rozřešení otázky o negaci vůbec přispějí.

§. 2.

Záporová slovce.

Pro slovné vyjádření záporu máme dvě slovce: *ne* a *ni* (stč. též *nie*). Původem souvisí prvé se sskr. na, lit. ne atd.; původ druhého jest temný. Viz Miklosich Gramm. II. 353 a Negation in den slav. Sprachen 335.

§. 3.

ne, zdlouženo *né*.

1. Slovcem *ne* popírá se quale, nikoli quantum. Důkazem tomu jest především význam výrazův s *ne-*, na př. *nešťastný*, *neprší*, člověk *není* šťasten, atd.; tu vidí se zřejmě, že záporem vyslovuje se vyloučení z jisté kvality P, že je tedy přímo popřeno quale. Důkaz další je v tom, že musím voliti slovce *ne*, chci-li nějaké positivní quale popříti přímo a bezprostředně; chci-li kvalitativně popříti na př. tvrzení, že člověk jest šťasten, nemohu toho učiniti jinak, než slovcem *ne*, člověk *není* šťasten. Konečně pak je zde důkazem i to, že nemohu užiti slovce *ne*, když mám popříti něco se stránky kvantitativní, nemohu dáti *ne-* na místo *ni-* na př. v *nikdy*, *nikdo*, (stč.) *nijeden* jest sčasten, *ni* o čti *ni* o bozě tbajúce AlxBM. 1[a] atd. Zápor slovcem *ne* jest tedy kvalitativní.

2. Slovcem *ne* mnohdy a z pravidla nejenom se popírá, nýbrž nad to klade se i opak. Srov. Miklosich, Neg. 338 sl. Pojem S, vyloučený záporným *ne-* z kvality P, tím samým klade se do kvality opáčné. To bývá při jménech a některých zájmenech (ve výrazích jednotlivých) a při slovesích (ve větách).

Při jménech a některých zájmenech. Na př. nečistý immundus, nevěrný perfidus, nešťastný miser, nepravý iniquus, nemúdrý insipiens, nejeden plures, v sboží nesvého otce ŠtítV. 139 (nesvój = nevlastní, cizí), dívka (vejdouc do jizby cizí) všecka je nesvá Světozor 1882, 312 (t. rozpačitostí), jest nelzě toho naplniti Pass. 293, nelzě by sě co dálo tamt., bylo by nelzě oráčju chleba kupovati Dal. 5, každý řád z těch tří (řádů lidských) má nelehce vážiti druhú dvú Štít. uč. 66[b], nečest infamia, nesbožie infelicitas ŽWittb. 13, 3, nelepota deformitas, neprávo, nepravda iniustitia, iniquitas, nerozum, nesmysl, nemoc, nečas, nechvíle (bouře mořská Troj. 223[a]), nemilost, nelibost, nepřízeň, nepřítel, nekřesťan atd.

Při slovesích. Na př. (Radislav) nemně, by (Václav) se směl brániti DalJ. 28 t. j. Radislav nejen nedomníval se, že by Václav

odvážil se obrany, nýbrž (s položením opaku) domníval se, že Václav se neosmělí atd. (tento smysl opakokladný vedl k variantě, která se na témže místě čte v rkp. DalZ: mně, by sě nesměl brániti); neřku, byť berně byla bez hřiechu všem, ktož který neřád v ní držie neb činie ŠtítV. 88, t. j. nejen neřku, že jest bez hříchu . . ., ale nad to i řku, že jest se hříchem . . . Podobně nejen záporný ale nad to i opakokladný jest od slovce *ne* smysl ve slovesích a větách následujících: (ta dva prorádci) ke všěm tu neuphafta AlxBM. 1, 7; neraziť, by (vy) drze súdili jiné Štít. uč. 68[b]; neraziť jie (čistoty) slibovati ŠtítV. 16; to ti neradím Us.; nezdá mi sě, by j'mu (král zrádci) co dal Hrad. 100[b]; nemnieti ť jest, by andělé komu dobrovolenstvie otjieti mohli Štít. uč. 65[b]; rač zlých nemilovati NRada 781; nemoci aegrotare, (synové) to zvěděsta že jich otec velmi nemóže DalC. 70, když jest byl nemohl cum aegrotasset Pror. Isa. 38, 9; nenáviděti odisse; atd. Sem jest přičísti také větu: ne zákon jich (t. peněz Jidášem vrácených) jest ijednomu jmieti Hrad. 88[a], t. j. nejen není zákona, který by toho dovoloval, nýbrž zákon to přímo zakazuje.

Významem opakokladným vysvětluje se mnohé zvláštní rčení staročeské, kde výraz negativní je stupňován. Na př. každý vypraviv sě s drahotú přieliš nemalú AlxH. 3, 28 (nemalý = veliký, tedy *přieliš nemalý* = *příliš veliký*); (lazebníci) obchodie sě po řemesle, na tomť velmi nečinie zle Hrad. 134[a] (nečiňu zle = činím dobře, tedy *velmi nečiňu zle* = *činím velmi dobře*); (panenstvie) čím jest viece zprzněno, tiem jest bohu nevzácnějše Štít. uč. 44[b]; odtud jest zlosť najnesnazší vyhnati Štít. Opat. 311; skrze to budete nedostatečnějše Štít. Mus. 229[b]; Jakub měl dvě ženě, nekrašší s očima potuchlýma, a druhú krásnú Štít. uč. 69[b]. I nyní pravíme *jsem nezdravější,* s rozdílem u významu od *nejsem zdravější;* větou prvou předpokládá se totiž, že jsme dva nezdraví a já nezdravější než druhý, kdežto při větě druhé může se přimysliti, i že jsme oba zdrávi, i že nejsme zdrávi.

Význam opakokladný nalézá se při *ne-* z pravidla, ale nikoli vždycky. Někdy zajisté S, vyloučené záporem z P, přece neklade se tím samým do opaku, a význam jest jen záporný a nikoli spolu opakokladný. Na př. hora *nevysoká* není hora nízká, nýbrž jenom není vysoká; podobně člověk *neveliký.* Příkladů takových jest ovšem málo a v případech jednotlivých rozhoduje o tom usus a kontext, má-li *ne-* význam jen záporný, či spolu opakokladný. Na př. v *ne*jeden, *ne*věrný, *ne*mrav jest zajisté vždycky význam opakokladný. V novotvarech *ne*katolík, *ne*čech atp. má podlé úmyslu původcův býti význam jen záporný = Akatholik, Nichtböhme; ale cítíme, že význam opakokladný tu proniká přece. V *ne*radím může podlé kontextu býti smysl někdy jen záporný = nedávám rady, zdržuji se razení; někdy spolu

opakokladný = neradím činiti . . ., ale radím nečiniti . . . Ve větě bývá podlé toho rozdílný větný přízvuk; na př. chci-li jen popříti, že by žák byl pilen, pravím: žák *nènì* pilen; chci-li však vytknouti i význam opakokladný, pravím: žák není *pìlen*. Někdy může se ve větách tohoto způsobu věc rozličně vykládati; ale budiž výklad jakýkoliv, jisto jest, že se tu setkávají rozdíl u významu s rozdílem u přízvuku.

3. Když dvě *ne*- se setkají, tedy záporný význam jejich někdy navzájem se ruší, někdy se sesiluje.

Zápor se ruší, když pojmy ne_1- a ne_2- se obsáhají. Tu S vylučuje se z kvality non-P a tím samým klade se do positivního P. Na př. aby sě nelíbila takovým lidem ŠtítV. 6; aby sě bohu neneslíbily tamt.; aby sě jemu nelíbili tamt. 105; nejen ne nenáviděti, ale až i čísti v sobě milosť k družci tamt. 214; nebuď toho ižádný nepilen tamt. 274; nic to nepodobné nenie NRada 83; atd.

Když však pojmy ne_1- a ne_2- se neobsáhají, nýbrž vedlé sebe a mimo sebe leží, tedy zápor ovšem se neruší, nýbrž sesiluje se. Na př. ne a ne! nevím, nevím! ach není tu není Pís.

§. 4.

ni, staročesky též *nie*.

1. Slovcem *ni*- popírá se quantum, nikoli quale. Důkazem jest opět především význam a smysl výrazův s *ni*-. Sebéřeme-li všeliké případy s *ni*-, všude trvám ukáže se ve smyslu zápor kvantitativní. Při výrazích *nijeden, nikdo, nic, nikde, nikdy, nijak* atp. vidí se to zřejmě; jsou to vesměs výrazy, které bez *ni*- znamenají quantum nějaké nebo rozšíření kvantitativní: *jeden* = unus, ullus, *kdo* = aliquis (toto t. zv. neurčité *kdo*, nikoli tázací *kdo*, jest ve složení *ni-kdo*), *kde* = alicubi atd.; v positivním *jeden, kdo*.. jest význam kvantitativní, v negativním *nijeden, nikdo*... jest tedy slovcem *ni*- popřeno quantum; a sice v *nikdo* popírá se do minima quantum co do počtu, v *nikdy* popírá se do minima rozšíření kvantitativní v čase, v *nikde* co do místa, v *nijak* do minima popírá se rozšířenost případův ve způsobu tom neb onom, atd. Jakož pak *ni*- ve spojení se *-kdo, -kdy, -jak* atd. popírá kvantitativní rozšíření v čísle, v čase, ve způsobu atd., tak *ni* samo o sobě znamená zápor kvantitativní prostě a vůbec; na př. hledáš jeho, niž nalezneš Hrad. 32ᵃ. Svědectví další, že slovcem *ni*- popírá se quantum, jest v tom, že musím užiti slovce tohoto, když jest popříti smysl kvantitativní ve *kdo, co, kdy* atd.; musím říci *ni*kdo... a nemohu dáti *ne*- místo *ni*. A naopak nemohu užiti slovce *ni*, když má býti zápor kvalitativní; nemohu říci *ni*věrný m. *ne*věrný atp. Jenom k *jeden* může přistoupiti *ne*- i *ni*-, ale tu jest spolu rozdíl u významu: v *ni*-

jeden jest popřeno quantum až do minima, v *ne-jeden* pak jest popřeno „jeden“ jakožto quale a význam jest spolu opakokladný, non unus sed plures. Ze všeho pak vyplývá nám, že zápor slovcem *ni* jest kvantitativní.

2. Slovcem *ni* se jen popírá a neklade se spolu opak. Pojmu S upírá se záporným *ni-* jen kvantitativní rozšíření ve kvalitě P, a tím nepřipisuje se mu kvalita opáčná. Na př. *nikdy* = nunquam, ne ullo quidem tempore atp.

3. Když ve větě několik výrazů s *ni-* se setká, neruší se, nýbrž sesilují se. Každý z výrazů těch popírá totiž kvantitu ve smyslu a směru jiném, ten podlé případů počítaných nebo počítatelných, jiný ve smyslu místa, třetí ve smyslu času atd.; na př. ve větě: „*nikdo nikdy nikam nevycházel*“ popírá se slovem *nikdo* kvantita co do podmětů neb případů počítaných, slovem *nikdy* popírá se kvantita co do času, *nikam* co do místa atd.; kvantity tyto jsou vespolek různorodé, zápory ni_1, ni_2, ni_3 ... týkají se věcí disparatních, neobsáhají se, nýbrž leží vedlé sebe, a proto ani neruší se, nýbrž se sesilují.

Ve staré češtině vyskytá se také *nie*. Zdá se mi, že slovce toto povstalo z *ni*, a bude o něm obšírnější poznámka dole v §. 13.

§. 5.

Způsoby záporu.

Záporná slovce *ne* a *ni* bývají dílem samotna, dílem pospolu, a podlé toho rozeznáváme tři způsoby záporu:

I. zápor děje se slovcem *ne* samotným;
na př. *ne*věrný, *ne* bez viny....;
člověk *ne*ví..., stč. každý *ne*vie...;
II. zápor děje se slovcem *ni* samotným;
na př. *ni*kdo, *ni*-koliv...;
stč. *ni*kto vie;
III. zápor děje se slovci oběma *ne, ni* pospolu;
na př. *ni*kto *ne*vie, *ni*kdo *ne*ví.

Věty některé mohou se pověděti stčesky způsoby všemi, na př. lat. *nemo scit* = I. *každý nevie*, II. *nikto vie*, III. *nikto nevie*.

§. 6.

Způsob I: zápor děje se slovcem *ne* samotným (bez *ni*).

Způsob ten vyskytá se:

a) při výrazích jednotlivých, z věty vyňatých, na př. neveliký, nevěrný; nemrav; ne bez viny; nedbati, nenechati atp.;

b) při popírání věty předcházející tázací nebo jisticí, na př. Jsi-li prorok? I odpovědě: nee ČEvang. 5; — Jedni pra-

viechu, že dobrý jest, ale jiní praviechu: nee tamt. 36; — Pak-li kto die: tedy přátel nemám zváti? Nee, ne tak! majíť v svój čas přietelé zváni býti, ale... Štít. ř. 74[b]; — Anzelmus vecě: již-li byl konec bolesti jeho? Maria vece: Nee ML. 106[b]; — ješče-li na světě chodí (Kristus) zde? Katerina vece: ne! Kat. 112; atp.

c) v záporné větě, na př. hora není vysoká, netrať náděje, člověk není nesmrtelný atd.

Při způsobu tomto jest v jazycě novočeském jistá vázanost a jsou jistá pravidla, ode kterých nesnadno lze ustoupiti; naproti tomu v jazyce starém byl usus namnoze jiný nebo byla nějaká volnost. Zejména pak shledáváme: že ve staré češtině slovce *ne* mívá místo jiné než v nové, a že čeština stará často mívá zápor způsobu tohoto, kde jazyk nový žádá způsobu III. Obé je vyloženo zevrubněji v §§ následujících.

§. 7.

Ve staré češtině mívá slovce *ne* mnohdy místo jiné, nežli v češtině nové.

Příklady, které sem patří, jsou rozmanité a velmi hojné; následující z nich ukázky seřazeny jsou podlé vnitřní podoby, tak aby každý případ nebo charakteristický příklad představoval celou třídu příkladů jednotlivých.

Slovce *ne* bývá co nejblíže při výrazu tom, kterého se týká především. Tedy při tom výrazu, který by v příslušné větě kladné měl hlavní přízvuk větný (důraz); kladně: „učinil jsem *tak*,“ „stalo se *mou vinou*“,... záporně: způsobem staročeským „učinil jsem *ne tak*“, „stalo se *ne mú viní*“,... a naproti tomu způsobem nyní obvyklým „*ne*učinil jsem *tak*“, „*ne*stalo se mou vinou“ atp. Na př. netak činie blázni NRada 160; Oldřich ne tak klaštera ješče bieše dočinil, jakž svatému Prokopu slíbil Hrad. 13[b]; ne tak sobě vážím toho ŠtítV. 100; dotud jich zmek ne tak nuzí zlú žádostí Štít. uč. 5[a]; je spravedlivo nevždy robotiti v tělesné práci ŠtítV. 278; (zlí lidé) svú zlost ne zjevně vedú NRada 1317; to sě stalo ne mú vinú Hrad. 144[a]; dietky ne svú vinú jsú v hřiechu ŠtítV. 189; (soudce) aby ne leniv byl, ale aby zlé stavoval ŠtítV. 95; cizoložňata budú diel bráti v sboží ne svého otce ŠtítV. 139; a ješte ne všeho máš ŠtítV. 25; že ne každý spasen bude, ktož je křesťan ŠtítV. 189; že ne sám pro sě chtěl živ býti, ale pro tu svú libosť ŠtítV. 134; (Karel IV) ne ciesařovým ale královým jménem béře berni (bramburskou) Štít. uč. 86[b]; ne všichni zákonníci mohú jmieti písmo tamt. 71[a]. — Některé podoby nalézají se i jinde ve slovanštině, v. Miklosich Neg. 342.

Je-li pojem, jehož se zápor týká především, vyjádřen některým pádem s předložkou, tedy bývá *ne* před výrazem předložkovým: kladně „stalo se *po mnohých letech*“, záporně stč. *ne po mnohých letech*, nč. *po nemnohých letech* atp. Na př.

jí bě ne do veselé Jid. 152; když již bude ne do spanie Hrad. 138a; přivede ľud až v zástavu, své pohuby ne na zbavu AlxH. 7, 15; ne bez viny sě jim to sta AlxV. 2074; sta sě jemu ne po zbožiu AlxV. 2117; kdež bě péče ne o domu AlxV. 2451; pán rád by jeho (kmetovo) sbožie vydřěl i skládá ne z viny vinu Hrad. 107a; (cizoložnice) učiní dědice ne z dědicóv Štít. Erb. 92; jmáš v sobě drahú vónju v-ne-u-mieřě Hrad. 46b (předložka tu zdvojena, jako v-ni-v-čem átp.); dešč jde na pravedlné i ne na pravedlné Krist. 39b; čed (zſed = dětí, lidí) zabitých ne u mále AlxB. 4, 29; svému tvorci k chvále i všěm svatým ne na mále Hrad. 123a; to je mi ne v hod, přijíti ne v čas Us., Jungm.; ne k tomu ť jsú svátci Štít. uč. 59b; ne na toť jsem psal knih těchto Štít. uč. 158b; ne po mnohých letech Circe s toho světa sjide Troj. 235a; člověka trží žádosť ne v ten čas, když.. ŠtítV. 253; ne v svój čas jedie neb pijí ŠtítV. 134; pošed ne v svéj zvyčnéj vnadě AlxBM. 2b; hospodář když staví hosti za stravu ne v svém (rkp. newſem) domu Rožmb. 231; měščěné nejmají práva staviti pro dluh pána v jinéj hospodě, ne v svém (rkp. newſem) domu Rožmb. 235; bude ne na své děti pracovati (t. na děti cizoložné) ŠtítV. 40; máš za stuol siesti ne v malém a úzkém pokoji NRada 506; ano zvěř ne na čtyřech nohách stojí ale na dvú ŠtítV. 152; atd. Ovšem i pro způsob nynější jsou příklady již v jazyce starém: nebylo by j'mu do spanie AlxV. 2448; že ť j'mu nebieše do smiechu Hrad. 141b.

Ve slovesných tvarech perifrastických významu činného, složených ze slovesa *býti* a part. elového neb infinitivu: stč. *nejsem volal*, *nevolal bych byl*, *nevolati budu*, *nemoci budu volati*.... nč. *nevolal jsem*, *nebyl bych volal*, *nebudu volati*, *nebudu moci volati*. Na př. nejsi pomohl jemu non es auxiliatus ŽKap. 88, 44; pravedlenstvie tvého nejsem zapomanul non sum oblitus ŽWittb. 118, 83; nejsú zemdlely stopy mé non sunt infirmata ŽWittb. 17, 37; nenie ť umřela dievka Mat. Rozbor 743; neřkli by byli non dixissent Hrad. 39b, novočesky: byli by neřekli, n. nebyli by řekli; nekochati sě budeš non delectaberis ŽKap. 50, 18; jenž učinil ucho, neslyšěti bude non audiet ŽKap. 93, 9; k lidu, jenžto jim probýti nemoci bude prodesse non poterit Pror. Isa. 30, 6; nemoci budem dále jěti ML. 47b; ješto sě bude nelíbiti Štít. ř. 84b; budú-li dobří sebe vespolek nemilovati Hug. 358; mluviti nemoci budeš Pass. 276; že sě bude člověk nestyděti tiem slúti čím jest Štít. uč. 130a; nemoci budem dále jíti ML. (Výbor 1. 402); nemoci budú zdieti DalJ. 35; koni jich nemoci budú sobú hnúti DalJ. 19; nemoci bude dlúho váš jazyk trvati DalJ. 4; (dievka) smrti nemoci bude zbýti DalJ. 10; jsú nerodili (sě zpoviedati) mohše, pak budú nemoci Alb. 53a; že jeho přelúditi nebudeš nemoci Alb. 98b; druh k druhu mluviti nemoci bude Pass. 8; i žádná přě nemoci bude býti Pass. 11; nemoci budeš býti v čísle mezi dcerami Christi Túl. 24b;

skotě nesměti sě bude hnúti AlxV. 1424; atd. Při příkladech přeložených z latiny mohlo by se mysliti na vliv latinský, *nejsi pomohl* = non es auxiliatus; ale srov. touž vazbu v srbchorv. K vazbě *nevolati budu, nemoci budu volati* jest připomenouti, že podlé Mikl. Neg. 342 jinde ve slovanštině *ne* nebývá při infinitivě, — ist das Verbum finitum ein Auxiliarverbum, so steht *ne*... nie vor dem Infinitiv. Vedlé toho nalézá se způsob nynější ovšem též v textech starých: ten je nemohl položiti ve dsky, že.. Rožmb. 104; neměl-li jest pokánie pravého DalH. 31; to sú mi bohové neučinili Pass. 21; by byl toho neproměnil AlxV. 2220; již nebudeš moci Spor 58; (koni) nebudú moci ujíti DalJ. 19 rkp. Z atd. — O negaci v plusquamperfektě, tvaru nyní neobvyklém poučují nás tyto příklady: tři dni nejědl bieše DalJ. 39; uzřěvše střiebro mluviti sě jěchu, již (kteří) u pól létu k sobě nemluvili biechu DalJ. 37; jichž (knih) sem nebyl slíbil Štít. uč. 158[b]; nebyli pomněli non fuerunt memores ŽWittb. 105, 7; že ho (Neklana) s koně nikdy nekláli biechu DalC 17.

Ve slovesných tvarech perifrastických významu trpného: stč. *jsem nechválen*.... nč. *nejsem chválen*. Na př. otec ot ižádného jest neučiňen ŽKlem. 135[a]; když jest ovoce n'otjato Jid. 110; běda mně, ež jsem inhed neutracena Pass. 115; z nichž jsú zlé dcery neporozeny Hrad. 89[b]; dává (dary) nepřinucen jsa Alb. 24[a]; kdežto malého dle mýta dci mateřiu jest ne skryta AlxB. 2[b]; bude-li ne učena lájě AlxV. 1624; kde co jinak než tuto mluveno, to jest mú volí neproměněno DalC. úvod; že j' nepřikázáno nám Štít. uč. 60[a]; proto nedána sta mu (slepci) zraky delšie, nebo žebráním sě obchodieše Hrad. 22[b]; (já a strýci moji) smy k tomu nezváni NRada 999; atd. Vedlé toho: nebude proměněno AlxV. 2399, AlxH. 3[b]. V jazyce nynějším může se trvám znamenati nějaký jemný rozdíl mezi obyčejným *nejsem chválen* a odchylným *jsem nechválen*: v tomto asi více se vytýká, že jsem bez pochvaly, v onom pak praví se vůbec to, co v lat. non laudor; záleží to ovšem na kontextu a na pojetí subjektivním. V jazyce starém však bylo *jsem nechválen* = non laudor.

Ve výrocích tvaru stč. *jsem nehoden*... nč. *nejsem hoden*. Na př. jenž toho bieše nehoden AlxV. 1783; ten (pastýř) jest nehoden své vrši AlxV. 266; nedóstojen sem břěmene toho Hrad. 15[b]; šťenec, jenž ješťe netvrd v nohy AlxV. 186; atd. I novočesky může býti vedlé obyčejného *nejsem hoden* též *jsem nehoden*, a to s nějakým jemným rozdílem u významu, jako bylo právě ukázáno při pass. *jsem nechválen*.

Podobně stč. *ne zákon jest*... za nč. *není zákon* (se smyslem opakokladným = zákon brání): krev jeho (Ježíšova) za tyto peniezě prodána... nezákon jich jest ijednomu jmieti, proto povězte, kam jě chcemy dieti Hrad. 88[a].

Ve větách bezpodmětých stč. *jest nelzě, jest neviděti, slušie nedóvěřiti*... nč. *není lze, není viděti, nesluší důvěřiti*.

Na př. nelzě by tam hnúti zrakem ApŠ. 33; toho je nám nelze, bychom nečili chuti jedúc ŠtítV. 133; jest tomu minúti nelze Štít. uč. 150ª; v nichž (zemiech) sě nelzě bude skrýti AlxBM. 1ᵇ; bylo by nelzě oráčju chleba kupovati DalC. 5; nelzě by nám vyjíti bylo saměm bez podpory Štít. ř. 153ª; viec mi vás jest neviděti DalH. 30; by jich (Němcův) bylo nevídati AlxB. 2ª; již ztráty vám jest neutéci AlxH. 3ª; již bě trub neslyšěti, pro prach nebe neviděti AlxV. 1536; bieše neznati trávy AlxV. 1725; nemnieti ť jest, by andělé dobrovolenstvie komu odjieti mohli Štít. uč. 65ᵇ; protož ižádnému slušie nedóvěřiti lidem tohoto světa Alb. 42ᵇ atd. Vedlé toho: čbánu lzě mluviti nebieše Hrad. 130ᵇ; nebude viděti Čecha AlxB. 2ª.

Ve výrazích, kde infinitiv pojí se s finitním tvarem sloves modalních *chtieti, jmieti, ráčiti*: stč. *chci chud nebýti* .... nč. *nechci chud býti*. Na př. mnohý chce chud nebýti ŠtítV. 194; ač chceš mne v tom nepronésti Hrad. 102ᵇ; chceme-li nebýti v počtu marných Štít. řeči 204ª; (kdo se zpovídá) má nepronositi na druhého Štít. uč. 135ª; rač sě toho nedáliti NRada 105; rač nemeškati tamt. 747; rač zlých nemilovati tamt. 781; chceš-li rád pevnému domu, rač od dřievie nedělati tamt. 1654; rač nám nejměti za chlúbu Kat. 6; račiž, kněže, poslúchati a mně neporokovati Hrad. 144ᵇ. Při *čieti* je způsob obojí, *nepočnu tbáti* i *počnu netbati*, na př. on na to nepočě tbáti by sě chtěl hřiechov pokáti Hrad 142ª, (Kateřina) po světě počě netúžiti Kat. 62, tak sě počě hlava umrlcova nehýbati Pass. 296; někdy jeví se tu u významu rozdíl takový, jako jest v nč. chlapec nepočal choditi do školy, chlapec počal nechoditi do školy. Při *směti* (osměliti se): stč. *nesměju dostáti* ... nč. *osmělím se nedostáti*; na př. když by pohnaný nesměl práva dostáti (t. kdyby se osmělil, ku právu neb soudu se nedostaviti), tedy ihned tomu póvodu jmá býti dáno za právo stanné Řád pz. 22.

Ve výrazích, kde ve tvaru finitním je sloveso znamenající mnění, znamenání, stihnutí, a na něm visí infinitiv nebo věta. Na př. (Radislav) *nemně*, by sě *směl* (Václav) brániti DalJ. 28 proti rkp. Z: *mně*, by sě *nesměl* brániti; (Neklana) s koně nikdy nekláti vidiechu DalJ. 17 rkp. Ff.

Když zápor se týká pojmů několika vyslovených souřadně, bývá *ne* někdy jenom při prvém z nich. Na př. v ten čas bez města budieše, by sě byli lépe *nedomněli* a s králem příměřie *vzěli* AlxV. 1633 (nč. taktéž, nebo *ne* opakováno: kdyby se byli *nedomněli* a příměří *nevzali*); hospodář svým sluhám ukruten nebuď i své ženě Štít. uč. 54ª; lení ť jest, ktož je ne tbavý a snažen svého dobrého ŠtítV. 123; atp.

§. 8.

Ve staré češtině často bývá způsob I (samotno *ne*), kde zvyk novočeský žádá způsobu III (*ne-*, a při tom *ni-*

nebo jiný výraz pro zápor kvantitativní); na př. stč. vše *ne*bylo ztraceno = nč. *nic ne*bylo ztraceno; stč. i kúska chleba mu *ne*podali = nč. *ani* kouska chleba mu *ne*podali.

V češtině pozdější a nové, a podobně v jazycích slovanských jiných, vyslovuje se zápor způsobem III z pravidla a skoro vždycky tenkráte, když vedlé záporného slovesa jest podmětem nebo členem některým rozvíjecím výraz významu kvantitativního; jinými slovy: když vedlé slovesa s *ne-* jest u podmětě, předmětě (doplňku), přívlastku, nebo v příslovkovém určení výraz, jenž má význam kvantitativní, na př. slovo *každý*, *všechen*, *jeden* (u významu neurč. ullus, aliquis), *kdo(koliv)*, *co(koliv)*, *kdy(koliv)* atd. V jazyce staročeském bývá v těchto případech často zápor vysloven způsobem I. Dokazuje se to v následujících příkladech, které si rozdělíme podlé toho, kde výraz kvantitativní se vyskytuje.

Staročesky *vše nebylo ztraceno* (s kladným výrazem kvantitativním v podmětě)... nč. *nic nebylo ztraceno*. Doklady: by vše nebylo ztraceno, což stvořeno Alan. v. 130; všecko písmo nenie k jinému než... Štít. uč. 59[b] (nč.: nic ve všem písmě není k jinému...); my všichni nebudemy ť přieti Hrad. 86[b] (nč. nikdo z nás nebude přáti); ti všichni neostavili sú mene dobrého DalC 16 (nč. nikdo z nich, t. z knížat po Přemyslovi následujících); skuj mi (kovář zlodějovi) klíčiev desět, aby jim neostál veš svět 131[b] (nč. aby před nimi neobstálo nic na všem světě); král nad králi, jehož sě moci vše nevzdáli AlxV. 966 (nč. jehož moci nic neuniklo); všecka země (sodomská) do dnešnieho dne nenese užitka Štít. Opat. 39; bude-li úmysl zlý, všickni skutkové, ač by v sobě i dobří byli, nebudú dobří ŠtítV. 270 (nč. nijeden skutek nebude dobrý); jeden člověk živ neosta AlxV. 500 (nč. nijeden); ze sta jeden sě nevrátil AlxV. 542; když páni potaz naleznú a vynesú, že by měli (žalobník a žalovaný) o to sědati, tehdy obě straně nemáta v radu otstúpati Řád pz. 11 (nč. žádná z obou stran); o nichž (vašich skutcích) by nikte nevěděl, když by jich kto nepověděl AlxB. 2[b] (nč. kdyby nikdo nepověděl); jehož kto neslýchal AlxV. 143 (nč. nikdo neslýchal); poviemy pět příčin, v nichž nenie kto dlužen druhého tresktati Hug. 310 (nč. není nikdo dlužen); každá věc něčím zaneprážděná nemuož jiné věci přijieti Hug. 277 (nč. žádná věc nemůže); každý člověk (k ničemu) nenie bez božie milosti Štít. Opat. 109 (nč. žádný člověk není...); každý ť nevie svého roka Spor 58 (nč. nikdo, žádný neví); každý, kdo věří ve mne, neumře na věky Evang. Jan. 11, 26 (tak ještě v Bibli vydané 1857); inhed jě (císařovou a Porfyra) taká zarazi vóně i světlosť veliká, jakž jí (jich dvou) síla tak všelika neby, bysta mohla státi, než v úžesti padesta Kat. 142.

Stč. *nejmám všeho* (s kladným výrazem kvantitativním v předmětě, doplňku)... nč. *nemám ničeho*. Doklady: všeho jiného netbaje NRada 1638 (nč. ničeho jiného); netbajě všeho obluda

AlxH. 9, 29 (nč. nižádného, žádného); črt všeho, což dobré jest, nevidí rád Štít. uč. 26^b (nč. ničeho); ktož bude tu piesň pěti, všěch zlých příhod nebude jmieti Hrad. 66^b (nč. žádných); (Alexandr) stáše všie péče nejmaje AlxV. 365 (nč. žádné péče); netbajíc všech ciesařských hróz Kat. 146; ta dva prorádcě ke všěm tu neufásta AlxBM 1, 7 (nč. k nikomu); všemu světu neskryto AlxV. 838 (nč. nikomu na světě); nevinen jsem vším Štít. uč. 82^a (nč. ničím nejsem vinen); buď utěšena, všie radosti nezlišena Kat. 60 (nč. žádné radosti nezbavena); řeč šeředná a nestydatá všem neslušie, a nad to od ženy slyšeti ji ohyzdno Štít. uč. 56^a (nč. nikomu nesluší); nelzě jest těch proměn zbýti každému zde v tomto těle N. Rada 1623 (nč. nikomu nebo žádnému; rkp. B má žádnému); každý vie, že (smrt) každému neotpustí Hug. 137 (nč. nikomu nebo žádnému; v rkp. je korrektura téhož smyslu: „každému“ podloženo tečkami a za tím napsáno „žádnému“); kázánie božie jest, kteréž kolivěk cizie věci nežádati Štít. uč. 60^b (nč. nižádné, žádné); ty chceš tomu bych někomu dal své sbožie? nedám komu! Spor, ČČMus. 1881, 262 (nč. nedám nikomu); rady i jedné nevzemše DalJ. 3; i jednoho neživichu DalJ. 12 (nč. nijednoho, ani jednoho, žádného); (ciesař) neumějieše řéci jednoho slova Kat. 80 (nč. nijednoho, nebo pod.); z pekla nenie vykúpenie i jednomu Štít. uč. 146^b (nč. nijednomu n. p.); pak jeduěch knížek nechce čísti Štít. uč. 6^b (uč. nijedněch n. p.); vidieše, že jedné viny k ňemu nejměli Hrad. 86^b; (Kateřina) nevzlitova rukú obú tepúci sě jima Kat. 40; atd.

Stč. *ve všěch zemiech nenie tajno* (s kladným výrazem kvantitativním v určení příslovkovém) . . . nč. *v nižádné zemi není tajno* (n. v žádné zemi). Doklady: ve všech zemiech tajno nenie, že atd. NRada 40; že ť mi ve všech zemiech nenie rovně Kat. 24; na nich (t. na mistřích v oheň umetaných) na všech nebieše ani rúcho opolelo Kat. 126 (nč. na nikom z nich); často sě to stává, že kdyžto nemáhá hlava, ve všěch údiech statka nenie DalC. 17 (nč. v žádném údě); když hlava neduží, ve všech údech nebývá statka ŠtítV. 52; jakžť hlava nenie zdráva, ve všem člověku nebude statka Štít. Opat. 381; diabel ve všech svých radách neostojí Štít. uč. 66^b (nč. v žádné své radě, v ničem co radí); ve všem světě (nic) se neděje, jediné to co jest (bohem) přikázáno aneb přepuštěno ŠtítH. 191 (nč. nikde na světě); (Maria Mandalena) na jejú obú (t. knížete a kněžny, strojících se na cestu do Říma) ramenú kříž učinila, aby na všiej cěstě diabel jima nemohl přiekaziti Pass. 337 (nč. nikde na celé cestě); ve všiej zemi nevídáno takého hada DalJ. 65 (nč. nikde v celé zemi); nejmějž v obém rozpači AlxŠ. 2^b (nč. v ničem z obého); n'odpočinúce čas všaký AlxH. 2$_b$ (nč. nikdy); ktož panenstvie jednú zbude, věčně jeho nenabude (nč. nikdy, nebo týmž způsobem starým); (sedlka) mně (žákovi) vždy prázdnu jíti nedá Podk., Výb. 1. 910 (nč. nikdy); pak-li vždy nebude chtieti tvá milosť

bez toho býti NRada 98; (prchající) ač sě lekne vody, však vždy nezbýti škody (t. mu jest) AlxV. 1806 (nč. nikdy, nikterak); (Alexandr) ottad pryč obráti vojě nechtě kdy jmieti pokojě AlxV. 2006 (nč. nikdy); jiež (zrady) nelzě zbýti kady AlxBM. 2b (nč. nikady, nijakým způsobem); kdyby slunce ztratilo krásu, ovšem by měsiec krásen nebyl Štít. uč. 55a (*ovšem* m. *o všem* = zcela, úplně, gänzlich; v překladech z lat. = penitus, omnino, utique; kladné stč. měsiec jest ovšem krásen = nč. měsíc jest úplně krásen; záporné stč. měsiec nenie ovšem krásen = nč. měsíc není nijak krásen, v ničem krásen a p.; kladné *ovšem* udrželo se také v záporu, ale tu setřen jest s něho význam starý a vtištěn mu význam jiný = freilich; význam tento pak rozšířil se odtud tou měrou, že význam starý zanikl docela a slovo *ovšem* v pojetí novočeském znamená jenom to co něm. freilich); ovšem nerýte na sě ŠtítV. 68 (t. j. nikterakž neryjte, atp.); jižto nic ovšem nejmějiechu penitus Pror. Jer. 39, 10 (t. j. zcela nic ap.).

Sem patří dále příklady, kde pro zvýšení a sesílení záporu položeno jest stč. vytýkavé *i*, začež v češtině pozdější a nové z pravidla jest záporné *ni, ani;* čeština stará mívá tu tedy způsob I: *i* jeden múdrý *ne*raď sě s cuzími, *i* člověka na hradě *ne*bieše . . ., proti novočeskému způsobu III: *ni* jeden *ne*raď se, *ani* člověka na hradě *ne*bylo. Na př. i jeden múdrý neraď sě s cizími DalJ. 4; i jedna žena mužem jista nebieše DalJ. 2; rady i jedné nevzemše DalJ. 3; i jednoho neživichu DalJ. 12; i jednoho nenie bezpečenstvie Túl. 30b; neby i jedněch nedostatków Hrad 16b; z pekla nenie vykúpenie i jednomu Štít. uč. 146b; mezi nima (manžely) i jedné přiekazy nenie Štít. uč. 55a; nejsem ť i jeden mistr Štít. uč. 158b; těm, ktož poslední núzi trpie (skonávají), neslušie umřieti dáti pro i jednoho, jenž netrpí poslednie núze tamt. 141a; z úst šeředných nenie vzácna i chvála božie ŠtítV. 64; i mlazší i starší nebude, by v nich (knihách) nemohl krátiti chvíle Štít. uč. 6b; smrť někdy i posla svého (t. nemoc) nepošlíc sama buchne z nedojiepie tamt. 152a; (lodí) přejde přes vodu, jež (že) i sledu neostane tamt. 150b; aby mu i krópě vody nepodali Krist. 77b; jemu i kúska chleba nepodali ML. 90a; metla bieše suchá, i kóry na sobě nejmieše ML. 43b; neulevím ť i kroše Hrad. 128b; Němci stáchu i slova nepromluviece Hrad. 25b; Margaretě za věno nedachu i lúči DalC. 91; (sv. Benedikt) i rafijky své vlastnie nedá jmieti Štít. uč. 74a; však i člověka na hradě nebieše DalJ. 38; nechtěj i vrahu téj škodě Hrad. 104a; že by i v manželství neskryl sě té práce Štít. uč. 43b; (sv. Pavel) libosti též i na chvilku nepovolil ŠtítV. 135; o turnejích vědě, ež ta škodná kratochvíl nemá slúti i kratochvíl Štít. uč. 91b; (Vršovici) i přimluviti sě nesmiechu DalH. 40; mníškové zelíce za obyčěj jědiechu; masa, sýra, vajec i jmenovati nechtiechu DalJ. 37.; atd., v příkladech velmi hojných, jichžto některé druhy budou uvedeny ještě doleji.

§. 9.
Zbylé archaismy.

V záporu tuto v §. 8. ukazovaném jeví se odchylka od obecného zvyku slovanského nejpatrnější. V jazyce nynějším ve všech příkladech uvedených žádali bychom vedlé *ne-* ještě negace kvantitativní, a podobně v jazycích slovanských jiných. Stčeské *vše nebylo ztraceno, ve všěch zemiech nenie tajno* atd. jenom s jiným větným přízvukem a jiným významem mohlo by býti i větou novočeskou, totiž: *všè nĕbylo* ztraceno (ale jen něco), ve *všèch* zemích tajno *nĕní* (jen v některých); s přízvukem a významem obyčejným nejsou ty věty v jazyce nynějším možny. Jenom několik archaismů zachovalo se ve způsobu starém. Především jsou to věty se slovesem *nechati*. Sloveso toto je vlastně ne-chajati = non curare, stsrb. i novosrb. hajati curare (v. Mikl. Lex. a Vuk Rječ.), a je tedy slovesem záporným a synonymem s *ne-dbati*. Mělo by se tedy říkati *nechám ničeho* jako *nedbám ničeho;* ale říká se *nechám všeho;* t. j. zůstal tu starobylý způsob I a neustoupil způsobu III později zobecnělému, a to proto, poněvadž kladné *cháti* v jazyce dávno bylo zaniklo, nebylo tedy opposita k *nechati*, zapomínalo a zapomnělo se, že *nechati* je záporné, ano bráno za kladné, a následkem tohoto pojetí nemohla změna, která změnila větu *netbaju všeho* v *nedbám ničeho*, stihnouti i větu *nechaju všeho, nechám všeho.* Taktéž zbytkem způsobu I a svědectvím starobylosti jeho proti zobecnělému způsobu III jest vazba *nenáviděti všech*, nenáviděl si všech ŽWittb. 5, 7; kladné *náviděti* amare jen zřídka se vyskýtalo, proto zdálo se *nenáviděti* odisse býti kladným a tím pojetím zachován mu starý způsob negace *nenáviděti všech.* Ale někdy přece proniklo vědomí, že *nenáviděti* je sloveso záporné a že mu sluší způsob III; tak v Jungm. s. v. čte se doklad z Bible Kral.: jakož zjevného tak *ani* tajného modlářství bůh *ne*návidí (vedlé *ani* je v závorkách *i;* opravovatel nesouhlasil s vazbou, ve které *nenáviděti* se cítilo ještě jako sloveso záporné). Jiné konečně zbytky způsobu tohoto máme ve rčeních, trvám obecně běžných: *věčně* se nevrátím m. nikdy na věky se nevrátím; *celé léto* nepršelo m. nikdy v celém létě; *i* syn nechtěl otci pomoci (nebo: *též* syn . . ., *také* syn . .) m. ani syn; a také záporné věty s kladným *ovšem*, o nichž nahoře byla řeč, patří ke zbytkům těmto.

§. 10.
Způsob II: zápor děje se slovcem *ni* samotným (bez *ne*).

Způsob tento vyskýtá se:

a) při výrazích jednotlivých mimo větu, na př. *nikto, ničso (nic)* . . ., *nikdy, nikde, nikam* . . ., *nijeden, nižádný* . . ., *nijaký, nijak* . . ., *nikaký, nikako* . . ., *nikterý* . . . atp.;

b) při popírání věty předcházející, tázací nebo jisticí, na př. stb. byšę li dobrějši? ni! .. oni glagolaachą: ni! (Mikl. Lex. a Synt. 185); v češtině pouhé *ni* v tomto případě nebývá, ale bývá tu sesílené *ni-koli(v)*, na př. je práce hotova? nikoliv! Us.; — zápor jest kvantitativní, popírá se do minima, že by kladný obsah věty předcházející se potvrzoval se strany žádaných případův a dokladův, a popírá se to slovem *ni*, *nikoli* všeobecně, t. j. pro všecky strany, na kterých by se šíření kvantitativní jeviti mohlo; záporem takovým podtíná a podvrací se ovšem i quale věty kladné, a záporné *ni*, *nikoli* popírá tedy výrok věty předcházející kvantitativně a následkem toho i kvalitativně;

c) v záporné větě, na př. stč. nic mi jest známo AlxV. 1163.

Také při způsobu tomto má jazyk staročeský, ve shodě s jinými jazyky staroslovanskými, mnohé zvláštnosti, ode kterých později se ustupuje; a sice shledáváme i zde, jako nahoře při *ne*, zejména: že ve staré češtině slovce *ni* mívá místo jiné nežli v nové, a že čeština stará mívá často zápor způsobu tohoto, kde jazyk nový žádá způsobu III. O tom zde výklad zevrubnější.

§. 11.

Ve staré češtině slovce *ni* mívá místo jiné, nežli v češtině nové.

Zejména to bývá v těch případech, kde se jím popírá pojem vyjádřený výrazem předložkovým: proti kladnému *v čem*... jest záporné stč. *ni-v-čem*, s opakováním předložky *v-ni-v-čem*, nč. *v ničem*, atp. Ve stč. *ničso* (vlastněji *ni čso*) znamenal a cítil se ještě význam vlastní nec quidquam, proto i v pádech předdložkových znamenalo se, že pád se předložkou činí pojem jeden, a kladlo se *ni* před výraz celý; ale časem klesá *ničso* atd. na význam jednoduchý „nihil", klesnutím takovým zapomíná se, že *ni čso* jest výraz složitý, béře se za slovo nedílné a v pádě předložkovém klade se předložka před spojené *nic*. Zdá se tedy na pohled, že ve staré češtině složenina *ničso* předložkou se roztrhuje; vlastně pak děje se odchylka v jazyce pozdějším, spřahují se totiž slova dvě *ni čso* v jedno *ničso* (*ničse*, *nice*, *nic*), spřeženina béře se za kompositum nedílné a předložka klade se před ně. Na př. wnywczem na světě Štít. ř. 115[b]; wnywczem takovém Štít. ř. 86[a]; wnywczem Pass. 294 a j.; všecko ni zaſby nejměl (t. j. ni za č, = za nic..) Túl. 33[a]; wnywecz Štít. uč. 43[b]; (neotstupuj mne) až nydokudz ŽWittb. 118, 8; atp. Dosud udrželo se v jazyce spisovném *v-ni-ve-č*, kroupy osení v niveč obrátily Kram. Jungm.

§. 12.

Ve staré češtině často bývá způsob II (samotno *ni*), kde zvyk novočeský žádá způsobu III (*ni-*, a při tom i *ne*).

Příklady, které sem patří, seřadíme opět podlé jich příbuznosti.

Staročesky *nic mi jest známo, nic prospěje nepřietel* (*ni* jest ve větě jen jednou, a to při podmětě nebo při některém výraze rozvíjecím) . . . nč. *nic mi není známo, nic neprospěje nepřítel.* Doklady: nic mi jest známo AlxV. 1163; na niežto (dsce) nic psáno.. jest Tkadl. 1, 82; nikte jeho oblúditi moci bude Pass. 10; ni jeden hrad (jest) tak.. AlxM. 1ª; ný ieden z toho krajě byl... LMar. 10; že tu živ nijeden osta AlxV. 2075; ani ty sě bojíš boha Ans. 4; nic prospěje nepřietel ŽKlem. 71ª; kdež nic protivného bude trpěti Alb. 82ª; vyrytinu k ničemúž užitečnú Pror. 35ᵇ; jenž nižádnú radú.. mohú ot svého úmysla ottaženi býti Hug. 408; at nikdy zapomanú ľudu mého ne quando obliviscantur ŽWittb. 58, 12; jehožto on nikakž učiniti moci bude Pass. 80; nikakž jeho s kříže snieti možiechu Pass. 15; ten nikakž k věčnému životu.. má čáky NRada 1157; s tiem ani pokrmu beřte ŠtítV. 56.

Stč. *každá nečistota aniž buď jmenována mezi vámi* Hug. 26, nč. žádná nečistota ani jmenována nebuď...; tu kromě toho, že je způsob II za nč. III, ještě ta zvláštnost jest, že ve větě smyslu záporného jest ve staré češtině výraz kvantitativní kladný za nč. záporný, stč. *každá* nečistota za nč. *žádná* nečistota.

Když členové souřadní se popírají opakovaným *ni — ni*, bývá vedlé toho v češtině nové ještě negace kvalitativní, v češtině staré pak z pravidla nebývá. Doklady: ani vazba ani smrt mohly změniti mysl jeho Mudr. (1475) (nč. ani vazba ani smrt nemohly..); ani toho jistím, ani odmlúvám ŠtítV. 108 (nč. ani nejistím ani neodmlouvám); ani vědě co to jest, ani toho učiniti mohu Pass. 359; ani sě budu tvým bohóm modliti, ani budu cizí nečistotú pohaňena Pass. 104; ani pichu ani jéchu Trist. 94; o nížto (radosti) ani čtla ani slýchala Kat. 60; ani je oko vídalo, ani je ucho slýchalo, co je buoh útěchy připravil ŠtítV. 106; an (mládček) sě ani učí ani sě k čemu vede Krist. 31ª; ani bude ni jest byla (taková) zbitých síla AlxV. 1769; ani jest buoh, ani jest čemu sě modliti, ani jest od které moci vyššie předjednánie Pass. 291; ani železa ani mědi mějiechu Alxp. 95; ni o čsti ni o bozě tbajúce AlxBM. 1ª; zapověděv, aby jiej ani píti ani jiesti dali Pass. 20; (sukně) ani tkána ani šita bieše Hrad. 89ᵇ; ani živa ani umrúci otlúčím sě Hrad. 38ᵇ; neb jest ani opraveno, ani mnú vydáno Všehrd (1515); že by ani žádal bohat býti ani krásen ŠtítV. 30; ani prosta ani svázána mě vésti moci budete Pass. 361; atd., příklady jsou velmi hojné. Podobně jinde ve slovanštině: stb. ni mene vêste ni otьca mojego, srb. ni mogosmo niti pomogosmo, rus. bezumnychъ ni orjutъ ni sêjutъ, pol. kiedy mu ni do ziemi będzie ni do nieba, atp., Miklosich Neg. 353—354.

Stč. *hledáš ni(ž) nalezneš*, t. j. přísudek je dvojitý a člen jeho jeden, nejčastěji prvý, jest kladný. V tom případě způsob

starý zůstává, záporné slovce vyskýtá se tu však ve formě ustálené *a-ni-ž*; vyvinulť se časem rozdíl u významu, že jest *aniž* = neque, *ani* = ne quidem. Doklady: hledáš jeho niž nalezneš Hrad. 32[a]; hledám niž naleznu Hrad. 37[a]; oči vždy slzy prolévajte ni plakati přěstávajte Hrad. 37[b]; (Alexandr) když ty řěči vzvědě, ni sě s kým potáza, inhed rozkáza AlxV. 416; zlámaju jě ni moci budú státi nec poterunt stare ŽWittb. 17, 39; volali jsú ni byl, kto by spasena (sic) jě učinil nec erat qui ŽWittb. 17, 42; ni jest kto sě skryje ot horkosti jeho nec est qui se abscondat ŽWittb. 18, 7; (pokoj) dráh jest ani má cěny NRada 811; tak i v době pozdější: varuj se smiechu ani přijímaj řeč všetečnú (Písecký 1512); a tak vyslovily by se tytéž věty i novočesky: oči slzy prolévejte aniž plakati přestávejte, Alexandr rozkázal aniž se s kým potázal, pokoj jest dráh aniž má ceny, atd.

Stč. *nejedl ni pil, nejmě dcery ni syna, oko je nevídalo ani ucho slýchalo* atp., t. j. ze členů souřadných prvý popírá se slovcem *ne*, ostatní pak samým *ni* a tedy způsobem II; v češtině nové je tu buď týž způsob (s *ani, aniž*), nebo způsob III (*ani — ne*). Doklady: jenž na sě nepomní ani tbá milosti božie Jid. 119 (nč. aniž dbá, nebo: ani nedbá); ten sě nehněvá a ni družcě k tomu (hněvu) přivede Alb. 11[b] (nč. aniž přivede, ani nepřivede); by ho na darmo nezvala ni na prázno pracovala Kat. 20; když již nelzě zbýti zlého ni sě móž státi jiného AlxV. 1723; ptáci nesejí ani žnou NZák. Kral. 17[a]; ž' nám nedáš dcerky ni (rkp. ný) syna LMar. 27 (nč. ani syna); — oko je nevídalo ani ucho slýchalo ani je člověku na srdce vstupovalo, co je buoh připravil těm, kteříž milují jeho ŠtítV. 109 (nč. aniž ucho slýchalo, ani ucho neslýchalo).

Stč. *človĕk dĕtí ni domu zpomĕne* t. j. jsou dva členové souřadní, druhý z nich má při sobě *ni* a sloveso kladné, tedy způsob II; člen prvý výrazem zvláštním popřen není a zápornost vztahuje se i na něj jenom smyslem. V češtině nové je za to způsob III, anebo I spolu se III. Doklady: (člověk) dětí ni domu spomene AlxV. 597 (nč. nezpomene ani dětí ani domu, nezpomene dětí ani domu); sobě ni nám odpočine AlxH. 10, 8; dne ni noci přěstanúce AlxH. 8, 37; na hřiech ani hanbu tbaje NRada 1129.

§. 13.

Staročeské *nie*.

Zde jest místo pro poznámku o stč. *nie*, ke které nahoře §. 4, 3 bylo odkázáno. Slovce toto, psáno *nye*, jest mi známo v následujících příkladech (vesměs u Štítného, a to jeden ze Štít. ř., ostatní ze Štít. uč.): a veď nekaždý ť, nye zijelo kto i z nábožných bude takým ohňem plápolati Štít ř. 193[b]; — Tak řkú ti hřiešní, když s toho súdu do pekla pojdú, nye i na súdu

jsúc své peklo ponesú s sebú Štít. uč. 16ª; — Také ť jest buoh té nečistoty, ješto odjímá panenskú celost, v nebesiech nechtiel jmieti.. Nye v ráji nechtěl jest buoh té nečistotě tamt. 42ª; — A také protiv tomu nemluví kostel, nye má za to, že Josef pěstún také jest panenské čistoty byl tamt. 42ª; — Vidáme často, že (vdovy) s dobrým statkem jdúc za druhé muže, bývají v hoři i mužie jim nepomohú. Nye, skrze muže bývají v hoři tamt. 49ª; — nic jim to nebude užitečno, ač s těmi v pekle budú, s nimiž sú hřešili. Nye hóře jim bude, že zvláště budú se proto mrzeti, že jeden pro druhého tak hoře došel tamt. 112ᵇ; — Hlédaj, svatý Jan křstitel kaký byl svatý, avšak umřev nemohl do nebes. Nye by byla umřela svatá královna matka božie dřéve než jest Kristus dal své tělo v oběť, nebyla by mohla viděti boha tamt. 116ᵇ; — byl-li by kto poprzňen té noci přeludem tělesným, nye, ač by i bez hřiecha ta poskvrna přišla náhodú, já nerazi přistúpiti k té svátosti (t. j. ku přijímání) tamt. 123ᵇ; — Třetie má zpověď býti jen proto, aby buoh odpustil. Nye aby kněz odpustil boží mocí ty hřiechy tamt. 135ᵇ; — pak bude bóh mstíti a snad tieže, nye bez snadu tieže tamt. 146ª; — Není jí (smrti) mrzek starý a nad mladým se také neslituje. Nye pravdu řkúc, velím jich potře dřéve než dojdú starosti tamt. 150ª; — Právě jako by některý hospodář bohobojný jměl sluhu nebohobojného a když by kázal jemu, aby rozdal almužnu, pro to li by ta almužna nebyla vzácná, že ji rozdává zlý sluha? Nye věru nic! poňovadž dobrý přikázal ji dávati úmyslem dobrým, z toho úmysla dobrého vždy je vzácna tamt. 157ª; — Druzí pak (mnichové) menší, ještо nemají náděje, by k úřadóm přišli, také hromazdie, aby měli co propiti a přiezní leckakýchs sobě dobývati. Nye brž snad proto zajdú v ty marnosti, že jsú nachovali peněz tamt. 74ᵇ; — sluhy neb rytieřstvo pomáhajíc jemu (svému pánu ve válce) nebudú křivi, nye brž křivi by byli nepomáhajíc jemu tamt. 92ᵇ; — aby srdce mohlo obmysliti, nye brž jakž takž pomysliti jeho převeliké dóstojenstvie tamt. 104ª (obmysliti = cele pochopiti, oppos. proti „jakž takž pomysliti"); — Neb ač jest zlý kněz, ale kostel jest svatý a on jako sluha kostelní obětuje tu oběť kostelním přikázáním; nye brž samého boha přikázáním tamt. 156ᵇ. Ku příkladům těm připomenouti jest, že ve Štít. ř. a ve Štít. uč. psané *nye* nemůže se čísti *ný-* nebo *ni-*, nýbrž jenom *ňe*, nebo *ně* neb *nie*. Jedno z těchto čtení máme vybrati. Pro *ňe*, stb. *ňe, není pravděpodobnosti. Zbývá nám tedy volba mezi krátkým *ně* a dlouhým *nie*. Volba jest nejista. Volím dlouhé *nie* pro rozdíl od *ně-* v *ně*kto, *ně*kdy atp. (ačkoliv i toto bývá psáno dlouze: nijekdy Alxp. 14, nijekoliko tamt. 8, nijektery tamt. 65, nijekomu tamt. 46, nijeiaké kořenie tamt. 2 a j., avšak Alxp. není text v této příčině dosti přísný), a připomínám ještě, že jiný, musejní rukopis má *nee*, kde Štít. uč. má *nye*, v. Štít. Erb. 324.

Jde o význam tohoto slovce.

U většině příkladův uvedených dostali bychom smysl dobrý, kdybychom za *nie* položili slovce významu adversativního positivního, a podlé toho mohlo by se zdáti, že *nie* jest = immo, ba právě, ba naopak, či spíše atp. Avšak výkladu takovému protiví se příklad náš první: „ne každý ť, nye zijelo kto i z nábožných bude takým ohněm plápolati“ (Štít. ř. 193ᵇ); zde je zřejmo, že „nye“ má význam negativní. A poněvadž týž význam (negativní, a při tom adversativní) hodí se i do příkladův ostatních, proto beru *nie* za slovce záporné.

Další otázka jest: jaký je zápor v *nie*, kvalitativní (= ne), či kvantitativní (= ni)? U příkladech nahoře uvedených vyjdeme jak tak s výkladem obojím, *nie* jeví se tu u významu obojakém. Ale významem vlastním a původním je trvám přece jen zápor kvantitativní, poněvadž u příkladech uvedených výklad ze záporu kvalitativního jen potud se hodí, pokud i *ni*, *ni*koli atp. popírají též kvalitu. Na př. ve větě prvé „ne každý, nye zijelo kto bude plápolati“ (Štít. ř. 193ᵇ) jest „ne každý, nye zijelo kto“ = „ne každý, *ni* mnohý“ (zijelo kto = mnoho který, oppos. málo kto, málo který); „. . . . *ni* mnohý“ je pro praxi ovšem tolikéž co „nemnohý“, avšak zápor v *ni* není proto kvalitativní (= *ne*); zápor kvalitativní, který se zde znamená, jest jen nepřímá konsekvence, která z popření kvantitativního vyplývá, a kdybych kladl proto *nie* = *ne*, soudil bych jen podlé významu nepřímého. Podobně i v příkladech ostatních mohu položiti kvalitativní *ne* za *nie* jen potud, pokud i *nikoli*. A v tom jest trvám svědectví bezpečné, že *nie* znamenalo zápor vlastně kvantitativní.

Původ slovce toho není znám. Snad jest to hlásková obměna z *ni*; výrazy adverbialní měnívají se způsobem zvláštním a jinde, na př. u tvarů flektovaných neobvyklým. Snad stala se tu obměna hlásková vlivem německým; srov. starohoněm. ni ëo, nio, nêo, středohoněm. nie = nikdy, nikoliv (v. Hahn, mhd. Gramm.[3] §. 444). Při tom je pozoruhodno, že i obě nářečí lužická mají výrazy střídné: hluž. *nje* a dluž. *nê* (= nikoliv, něm. nein), rozdílné od záporu kvalitativního za *ne*, něm. *nicht*, který zní hluž. *ňe* a dluž. *ňe* nebo *ňa* (Miklosich Gramm. 4. 185).

§. 14.

Způsob III: zápor děje se slovci *ne* a *ni* pospolu.

1. Způsobem tímto popírá se quale (skrze *ne*) i quantum (skrze *ni*); to z výkladů předcházejících samo se vysvětluje.

2. Způsobem tímto mnohdy nejen se popírá, ale nad to klade se i opak (skrze *ne*). Na př. ve větě „neradím nikomu zavazovati se sliby“ není význam jen záporný (neradím = zdržuji se razení), nýbrž i opakokladný (= radím, aby se nikdo sliby nezavazoval).

3. Zápory *ne* a *ni* se ruší, když se obsáhají. Na př. ve výrazích jednotlivých mimo větu: *nenic* nonnihil = něco; *ni*jeden *ne*katolík = vesměs katolíci. Ve větě pak může se někdy pomocí přízvuku větného sestrojiti spojení takové, že *ne* a *ni* se obsáhají a ruší; na př. když proti výroku „*ni*kdo tu *ne*byl" nemo aderat namítne se: „*ni*kdo tu *ně*byl", s důrazem zvláštním na *ne*-, a s významem = nemo non aderat. Všelikých však příkladů těchto a takových, kde by se zápory *ne* a *ni* rušily, velice jest po řídku, a na všech viděti jest schválnost a strojenost k tomu čelící, aby se *ne* a *ni* obsáhaly. Z pravidla však zápory *ne* a *ni* se neruší. Jest to zvláštnost jazyků slovanských, mající podoby tu a tam i v jazycích jiných, kde též slovce záporná se hromadí a přece se neruší. Zvláštnost tato rozmanitě se vykládala. Seznam výkladů takových podává Miklosich, Neg. 360 a Synt. 192: negace prvá prý ohlašuje, že přijde věta negativní; negace druhá prý obnovuje v paměti prvou; negace opakuje se prý pleonasticky a pleonasmus se usazuje; při nihil video jest prý i děj vlastně non video; atd. Podlé jiného zase mínění při záporném přísudku prý popírají se spolu všickni členové věty „alle (Satzglieder) finden nicht statt, weil das Praedicat nicht stattfindet" Koch, Histor. Gramm. der engl. Spr. II² §. 582. Vyvrátiti tyto výklady bylo by snadno, ale nechceme se tím zde zabývati. Nám z toho, co jsme dosud o negaci si vyložili, podává se i výklad pro zvláštnost tuto: zápory *ne* a *ni* z pravidla se neruší, poněvadž se neobsáhají, a z pravidla (t. mimo několik příkladů nahoře dotčených a schválně strojených) se neobsáhají, poněvadž jsou disparatní, ješto prvým popírá se kvalita, druhým kvantita. Neruší se ani spojené a hromaděné *ni*, na př. *ni*kak já *ni*kdy nepójdu za muž Kat. 22; každé ovšem popírá kvantitu, ale každé v jiném smyslu (*nikak* — co do způsobu, *nikdy* — co do času), a jsou to tedy opět zápory disparatní, nemohou se obsáhati a proto se i neruší. A nejen že se neruší vespolek *ni* a *ni*, *ni* a *ne*, nýbrž i sesilují se.

Způsob tento vyskýtá se

a) při výrazích jednotlivých a mimo větu, na př. *nenic*, kdež *ne* a *ni* se ruší;

b) v záporné větě, a to z pravidla nebo často v češtině nové i staré a ve slovanštině veškeré tam, kde vedlé záporného slovesa jest u podmětě nebo v některém členu rozvíjecím (v předmětě, doplňku, přívlastku, příslovkovém určení) výraz významu kvantitativního; způsob I nebo II bývá tu mnohdy ovšem také, zvláště v jazyce starém, jak bylo ukazováno nahoře, ale většinou, hledíme-li ku případům všem, bývá zde způsob III. Příkladů není mnoho třeba: ničímž zlým nevinný (jest) Hrad. 54ᵃ; to je nikdy neslýcháno Pass. 51; nikte ne vie AlxBM. 1ᵃ; nem jest nelzě nikame AlxBM. 1ᵇ; již bě trub nic neslyšěti AlxV. 1536; jakž mi sě nezdá nikake AlxV. 891; zlí ničs nejmajú na nebu

Túl. 12^b; netbaj nice na to Jid. 109; nižádný úraz nýnie (nenie) nalezen na ňem Pror. 117^b; ani otec ani matka nebývá při křtu ŠtítV. 314; ani boha ani lidí se nebojí Trist. 115; sprostný člověk ani ústy ani skutky nikomu neuškodí Alb. 30^b; já ani strýci moji nikdy smy k tomu nezváni NRada 998; nikdy nižádné zlosti neučinil Trist. 4; z ničehéhož sem tebe nikdy nevinil Trist. 22; atd. Příklady z jiných jazyků slovanských v. u Miklosiche Neg. 352—354 a 356—361.

Věty *ničehož mi sě nedostane* atp. mají význam jiný v jazyce nynějším a jiný ve starém. Nyní rozumíme jim podlé způsobu III, ničeho se mi nedostane = nichts wird mir zu theil werden. Ale v češtině staré, kdy podlé způsobu druhého se říkalo *všeho mi sě nedostane* = omnia mihi deerunt, znamenalo *ničehož mi sě nedostane* = nihil mihi deerit; na př. ničehož mi sě nedostane ŽWittb. 22, 1 a ŽPod. tamt.; podobně staropolsky v Žalt. Florianském tamt.: niczs mi nedostone (sic), Vulg. nihil mihi deerit; v ňemž (v bohu) sě ničse nedostává, ale všeho mu zóstává Kat. 116; (ve vlastech asijských) jest bohatstvo všaké. ., nic sě v nich nedostává, jímž živa člověčie hlava AlxV. 618.

§. 15.

Zápor se sesiluje.

Sesílen jest zápor ve způsobu III proti I a II, v *nikto nevie* proti *člověk nevie* a *nikto vie*. Ale i mimo to jsou ještě jiné způsoby sesilovací.

Především stupňování záporu opakováním, násobením a stupňováním záporných výrazů; na př. *ne a ne! nechtěl a nechtěl! nic a nic! nikdo a nikdo! nikde nic! pranikdo, zhola nikdo, zhola nic, na prosto nic, pranic, prachnic* atd.

Jiný způsob sesilování v tom záleží, že z celku, který má býti popřen, vyjme se nějaký dílec ceny minimalní a ten se popírá (srov. Miklosich, Neg. 361); minimalnost jeví se buď v nepatrnosti naprosté, buď v nedůležitosti jen poměrné. Dílec ten vytkne se zvláště přízvukem větným a často též vytýkavým *i*. Jest to dílec z celku kterýkoliv a minimalní, popřením pak jeho, t. j. popřením dílce, jímž rozuměti se může dílec kterýkoliv a všeliký, popírá se do minima i celek. Výraz takový ve kterémkoli členu věty býti může. Na př. ze sta *jeden* sě nevrátil AlxV. 542 (s přízvukem hlavním na *jèden*; jiné bylo by: ze sta *jeden* se *nè*vrátil t. j. 1% bylo těch, kteří se nevrátili); jeden člověk živ neosta AlxV. 500; (ciesař) neumějieše řeci jednoho slova Kat. 80; že sú ho (židé Ježíše) pro závisť jěli a jedné viny k ňemu nejměli Hrad. 86^b; (Kateřina) jeho řeči *za vlas* nerozumějieše Kat. 32; nechybila za vlásek tamt. 196; (Kateřina) sě nesmúti za jeden vlas tamt. 88; buoh jest v i jednéj vině nikdy nebyl za žádný vlas tamt. 104; těch novin

nezjevi za žádný vlásek tamt. 54; ty jenž svéj pomoci nikdy neodpovieš vlasem tamt. 160; nevyplatímy toho vlasem DalHr. 3; jakž sě tu nesta za vlas to AlxBM. 2ª: ta ť (škoda) za vlas nýnie (nenie) škodna NRada 1801; *i jeden* z nich nenie dřév ani posléz Alb. 48ª; i jeden múdrý neraď se s cizími DalJ. 4; tehdy i jedna žena mužem jista nebieše DalJ. 2; súdcě i jednoho nejmějiechu DalJ. 2; i jednoho nenie bezpečenstvie Túl. 30ᵇ; že nedbal i jeduěch vojen AlxV. 952: z pekla nenie vykúpenie i jednomu Štít. uč. 146ᵇ (atd., příklady s *i jeden* velmi jsou hojné); *i mlazší i starší* nebude by ť v nich (knihách) nemohl krátiti chvíle Štít. uč. 6ᵇ (z celku „všech" vyňat a vytknut jest jednou „mlazší" a pak „starší", tedy dva dílce minimalní, ale každý z jiného konce); Margaretě za věno nedachu *i lúči* DalC. 91; neodpovědě *i slova* DalJ. 45; i slova nepromluviece Hrad. 25ᵇ; o zlých pak *i řěči* nenie NRada 2077; *i člověka* na něm (na hradě) nebieše DalJ. 38; *i sledu* (po lodí plovoucí) neostane Štít. uč. 150ᵇ; nikde jemu *i kúska* chleba nepodali ML. 90ª; aby mu *i krópě* vody nepodali Krist. 77ᵇ; neulevímť *i krošě* Hrad. 128ᵇ; (sv. Benedicht) *i rafíjky* své vlastnie nedá jmieti Štít. uč 74ª; nechtěj *i vrahu* téj škodě Hrad. 104ª (cena minimalní záleží v poměrné nedůležitosti); tuž pak dařil všecky jiné až *i třpaslka* nemine Tand. 78; hodné ť jest (pro vdovu), nebývati samé rádu *i v kostele* Štít. uč. 50ª; (sv. Pavel) libosti téj *i na chvilku* nepovolil ŠtítV. 135; tato zvěř sě *i nestydí* svú zlostí ŠtítV. 159; tě hrdině (t. Jan z Strážě a Jindřich z Lipé) *i páchnúti* jim (Švábům) nedadiesta DalJ. 97; mníškové (postíce se) masa *i jmenovati* nechtiechu DalJ. 37; Vršovici to (mučení svých přátel) vidiechu, *i přimluviti sě* nesmiechu DalJ. 48; jeho (poradci) Ježíš *jmenovati i nechtěl* Pass. 286; atd. Zápor v příkladech těchto jest způsobu I; novočesky položili bychom za něj častěji způsob III: nijeden se nevrátil, nerozuměla řeči ani za vlas, ani člověka tam nebylo, neulevím ani kroše, masa nechtěli ani jmenovati atd. Podlé toho pak patří sem také obvyklé nyní výrazy sesilovací: ani na krok, ani za mák, ani zbla atp., výrazy hojné a rozmanité. Podobně ve slovanských jazycích jiných; o tom viz Miklosich, Neg. 361—365 a Synt. 193—195, kde spolu ukázány jsou hojné analogie z jazyků jiných.

§. 16.

žádný, žádúcí.

Chci ohledati nejprve význam těchto slov a pak vysvětliti jeho původ.

Význam stčeského *žádný* jest *desiderabilis, optatus, quilibet.* Na př. práva žádnějšie nad zlato desiderabilia ŽWittb. 18, 11; dám tobě zemi žádnú terram desiderabilem Pror. Jer. 3, 19: všecky žádné věci naše omnia desiderabilia nostra Pror.

Isa 64, 11; žádný synu LAl. e, žádný mistře Mart. 207; pastýři to dietě žádné ohlédachu ML. 46[a]; jiej (Marii) svět žáden nenie Hrad. 34[b]; (lhář) hoří jest než i žádný zloděj quilibet maleficus Alb. 23. műdrosť jest dražši než i žádné sbožie tamt. atd. Týž význam má také *žádúcí*. Na př. země žádúcie terra desiderabilis ŽWittb. 102, 24; anjelský králju žádúcí Mart. 239; uzřju syna žádúcieho LAl. e; atp.

žádný, *žádúcí* béře se k sesílení záporu, a to ve způsobu I a III.

Ve způsobu I, s vytýkavým *i*, *i žádný*. Na př. i žádný nemóž otpustiti hřiechóv, doslovně: et quilibet non potest dimittere peccata Alb. 49[a], v *i žádný nemóž* et quilibet non potest je zápor silnější, nežli na př. ve větě, která by se sem náhradou položiti mohla: *člověk nemóž;* i žádný nebude záviděti Alb. 82[a]; aby i žádný do božie sě milosti nerozpakoval Pass. 125; nemá se i žádný tak poddati práci, by . . Štít. uč. 52[a]; i za žádného nepójdu muže Kat. 20; aby i žádnému neškodil Alb. 30[a]; jich (kol na mučidle) i žádúcé póla pohromadě neosta Kat. 162; i žádúciej odpěry nemohl mieti Kat. 126; aby též panny nedávala i žádúciemu jinému Kat. 12.

Ve způsobu III. Na př. (ty) neměl by nade mnú ni žádné moci byť nebylo se svrchku dáno ML. 103[b]; vietr jehož ni žádný nevidí Apoll. 150[b]; atd., v jazyce starším zřídka, v pozdějším často.

i žádný znamená doslovně = et desideratus, et quilibet, *ni-žádný* pak = nec desideratus, nec quilibet, ne ullus quidem; ale ne ullus quidem je pro skutečnost tolikéž co nullus, nemo, a proto *nižádný* znamená dále nullus, nemo. Dále pak věty *i žádný nevie* (způsobu I) a *ni-žádný nevie* (způs. III) jsou ovšem rozdílné syntakticky, ale pro praktickou skutečnost mají platnost stejnou, obě vyslovují totéž lat. (doslov.) quilibet nescit a nemo scit. Pro výroky druhu tohoto, jako je totiž lat. quilibet nescit a nemo scit, šířil se a víc a více vrchu dosahoval způsob III, a to tou měrou, že při výrazích způsobu I, pokud se tradicí udržely, zapomínala a neznamenala se jejich zvláštnost, ta totiž zvláštnost, že jsou způsobu I; ano výrazy tyto pojímány jsou za výrazy obecnějšího způsobu III, a následek toho pojímání byl, že adjektivum *žádný*, *ižádný*, bralo se za týž význam co *nižádný*, že se mu podložil význam nullus, nemo. Tím způsobem a postupem psychologickým vytištěno jest slovo *žádný* z významu svého vlastního, kladného, a vtlačeno do významu záporného, nullus, nemo, a to tak dokonale, že v jazyce pozdějším a novočeském po významu kladném v *žádný* jenom sem tam v dialektech stopa zůstala, na př. těším se na spis Xův jako na žádný masopust, měl se tam jako na žádné svajbě, skákal jako při žádné muzice, houkl na něho jako na žádného pacholka (Us. mor., dosvědčen mi panem F. Bílým).

Vysvětlená právě změna u významu slova *žádný*, ze quilibet v nullus, vykonala se v češtině již v době staré. Svědectvím tomu jsou příklady: (sv. Mikolavš) žáden ot své pěstúny pokrm přijímal Pass. 31; zapověděl, aby jiej i žádné potřěby dali Pass. 54. Věty ty jsou záporné (zápor způsobu II), a výraz záporu nemůže v nich hledán býti ve slově jiném, nežli v *žádný*. Znamenalo tedy již ve XIV stol. *žádný* též nullus. Vedlé toho držel se však ještě dosti dlouho i starý význam kladný, desideratus atd., až pak zanikl, a bylo tedy v oné době staročeské totéž, co na Moravě trvá podlé uvedených dokladů dosud, totiž *žádný* ve významu prvotném quilibet, i ve významu změněném nullus.

Co se tkne původu slova *žádný*, *žádúcí*, jest připomenouti především, že *žádný* s významem nullus nalézá se mimo češtinu též v nářečích lužických, v polštině a v maloruštině, hluž. žadyn, dluž. żeden, pol. żaden, mrus. žadnyj, Miklosich Neg. 341; v polštině je żaden, niżaden dosvědčeno i v památkách starých, na př. nijszadnemv czlowijekowij zlego sza sle nijewraczaijączij bąndcze nulli malum pro malo reddentes, Glossa super epistolas dominicales z pol. XV stol., vyd. Vladisl. Wisłocki 1876 str. 59, żadną miarą v list. z r. 1587 Perwolf Otčetъ 1883 str. 20. Slovo *žádúcí* pak známo jest jenom v češtině. Při hledání původu musí se tedy i k tomu hleděti, aby výklad se shodoval se známými vlastnostmi dotčených jazykův.

Za kořen slova *žádný* (a též *žádúcí*) béře se obyčejně *žend*, stb. žęd, zjevné v žęždati cupere sitire. Mně se podobá, že by jím mohlo býti *žed* (řady *a*), které jest ve stb. žadati desiderare a stč. žáda exspectatio, desiderium (žad- místo žêd-) atd.; ze *žed* mohlo seslabením vzniknouti žьd-, žьdati exspectare, jež přešlo do řady *i*, praes. židą vedlé žьdą a iterat. židati, a podlé toho bylo by *žádný* příbuzno se žьdati, ždáti. Ze *žed* utvořeno starým zdloužením **žêd-*, *žad-*, jako z *tek* — *têk*, *žeg* — *žag* (žáhati, pol. żagiew); na tom pak zakládá se subst. **žada* stč. žáda, a odtud jest adj. **žadьnъ* č. žádný pol. żadny, żaden atd.

Vedlé tohoto *žádný* (= stbulh. *žadьnъ, z koř. žed-) jest jiné *žádný* = cupidus, stb. žędьnъ sitiens, pol. żądny cupidus, acceptus, z koř. žend- stb. žęd-. Na př. žáden byl nasytiti břicho své Bible Kral., chleba žáden byl Velesl., žádnu býti čeho Rosa a j., v Jungm. Sl.; dosud v nářečí podkrkonošském: nejsu tohó žáden = nežádam toho ČČMus. 1864, 251. V kořenech žed a žend ovšem může býti příbuznost.

Zmíníme se zde také o některých starších výkladech slova *žádný*. Miklosich v polském *żad-* místo náležitého *żąd-* viděl překážku proti výkladu ze žęd-, a Semenovič vysvětloval *(ni)žádný* změnami hláskovými z niže-jeden (přechodem že-je v žê, ža); viz Mikl. Neg. 341—342. Jiní vykladatelé uznávali, že *žádný* nullus je slovo totéž co *žádný* desideratus, optatus, desiderabilis; polské pak *żad-* místo *żąd-* vykládali dílem jako oprávněnou od-

chylku hláskovou, dílem jako bohemismus; viz Jungmann Slov. s. v., Kvíčala v Untersuchungen auf dem Gebiete der Pronomina ve víd. Sitzungsber. phil.-hist. Cl. LXV (1870) 151 sl., Jireček v Nákresu §. 384 a ve Zprávách král. česk. Spol. nauk 1883 v rozpravě „jak ve staré češtině latinské nullus a nemo bývalo pronášeno“, a j. Ale šlo tu ještě o výklad stránky významové, o výklad totiž, kterak význam slova *žádný* časem mohl se změniti z optatus, desideratus v nullus. Psychologickou tuto změnu vysvětlil Kvíčala l. c.: „die Schwierigkeit, von der Bedeutung *exoptatus* zu *nullus* zu gelangen, ist... nicht grösser, als die bei der Erklärung der negativen Function der eigentlich positiven Wörter *personne, rien, pas, jamais, kein* u. s. w. Die negative Geltung hat sich eben nicht aus der Bedeutung „exoptatus“ innerlich entwickelt, sondern ursprünglich wurde *žádný* in der ihm eigentlich zukommenden Bedeutung gebraucht und die Negation wurde anderweitig bezeichnet; dann aber übertrug das Sprachgefühl das negative Moment auf *žádný* selbst, wie ein solcher Vorgang eben auch bei den romanischen Wörtern (t. personne atd.) stattfand“ atd.

§. 17.

i kto atp.

Změna významu, vyložená při *žádný* = quilibet — nullus, udála se také jinde, ovšem pořídku. Jsou mi známy tyto příklady: Kdyby vy (ženy) pokorny byly a čisty myslí a postavú, i kto by byl hrd aneb smilen vida ano to jest vám protivno Štít. uč. 57[b]; takový i komu ť dá pokoj ŠtítV. 158; (žáci) i poslednìej dadie kvapa Mast. 187. Jsou to věty záporné, jakož se vidí z kontextu, a sice je tu zápor způsobu II (*nikto vie*). Místo žádaného *ni-kto, ni-komu* a *ni poslednìej* čte se tu však *i kto, i komu* a *i poslednìej*. Výrazy tyto musí míti význam záporný; ale nemají ho vlastně a původně, nýbrž zde vtištěny jsou do něho pojetím nenáležitým. Za větu *nedám pokojě nikomu* (způs. III) mohlo se říci stčesky též *nedám pokojě i komu* (způs. I); pro skutečnost měly obě věty platnost touž, proto braly se i za stejné, a tím pojetím stalo se *i komu* = *nikomu*, *ikto* = *nikto*; když pak *i kto* mělo význam = *nikto*, tedy mohlo se místo *takový nikomu ť dá pokoj* (způs. II) říci také *takový i komu ť dá pokoj*. Podobně *i poslední* v dokladě z Mast. vtlačeno do významu *ni poslední*, atd.

Dotčené právě příklady tu mají zvláštnost, že v nich není ani *ne* ani *ni*, ačkoli jsou to věty záporné. Táž zvláštnost jest u příkladech výše uvedených: (sv. Mikolavš) žáden pokrm přijímal Pass. 31 a zapověděl, aby jiej i žádné potřěby dali Pass. 54. Zvláštnost ta tím se vysvětluje, že jsou to zápory způsobu II a že v nich výrazy *i kto*, *i poslední* a *žádný* pojaty a položeny jsou za výrazy příslušné s *ni-*.

§. 18.

Přízvuk.

Při příležitosti dotýkali jsme se toho, že k významu věty záporné přičiňuje se dílem svým také větný přízvuk. Větu napsanou „*ze sta jeden se nevrátil*" mohu čísti novočesky s větným přízvukem dvojím a také s významem dvojím:

1. ze sta *jèden* se *nèvrátil*, s přízvukem mocnějším na *jè-* a slabším na *nè-*, a s významem = nikdo, ani jeden se nevrátil; anebo

2. ze sta *jèden* se *nèvrátil*, s přízvukem opáčným, a s významem = jen jeden se nevrátil, ostatní vrátili se.

O větném přízvuku staročeském nemáme zpráv, ale musíme předpokládati v něm rozdíl podobný k tomu, jaký jsme právě ukázali na příkladě novočeském, když nalézáme staročeské věty formalně stejné a smyslem rozdílné. Na př. ve Štít. uč. čte se: črt *všeho*, což dobré jest, *nevidí* rád 26b a (bůh) i žádnému *nedal* jest *všeho* 97b. V obou větách je sloveso záporné a při něm týž předmět *všeho*, jsou to tedy věty formalně stejné; ale význam je nestejný: v prvé dali bychom nyní *ničeho* místo *všeho*, v druhé *všeho* by zůstalo; a také v překladě nestejně bychom totéž *všeho* vyjádřili: sieht *nichts* gerne, hat *nicht alles* gegeben. Podlé toho mohla býti tedy i v češtině staré táž některá věta psaná, na př. věta „člověk liknavý *všeho nečiní* rád", a míti význam dvojí: *nic nečiní* rád, anebo: *ne všeho* rád činí; aby pak byl zřetelen význam ten anebo onen, toho v řeči zajisté dosahovalo se rozdílným přízvukem větným, podlé obdoby novočeské asi přízvukem: „člověk všèho nèčiní rád" = nč. nic nečiní rád, a „člověk všèho nèčiní rád" = nč. činí rád něco, ale ne všecko.

§. 19.

Úhrn.

Ze všeho podává se nám následující úhrn.

V jazyce jest negace kvalitativní a kvantitativní; ve formě větné: *člověk nevie* I, a *nikto vie* II.

Původně stačila pro zápor každá z nich sama, stačila negace kvalitativní pro případy své všecky, i pro věty, ve kterých později musí býti negace složitá, jako na př. stč. *každý nevie* nč. nikdo neví; a stačila negace kvantitativní rovněž tak pro všecky případy své, t. j. když ve větě byl výraz kvantitativní a byl záporný, bylo sloveso bez záporu, na př. *nikto vie* atd.

Vedlé toho vyvíjela se a přibyla časem negace složitá (*nikto nevie* III). Vznik a počátek svůj vzala ze snahy, sesíliti negaci jednoduchou. Časem však rozšířila se tou měrou, že usus pozdější v jistých případech ani nedopouští bývalých způsobů prostých (I a II). Změna ta vykonala se záhy; příklady způsobu

nikto vie stb. *nikъto vêstь* atp. vyskytují se jenom v textech starých, příklady pak způsobu *každý nevie* nemo scit nalézají se v hojnosti dostatečné jenom ve staré češtině, vedlé obojich pak vládne již v týchže textech starých také způsob složitý *nikto nevie, nikъto ne vêstь*. V tomto způsobu nově přibylém složeny jsou dva zápory *ne* a *ni*, které jsou disparatní a proto nemohou se obsáhati a rušiti, ale ovšem mohou se sesilovati a vskutku se sesilují.

Když opanoval způsob složitý III (*nikto nevie*), appercipovány jsou do něho věty starého způsobu II *žádný nevie* quilibet nescit atp., touto pak appercepcí zbaveno slovo *žádný* svého významu kladného a vtlačeno ve význam záporný (= nullus); týmž postupem vzato kladné *i kto* za záporné *nikto*, *i-* za *ni-*.

§. 20.

Podoby některých jazyků jiných.

Poměry podobné, jako v negaci slovanské, nalézají se také v některých jazycích jiných. Ukáži toho několik příkladův.

V litevštině*) jsou pro zápor slovce dvě, *ne* a *nei*; místo *nei* bývá obměnou hláskovou *nė*. Obě shodují se se slovanským *ne* a *ni*.

a) *ne* = slov. *ne*. 1. Popírá kvalitativně, na př. nenoriu nechci. 2. Mívá význam opakokladný, na př. nevënas nejeden, non unus sed plures; nedaug nemnoho, málo; sądora svornost, nesądora rozbroj; jis jau nemislyjo iszbegt = nemyslil již, že uteče, t. j. myslil, že neuteče, neunikne; jis nelëpė įeit = nevelel vejíti t. j. velel nevcházeti. 3. Bývá při výrazu tom, jehož týká se zápor obzvláště, na př. nedaug iszmokau nemnoho jsem se učil, ne daug iszmokau ne mnoho-učil jsem se t. neučil jsem se mnoho, daug neiszmokau mnoho neučil jsem se.

b) *nei*, *nė* = slov. *ni*, popírá kvantitativně, na př. nei vënas = ni jeden, žádný; nei joks = nikdo (joks = indefin. kdo, aliquis). Složeniny s *në*-, nëkas = nikdo, nic atp., mají původ snad jiný, ale zápor v nich je kvantitativní.

Způsoby záporu:

I. asz nenoriu nechci.

II. nei matau kopu nei kalnu, ni vidím jesepu (Nehrung) ni hor.

III. asz nëko nematau ničeho nevidím; asz neturiu nei tëvo nei moczutës nemám ni otce ni matičky; jis nei vëno sunaus netur on ni jednoho, žádného syna nemá. Způsob tento je v litevštině tak pravidlem, jako ve slovanštině.

---

*) Srov. Schleicher Lit. Gramm. 325—327; příklady vzaty jsou z téže mluvnice a ze slovníku Nesselmannova.

V němčině jest, pokud nám zde srovnávati jest způsoby její se způsoby nahoře nalezenými, záporné slovce jediné, gotské a starohornoněmecké *ni*. Z něho vyvíjí se později obměnou hláskovou *ne*, a z toho vzniká dále ve střední hornoněmčině *n'* a *en*, oboje původně jen před samohláskou, potom i jinde užíváno. Avšak výrazy tyto jednoduché (ni, ne, n', en) časem zanikly a na jejich místo vstoupily výrazy nové, vzniklé ze spřeženin. Byly totiž v jazyce odevždy vedlé záporných slovcí jednoduchých také výrazy záporné složité; ty pak spřahují se časem a srážejí se ve výrazy nové. Na př. v gotštině byl výraz složitý *ni aiv* (kdež aiv jest akk. substantiva aivs = čas, vzatý za adverbium), za to pak je sthněm. niêo nêo nio, střhněm. nie, nhněm. nie, nunquam; podobně got. *ni vaíhts* (vaíhts = věc), sthněm. niwiht, střhněm. enwiht, niht; sthněm. nêowiht niowiht (m. *ni êo-wiht*) nieht, střhněm. nieht. niht, nhněm. nicht; got. *ni manna*, sthněm. nioman (m. *ni êo-man*), střhněm. nieman, nhněm. niemand; nein z *n'ein*; atd.*) V těchto pak výrazích nových proniká na jevo rozdíl mezi záporem kvalitativním a kvantitativním, zajisté patrně, třeba ne tak důsledně jako ve slovanštině: *nicht* má úkol záporu kvalitativního, kdežto v *niemand, nichts, nie* atp. jest zápor kvantitativní. Změna nesla se tedy tím směrem, že ve výsledku jeví se rozdíl mezi záporem kvalitativním a kvantitativním, a v tom jest trvám též svědectví, že týž rozdíl má svou příčinu a své kořeny v obecném psychologickém základě jazyka.

Způsoby záporu:

I. střhněm. ich enweiz, nhněm. ich weiss nicht; daz sî dewederez envant, den man noch diu maere Iw. 5762 stč. obého nenalezla, nč. nic z obého.

II. got. ni manna mahta ina gabindan Marc. 5, 3 *οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτὸν δῆσαι* stč. nikto jest mohl atd., ni vaíhts ist Marc. 7, 15 *οὐδέν ἐστι* stč. ničse jest; sthněm. ni fand ih in iu wiht guates stč. ni nalezl jsem u vás čso dobrého; střhněm. nieman weiz; nhněm. niemand weiss atd.; způsob ten jest ve svých mezích pravidlem.

III. sthněm. dô dâr niwiht ni was nic nebylo; niomannen ni bliwet nikoho nebijte; střhněm. daz enmag dir alliz nicht gevromen Eilhart Tristr. v. 1859, vornemet einer rede daz nî kein man bezzerer rede nî gewan tamt. 49—50 atd., ve střhněm. velmi často; nhněm. niemand weiss nichts Us. V jazyce pozdějším a novém vymýtěn jest způsob tento z knih nátlakem logiky, a mizí dále nátlakem grammatiky.

---

*) Srov. Grimm Gramm. III (1831) 709 sl. a Hahn Mhd. Gramm.[3] §. 435—451; příklady následující vzaty jsou větším dílem z týchže mluvnic.

Appercepcí ze způsobu I do II (nebo i do III) změnil se, jako při českém *žádný*, význam kdysi kladný v pozdější záporný při slovích *kein* (z dehein, ullus — nullus), *deweder* (uter — neuter) a j.

V jazyce anglickém*) staré záporné *ne* již v památkách starých zřídka se vyskýtá, a časem víc a více vymírá, držíc se v jazyce pozdějším a novém jen jako archaismus, na př. ne ought he cared stč. ničse tbal, nere it (m. ne were it) Spencer, will he nill he (m. ne will he) Shakespeare. Jako v němčině, tak i zde splývá *ne* s výrazy jinými, vznikají tím záporná slova rozmanitá a proniká mezi nimi rozdíl záporu kvalitativního a kvantitativního: *not* (z ne â-wiht, ne â-wuht, doslovně = non aliquid; z toho obměnami hláskovými: nâuht, naught, nâht, neaht, noht a j., a též not) má úkol záporu kvalitativního, právě tak jako obdobné německé *nicht*, kdežto v *none*, *nothing*, *never* atp. je zápor kvantitativní.

Způsoby záporu:

I. nere it m. ne were it, Chaucer; archaismus;

II. ne man could bind him Bibl.; we never saw him, we never did see him Us.; I know not, I do not know Us.; *not* dostalo význam záporu kvalitativního pojetím věty způsobu tohoto do způsobu I: were it not pojato za ne-were-it, a tím pojetím dostalo not (= nihil) význam ne (= non); —

III. v jazyce starém: no childe ne had he neuer, Langtoft's Chronicle; ther nys (= ne is) no table, Maundeville; zřídka v jazyce novém: I have one heart, and that no woman hath, nor never none shall mistress be of it, Shakespeare; příčiny, proč tento způsob mizí, jsou zajisté tytéž, jako v němčině.

V latině byl průběh podobný jako v němčině. Ze slovcí záporných týká se nás jenom *nī* a vzniklé z něho totožné *nē*. Oboje znamená původně jen zápor; kde se vyskýtá ve významu jiném, zejména spojkovitém (= *aby ne* atp.), tu jest pozdější pojetí příčinou, že se význam jiný objevuje. Na př. *ni* znamená prostý zápor v ni-hil(um), ni-mirum, quid-ni, vinum ni laudato Plin. Též jen prostým záporem bylo ve větách, jako jest: cunctos rogo, ni velitis ossa mea violare Inscr., dokud se zde pamatovalo spojení původní, paratakticé, podlé kteréhož jsou zde dvě věty samostatné *rogo* a *ni velitis* spojeny asyndeticky, právě tak jako kdyby se řeklo kladně *rogo*, *velitis* . . .; ale složenina paratakticá „rogo, ni velitis“ pojímána později za hypotaktickou; pojetí toto potřebovalo podřazující spojky; proto vtištěno *ni* do úkolu tohoto a bývalý jeho význam prostě záporný změněn ve spojkový = *aby ne*. Totéž vidí se při *ne*; znamená zápor prostý: nescio, neglego

*) Srov. Koch, Histor. Gramm. der engl. Sprache (vyd. Zupitza), I[2] p. 482—483 a II[2] p. 308—309 a 526—529; příklady jsou vesměs z mluvnice této.

(nec lego), nefas, negotium (nec otium), necopinatus, neuter, nullus (ne ullus), numquam atp., crescere ne possunt fruges (místo obyčejného non possunt) Lucr., nisi tu ne vis Plaut., operae ne parcunt Plaut., te obsecro ut ne credas Ter. atp.; a dostalo pojetím hypotaktickým význam spojkový *aby ne*: hoc te rogo, ne demittas animum Cic. atp.

Vedlé jednoduchého *ni*, *ne*, vyskýtají se záporné výrazy složité, ze kterých během času se vyvinula záporná slova nová: nōn (staré noenum, = ne unum), nemo (ne homo), nullus, nunquam, nusquam, nequaquam atd. V těchto pak výrazích složitých a nových rozdíl mezi záporem kvalitativním a kvantitativním patrně vystupuje na jevo: *non* popírá kvalitativně, v *nullus*, *nunquam* atd. je zápor kvantitativní. Vývoj nesl se tedy v latině jako v němčině tím směrem, že ve výsledku jeví se patrný rozdíl mezi záporem kvalitativním a kvantitativním, a svědectví, kterého tím němčina poskytuje pro psychologický základ dotčeného rozdílu, poskytuje a potvrzuje také latina.

Způsoby záporu. Způsob

I. Caesar proelio non lacessit, ne timete, non onerate Ov. a

II. nemo quaerit, nunquam Scipionem offendi Cic. atp. jsou v latině pravidlem. Způsob

III. jest odchylka časů pozdějších: nemini nihil boni facere, Petronius; ut nullus non praesumat nihil abstrahere, v listině z r. 615, ne nullus nihil audeat auferre iubeo tamt.*); v listinách času pozdějšího jsou příklady hojné.

Z jazyků romanských rozvila se negace ve francouzském nejrozmanitěji. Latinské *non* dílem zůstalo, dílem pak a většinou seslabilo se v *ne* (rozdílné od starého *ne*, které bylo zaniklo a po němž jenom v *ni*, vzniklém z lat. *nec*, památka zůstala). Oboje spojováno se slovy jinými, pas (passum), point (punctum), mie (micam), goutte (guttam), rien (rem) a p.**), z čehož vznikly výrazy nyní ustálené non pas, ne pas, ne point.

Způsoby záporu:

I. la liberté ne cesse d' être aimable; způsob

II. dlužno pro první dobu jazyka francouzského zajisté předpokládati, poněvadž byl obecný v jazyce latinském, na př. nemo fortuna sua contentus est;

III. nul n'est content de sa fortune.

Pojetím vět způsobu I do způsobu III vtlačena jsou mnohá slova významu kladného ve význam záporný, na př. personne,

---

*) Příklady tuto podané vzaty jsou z lat. mluvnice Madvigovy (1857) §. 455 sl., z Diezovy ml. jaz. romanských III (1860) 406 a z lat. slovníků Klotzova a Georgesova.

**) Diez Gramm. d. roman. Spr. 3. 418 sl.; Maetzner Syntax der neufranz. Sprache I. (1843), 37 sl., 386 sl. a j.; následující příklady vzaty jsou dílem též odtud, dílem z Dettenborna, Réflexions sur l'emploi de la négation etc. (1875).

aucun (aliquis unus), rien (rem), jamais (iam magis) atp. Kladný těchto slov význam pamatuje a znamená se ještě ve mnohých příkladech starších; na př. Personne a-t-il jamais raconté plus naïvement que La Fontaine, (Restaut, = zda-li kdo, někdo . .)? — telles assemblées, qu' aucuns (= někteří) des anciens ont fait (Comines); — qui vous raproche rien (Acad., = něco, co)? — si jamais (jestliže kdy, někdy . .) tu passes à Varsovie, viens me voir. Význam záporný jest týmže slovům podložen teprve připomenutou appercepcí do způsobu III.

Odtud má jazyk francouzský slov záporných hojnost větší než který jiný jazyk romanský, a mezi nimi opět proniká rozdíl záporu kvalitativního (*ne pas, non pas, ne point*) a kvantitativního (*personne, aucun, rien, jamais* a j.). Navzájem neobsáhají se zápory tyto a neruší se, na př. personne jamais n'a rien fait de si beau = nikdo nikdy neučinil nic... (vlastně = stč. i kto kdy neučinil jest čso . . .).

Ve francouzském jazyce jsou ještě jiné příklady zajímavé pro vývoj negace. V *non pas*, *ne pas* jest záporné jen *non*, *ne*, nikoli *pas*; avšak časem přenáší se výraz záporu na výraz celý, a dále na samo *pas*, které pak i bez *non*, *ne* má význam negativní; na př. Remerciez le seigneur don Juan et non pas moi! a J' aime don Juan et pas un autre (Dumas). Podobně *plus* přišlo do významu „non amplius.“ Podobně *du tout* z významu svého vlastního a kladného přeneseno do významu záporného „nikoliv“, na př. Je suis donc libre? Pas du tout! a Ferez-vous cela? Du tout! (Acad.). Srov. Kvíčala l. c.

§. 21.

Některé jiné stránky negace české.

Kromě toho, co bylo dosud vyloženo nebo připomenuto, jsou při negaci ještě některé jiné stránky, o kterých zde na konci, dílem jen pro úplnost, promluviti chceme.

a) Proti perfektivu věty kladné bývá ve větě záporné imperfektivum, nejčastěji iterativum.

Na př. lépe by bylo jemu, by sě byl nenarázal Hrad. 76^b (proti kladnému: by sě byl narodil); lépe by mi sě bylo stalo, bych sě byl nenarázal Štít. uč. 151^a; že by jemu bylo lépe, by sě byl nenarázal Alb. 52^b; nikda sě věčší nenarázal Pass. 281; ve stě let nenarázěl sě rytieř taký DalJ. 110; viec sě na tobě ovoce neurázěj Krist. 77^b; nerúšejte pořádu Štít. uč. 26^b (kladně: rušte); čělosti tvého děvojstva nerúšějě Krist. 12^a; nikdy jie (čistoty) nerúšěti Hrad. 62^b; tú hoviedcí neprodávaj nikake Hrad. 109^a (kladně: prodej); (pán poroučí služebníkovi, aby jej prodal a peníze dal chudým, dokládaje:) neuposlúcháš-li mne, prodám tě ML 76^b (kladně: uposlechneš-li); nedada svých noh umývati Hrad. 77^b (kladně: dada umýti); (Petr Ježíšovi) nepřál svých

noh oplákati Hrad. 77[b]; jáz omlúvati neuměji jejie bludu Hrad. 43[a] (kladně: uměji omluviti); když páni naleznú a vynesú, že by (žalobník a žalovaný) měli o to sědati, tehdy obě straně nemáta v radu otstúpati Řád pz. 11 (kladně: máta otstúpiti); miň té řeči a nesmúcej našich pánuov Kat. 166 (přísudek prvý kladný se slovesem perfektivním *miň*, přísudek druhý záporný a sloveso jeho proto imperfektivní *nesmúcej*); svoji sě psi hryzte a cjuzí nepřistúpajte DalC. 85; (Eliáš) jest řekl: „zbili sú proroky tvé a já sem jediný ostal.“ Odpověděl jemu buoh řka: neřiekaj, by sám jediný byl.. Štít. uč. 69[a]; neřiekaj jinak než takto ŠtítV. 179. Atd. Z pravidla tohoto, v češtině staré dosti šetřeného, zachovaly se zbytky dosud, když se praví na př. *nestřílej* proti kladnému *střel*, *neříkej* proti *řekni*, *neber* proti *vezmi*, *nechoď* proti *pojď* atp.; ale nepraví se již způsobem starým: „kdybych se byl nenarozoval“, „jestliže mne neuposloucháš“ atd. Z jiných pak jazyků slovanských zvláště ruština v té příčině vyniká; na př. kladně: semь lětъ pustoši kosili, záporně: ne kašivali těchъ pustošej Miklosich Synt. 279 a 791—793.

b) Ve větě záporné bývá imperfektum, proti aoristu nebo perfektu věty kladné.

Na př. auvech jich hubený hřieše, že jemu i jeden vody nepodadieše Hrad. 91[b] (kladně bylo by zajisté *poda* nebo *podal jest*); že jemu nedadiechu vsiesti na kuoň Troj. 114[a]; ty pány Horníci jednoho dne jěchu a životy jim otjieti inhed chtiechu; toho učiniti někteří nedadiechu DalJ. 102; ktož sě kde na zdi vykupi (na straně nepřátelské, aby bránil zdi), ot toho střělci biechu, jakž vyzřieti nedadiechu AlxV. 473; jehož (Jidášovo) srdce Ježiuš dobřě vědieše, však na ň toho nezjěvieše Hrad. 78[a]; po puol létě mužie sě ostrabichu, smolníkóv i koní dobychu, však dievek bojem podstúpiti nesmějiechu DalC. 11; (ciesař) hněvy sě vešken potřěse, zmrtvě v těle, zbledě v líci, jako by sě chtěl povstéci tiem, ež neumějieše řéci jednoho slova Kat. 78; Boleslav káza zemanóm u Boleslavi město zdíti; o to sě zeměné jěchu raditi; po řěčníku knězju v tom otpověděchu a toho učiniti nerodiechu DalJ. 31 rkp. Ff.; proto, když mu (Přemyslovi Otakarovi II) Čechóv třěba bieše, hotové služby ot nich jmieti nemožieše DalJ. 92; ten (žalář) bieše tak tajemný, jakž ve ň nikoho jiného nevsadiechu, jedno toho, jenž sě skutkem tak potratil Kat. 136; atd. Připomínám, že příklady druhu tohoto mají proti sobě doklady hojnější bez imperfekta, na př. král nesmě Čechóv u potřěbu přivinúti DalC. 102 atd.; a dále že při nich, a snad i při některých tuto uvedených, příčina imperfekta může se spatřovati mnohdy i jinde, nežli v zápornosti věty; ale i když ku příkladům těmto nejistým se nehledí, přece trvám dosti dokladů zbývá, ve kterých je svědectví jisté, že ve větě záporné rádo bývalo imperfektum proti aoristu nebo perfektu věty kladné. Smysl byl tu asi ten, jako kdybychom si do týchže vět místo imperfekta dali

perfektum příslušných iterativ: nedávali mu vsednouti na koně; Horníci chtěli jim životy odejmouti, ale někteří toho učiniti nedávali; Ježíš srdce Jidášovo dobře znal, ale nezjevoval toho naň; mužové dobyli smolníkův a koní, však dívek bojem podstoupiti neosmělovali se; atd.

Příčinu obojího, proč totiž při negaci bývá jednak imperfektivum jednak imperfektum proti perfektivu a jinému času minulému věty kladné, dlužno hledati v tom, v čem imperfektum a imperfektivum u významu se shodují; tedy ve významu jejich trvacím a opakovacím. V ději trvacím jest netržitá delší doba, v ději opakovaném pak jest řada a summa dějů jednotlivých drobnějších; popřením formy trvací a opakovací jest tedy zápor důraznější a mocnější než popřením formy perfektivní neb indifferentní. Srov. Miklosich Synt. 279.

c) Při pojmech *bránění, obavy* atp. bývá negace na pohled nelogická (illogique, Dettenborn): hřieši bránie dobrému, aby k vám nepřišlo Alb. 61[b]; bojím se, abyste se neuchýlili od sprostnosti Br., Zikm. Skl. 431. Vazby tyto jsou obecně známy též v jazycích jiných a vznikly přechodem parataxe v hypotaxi, v. Miklosich Neg. 344 a Synt. 177. Ve větách způsobu tohoto bylo původně složení souřadné, smyslem asi = „hříchové brání, dobré nemá přijíti“, „kéž se neuchýlíte od sprostnosti, bojím se za vás o to“ n. p.; věty neobsáhaly se, negace věty druhé nebyla tedy alterována významem věty prvé; ale časem způsob myšlení měnil se a přecházel od parataxe k hypotaxi; v pojetí hypotaktickém však věta řídící obsáhá větu podřízenou; v příkladech našich věta negativní jest obsáhána pojmy bránění, obavy a p., a tím více méně alteruje se její záporný význam; následek toho jest jakási nejistota a zdánlivá nelogičnost smyslu, a podlé toho i rozdílná někdy vazba, říká se na př. způsobem starým: hříchové brání, aby dobré k nám nepřišlo, a způsobem domněle logickým řeklo by se: hříchové brání, aby dobré k nám přišlo.

d) Záporem zřizuje se ve slovanštině též komparace, v. Miklosich Neg. 346 a Synt. 180. V komparaci „múdrosť jest dražši než sbožie“ Alb. 23 jest proti větě kladné s komparativem položen podmět jiný s *ne* (než = ne-že); smysl vlastní tedy jest: moudrost jest dražší, nikoli zboží; ale výraz původem svým odporovací dostal pozdějším pojetím význam srovnávací, a *než* vtlačeno tu do významu „quam“.

Spojení takové může býti nejen při komparativu, ale i mimo komparativ. Sem patří lit. auga vaikai nė girio medžei rostou děti jako v lese stromy atp., Schleicher Lit. Gramm. 331, kdež nė z významu záporu přešlo ve význam srovnávací; sskr. adah śrejas na idam illud melius quam hoc, vlastně non hoc Mikl. l. c. Z téže vazby vysvětluje Miklosich také ruskou antithesi, Synt. 179. V češtině pak patří sem staré spojování vět způsobem „*ne* α . . . $a(\check{z})$ β“; smysl spojení toho vlastní jest:

„*ne*vykonalo se *α*, *a* stalo se (dálo se) *β*", nebo „*ne*vykoná se *α*, *a* stane se (díti se bude) *β*"; v pojetí však pozdějším přirovnávají se k sobě děję *α* a *β* v příčině některé, zejména vzhledem k času, v němž se sbíhají, a výraz „*ne α* . . *a*(*ž*) *β*" dostává tím význam nový: „*jak, když, sotva že* se vykonalo *α* . ., *hned, už* stalo se (dálo se) *β*".

Příklady těchto vazeb staročeských jsou několikeré.

Ne . . ., *až* . . . Na př. nezapěje kokot, až mě zapříš třikrát Krist. 90[a]; ješče řeči nebieše dokonala, až sě jiej tu anděl zjěvi Kat. 90; než sú dopadli rokle, až sú jě pochopili lvové Pror. Dan. 6, 24.

Ne tak brzo . . ., *až* . . . Na př. ne tak brzo vesl doséhú, až běchu bliz při břěhu AlxV. 575.

Prvé, dřéve než . . ., *až* . . . Na př. sěno střěšné, ješto dřéve než vynde, až zahyne ŽKlem. 128, 6; prvé než jest Abraham byl, až jsem já Krist. 79[b]; prvé než tři krošě ztraci, až dřievnie (dříve prohrané) tři navráci Hrad. 125[a]; dřieve než by (zavazený úřad) byl vyvazen, až by sě veliká závada stala zemi ODub. 93; (Čechové pozdější) dřéve než na nepřátely vyndiechu, až svú zemju zhubiechu DalC. 79.

Netáhnu (s inf.) . . ., *až* . . . Na př. netáhneš ot ňeho (od kováře, s koněm nově okovaným) jěti, až ť mrcha počne klécěti Hrad. 132[a]: netáhne ť mi vydati palladium, až ť já vám je vydám Troj. 198[b]; noha jest daleko od hlavy neb prst ruční, avšak netiehne chtieti mysl, ješto j' v hlavě, aby se hnula noha aneb prst ruční, až to učiní noha neb prst Štít. uč. 66[b]; pak netáhnú (lidé) zítra vstáti, až ten ciesař jě sě ptáti, kto by atd. Kat. 170; liška toho řéci netaže, až ji čbán k sobě přitaže Hrad. 131[a]; netaže j'mu (Pilat Jidášovi) řéci býrse, až sě Judáš přěs zeď wýrse Jid. 81: netaže vstáti ona (Kateřina, od modlitby), až hned rúčí oblak vznide Kat. 162; netaže Giezius slova skonati, až židové počěchu volati Hrad. 80[b]; on toho netaže řéci, až mu vstúpi (nemoc) v obě pleci Hrad. 142[b]; netaže těch slov dořéci, až lodí připlula Pass. 313; netáhl sě jie dotknúti, až jeho světlosť nebeská ohromila Pass. 105; netáhl on toho dořéci, až ta paní vecě Pass. 340; netáhle sta sě k sobě přikloniti (vy, dvě péstounky), až sv. Jan sě poklonil Pass. 278; atd., velmi často. Někdy jen *netáhnu* . . . bez *až*; na př. (podkonie) netaže toho dořéci, žák sě chtieše hněvy ztéci Podk. verš 177; (panic) netaže větších zjímati, menší musichu mu se poddati Tand. 23. S tím srovnati jest vazbu řeckou *οὐ φϑάνω* s part. a *καί*, na př. *οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἔφϑησαν πυϑόμενοι τὸν πόλεμον καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες ἧκον* Isokr. (Jacobitz-Seiler Wtb., Niederle gramm. §. 850), stč. netiehli uslyšěti, až přišli.

e) Místo *co se stalo, kdo k nám přišel* atp. říká se někdy s významem podivení *co se nestalo! hádejte, kdo to k nám nepřišel!* ruce a prsty skládá a neví co více nedělá! Kom. Srov.

Miklosich, Neg. 347—348. Pro výklad mohlo by se snad mysliti na význam opakokladný: věda co se nestalo, vím i co stalo.

f) V řeči obecné jest několik zvláštních výrazů záporných. Na př. vymlouvá-li se někdo nepravdivě, že ztratil peníze, odpovídá se mu ve smyslu záporném: „*čerta* jsi ztratil!“ Zápor tím jest nahrazen, že místo vlastní věci cenné a vzácné položena jest věc jiná bezcená a potupná, a bývají tu vedlé *čerta, ďasa, kata, blázna* také výrazy mnohé nízké.

g) Někdy konečně zápor nahrazuje se ironií. Hledal-li někdo a nenalezl ztracené peníze a je-li tázán: nalezl jsi peníze? odpovídá na to tonem ironickým: *ano nalezl!* Zvláště zobecnělo ironické *toto! i toto!* v odpovědech místo ne! nikoliv!

Co asi bylo obsahem ztracených částí Alexandreidy staročeské?

Napsal Prokop Lang.

(Pokračování.)

Obsahem nejbližší ztracené části staročeské jsou dle Gualthera tyto události.

Alexander na pochodě z Babylonu učinil některé důležité změny ve vojště, týkající se zvláště táboření a administrativy. Vojíny laskavými slovy pobádal k vytrvalosti a osvěžoval je nadějí v lepší budoucnost. Když se mu poddalo město Súsy a vojínové, obohativše se hojnou kořistí, počali zapomínati na útrapy cesty, nastoupil obtížný pochod do území Uxiův. Správcem krajiny té byl Madates, muž statečný a králi svému věrně oddaný.*) Dověděv se od tuzemců, že k hlavnímu městu Uxiův vede ještě jedna cesta skrytá, poslal Alexander po ní četu dobrovolně se přihlásivších jezdců, jimž velel spolehlivý Tauron. Sám pak hned za svítání osadil průsmyky a dav v lesích nakáceti dostatek dříví, jehož bylo třeba ke zbudování obléhacích strojů a ochranných stříšek, blížil se městu. Poloha města uxijského byla pro obléhající velmi nepřízniva, poněvadž, jsouc rozloženo na skalnatých pahrbech, samou přírodou opatřeno bylo proti možnému nebezpečí obležení. Alexander však nedává se odstrašiti ani příkrostí opevnění ani statečností obranců. Vede útok proti městu, jsa všude na prvém místě.**) Když pak se zdálo, že statečnost vojínů ochabuje,

*) Gualth. VI, 68 sqq: praefectus Madates, sane vir fortis et ingens exemplar fidei, pro qua suprema subire non veritus verum Dareo servabat amorem.

**) Gualth. VI, 87 sqq: Quem tamen, obiecta testudine cum peteretur eminus ex alto telorum grandine, nec vi nec prece barbaricis poterant

jal se ji těmito slovy rozněcovati: „Styďte se, vítězové nad Asií, kteří jste před tím tolik již měst pokořili, nečinně ležeti před hradbami nepatrného města . . .“

Ostatní část řeči Alexandrovy nalézáme již na počátku zlomku M v. 1—17 „všeho se vám mým přičiněním dostane, budete-li chrabře bojovati. Žádné město, žádný hrad není tak pevný, aby mohl vaší síle vzdorovati.“

Dále čteme ve v. 17—20 zlomku M, že Alexander po těch slovech velel k útoku a se všech stran hrnuli se Macedonští s řebříky a motykami ke hradbám; první mezi všemi byl Alexander.

Mezi v. 20 a 21 jest malá mezera, kde se asi toto vypravovalo: „Mezitím co Macedonští obnoveným úsilím proti hradbám útok vedou, objeví se na valech Tauron se svou četou. Spatřivše jej ženou se vojínové macedonští s jásotem proti hradbám, jež konečně slézají. Obyvatelstva zmocňuje se strach a zoufalost. Jedni jsou odhodláni vytrvati a pro vlast se obětovati, jiní by rádi utekli, jen kdyby bylo kam.“ *)

Poslední myšlénku čteme již ve v. 21 a 22 zl. M („by bylo kam lzě utéci, každý by rád pryč vyplanul“). Tu dočítáme se dále, že velitel města Madates vyslal své posly tajně v stany k Dareově matce Sisygambidě, jejíž vnučku měl za choť, aby za město orodovala. Sisygambis jde k Alexandrovi a prosí za město. **)

Prosbu její ke králi čteme ve v. 38—45 „mój žádný kráľu! kak jmám k tomu čáku malú, bych nynie v tom byla hodna (v. 38, 39, 40) ráčíš-li ty ľudi zprostři***), ač koho nechceš jiného Madatiešě jediného, jenž je proti tobě shřešil, by mě tiem jedinem utěšil (v. 41—45).“ Souvislost mezi v. 40 a 41 zl. M jest dle Gualth. VI 123—135 asi tato: „Králi, ačkoli mám nyní, jsouc zajata, malou naději býti od tebe vyslyšena, přece snad tvoje dobrotivost, kterou jsi tolikráte osvědčil, ke mně se nachýlí a nezamítne mou uctivou prosbu: ušetři přemožených a nemůžeš-li všem odpustit, odpusť aspoň Madatovi“ atd.

---

avellere muris: quippe inter primos galeato vertice primus fulminat in muros, nunc grandia saxa volutans, nunc sude suffodiens: nunc frangit ariete portas, nunc tormenta rotat tormentum flebile mundi.

*) id. VI, 105, sqq: corripuit pavor et desperatio cives, his extrema pati patriaeque impendere vitam, illis corde sedet fuga si modo libera detur.

**) Gualth. VI, 120 sqq: Renuit illa diu precibus concurrere, quamvis iusta petant, et fortunae non congruit isti qua nunc versor ait, tantos admittere fastus. Victorem qua fronte rogem captiva? repulsam ex merito patitur, qui postulat ulterius quam promeruit: spes quam meritum non praevenit a spe deviat et verum dat ei praesumptio nomen. Convenit ut potius quod sim captiva penes me contempler, quam quod fuerim regina recorder. Tot precibus latis vereor, ne fessa residat neve fatigari regi clementia possit.

***) tak podlé rkp., ale má trvám býti *zprosti*; před veršem tímto je též mezera. *Gb.*

Ve v. 45—60 velebí básník zl. M Alexandra za to, že lidu, který se proti němu provinil, dal milost, nakloniv se prosbám Sisygambiným. — Opět malá mezera mezi v. 60 a 61, již snadno lze dle Gualth. vyplniti. „Přijav na milost obyvatelstvo hlavního města uxijského (v. 60 „tehdyž ten ľud osvobodě“) rozdělil své voje. Části, jíž velel Parmenio, rozkázal, aby po rovině dále stíhala Darea, sám pak s vybranými jezdci podstoupil obtížný pochod přes hory do Persidy. Mnoho zakusili vojínové prodírajíce se klanci a stoupajíce po stezkách neschůdných, kam nikdy lidská noha nevstoupila.“ *)

Na tuto poslední myšlénku naráží již ve v. 61 zl. M („ani které cěsty také“) a násl. Tu se dále až po v. 81 vypravuje, že Alexander na svém obtížném pochodě byl často přepadán od nepřítele, takže někdy byl nucen i zpět se obrátiti, ale jeho otužilí vojínové překonavše i překážky přírody i úklady nepřátel, dostali se po mnohých útrapách k řece Araxu, i pospíchají druh před druhem chtějíce býti rádi za mostem.“

Hledíc ke chronologickému postupu celého vypravování jest nejbližším příběhem, který se nám pak ve zlomkovité naší básni vypisuje, porada nevěrných satrapů Bessa a Nabarzana o tom, jak by se Darea zmocnili.

Mezi příběhem tím (zradou obou satrapů) a příběhem líčeným až po v. 81 M (přechod Alexandrův přes řeku Araxes) jest ovšem valná mezera. Ztracená tato část staročeské Alexandreidy obsahovala soudíc dle Gualth. VI, 162—451 vypsání těchto skutků Alexandra a jeho vojsk: Přešedše Araxes zmocní se Macedoňané Persepole, hlavního města říše perské, a v ssutiny je obrátí. Ve městě tomto bylo nahromaděno bohatství celé skoro Asie i kynula vítězům skvělá kořist. Suroví vojínové jako o závod ve městě loupí jeden se druhým o loupež zápasíce. Nešetří ani míst posvátných ani památek uměleckých, **) kde které zlato či stříbro či purpur — vše padá za obět nenasytným chtíčům podmanitelů světa. Tak vzalo za své slavné druhdy město Persie, město, které tolika národům poroučelo, které bylo postrachem Europy — nezbylo

---

*) Gualth. VI, 153 sqq: Perque tot angustas, et qua via devia, fauces perque tot anfractus, et qui vestigia nunquam admittant hominis, gradiens Pellaeus etc.

M 62 sqq: Nikdy nejměl horšie chvíle ani většieho úsilé. Pojmě ovšem mnoho strasti dřieve než doby té vlasti; ande tako příkří plazi, kdež sě on lud kryjě lazí; ande nenie nikdě sledu, jedno plaz jako po ledu.

**) Gualth. VI, 168 sqq: sacrum penetralibus aurum et rudis eruitur argenti massa vetusti. Ex adytis rapitur non tantum partus ad usum agger opum: nec ad hoc congessit avara vetustas, quantum ut mirantes traheret speculatio visus. Curritur in praedam citius, certatur et inter praedones, hostisque loco truncatur amicus, cui pretiosior est rapta aut inventa rapina: causa necis pretiumque fuit pretiosa supellex.

po něm nic leč trosky hradeb nedaleko Araxu.*) — Čím zasloužila sobě Persepolis tak krutého osudu? táže se asi poutník patře na rumy města velikolepého. Dějiny mu odpovědí, že spravedlivý stihl Persepoli trest za to, čím se prohřešila proti lidskosti a právům mezinárodním. Když zajisté chystal se Alexander přistoupiti k městu, naskytlo se mu divadlo žalostné. Uzřel před branami města tři tisíce zajatců maced., jež Persopolští ohavně zmrzačili; jedněm uši uřezali, jiným oči vyloupali, jiným jiné údy usekali, některým i znamení na čele jest vypáleno.

Alexander, jemuž se z prvu celé divadlo jakýmsi přeludem býti zdálo, poznav konečně v neštastnících své vojíny, zaplakal nad jich osudem a s ním celé vojsko. Káže jim býti klidné mysli a slibuje, že dostane se jim, čehokoli si budou přáti, že spatří opět utěšené kraje své milé vlasti, že shledají se opět se svými drahými a budou moci spočinouti na půdě rodné.

Uvažují nebozí, zda mají zůstati v Asii či použiti slibu Alexandrova a do své otčiny se navrátiti; jedněm vidí se to lepší, jiným ono.

Mluvčím prvých jest Euctemon, který těmito slovy snaží se se přemluviti zmrzačené Macedoňany, aby zůstali v Asii: „Jak budeme se moci navrátiti do vlasti s těmito těly? Věřte mi, přátelé, že nikde nesnáší se bída a neštěstí snáze než v cizině, kde není nikdo svědkem našeho dřívějšího štěstí a blaha.**) Očekáváte-li, že příbuzní a přátelé vaši budou míti s vámi útrpnost, a se vší láskou vás budou ošetřovati a pěstiti, mýlíte se. Vězte, že slzy rychle schnou a s nimi také láska.***) Koho se štítíme, toho nemilujeme ani upadl-li v neštěstí; to jest pravá láska, která neodvrací se ani od přítele nešťastného. Ale takových pravých přátel jest málo.

Až přijdete domů zmrzačení a zbědovaní, budou se vás vystříhati a štítiti i ti, kteří dříve byli vašimi přátely; vždyť známo, že každý štěstí druha svým vlastním štěstím měří.†)

My ovšem nebudeme jeden druhého v ošklivosti míti, ježto nás všecky tatáž stihla pohroma. Jak bychom však mohli ve stavu

*) Gualth. VI, 185 sqq: Exitus hic urbis, quae tot regalibus olim floruerat titulis et quae tot gentibus una iura dabat, quondam specialis et unicus ille Europae terror, decies cum mille carinis obstrueret totum numerosa classe profundum Neptunum . . . . huius (urbis) vestigia nunquam invenies nisi strata rapax ostendat Araxes moenia, marmoreis paulum distantia ripis.

**) Gualth. VI, 227 sqq: nulla tam nota est miseris tam patria dulcis quam sedes aliena, domus sine teste prioris fortunae: miseros faciunt loca sola beatos, quando beatarum subeunt oblivia rerum.

***) id. VI, 233 sqq: leviter veniunt leviusque recedunt blandiri dociles lacrimae, solasque propinqui impendunt miseris lacrimas: arentibus illis cum lacrimis arescit amor pietasque tuorum.

†) Gualth. VI, 241 sqq: fortunam alterius dum tractat quisque recurrit ad propriam et propria consulta sorte requirit tales exterius qualem se noverit intus.

tak zuboženém obejmouti manželky, které zajisté již s toužebností nás očekávají.*)

Naše neštěstí ochladilo by jejich lásku: jesti nestálé a tvrdé srdce ženské. Pročež radím, soudruhové, abychom se uchýlili na místo příhodné lidem od světa zavrženým; vyhledejme sobě kraje neznámé, kde se nás nikdo nebude straniti."

Když Euctemon skončil, jal se mínění druhé hájiti Atheňan Theseus těmito slovy:

„Pravý přítel neoceňuje nás dle zevnějšku, jeho lásku neumenší neštěstí, jež nás stihlo, vždyť nás nezohavila příroda, nýbrž jen sveřepost nepřátel. Ten není ničeho dobrého hoden, kdo za svůj osud se stydí. Komu se nikdy nezželelo lidí zubožených a nešťastných, ten tak soudívá — ovšem neprávem — i o jiných.**)

Nám podává se nyní naděje spatřiti svou otčinu, své manželky, své dítky, proč bychom neužili slibu nám od krále daného. Proč bychom byli zde nešťastníky a ještě k tomu otroky, když vlasť se nám slibuje, ve které třeba nešťastně přece svobodně žíti budeme. A kterak se žije život ve vlasti, kdo lépe pověděti může než psanci; měkčeji odpočívají kosti uložené rukou přátel v lůno zemské. Nechať zůstanou v Persii a Medii ti, jimž se tu líbí, já však rád užiju dobrodění králova a do vlasti se navrátím."

Theseova řeč však málo našla ohlasu mezi posluchajícími; bylať již většina ubohých vojínů tak uvykla nové zemi, že nemohli se spřáteliti s myšlénkou navrátiti se do Evropy ve stavu tak žalostném. Alexander, přidav se k mínění většiny, postaral se, aby ubožákům pobyt v cizině učinil snesitelným. Rozdělil mezi ně pozemky, dal jim obilí a stáda.

Postarav se o ubohé vojíny, seřadil Alexander znovu své vojsko a vtrhl do území médského.

Rychlými pochody pospíchal za Dareem, obávaje se, aby nevymknul se mu ten, jehož za jedinou cenu svého triumfu považoval.***) Mezitím nešťastný král perský dostihl hlavního města Medie, Ekbatan, odkudž chtěl před Alexandrem utéci se na území bakterské. Uslyšev však, že vítěz není již dalek a věda, že jeho rychlosti sotva unikne, změnil svůj úmysl, uznávaje, že

*) id. VI, 250 sqq: o quam sollenni in socialia foedera vultu admittunt viles Veneris sine fomite truncos, partirique volent genialis gaudia lecti.

**) id. VI, 270 sqq: desperare solent alios in tempore duro miserturos aliis, hi qui misereri non vellent si fata darent contraria fila. Inclementis homo mentis male coniicit ex se, rara quod humanae sedeat clementia menti.

***) Gualth. VI, 298 sqq: Medorum ingreditur (Martius heros) reparato milite fines, praecipitique legens Darii vestigia cursu, ne fuga surripiat, pleni pars magna triumphi, qui solus superest, pardis instantior instat.

bude čestnější padnouti v boji než život tolika útrapami ztrpčovaný prodlužovati.

Shromáždiv tedy kolem sebe své věrné, jal se je těmito slovy k vytrvalosti pobádati: „Kdybych měl před sebou lidi zbabělé a smrti se bojící, nemařil bych řečí času. Než, díky bohu, přesvědčiv se o statečnosti vaší, poznal jsem, jakou má cenu pravé přátelství a věrnost.“ Vy jediní jste mojí slávou a chloubou neopouštějíce velitele dvakráte již poraženého a volíce zůstati věrni přemoženému než k vítězi se připojiti. Bůh vám odplatiž lásku tu; potomstvo zajisté dlouho bude vzpomínati šlechetných činů vašich. *)

Spoléhaje tedy na radu a věrnost vaši srdnatě jdu nepříteli vstříc. Vy zajisté nedopustíte, aby ve vlasti vaší poroučel cizinec, nedopustíte, aby král váš, jehož druhdy celá poslouchala Asie, byl živ od milosti vítězovy, nedovolíte, aby někdo sňal s hlavy mé tuto ozdobu aneb aby se honosil, že mi odňatou opět milostivě vrátil. Nechci bez vlády déle žíti. V týž den, kdy života pozbudu, i vlády pozbudu. Třeba nám bohové nepřáli, třeba za zločin považovali obranu naši, budiž, alespoň počestně zemřeme.

Zapřísahám vás při skutcích předků, při slávě jejich, při mužích slavných, jimž Macedonie tak dlouho byla poplatna, zapřísahám vás, abyste, majíce v paměti slova má, odvážili se boje počestného.

Řeč Dareova nenašla již takého ohlasu jako všecky dřívější, nebyla ani potleskem odměněna, jehož dopřává lid řečníkům jej přesvědčujícím. Na všech tvářích bylo znamenati strach a předtuchu příštího zla, jíž snaží se zaplašiti přítel Dareův Artabazus. Prohlašuje rozhodně, že jest hotov se svými přátely krále kamkoli následovati a s ním třeba umříti. Povzbudila shromážděné slova Artabazova i chtí rádi nová pro krále podstoupiti nebezpečenství. Podobně děje se často na moři, když ve vlnobití zoufalý plavec napomíná druhy nečinné a strach ukrývaje klesající mysl sílí nadějí ve šťastný výsledek.

Než Bessus a Nabarzanes spoléhajíce na značný počet vojska již se na tom usnesli, že se zmocní Darea. Chtějí ho pronásledujícímu Alexandrovi vydati a tak si ho nakloniti, aneb kdyby snad se jim podařilo Alexandrovi uniknouti, obmýšlejí krále zahubiti, vlády se zmocniti a s Alexandrem dále bojovati.

Nabarzanes tedy, poznav dobu příhodnou, osloví krále touto řečí: „Vím, králi, že nebude se ti líbiti návrh můj, ale to se často stává v životě lidském, že menší nepříjemnosti snášíme chtějíce větších zniknouti. Vidíš, kterak zlý osud Peršany pro-

*) Gualth. VI, 329 sqq: si mihi non liceat, pro me quibus aetheris ille dignus rector agat grates, quia non erit ulla nescia tam recti, tam non obnoxia iustis surdaque posteritas, quae vos non efferat aequis laudibus in coelum: quae non memoranda sequatur, quae vos et meriti taceat praeconia vestri.

následovati neustává, jest ti tudíž všemi prostředky o to se přičiniti, aby štěstí ke zbraním perským přivábil. Poslyš radu mou: Slož se sebe na čas vládu a svěř ji některému muži jména a důstojenství královského hodnému; ten nechť ti ji odevzdá, až se štěstí obrátí. Skutek ten veliké ti poskytne výhody. Baktrie, Indie a jiné země poskytnou značné síly vojenské, s nimiž bude lze boj s prospěchem obnoviti. Proč se tak slepě v záhubu vrháme? Ten nesluje mi mužem, kdo život nenávidí, ale ten, kdo jej miluje a smrtí opovrhuje. Jen lidem zvrhlým a práce se štítícím jest život břemenem; člověk neunavný žádné práce se nebojí, vše zkouší, všeho se chápe a teprv když již nic mu nezbývá — sahá k smrti. Svěřiž tedy vládu Bessovi, muži nejschopnějšímu, jenž ti ji v době šťastnější opět odevzdá.*)

Z řeči Nabarzanovy seznává Dareus, kam směřuje,**) i chce zrádce mečem proklati, avšak Bessus, — tváře se pokorným v srdci však zlobu ukrývaje — uprosí jej a byl by snad jej dal spoutati, kdyby nebyl meč uschoval. — Po té oddělí oba zrádcové své pluky od ostatního vojska a položí se jinde táborem. Artabazus radí králi k mírnosti; nechť prý klidnou myslí snáší pobloužení a nerozum oněch vojínů, nechť hledí laskavostí a vlídností odpadlíky získati, an již Alexander blízek jest.

Dareus uposlechl a rozkázal vojsku v táboře si odpočinouti. Zármutek a zoufalství, nerozdílní to průvodcové lidí pokořených, obestírají ducha jeho. V táboře není již jako dříve jedna vůle, jedna mysl.

Gualther nyní vypisuje počínaje veršem VI, 451 zrádné úmysly obou satrapů, kteří vidouce, že nesnadno by jim bylo zmocniti se krále násilím, poněvadž u Peršanů důstojenství královské u veliké jest vážnosti, usnesou se na tom, že se krále zmocní lstí. I lichotí mu a snaží se úlisnými slovy opět si ho nakloniti. Král jim uvěří, ač ho Řek Patron před jejich úklady varoval. Bessus hledí protivného Patrona u krále osočiti, což by se mu bylo snadno podařilo, poněvadž král již cele se svěřil oběma zrádcům domnívaje se, že oni jej před Alexandrem zachrání.

*) Gualth. VI, 395 sqq: sed praegrave vulnus acerbo curatur ferro, gravis est medicina dolenti: asperior sanat graviores potio morbos, naufragiumque timens iactura saepe redemit navita quod potuit et damnis damna levavit.

Ve zlomku BM v. 17—25 umlouvají se oba zrádcové o tom, kterak by si krále naklonili, aby nepoznal jich zrádné úmysly. Myslí, že předstoupí před něho a že budou za odpuštění prositi těmito slovy: „kráľu! co svě sděla, v tom sě svě lepše domněla, mniece, ž' byť sě to slúbilo; a gdyžť to protivno bylo, toho srdečně želévě“. Myslím, že slovy těmito poukazuje se zřejmě k radě Nabarzanově, kterou asi náš básník dle Gualth. VI. 393—425 zpracoval a jejíž obsah nahoře podáváme.

**) Gualth. VI, 425 sqq: Haec ubi dicta, animo vix temperat ille benignus et patiens rector: iam te invenisse cruentum, inquit, mancipium funesti temporis horam comperio, facinus qua patraturus acerbum in dominum servus Parcarum stamina rumpas!

Přece však probouzí se v něm konečně nedůvěřivost k těmto lidem i naříká ve stanu nad svým osudem a chce konečně raději vlastní rukou život skončiti než jiným v ruce upadnouti.

Část tuto, která odpovídá konci šesté a počátku sedmé knihy Gualtherovy (VI, 451—VII, 50) zpracoval básník náš ve zlomku BM, avšak tak samostatně, že v tom lze sotva originalu poznati.*)

Závěrku monologu Dareova (počínaje v. 49—59 u Gualthera) nedočítáme se již ve zlomku BM, jenž končí se slovy „Buď ten brže smrtci uživ, ktož jest jie s právem zaslúživ“ (srov. u Gualth. „mors convertatur in illos, qui meruere mori“). Dle Gualthera soudíme, že byl konec monologu Dareova asi tento: „Budiž spravedlivý odměněn a vinník potrestán, je-li to však nezvratnou vůlí bohů, abych s tohoto světa sešel, raději se vlastní rukou zahubím, než abych se stal obětí Nabarzanovou.“

Další ztracená část naší Alexandreidy odpovídala obsahem svým Gualth. VII, 59—236 incl.:

„Dareus chce se mečem proklati, ale otrok, jenž nepozorován ve staně meškal, učiní pokřik. I sbíhají se odevšad Peršané a naříkají domnívajíce se, že král jest mrtev. Někteří puzeni jsouce citem věrnosti a oddanosti ke svému panovníku, chápou se zbraní, jež však brzo odkládají z bázně, aby neupadli v ruce nepřátel králových. Nářek a křik rozléhá se po celém táboře.**) Zmatku

*) Básník staročeský rozvedl 4 verše Gualtherovy (464—468) v 8 veršů; kromě toho uvádí nám úmysly obou zrádců v řeči přímé, čehož u Gualthera není. Podobně vede si básník náš ve v. 39—49. Zde totiž (v 39—49) prosí oba zrádcové Darea za odpuštění řečí 10 veršů dlouhou, kdežto Gualther se o tomto factum jen několika slovy zmiňuje ve v. 477, 478 („prona iacebat humi supplex veniamque precatur seditiosa cohors“). Řeč Patronova, kterou krále varuje před úklady obou satrapů, jest u básníka našeho mnohem delší než u Gualthera, majíc zde 11 veršů (495—506) tam 36 (79—115). — Po této řeči následuje u Gualthera chvalořeč na Patrona v. 506—511 („inclita Patronem servandi gloria regis fecerat insignem: si quis tamen haec quoque, si quis carmina nostra legat, numquam Patrona tacebit gallica posteritas; vivet cum vate superstes gloria Patronis, nullum moritura per aevum“) pak krátká morální reflexe v. 511—515 („Iam reor aeterno causarum saecula nexu non temere volvi: nemo temeraria credat fortuitoque geri mundana negotia casu: omnia lege meant, quam rerum conditor ille sanxit ab aeterno“, což obé náš básník ze svého zpracování vypustil. — U básníka našeho snaží se Bessus v delší a dosti zdařilé řeči (v. 209—246 incl.) přemluviti krále, aby nedůvěřoval Patronovi, Gualther však neužil tu řeči přímé, nýbrž vetkal důvody Bessovy (v. 539—548) v pásmo vypravování tímto způsobem: „tunc Dareo Bessus grates agere et venerari ficta mente studet, quod perfida verba dolosi vitasset lepido et pulchro sermone quiritis. Qui dum spectat opes, Macetum placare tyrannum hac regis cervice parat, funesta daturus munera. Nec mirum: venalia constat habere omnia venalem et ductum mercede quiritem, vir sine pignoribus, lare, coniuge, pauper et exul, emptorum pretiis at circumfertur arundo“.

**) Gualth. VII, 65 sqq: nec capere arma sui, gladios ne forte clientum incurrant, audent: sed ne videantur inique deseruisse ducem,

nastalého užívajíce vrhají se zrádcové s vytasenou zbraní do stanu královského. Rozeženou lid a krále, jehož již měli za mrtvého, káží spoutati. Jak se osudy lidské mění! Ten, jehož nedávno viděli seděti na zlatém voze, před nímž v pokoře se třásli, ten ejhle od nich jest spoután a jako zajatec do těsného posazen vozu. Aby pak přece bylo na něm zříti něco královského, spoutali jej nešlechetníci zlatými okovy.*) Naplnivše všecky vozy drahocennou kořistí, již ve staně královském naloupili, chvatem pospíchají dále, bojíce se, aby jich Alexander při zločinném skutku nepostihl. Než která země ukryje ničemné zlosyny, kde může býti bezpečná taková ohavnost, kdo bude moci bezpečně tráviti život pod otroky krve svého velitele lačnými?**)

Mezitím Alexander, pospíchaje za Dareem, chystá se obklíčiti Ekbatany, aby se krále zmocniti a tak válku ukončiti mohl. Uslyšev, že Dareus z Ekbatan uprchl, opustí rychle Persii a obrátí se do Médie, jsa odhodlán i do Baktrie Darea pronásledovati.

Když již chystá se k pochodu, přichází posel oznamuje, že Bessus a Nabarzanes Darea jali.

Ustrnul Alexander nad zprávou touto. Svolav vůdce své praví, že jim již jen malá práce zbývá, ale její odměna že bude veliká; i vyzývá je, aby se s ním pustili za zrádci a vyrvali jim, bude-li to ještě možno, Darea; neníť prý menší zásluhou šetřiti nepřítele již přemoženého, upadl-li v tíseň, než odbojníka potrestati.***) Macedoňané jsou ochotni krále kamkoli následovati a největší nebezpečenství s ním podnikati. — I žene se Alexander za prchajícími satrapy jako bouře ani ve dne ani v noci odpočinku si nedopřávaje.†) Když za soumraku dostihl vesnice, v níž Bessus Darea jal, přišli k němu dva zběhové nabízejíce se, že ukáží králi cestu kratší, po níž by brzo dohonil obou

monet arma capessere Persas cum pietate fides: sed terror vincit utrumque, exclusitque potens reverentia mortis honestum.

*) id. VII, 89 spq: attamen ut regi saltem pro nomine nullus non habeatur honos, vinciri praecipit aureis compedibus dominum truculentior aspide servus.

**) id. VII, 86 sqq: quo tenditis agmine facto, Eoum facinus sceleris fraudisque ministri? quae vos terra feret? ubi tanti tuta latebit impostura mali? quis tuto ducere vitam sub servo poterit domini sitiente cruorem?

***) Gualth. VII, 115 sqq: non minus est, postquam coepit miserabilis esse, parcere iam fracto, quam frangere posse rebellem.

†) Gualther užívá ve v. 122—127 podobenství z mythologie vzatého: „talis in adversos Iovis irruit ira Gigantes, fulmine quem dextram fingunt armasse poëtae, cum iam centimanus caelo nodosa Typhoeus bracchia porrigeret, Martem flammare videres, Pallada vipereos clipeo praetendere vultus, telaque fatali spargentem Delion arcu.“ Básník náš podobenství to buď ze své básně vypustil z důvodu v předu uvedeného aneb jiným nahradil, které se srovnávalo s jeho křesťanským stanoviskem.

zrádců. Alexander nastoupí hned další pochod v šiku čtvercovém pojistiv se proti možnému přepadnutí.*) Asi o půlnoci oznámil mu zběh Brocubelus, že Dareus ještě žije a že jest vzdálen jen asi dvě stě honů, připomíná však králi, aby co možná opatrně ku předu se bral, aby bylo vojsko ustavičně k boji připraveno, by snad nenarazilo v nepořádku na nepřítele, jemuž zajisté zoufalství přidá odvahy v boji nastávajícím.**)

Ačkoli jsou vojínové macedonští velice unaveni po namahavých pochodech, přece nepopřejí sobě odpočinku, ale ještě téže noci pospíchají za nepřítelem s chvatem dvojnásobným, ani sebe ani koní nešetříce.***)

Již jest v dáli slyšet temný hukot a rachot koles, již by mohli Řekové spatřiti nepřítele, kdyby jim nepřekážel mrak prachu. Stanuli na chvíli a skutečně spatřují před sebou čety nepřátel.

Bessus obrátiv se a vida, kterak za ním bouří Macedoňané, žasne jsa si vědom viny ohavné.

Macedoňané pak, vidouce před sebou Peršany, řítí se v před s obnoveným úsilím a již jen hoří touhou potkati se s nepřítelem v boji nerovném. Mohliť se barbarové počtem hojnější a v bojích otužilejší snadno postaviti Řekům nečetným a ustavičnými pochody unaveným, mohli snadno je odraziti a pomstiti Asii; než hrůza, která šla všude před jménem Alexandrovým, poděsila je a na útěk obrátila.†)

Satrapové, odhodlavše se již zločinu hanebného, poroučejí Dareovi sestoupiti s vozu, vsednouti rychle na kůň a tak svůj život zachrániti. Než on odmítá jejich návrh, pravě, že se již blíží jeho mstitelé, že ho nijaká tíseň, nijaký strach před smrtí nepřinutí, aby jejich zločinnému táboru se připojil. On nemůže již ničeho ztratiti, ana smrt, která mu od zrádců hrozí, bude jen lékem nevýslovných útrap, jichž tolik v životě zakusil.††)

I metají naň zlosynové se všech stran střely, zůstavujíce ho na místě zraněného a vlastní krví sbroceného; zmrzačivše pak ještě koně povozu jeho i oba sluhy, odkvapí. Aby zůstaly tajny stopy zločinu toho, rozprchnou se zrádcové na všecky strany:

*) Gualth. VII, 133 sqq: his ducibus Macedo brevius iam deside Phoebo est aggressus iter: incedens ergo quadrato agmine, sic cursum moderatur, ut ultima primis coniungi possit acies.

**) id VII, 142 sqq: parricida acrius armat in caedem facinus, ubi desperatio nullum iam veniae superesse locum sub pectore clamat.

***) id. VII, 147 sqq: ergo fatigati laxis fodiuntur habenis, et gravius solito stimulos audire iubentur quadrupedes, sumptisque volant per inania pennis.

†) id. VII, 175 sqq: Sed Macetum terror et formidabile terris nomen Alexandri, momentum non leve bellis avertit pavidos, et desperare coëgit vinci posse viros: fugit indignantius armis seditiosa cohors, versisque in pectora dorsis degeneres rapuere fugam.

††) Gualth. VII, 191 sqq: non habet ulterius, quod nostris cladibus addat, fortunae gladius: mors, quam parricida minatur, antidotum moeroris erit, mortisque venenum pro medicamentis curaque laboris habebo.

Bessus pospíchá do Bakter, Nabarzanes do Hyrkanie, jiní jinam. Toliko pět set barbarů zůstalo, chtějíce raději hrdinskou smrt podstoupiti než hanebně utéci.*) Když pak uvažují, zda by přece nebylo lepší dáti se na útěk než nepříteli se postaviti, přikvapí vítězní Macedoňané. Nový nastává boj: neprospívá bojácnému útěk aniž statečnému odvaha; stateční klesají na bojišti, bojácní upadají v zajetí. Tuhý měli Macedonští boj s touto hrstkou, ale konečně ji přece zmohli, část pobivše, část zajavše.**) Nikdo ze zajatců neumí nic pověděti o Dareovi, Macedoňané všecky vozy perské prohledávají, ale nikde nenacházejí mrtvoly královy.

Ve verších následujících vypravuje Gualther, kterak vojín Polystratus, žízní jsa puzen, přišel k potoku, nedaleko od cesty se vinoucímu, a našel tam na voze umírajícího Darea, jenž poznav, že je Řek, chvíli s ním rozmlouvá a před jeho očima zemře.

Tuto rozmluvu Polystratovu s Dareem a jeho smrt vypisuje již zlomek M v. 81—124 incl. avšak velmi kuse, takže o obsahu části té nabýváme jasného ponětí teprve srovnáním zlomku našeho s básní Gualtherovou VII, 236—305 incl. Ze srovnání tohoto vysvítá, že obsahem oné rozkouskované části zl. M byly asi tyto příběhy:

„Poranění soumarové, kteříž vůz Dareův táhli, zbloudili s cesty do nedalekého odtud údolí, jsouce parnem a ranami vysíleni, odkudž, jak zlomek M (v. 81—85) praví, viec nemohli dále mdlobú pro veliké rány.***) Nešťastný Dareus ležel polomrtev na voze, který soumarové do údolí vtáhli, vzdychaje, „ž' nenie kto slovcě přidada“ (v. 86), t. j. že není, kdo by ho slovem potěšil. Údolím oním vinul se potok, ke kterému bylo Řekovi Polystratovi, žízní utrápenému, ukázáno (v. 86—91).†) Pohled na ubohého krále byl tak skličující, že Polystratovi „srdce zřěním znylo“ (v. 92). Vsed tedy na kůň, ujíždí tam rychle, a když k vozu se přiblížil, tu Dareus, uzřev ho, pozdvihl své hlavy a poznav z jeho řeči, že to Řek, sebral ještě poslední sílu, aby s ním mluviti mohl (v. 93—96).††)

---

*) id. VII, 213 sqq: vel quia sperabant armis extendere vitam, vel quia turpe fuit regi superesse perempto.

**) id. VII. 227 sqq: non magna sine laude tamen cecidere rebelles adversae partis clariter mille quirites: nec caedis rancor, nec funeris ira quievit, donec Alexandro gladii revocante furorem caedibus abstinuit caedi devota iuventus.

***) Gualth. VII, 237 sqq: iugales, pectora confossi iaculis, in valle remota constiterant, mortem Dariique suamque gementes.

†) id. VII, 240 sqq: haud procul hinc querulus lascivo murmure rivus labitur et vernis solus dominatur in herbis. Ad quem vir Macedo post Martem fessus anhelo ore Polystratus ductus (est).

††) Gualth. VII, 248 sqq: (Polystratus) curriculum Darei vitam exhalantis opertum pellibus abiectis iumentaque saucia vidit. Vidit, et accedens confossum vulnere multo invenit Dareum turbatum lumina, mortis inter et extremae positum confinia vitae, cumque rogaretur graeco sermore quis esset, quantum perpendi ex voce dabatur . . . ait.

Ve verši 97—120 obsaženy jsou zlomky*) oné poslední rozmluvy Darea s Polystratem, již si dle Gualth. VII, 265—300 takto asi doplníme: „O jak bych rád Alexandra samého viděl a s ním promluvil. Když mně to popřáno není, promluvím alespoň s tebou (v. 97).**) Ulev, prosím, bolu mému a zvěstuj poselství králi řeckému, k němuž bych se choval jako ku svému dobrodinci, kdyby mi bylo popřáno déle žíti: zachovaltě se šlechetně a milostivě k přemoženým a zvláště k rodině mé, zapomínaje hněvu nepřátelského.***)

Odloživ všecku hrdost byl laskavější k nepříteli nežli jsou ke mně moji nevěrní poddaní. Ti, jež jsem vším důstojenstvím vyznamenal, jimž jsem svěřil vlasti, města, tvrze, hrady (v. 112) odňali mi za to za všecko život.†) I prosím krále tvého, ať odplatí jim dle zásluhy skutky ohavné, jak bych i já sám byl učinil, kdyby mně byl osud vítězství dopřál; ať jen pomní, že osud mému podobný skoro každého očekává, kdo otěže vlády v rukou má.††)

Jestli křivdy mně učiněné potrestáním vrahů nenapraví aneb jestli mírného užije trestu, velice utrpí na své pověsti; kromě toho jest se mu i potom obávati, že totéž neštěstí, které mě stihlo, i na něho čeká.†††) Za tu jedinou milost nebešťany prosím, aby Alexandrovi sloužil celý svět a by mně neodepřel čest pohřbu.§)

---

*) Ve zlomku M vyskýtají se v rozmluvě Darea s Polystratem tyto mezery: Mezi veršem 96 a 97 „uzřěv ho král, hlavu vzdvižě" — „asponě pomluvím s tobú," mezi v. 102 („k ňemuže bych tak byl zbožen") a 103 („nežli bych jie čso přál tobě"), mezi v. 113 („tiem všiem miesto mne obvládal") a 114 („pakli mne v tom nepopraví"), konečně mezi v. 118 („čakajž téhož vezdy na sě") a 119 („poslednie mi čsti dohodil"). Jednotlivých těchto veršů spojitost vysvítá, tuším, z vypravování nahoře podaného.

**) Gualth. VII, 260 sqq: o quam grata mihi Macetum praesentia regis esset, ut audiret me tam pius hostis et eius colloquio fruerer, ut mutua verba serendo sedaret veteres belli brevis hora querelas. Quod quia fata negent, haec, quisquis es, accipe, et ista perfer Alexandro.

***) id. VII, 265 sqq: post tot certamina Magno debitor intereo, multumque obnoxius illi, quod matrem Darei prolemque modestus et irae immemor hostilis clementi pectore fovit.

†) Gualth. VII, 273 sqq: vitam mihi surripuere propinqui, regna quibus vitamque dedi.

††) id. VII, 281 sqq: neque enim hoc discrimine solum alea versatur mea, sed communis eorum, qui praesunt turbae et populi moderantur habenas.

†††) id. VII, 287 sqq: quam (ultionem) si distulerit vel forte remissius aequo agerit, illustris minuetur opinio regis decolor et famae multum diversa priori. Adde, quod a simili debet peste cavere rex pius.

§) id. VII, 294 sqq: hoc unum superos votis morientibus oro, infernumque chaos, ut euntibus ordine fatis totus Alexandro famuletur subditus orbis, magnus et in magno dominetur maximus orbe, utque mihi iusti concesso iure sepulcri a rege extremi non invideantur honores.

Po této rozmluvě podal Dareus Polystratovi ruku a vypustil ducha (v. 121—124).*)

Skutků Alexandrových, jež líčí Gualther ke konci kn. VII (počínaje veršem 300), v kn. VIII a z počátku kn. IX (až po v. 203), nedočítáme se již ve zlomcích staročeských; část básně naší, jež obsahem svým naznačeným knihám Gualtherovým odpovídala, vyšla na zmar; i nezbývá nám nic jiného než opět sáhnouti k latinské Alexandreidě; chceme-li se poučiti o událostech vypsaných ve ztracené části staročeské.

Dle Gualthera líčí tam básník náš asi tyto skutky Alexandrovy.

Zmíniv se o smrti Dareově přidává snad, řídě se v tom příkladem Gualtherovým, morální úvahu, jejíž smysl jest asi tento: „Kdybychom za živa věděli, co na nás čeká po smrti, vystříhali bychom se všech skutků bezbožných, dbajíce toliko spásy své duše.**) Toho neučinil Bessus, jenž ani lidí ani božstva se neostýchaje, otci a pánu svému záhubu připravil."

Nyní následuje u Gualthera v. 344—348 chvalořeč na Darea,***) které asi náš básník ve svou skladbu nepřijal. Soudíme tak proto, ponévadž také chvalořeč na Patrona nalezající se u Gualthera VI, 506—510 incl. ve zlomku BM vypustil, moha ji přece zcela dobře položiti za v. 114.

Alexander, uslyšev o smrti Dareově, pospíší k jeho mrtvole a hořké nad ní prolévá slzy. Osušiv líce a upokojiv se, „To jediné", vece, „může býti útěchou nešťastným smrtelníkům, že sláva nikdy neumírá. Bude-li, Daree, pověst tvá taková, jako zásluhy, pak budeš žíti na věky a po celém světě bude se čísti o tobě, jako o muži, jenž se odvážil s Alexandrem zápasiti.†) Kdyby

*) id. VII, 300 sqq: Sic ait, et dextram tamquam speciale ferendam pignus Alexandro Graeco porrexit eique letifer irrepsit per membra rigentia somnus.

**) Tomuto moralisování věnuje Gualther ve své básni delší část (VII 306—340), vzpomínaje tu se zvláštní trpkostí nešvarů, jež se dály za jeho doby jak v občanském tak v církevním životě. Horlí zvláště na to, že při obsazování stolic biskupských nerozhodují skutečné zásluhy ale příbuzenství, že nesvorní kardinálové volí dvě hlavy církve, že soudcové dávají se podpláceti, vladařové násilně odstraňují biskupy sobě nepohodlné, jako se stalo ve Flandrii, kde zhynul Robert a v Anglii, kde Tomáš — zde míní básník T. Canterburského (Becketa) — jenž pro svůj odpor proti Jindřichu II r. 1170 na stupních oltáře zavražděn jest. — Také básníku staročeskému poskytlo snad toto místo vhodné příležitosti k tomu, aby odhalil neřesti svého věku, jako to učinil již ve zlomku B, kde se ve v. 226—244 a 275—278 ozývá vlastenecky proti svému vlastnímu králi. Na tomto místě následoval svůj latinský vzor asi tak věrně jako to učinil ve zl. B, řídě se tam Gualth. V, 510 sqq.

***) Gualth. VII, 344 sqq: te tamen, o Dari, si quae modo scribimus olim sunt habitura fidem, Pompeio Francia iuste laudibus aequabit: vivet cum vate superstes gloria defuncti, nullum moritura per aevum.

†) id. VII, 358 sqq: si vitae meritis respondet gloria famae, nulla tuos actus poterit delere vetustas, nec te posteritas, rex Persidis, in-

tě byl osud zachoval, byl bys se stal mým spoluvladařem a přemožený chválil vítězovu šlechetnost.*) Než poněvadž ohavní sluhové mečem učinili konec ctihodnému stáří otce a pána svého, nemohu pro tě nic jiného učiniti než státi se mstitelem tvých zrádců. Jestli to se stane, pak, myslím, že bohové dovolí, abych podrobiv si již východ, i západ v okovy uvrhl." To řek, káže tělo Dareovo nabalsamovati a pohřbiti. Na hrobě královĕ postaví pak Apelles pyramidu, na níž vykreslí celý svět jakož i dějiny jeho od stvoření až po dobu vítězného tažení Alexandrova (4868 let); taktéž učiní přiměřený nápis..**)

Po té rozděluje Alexander vojínům kořist a popřává jim odpočinku, chtěje odměniti je za útrapy v posledním čase přestálé. A právě když oddáni jsou radovánkám a hodům, rozhlásí se v táboře zpráva, že prý Alexander, jsa hrď dobytými vítězstvími, do Evropy se chce navrátiti. Ačkoli nezná se původce zprávy té, přece ji vojínové přijímají s radostí netajenou i počínají stany skládati a náčiní válečné sbírati, tak jakoby již zítra odtáhnouti měli.***)

Alexander, znamenaje ruch v táboře a dověděv se o liché pověsti, velice jest rozčílen, ale rozum jeho brzo ovládl vášeň již vznikající. Předvolá si vojevůdce a se slzami v očích stěžuje si jim, že vojínové nechtí mu dáti dokončiti veliké dílo,†) že se vrátí do vlasti ne vítězem ale přemoženým, bohové prý ze zášti snaží se zmařiti jeho dílo, poněvadž jest to jejich zvykem vábiti mysli statečné a buditi v nich touhu po domovině; mužové ne-

---

cliteo Dari, blinet, aut veterum corrodet serra dierum. Claresces titulis, toto legeris in orbe, ausus Alexandro Macetumque resistere fatis.

*) Gualth. VII, 364 sqq: Si mihi te vivum servassent omine fausto fata, iugo Macetum laevius nihil esse probares: uno rege minor tantum, Magnoque secundus, iura dares aliis in regni parte receptus.

**) Gualther věnuje popisu toho náhrobku část od v. 382—430 incl. Nejprvé popisuje podobu jeho a látky, ze kterých byl zhotoven (až do v. 398), po té zmiňuje se o zemích, které tam byly nakresleny, uváděje též, ovšem krátce, čím která z nich jest památna (až do v. 420 incl.), pak vypravuje o nápise, jehož slova vzal Apelles z proroctví Danielova (až do r. 425), konečně připomíná, že Apelles i děje pokolení lidského od stvoření svéta až po Alexandra na pyramidě vypodobnil následuje v tom knih starého zákona („praeterea Hebraeos et eorum scripta secutus, praeteriti serie revoluta temporis annos humani generis a conditione notavit usque triumphantis ad bellica tempora Magni. In summa annorum bis milia bina leguntur bisque quadringenti decies sex bisque quaterni"). Že asi básník staročeský této episody do své básně nepřijal, ukázali jsme již na jiněm místě.

***) Gualth. VII, 442 sqq: ergo avidi reditus, quamvis auctore careret rumor, discurrunt lymphantum more per omnes castrorum vicos: aptant tentoria plaustris, sarcinulas et vasa legunt castrensia, tamquam mane paretur iter: oritur per castra tumultus laetitiae, mixtosque ferunt ad sidera plausus.

†) id. VII, 453 sqq: limite de medio terrarum a civibus orbem auferri sibi conqueritur: virtutis in ipso limine Alexandro mundi totius apertum praecludi imperium.

hodní prý chtí do vlasti se navrátiti beze jména, ač by mohli, vyčkavše nějakou dobu, se slávou se vrátiti. Shromáždění velitelé slibují mu, že budou všech nebezpečí účastni a že zajisté i vojínové budou ho poslouchati a dále následovati, jestli jim jen zalichotí.*)

Svolav tedy vojíny, jme se k nim Alexander s tribunalu asi takto mluviti: „Vím, že, uvažujete-li skutky, které jsme vykonali, přejete si již býti ve vlasti, abyste již slyšeli písně slávu vaši opěvující; vždyť jste vykonali veliké věci, svrhše jho perské a skoro celé Asie dobyvše:**) vaše statečnost a otužilost podrobila mi více zemí než jiným králům měst. I já bych rád domů se vrátil, třeba byste se zdrahali, i já bych rád viděl matku a obě sestry své a požíval s vámi nabyté slávy, kdyby jen nám byly země, které jsme pokořili, trvalou smlouvou zaručeny. Než tomu není tak; nepřítel je sice přemožen, ale není ještě skrocen, k tomu třeba delší doby:***) vždyť jen prodlením času ovoce zraje a víno lahodné nabývá chuti, jen prodlením času krotnou šelmy, jichž vztek příroda nemůže překonati. Peršané jsou sice v naší přítomnosti klidni, ale jakmile odejdeme, vzbouří se. A pak — můžeme odejíti, když ještě zbývají zrádcové Bessus a Nabarzanes? můžeme si je zůstaviti za zády? Nikoli. Jako lékaři na nemocném těle všecko odřezávají, co by škoditi mohlo, tak nesmí nic za zády býti zůstaveno odcházejícím, nýbrž vše musí býti mečem vyhlazeno. Vždyť často malá jiskra byvši zanedbána, bývá příčinou ohromné zhouby. Proto, chceme-li býti bezpečni, musíme dobře pozorovati nepřítele, třeba se choval klidně..†) Nuže tedy, přátelé, vykonali jste už tolik, tolik jste už svízelů snesli, podstupte tedy ještě tento malý kus práce.††) Potomstvo vám bude žehnati, čtouc, že vaším přičiněním potrestán byl otrok, jenž na pána svého ruku vztáhl."

---

*) id. VII, 463 sqq: Applaudit curia regi, promittitque suas in cuncta pericula vires, iussa secuturos proceres et mobile vulgus si modo blanditiis dubias permulceat aures.

**) Gualth. VII, 474 sqq: libera iam veteri Persarum patria per vos est exempta iugo: Phoenicen, Persida, Medos, Armenios, Syriam vestri domuere lacerti: Lydia, Cappadoces, Parthi, Cilicum iuga vestro succubuere iugo.

***) id. VII, 487 sqq: Sed novus est nec adhuc firma radice tenetur imperii status, et nondum subeuntibus aequa barbaricis cervice iugum victoria nutat. Ergo brevi nobis opus assuetudine, donec aspera mollescant accepto tempore corda et peregrina suos deponant pectora mores.

†) Gualth. VII, 513 sqq: tutior ut maneas hostis, nihil est quod in hoste despicias tuto: fit, quem neglexeris, ille fortior hoc ipso multoque valentior hostis.

††) id. VII, 520: tot omnes, tot iuga transistis, tot proculcastis hiatus horrendosque lacus, tot saxa, tot invia vobis perira fecistis: non nos mare dividit aestu fluctivago, sed plana iacent et prona triumpho omnia: vicina est et in ipso limine palma. Vincendi restant pauci.

Jak jinoši tak starci s jásotem přijímají slova králova, zdvihají pravice, jsouce ochotni s králem podstoupiti největší nebezpečí.

Alexander, dychtě již s nepřítelem se utkati, káže stany složiti a spěje dále. Třetího dne vstoupí na půdu hyrkanskou, podrobí si tu zemi a daruje Nabarzanovi život na přímluvu kleštěncovu. Brzo potom přišla do táboru macedonského královna Amazonek Thalestris se dvěma sty družek, dychtíc viděti krále.*)

Královna bedlivě si prohlíží Alexandra; diví se, že v tak malém těle jest taková síla a taký duch, soudíc nejinak než ostatní barbaři, kteří cení člověka dle sličné tváře a lepého vzrůstu, domnívajíce se, že není schopen činů velikých, kdo těmito přednostmi obdařen není;**) než přečasto i v malém těle veliký sídlí duch.***)

Když se Alexander otázal královny, čeho si od něho přeje, odpověděla: „Přišla jsem proto, abych odnesouc si od tebe símě, splodila potomka s mužem tak znamenitým. Bude-li to dívka, staniž se mou dědičkou, pakli hoch, pošlu ti ho na vychování.†)

Táže se jí Alexander, zda by nechtěla účastniti se jeho výpravy; odpovídá, že nemůže nechati zemi svou beze stráže. Zdrževši se u krále třicet dní a dosáhši čeho si přála, navrátí se do své země.

Mezi tím Bessus zmocnil se vlády, pobouřil Baktra a sesíliv se Skythy, chystal se proti Alexandrovi.

Zpráva ta velice pobouřila Alexandra, jenž vida, že vojsko jeho, jsouc hojnou kořistí obtíženo, sotva se může ku předu bráti, navrhuje, aby vojínové všecku kořist, které nabyli v říši perské, v oheň uvrhli. On sám učiní tak se svým podílem a vojínové bez lítosti po něm.††) Tak zbaveni jsou k radě královĕ těžkých starostí a vysvobozeni z otroctví, ve které penězi byli

---

*) Nyní snad básník náš dle Gualth. VIII, 16—24 blíže popisuje Amazonky, zvlášť jejich postavu a šat. Celé tělo není šatem zahaleno: levá strana prsou jest obnažena, šat pak sahá jen po kolena. Mlékem prsu levého živí Amazonky nemluvňata pohlaví ženského, pravý však jest stvrdlý a zakrnělý, ponĕvadž oň opírají luk.

**) Gualth. VIII, 28 sqq: barbara simplicitas a maiestate venusti corporis atque habitu veneratur et aestimat omnes, magnorumque operum nullos putat esse capaces praeter eos, conferre quibus natura decorum dignata est corpus, specieque beare venusta.

***) id. VIII, 33 sqq: sed modico praestat interdum corpore maior magnipotens animus, transgressaque corporis artus regnat in obscuris praeclara potentia membris.

†) id. VIII, 38 sqq: se venisse refert, ut pleno ventre regressa communem pariat cum tanto principe prolem, dignam se reputans, de qua rex gignere regni debeat heredes: fuerit si femina partu prodita, maternis potietur filia regnis; si mas exstiterit patri reddetur alendus.

††) Gualth. VIII, 67 sqq: non tamen audebant tanto sibi parta labore sanguinis effusi pretium deflere quirites seu vulgus, cum regis opes idem ureret ignis.

uvrženi.*) Již chystal se Alexander proti Baktrům, když tu vyšlo v táboře na jevo spiknutí proti němu zosnované. Jakýsi Cebalinus oznámil Philotovi, že se proti králi spiknutí chystá, ale Philotas, ač to dva dny věděl, přece ničeho neřekl, až to konečně Metron vyzradil. I jat jest Dimnus s ostatními spiklenci a jsou usmrceni. Philotas pak jako spoluvinník — an prý věda o zločinu úmyslně jej zamlčel, poněvadž asi též ve spiknutí byl zasvěcen — předveden jest s rukama nazad svázanýma před Alexandra ozbrojenci obklopeného.

Mlčí ozbrojené shromáždění dychtíc zvěděti, proč asi před vladaře bylo povoláno. Konečně přeruší Alexander hrobové ticho a jme se těmito slovy zločin před vojíny odhalovati: „Občané, málem bych vám byl odňat, pouhá náhoda tomu chtěla, že ještě žiji." Slova ta přijímá množství s bouřlivým hlaholem; všickni žádají na něm, aby jim oznámil původce zločinu, načež on: „Parmenio," odvece, „onen důvěrník otce mého, jehož jsem kladl nade všecky, jest strůjcem té ohavnosti a s ním hle syn jeho Philotas. Ti pojali zločinný úmysl mě zahubiti, zvolivše si Peucolaa, Demetria a Dimna za společníky a vykonavatele té hanebnosti."

Na slova ta odpovídá shromáždění jekem hrozivým. Předvedeni jsou svědkové Metron, Cebalinus a Nicomachus, kteří dávají zprávu o vzniku spiknutí. „Jak mne mohl milovati" pokračuje král, „jak mně mohl upřímně oddán býti ten, jenž, věda o zločinu tak ohavném, mlčel, ačkoli, jak poprava Dimnova ukazuje, mlčeti neměl.

Cebalinus, zvěděv o zločinu, hned jej vyzradil, ale Philotas mu neuvěřil. Snad jej činí zpupným moc a povýšení otcovo, snad chce dosíci nejvyšších hodností. Snad i proto jest tak hrd, že jsem bez příbuzných, bez dítek, bez rodičů. Než mýlí se, všickni, kdož tu okolo stojí, jsou moji bratři, moji rodiče. Že ho Dimnus nejmenoval, to ho ještě neospravedlňuje, učinil tak bezpochyby ze strachu před svým velitelem.**) Ostatně Philotas již dříve o mně se pronášel posměšně, pravě, kterak se raduje, že mne Jupiter svým synem vyhlásil, ale poddaní moji prý toho musí želeti, poněvadž jim bude poslouchati knížete zpupného, jenž překročuje meze lidských možností. Věděl jsem o tom, ale mlčel jsem nechtěje, aby se o mně řeklo, že lidi, jimž jsem čest a statky propůjčil, ve všem sobě podříditi chci. Nyní však již

*) id. VIII, 70 sqq: hic ubi sedatus dolor est, dixisse feruntur a curis gravibus et sollicitudine magna consilio regis ereptos esse maniplos et quos subdiderat regina pecunia servos principis exemplo manumissos esse per ignem.

**) Gualth. VIII, 129 sqq: quod celat, quod Dimnus eum non nominat inter participes sociosque doli minus esse nocentem non facit: indicium est ducis et terroris in illos prodere, qui possunt: qui eum de se fateantur, de duce non audent ducti terrore fateri.

ne jazyk ale ruka zločinu se odvažuje. Kam se uteku? Ten, jemuž jsem život svěřil, od něhož jsem očekával záštity, staví se proti mně. Sprostiv se těch, jichž jediné jsem se bál, upadám v osidla svých lidí. Nuž beru k vám útočiště, občané, bez vůle vaší déle žíti nechci ani nemohu.“ *)

To pověděv opustí rozhněván shromáždění a káže svázaného Philotu předvésti před soudce.

Stojí tu s rukama nazad svázanýma, zsinalý, jsa jen lehkým šatem oděn, nepodobaje se již onomu vznešenému Philotovi, jenž nedávno ještě vodil jízdu Alexandrovu. **) Hluboký dojem učinil jeho zjev na shromážděné Macedoňany. Přicházel jim na mysl ubohý Parmenio, který již dva syny ztratil, Hektora a Nikanora a nyní o třetího má býti připraven, ničeho nevěda. Již se zdálo, že lid přeje Philotovi, když tu královský soudce Amyntas zasedl na tribunal a pozoruje povolnost shromážděných jal se hlasem přísným provinění Philotova vyčítati. Tak lid již umírněný znovu pobouřil a jeho hněv jedenkráte již ukonejšený znovu probudil.

Sklíčen a s hlavou sklopenou stojí Philotas před soudem, odvraceje zraky zahalené od zástupů okolo stojících: buď pozbyl rozvahy, jsa si vědom zločinu buď se bojí trestu jej očekávajícího. Klesl beze smyslů na žoldnéře jej držícího a teprve po chvíli se vzpamatoval. Utíraje si tvář v slzách tonoucí, počne dokazovati svou nevinnost těmito asi slovy: „Nevinnému lehko je najíti slova, zachovávati míru není snadno nešťastnému. Mysl moje kolísá se mezi nadějí a strachem: jednak jsem si vědom neviny, jednak bojím se pohromy mne očekávající. Mimo to není tu soudce, který mě má souditi. Nemohu býti osvobozen, leda bude-li mne souditi ten, který mou věc vyšetřil; vždyť nemůže se státi, abych byl osvobozen v nepřítomnosti toho, v jehož přítomnosti jsem byl svázán. Ač vím, že spoutanému málo prospívá hájiti se, přece se o to pokusím. Nepoznávám, který zločin mi soudce za vinu klade: nikdo přece netvrdí, že bych byl jedním ze spiklenců. Neřekl to ani Nicomachus ani Cebalinus a král přece na tom trvá. Proč, táži se, lidé ti ničeho na mne nevyznali? nepodobá

*) id. VIII, 158 sqq: ergo, mei cives, vestra ad munimina civis armaque confugio: liceat vos esse salutis auctores: salvus, vobis nolentibus esse nec volo nec valeo: si me salvare velitis, vindicis officium praetendite vindice poena.

**) Gualth. VIII, 162 sqq: Manibus stetit ille revinctis luridus et vili velatus tegmine membra, lugubris facie, multum mutatus ab illo, qui nuper princeps equitum Magnoque secundus nobilior ducibus et magnificentior ibat, disponens acies tractansque negotia belli. — Na místě tomto připojuje Gualth. VIII, 167—172 tuto časovou poznámku: „hoc habitu quondam Burchardum Flandria vidit, solventem meritas occiso consule poenas, quem rota poenalis tanto pro crimine torsit, tortaque confregit Ludovico vindice membra.“ Možná, že i náš básník zde nějakou časovou reminiscenci vpletl, jako to učinil podlé Gualth. ve zl. B v. 226—244 a 275—279.

se pravdě, že by snad byli chtěli mne šetřiti sebe nešetříce. Spíše zdá se, že by byl Dimnus mne jmenoval mezi spiklenci, aby se mým větším jménem zastřel. Obyčejně když dvěma něco za vinu se klade, vymlouvá se menší na většího. Jakým tedy právem, soudcové, může býti odsouzen ten, jehož nikdo neviní, proti němuž ani pověst ani vlastní jeho vyznání nesvědčí? Kdyby nebyl Cebalinus mně prvému zvěst přinesl o tom zločinu, nebyl bych dnes volán před soud, an mne nikdo neobvinil. Klade se mi za vinu, že jsem zamlčel zločin mně donesený. Což se má věřiti všem dětským řečem? Vždyť ani zprávě důležité nevěříme, nevyšla-li z úst muže vážného, hodnověrného. Kdybych byl věděl o spiknutí Dimnově, nebyl bych jistě dopustil, abych buď já buď některý účastník zločinu toho byl vyzrazen, když mohl ten záměr ve dvou dnech býti vykonán: mohl jsem tajně či veřejně Cebalina odstraniti, aby krále nezpravil o hrozící mu záhubě. Proč tedy jsem odložil zločinný ten skutek? či jsem se ho nechtěl bez Dimna odvážiti? „On jest hlavou," říkalo se „celého spiknutí, ale pod jeho jménem skrývá se Philotas, který chce po zavraždění Alexandrově domoci se vlády." Koho pak z vás, občané, někdy jsem podplatil, koho pak hleděl jsem si nakloniti, aby mi byl při mém podniku nápomocen. Král mi vytýká, že prý jsem mu kdysi psal, kteraké mám z toho potěšení, že jej Juppiter za svého syna prohlásil, ale ti že toho musí litovati, jimž bude poslouchati rozkazů vladaře zpupného. Přiznávám se, že psal jsem tak králi, ale k tomu mne vedla jen přátelská láska a upřímnost, chtěl jsem Alexandrovi na pamět uvésti, že lépe jest božstvu skrytě a v tichosti se pokořiti a jeho velebnost uznávati, než chvástavostí a zpupností popuditi proti sobě nenávist velmožů. Co mně, králi, prospělo, že jsem v boji tolikráte pro tebe krvácel, co mně pomohlo, že obětoval jsem ti své mládí a že moji dva bratři pro tebe na bojišti umřeli? Nechci dovolávati se ubohého otce, vždyť i na jeho bedra skládá se část viny. Alexandrovi nestačí, že připravil ubohého o dva syny, ještě mu chce uloupiti třetího. Ubohý otče! K vůli mně tedy jest ti umříti a se mnou. Já, který od tebe jsem život obdržel, mám nyní býti původcem a příčinou tvé smrti? Proč jsi mne splodil k své záhubě? Nevím, zda jest více politování hodno stáří otcovo než mládí synovo: já umírám v kvetoucím věku, otec však jako vetchý stařec, třeba mu štěstí ještě chtělo prodloužiti věk, přece příroda nikdy svých práv se nezřekne.*)

Když Philotas domluvil, objevil se král opět ve shromáždění provázen jsa zástupem ozbrojenců. Strach před smrtí tak dolehl na Philotu, že ve mdlobách k zemi klesl. Shromáždění Mace-

*) Gualth. VIII, 295 sqq: Miserabiliorne senectus sit patris, native magis miseranda iuventus, ambigitur: vernis et adhuc venientibus annis de medio tollor: effeto sanguine patri spiritus eripitur, quem si fortuna morari vel modicum sineret in obeso corpore, iure poscebat natura suo.

doňané nejsou všickni téhož mínění o trestě Philotově. Jedni chtí, aby po dávném obyčeji byl ukamenován, jiní, aby mukami byl donucen přiznati se k vině. Král schváliv mínění druhé kázal připraviti mučidla. Když kati se chystali Philotu mukám podrobiti, obrátil se Parmeniovec ke shromážděným vůdcům a velmožům macedonským s těmito slovy: „Není vám třeba, mužové macedonští, mukami mne k vyznání donucovati, přiznávám se, že jsem chtěl Alexandra zahubiti.“ Nepřestávají však Philotu mučiti chtějíce se od něho dověděti pohnútky jeho zločinu, jeho úmysly a ostatní spiklence.

Když již nebohý tak byl zmučen a zbědován, že ani nezbývalo na těle zdravého místa, pověděl soudcům vše, čeho si přáli; i bylo domnění, že k tak veliké vině a k takému zločinu proto se přiznal, aby raději hned byl popraven než dlouhými mukami trápen.

Jak vratké jest štěstí!*) dnes nás povyšuje a zýtra s výše dosažené sráží. Podobně si zahrálo i s Philotou.

Dlouhý čas se na něho usmívalo daříc jej vším důstojenstvím, všemi hodnostmi, když však ještě výše povznésti se snažil, zadrželo jej na dráze slávyplné. Slavný někdy vojevůdce a na slovo vzatý velitel jízdy umírá nyní byv zasypán deštěm kamení.

Sedmého dne po smrti Philotově vytáhl Alexander z tábora a rychlými pochody pospíchal za Bessem, nechtěje dříve ustati, až ohavného zrádce dostihne. Konečně jest mu přiveden obnažený a spoutaný. Král pohlédnuv naň zrakem hněvem planoucím: „Ký běs,“ vece „vnuknul ti čin tak ohavný, že jsi se neostýchal svého dobrého krále spoutati a z mrzké vládychtivosti učiniti konec životu šlechetného otce a pána svého.“ Po těchto slovích odevzdal král Bessa na rukou i nohou spoutaného bratru Dareovu, jenž byl nyní jedním z tělesných strážců jeho. Ten po dlouhých mukách, kázal přibíti zrádného satrapa na kříž; i smířeni jsou krví zrádcovou Manové Dareovi. **)

Nejbližším cílem Alexandrovým jest nyní Skythie, již dělí řeka Don od Baktrie. Lid země této nebydlí v domech ani stanech; jemu poskytují útulku nehostinné skály, lesy a sluje, nepachtí se po zisku, spokojuje se stravou, již poskytuje příroda, tichý a spokojený život nekalí si hříšnou ctižádostí. Když se Alexander chystal po lodích přes Don se přepraviti, objevilo se

*) Gualther na tomto místě opět po svém způsobu moralisuje ve v. 323 sqq: o quam difficili nisu sors provehit actus lubrica mortales, et quos adscendere fecit quam facile evertit — a dále ve v. 332 sqq: quam frivola gloria rerum, quam mundi fugitivus honor, quam nomen inane! Praelatus, qui superesse cupit, prodesse recusat.

**) Gualth. VIII, 351 sqq: Ille sacram longis cruciatibus illi eripiens animam Stygias ad sacra sorores convocat et placat fraternos sanguine manes, affixum cruci iubet ire ad Tartara Bessum. Exitus hic Bessi, qui dum conscendere tentat labitur, imperium dum quaerit et imperat, in se regreditur, domini ponens insignia servus.

v táboře maced. dvacet jezdců skytských. Nejstarší z nich osloví Alexandra touto řečí: „Kdyby tělo tvé bylo rovno duchu po nesmírných věcech bažícímu, nestačil by ti celý svět, ohromnost tvá přesahovala by meze světové. Ano nejsa zemí spokojen, vznesl by se do výšin vzdušných a chtěl by sám říditi vůz sluneční. Ale mnoho si přeješ věcí, jichž dosíci nebude ti lze. Až si podrobíš pokolení lidské, vypovíš válku stromům, šelmám a skalinám; i ledovce, obludy horské ano i živly v okovy uvrhneš. Než pomni, že kmen, jenž pyšně do výše se pne a v zemi pevně kořeny tkví, v okamžiku bývá vyvrácen, hleď, aby dosáhna vrcholku jeho, s větvemi dolů se nesřítil. I mohutný lev stal se kdysi kořistí malých ptáčků, a železo všeho tvrdší kovu často žíravý pohlcuje rez; vždyť nic není pod sluncem tak pevno, aby nemohlo býti i od slabého zničeno. Kdož na pouti pozemské bezpečen jest před smrtí? Co jest nám do tebe? My jsme ti neublížili, nevtrhli jsme nepřátelsky na území tvoje, nestaráme se tedy o to, kdo jsi, odkud přicházíš a proč? My jsme národ svobodný, jenž nežádá si ničeho více, než čím ho příroda obdařila, nechceme poroučeti nikomu, ale také ne sloužiti, svého majetku a svých práv vždy budeme hájiti. Jen ten jest blažen, kdo netouže po cizím, svým majetkem se spokojí. Jestliže tedy po cizím bažíš, překročuješ meze lidské blaženosti. Abys také něco zvěděl o způsobech a obyčejích Skythů, věz, že hledíme si orby a dobytka, že k obraně své užíváme šípů a kopí. Tobě nestačí celý svět. Podrobiv sobě již skoro všecky národy asijské, táhneš nyní do Indie; čím více máš, tím více žádáš.*)

Jeden národ si podrobíš a druhý se bouří; tak z vítězství rodí se ti válka. Chystáš se překročiti Don a svobodné Skythy si podmaniti, ale věz, že naše chudoba rychlejší jest než tvé pluky; tvoje vojsko veze sebou bohatství celého světa; my málo sebou majíce, rychleji můžeme před nepřítelem utíkati, a také snáze ho na útěk zaháněti. Ani se nenadáš a objevíme se v táboře tvém, a až budeš chtíti nás zajmouti, aneb mysleti, že jsi nás zajal, unikneme rychleji než vítr. Skythy neláká ani bohatství ani touha nějaká; my opovrhujeme městy přebývajíce v pustinách a neznalí jsme lidské vzdělanosti, pročež drž pevně štěstí, ať ti neunikne, jestiť kluzké a pomíjející; přestaň válčiti, dokud ti ještě přeje, mohlo by se snadno proti tobě obrátiti *) Jsi-li bohem,

---

*) Gualth. VIII, 429 sqq: quanto tibi plura parasti, tanto plura petis, et habendis acrius ardes, sicque famem saties, defectum copia nutrit.

**) Gualth. VIII, 448 sqq: proinde manu pressa digitisque tenere recurvis fortunam memor esto tuam, quae lubrica semper et levis est, nunquamque potest invita teneri . . . . nostri fortunam pedibus dixere carentem, pennatasque manus et habentem bracchia pingunt. Ergo manus si forte tibi porrexerit, alas corripe, ne rapidis, quando volet, avolet alis.

máš býti ke smrtelníkům dobrotiv, uděluje jim ze svého dary a majetek jejich nezkracuje; pak-li jsi smrtelníkem, pamatuj, že vždy tím budeš, čím jsi nyní. Ti, jež válkou neobtěžuješ, stanou se tvými přátely; vždyť nejpřednějším poutem mezi vrstevníky a sobě rovnými jest láska. Nemysli, že ti, které pokoříš, budou tvými přátely; spíše uzříme na zemi hvězdy, spíše spojí se nebe se zemí a ryby si oblíbí souši, nežli přilne otrok k pánovi. Mezi těma dvěma nikdy nebude lásky ani svornosti, třeba tvář mír hlásala, srdce přece válkou plane." *)

Alexander nicméně spořádav voje své a přeplaviv se s velikým namaháním přes řeku, porazil Skythy a vládě své podřídil, ač ne bez veliké ztráty lidu svého. Tak jako sosna letitá na výšinách alpských dlouho vzdorujíc větrům východnímu, západnímu i jižnímu, konečně podléhá bouřlivému Severu, tepajíc korunou zemi; tak i Skythové třeba zlomili moc Assyrských, Médů i Peršanů, musili skloniti hrdé šíje před hrůzou všeho světa — Alexandrem.

Národové okolní, dověděvše se o vítězství Alexandrově, nemálo se poděsili. Považovaliť dosud Skythy za národ nepřekonatelný **) a nyní slyšíce, že podlehli zbraním macedonským, jeden po druhém dobrovolně se poddávali Alexandrovi. Pudila je k tomu i šlechetná povaha Alexandrova, jenž velmi laskavě zacházel s přemoženými, dávaje tím na jevo, že neválčí s divokými národy z hněvu a msty, nýbrž že ho k tomu pobádá česť a sláva bohatýrská. ***)

Macedoňané táhnou do Indie; než-li tam přišli, zahynuli Clitus, Hermolaus a Theofrastus, potvrdivše svou smrtí na novo pravdu, že přízeň vládců jest nestálá.

Nyní bezpochyby líčil básník náš zeměpisnou polohu Indie a báječné její bohatství. †) Možná, že se v jednotlivostech odchýlil

---

*) Gualth. VIII, 470 sqq: ante feret stellas tellus, septemque triones abluet Oceanus, et siccum piscis amabit, quam servi ad dominum sit veri nexus amoris. Inter eos nulla est concordia: nam licet extra pax praetendatur, odio confligitur intus: pacem vultus habet, agitant praecordia bellum.

**) id. VIII, 500 sqq: . . . . . quippe Scythas duris infractos antea bellis audierant nuper Macetum ditione subactos, non animi virtute pares, non viribus aequos credebant aliquos mundo superesse potentes, cum cecidisse Scythas invictos ante viderent.

***) Gualth. VIII, 508 sqq: etenim, quos Magnus robore vicit, iunxit amore sibi, nec durus eis nec avarus exactor captos precibus gratisque remisit, absolvitque reos, ut facto ostenderet isto, se non ex irae stimulis cum gente feroci, sed de virtutum motu certamen inisse.

†) id. IX, 26 sqq: praeterea volucri famae si creditur, aurum illa fluenta vehunt, gemmasque et cetera, quae sunt ulterius solito nostris pretiosa diebus. Gentibus Eois hinc est opulentia: namque his ubi vulgavit dilatos mercibus Indos fama loquax, celeris toto concurrit ab orbe natio, ridentes gemmas emtura, rubentis purgamenta freti, quae parvi ponderis in se sola sibi facit hominum pretiosa libido.

od Gualth. IX, 9—35 asi tak jako to učinil ve zl. SV při popise Asie v. 598—673.*)

Knížata indická, uslyševše o příchodu Alexandrově, velice jsou poděšena. I pokořují se odevzdávajíce mu města i bohatství své. Jen Porus, nejsilnější z nich nemíní Alexandrovi ustoupiti, nýbrž připravuje se k zápasu s podmanitelem světa. Jako když balvan odtrhnuvší se od skály po srázných dolů se řítí stráních všecko kamení před sebou rozdrcuje, setká-li se však se skaliskem sobě rovným, srážejí se oba s rachotem děsným, tak i tehdy Alexandrovi, jenž tolik již pokořil národů, bylo se sraziti s protivníkem neúprosným.

Uslyšev, ža Porus s ohromnou mocí vstříc mu pospíchá, raduje se Alexander, že naskýtá se mu příležitost k vítězství i spěje rychlými pochody k řece Hydaspu. Tu již rozestavil Porus svou válečnou moc, strašnou zvláště množstvím slonů, čekaje příští Alexandrova.

Slon, všech ostatních větší, nese strašného vojevůdce, jehož obrovské tělo drahocenná pokrývá zbroj. Jeho mohútnosti tělesné rovná se síla duševní, oč tělem ostatní Indy převyšuje, o to rozvahou a obezřelostí nade všecky vyniká.**) Na druhém břehu Hydaspu jest rozestaveno vojsko Alexandrovo. Ježto jest řeka široka a hluboka a brodů postrádá, jsou Macedonští nuceni na lodích se přepraviti, ale Indové snaží se překaziti to mrakem střel.***) Uprostřed řeky jest ostrov, na který s obou stran od-

*) Popis u Asie básníka staročeského shoduje se v celku s popisem Gualtherovým v kn. I, 396—427, jen že tento jest úplnější onoho. U Gualthera totiž vypisuje se též poměr Asie k ostatním dílům světa co do velikosti (402—406: huic soli ex aequo cessit partitio mundi, cumque sit una trium solam hanc discindere mundum topographi perhibent: igitur breviore duabus contentis spatio medium non invidet orbis), kromě toho děje se u něho zmínka o všech skoro zemích asijských a o každé z nich se něco — třeba málo — vypravuje. Básník staroč. zmiňuje se všeobecně o bohatství Asie a věnuje ve svém popise nejvíce místa Babylonu (v. 629—659), líče tu potopu světa, stavění věže babylonské a změtení jazyků, čehož u Gualth. není ani stopy; mimo to puzen jsa citem zbožnosti, věnoval i Jerusalemu několik vřelých slov (v. 659—667). Konečná myšlénka jest u obou táž. U našeho básníka čteme (v. 667—673) tato slova: „Chtěl-li bych to vše klásti, co v téj straně měst i vlastí, dotad ti bych řěč rozvláčil, až by sě snad i rozpáčil. Protož tu řěč i ukráci, v své pravenie sě navráci“. Gualther I, 425 sqq praví: „totque Asiae partes, quas si mens exaret omnes aut seriem scindet stilus aut fastidia gignet“.

**) Gualth. IX, 51 sqq: maior et horridior reliquis elephantibus ipsum belua terribilis immensa mole vehebat, humanique modum transgressum corporis auro arma tegunt regem niveo distincta metallo. Par animus membris, et quanto corpore cunctos excedit, tanto est reliquis prudentior Indis.

***) id. IX, 64 sqq: Instar erat maris undisoni speciesque profundi quattuor in latum stadiis diffusus Hydaspes: Alveus altus erat, nusquam vada: transitus ergo navigio quaerendus erat: sed barbarus hostis stabat ab opposito, qui tela simillima nimbo in medium spargens facta statione cupita de facili poterat naves avertere ripa.

vážlivci přeplavati hledí. Mezi Macedoňany vynikali zvláštní odvahou a statečností Symmachus a Nikanor, přátelé ve všem jednání nerozluční. Symmachus vida, že Macedonští s nepořízenou vrátiti se musí, nepokusí-li se o přeplavání řeky, obrací se k příteli svému s těmito slovy: „Hleď, kterak tato řeka zastavila vítězné kroky krále našeho. Musíme se něčeho odvážiti. Přeplavouce řeku, buď nepřátely zapudíme a vavříny si zasloužíme, buď zahyneme a pověsť nevadnoucí nás bude vzpomínali.“ „I já,“ ozval se Nikanor „dávno již na to pomýšlím; nuže neotálejme, vrhněmež se proti nepříteli“.

To pověděvše opáší se meči a vrhají se do dravého proudu. Příkladu jejich následuje veliké množství Macedoňanů. Indové, kteří se zatím v počtu hojném na ostrově sebrali, vítají odvážlivce křikem zběsilým a zasypávají je deštěm střel. Než Symmachus a Nikanor s meči obnaženými neohroženě se vrhají na nepřítele a za nimi četa statečných Macedoňanů. Veliké již spůsobili mezi Indy krveprolití nikoho nešetříce i mohli se jako vítězové se ctí ke svým navrátiti, ale nejsou ještě spokojeni.*) Když tedy vítězstvím opojení rekové dále pronásledují nepřítele, ejhle ze zálohy nová vyřítí se Indů četa, jež vrhá se na vítězící Macedoňany.**) Nastává krutá seč; již mnoho padlo statečných hrdin řeckých, již zbývají jim jediná zbraň — meč, jímž v pravo v levo rozbíjejí šiky je svírající. Vidouce, že záhuby již zbýti nelze, staví se jeden před druhého, nechtěje se dožiti smrti druhovy. Když takto na vzájem se kryjí a jako o závod smrť si odročují,***) přilet ísosnový kmen obrovskými pažemi vymrštěný a učiní konec životu přátel nerozdílných. Než ani smrť nezapudila lásku, kterou v životě vypěstili: umírají druh druha líbajíce a objímajíce.

Vítězství Indů na ostrově ještě zvýšilo zpupnost Porovu ale klid Alexandrův nezapudilo; přemýšlí ustavičně, jak by přes řeku se přepravil. Byl pak mezi jeho vojíny jeden, jménem Attalus, jenž tváří i postavou velice se králi podobal. Tomu káže Alexander obléci se v háv královský a setrvati na tom místě břehu, které bylo dosud královým stanovištěm.†) Alexander pak s částí

*) Gualth. IX, 116 sqq: iam poterant iuvenes merita cum laude reverti sed nullo contenta modo est temeraria virtus.

**) id. IX. 118 sqq: Dumque triumphantes insultant hostibus, ecce occulte subeunt plures morientibus Indi. Hinc dolor, hinc planctus, Graium Macetumque ruinae . . . . Soli restabant animo non sanguine fratres Graiugenae, vitae socii mortisque futurae.

***) Gualth. IX, 133 sqq: ergo viri, quia iam suprema minari fata vident, orant, ut praemoriatur uterque occumbatque prior socioque superstite, cuius cernere funus erat leto crudelius omni. Obiiciunt igitur sibi se certantque vicissim alterius differre necem.

†) id. IX, 153 sqq: Attalus unus erat inter tot milia regi persimilis facie, referens et corpore Magnum: vestibus ornari rex imperialibus illum imperat, ut ripam teneat speciemque videndi exhibeat Poro, regem cessare nec esse ultra sollicitum, qua transitus arte paretur.

vojska odešel dále po řece a na místě nejpříhodnějším za veliké mlhy*) se přepravil přes řeku nejsa od nikoho pozorován. Porus, dívaje se na staré místo břehu protějšího, nepozoroval ničeho, až teprve mu posel zvěstoval, že Alexander k boji připravený již na druhém břehu se nalézá. I vyjde Porus nepříteli vstříc se 4000 jezdců a 200 vozů ozbrojenci naplněných. Ale ohromné vozy i jízda váznou v půdě deštěm promoklé, kdežto Macedoňané s obvyklou hbitostí na nepřítele dorážejí. Hlahol trub a víření bubnů zve obě strany k boji. Již srazily se pluky, s obou stran bojuje se udatně a tvrdošijně, smrť na obou stranách slaví žeň bohatou. Prvý kdo se odvážil potkati se s Alexandrem, byl Hiulcon, ale zaplatil odvahu životem, byv kopím proklán. Alexander hledí davem pobitých nepřátel prodráti se až k samému Porovi a uzřev muže obrovského na ohromném slonu, zvolal: „Konečně nalezl jsem nebezpečí, které se rovná mé zmužilosti; se šelmami a zároveň muži výtečnými činiti mi jest.“ **)

K výroku tomu vztahují se slova zlomku Š ve v. 1: „méh o srdcě mysli rovný“, před nimiž sluší doplniti naskytl se mi nepřítel.

Ve zlomku tom až po v. 15 (incl.) líčí se boj Macedoňanů s Indy na levém boku a porážka Indův (srvn. Gualth. v. 203—230). Pak následuje v básni naší mezera, již dle Gualth. 230—285 takto lze vyplniti:

„Již zmáhá se nepořádek u vojště indickém, ale přece se podaří Porovi vojsko znovu seřaditi. Káže do boje uvésti slony, jichž řev koně i mužstvo poděsí.***) Macedoňané již počínají utíkati, an tu Alexander káže jezdcům agrijským a thráckým vrhnouti se na slony. Vrací se dřívější odvaha vojínům macedonským, metají střely na nepřátele a sekerami ochromují obrovské tlustokožce.†) Nemohouce déle odolati návalu Macedonských opouštějí Indové ve zmatku bojiště, zanechávajíce Pora samotna uprostřed víru bitevního.††) Již z devíti ran krvácí a přece odráží útoky nepřátel;

*) id. IX, 161 sqq: animosum numina Magni propositum iuvere ducis: nam fusa per orbem involvit caecis nubes elementa tenebris tantaque subiectas texit caligo cohortes, alter ut alterius vix nosceret ora loquentis.

**) Gualth. IX, 203: Iuveni tandem dignumque stupore meoque par animo discrimen (ait), res ecce gerenda cum monstris mihi cumque viris illustribus una.

***) Gualth. IX, 232 sqq: terribilesque oculis elephantes obiicit hosti. Nec minimum Graiis monstra disiecere pavorem: non solum barritus equos, sed et horrifer aures moverat humanas, tremulusque expaverat aër.

†) id. IX. 248 sqq: anceps pugna diu Macetum fuit haud sine multa sanguinis impensa, donec vibrare secures coepere unamines, solidosque pedes elephantum informesque manus falcato caedere ferro.

††) id. IX, 254 sqq: tunc vero exercitus amens terga metu comitante dedit Porumque serentem missilium nimbos, et ab alto culmine monstri spicula fundentem, medio velut aequore solum destituere sui.

konečně jeho vozataj, vida krále ranami zemdleného, pobízí slona k útěku. Alexander pronásleduje prchajícího nepřítele na svém koni Bucefalu, jenž však střelami nepřátelskými usmrcen jest.*) Mezitím co král mění koně a zdlouhavěji než prvé Pora pronásleduje, radí Taxilis (jenž byl též králem ale Porovi podřízeným) Porovi, aby vzdal se nepříteli tak šlechetnému a slavnému.

Leč Porus, ač již polomrtev, s opovržením odmítá návrh tento, nazývaje Taxila zběhem a zrádcem.**) Ještě dlouho brání se obkličujícím ho Macedoňanům, až konečně slon jeho ranami jsa unaven klesá."

Tuto poslední událost a nejblíže příští totiž setkání se Alexandrovo s Porem a jejich rozmluvu líčí nám zlomek Š ve v. 16—45. Avšak v části této jest jen 7 veršů úplných (23—30) ostatní buď chybí aneb ještě nebyly cele přečteny: proto ani nemůžeme jasného nabýti světla o obsahu té části, nevezmeme-li k rúce báseň Gualtherovu.

Dle této v. IX, 286 až asi do v. 317 „král mysle, že již Porus mrtev, káže, aby mu byla zbroje svlečena. Ale slon Porův pokoušející se o to Macedoňany zuřivě kouše, snaže se pána svého opět na hřbet si posaditi, avšak Macedonští střelami jej dobíjejí.

Alexander, spatřiv, že Porus, jehož měl již za mrtva, znojem a mdlobou sotva oči zdvihá (v. 24 a 25 zl. Š), jest hnut milosrdenstvím k němu i táže se ho, kterak se mohl jemu na odpor postaviti, znaje přece moc a slávu jeho. Porus odpovídá, že před Alexandrem nikdo neodvážil se jemu, králi nepřemožitelnému, na odpor se postaviti, ale výsledek boje posledního že ho teprve poučil o síle Alexandrově. Avšak ať Alexander příliš štěstím nezpyšní, maje na paměti osud jeho vlastní; on také se pokládal za nejstatečnějšího a přece ještě statečnějšího našel. Lépe jest nevystupovati nežli po vystoupení opět klesnouti, lépe ničeho nenabýti než nabýti a opět ztratiti. Přízeň Štěstěny velice jest vratka a nestála."

To jest asi vylíčeno v oné zlomkovité části zl. Š. Mezi veršem 45 („— — z mluví řěč vítězkú") a 46 („pro něžto pustiv otěži") zlomku tohoto jest opět mezera, která zajisté obsahem odpovídala Gualth. IX, 317—325 incl.:

„Alexander diví se, že král trpkým osudem stížený zachoval i v neštěstí mysl klidnou. Káže jej bedlivě ošetřovati a když se

*) id. IX 261 sqq: profugo par fulminis instat ira dei Macedo: sed dum fugat imbre cruento telorum confossus obit, genibusque caducis rege magis posito quam fuso, nobilis ille procubuit Bucephal, qui tanto principe solo solus erat dignus, cuius de nomine dictam tempore post parvo Pellaeus condidit urbem.

**) Gualth. IX. 275 sqq: At Porus, quamquam marcescens corpore toto deficeret sanguis, fato tamen auspice notam excitus ad vocem: „non tu, proh dedecus," inquit, „Taxilis es frater, qui transfuga meque suumque prodidit imperium".

zotavil, přijímá jej mezi své přátely a jemu netoliko dřívější jeho země navrátí, nýbrž i jeho vládu znamenitě rozšíří.“ *)

Následující část zlomku Š od v. 46—60 incl. odpovídá obsahem Gualth. IX, 325—340 incl. Vypravuje se tu, kterak povznesla se mysl Alexandrova vítězstvím nad Porem. S největší rychlostí pustil moc svou na všechny strany (v. 18—20 zl. Š) **) podobaje se hromu, který svou hřímotou vše straší a blesku, jenž blyskotem vše zapaluje (v. 21—31 zl. Š).***) (Dokončení.)

Klasobraní po rukopisích.

XV †) **„Knížky Hugovy o připravení svého srdcě.“** Rukopis tohoto jména chová se v knihovně ČMusea (bez sign.), dostav se tam z pozůstalosti Čelakovského. Má 276 listů malého formátu (12°, podlé Hanuše 16°), a to 222 listy perg. a k tomu připojeny 54 listy pap. Zprávy a zmínky o něm jsou ve Výboru I. 638, v Jungm. Lit.[2] II. 158, d), v Erbenovu vydání Štítného Knih šesterých XXXIII a v Hanušovu Rozboru filosofie Tom. ze Štítného XXXVI. Část pergamenová je starší a klade se do sklonku XIV stol., od Hanuše do doby ok. r. 1390; avšak v písmě proveden jest značnou již měrou pravopis diakritický, a proto část tato spíše z poč. XV nežli ze XIV stol. pochází. Doklady některé toho pravopisu: że str. 5, strażi 5 atd., litera ż často se vyskýtá; řka 67 ††), třetie 121 a j.; naſe 107, ſlunečnu 105, točíš (adv.) 114 a j.; puſſt 179, wyleťela 174, powieďenem 166. Část papírová je přípis novější. V textě jsou omyly a opravy, podlé nichž se vidí, že i starší část jest opis; tak na str. 89,

*) Gualth. IX, 322 sqq: (Alexander Porum) inter armicorum coetus numerumque recepit. Largius exhibuit dilatavitque prioris imperii metas.

**) id. IX, 326 sqq: postquam . . . . . succubuit Porus, succumbere nescius ante, elatus Macedo, cui . . . . prodiga tam celerem dederat fortuna triumphum . . . . laxis festinat habenis orbis in extremas convertere proelia gentes.

***) id. IX, 334 sqq: ocior ergo notis Indos extremaque mundi climata populos regesque pererrat nec minus humanis portenti mentibus infert terrorisve minus nocturni fulguris igne, quem sequitur fragor et fractae collisio nubis, et vaga pallentem motura tonitrua mundum mentemque praeteritae memorem terrentia culpae. — Před v. 46 zl. Š „pro ňežto pustiv otěži“ dlužno ovšem doplniti si z Gualth. IX, 326—331 slova již nahoře uvedená: „vysoko povznesla se mysl Alexandrova vítězstvím nad Porem, pročež pustiv otěže atd.“. — Přesně vzato odpovídá teprve v. 331: laxis propere festinat habenis verši 46 zl. Š: pro ňežto pustiv otěži; avšak myšlénka, která jest tu vyslovena, vede se již od verše 326.

†) Viz Listy filol. 1882, 129 sl.

††) litera ř má v rkp. někdy tečku, někdy háček; a tak bývá i při známkovaných literách jiných.

90, 137, 149, 190, 245, 292—293, 346, 403 a j. Obsahem rukopisu toho jest traktat o připravení svého srdcě, přeložený z latiny. Původcem složení latinského jest Hugo (který?), přeložení pak připisuje se *Štítnému*. Myslím, že *neprávem*. *a)* Rozprava téhož názvu, která se čte ve sbornících Štítenských z r. 1450 (rkp. ČMusea 1. C. 11), 1463 (rkp. knih. veřejné v Praze 17. C. 18) a 1465 (rkp. ČMusea 1. C. 13), jest jen stručný výtah z téhož traktatu, mající jen asi $^1/_{15}$ jeho rozsahu, a není žádným svědectvím, že by i úplné přeložení traktatu celého pocházelo nebo pocházeti musilo od Štítného. *b)* Když Štítný o nějaké věci píše stručně, o které psal jinde obšírněji, odkazuje čtenáře do spisu svého obšírnějšího. Podlé toho zvyku jeho čekali bychom také v rozpravě dotčených sborníků odkaz do překladu úplného; ale odkazu takového tu není. *c)* V textě „Knížek Hugových" není nic, co bychom musili přičítati Štítnému, nebo co by zvláště upomínalo na Štítného. Naopak svědčí některé známky proti domněnce, že by Štítný byl vzdělavatelem; zejména jazyk, který jest rázu jiného, a povaha překladu rozdílného od „vykládání" t. j. volného vzdělávání Štítenského.

Ukázka textu:

[1] Předmluva.

Poczinagi ſie knižky Hugowy o připraveni ſwe° ſrdcie· předmluwa poczína ſie nayprwe.

Przipravte ſrdcie ſwa panu Slowa ta gſu ſamuele proroka kterażto mluwil k lidu iſrahelſkemu. a gſu pſana w prwnich knihach kralowych w ſedme kapitule. neb mluwi buoh kazatelom ſkrze yzaiaſſe proroka rzka Mluwte k ſrdczy ieruzalema. a powolayte geho. W tom ſlowu napomina kazatele. aby ſlowo ſpaſenie pilnie a obecznym wykladanim wykladal. aby tak ſlowo kazanie geho ſnaze w ſrdce poſluchaczow wchazelo. nebt ſu ſlowa bozie iako hroznowe winni hoynoſti *[2]* wina naplnieni. A protož ten hrozen muſy wydawen byti. to geſt ſlowo bozie wyloženo. aby wino duchownieho rozumu až do piwnice ſrdcie tweho teklo. Vcho dobre liſice geſt. Jakož die swaty Auguſtin. genž iahodky ſlow przigima a wino duchownieho rozumu až do piwnice ſrdcie poſiela atd.

[5] . . . Protož ſlyſs dcero a wiz. a przichil vcho ſwe. a pozoruy nauczenie ſrdcie tweho. atd.

V latinském složení zní táž ukázka (podlé výpisku p. J. Truhláře z rkp. ze skl. XIV, knih. veř. v Pr. 3. D. 8):

Preparate corda vestra domino. Verba sunt Samuelis in libro 1° regum. Loquitur dominus predicatoribus per Ysayam XL d. Loquimini ad cor ierusalem. In hoc verbo admonetur predicator, ut verbum salutis diligenti et familiari exposicione studeat eliquare, ut sic ipsum verbum facilius usque ad corda audiencium transfundatur. Sunt enim verba dei quasi uve multa vini fecunditate replete, unde oportet minima exprimere, quod est verbum diligen-

ter exponere, ut vinum spiritualis intelligentie usque ad celarium cordis fluat. Auris enim bona torcular est, ut dicit Augustinus, vinaria verborum retinens et vinum spiritualis intelligentie usque ad cellarium cordis transmittens ....

Audi filia et vide et inclina aurem tuam et attende doctrinam cordis tui propositam ....

V jazyce rukopisu tohoto jest ledacos důležitého pro mluvnici staročeskou i pro slovník. Na př. vodu naſſtři sobě 80 z načři, naſſtrzi vodu tamt., aby tobě sám vládl 95 cf. když bude wlaſty chudým ŽWitt. 9, 10 (31), ot pokuſſenich 91, předejdiž aby (ty) nebyl przedſſen t. j. předšen pt. pass. -šen utvořené k aktivnímu -šel 187, postúpiti recedere 426 atd. Zvláštnosti, které podlé Jirečk. Rozpr. I. 32 se čtou v rkp. téhož překladu z r. 1438, jsou i zde; jest to snad týž text, co v rkp. Musejním.

J. Gebauer.

Drobnosti grammatické.

Podává J. Gebauer.

XXVII*) Adverbialní výrazy *noc sju*, *s'noci* atp.

Substantivum *noc* často bývá v příslovkovém určení času. Na př.:

v Instr. *nocú, nociu, nocí*: dnem i noczu AlxH. 2[b]; myslil sem noczyu meditatus sum nocte ŽWittb. 76, 7; svatý Prokop dnem i noczy všěm spomaháše Hrad. 10[b]; (bůh) dnem svietí, noczy mračí Kat. 148; slunce, měsiec, při tom hvězdy dú na nebi dnem i noczy Kat. 56;

v Lok. *noci*: noczy křičju LAl. h; tehda noci zjevil se anděl Krist. 27[b]; dne ni noczy přěstanúce AlxH. 2[b]; pojetí těchto tvarů za Lok. má více podobnosti (srov. Miklosich 4. 651), než pojetí za Gen.

Oboje tyto tvary, Instr. *nocú* i Lok. *noci*, znamenají = noctu, v noci vůbec. Kromě toho ustálily se však ve slovanštině také adverbialní výrazy pro „noc tuto (přítomnou nebo právě minulou)", stb. *sej nošti*, *si nošti*, srbchorv. *sinoć*, sln. *sinoč*, *sinoči*, rus. *nočesь*, starorus. *nočьsь*, sln. *nočes*, *nočas*, bulh. *noštes* (srov. Miklosich, Lex.) = hac nocte, heint. Jsou to tvary s demonstrativním *sь*, jehož význam jest *tento (přítomný*, *nejbližší)*, a to dílem Lokaly (= v této noci), dílem Akkusativy (= tuto noc). V češtině nové tvarů těch není, ale stará měla oboje.

*) Viz Listy filol. 1882, 117 sl.

Sing. Akk. *noc sju*, tvar analogický se dne-s (stb. dьnь-sь sing. Akk.), stč. večero-s, leto-se (MVerb.) nč. leto-s, něm. heint se stŕhněm. hînt sthněm. hînaht (z hia naht, sing. Akk.): chci vám nocz ſyu Ježíšě jieti Hrad. 78[b]; — přehláskou *noc si*: vy mne nocz ſy všichni otstúpite Hrad. 78[b]; drziew než nocz ſy zapěje kokot tamt. 79[a]; — pak dále proměnami hláskovými, které v ustrnulých výrazech adverbialních snadně a přes pravidlo jinak platné se vyvinují, *noci* (smíšením sykavek) a *nocí* (zdloužením koncovky): ež máme noczij na jitřni vstáti Štít. ř. 18[a] (t. j. dnes v noci, noc tuto štědrovečerní, o které tam Štítný píše); viem, že jsi noczi s ním byla hac nocte Tm. 167; neb sě noczy se mnú rozlúčil tamt. 168; že sem viděl noczij ve sně tamt. 178; já snažně prosím vás, abyste noczij se mnú měli kvas tamt. 323; zjevuji vám veliké utěšenie, že sě stalo v Betlemě nynie noci božie narozenie. Výbor. 1. 399 (rkp. noczy ML. 46[a]); Josef . . noci z židovské země vynide tamt. 401; tvary tyto neprávem berou se za pády substantiva *noc* (bez *sь*).

Sing. Lok. *s'noci* místo *si noci* n. *si noci*, stb. *si nošti*, *sej nošti*, srbch. *sinoć* (*si* nebo *si* je starší forma Lok., proti *siej*), = hac nocte: Snoczy jest s tobú večeřal . . . a dnes jest v žalostnéj túzě Hrad. 55[b]; Snoczy všichni učenníci zaběhú (aor.) ot krále svého tamt. 56[a]; Snuocy sem vám pověděl Pass. 366; jenžto jest ſnuocy vjěl do tohoto města Pass. 369.

XXVIII. *krev setřieti nemožena.*

Ve větě „Mojžieš přikázal beránka jiesti“ jest přísudek aktivní „*přikázal beránka jiesti*“. Změnou v passivum jest: *beránek přikázán jiesti*, byl přikázán velikonoční beránek jiesti Štít. ř. 150[b]; t. j. předmět dán do Nom., a sloveso finitní přeloženo do passiva, jako při změně věty „chválím žáka — žák je chválen.“ Infinitiv *jiesti* potažen při tom ke slovesu finitnímu a zůstává při něm, tvoře s ním takořka výraz složitý, akt. jiesti — káže, pass. jiesti — kázán jest; aktivnost a passivnost jen na členu flektovaném této spřežky se označuje. Jiné příklady: (pokladi kostelní) sú tobě *schovati dáni* Pass. 428, (sv. Mathiáš) v želář *vsaditi kázán* Ap. Š. 89, metlami *bíti kázán* Pís., aby (pomoc zemská) *počata byla vybierati* ZM. 306, ta krev ižádným řemeslem *setřieti nemožena* Pass. 519. Srov. staropolské: czoby możono dacz Archiv f. slav. Philol. 3.37, z żadnego działa strzelić nie możono Paszkowski 1611 (Wypisy polskie 2.278). Mimo to pojetím jiným přeloženy jsou do passiva někdy členy oba: stpol. iego kofczi mozony widziany bicz Archiv l. c., stslov. slovo ne mogomo razvratiti sja Miklosich 4.830, jako lat. urbs aedificari coepta est, expleri potestur (Ziemer, Streifzüge 86).

Úvahy a zprávy.

Výbor řečí Demosthenových. K potřebě školní upravil a poznámkami opatřil Edvard Kastner. V Praze. Nákladem Jednoty českých filologů 1883.

V literatuře naší vzmáhá se v oboru spisovatelství školského utěšený ruch. Hledíme-li pouze ku školám středním, lze nám uvésti již dosti četné knihy, jimiž účelům našich ústavů valně bylo poslouženo. Zkušení odborníci s úsilím chvály hodným dali se na práci důležitou, hodlajíce vyplňovati mezery v oboru kněh školních se vyskýtající. Snahy tyto došly hned v počátcích svých a docházejí dosud úspěchů značných, budíce takto k vytrvalému pokračování na dráze počaté. Nelze upříti, že snahám těmto střední naše školy již jsou povinny díky za mnohé zdařilé knihy učebné, jimiž čestně zahajujeme i na tomto poli činnosti svou samostatnost a — jakož do snah těch nadíti se chceme — samostatnosti té také cele nabudeme a obhájíme.

Zříme-li pouze ku gymnasiím českým, dosti shledáme nových, našich vlastních knih, jež již prospěšně působí ve vzdělávání mládeže naší, ale naopak přesvědčíme se tolikéž, že práce tu zbývá ještě dosti a konce že dosud nedospíváme. Tentokráte však uspokojeně dotvrditi toho dlužno, že jsme opět o hodný krok postoupili ku předu; dostaloť se našim gymnasiím zase dobré knihy učebné, jejíž důležitost a prospěšnost jakož nyní pouze jest pociťována, tak brzo skutečnými výsledky se dokáže.

Mám na mysli knihu svrchu řečenou. Dosud užívá se ve školách našich po veliké většině pro četbu řečí Demosthenových pouhého textového vydání, jež pořádá Pauly a jež vlastně určeno jest pro ústavy německé. Že zrovna pro četbu Demosthenovu pouhý text s německým úvodem jenom malou měrou může stačovati a že četbě samotné takovou knihou valně se nenapomáhá, neupře tuším žádný odborník, jsa dobře vědom si toho, že právě u řečí Demosthenových řádné porozumění myšlénkové visí velmi často na mnohých nutných výkladech dějepisných, politických i stilistických. U Němců potřebě takových výkladův a vysvětlivek pomoženo knihami kommentovanými již dávno a ve značném počtu; u nás zaznamenáváme nyní teprve první školní knihu toho druhu. Ačkoli jest to, jak pravíme, první náš kommentář k Demosthenovi, neváháme přece s jistotou tvrditi, že knihou tou prospěchu školy, žactvu i učiteli hojně bude vyhověno. Úsudek takový pronésti bude moci zajisté každý odborník, kterýkoli trochu podrobněji s knihou tou a jejími vlastnostmi se obeznámí.

a) Před textem řečí samotných a jich výkladem předchází vhodně spracovaný biograficko-historický úvod, k němuž také připojena mapka Řecka, Makedonie a thráckého Chersonesu, by žactvo samo dobře sledovati mohlo

zmínky dějepisné i zeměpisné, jichž v řečech Demosthenových nemálo se naskýtá.

Úvod sám dělí se ve tři části nadepsané: O životě a působení Demosthenově. — O vývoji umění řečnického u Řeků. — O radě a sněmě athenském. Toho úvodu se dotýkaje, dí p. spisovatel v předmluvě: „Předeslal jsem práci své úvod rozsáhlejší, než snad kdo za nutné uznávati bude. To stalo se z té příčiny, že ukázala se potřeba pojati věc dvojí ve výklad ten: jednak třeba bylo vyložiti vše, co k seznání vývoje dějin doby tehdejší potřebno jest, jednak nemohl jsem mlčením pominouti toho, o čem Demosthenes výslovně v řečech svých se zmiňuje, nechtěl-li jsem věcí k sobě náležejících roztříštiti v poznámkách na různých místech položených.“ Pokud mne se týče, strany úvodu a objemu jeho p. spisovateli výtek bych nečinil, jsa jednak o nutnosti souvislého úvodu historického pro četbu Demosthenovu plně přesvědčen, jednak též vida, že ve knihách jiných připojovány jsou úvody ještě rozsáhlejší. (V této knize 31 str.; u Rehdantze 72 str., u Paulyho asi 52 str., v překladě Novotného 88 str. atd.).

První část úvodu jest nejobsáhlejší; vypravuje se v ní, kterak řečník Demosthenes vychován a vzdělán jest, a jaká byla jeho činnost veřejná. Tato část čítá 26 str. (§§. 46) a délkou svou zdá mi se býti poněkud nepřehledna; neškodilo by tuším rozděliti ji v několik přiměřených statí a z těchto jednu vyhraditi vylíčení hrdinné, čisté povahy Demosthenovy. Byl zajisté muž tento jedním z nejlepších charakterů všech věkův a své doby beze vší pochybnosti charakterem nejryzejším; zasluhuje tudíž, aby skvělé stránky povahy jeho (a těch bylo dosti!) před mládeží dospívající náležitě byly vytčeny a oceněny svědomitě. — Druhá část podává žákům (v §§. 3) co nejstručnější nárys vývoje umění řečnického od prvopočátku až do zlaté doby desíti řečníkův attických, k jichž jménům krátké poznámky o jich činnosti a slohu připojeny. — Část třetí jde od str. 28. do 31. a seznamuje žáky s nejdůležitějšími institucemi veřejného života athenského, s radou a se sněmem. Přiznati dlužno, že i tato stať jest velmi prospěšna; nebo často setkává se čtenář Demosthenův s narážkami na zřízení a správu obecní, na soudnictví a zákonodárství, jimž snadno porozumí, když dle číslice v poznámkách uvedené dotyčný §. úvodu si přečte. — Tímto zajisté způsobem úvodu toho užívati dlužno, a nikomu také snad ani na mysl nepřipadne, že by to systematické vylíčení dějin tehdejších bylo k tomu určeno, by se mu žáci kus po kuse na paměť učili. K úvodu samému pod čarou připojovány též jiné příležitostné poznámky, pokud jakých ku četbě autora tohoto potřebí jest. Velmi mnohé z nich jsou případny a poučny; připomeneme pouze následující: Na str. 29. o roce attickém a kalendáři (důležito mimo jiné pro §§. 4—5 olynth. III.); str. 6. o druzích daní a příspěvků (*φόρος, σύνταξις, εἰσφορά, ἐπίδοσις*); str. 23. o logistech a j. v. Dobře

v úvodě také mimo jiné (str. 9. a 10.) vysvětlen poměr mezi θεωρικά a στρατιωτικά a doloženo, jakým způsobem znenáhla přičiněním některých státníků peníze účelům vojenským určené přecházely do pokladny peněz divadelních a slavnostních. Vhodně tolikéž, kdykoli naskytne se zmínka nějaká o penězích attických, p. spisovatel do závorky přičiňuje cenu peníző nebo peněžitých částek dle měny naší (srvn. str. 1. a 30; 81. pozn. §. 28.).

K historickému obsahu úvodu hledíc nemnoho trvám bude p. spisovateli vytýkati. Události na oči stavěny tu jasně, v pořádku chronologickém s vniternou spojitostí s důstatek pronikající. §. 6. vypravuje o zmatených poměrech, jaké byly v říši makedonské od doby r. 370. až do r. 359. př. Kr., kdy Filippos na trůn dosedl. Tento odstavec zdá mi se býti trochu obšírným a tuším, že lépe bylo by jej skrátiti, jakož také s četbou řečí Demosthenových nic činiti nemá.

Zbývá ukázati jenom na jednu věc. V §. 46. úvodu mluví p. spisovatel o bitvě a porážce Atheňanův u města Lamie r. 322. př. Kr. To jest buď velmi nejasně řečeno nebo mylně, kterýžto omyl třeba bude opraviti, by uvedeno bylo vypravování toto v souhlas s vypravováním v učebné knize dějepisné pro V. tř. gymn. určené, kde mluví se sice o válce lamijské, avšak o bitvě a porážce Řekův u města Krannonu jižně od řeky Peneia (srvn. Gindely-Erben Děj. star. věku pro V. gymn. tř. 2. vyd. str. 140—141.). Válka lamijská počala obležením města thessalského Lamie, kamž prchl s vojskem Antipatros, byv poražen u Thermopyl statečným Leosthenem. Pod Lamií vznikly neshody mezi Řeky a někteří z nich zrádně Atheňany opustivše odešli domů. Brzo na to též zemřel smrtelně byv raněn Leosthenes. Na to upustili Řekové od obléhání a ustupovali k jihu. Antipatros, jemuž zatím Krateros z Asie s 10.000 těžkooděnců, 1000 prakovníků a lučištníků a 1500 jezdců ku pomoci přitrhl, stíhal ustupující Řeky až k rovině krannonské, kdež bitva svedena a válka lamijská skončena. Že u dvou spisovatelů starověkých jakožto místo bitvy omylem udává se Lamia nebo nedopatřením u druhého vynechán jest Krannon, pozbývá váhy, ježto na jiných místech a u jiných spisovatelů jméno Krannon výslovně se vytýká.

b) Výbor řečí, jaký podán jest ve knize jmenované, souhlasí se všemi ostatními sbírkami až na to, že tuto p. spisovatel Hegesippovy řeči *περὶ Ἁλοννήσου* úplně pominul. Obsahuje tedy kniha tato tři řeči olynthské, tři řeči proti Filippovi, řeč o míru a řeč o záležitostech chersoneských. Že všechny tři řeči olynthské i tři řeči proti Filippovi ve sbírku pojaty, sluší chváliti, nebo každá z nich, ač dle stejného jména i téhož obsahu býti se zdají, podává čtenářovi jako v zrcadle vždy nové vlastnosti šlechetné povahy Demosthenovy a vždy nové doklady počestných jeho snah. Pravdu zajisté dí o ceně a významu řečí těch Schäfer (Demosthenes und

seine Zeit II. 119 a n. 447 a n.). — Že řeč *περὶ Ἁλοννήσου* vynechána, schvaluji také docela, protože připojování její ku sbírce ustanovené pro školu jest dle mého mínění zcela bezúčelno a nedá se omluviti ani těmi důvody, jež Pauly v úvodě k řeči té uvádí. — V předmluvě ku knize své dotýká se p. spisovatel toho, že v úvodě šíře rozvedl vylíčení zápasu mezi Demosthenem a Aischinem, ježto prý v úmyslu má později také řeč o věnci vydati, „ukázala-li by se toho potřeba." Jest skutečně ve prospěchu žactva samého, by potřeba řeči té ukázala se co nejdříve a p. spisovateli slib jeho připomenula. Já v řeči té vidím a čekám jenom ucelení sbírky a z té příčiny i nutným býti pokládám, aby vydána byla; neboť právě řeč *περὶ στεφάνου* poskytuje nám obraz všestranného působení Demosthenova v životě veřejném, řeč ta staví žactvu před oči zápas odpovědných dvou soupeřů, řeč ta konečně působí, že ryzost a počestnost povahy vítězí nad mravní schátralostí a úplatností.

c) Další část úvahy naší týká se textu řečí a stránky kritické. I zde s radostí přiznáváme, že kniha p. Kastnerova vyniká mnohými přednostmi nad vydání dosud ve školách našich užívaná. Text prohlednut jest velmi pečlivě a znamená se zvláštní čistotou i správností. Celkem pořízen jest dle podání rukopisů *Σ* (pařížský) a *L* (florentský), jež za nejlepší obecně uznány jsou. Přirovnáme-li text tento k textu vydání Paulyho, spozorujeme arci velmi mnoho úchylek buď více nebo méně podstatných, avšak srovnání vyjde zajisté ve prospěch knihy Kastnerovy. Ukazujeme nejprve na tu okolnost, že Pauly (vyd. 5.) v textu samotném nechal dosti chyb mnohdy smysl rušících, což vše od p. spisovatele opraveno: IV. 5. má Pauly *ἀπάντων* místo správného *ἀπόντων*; VIII. 57. na dvou řádcích za sebou jdoucích *παρ' ὑμῶν* a *ὑπὲρ ὑμῖν* místo dobrého *παρ' ὑμῖν* a *ὑπὲρ ὑμῶν*, neboť předložka *ὑπὲρ* dativu vůbec neřídí; IX. 52. *ἤσκεται* místo správného *ἤσκηται*; II. 8. ve větě ... *ἢ ὡς* ... jest záporka *οὐκ* vůbec vynechána, čímž arci smysl úplně zrušen, nebo má zníti: *ἢ ὡς ... οἱ Θετταλοὶ νῦν οὐκ ἂν ἐλεύθεροι γένοιντο ἄσμενοι*; IV. 34. *πάσκειν* místo *πάσχειν*; 5. *τὰ χορία* místo *τὰ χωρία*; VIII. 43. *δημωκρατίας* místo *δημοκρατίας*; IV. 9. *τουτων* místo *τούτων*; VI. 20. *η* místo *ἢ*; I. 7. *μέχρι τοῦ* místo správného *μέχρι του* atd.

Chtějíce býti stručni uvedeme z řečí ve sbírku pojatých jenom některé nejdůležitější úchylky ve způsobu čtení jednotlivých míst. V 1. řeči olynthské § 4. zachováno původní: *τρέψηται καὶ παρασπάσηταί τι τῶν ὅλων πραγμάτων*, nebo není příčiny, proč by nutno bylo psáti dle konjektury Holzingrovy a Cobetovy *κλέψῃ τε*. §. 17. *φημὶ δὴ διχῇ βοηθητέον εἶναι* lépe psáno místo *δέ*, ježto velmi často Demosthenes tímto způsobem uvádí své proposice. — Ve 2. řeči olynthské §. 4. p. spisovatel úplně správně v text pojímá i slovo *τούτων* v platnosti epanaleptické.

§. 13. čteme: *κἂν ταῦτ' ἐθελήσητε, ὡς προσήκει καὶ δὴ περαίνειν*, což ovšem změnou nutnou býti neuznáváme, srovnáme-li s tím vulg. *ὡς προσήκει καὶ δεῖ;* toto čtení podává nám příklad amplifikace u Demosthena velmi oblíbené (pomocí dvou synonym). §. 14. *ὅλως μὲν γὰρ ἡ Μακεδονικὴ δύναμις καὶ ἀρχὴ ἐν μὲν προσθήκῃ μερίς ἐστί τις οὐ μικρά* netřeba měniti v *ἐν μὲν προσθήκης μέρει*, ačkoliv obrat tento dosti jest častý; dobře tudíž učinil p. spisovatel zachovav slovo *μερίς* ve významu „pomocná strana, výpomoc". — V 3. řeči olynthské nejdůležitější změna týká se §. 27., kdež perioda dle rukopisův anakoluthickým *οἷς* počínající lehkou přeměnou v *οἳ* stala se srozumitelnější a jasnější. — V 1. řeči proti Filippovi §. 5. obsahuje větu: *φύσει δ' ὑπάρχει τοῖς παροῦσι τὰ τῶν ἀπόντων καὶ τοῖς ἐθέλουσι πονεῖν καὶ κινδυνεύειν τὰ τῶν ἀμελούντων*, kdež přece slovo *ἀπόντων* smyslem samým již jest žádáno, a nevhodno tudíž *ἁπάντων*, jak u některých vydavatelů čteme. Za to v §. 30. p. spisovatel mohl při původním *ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ* setrvati a neuchylovati se ku konjektuře Sauppeově *ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ*. — V řeči o míru z více míst uvésti dlužno §. 17., kde správně a srozumitelně psáno: *σῶς τ' εἶναι καὶ κρατεῖν τῶν ἄλλων* místo *ὥστ' εἶναι καὶ κρατεῖν τῶν ἄλλων;* pojem *σῶς* větší podobnosti pravdě nabývá ještě bezprostředně následujícím: *ἀλλὰ σῶς μὲν* ... Ve 2. řeči proti Filippovi uvádíme §. 27., kde píše se *ὥστε μηδὲν ἤδη ποιεῖν* podlé nejlepšího rukopisu *Σ* místo *ἐκ τοῦ* (konjekt.) a *ὡς ἐκ τοῦ*. — V řeči o záležitostech chersoneských jest několik méně důležitých změn. — V 3. řeči proti Filippovi vypuštěny z textu docela §§. 6. a 7. a v §. 46. část od slova *ἴστε* až k *τίνες;*, což v poznámkách p. spisovatel odůvodňuje. (Srvn. s tím Rehdantz, Zusatz zu der 3. phil. Rede p. 144. a n. 135. a n.). V §. 20 vypuštěna slova *καὶ τοῖς οὖσιν* .... *ἀποστεῖλαι*, kdež rukopisy nižšího řádu beztoho různě se liší, a nejspolehlivější dva prameny, zmíněný rukopis pařížský a florentský, slov těch vůbec nemají.

Při textu dále chváliti sluší, že p. spisovatel velmi mnohá slova, jež buď skutečně neprava jsou nebo jenom odtud či odonud v podezření vzata byla, jednak úplně vypustil, pokud ku myšlénkovému obsahu místa nutně nepřispívají, jednak bez závorky v text přijal, pokud pochopení souvislosti místa napomáhají. Dokladův obojího způsobu poskytují všechny řeči dosti, srovnáme-li místa dotyčná s vydáním Paulyho, který slova a vložky takové v závorky klade, čímž škole ustanovený text jasnosti a přehlednosti pozbývá. Ukazujeme k některým jenom číslicemi: II. 18. 21.; III. 3. 11. 31.; IV. 3. 8. 12. 45. 51.; IX. 57. 58. 60. 71. 72. 73.; VIII. 8. 13. 21. 24.; II. 25.; V. 5.; VI. 12.

Jinou přednost knihy svrchu jmenované vidíme v té okolnosti, že v ní dbáno s pílí a pozorností chvalitebnou větových

dělidel, znamének přízvukových, závorek, uvozovek měrou daleko větší nežli dosud se stávalo. A přece právě ve správném kladení těchto znamének mnohdy spočívá veliká pomůcka a opora pro přehled toho či onoho místa, čehož výhodnost zvláště ku četbě řečí Demosthenových upřena býti nemůže. Lépe a dříve zajisté porozumí žák místu v 1. řeči olynthské §. 3., čte-li tam ... *τὰ δ' ἡμᾶς διαβάλλων καὶ τὴν ἀπουσίαν τὴν ἡμετέραν, τρέψηται καὶ παρασπάσηταί τι τῶν ὅλων πραγμάτων*, než-li má-li před sebou (dle Paulyho) ... *τὰ δ' ἡμᾶς διαβάλλων καὶ τὴν ἀπουσίαν τὴν ἡμετέραν κλέψῃ τε καὶ παρασπάσηταί τι τῶν ὅλων πραγμάτων*. Přehlednější stane se žákovi též věta objemná, když tu a tam poznámka nebo vysvětlivka nějaká v souvislost nepůsobící dá se do závorek, čímž čtenář na ni upozorněn jsa ve spojení ostatních členů větových snáze vnikne. Tak ku př. v III. 27. týká se to věty *τὰ μὲν ἄλλα σιωπῶ, πόλλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν*. Tolikéž znamének uvozovacích mnohdy přiměřeně užívá p. spisovatel, aby žáky pozorny učinil na větu z mysli osoby jiné pronesenou, dále na věty, jež mají býti členy pomyšlené pouze rozmluvy, a konečně na věty, v nichž řečník sám sobě figurou hypoforou zvanou (per subiectionem) možné námitky činí, by je hned sám vyvrátil. A uznáme zajisté, že mnohdy není pro žáky tak snadno poznati hned buď hypoforu buď větu z mysli jiného proslovenou. Příkladem budiž nám zde III. 29.: *„ἀλλ', ὦ τᾶν, εἰ ταῦτα φαύλως, τά γ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει νῦν ἄμεινον ἔχει."*

Ku všem naznačeným případům, totiž k užívání dělidel, znamének uvozovacích a závorek buďtež na posouzenou uvedeny ještě tyto doklady: II. 21. *ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς σώμασι, τέως μὲν ἂν ἐρρωμένος ᾖ τις*... III. 11. *τηνικαῦτα τὸν γράψοντα, ἃ πάντες ἴστε ὅτι συμφέρει, ζητεῖτε*.. IV. 46. *οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἕνα ἄνδρα δυνηθῆναι*... VIII. 64. *οὐχὶ τἀπὶ Θρᾴκης, Δορίσκον, Σέρρειον, τὸν Κερσοβλέπτην αὐτόν*; Srvn. dále I. 14.; 5.; 6.; 12.; 15.; 24.; II. 24.; 13.; 22.; 28.; 3.; III. 19.; 31.; 35.; 3.; IV. 8.; 9.; 13.; 27.; 29.; 34.; V. 8.; 9.; 16.; 24.; 5.; VI. 8.; 11.; 18.; 24.; 27.; 34.; VIII. 66.; 47.; 23.; 19.; 68.; IX.; 73.; 75.; 17.; 54.; 20. a j. v.

IV. 23 — *οὐ γάρ ἐστι μισθὸς οὐδὲ τροφή* —; 33. *εἶτα καὶ τἄλλα παρασκευάσαντες — τοὺς στρατιώτας, τὰς τριήρεις, τοὺς ἱππέας* —; V. 8. — *τούτῳ τῷ λόγῳ πλείστῳ χρησάμενος, ὡς δεινόν, εἴ τις ἐγκαλεῖ τοῖς ἐκεῖθεν ἐνθάδε τὰς εὐπορίας ἄγουσιν* —; VI. 11.; VIII. 20.; 24.; IX. 35. a j. v. Také uzávorkovány mohly by tuším býti ještě tyto věty: I. 9. *ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγων διατρίβω*; 16. *ἴσως φήσαι τις ἄν*; V. 15. *εἰ καὶ πάνυ φησί τις αὐτοὺς ἀναισθήτους εἶναι*; III. 24. *οἷς οὐκ ἐχαρίζονθ' οἱ λέγοντες οὐδ' ἐφίλουν αὐτούς, ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νῦν*; V. 10. *ὡς οἶδ' ὅ τι μνημονεύετε.*

IV. *„οὐ μὰ Δί' ἀλλ' ἀσθενεῖ."* V. 24. *„τὰ κελευόμενα ἡμᾶς ἄρα δεῖ ποιεῖν ταῦτα φοβουμένους; καὶ σὺ ταῦτα κελεύ-*

εις"; VIII. 9. „ἀλλὰ νὴ Δία ταῦτα μὲν ἐξελέγχονται...... αὐτῷ." 17. εἰ δ' ἅπαξ διαλυθήσεται, τί ποιήσομεν, ἂν ἐπὶ Χερρόνησον ἴῃ; „κρινοῦμεν Διοπείθην νὴ Δία." καὶ τί τὰ πράγματ' ἔσται βελτίω; „ἀλλ' ἐνθένδ' ἂν βοηθήσαιμεν αὐτοί." ἂν δ' ὑπὸ τῶν πνευμάτων μὴ δυνώμεθα; „ἀλλὰ μὰ Δί' οὐχ ἥξει."

IV. 50.; IX. 16.; 44.; VI. 20.; 23.; 25. a j. v. Opominuto položiti znaménka uvozovací v III. 19. „εἰ δέ τις ἡμῖν ἔχει καὶ τὰ θεωρικὰ ἐᾶν καὶ πόρους ἑτέρους λέγειν στρατιωτικούς, οὐχ οὗτος κρείττων;" εἴποι τις ἄν. Svrchu dotčeno, že i znamének přízvukových mnohdy p. spisovatel užívá správněji než-li Pauly ve svém školním vydání. Mám předem na mysli způsob, kterak psáti oxytona před dělidlem nějakým třeba i před čárkou. Zde Pauly pravidelně přízvuk ostrý snižuje; od toho však uchýlil se p. spisovatel a píše přízvuk ostrý před každým znaménkem dělícím. Tím zajisté docíleno shody se způsobem psaní obvyklým i v Lepařově knize cvičebné i v mluvnici Niederlově, kdež mimo to na to ukazuje i §. 85. a².

Z velikého počtu příkladů uvedeme I. 6. εἴπερ ποτέ,; 20. καὶ ἕως ἐστὶ καιρός,; II. 6. τὸ κατ' ἀρχάς,; III. 3. ὁ μὲν οὖν παρὼν καιρός, εἴπερ ποτέ,; IV. 23. οὐ τοίνυν ὑπέρογκον αὐτήν — οὐ γάρ ἔστι μισθὸς οὐδὲ τροφή —; VI. 23. ἔφην ἐγώ „παντοδαπά...."; VIII. 24. παρ' ὑμῖν στρατηγοί —; srovn. dále IV. 25.; 28.; 33 ; 35.; 49.; V. 1.; 8.; 11.; 12.; VI. 9.; 11.; 18.; 37.; IX. 1.; 5.; 17.; 18.; 57.; 74.; atd. V této příčině ještě opraviti zbývá někde nějaké místo, kde přece gravis uvízl; na př. I. 12. ἀσθενὴς ὢν τὸ κατ' ἀρχὰς, (opraveno již ve knize samé na str. 160.); IV. 12. δύναισθ' ἄν,..; V. 8. λειτουργεῖν, καὶ — (cf. IV. 13.; VIII. 24., kde v témž případě akut psán jest); VIII. 74. ὅτε Θηβαῖοι κατεδουλοῦντ' αὐτοὺς,.. Přízvukovou chybu spozorovali jsme též na str. 83. pozn. §. 35. ve slově Παναθηναῖα místo Παναθήναια. Mluvíce o textu a jeho úpravě připomínáme ještě, že při dělení slov ve slabiky a součástky tu a tam některé nedůslednosti v knihu se vloudily. Velmi často čteme na př. slovo πρᾶγμα a jiná téhož původu nebo způsobu, ana rozdělena jsou: πραγ-μάτων, πεπραγ-μένον, φιλοπραγ-μοσύνη, πράγ-ματα (cf. I. 14.; 28.; str. 37. pozn. §. 14,; str. 41. pozn. §. 21.), kdežto jinde shledáváme opět πρα-γμάτων, πρά-γμασιν, πεπρα-γμένων, πεπλη-γμένους, προη-γμένον (cf. III. 8.; IV. 25.; V. 18.: VIII. 2.; IX. 2.; 65.; 67.

d) V další stati pojednáno budiž o kommentaři jmenované knihy. Také ten po největší části účelu svému vyhovuje, jsa jednak přiměřeně založen, jednak všem požadavkům kommentování vyhovovati hledě, pokud tohoto ku četbě školské jest třeba. Odtud jde, že se výklady p. spisovatelovy vyznamenávají zvláštní bohatostí

látky, obsahující rozmanité poznámky, jež se týkají stránky i syntaktické i lexikální i stilistické, dějepisu i starožitností atd.

Obsahu a stopování pochodu myšlénkového dbáno zde na díle tím, že před jednotlivými §. neb odstavci hlavní myšlénka jasně a srozumitelně jest vytčena, na díle také tím, že v poznámce spisovatel leckde pomáhá žákovi seřaďovati k sobě příslušná slova, což mnohdy žádoucno jest při čtení řečí Demosthenových. Tímto dvojím způsobem dáno žactvu vodítko, po němž pravého i podrobného rozumu toho neb onoho místa domáhati se mají a také snáze a s libostí se domohou nežli užívajíce pouhých vydání textových. Dokladův obou druhů nalezne se ve všech řečech v míře hojné; dostačí tuším ukázati jenom na některé poznámky, v nichž spisovatel po zákonech smyslu a obyčejného slovosledu seřaďuje slova, jež Demosthenes potřebami řečnickými jsa veden přemístil. II. 6. má pozn.: „Násl. srovn.: *ἐγὼ γὰρ* ...... *ἡγούμην, εἰ ἑώρων· νῦν δὲ θεωρῶν εὑρίσκω αὐτὸν προσαγαγόμενον* (na svou stranu přivésti, přilákati) *τὴν ἡμετέραν εὐήθειαν* (zde více bono sensu „naše dobráctví“) *τῷ* .... *φάσκειν παραδώσειν καὶ τῷ* ... *κατασκευάσαι, τὴν δὲ Ὀλ. φιλίαν* (*εὑρίσκω αὐτὸν προσαγαγόμενον*) *τῷ Π. ἐξελεῖν καὶ τῷ ὑμᾶς* ... *ἀδικῆσαι, παραδοῦναι δ᾽ ἐκείνοις, Θετταλοὺς δὲ* (*εὑρίσκω αὐτὸν προσαγαγομένον*) *τῷ* ..... *ὑποσχέσθαι καὶ τῷ ἀναδέξασθαι τὸν πόλ. πολεμήσειν.*“ Připomínáme dále poznámku v I., 27.: „Násled. seřaď: *εἰ γὰρ δεήσειεν ὑμᾶς* ... *ἔξω γενέσθαι καὶ λαμβάνειν τῶν* (genit. partit. srvn. „nabrati si něčeho“) *ἐκ τῆς χώρας* (= *ἐν τῇ χώρᾳ*: prolepsí, o níž mluveno v §. 15.; *τὰ ἐν τῇ χώρᾳ* = plodiny domácí), *ὅσα ἀνάγκη* (*ἐστὶ λαμβάνειν ἡμᾶς*) *στρατοπέδῳ χρωμένους* (*στρατευομένους*).“ — V III. 34. souvislost větová graficky písmenami znázorněna; V. 18. a 19., (kteréž obadva §§ jednu periodu činí), obsahuje tolikéž vhodnou poznámku. VIII. 2. „Násled. seřaď: *ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι ἐγχωρεῖν* (= *ἐξεῖναι*) *ὑμῖν σκοπεῖν κἂν ἤδη* (= „ihned“) *δοκῇ κἂν ἐπισχοῦσι* (= posečkavším t. *ὑμῖν δοκῇ*, tedy = *ὕστερον*) *περὶ τούτων* (neutrum; v textu užito epanalepticky slabšího *αὐτῶν*), *ὅσα* (akkus. vnitřní) *μέν τις αἰτιᾶταί τινα τούτων, οὓς ἐφ᾽ ὑμῖν ἐστι* (= penes vos est) *κολάζειν κατὰ τοὺς νόμους, ὅταν βούλησθε* t. j. lidi domácí.“ Tamtéž v § 3. „Násl. seřaď: *ὅσα δὲ ἐχθρὸς ὑπάρχων* (v plném smyslu = „jsoucí již od prvopočátku, dávný“) *τῇ πόλει* (t. *Φίλιππος*) *προλαβεῖν πειρᾶται καὶ* (*ὅσα*) *οὐκέτι ἕξομεν σῶσαι, ἂν ἅπαξ ὑστερήσωμεν, περὶ τούτων κτλ.*“ — Srvn. dále též I. 6.; 24.; 28.; 4.; II. 1.; 7.; 4.; 24.; 26.; III. 35. 27. (vysvětlena takovou poznámkou perioda dosti spletitá); 33.; V. 16.; 13.; IV. poskytuje asi jedenácte poznámek toho druhu. VIII. 4.; 12.; 27.; 33.; 56.; 64.; IX. 30.; 35.; 64.; 47.; 21.; 29.; 33. a j. v.

Jednu však věc v poznámkách toho způsobu napraviti na škodu myslím by nebylo: jsouť některé z nich trochu obšírné

a samými doplňky, vložkami a vysvětlivkami mnohdy málo přehledné. Tu bylo by lze pomoci dvojím způsobem: někde možno snad je skrátiti vypuštěním doplňků lehko domyslitelných zvláště pak grammatických; vůbec však měl by tu pomůckou býti tisk. Slova textu samotného a slova výkladu měla by lišiti se tiskem různým buď druhem buď velikostí; tím by přehlednost poznámek takových zajisté znamenitě získala. — V poznámkách knihy této udržuje se stálé spojení s úvodem, spojení jednotlivých řečí mezi sebou a s mluvnicí, pokud kde toho jeví se býti potřeba. K historickému úvodu hledíce při výkladu teprve shledáme, jak veliká jest jeho důležitost pro četbu Demosthenovu; naleznemeť v řečech jednotlivých velmi mnoho narážek historických, jež řádného objasnění vyžadují. Stává se dosti často, že v jednom §. dvakráte, třikráte ano i pětkráte ukazuje se číslicemi k §§. a úvodu; v některých pak řečech celkem dvacetkráte, i čtyřicetkráte třeba nahlédnouti ve stručný nástin dějin doby Demosthenovy v úvodu podaný. Kde naskýtají se narážky a zmínky o událostech dob jiných anebo méně důležitých, ač z téže doby, objasňování jich dosti učiněno poznámkou v kommentáři připojenou. Sem náleží IX. 23. (o nadvládě athenské a spartské; o bitvě leukterské); V. 25 (spor o město Oropos mezi Atheňany a Thebany); I. 26.; 5.; II. 24.; 28.; III. 27.; 24.; V. 18.; IV. 17.; 27.; 37.; 48.; VI. 11. VIII. 74. IX. 19.; 32. a j. v.

Velmi často také shledáváme se v kommentáři s odkázkami k jednotlivým místům řečí jiných, což děje se buď k vůli obsahu, buď (což častěji bývá) k vůli stránce slohové. Přirozeno arci, že takových poznámek číslicemi na jiné řeči ukazujících bývá velmi mnoho: v 1. řeči proti Filippovi děje se tak asi 53kráte, v 2. řeči proti Filippovi asi 25kráte, v 3. řeči proti Filippovi asi 58kráte, v řeči o záležitostech chersoneských asi 75kráte. Poznámky tyto udány jsou číslicemi veskrze, pokud jsem přesvědčiti se mohl, spolehlivými, vedouce hledajícího vždy na místo pravé a nesvádějíce ho sem tam, jakož někdy v některých knihách bývá.

Dosti často také §§. školní mluvnice Niederlovy v kommentáři bývají citovány, ačkoli poznámky tohoto druhu poměrně mnohem řidší jsou (v řeči třetí proti Filippovi asi 9, ve druhé asi 5, v prvé asi 9, v řeči o záležitostech chersoneských asi 7). Za to však více jest v kommentáři vysvětlivek syntaktických a mnohdy vedlé mého mínění ne zrovna nutných. Vůbec zdá mi se býti třeba, by čistě grammatické vysvětlování omezeno zůstalo v kommentářích školních pouze na místa, kde je nezbytno ku porozumění; všude jinde budiž vymýtěno, by nepřekáželo četbě v postupu. Ostatně takové tuším poznámky jako jest ku př. „ὡς = γάρ“ viz §. 874. pozn. 1. nejsou dobře učiněny. Většina zajisté žáků spokojí se prvou částí poznámky a vědouc, že ὡς = γάρ paragrafu všímati si nebude. Rovněž nepokládám nutnými po-

známky takovéto: II. 13.: „Srvn. týž význam futura ve vztažných větách žádacích v. N. 915.“; 24: „Konjunktiv po čase vedlejším v. N. 889. poznam. 1. b. β.;“ I. 1.: „ὥστε s infin. neznačí výsledek skutečný, nýbrž pouhý pomyslný dosah činnosti slovesa věty hlavní, což lze v jazyku českém často zřejmě vytknouti slovy: „moci, museti“, aneb příslovkami: „ovšem, nutně;“ 8. „εἰ παρειχόμεθα.., εἴχετ' ἄν: imperf. v periodě irreálné značí trvání neskutečnosti v přítomnosti, někdy (jako zde) i v minulosti; v. N. 902. γ.;“ III. 14. a j.

Také některé jiné, mnohdy nikoli čistě grammatické poznámky mohly by vedlé mého soudu stručněji býti prosloveny nebo po případě vynechány. Toho způsobu jsou: I. 27. „ἤ: po slovech: ἄλλος, ἕτερος, διάφορος a pod. klade se častěji porovnávací ἤ.“ IV. 16: „αὐτοὺς (t. ὑμᾶς) οὕτω τὰς γνώμας ἔχειν (φημὶ δεῖν) = „býti toho mínění, že...“ Po tomto spojení užívá se spojky ὡς s genitivem neb s akkusativem příčestí nespojitého na př. ὡς τούτων γενομένων οὕτω τὴν γνώμην ἔχετε; vazba tato zvláště častá jest u tragiků. Tedy zde doplň k ὡς πλευστέον partic. ὄν, o čemž v. N. 803. b.“ — I. 14. „ὑφ' ἧς: ὑπό u časoslov významu činného značí ve větách kladných bezprostřední příčinu na př. δακρύειν ὑπὸ λύπης, ve větách záporných překážku (= lat. prae) na př. ὑπὸ πνευμάτων οὐ δυνάμεθα βοηθεῖν; ἀπό v témž spojení značí příčinu vzdálenější, prostředek, jímž něco se děje; ζῆν ἀπὸ χρημάτων.“ — I. 3. „δέος: v platnosti přísudku; zde = příčina bázně; srvn. γέλως ἐστί = jest příčinou k smíchu = směšné, γέλωτα παρέχειν, δυσκολία = příčina k nevrlosti, ταραχή = k znepokojení, ἔγκλημα = vl. „obviňování“, pak „příčina k obviňování“, tedy „křivda“. — I. 7. a III. 7. čteme ἐκπολεμῆσαι vysvětleno slovesem ἐκπολεμῶσαι = k válce roznítiti, popuditi. Ἐκπολεμῆσαι psáno po obakráte v rukopise Σ, ἐκπολεμῶσαι ve všech ostatních rukopisech. Uzná-li se toho nutnost pro smysl věty, by ἐκπολεμῆσαι vyloženo bylo za ἐκπολεμῶσαι, lépe by bylo toto sloveso zrovna v text pojati jako činí to Rehdantz a j. Nebylo zajisté ἐκπολεμῆσαι = „k válce popuditi“ nikterak běžným, naskytajíc se jenom na jednom a ještě podezřelém místě v Xenofontových Hellenikách; za to však rčení ἐκπολεμοῦν τινά τινι i u Demosthena i u jiných spisovatelů bývá ve významu: „někoho ku válce s někým připuditi.“ Některé poznámky, ač řídké, postrádají pravé jasnosti nebo se opakují; I. 9. „χρῆσθαί τινι: jako lat. uti aliquo magistro“. To jest ovšem pravda; třeba však přihlédnouti, že v textu jsou slova: ῥᾴονι καὶ πολὺ ταπεινοτέρῳ νῦν ἂν ἐχρώμεθα τῷ Φιλίππῳ, a tu sotva bude míti žák na snadě případné rčení, třeba sebe lépe známo bylo mu lat. uti aliquo magistro. I. 10. při poznámce (ἂν βουλώμεθα χρῆσθαι „vysvětluje, kdy ztráty ty vyváží“) měl by podmět býti vysloven a ne ponechán býti domyslu z předcházejícího, jenž zrovna na tomto místě pro

žáka nebude tuším bez obtíží. Opakování vidím v těchto poznámkách: I. 2. „ὑμῖν αὐτοῖς: tedy nikoli najatým žoldnéřům“; „ἐνθένδε: t. z Athen, z řad občanů, nikoli žoldnéři z ciziny najatými;“ 6. „αὐτοὺς ἐξιόντας: neboť Atheňané dosud jen žoldnéře vysýlali“; II. 27. „αὐτοὺς t. ὑμᾶς: nikoli žoldnéři“; III. 5. „αὐτούς: nikoli žoldnéři“; 24. „αὐτοί: nikoli žoldnéři“; §. 30. „αὐτὸς ὁ δῆμος; neužívaje žoldnéřů;“ VIII. 21. „αὐτοί: neboť vysýláte všude jen žoldnéře.“ Tu by snad postačilo jednou na tento způsob užívání zájmena αὐτός u Demosthena žáky učiniti pozorny a k místům podobným pouze ukázati.

Naopak sluší velikou většinu poznámek ve výkladu se naskýtajících rozhodně pochváliti pro jich přiměřenost a případnost po stránce věcné i slovné. Některé z nich doslovně uváděti daleko by nás vedlo; ukážeme na ně pouze stručně: III. 5. o službě vojenské a třídách věku (αἱ ἡλικίαι); o mysteriích eleusinských; 27. o cenách zápasních; 31. pozn. u slova καθείρξαντες; IV. 15. pozn. ke slovům τίς, πόθεν a πόση ....; 26. o vojsku a úřadech vojenských; 27. o theoriích; 28. o talentu, mině, drachmě, obolu a o rozpočtu Demosthenově na výpravu navrhovanou; 35. o Panathenajích a Dionysiích; 36. o choregovi a choregii, o metoicích a jejich poplatku. VIII. 6. (κληροῦχοι); 16. (κακοδαιμονοῦσι); 73. (antithesa); 57. (διαδικασία); 28. (πινάκιον a εἰσαγγελία); IX. 60. (ἔνδειξις); 41. a 45. (στήλη χαλκῆ v Athenách a στηλῖται). Vhodné poznámky obsaženy mimo jiné dále také; IX. 3.; 15.; 63.; VIII. 24.; 62.; 69.; V. 6.; 12.; III. 15.; 19.; 22.; V. 13.; 20.; 22.; 25. a j. v.

Ku zdařilým a veleprospěšným poznámkám čítáme také ty, jež majíce ráz čistě stilistický, řeči Demosthenovy žákům v tomto směru objasňují. Celkem říci lze, že se p. spisovateli podařilo mnohé věty i obraty případně a srozumitelně vysvětliti a že hleděl v poznámkách toho druhu ničeho nezanedbati, co k obsahu i formě se odnáší. Upozorňuje často na zvláštnosti rčení, na figury a tropy (zejména na metafory, metonymie) a neopomíjí tolikéž vytýkati místa, v něž řečník sarkasmus či ironii vkládá a p. I. 15 případně vysvětleno přirovnání, v němž Demosthenes Atheňany lehkomyslnými dlužníky, Filippa lstivým lichvářem zobrazuje. 16. (ὑποστέλλεσθαι); II. 9. (ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσεν); III. 31. (ἐκνενευρισμένοι); 36. (παραχωρεῖν τῆς τάξεως); V. 15. (ἐφεδρεύων καθεδεῖται), s čímž srv. VIII. 42.; a IX. 74.; IX. 12. a 50. (νοσεῖν a νοσοῦντας); srvn. přirovnání II. 21.; podobně ukázáno na metafory jiné v IV. 9.; 17.; VI. 18.; 34.; VIII. 45.; 50.; 71.; IX. 28.; 30.; 51.; 60. — Metonymie, antithese, anafory, eufemismu, oxymora všímáno si v poznámkách ku V. 7. (τραγῳδοί); V. 12. (τρυτάνη); IV. 11. (ἄν τι πάθῃ); IV. 12. (εἴ τι πάθοι); IX. 18. (εἴ τι γένοιτο); I. 19. (ἔστιν ... ἔστιν); VIII. 69. (ἀσφαλῶς θρασύς) a j. v. Na dvojsmyslnost některých slov, na ironii a sarkasmus, což vše u Demosthena nemalé bývá

důležitosti, p. spisovatel žactvo pozorno činí mnohými poznámkami skoro ve všech řečech: IX. 17. (*εἰ μή*... = nisi forte); 5. (*κεκίνησθε*); III. 9. (*δήπου*); 18. (*πλὴν εἰ παραλείπει εὔξασθαι*); 27. (*χρηστῶν*); 31. (*τὸ πάντων ἀνδρειότατον*); IV. 19. (*ἐπιστολιμαίους*); 27. (*οὐ γὰρ ἐχρῆν*). Srvn. dále: VI. 32.; VIII. 12.; 27.; 36.; I. 3.; III. 26. a j. v.

Chváliti sluší také mnohé poznámky syntaktické, v nichž zvláštnosti slohu Demosthenova po stránce grammatické se vysvětlují jako na př.: „*τὰ τῶν Θετταλῶν*: značí vlastně — „záležitosti thessalské“; častěji však užívá se tohoto opisu k naznačení věci samé, tedy zde skoro = *Θετταλοί*, srvn. *τὰ τῆς τροφῆς* (§. 22.), *τὰ τῆς τύχης* (IV. 12.) a p. Proto v následujícím: *εἰσὶν ἐψηφισμένοι* vzhledem k logickému podmětu *Θετταλοί*.“ — II. 30. „*τοῖς μέν*: náčelníkům stran politických ... *τοῖς δ' ἀναγκάζεσθαι*: měšťanům zámožným, kteří musili břemena obce nésti; *τοῖς δὲ ψηφιζ.*; většině lidu athenského, která sama nic neplatíc jen se usnášela na věcech, jež boháče tísnily (= *κατὰ τούτων*)“. — III. 20. „*ὁρᾶτε* (imperativus) *καὶ δυνήσεσθε*: místo podmínečné periody“; 32. „*τῶν πεποιηκότων*: genit. srovnávací zde místo dativu *ἢ τοῖς πεποιηκόσι*“; VI. 11. „*τὴν χώραν* = vlast“; s tím srv. III. 34.; 5. Sem sluší také I. 1. (pozn. k *τῆς ὑμετέρας τύχης*); 5. (*ἄλλως τε καί*); 24. (*πῶς ἂν οἴεσθε αὐτὸν .... ἐλθεῖν*); 28. (*καλῶς ποιῶν*) a mnohé jiné.

e) Poslední část úvahy naší věnována budiž stránce jazykové. Také zde lze nám vysloviti celkem posudek příznivý; neboť i úvod i výklad sám psán jest češtinou správnou, slohem jasným a srozumitelným, kteréžto dva požadavky při knihách školních na přední místo stavěti dlužno. Nemůžeme tudíž p. spisovateli vytýkati chyb a omylů hrubších, nýbrž všimneme si poněkud jenom některých rčení, sem a tam nějakých nedůsledností a nemnohých poklésků proti zákonům slovosledu a p.

Nelibě dotýká se čtenáře opakování některých slov aneb obratů ku př. „tou měrou“, „měrou tak velikou“, „rozsáhlou měrou“, „měrou nejvyšší“, z nichž prvé na jedné stránce i dvakráte se naskytuje. Str. 14.: „poznali ihned zradu“ a str. 16. „poznal ihned zradu“. Str. 18.: „kteří by je varovali před Filippem“ a str. 19. „kteří by je varovali před spolkem s Filippem“. Str. 27. opakují se asi ve 12 řádcích několikráte pojmy „slavný“ a „slavnostní“. — Str. 30. §§. 52. a 53. místo dvou cizích slov „debata“ a „program“ raději bychom viděli výrazy české. — Lepšího slovosledu přáli bychom si na str. 26. ve větě: „slynuli zajisté mnozí mužové v politice vynikající výmluvností“; str. 27.: „zemřel vlastní vůlí hladem po bitvě u Chaironeie z lítosti;“ str. 27. ve větě: „Sloh jeho je prostý, průhledný, lahodný a půvabný; neboť Lysias znal přispůsobiti řeč svou k charakteru osoby mluvící“ žádoucím zdá mi se spojení větové

jiného rázu, neboť přispůsobování řeči ku charakteru osoby mluvicí jest znakem přiměřenosti slohové, a nikoli lahody nebo půvabu, leda bychom ten půvab hledati chtěli snad v náhodném střídání. Lépe spořádána měla by býti věta: „lid na náměstí se procházející valil se jedinou ulicí na Pnyx vedoucí k sněmování“ (str. 30.), by nabyla více libozvučnosti. — Nedůsledně píše se jednou „Eubojanům“ (str. 11.), podruhé „Euboiané“ (str. 18.); — jednou „poslové Olynťanů“ (str. 5.) a podruhé zase „žádosti olynthských ani nevyslechli“ (na téže str.); na str. 4. píše se „nejprve“ a jinde opět „nejprvé“ (str. 26.); na str. 19. má sloveso „získati“ u sebe genitiv, na jiných místech (str. 10. a 49. výkl. §. 11.) zase akkusativ, což správnějším pokládati slušno. — Místo frase „jedná se o to“ (str. 54. §. 28), „jedná se o spásu naši“ (str. 130. výkl. § 56.) vhodnější jest i přiměřenější jazyku českému „jde, běží o...“ Na str. 57. výkl. §. 1. místo „abyste sebe a své spojence chránili“ správněji pojiti sloveso „chrániti“ s genitivem předmětu osobného. — Místo slova „nebezpečí“ (str. 4. 16. 61. 54. a j.) lépe jest užívati staršího „nebezpečenství“. — „Nalézala se říše v neblahých poměrech“ (str. 4.; srv. také 138 výkl. §. 4.) zavání němčinou a lépe říci: „byla říše v neblahých poměrech“. — Na str. 27. „myšlénka na síle tratí“ dá se nahraditi ryze českým: „myšlénka síly pozbývá“. — Genitiv substantiva „Pausanias“ (na str. 24) zní správněji „Pausanie“; „na něj“ (str. 15) správněji „naň“. — Rovněž lépe jest „spokojiti se něčím“ nežli „musí se spokojiti již s tím“ (str. 159. výkl. §. 74.). — Slova „veškeren“ užívá p. spisovatel obyčejně dobře, přece však na str. 33. výkl. §. 4. čte se „veškerý jeho obsah“. — Na str. 34. výkl. §. 4 chybně píše se „všimni si“, dobře na str. 79. výkl. §. 24. „sotva si něčeho povšimnouti“. — Na str. 50. výkl. §. 16. místo „poddaným krále“ má býti „poddaným královým.“ — Na str. 45. výkl. §. 1. jest poznámka „ὑπέρ: má zde sice ještě poněkud ráz svůj původní.... avšak třeba pamatovati, že... původní její význam tak se zatemnil, že předložky té častěji se užívalo...;“ má býti opačným pořádkem: „původní význam té předložky tak se zatemnil, že se jí užívalo“ nebo nějak podobně. — Na str. 26. místo „patnácte řečí od něho nám zachovaných“ klásti se má: „patnácte jeho řečí nám zachovaných“. — Úhrnem ukazujeme k tomu, že velmi často není u číslovek řadových kladena tečka, což zvláště jeví se při odkázkách k jiným řečem, k úvodu a ke mluvnici. — Na str. 13. „výprava zůstala bez výsledku“ a str. 21. „obléhání zůstalo bez výsledku“; místo toho lépe: „neměla“ a „nemělo výsledku“. — Na str. 30. čteme chybné „před schůzi“ místo správného „přede schůzí“. — Nedůsledně psáno „příčestí“ a jindy (snad chybou tiskovou) „příčeští“ (str. 47. výkl. §. 5.). — Str. 26. slovo „přivrženec“ a str. 65 výkl. §. 21. „přívržencům“ snad lépe bylo by psáti s í, jakož obyčejně se psává, ačkoliv ani i nemůže býti zváno chybným. —

Na str. 6. místo nového výrazu „přednosta“ lépe položiti „předseda“, a na str. 25. 26. 28. místo „odpraven“ správněji a starší „popraven“; podobně na str. 27. a 6. místo „skládal řeči“ a „skládání daně“ lépe říci určitěji „psal řeči“ a „placení daně“. — Na str. 6. dobře nahradíme rčení „hegemonie vzala za své“ obraty jinými „skončila se, dospěla konce.“ Na str. 79. pozn. §. 26, místo „jízdectvu“ má býti „jezdectvu“.

Další nedůslednost týká se přídavných jmen výrokových, jež brzo neurčitými, brzo (třeba v též větě) určitými pokládána bývají. Na str. 6. na př. čteme: „jsouc často dosti značná byla Atheňanům nad jiné nemila“; str. 27. „vůbec jest mluva jeho tak souměrna a vyměřena,“ hned však na str. 28. „není ani tak prostá jako u Lysia ani tak odměřená jako u Isokrata,“ načež zas o dva řádky dále: „změna formy tak jest přirozena a tak plna logické souvislosti“ atd.

Na konec chceme zmíniti se ještě o slovesných podstatných jménech v -í, jichž s velikou zálibou p. spisovatel užívati se zdá. Těch slov tuším zbytečně i škodlivě počínají se naši spisovatelé chápati a zaplavují jimi mluvu spisovnou, leposti a ryzosti její nikterak neprospívajíce. Dosti takových míst, kde vyhnouti se slovům takovým nemožno, i netřeba jich jako schválně vyhledávati. Což není český infinitiv, český přechodník, česká věta tak pěkna jako verbalné substantivum na -í, a nemají-liž zmíněné obraty většího práva než ona ve mluvu naši zavlečená podstatná jména? Věru že říci „pokusili se sjednotiti Řecko“ není méně správno nebo libo nežli „pokusili se o sjednocení Řecka“ (str. 21.); „Filippos nemeškaje přitrhl k Thebám“ snad hůře nežli „Filippos bez meškání přitrhl k Thebám“ (str. 22.); „vykládá, kterak výpravu zaříditi“ snad méně srozumitelno nežli „vykládá její zařízení“ (str. 11.)? Takovýchto míst v celé knize jest veliké množství, i přáli bychom si, by počet ten na menší míru byl uveden, což mluvě knihy zajisté se škodou nebude. Zvláště ještě vytčena buďtež místa tato: Str. 22. „města boiotská uznal na potrestání Thebanů za samostatná“, lépe: „města boiotská uznal za samostatná, by tím Thebany potrestal“. — Str. 23. „aby venkované vesměs k hájení města se dostavili“ místo „hájit města.“ „svěřiv mu přednesení pohřební řeči“ lépe: „svěřiv mu, by pohřební řeč promluvil“. — Str. 24. „Atheňané doufali v obnovení dřívější své samostatnosti“ dá se vhodněji větou: „že obnoví svou dřívější samostatnost“. — Str. 25. „král za vydání Harpalovo žádal“ místo věty: „aby Harpalos vydán byl“. — Str. 25. „vybízel občany k dobytí bývalé samostatnosti“ prosloví se správněji: „aby dobyli“. — Str. 30. ve větě „lid valil se k sněmování“ přiměřenějším by bylo „valil se, by sněmoval“ nebo „valil se sněmovat“. — Str. 30. „k vyzvání tomu přihlásili se řečníci“ lépe „vyzváni bvvše“. — Str. 92. výkl. §. 5. „zároveň s utržením si hanby poznali jste“ mělo by změniti se a čteno býti: „zároveň hanbu si utrživše poznali jste“.

— Str. 128. výkl. §. 52 místo verbalného substantiva ve větě: „co při hájení sebe vydáte“ pěkněji poslouchal by se přechodník „co sebe hájíce vydáte“. — Str. 141. výkl. §. 15. rovněž místo: „teprv po vypuzení svém byli...“ správněji jest položiti přechodník „vypuzeni byvše“.

Ku konci úvahy své toho ještě dotýkáme, že vnější úprava a cena knihy p. Kastnerovy také plnou měrou uspokojuje. U nakladatelstva stojí jeden výtisk 60 kr., což zajisté jest cena velmi skrovná, srovnáme-li knihu tu na př. s textovým vydáním, jež uspořádal Pauly. Tento text v menším formátu o 130 stránkách jest také tak drahý jako zmíněný kommentář p. Kastnerův ve formátu větším o 160 stránkách. Není tudíž ani dosti málo pochybno, že tato kniha i ve příčině didaktické i v ohledu hmotném požadavkům školským vyhovuje a plně toho zasluhuje, by české ústavy, dosavádním ve škole užívaným knihám německým výhost dadouce, knihu tuto českou ve prospěch předmětu i žactva hned zavésti se přičinily, jakmile schválení vys. c. k. ministerstva dojde.

Fr. Krsek.

Sagen und Mährchen der Südslaven in ihrem Verhältniss zu den Sagen und Mährchen der übrigen indogerm. Völkergruppen von Dr. Friedrich *Krauss*. I. Band (Leipzig 1883, XXXII a 480, 8°).

Úmysl spisovatelův vysloven jest v nápise. Srovnání vlastní má následovati v díle příštím; díl nyní vydaný podává ukázkou ve zdařilém překladu německém 109 bájí jihoslovanských. Jest to výbor bájek a pohádek podaný ze sbírky velmi bohaté; p. spisovatel praví, že těch bájí má po ruce přes tisíc (mezi nimi dvě stě bájí zvířeckých), vzatých z pramenů vesměs spolehlivých. Nás některá z ukázek podaných zvláště zajímá. V čísle 64 vypravuje báje, proč měsíce přibývá a ubývá. Svatý Ilja seděl tři dni na břehu mořském, dostal hlad a začal raky pojídati; jedl až málem nic nezbývalo; proto pánbůh, aby odvrátil záhubu od raků, zbudil bouři a vítr vznesl Ilju na měsíc; hladový sv. Ilja zde zase z měsíce kus po kuse ujídá, a z měsíce dávno již nic by nebylo, kdyby mu pánbůh nedal vždy zase narůstati; ubývá tedy měsíce, když sv. Ilja jí, a přibývá ho, když sv. Ilja zažívá. Báje ta jeví podobnost s prostonárodním a velice rozšířeným výkladem, podlé kterého i zatmění slunce i měsíce vykládá se tím, že někdo slunce nebo měsíce ujídá, ve stčeské Alexandreidě vědí: AlxV. 2353 a AlxH. 3^b. V čísle 18, odkud je nepřátelství mezi psem a kočkou, a kočkou a myší, vypravuje se, kterak psi měli mimo jiná práva i to, bráti si maso, jež spadalo se stolu; právo toto dal král jejich napsati na pergamen a králův tajemník kocour uložil listinu za krovem; zde byla listina v cestě myši, myš ji tedy rozhlodala; jednou pak bráněno psovi některému právo jeho bitím; chce se prokázati listinou, tu vyjde na jevo,

že je zmařena, a odtud spor mezi psem a kočkou, a kočkou a myší. Báji podobnou vypravuje Tovačovský ve svém Hádání (1467, tišt. 1539, kap. 37 sl.) spolu s jinou bájkou, zajímavou pro výklad Velikého ptačího trhu v Čelakovského Ohlase písní ruských: vlk a čáp šenkovali spolu; vlk dával sedlákům na dluh, čáp prodával za hotové a ukládal peníze ve váčku na krku; vlk upomíná a sedláci jej vyštvou psy; odtud nepřátelství a vlk dobývá svého na sedlácích násilím; čáp zůstal se sedláky v dobré vůli a jest milým hostem na jejich střechách; ale jednou letěl přes jezero a váček s penězi spadl mu do vody; čáp těch peněz od té doby hledá, chodí podlé vod a najda žábu myslí, že je to měšec, najda hada myslí, že je to opasek (s penězi); psi pak, štvaní od sedláků na vlky, přišli ku poznání, že sedláci jsou vlkům v dluhu; proto chtěli sedlákům nepomáhati, a vlci slíbili jim kořisť a zaopatření, když sedláci je pro přátelství s vlky vyženou; sepsána o tom smlouva a dána kočce na schování; přišla myš, chtěla listinu přečísti, a nemohouc ji rozpečetiti rozkousala ji; psi mezi tím vypověděli sedlákům poslušenství, jsou vyhnáni, hlásí se u vlkův o výživu a mají předložiti smlouvu; tu vyjde na jevo, co se stalo, a odtud je pes nepřítelem kočce, kočka myši. V číslech 33 a 29 jsou báje snad podobné k těm, na které staročeský Tkadleček myslí narážkami, proč má opice kusý ocas (I. 22, 28, 32). V čísle 36 vypravuje báje, v jakém stavu se kdo narodil, v tom i skonává; pramenem jest Paňčatantra (III. 12), jak pan spis. též poznává (předml. XX). Táž báje čte se u Strickera, W. Wackernagel Altdeutsches Lesebuch 4. vyd. 621 sl.: kocour hledá si nevěsty, radí se s liškou, kdo jest na světě nejmocnější a kdo by byl hoden dáti dceru svou za choť ženichovi tak výbornému; když slyší, že nejmocnější je slunce, chce míti dceru jeho; když však se dovídá, že mrak přemáhá a zastiňuje slunce, chce zase dceru jeho, atd. až přijde na nevěstu kočku, neboť kočka hubí myš, myš hubí hrad, hrad vzdoruje větru, vítr přemáhá mraky. Ve variantě indické je ráz báchorkovitý: brahman koupe se; sokolu vypadne myš ze zobáku; brahman vezme myš, promění ji v dívku, dá ji své ženě na vychování; dívka doroste, brahman a žena vybírají pro ni ženicha; dívka zamítá slunce atd., až přijde na myšáka, jej zvolí a brahman ji zase v myš promění. Varianta jihoslovanská odchyluje se od staroněmecké a kloní se k indické. Číslo 56 nemělo býti do této sbírky pojato.

J. Gebauer.

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Merlon (fort.) čes. Schartenkasten; ze fr. merlon (fort.) „la partie du parapet qui est entre deux créneaux ou deux embrasures," Littré; také špan. merlón id. — angl. merlon Schiessschartenlinie, Zinne.

Мерлу́зъ rus. = морска́я щу́ка gadus merlucius; střlat. merlucius, kteréž jest základem slova rus. utvořeno z maris lucius morská štika; téhož původu jsou také vlask. merluzzo, špan. merlúza, prov. merlus, fr. merluche treska Stockfisch, ač význam těch slov se odchyluje.

Merov, srb. modii genus jistá míra na obilí a pod. — z mad. mérő modius; toto však pochází ze slovan. **мѣра**, měra.

Meryzať, -zám slk. ruminare; cizí, jest jak se zdá, ve spojitosti se řec. *μηρυκάζω*, *-κίζω* i *μηρυκάομαι* rumino.

Měsama adv. slov. inter (eos, eas, ea) mezi něčím; jak se podobá, cizí; srov. nřec. *το μέσον* prostředek, *μέσου*, *διὰ μέσου* dazwischen.

Месеть stslov. značení neznámé, tributum, merces? **яко месеть принимѫть уловѣщи, и не имѣти научѫть надеждѫ ни сьпасениꙗ** Nom.-bulg. 114. — Srov. řec. střed. *μεσιτικόν* aes, quod pro loco in foro, mercibus exponendis ac vendendis, solvebatur." DC. nřec. *μεσιτικόν* Mäklerlohn od *μεσίτης* prostředník, jednatel, vyjednavatel, námluvčí, dohazovač.

Mestva srb. kožené podkolenice, tibialium e corio factorum genus, slov. mestva druh střevíců, pol. zastar. meszty pantofle turecké; z turc. mest soccus leichter türkischer Schuh.

Meteriz m. charv. srb. aggeris genus; vallum násep, okop, hradba, meteriziti vallare; z turc. meteris munimentum, vallum.

Mev, f. slov. pollen, jak se podobá, z mel; zdá se býti cizím, srov. sřněm. mël (g. — lwes) stněm. mëlo pulvis, farina.

Mevtra slov. vasculum, labrum malý škopek, z meltra; pochází ze sřněm. mëlter labrum, mulctra, v dial. švejc. melchter.

Meze, gen. -eta n. srb. gustatio, jentaculum zákusek, příkusek, „quod comeditur, posteaquam biberis." Vuk. — z turc. stejnoznačného meze; sem náleží také srb. mezetiti vb. dur. přikusovati „simul comedere".

Mezil, mezul, m. srb. cursus publicus equester jízdná pošta, mez na místě męz; z turc. menzil pošta.

Мезонйна rus. = полуокно́ Halbfenster, ze vlask. mezzanino polupatří Halbgeschoss, finestra mezzanina Bastardfenster.

Меженик n. stslov. φρύαγμα fastus pýcha, zpupné, pyšné chování; slovo etymologicky temné, zdá se býti subst. vb. od zaniklého slovesa °межити; kořen мег; srov. lot. mēdzināt — ze staršího mēgināt, kořen mēg- vexare, ludibrio habere irridere.

Meževen, -vn-a, -o adj. slov. něžný tener, delicatus, meževnost teneritas; možno se domnívati, že kmen mež stojí na místě staršího męž; vyskýtá se také slov. muževen tener, subtilis, jehož kmenové *u* přetvořeno, jak se podobá, z ѫ. Slova tato by mohla býti stejnokořenná se stslov. мѧжнъ ve složeném не-соу-мѧжнъ adj. durus, vlastně neuprositelný, — соуднй, Op. 2. 2. 54. i не-сѫ-мѧжнъ inexorabilis, prvotně asi: qui emolliri, leniri nequit, tak že by nesložené °мѧжнъ mohlo značiti: mollis, lenis, mitis. Kořen мѧг; srov. skr. mańǵú adj. gratus, amoenus, pulcher, kořen mańǵ purificare; srov. také lot. meng-ēt, -eju jocari, ludere.

Méžiti, -žim vb. slov s předlož. s- po- conculcare pošlapati travu, obilí atd. — jak se zdá, na místě měžiti tak, že by kmen byl měg, мѧг; společného původu mohlo by také býti srb. na-mežurati se, s-mežurati se corrugari. Slova uvedená mohla by býti ve spojitosti s lit. mig-u, mig-ti premere, urgere, trudere, lot. mêg-t, mêdzu premere, percutere i maig-t premere, depsere, subigere, smaidzīt ze *smaigīt id.

Мйдель m. (Mar.) rus. die Mittelrippen prostřední kleče korábu; z holld. middel, n. medium střed, prostředek nebo angl. middle id. také střední část něčeho; мйдель -декъ le second

pont (d' un vaisseau) prostřední paluba korábu, z holld. middeldek nebo angl. middle-deck id.

Miąż-szy adj. pol. crassus, solidus, densus — má podobu komparativu — miąższość soliditas, densitas, miąższeć, i mięższeć, -eję vb. dur. solidescere, densari; stanoviti možno kořen mięg, jehož tvar stslov. by byl °мяг [1] jenž by mohl býti sroden se stsas. meng-ian, stněm. meng-an, střněm. meng-en, ming-en, nněm. meng-en miscere, commiscere, componere, conjungere, holld. meng-en, švéd. mäng-a commiscere, ags. meng-an, mencg-an 1. misceri, 2. miscere, for-mengan commiscere, conjungere, mang mixtura. Význam „commiscere, conjungere" mohl přejíti ve značení „consolidare, condensare".

Mielcuch pol. sladovna — na místě *mielcus — ze střněm. melz-hûs (nněm. Malz-haus) id. — čistě pol. słodownia.

Miętosić, -szę vb. dur. pol. deprimere, comprimere, corrugare, odvozeno asi od zaniklého stat. jména *miętocha compressio, corrugatio nebo také „res compressa, corrugata"; náleží ke stslov. kořeni мьн: мьн-ж, мяти comprimere, pol. mnę, miąć comprimere, corrugare, rus. мну, мять id. et depsere, calcare, frangere linum; lit. min-ù mìn-ti calcare, frangere linum etc.

Migoć pol. tempestas glaciem solvens; hluž. mihel pluvia tenuissima, miholić pluviae instar decîdere, v. Mižati.

Мигрéнь, f. rus. migrena pol. migréna čes. jednostranné bolení hlavy; původu román., a sice ze fr. migraine f. — vlask. migràna id. špan. migráña Kopfgicht; — ze fr. také stejnoznačné něm. Migräne, f. i angl. megrim; slova román. ze řec. ἡμι-κρανία bolesť v jedné polovici hlavy (κρᾶνον hlava, leb).

Мих, kmen rus. об-михнуть-ся, об-мишулить-ся (prov.) errare, tedy bez ся in errorem inducere. Za srodné možno pokládati lot. misêt, -eju perturbare másti, in errorem inducere; subducere, detrahere, furari, misetê-s in errorem induci, errare, aberrare, pecare in re. Srov. také ags. missian, missan aberrare, misse (miss, mis) adv. (proprie subst.) non nisi in compositione invenitur, defectum errorem, corruptelam indicans Ettm. kořen miss; střněm. misse error, stněm. miss-an carere, střněm. miss-en 1. id. 2. aberrare, skand. miss-a

vb. amittere, perdere; aberrare, mis (miss). in adv. compos. poznačuje něco nepravého, lichého, nedostatek atd.

Miken, a, o i micen, a, o adj. slov. parvus, exiguus; ze vlask. micchino mica, paululum; nachází se také miccino exiguus.

Mikstatnik, mixtatnik pol. bajulus pochází, jak se podobá, ze řec. *μισθωτος* najatý, za mzdu sloužící, ὁ *μισθώτος* nájemník, námezdník, nřec. ὁ *μισθώτος* nádenník.

Микъ rus. tolleno (antliae) táhlo u pumpy na lodích; z holld. mik f. id.

Milet, m. srb. = mnogo djece, suboles, mnoho dětí; mile, gen. -eta i minle, -eta, n. gens; z turc. millet gens, natio.

Miléti vb. dur. charv. miljeti, -lim srb. repere, do-miléti charv. adrepere, do-miljeti, -lim, srb. id. „po ruci domili (zmija) do vrata“ (ad collum), iz-miléti prorepere, adparere, srb. iz-miljeti, -militi prorepere, iz-milati promere na jevo vydati neb vynesti, iz-milati se prominere, adparere; izmilati jest vlastně causat. ke sloves. izmiléti; srb. s-miljeti derepere, charv. po-miléti repere, po-milati, -miljati caus. promere, monstrare, -se (na pr. sunce, měsec) oriri adparere, srb. po-milati caus. protendere, facere, ut promineat, adpareat, -se protendi, prominere, u-miljeti 1. irrepere, 2. se subducere odlezti. Prvotné značení bylo asi: se movere; srov. skr. mil (6. par. âtm.) occurrere, obviam venire, convenire, mêla-s, m. conventus, congregatio.

Милити сѧ, -лѭ сѧ vb. dur. stslov. compungi, милѥниѥ n. subst. vb. compunctio, о-милꙗти сѧ, -лꙗѭ сѧ humiliari, съ-милити сѧ a) *κατανύττεσθαι*, compungi, býti něčím bolestně dotknut, ѥмоу сьмилило се ѥсть Kruš. b) pudore affici, съ-милѥниѥ n. subst. vb. compunctio, на сьмилѥниѥ привести кого, Hom.-Mih. 135. оу-милити сѧ, -лѭ сѧ a) compungi, оумилише се срьдьцы Šiš. 6. dial. -ль се доушею Prol.-Mih. — о словеси Leont. b) pati оумили се доушею, Prol.-rad. азъ оумиленъ есмь *ἐγὼ ἄλογος εἰμί* Bibl. 1663. jsem rozumu zbaven (*ἄλογος* také němý), оу-милꙗти сѧ -лꙗѭ сѧ vb. dur. lugere, оу-милѥниѥ n. subst. vb. dolor animi, compunctio, humilitas, tristitia, — и плачь Sabb. 8. оу-милѥнъ tristis. Kořen мил mil, prvotné značení uvedených sloves bylo asi: způsobiti tělesnou bolesť. Od téhož kořene by mohlo také slov. o-miljavica im-

becillitas, deliquium animi pocházeti. Srov. lot. s a - m i l - ā t, -a j u percutere, verberare; staroir. m i l l - i m perdo, corrumpo, diruo; srov. také řec. *σμιλεύω* sculpo, seco, excīdo od *σμίλη*, *σμῖλα* scalprum, koř. *σμιλ*.

Мило, n. stslov. *φερνή* dos věno якоже ѥсть мило дѣвицѥ Exod. 22. 17. - Pent.-Mih. — дѣвичьско Vost. смило id. якоже ѥ смило *καθ' ὅσον ἐστὶν φερνή* Exod. 22. 17. - Proph. смѣль dos, rod jest pochybný (Lex. II), Srov. řec. *μείλιον* všechno těšící, utěšující, zvláště potěšný dar, dar zasvěcený, obyčejně ve pl. *μείλια*.

Мѝлоть f. rus. pellis ovilla, také oděv z ovčí kůže; ze řec. *μηλωτή* Schafpelz (Philem.), řec. střed. *μηλωτή* pellis ovilla.

Mimrati, -r á m vb. dur. čes. querulā voce loqui; srov. dán. m i m r e mutire, holld. m i j m e r e n faseln.

Minder srb. stragulum matrace, žíněnka; z turc. m i n d e r id. také pohovka, divan; z turc. také nřec. *μεντέριον* i. q. serb.

Mira slov. charv. srb. myrrha, pol. m i r a, m i r r a čes. m i r r a id. — ze vlask. m i r r a.

Mir srb. odor „mirom miriše“, častěji m i r i s id. m í r i t i olere „Vrlo miri cvjeće karafilje“; od řec. *μύρον* libovonná šťáva myrtu, mast z ní připravená, tedy mast libovonná, olej libovonný; v. M i r i s, Ciz. Slov. p. 255.

Miraz, m. srb. hereditas; z turc. m i r a s dědictví, podíl dědičný; slovo turc., jak se podobá z nřec. *μοιράσιον* díl, podíl, podíl dědičný, dědictví, kteréž jest odvozeno od středořec. *μοῖρα* díl, podíl, úděl atd. nřec. *οι* se vyslovuje jako *ι*.

Mirija srb. vectigal daň; z turc. m i r i aerarium, fiscus, res vectigalium.

Мѝронъ rus. cyprinus barbus parma; slovo cizí, pocházející ze řec. *μύραινα* úhoř morský, nřec. *μύραινα* id. význam ve slově rus. změněn, což se ve jménech ryb, pocházejících ze řec.-lat. *μύραινα* m u r a e n a častěji naskytuje, na př. bulh. m o r u n a barbus, Milad. 256. slov. m u r e n a, m r e n a cyprinus barbus, Valv. m o r u n a accipenser huso, tak i srb. m o r u n a a rum. m o r o n; nřec. *μορώνα*, turc. m o r i n a, m u r u n a thynnus; maď. m á r n a cyprinus barbus.

Мишень f. rus. 1. orbis terč ke střílení, 2. scopus střed, centrum terče; 3. Visier, Diopter; původu asiatského: pers. n i š a n signum, scopus, turc. n i š a n nota, signum, typus, scopus.

Míto, míť, -t f. mítina čes. paseka, vysekané místo v lese silva collucata, mítný les silva caedua, mítiti, vymítiti les interlucare, collucare silvam; v nářečí čes. obyčejně mejt-; hluž. mjetać (konja a p.) castrare. Slova uvedená jsou ve spojitosti s got. mait-an caedere, secare, stněm. meiz-an, sřněm. meiz-en id. meiz, n. caedes lignorum — z na místě staršího *t*. Obyčejně se v uvedených slovech čes. píše *y*, jako by souvisela s mýto vectigal, což jest chybné.

Митовати, -тоуѭ vb. dur. stslov. alternis pedibus calcare — ногами, митоусъ i митоусь adv. alterne, митоусь пѣканиѥ Men.-Mih. 237. *ἀντιφωνία* (nřec.) zpěvná odpověď (v kostele), митоушати, -шаѭ alternis pedibus calcare, — ногами Vost. — сѧ alternare митоушаѭ сѧ дьнь съ нощью; Vost. odvozeno od митоусъ; митѣ adv. alterne, per vices, дъвѣма митѣ палицама раждеженама бити и virgis binis per vices percutere, митѣ плоутиѥ *ἄμπωσις* maris reciprocati motus dmutí moře, přítok i odtok morský, митеченне *παλίῤῥοια* refluxus, Ex.-Op. 2. 1. 23. na místě митѣ теченнѥ. Za srodná možno pokládati: a) lot. mite mutatio, vicissitudo Wechsel, namentlich im Dienste, mitu gads das Jahr des Dienstwechsels, mitīt měniti, zaměniti, směniti commutare, permutare, mitēt mutare, mitōt, -oju i mêtōt, -oju i. q. mitīt, mêti pl. mutatio, commutatio, permutatio směna čeledínův, služebných, mêtus id. vyskýtá se také prostější forma mī-t, mī-ju mutare, commutare, permutare, mītês mit einander tauschen; b) skr. mithas alterne, mithu conjunctim (Lex. II.). mith-una-m, n. par animantium (diversi sexus, ut puer et puella). Srov. také got. mith praep. cum, unā, simul, poznačuje spojení a společenství, také ve složených, na př. mith-liban simul vivere, stněm. miti, sřněm. nuěm. mit i. q. got. atd.

Mitręga f. pol. 1. absumtio temporis, jactura temporis, cunctatio, mora, 2. m. cunctator, mitręžyć, -żę vb. dur. cunctari, absumere tempus: není kořene slovan., od něhož by se slova ta odvoditi dala, zdá se tedy, že jsou cizí i že mitręga utvořeno ze sřněm. mitterunge interventus prostředkování (koncovka stněm. byla by -unga), pocházejícího od adj. mitter, stněm. mittar medius; význam „prostředkování“ mohl snadno přejíti ve značení: „prodlívání i ztráty času“.

Mízdrak srb. = koplje hasta; z turc. myzrak id.

Mižati, -žam vb. dur. charv. srb. mingere. — Srodnost se jeví v lit. mýž-ti, myž-ù, mēž-ù i minž-u (Bezz.) 1. sg. praes. — myž-aú praet. 1. sg. mingere, myžalái i minžalai pl. (Bezz.) urina, kořen mig, lot. mīz-t, mīž-u i mêznu 1. sg. praes., mīz-u 1. sg. praet. id, také mīžāt id. v řeči dětské, mīz-als, také ve pl. mīz-ali urina, mīz-lis penis equorum; ags. mîg-an, mîh-an mingere, skand. mîga id. et scaturire, nizoněm. mîg-en id. ags. mîcge urina, skand. mîg, nizoněm. mîge id. lat. mingo, -ĕre, koř. mig, řec. ὀ-μιχ-έω id. ὄ-μιχ-μα urina, kořen μιχ, χ = prvot. *gh*; staroir. munigim mingo, un se zdá býti vsuvkou; skr. kořen mih z migh effundere, praesertim mingere, 1. sg. praes. act. méhâmi; zend. maizâmi mingo, koř. miz, skr. mêha-s m. urina, zend. maêś-man na místě *maêzman id.; armen. mêz urina, miž-el mingere, oset. miz-in id. od téhož kořene (stslov. мьг) pocházejí: hluž. mih-el pluvia tenuissima, miholić mižolić nebulae instar decídere, pol. migoć tempestas glaciem solvens, mžy = deszcz drobny pada, mženie pluvia tenuissima, čes. mžeti, mžíti (°мьжати) aquam emittere, irrigare, mží pluit tenuiter, Mže něm. Mies nomen fluvii, meholiti leniter pluere, slov. mzéti stillare: iz brěze mzi, měžiti, oměžiti exalburnare, mižavo vrěme tempestas nebulosa, slk. mzivý adj. subfrigidus, Téhož původu jsou stslov. мьгла nebula, мѧзга sucus a ostatní s těmito sdružená slova.

Mladina čes., obyčejně mladinka, Bierwürze; mladiny f. pl. pituita vel sanguis apud mulieres ante partum ex utero effluens: kmen mlad přesmyknutím z mald; rus. мóлодь f. i молодизнá spuma cerevisiae (recentis), молодúть faire mousser (la bière) rozpěniti (pivo), молодúть-ся spumare pěniti se, подмолодúть cerevisiam dulcem reddere, fermentare cerevisiam; pol. młodzić (piwo) fermentare cerevisiam „dem Biere die Hefen geben“, Mrong. I. młodzie, n. podmłoda f. Oberhefen. Také pol. młodziwo colostrum sem náleží, není-li přetvořeno z rus. молозиво id. — Zdá se, že slova tato třeba odděliti od adj. младъ stslov. tener, mollis, recens, čes. mlad-ý atd. Kořenem srodnými zdají se býti následující slova: řec. μέλδ-ω emollio, liquefacio; ags. milt-an, mëlt-an dissolvi (aquā), melt-an liquefacere, concoquere, stsas. mëltan lique-

fieri, skand. melt-a solvere, liquefacere, angl. melt 1. vb. trans. id. 2. vb. intrans. dissolvi, liquefieri, got. *malt-jan solvere; prvotný tvar kořene slov german. byl malt; *l* slov uvedených vzniklo ze staršího *r*; skr. mardh, mrdh (1. par. âtm. K. V.) humidum esse, humectari.

Mlak, a, o adj. charv. srb. tepidus, slov. mla-čen, charv. srb. mla-čan, -čn-a, -o id. mlačina tepor, mlačiti tepidum reddere, bulh. blačen tepidus, pomístné, na místě mlačen, srb. mlakav adj. 1. segnis, — čovjek, 2. insulsus, de cibis, mlakavo jelo, mlakaica aestus, asi na místě mlakavica, mlakonja, m. socors; vedlejší tvary s *h* na místě *k* jsou: charv. mlahav languidus, flaccus, debilis, slov. mlahan, mlahav, mlahen debilis, infirmus, mlahota tepor, mlahoten, mlahoven tepidus; srov. lot. smalk-s subtilis, minutus, smalcināt subtilem reddere, tenuiter pluere, lit. nu-smelk-ti flaccescere, Bezz. — srov. také řec. *μάλκ-η* das Erfrieren und die dadurch herbeigeführte Erschlaffung körperlicher Theile, *μαλκ-ιάω* rigesco. Jest-li toto sestavení pravé, vyvinul se kmen mlak přesmyknutím hlásek z malk.

Mlaviti, -vim vb. dur. srb. percutere, verberare, iz-mlaviti contundere; vyvinulo se, jak se podobá, přesmyknutím hlásek z *malviti; srodným zdá se býti got. ga-malvjan zerknirschen, zermalmen; srov. také lit. malvin-u, -ti vexare, cruciare, fatigare.

Młokocina pol. eine Art Bachweiden, kmen mło*k*, přesmyknutím hlásek z mo*ł*k. stslov. by to slovo znělo °млакотина (kmen mlak z malk); srov. stprus. malko lignum dřevo (Grun.) na místě -ka f. lit. málka, lot. malka lignum serviens urendo; jest však také možno, že to pol. slovo souvisí se stslov. млака, slov. mlaka lacuna.

°**Млъс,** kořen, sugere, ligurrire, libare, samohláska stála prvotně před *l*: молсать rus. prov. sugere, rodere, čes. mlsati, -sám, mlsiti, -sím ligurrire, gustare, libare. „Nejím, než jen mlsám (gusto) Us. mlsnúť něčím slk. sapere „ani nemlsne vínem" non sapit vinum, mls (°млъсъ) ligurritio, dim. mlsek, pl. mlsy, mlsky cupedia, mlsa, mlska slk. = mls, mlsavý cupediorum amans, mlsný id. mlsnosť, mlsavosť cupediorum amor, mlsna femina cupediorum amans, mlsoň, m. cupediorum amans, pa-mlsek, obyčejně ve pl. -mlsky, m.

cupedia, bellaria. K témuž kořeni náležejí, jak se zdá, 1. srb. musa (°мльса) sucus arboris; 2. pol. młost nejistého významu: „dopadłszy warzęchy i młostu nawali w brzuch śmietany.“ Mikl. -трат p. 26. (tvar stslov. by byl °млаcть z mals-tŭ) rus. молосный (°мласьный) mit Milch zubereitet, молесникъ tragopogon ibid. rus. prov. с-молость uber na místě stslov. °съ-мласть (Mikl. Wurz.) a možná, že také druhá část rus., jak se podobá, složeného slova жи-молость f. lonicera xylosteum. Srov. lit. smalst-umas, smalst-ybė scitamentum, cupedium pamlsek, ježto mohou býti odvozena od zaniklého adj. *smals-tas delicatus (koř. smals) tak, jako sald-umas, sald-yba dulcedo od adj. sald-ùs sladký, koř. sal; nachází se také smals-czus cupediorum amans, ligurritor; Nesselmann sice ta slova sestavuje s lit. smilus ligurritor; pochybno však, zdali právem. Srov. také skand. smials-a cibum cum sono in ore volutare. Ve slovech slovan. mohlo počáteční s odpadnouti.

Мльвити, -влю vb. dur. stslov. turbare, distrahere, въз-мльвити ся turbari, за-мльвити ся impediri; možná, že tato slovesa jsou jiného původu, než мльвити loqui i že *l* v nich pochází ze staršího *r*, tak že by se mohla považovati za vedlejší formy slovesa °мрьвити turbare, perturbare; v. **Мрьвица**. — Ježto však мльвити loqui též tumultuari značí, jest také možno, že tento poslední význam přešel ve značení: turbare. Foneticky dá se мльвити turbare také s lit. mulwyti, -yju molestare, vexare, fatigare sestaviti. Ta věc jest tedy pochybná.

Мльз mlŭz, kořen stslov. ze *мелг, samohláska stála prvotně před *l*: мльзж, млѣсти (z melz-ti) vb. dur. stslov. mulgere dojiti мльзяше млѣко Men.-Mih. мльзение n. mulctus, из-мльзж, -млѣсти emulgere якоже млѣко мя измолзе Iob. 10, 10. - Vost. slov. molzem také movzem, muzem, inf. mlěsti i molzti mulgere, také melziti, -zem id. molža, muža mulctus, z-molžva emulsio, z-molznica dojná kráva, charv. muzti muzem, dial. melzti (Veglia), srb. 1. muzti (musti) muzem mulgere 2. kiša muze imber effunditur, muza, muzara mulctaria (vacca, capra, ovis), muzilja f. quae mulget, muzlica mulctra hrotek, muža mulctus, jomuža, jemuža lac recens nevařené (vlastně právě nadojené) mléko, *ja*, *je* jsou předpony, asi na místě *o*; mlaz z malz výstřik „so viel auf einmal

hervorschiesst, wenn man melkt"; užívá se také o jiných tekutinách, na př. „tri mlaza krvi udariše iz njega"; za-mlaz oxygala quaedam druh kyselého mléka, za-mlaziti -zim inspergere lac (alicui) stříkati mléko do huby mladého zvířete, které samo ssáti nemůže, zamlaziti jagnje nejako (slabé), zamlaziti mlijeka kome u oko, zamuzti -muzem id. Sem náležejí také čes. mlzati, mlznouti, slk. mlzti 1. sugere, 2. čes. mlznouti lambere, mlz, m. ssedlá krev v pečené husi blíže zadku, mlzka, slk. mlzek Schlotzer, Zulp; mlznice 1. femina, quae omnia ligurrit, 2. mlznice sus nutriens lacte porcellos „skotů a sviní mlznic", Brikcí-práv. m. 46. 1. mleza slk. sucus arboris, mlhnouti, -nu morav. (*мльг-нѫти, -нѫ) vb. dur. sugere schlotzern, mlhoň, m. Schlotzer. Zulp. Možná, že také slov. iz-muzniti se evadere, také iz-molznoti id. (Lex. II.) i srb. muzga to, co mlaz „teku mu muzge znoja (potu) niz lice" — jsou společného původu, *g* ve skupení souhlásek *zg* by mohlo býti pozdější přirážkou. Od kořene млѣз mulgere pocházejí také: stslov. млѣзиво colostrum, slov. mlězva, mrus. молозиво, rus. моло́зиво, čes. mlezivo, n. i mleziva, mlezina f. — stslov. kmen млѣз vznikl přesmyknutím hlásek z melz. Za srodná buďte považována: lit. mélž-u, milž-ti mulgere, ap-malž-ýti aus der Brust mit Milch bespritzen, kořen malž z malg, lat. mulg-eo dojím, řec. ἀ-μέλγ-ω 1. mulgeo, exprimo (sucum), 2. sugo, sorbeo; starší *r* kořene zachovalo se v ἀ-μέργ-ω exprimo; staroir. do o-malgg mulxi; slova tato jsou ve spojitosti se skr. marǵ, mrǵ 1. abstergere, 2. mulcere, 1. sg. praes. act. mârǵ-mi, 1. pl. praes. mrǵ-más. — Ježto v german. řečech *k* stává na místě prvotného *g*, možno i ags. milc-ian, mëlcan, meolcian mulgere, angl. milk vb. skand. mylk-ja, švéd. mjölk-a, dán. malk-e; stněm. melch-an, 1. sg. praes. milch-u, střněm. mëlchen, milch-e (1. sg. praes.), malch (1. sg. praet.), nněm. holld. melk-en id. sem potahovati. Mohlo by však také býti, že uvedená slova german. jsou ve spojitosti se skr. marś, mrś (6. par. — ze staršího mark) tangere, cum pari et aliis praep. mulcere, permulcere, k němuž se také млѣко (stslov. z melko) lac odnáší.

Mo, praefix čes. v mo-trchati i mo-drchati, jehož *d* stojí na místě původního *t*, implicare, turbare, perturbare, mo-trcha

tricae, motrchal i modrcha m. qui omnia perturbat; pol. tarchnąć vb. pf. tarchać vb. dur. perturbare, roz-tarchać id. roz-tarchanie turbatio, perturbatio, roz-tarchany perturbatus, roztarchana słoma stramentum perturbatum, roztarchane włosy capilli perturbati, stslov. о-тръхалъ adj. perturbatus, e conject. власи -ли (capilli perturbati) и неразьчесани, Krmč.-Mih. 191. kořen тръх.

Mojasin, m. srb. leprae genus; cizí, srov. turc. majasil haemorrhois.

Мокой, m. rus. squalus, canis carcharias (morská ryba) vlk morský, pes morský; temného původu, srov. lot. mak-s piscis quidam marinus.

Moliti, -lim vb. dur. slov. porrigere, protendere, po-moliti vb. pf. id. molěti vb. dur. intrans. prominere, extensum esse, moliti jest causat. k molěti, prvotné značení jeho jest: facere, ut promineat, prodeat, adpareat; srb. iz-moliti, -lim vb. pf. promere, iz-moliti se prodire, prominere, iz-malati -lam vb. dur. promere, -se prodire, adparere, prominere, charv. srb. po-mol, po-molak conspectus ve průpovědi na pomol, na pomolku in conspectu, po-molac, gen. -lca quod protenditur, po-mòliti vb. pf. protendere, exserere, monstrare, po-maljati vb. dur. id. -se 1. adparere, oriri, na př. sunce, měsec se pomalja, se pomolio, prominere, srb. pro-moliti vb. pf. pro-malati vb. dur. trajicere prostrčiti „promolio ruke“; stslov. из-молити, -лѭ eminere (Lex. II.), to jest, jak se zdá, správný psaní spůsob, čte se ale измълащи Georg.-Vost. из-мелѣти, -лѭ eminere (Lex. II.); pramen Iez. 42. 6. - Vost. podává ale изъмьлѣахѫ. Srov. kmen. mol, se řec. kmenem *μολ* ve *μολεῖν* inf. aorista *ἔ-μολον* ire, venire, advenire, pervenire, penetrare, *προ-μολή* 1. exitus, 2. area antica, radices montis, ostium fluminis, tedy vlastně: prominentia.

Моль, m. stslov. tinea, молъ Greg.-Naz. bulh. moléc id. slov. molj tinea, blatta, charv. molj, m. moljac dim. id. srb. moljac id. moljak vermis. casearius; rus. моль f. tinea; etiam collect. tineae, pol. mol, m. tinea, blatta, molik dim. acarus, mol m. čes. gen. sg. mole i. q. pol. „Kosatec — mezi šaty vložený zachovává je od molů a kazů“; 2. acarus, voskový mol Wachsmilbe; mol hlavy, mol ve vlasech

tinea capitis, porrigo capillaris, mol suchý = lupty tinea miliaris, psydracia capitis, mol mokrý achor, favus, tinea favosa, Sal. rkp. 1. 3. — dim. molek, molík „molíci knihy hryzou" blattae libros corrodunt. Com.-jan. hluž. mól, m. gen. mola, také mola f. tinea, blatta, molik tineola, dluž. mol = hluž. — kořen mel molere; mad. moly tinea, blatta, acarus, albán. molicъ, nřec. μολίτζα tinea, blatta, rum. molíe id. ze slovan. Srodná jsou: got. malo f. tinea, skand. möl-r, m. švéd. möll, m. id. také mal, m. id. et acarus, dán. möl id. et blatta.

Montwa f. pol. evonymus, v. Мадо.

Mor adj. indecl. srb. fuscocaeruleus, o-moriti na modro obarviti; z turc. mor violaceus; slovo turc., jak se podobá, z román.: vlask. môro, fr. more aethiops, lat. morus na místě maurus 1. tmavé barvy, černý, 2. subst. černoch.

Moras, m. čes. „potionis genus e vino et moris dilutis confectae". Bhmr. — cizího původu: sřněm. môraȥ, m. sladký nápoj připravený ze starého a dobrého vína, morušového syrupu, růžového julepu a skořicové vody; fr. morês id. — základem jest moratum, vinum moratum, sřlat. jméno toho nápoje, odvozené od morum moruše.

Moraš, m. slov. pulmentum „Mus" — možná, že jest téhož původu, jako čes. moras, ač se významem od něho odchyluje.

Морда rus. rostrum paštěka, rypák, ňuchna; tvar stslov. byl by мрѫда; to slovo jest, jak se podobá, ve spojitosti s lot. murdēt, -u, -eju brummen, knurren; pol. morda z rus. neb pravá pol. forma byla by marda.

Моргасить vb. dur. rus. nubilum fieri, v. Mrholiti.

Morič, m. slov. rana nigra, odvozeno od vlask. môro černý, černoch.

Mor-menevíš adj. srb. indecl. violaceus; cizího původu, slovo to jest složeno z mor (kt. v.) i menevíš, slova turc. značícího rovně tak, jako mor, violaceus.

Морохъ rus. pluvia tenuis, поросить leniter pluere mrholiti; stslov. formy těch slov by byly: *мрахъ, *мрасити přesmyknutím blásek z marchŭ, marsiti. Slova tato jsou ve spojitosti se skr. marš, mrš (1. par.) conspergere, irrigare. Společného původu mohlo by také býti: rus. морсъ le suc (de baies, de fruits), rob, zavařená šťáva jahod nebo jiných plodův; prvotně

asi mok vůbec. Možná, že také bulh. mrŭhavica i mŭrhavica gravedo rýma sem náleží.

Морóшка rus. fructus rubi chamaemori Sumpfbrombeere, Moltebeere, pol. mroszka id. tvar stslov. by byl *мрашька z maršĭka; морóшникъ rus. rubus chamaemorus maliník nízký. Slova ta jsou etymologicky temná. Moroška uvedeno i do čes. terminologie botan., ač by čes. tvar toho slova *mraška býti měl.

Морозга rus. pluvia tenuis, морожжить leniter pluere, v. Mrholiti.

Мóртусъ rus. vespillo hrobař, hrobník (v čas moru), z nřec. μόρτης id. čistě rus. гробо-копáтель.

Morýt, m. čes. zastar. moritum (vestis), Rozk. ze střlat. moretum, panni subfusci species. DC.

Móскоть f. rus. les drogues, la droguerie, aromata, москотúльный adj. aromatarius, -ные товары i. q. москоть, -ный рядъ tabernae aromatariae; jak se zdá, původu cizího, srov. řec. střed. μόσχος aromatis species, nřec. μόσχος i μόσκος moschus pižmo, μοσχάτος μοσκάτος adj. mající podobnou vůni nebo chuť jako muskát, vitis muscata, μοσχατέλλον vinum muscatum, asi ze vlask. moscatello id. nřec. také κρασίον μοσχάτον vinum muscatum.

Московáдъ rus. moskowada i muszkiebada (zastar.) pol. — moskováda čes.; něm. Moskowade nepročistěný žlutý cukr; ta slova pocházejí ze fr. moscouade, „sucre brut, coloré par de la mélasse et autres substances étrangères;“ také mascovade, mascouade, masconnade, tvary zastar. — původ slov. fr. jest temný.

Мослóкъ rus. das Flügelgelenk svaz nebo kloub křídel ptáčích; pravděpodobno cizí; zda ale s turc. podobně znějícím maslak epistomium, kohoutek u sudu, má co společného, jest pro rozličnosť významův pochybno.

Мотéтъ rus. kostelní zpěv krátkého textu; ze fr. motet „au XVIII° siècle composition harmonique a deux, trois ou quatre parties.“ Littré; vlask. mottetto 1. id. 2. šprým, odvozené, jak se zdá, od motto vtipná myšlenka, průpověď; střlat. motetum; z román. také něm. Motette f.

Motolice, f. čes. 1. Wachsmotte phalaena cereana; 2. fasciola hepatica, distoma, Schafegel, Drehkrankheit der Schafe, též

motýlice, jinak živý vlas; pol. motylica 1. fasciola hepatica Egelschnecke, 2. = čes. 2. slov. charv. metilj, m. id. prvotně distoma, fasciola hepatica, jak viděti ze srb. metilj distoma; metiljati se (o ovcích) dostati závrat; hluž. motedlica distoma, fasciola hepatica; kmen mot vedle met; maď. métely distoma, fasciola hepatica — z jihoslov. Srov. švéd. mott, m. holld. mot, nněm. Motte, tinea, angl. moth tinea, blatta; uvážiti také sluší got. matha, m. vermis; teredo, stsas. matho vermis, ags. madha, madhu vermis, tarmes, stněm. mado, sřněm. made, m. nněm. Made vermis, skand. madhkr, id. dán. maddik, madike vermis, 2. acarus siro; holld. made id. —

Мотрити, моштрѭ -триши vb. dur. stslov. spectare **съ-мотрити** spectare, considerare, intueri; metiri; — **сѧ** cavere **смотрите сѧ отъ класа.** Mat. 38., slov. charv. motriti -im vb. dur. considerare, s-motriti vb. pf. conspicere, srb. motriti, -rim vb. dur. intueri, considerare, s-motriti vb. pf. conspicere, rus. **с-мотрѣть, с-мотрю́, с-мо́тришь, с-ма́тривать на что** adspicere, intueri, considerare, — **за кѣмъ** invigilare, curare, curam gerere; respicere, circumspicere, **смотрѣть войско** lustrare exercitum, — **невѣсту** invisere sponsam — **сквозь па́льцы** connivere „durch die Finger sehen"; nesložené ***мотрить** se nenachází; stslov. **съ-мотрь** m. scopus **есть благоучестиѩ смотрь** Cyr.-hier. také **смотръ** Op. 2. 2. 66. rus. **с-мотръ** inspectio; copiarum lustratio; rum. smotr manoeuvre, z rus. Motriti jest, jak se zdá, denomin. odvozené od zaniklého subst. **мот-рь** nebo **мот-ръ**, tak že by pravý kořen byl mot, srodný s lit. lot. kořenem mat: lit. mat-yti, -au videre, pa-matyti conspicere, mat-imas visus, isz-mat-rus adj. providus, circumspectus, lot. mat-u, mas-t na místě mat-ti (obs.) sentire, animadvertere matīt, -u, -iju sentire; uvážiti sluší také nřec. *ματιά* pohled, okamžení adspectus, momentum, *ματιάζω* intueor, considero, *μάτιον* oculus, kořen *ματ*; slova nřec. mohou býti ve spojitosti se středo. *ματ-εύω* hledám, s-hledám, s-hledávám; prohledávám, hledím něčeho dosáhnouti.

Мозоль, m. stslov. vibex, scabies sg. g. **-ли** Greg.-Naz. i **-лѧ** Chrys.-lab. pl. n. **-лиѥ** Men.-belg. i **-ли** Tur. Lex II. slov. mozolj, m. vibex, pustula; ulcus, Habd. mozoj, Hung. rus. **мозо́ль** callus, vibex, clavus pedis, calvus simiarum podex,

rus. dial. мозголь f. pol. mozol, m. 1. vibex, 2. fig. labor, molestia, vexatio, aerumna, miseria, čes. mozol, gen. -lu m. callus, vibex, 2. fig. labor, arduum opus, hluž. mozel, mozl, mozoł, m. callus, vibex. Srov. lit. mázgas m. nodus, gemma arboris, fasciculus, dim. mazgélis id. mazgótas nodosus, mézgu 1. sg. praes. meg-siu fut. meg-sti inf. 1. nodare, nectere, 2. gemmas trudere, mazgioti i. q. meg-sti 1. lot. mazg-s i mezg-s nodus, mazgōt nodare; prvotný tvar kořene slov lit. lot. byl asi meg. Srodný kořen mohl by také býti v řec. *μόγ-ος* labor, opus arduum, operositas; aerumna miseria, *μογ-έω* namáhám se, mozolně dělám atd.

Mramor slov. gryllotalpa, mramorka caries ossium vitiatorum, v. мръмрати rodere.

Mramoriti srb. curare: „mramori mi pretila djogina" *) cura pinguem equum album, jak se podobá od zaniklého subst. *mramor z *mar-mor cura, kořen mar, nacházející se ve slov. mariti curare, mar cura, diligentia, srb. mariti za koga, za što curare, mar cura, sollicitudo; srodná jsou: skr. smar (1. sg. praes. act. smár-âmi, med. smar-ê) meminisse, memorem esse, recordari, zend. marenti (3. pl. praes.) ze hmarenti = skr. smáranti memores sunt, marethrem commemoratio, řec. *μαρ*, seslabeně *μερ*: *μάρ-τυς* i *-τυρ* svědek (křesť. mučenník), *μέρ-μερος* starosť působící, starostlivý, *μέρ-μηρα* sollicitudo, *μέρ-ιμνα* cura, sollicitudo, lat. me-mor, me-moro, me-moria (redupl. místo mer-mor atd.); kymr. mor-ethek sollicitus, ir. smuair-ean sollicitudo; stprus. mir z mar: er-mîrit excogitare, comminisci, po-mîrit cogitare, opinari; got. mêr-jan memorare atd. (v Ciz. Slov. p. 59.)

Mrase f. pl. charv. Masern osutina červená morbilli, mrase f. pl. srb. dle Vuka maculae, verrucae, mrasav maculosus (de corpore); mrase vzniklo, jak se zdá, z *marse i jest srodné s lit. markė f. ein vom Fleckfieber oder von den Pocken zurückgebliebener Flecken, markės pl. febris petechialis.

---

*) Pretio, -ila, -ilo pinguis od titi, tijem, stslov. тыти, тыѭ piguescere, djogin i djogat equus albus, původu asiatského, ač jsem ve slovníku turc. nic podobného nenašel.

Мравий f. stslov. formica, мравии dat. sg. Parem. мравиѭ acc. sg. Bus. 272. мравиѩ pl. nom. Men.-Leop. také мравия f. Cyr.-Hier. i мравий m. мравь Antch.-Triod. (Lex. II.) bulh. mravija i mravè f. slov. mrav i mravlja, charv. mrav, m. mravac dim. i mravinac, srb. mrav, mravić dim. id. — čes. mravenec 1. formica, 2. verruca formicaria Flechtenwarze; morav. také brabenec, brablenec; slk. mravec, mravek, mravúch, mravúk; kmen mrav přesmyknutím hlásek z marv; kořen mra z mar; — rus. муравéй id., jak se podobá, na místě *morovej; také мурáшъ m. мурáшекъ dim. formicula, ve pl. мурáшки také ova formicina siccata, pol. mrówka dim. formica, mrowie, n. 1. formicetum, 2. formicatio, hluž. mrowja, f. méně správně mrjowja, mrowka dim. formica, mrowić, mrowjeć vb. formicare, 2. fig. inquietare, dluž. mroja na místě *mrowja, polab. mórvi (mörwe, J. P.) formica. Za srodná možno pokládati skand. maur, švéd. myra, dán. myre, ags. mŷre, angl. mire, pis-mire formica (piss vb. mingere od žíravého, leptavého moku, kterýž mravenci vypouštějí) holld. mier, nizoněm. miere (Hamb.); řec. *μύρμος*, *μύρμηξ*, dial. *βύρμαξ* id. staroir. mar-oc formica, e conjecturā (B. I. p. 459.) novoir. moirb, korn. mor (Owen) id. valis, myr formicae (Beitr. I. 459.), armor. (breton.) merienen, merionen, merion, mirion pl. id. Zeuss II. 1116. — pers. mûr, zend. maoiri; kurd. merù formica; také fin. muur-ainen, muur-ahainen. — Prvotný tvar kořene byl mar nebo smar ve značení „liquorem emittere", s nímž by také řec. *μύρ-ω* fluo, mano, v med. *μύρ-ομαι* lacrymas effundo souviseti mohlo; odchylující se kořenné samohlásky slov tu porovnávaných mohly se vyvinouti z *a*.

Mrela, omréla i maréla slov. pluviale, munimentum ad imbres deštník; ze vlask. ombrella umbraculum stínidlo.

Мрьдати, -дыѭ s předlož по- stslov. značení nejisté: да -вьше о страсѣ тьстьныхъ богъ Men.-Mih. 141. kořen мрьд z mùrd; srov. lot. murdetê-s delirare, murdi pl. perturbatio, confusio, delirium, murdôs runât delirare in loquendo, murdēt, -u, -eju, murdatê-s id.

Mrgoleti vb. dur. slov. scatere hemžiti se i odvozené od toho mrgolinec insectum; srov. rum. merg ire.

Mrgolin slov. nanus, slovo temné; srov. lot. mērglis imbecillus.

Mrholiti vb. dur. čes. leniter pluere, mrhůlka pluvia tenuis; kořen stslov. by byl *мрък se značením: obnubilari, leniter pluere; samohláska prvotně před r. Za srodná možno pokládati lot. merga, mārga pluvia tenuis, merg-ains adj. nubilus, mergō-t, mārg-ō-t, mirdzēt z mirgēt leniter pluere; srov. také skr. marǵ, mulcere, abluere. Rus. tvar kořene jest морг, od něhož pocházejí моргасить nubilum fieri, nubibus obduci; морозга pluvia tenuis, морожжить leniter pluere — stslov. tvary by byly: *мразга *мраждити přesmyknutím hlásek z *marzga, *maržditi na místě *marzgiti, z před g jest vsuvka. Společného původu jsou také, jak se domnívati lze, srb. mrgodast adj. tetricus, vlastně člověk s obličejem mračným, mrgoditi se charv. srb. vultum obscurare, prvotně vůbec obnubilari.

Mrkatunja charv. srb. malum cydonium gdoule; ze vlask. mela cotogna id. l proměněno v r, samohlásky před a po l stojící vyraženy a z cotogna uděláno katunja.

1. **Мрък** mrŭk, kořen stslov. — samohláska stála prvotně před r: stslov. мрькнѫти -нѫ obscurari, мрьк- Ostrom. мрькати, -аѭ id. bulh. mrùkne sù vb. pf. mrùknuva sù vb. dur. vesperascit, slov. mrknoti, -nem obscurari, charv. srb. mrknuti, -nem id., vesperascere, rus. мéркнуть -ну, с-меркáть-ся obscurum fieri, pol. mierzchnąć się, -nę się, z-mierzchnąć się obscurum fieri, z-mierzchać się, -am się vb. dur. id. — *ch* stojí na místě *k*; čes. mrknouti, -nu mrkati, -kám obscurari „zatmělo se slunce tak, že všudy se tmělo a mrkalo“. W. Kal. 16. Mart. — vesperascere „za západem jde soumrak, když mrká (vesperascit) a tmí se“. Com. Jan. 36. mrklo světlo (jemu) W. „mrklo po všem světě“ Leg. II. D. 14. s-mrknouti se, -ne se, s-mrkati se -ká se, s-mrkávati se, -vá se obscurari, vesperascere, hluž. s-mjerknyć -nu, s-mjerkać, -am obscurari, so — id. mjerkotać so dunkel flimmern, — so před wočomaj vor den Augen flimmern (méně správně měrk psáno). — Mrk a, o, adj. (*мрькъ) srb. ater, čovjek mrka pogleda homo morosus, tetricus, horridus, charv. mrk, a, o obscurus, ater, slk. mrk m. nubes, pol. mierzch, z-mierzch crepusculum, mrkać, -kla, -klo

adj. charv. srb. forma defin. m r k l - i obscurus, ater, m r k l i c a srb. tenebrae, m r k l i n a charv. crepusculum, obscuritas; мръцати -цаѭ i -чѫ s předlož. по- 1. obscurari свѣтило -цаѥть Hom.-Mih. 2. deficere (de sole) по-мръцаниѥ eclipsis; не-мръцаѭщимъ non obscurascens, — свѣтъ (lux) Mat. 25. Bus. 91. не-мръцаѭ id. — дьнь Hom.-Mih. rus. немерцáемый, немерцáющій id. srb. z a - m r c a t i, -č e m inveniri a crepusculo býti soumrakem zastižen; мръчати, -чѫ stslov. s předlož. по- deficere, de sole, lunā, srb. m r č a v a „velika, gusta šuma (les silva), gdje se nevidí sunca“, Vuk. p o m r č i n a charv. srb. tenebrae, p o - m r č i t i nigro colore inficere. M r a k a f. čes. (zastar.) caligo, e conjecturā, „již bě lud sie ujistil a svět (lux) obač sie nesčistil ote všie mraky, tmy nočnie“ Ms. Čas. mus. II. c. 87. — m r á k a v a čes. caligo „a mrákava pod nohami jeho et caligo sub pedibus ejus“ Ms. Ps. 17. 10. m r á k a v a slk. nubes atra, m r o k a w a 1. hluž. vesperugo druh netopýrův, 2. dluž. nubes, m r a k a v ý adj. čes. obscurus, nubilus, mrakavé oči oculi caligantes, mrákositi čes. frontem corrugare; мракота stslov. tenebrae, slov. m r a k o t a caligo, čes. m r á k o t a 1. id. „dělají se mi mrákoty před očima“ caligo oculis offunditur; 2. nubes. (obs.) 3. medic. mrákota očí caligo, hluž. m r o k o t a caligo; m r á k o t i t i s e čes. obscurari, m r o k o ć i ć s o hluž. obnubilari, obscurari: мороковáть rus. savoir un peu poněkud nebo povrchně věděti. — Мракъ stslov. caligo, tenebrarum effusio мракъ и тьма Sborn. slov. m r a k crepusculum, charv. m r a k id. et caligo srb. m r a k tenebrae, rus. мóрокъ 1. obscuritas, 2. deceptio; мракъ catigo, tenebrae (ze stslov.), mrus. морокъ (Lautl. I. p. 360), pol. m r o k crepusculum, caligo, dim. m r o c z e k, čes. m r a k 1, id. 2. n u b e s, dim. m r á č e k nubecula, hluž. dluž. m r o k nubes, hluž. m r ó č a l a, m r ó č e l f. id. m r ó č e l a t y adj. nubilus; — мрачити, -чѫ s předlož. stslov.: по-мрачити, -чѫ vb. pf. 1. obscurare, 2. foedare, -ся caligare, de oculis, e conjecturā, -чисте ся оучи Bon. по-мрачати, -чаѭ vb. dur. obscurare, — помыслъ Sborn. praestringere aciem mentis, по-мрачавати, -ваѭ vb. frequ. obscurare, slov. m r a č i t i, -č i m obscurare, obnubilare, m r a č i t i s e slov. charv. srb. obscurari, rus. морóчить, -чу vb. dur. fallere, decipere; ludificari, illudere, vedle мрачúть, -чý obscurare, což jest stslov. forma; pol.

mroczyć, -czę obscurare, čes. mraćiti, -čím id. — čelo frontem contrahere, — se obnubilari, obscurari; frontem contrahere, hluž. mróćić, -ču obscurare — a mnohá jiná slova odvozená i složená. Kmen мрак mrak z mark, mrok z mork. Stejnokořenná, ač významem se odchylující jsou také následující slova: srb. mrče mi pred očima obscurum fit, mrče mi svijest animus me relinquit omdlívám, mrčati -čim: mrči mi glava dolet caput, mrčanje dolor capitis; čes. mrknutí očí vertigo „závrat neb mrknutí očí" — mrus. морока závrat vertigo pol. o-mrok id. (Mrong. II. sub „Schwindel"), čes. o-mráčiti stupefacere, o-mráčený stupefactus, rus. óб-морокъ deliquium animi omdlení, у-пáсть въ óбморокъ animo linqui omdleti 2. óб-морокъ fascinatio, об-морóчить 1. fascinare 2. aciem mentis praestringere; по-мрачи́ть, -мрачáть (vlastně jsou to tvary stslov.) obcaecare; aciem mentis praestringere; prvotně obscurare: čes. za-mračiti rozum aciem mentis praestringere. Srodná jsou: lit. ap-mark-ti neb ap-mark-yti caecum fieri, Bezz. — koř. mark, pravá forma infin. nejistá, lot. mirkšēt, -eju solvi, de oculis, hasnouti, pojíti (o očích), kořen jest mirk, jak se zdá, z mark, š jest pozdější přírážka: skand. myrk-r 1. adj. obscurus; 2. subst. caligo, myrkvi id. švéd. mörk obscurus, mörker caligo, tenebrae, mörk-na vb. obscurari, dán. mörk adj. obscurus, ater, mörke subst. caligo, tenebrae, mörkne vb. obscurare, atrum reddere; ags. myrc 1. adj. tenebrosus, 2. subst. caligo, carcer, miseria, angl. mirk, murky adj. obscurus, murk subst. obscuritas, stsas. mirki obscurus; samohlásky uvedených slov german. pocházejí asi z původního *a*. Slova tu uvedená jsou, jak se zdá, ve spojitosti se skr. murčh 1. par. (mûrčh B.-gl.) animo conturbari, deliquium animi pati, animo linqui, mûrčha stupor.

2. Мрък, kořen stslov. 1. murmurare, 2. coitum adpetere, význam: murmurare, sonum edere jest starší; samohláska stála prvotně před *r*; sem náležejí: stslov. мръкати, -каѭ coire (dc hircis, arietibus), овьни (berani) мьрналюще на овьцѧ и на козы Gen. 31. 10. 12. мрькаѭще на овьцѧ Parem.-Chiland.-Grig. slov. mrkati coitum adpetere, de hircis, arietibus, mrkati se id. „oven se mrče, mrka", mrčati murmurare, fremere, srb. mrkati se coitum adpetere, coire, de ovibus „mrče se ovca",

mrkanje, n. coitus ovium, mrk (*мръкъ) id. mrčati, -čim ve průpovědi: mrči na njega succenset ei, vlastně murmurare, fremere; rus. мурчать -чу murmurare, de ursis, pol. mruczeć, -czę id. avšak také mark-ot, m. murmurator, markotać -ocę murmurare, fremere, markotliwy murmurans, fremens, markotny morosus (lit. markatnas id. z pol.), čes. mruknouti, -nu vb. pf. mručeti vb. dur. mrukati, mroukati iter. murmurare, hluž. morkot fremitus, murmur, morkotać murmurare, fremere; — mrkak adj. slov. petulans, effrenatus, mrkač hircus, aries; mrčast, mrčen adj. morosus, mrčes insectum; srb. mrkalj, m. nomen arieti indi solitum. Za srodná možno pokládati: lit. murklenti de naribus loqui, lot. murk-šēt, -eju indistincte loqui, murmurare „in den Bart brummen", murk-stīt, -u, -īju fremere verdriesslich brummen, murkškināt mutire, de hircis, capris, pravý kořen slov lit. i lot. jest murk; ags. murcian, murcnian 1. murmurare, 2. fig. miseriā affici, be-murcnian murmurare, queri; kořen murk.

3. *Мрък *mrŭk, kořen, connivere, nictari, samohláska stála prvotně před r: mrknuti, -nem slov. connivere, nictari, blinzeln, srb. po-mrknuti, -nem vb. pf. po-mrkivati, -kujem na koga nutu interdicere, čes. mrkati, -kám vb. dur. mrknouti, -nu vb. pf. nictari mrkati na někoho innuere, adnuere alicui „mrkaje, signum oculis faciens" Boh. Eccl. 27. mrkavý nictans, innuens; dluž. myrkaś connivere, nictari mžikati; uváženo buď také hluž. mórkotać míhati se. Srodná jsou: lit. mirk-ti, -iu, mérk-ti, -iu i merk-ėti, -iu innuere, adnuere (alicui) pa-mérk-ti connivere, nictari; innuere, adnuere, mirk-snis nutus, adspectus, mark-stau, -styti adnuere; lot. mirk-lis adspectus, mirk-šķēt connivere, nictari. Stejnokořennými mohou také býti: stněm. střněm. merch-en, merk-en (střněm. praet. 1. sg. marh-te) attendere, animadvertere, observare, nněm. merk-en id. střněm. merk-e f. animadversio, observatio, intentio, nněm. Augen-merk; prvotný tvar kořene marh, mark; skand. merk-ja vb. animadvertere, observare, distinguere etc. švéd. märk-a, dán. maerk-e attendere, animadvertere, observare a jiná. Uváženo buď také skr. marś, mrś (6. par.) considerare, reputare, ś ze staršího k.

4. **Мрък** m r ŭ k. kmen stslov. mori, samohláska stála prvotně před *r*; od toho kmene jsou následující slova odvozena: **мрьцина** f. stslov. mortuus, **иже присажетъ мрьцинѫ**, Lev. 11. 31. - Vost. — cadaver; suffocatum, slov. m r c i n a (convicium) cadaver, bestia morticina, ut videtur, slk. charv. srb. m r c i n a id. srb. adj. m r c i n, a, o morticinus, m r c i n i t i excruciare, facere, ut (e. g. pecus) cadaver fiat, mrciniti živinče (pecus), rus. **вы́-морочный** funeribus vacuus (de praediis) vymřením majetného rodu uprázdněný (o statku) -чное имѣніе un bien vacant, od zaniklého subst. ***вы-морокъ** vymření das Aussterben, -**морокъ** na místě stalov. -**мракъ** z m a r k ŭ. Slova ta jsou ve spojitosti s lit. s m e r k - i u, -t i s předlož. n u, p a interficere, necare, s m a r k ù s vehemens, crudelis, saevus; prvotný tvar kořene byl asi s m a r k. Sem náleží také, jak se podobá, čes. z a - m r k n o u t i misere crescere verbutten, z a - m r k l ý misere adultus; aeger, morbidus, za-mrklé obilí (frumentum), zamrklé osení seges misere crescens; srov. také švéd. m u r k-n a marcidum fieri, putrescere, m u r k - e n marcidus, putridus.

Mrùmlè 1. sg. praes. bulh. murmuro, samohláska stála prvotně před *r*; slov. m r m l j a t i, m r m r a t i murmurare, fremere, m r m r a v k a t i dim. murmurare, clamare (de felibus), charv. m r m l j a t i, -l j a m, m r m n j a t i -n j a m i. q. slov. — charv. m r m o r murmur, fremitus, m r m o r i t i murmurare mohly by však pocházeti ze vlask. m o r m o r i o — srb. m r m l a t i, m r m l j a t i murmurare, slk. m r m l a ť, m r m r a ť id. slov. m r m l j a v, m r m r a v morosus, m r m l j a l o, m r m l j a v e c murmurator, morosus, tetricus, srb. m r m a k, m r m o l j a k, „u vodi nekaka mala životina“ animal quoddam aquaticum. Možná, že rus. **бормота́ть**, -**чу́**, murmurare, fremere, sonum edere (de columbis) **бормоту́нъ** 1. murmurans, fremens; 2. columba tympanizans stojí na místě ***мормотать**, ***мормоту́нъ**. Srodná jsou: lit. m u r m ě t i m ù r m i n, m u r m i n t i, -i n u, m u r m l é n t i i m u r m u l - o t i, - o j u murmurare, fremere, m u r m u l y s m u r m u r a t o r, lot. m u r m u l i s indistincte loquens, balbutiens, m u r m u l j ā t indistincte loqui, m u r m u l j i pl. vortex; stněm. m u r m u r ô n, m u r m e r ô n, m u r m u l ô n murmurare, střněm. m u r m u l e n, m u r m e l e n, m u r m e l n, nněm. m u r m e l n id. střněm. m u r m e r, m u r m e l murmur, dán. m u r m l e murmurare; lat. m u r m u r, m u r m u r - o, řec.

μορμύρ-ω, *μορμυρ-ίζω* murmuro, fremo, susurro, strepo; skr. marmara-s, m. murmur, susurrus.

Мръмрати, **-рѭ** vb. stslov. s předlož. **из-** rodere — mezi **м** a **р** druhé slabiky vypadla, jak se zdá, samohláska — **вьсѣхъ измрьмьрѫть чръвиѥ** omnes a vermibus roduntur, Sup. 173. 27. **чєрвиѥ изморомраша плоть єѩ**. Vost. e cod. saec. XV. — Sem náležejí, jak se domnívati lze, slov. mramor (°**мрамора**) gryllotalpa, mramorka (°**мраморъка**) caries ossium vitiatorum, vzniklé přesmyknutím hlásek z marmor, marmorka.

1. **Мръсити сѧ**, **мръшѫ сѧ** vb. dur. stslov. foedari „**да сє нє мрьсимє сьсь коурвовьство** Bulg.-lab. 95. **мръсьнъ** adj. foedus, bulh. mrŭsen foedus, abominandus, stslov. **о-мръсити**, **-шѫ** polluere „**та го (крьщєниѥ) мастє — силє съсъ ноурьвовство** Bulg.-lab. 39. Kořen **мрьс**, samohláska stála prvotně před *r*. Srov. lit. murszlinti -inu inquinare, polluere, foedare, *l* může býti ke kořeni přiraženo, tak že by pravý kořen byl mursz; (srov. v té příčině lit. mekenti i meklenti mutire, balbutire); uváženo buď také holld. mors-en 1. i. q. lit. murszlinti, 2. perdere, depravare, mors, f. femina squalida, sordida, mors-ig adj. squalidus, sordidus.

2. **Мръсити сѧ**, **мръшѫ сѧ** stslov. s předlož. **пра-** errare, Glag. **о-мръса** error, charv. mrsiti se errare, kořen stslov. **мръс** mrŭs, jehož samohláska prvotně před *r* stála; starší význam byl asi perturbatum esse (de animo), tak že by slova uvedená byla společného původu s následujícími: charv. srb. po-mrsiti, -sim vb. pf. implicare, intricare, conturbare, perturbare, za-mrsiti id. slov. za-mrsiti (Janež. za-mršiti) id. — se irretire se, charv. srb. za-mrsak gen. -ska implicatum quid, tricae, raz-mrsiti vb. pf. raz-mršivati, -šujem vb. dur. explicare, expedire. Srov. lot. ap-muls-t, -muls-tu, -u perturbari, dementem fieri die Besinnung verlieren, dumm werden, mulsēt, -eju verwirrt reden, mulsināt, -u i -aju verwirrt machen, kořen muls, jehož *l* může býti náměstkem staršího *r*; mulstīt errare, vagari, delirare in loquendo mohlo by však státi na místě muld-tīt, tak že by bylo stejnokořenné se stejnoznačným muld-ēt. Uváženo buď také lot. murkšis, murškis das Verwickelte — *k* před *š* může býti vsuvkou. Srov. také ags. mearr-ian errare, kteréž se mohlo vyvinouti ze staršího *mears-ian; merra seductor,

možná že z *mersa, merran, myrran, mirran obstruere, offendere, impedire, z *mersan, *myrsan, *mirsan? slova ags. mohou býti ve spojitosti s got. marz-jan scandalizare „ärgern“ marz-eins scandalum, got. z (vyslov jako slovan. z) stojí na místě s.

3. **Mrsiti** (*мрьсити) se, -sim se vb. dur. slov. se delectare „sich letzen“, jejunium solvere, charv. srb. mrsiti, -sim 1. carnibus vesci (die jejunii), 2. dare (ovibus) sal lambendum, mrs (*мрьсь) cibus carneus, mrsak, gen. -ska (*мрьськъ) dies, quo carnibus vesci licet, bulh. mrùsen quod ad carnium esum attinet, charv. srb. mrsan id. jelo mrsno cibus carneus, dan mrsni dies carnarius, dies quo carnibus vesci licet, slov. o-mrsnoti se i. q. mrsiti se, charv. srb. o-mrsiti, i. q. mrsiti, — se carnibus uti tempore jejunii o-mrsak usus carnium. Slova tato mohou kořenem *мрьс, jehož starší tvar byl asi *mars, býti ve spojitosti s lit. smarsas adeps, tuk, kterým se jídla mastí, (kořen smars), s nímž je Mikl.- трьт str. 19. srovnává.

Мрьск mrŭsk, kořen stslov.: мрьскнжти -нж s předlož. съ- corrugare, místo мрьскнжти, съ-мрьскнжти 1. distortus, 2. corrugatus, e conject. срьте старца, ветха, многыми дьньми смрьсканомъ лицемъ Vost. съ-мрьштенъ corrugatus чело смрьштенно Men.-Vuk. 2. fig. durus срдце смрьштено Sir. 3. 25 — Vost. charv. s-mrskati -am complicare, corrugare, srb. s-mrskati, -kam vb. pf. 1. constringere zusammenschnüren 2. conterere, charv. srb. mrska ruga, mrštiti se frontem contrahere, mrštalica (na př. u nosu) cartilago, rus. морснуть místo морскнуть мóрщить, -щу plicare, corrugare, -ся plicari, rugari, frontem contrahere, морщúна plicatura, sinus, ruga záhyb, vráska, pol. marszczyć -szczę corrugare, -się crispari, z-marszczyć vb. pf. z-marszczać vb. dur. corrugare, marszczka 1. ruga 2. = martwa kostka ganglion, z-marska, z-marszczka f. z-marsk, m. i z-marszczek, m. ruga, čes. mrština (obs.) ruga, sinus „mirscini“ M. V. t. j. mrščiny „rugas, collectiones vestimenti in unum“, mraštiti, s-mraštiti plicare, corrugare, — čelo frontem contrahere, — se plicari, corrugari, „aby sie nikdež rúcho nemraštilo“. Štít. Výb. I, 737. - 24. pravděpodobno bylo někdy také subst. *mraska ruga, sinus (z marska) v užívání, hluž. moršćić corrugare,

— čoło frontem contrahere, — so corrugari. Slova uvedená mohla by býti ve spojitosti s lit. márszk-a rete piscatorium hustá síť rybárská, jako něco vázaného, pleteného, srov. srb. s-mrskati (*съ-мръскати) constringere a, co se týče rozličnosti významu, srb. mreža rete a mrežotina ruga. — Mohlo by se ovšem mysliti, že marszka by se mělo správněji psáti: maržka i že jest ve spojitosti se stslov. мрѣжа rete, pol. mrzežka síť rybárská; kdyby tomu skutečně tak bylo, pak by náleželo, lit. *maržka pokládati za vzaté a přetvořené z pol. mrzežka. S márszka zdají se býti stejnokořennými marszk-onas adj. linteus plátěný, marszk-ona vestis, Bezz. marszk-inei m. pl. indusium, interula košile; jako šaty mohou míti jméno od záhybův.

Мръвица stslov. trocha, drobet, odrobina mica, dim. stat. jména *мръва, jehož samohláska stála prvotně před *r*; původní tvar byl asi *marva; charv. srb. mrva mica (panis), mrvica micula „nema ni mrve“ ne mica quidem, slov. mrva 1. mica, 2. farrago, pabulum pecuarium, mrvica dim. micula, mrvina quisquiliae. Habd. — bulh. mrъva (-vъ f.) favilla mohlo by býti jiného původu — pol. mierzwa 1. festucae, stipulae, 2. stramen contrictum, fimus stramineus, čes. mrva 1. festuca, stipula, 2. i. q. pol. 3. farrago, quisquiliae; 4. atomus (obs.), mrvina slk. mica, fimus, hluž. mjeŕwa stramen contritum, tricae, promiscuum, dluž. mjerwa; maď. murva palea ze slovan. Společného původu jest, jak se zdá, lit. marwa farrago, tricae; — srb. mrvo, mrvice, mrvičku, mrvke, mrvce, mrvčice adv. pauxillum; slk. mrvance pl. m. mrvenica f. massa friata jusculo incocta; charv. srb. mrviti, -vim (*мръвити) friare, mrvljenje, n. actio friandi, iz-mrviti perfriare, raz-mrviti, s-mrviti friare, minutatim conterere, pol. mierzwić, -wię 1. conterere, perturbare, 2. laetificare, stercorare hnojiti, čes. mrviti, -vím id. po-mrviti, rozmrviti perturbare, conterere, hluž. mjeŕwić turbare, perturbare, so — perturbari, scatere hemžiti se. Srov. střněm. märwen, merwen 1. impedire, retardare, turbare, 2. merwen mollem, marcidum reddere, mar, gen. marwes marcidus, tener, „terilis“ Voc. a. 1445. stněm. maro i marawi mollis, marcidus, tener, fragilis; ags. mearu (gen. mearves) adj. tener, mollis, mearve adv. molliter, mearvness mollities. — v. **Мѧкнити** turbare, distrahere.

1. Мръз mrŭz, kořen stslov. ze mrŭg, samohláska stála prvotně před r: stslov. мрѣзнѫти, -нѫ abominari, мрѣзокати, -зоуѭ id. мрьзѣти, мрьжѫ. -зиши id. — комоу Prol.-mart. мрьзѣ ми Psalt. saec. XII. мрьзеть ме (místo мя) Pat. мрьзить насъ taedet nos, Glag. мрѣзѣти ся c. gen. rei, abominari, pigere, taedere, e conject. мрьзить се врака Nom.-Mik. 81. мрѣзѣние, n. abominatio, bulh. mrùzi mù, tù pigrum esse, slov. mrzati taedere, pigere, aegre pati, moleste ferre, mrziti i mrziti se 1. id. 2. odisse, to mi mrzi, mrzéti abominari, odisse, mrzenje abominatio, taedium, stomachus, charv. mrzěti i mrziti, -zim abominari, odisse, — koga, na koga, srb. mrziti, -zim 1. odisse, 2. impers. abominari „to me mrzi“ — vlastně molestum est mihi — rus. мерзѣть, -зю (кому́) taedium, fastidium creare; detestabilem reddere, мерзѣть, о-мерзѣть, -зю taedium adferre, stomachum movere, мерзѣніе fastidium, abominatio, pol. mierzić, -żę fastidium creare, taedium adferre, mierzi mię to piget me, taedet me, čes. mrzeti, mrzím fastidium creare „mrzí mne tento život“ (Br. Eccl. 2. 17.) vita est mihi molesta, „velmi je to mrzí“ aegre ferunt; odisse „mrzie vsiemu liudu“ St. skl. I. 62. mrzí mě piget, taedet me; mrzeti se indignari, stromachari, moleste ferre, hluž. mjerzać aegre facere alicui, stomachum movere „to mje mjerza“, — so indignari, stomachari, irasci, mjerzam so na tebje, slov. mrz (мрѣзъ) taedium мрѣзость f. stslov. abominatio, мрьзость, мьрьзесть Ostrom. slov. mrzost. mrzota odium, char. srb. mrzost odium, abominatio, rus. мерзость foeditas; мрѣзѣкъ adj. stsl. impurus, turpis, invisus — ѥсть кѣмь Chrys.-lab. slov. mrzek, -zk-a, -o fastidium creans, charv. mrzak, -zk-a, -o foedus, abominandus, srb. mrzak molestus, rus. мéрзскій foedus, abomimandus, správněji мéрзкій, čes. mrzký, forma indefin. mrzek, -zk-a, -o foedus, impurus, turpis; abominandus, invisus, mrzek Bohu, mrzek jest všem; мрѣзьнъ adj. stslov. turpis, mirzene, Fris. charv. srb. mrzan molestus; mrzutý adj. čes. 1. morosus, 2. molestus, mrzutá věc (res), 3. foedus; mržnja slov. odium, abominatio, charv. srb. mržnja (*мрѣжьнѩ) odium; stslov. мразити, -жѫ vb. dur. odisse, bulh. mražè vb. dur. odi, slov. mraziti, -zim odisse, odium in aliquem concitare, charv. srb. mraziti -im (koga s kim, kome što) inimicum, invisum reddere, — se cum aliquo inimicitias suscipere;

o-мразити, -жѫ vb. pf. stslov. foedare; abominari, — него Mir. 112. богатьство — Chrys.-lab. 2. odium concitare in aliquem, invisum reddere, омрази юпискоупа многымь Men.-Mih. -ся odium concipere in aliquem? o-мраженик exsecratio, o-мражати, -жаѭ vb. dur. exsecrari, -ся; slov. omražati se taedere, charv. srb. o-mraziti -zim vb. pf. (kome što, koga s kim) odium concitare, discordes reddere, — se s kim odium concipere in aliquem; stslov. o-мраза odium, bulg. o-mraza (zù f.), slov. o-mraza id. charv. srb. o-mraza odium, discordia; mražnja slov. charv. srb. odium, inimicitiae susceptae aut excitatae; kmen mraz přesmyknutím z marz. Srov. lot. murdzīt, -iju, murdzinā́t, -aju molestum esse, molestare, turbare, vexare — *dz* ze staršího *g*; murgelis perturbatio; molestia, petulantia Unfug.

2. Мрьз mrŭz, kořen stslov., ze mrŭg, samohláska stála prvotně před *r*: мрьзнѫти, -нѫ, мрьзати, мрьжѫ stslov. congelari, bulh. mrùznù frigeo, slov. mrznoti, -nem i mrzéti, -zim frigescere, gelascere, congelari, charv. mrznuti, -nem id. charv. srb. mrznuti se id. rus. мéрзнуть, -ну, mrus. мерзнути -ну congelari, pol. marznąć, -nę gelascere, marznie gelascit, čes. mrznouti, mrzne 3. sg. praes. id. hluž. mjerznyć, mjerznje id. polab. mårzė, mårznė 3. sg. praes. friget (mahrse, S. mårsne, J. P. er friert) mårzény part. pass. congelatus; slov. mrzel frigidus, gelidus, mrzletina res congelata, mrzlica febris (remittens), mrzlina, mrzlota frigus, gelu, charv. mrzal i mrzao frigidus, gelidus, mrzlica febris remittens, rus. мёрзлый 1. congelatus; 2. impatiens frigoris, мерзлякъ impatiens frigoris, мерзлятина res congelata, hluž. mjerzlina id. 2. gelu. *mraziti caus. congelare z marziti, ve stslov. čte se jenom reflex. мразити ся, мражѫ ся congelari, мразимъ part. praes. pass.-rus. морóзить морóжу congelare, морóженое les glaces mražené, pol. mrozić, mrożę i. q. russ. čes. o-mraziti 1. frigore durare, 2. kugelfest machen; slov. mraznoti, mrazeti gelascere, congelari; — stslov. мразъ frigus, gelu, glacies přesmyknutím hlásek z marzŭ, bulh. mraz frigus, gelu, slov. mraz, mrazlica id. charv. srb. mraz gelu, mrazova sestrica srb. (bot.) colchicum autumnale, rus. морóзъ frigus, gelu, pol. mróz id. čes. mráz id. 2. horror, padlý mráz pruina, hluž. mróz id. polab. morz frigus, gelu.

Srov. něc. *μαργ-αίνω* rigesco frigore, *μάργ-ωμα* rigor, torpor Erstarrung vor Kälte, *μαργ-οτίδες* pl. perniones „Frostbeulen"; slova ta mohla by kořenem *μαργ* býti ve spojitosti s uvedenými slovan. slovy; možná jest také spojitosť se skr. mar., mr (mârǵ-mi i mârǵâmi 1. sg. praes. act.) siccare, střec. *ὀ-μόργ-νυμι* sicco.

Мрѣжа f. stslov. rete, laqueus, мрѣжда Op. I. 100. 117. bulg. mréžè f. rete, slov. mrěža id. mrěžica 1. id. 2. diaphragma, Habd. mrěžje n. collect. 1. retia, 2. opus cancellatum, charv. mrěža, dim. mrěžica rete, srb. mreža rete, mrežica dim. reticulum, rus. мерёжа rete piscatorium, dim. мерёжка, také мерёга (dial.), mrus. мережа, pol. mrzeża, dim. mrzeżka rete piscatorium, čes. mříže f. clathri, cancelli, dial. mřeža (morav.) id. mříže zapadací (na branách) cataracta, mřížka dim. parvi clathri, cancelli; slk. mrježka, obyčejně ve pl. mrježky reticulum spiculatum krajky; rum. mreažè rete ze slovan. — Мрѣжа vzniklo přesmyknutím hlásek z *merža, *merga. Slova odvozená i složená: mrežale f. pl. srb. corbis vel feretri genus mřežovaný košík; mrěžast adj. slov. reticulatus, mrežotina srb. ruga vráska, мрѣжьникъ stslov. qui retia conficit, мрѣжьнъ adj. stslov. retis síti se týkající, slov. mrěžen, rus. мерёжный id. slov. o-mrěžiti retibus circumdare, o-mrěžje n. collect. clathri, cancelli; pre-mrežiti srb. reti obstruere, съ-мрѣжити, -жж stslov. reticulatum facere, оу-мрѣжити capere (de piscibus); за-мрѣжити, -жж stslov. obstruere, bulh. za-mréžè vb. pf. — mréžuvam vb. dur. clathro, srb. za-mrežiti irretire, circumretire síti zatáhnouti, čes. za-mřežiti, -mřížiti clathrare; мрѣжа značilo prvotně síť (rybárskou nebo loveckou); „clathri, cancelli" jest pozdější význam; slova uvedená mohla by tedy kořenem *merg býti ve spojitosti se skr. marg, mrg (mrgajê 1. sg. praes. med. mrgajâmi 1. sg. praes. act.) quaerere (speciálně: hledati ryby nebo zvěř), perscrutari, venari, mârgaṇa-m n. actio quaerendi, mrga-s, m. id. 2. venatio, mrgajâ f. venatio. — V lot. marga, mārga, merga adminiculum zábradlí neshoduje se význam.

Muasera srb. obsessio obležení, z turc. muhasere id.

Muc, mucyk pol. canis auribus truncatis; z něm. Mutz id. střněm. muzzen mutilare; srov. také vlask. mozzo desectus, mutilatus, mozzāre abscīdere, mutilare.

Muca f. slov. 1. felis, 2. julus, nucamentum; ze vlask. mùcia kočka; od muca odvozeno mucovec palma.

Mucati, -cam charv. srb. balbutire, muca femina balba, muco m. balbus, mucav adj. id. srov. lit. mukcz-oti, -oju balbutire, *cz* = *č* jest ke kořeni muk přiraženo.

Mucet pol. Pelzkragen; cizí, může býti ve spojitosti se stněm. mutzen ornare, exornare.

Mučè bulh. mugio, slov. mukati vb. dur. muknôti, -nuti vb. pf. mugire, muk mugitus, charv. srb. mukati vb. dur. muknuti vb. pf. čes. mučeti, -čím mugire, mukati, muknouti 1. id. 2. mutire, mussitare, hluž. muknyć, -nu mutire, mussare, mučeć mugire, rus. мычáть, -чý mugire, мычáніе, мыкъ mugitus. Srodná jsou: něm. prov. muhen mugire, stněm. ir-mucchazan (koř. muh, muk) mutire, nněm. mucken id. et mussare; dán. mukke murmurare, mussitare; řec. *μυκάομαι* mugio, vyskýtá se také epick. aor. *ἔ-μυκ-ον* a epické perf. *μέ-μυκ-α* mugire, 2. strepere duněti, *μύκ-η* mugitus, *μυκητής*, *μυκ-ήτωρ* mugiens; lat. mugio, jest-li *g* stojí na místě prvotného *c*.

Му́фель m. (chem) rus. krov kapely, Kapellendecke, čes. mufle f. lepší by bylo mufla, id. — cizí; něm. Muffel f., fr. moufle, m., špan. múfla f., vlask. muffola, střlat. muffula; angl. muffle id. možná, že ta slova souvisí s angl. muffle vb. tegere, velare.

Му́фта rus. involucrum manuum, manica rukávník, jak se podobá, z holld. mouwtje Handkrause, od mouw f. rukáv. Uvážiti sluší také něm. Muff, holld. mof, švéd. muff, angl. muff rukávník; fr. mouffle Fausthandschuh.

Mukaet srb. attentus, mukaetiti, mukaetisati attendere, quaerere; z turc. mukajjed attentus.

Mukljiv, *a, o* adj. srb. humidus, na př. drvo (lignum); srov. lot. mukls, muklains adj. uliginosus, paludosus, muklajs, muklums palus; mikls humidus, miklums humiditas.

Muktariti, -rim vb. dur. charv. parasitari, z turc. müftchor parasitus cizopasník, v. Mukte, s nímž jest slovo charv. ve spojitosti.

Mukte, muktice charv. srb., muhte slov. darmo gratis z turc. müft id.

Mula, mulast, mulec slov. v. sequ.

Моулити сѧ -лѭ сѧ s předlož. o- vb. pf. stslov. adfricari, или моулѧѥ сѧ или омоулѧи сѧ ꙗдъ Zlatostr., tedy моулити bez сѧ adfricare; о-моулити сѧ, -лѭ сѧ atteri, adfricari; slov. muliti, -lim vb. dur. o-muliti, -lim vb. pf. destringere folia, charv. srb. muljati. -ljam vb. dur. contundere, conterere, n. pr. groždje (uvas), mulj, muljalo pertica uvis contundendis, pol. na-mulić -lę vb. pf. cutem destringere vel atterere; (jiného původu jest pol. mulić, na-mulić limo obducere, implere, pochází totiž od mul limus); téhož původu jsou: slov. muljava folia destricta; mula pecus cornibus carens, mulast, muljast. adj. absque cornibus, imberbis, mulec subst. 1. mutilus (vol, kozel), 2. homo imberbis; srov. lot. mūlis bos cornibus carens. Kořen моул mul; za srodná možno pokládati: stněm. muljan, mullan, sřněm. müllen, mülen conterere, skand. mylja contundere.

Mumljati vb. dur. slov. mumljati -mljam, mumlati, -mlam, charv. srb. murmurare, srb. mumonja murmurator, mumonjiti murmurare, fremere, čes. mumlati id. et uncare „Kudlatý nedvěd brepce a mumle, murmurat et uncat“ Com.-jan. 194. mumrati fremere; hluž. mumotać „den Mund bewegen, so dass man es hört.“ — Srodná jsou: lit. maum-ti, -iu murmurare, mugire, balare, mutire, skand. švéd. mumla murmurare, dán. mumle id.

Мýнда rus. gadus lota meň, mník; zdá se býti cizím; srov stněm. munewa, munwa capedo i. e. capito (piscis).

Muo, m. srb. na místě mul, gen. mula hráze přístavu Hafendamm; ze vlask. môlo id. — také fr. môle m. řec. střed. *μῶλος* id. Základem jest lat. moles hráze, jez, prvotně spousta něčeho.

Murava slov. eine der besten Grasgattungen, charv. srb. murava herba quaedam marina; srov. lit. mauras, častěji ve pl. maurai lemna trisulca okřehek trojbrázdný Entengrün.

Моурава stslov. caespes drn, pažiť, rus. мурава́, pol. murawa id. rus. мýровый adj. subviridis — jsou, jak se zdá, kořenem ve spojitosti s lot. maura f. i maurs, m. caespes pažiť, zvláště tráva okolo domu rostoucí; v bulh. morava (-vů, f.) pratum odchyluje se samohláska kořenné slabiky.

Murdar srb. immundus, dissolutus, negligens; nřec. *μουρδάρης* immundus, sordidus (*μουρδαρεύω, μουρδώνω* sordidum reddo, inquino); z turc. murdar immundus, sordidus.

Murećep srb. 1. atramentum černidlo, ztuhlé na způsob kleje, 2. plod jisté byliny, kterým vyšívané věci natírají; z turc. mürrekkeb atramentum.

Моурьнати, -наѭ stslov. s předlož. на- *ἐπιπολάζειν* innatare, намоурьна желѣзо Vost. srov. lit. mur-stu 1. sg. praes. mur-au 1. sg. praet., mur-ti inf. humidum fieri, į-murę̨s kélas bezedná cesta, následkem mokroty.

Murtatin srb. proditor zrádce; z turc. murtad, mürted apostata.

Muselez m. srb. vini genus druh vína, v národních písních; patrně cizí: nřec, *μουσελὲς* defrutum zavařený mest; oboje asi z turc. — ve slovníku turc. jsem ale našel toliko müselles triangulum.

Мýслить, -лю vb. dur. rus. salivā polluere, -ся pollui; slovo etymologicky temné, možná, že cizí; srov. holld. mossel f. pituita, sputum.

Мýссонъ rus. ventus status, etesiae, stálý východní vítr, vítr pravidelný a periodický na moři indickém, pol. muson id. původu román.: fr. mousson, f. vlask. mussone id. — také holld. mousson, angl. monsoon, špan. monzon id. Slova uvedená bývají odvozována z arab. mawsim saison část roku.

Mušema srb. linteum ceratum; z turc. müšemma id. odtud také nřec. stejnoznačné *μουσαμᾶς*; čistě srb. voštanica od vosk.

Мýшкель, m. rus. magna tudicula lignea; jak se podobá, cizí; srov. holld. moskwil, m. der Werghammer.

Muta slov. galerus pelle munitus z nizoněm.: skand. mot-r velamen capitis; sřněm. nněm. však mütze, Mütze čapka.

Múta slov. vectigal, telonium (Jan II. pod Zoll); ze stněm. mûta nebo ze sřlat. muta id.

Mutec slov. mutek slk. upupa dudek, kmen mut, zdá se, že z мѫт i že to jméno jest ve spojitosti se stslov. мѫтъ coenum, pol. męt aqua turbida, faex, slk. mut, m. id. prvotně asi sordes, squalor (od stslov. мѫтити turbare: turbidum reddere),

tak že by ten pták měl od nečistoty jméno: po slov. se dudek také smrdokavra nazývá.

Mutlak srb. = jamačno, zaista certe, bulh. mútlùk id. z turc. mutlak naprosto, neobmezeně, „absolut, unbeschränkt".

Muziti, -zim vb. dur. i muzniti (na místě -nuti, -noti) vb. pf. slov. destringere folia, muga virga, linea, taenia pruha; srov. skr. muǵ (1. par.) také muńǵ (10. par.) abstergere, purificare. Zdali mužiti se i muzati se slov. subridere sem náleží, jest pro rozličnosť významu pochybno.

Muzuvir očit calumniator, Stat.-Pol. z turc. müzewwir právokrut calumniator, rabula.

Muževen, -vn -*a*, -*o* adj. slov. tener, subtilis, muževnosť teneritas, subtilitas, *u* kmenové slabiky přetvořeno, jak se domnívati lze, z ѫ. V. Meževen.

Мъчьта stslov. *φαντασία* imaginatio, rus. мечтá visio, imaginatio, stslov. мъчьтати, -чьштѫ i -чьтаѭ vb. dur. imaginari, speculari, „акы оугль искрами мьчьште" Svjat.-Mat. 8. — monstrare, ostendere? — machinari чьто мьчтае себе; Men.-Vuk. ꙃмиеве въ ней (лоунѣ) мъчьщюще Bus. — сѧ adparere, ostendi? выше землѩ -тлѥть сѧ, Dioptr. rus. мечтáть, -áю somniare imaginari, -ся se présenter dans l' imagination, stslov. мъчьтанию n. subst. vb. 1. imaginatio, 2. *μηχανή* dolus, 3. varietas вѣсмаѩ -ниѩ Sim. I. 26. мьчьт- Mat. 48. rus. мечтáнie visum, visio, imaginatio, stslov. мъчьтатель imaginans, rus. мечтáтель le visionaire; présomptueux; stslov. мъчьтательнъ adj. imaginans, rus. мечтáтельный adj. réveur, chimérique, fantastique, visionaire; présomptueux, orgueilleux, мечтáтельность le caractère réveur blouznivosť; présomption domýšlivosť; stslov. мъчьтовати сѧ, -тоуѭ сѧ ostendi, мъчьтъ m. aenigma; varietas; versutia, мьчьтомъ Op. 2. 2. 24., imaginatio, visio, spectrum, мьчьтъ Greg.-Naz. мъчьтъ Ex.-Op. 1. 241. творити мьчты Lavr.-Op. 15. machinari? — мъчьтьникъ homo versutus, e conject. лѫкавый мечетникъ Bus. 748. мъчьтьнъ vanam speciem habens, versutus, мьчьтенаѩ doli Men.-Vuk. из-мъчьтати -таѭ variegare, камениемь драгымь -тати, Krmč.-Mih. 150. из-мьчьтанъ variegatus, птицѩ (místo -цѩ), изъмьчтаны перием Cyr.-hier-Vost. измечтанаѩ varii colores, из-мъчьтание subst. vb. tinctura phrygionis, také измьчт-, омъчьтати, -таѭ ostendere, facere, ut appareat омьчьтани бѫхомъ Greg.Naz. по-мъчьтати, -аѭ ima-

ginari, съ-мьвьтати, -аж variegare; stejnokořenná jsou, jak-se zdá, srb. maštanije peraestigiae mamidla „djavolja mašta nija“ — št na místě čt — slov. za-maknuti, za-meknuti in Entzücken versetzen, za-maknjen entzückt, za-maknjenje alienatio mentis, ecstasis; rus. мекáть cogitare, conjicere, suspicari, opinari, на-мекнýть, -мекáть о чемъ, на что significare, monere dáti na srozuměnou, alludere narážeti na něco, на-мéкъ m. pl. significatio naznačení, pokynutí, dání na srozuměnou. V kořenné slabice slov. stslov. nachází se ъ i ь; e v kořenné slabice srodných slov rus. poukazuje však k tomu, že by v kořenné slabice slov stslov. mělo býti ь; nejisto tedy, který z obou tvarův kořene stslov. jest správnější, zdali мъж nebo мьж. Srov. ags. macian facere, formare, macung formatio, mecian facere, kořen mak, stsas. mac-ôn statuere, angl. make 1. vb. facere, efficere, conficere, parare, 2. subst. opus, forma, species, figura; holld. mak-en facere, parare, creare, formare; statuere; stněm. machâ, mahhâ machinatio, mach-ôn, mahh-ôn, sřněm. mach-en facere, conficere, parare, struere, fabricari, machinari, moliri, patrare, statuere, instituere; skr. mač fallere, decipere (1. âtm. K. V.) — ze staršího mak — dalo by se též porovnati, kdyby bylo náležitě ujištěno.

Мъхъ stslov. muscus, — мъхъ Bulg. lanugo, e conjectură, slov. mah, meh, mahovina, mahovje, mehovje muscus, charv. mah 1. id. 2. lanugo, mahovina, mašina, muscus, srb. mah mucor, situs plíseň, mahovina muscus, mašina 1. id. 2. floccus, rus. мохъ gen. мха, dim. мошóкъ 1. muscus, 2. le duvet Flaum, mrus. мохъ, pol. mech, gen. mchu, 1. muscus, 2. lanugo chloupky (na bradě), vlna nebo pejří na rostlinách; 3. mech = skóra (kůže), ktorą na nowo odrastające rogi rogacza i kozła są obrosłe; 4. mech brodaty phascum vlasovitý dlouhý mech na stromech, meszek dim. riocia; čes. mech, gen. mech-u i mchu (zastar.) 1. muscus „Zdá se, jako by ty zdi mchem porostly“ Štulc. stvoř. k. 2. — 2. lanugo pejří nebo vlna na jistých rostlinách; chloupky, vousky: mech na bradě; slk. hluž. moch muscus; dluž. mech id. — mad. moh muscus ze slk.-slov. mahovit, mahovat, charv. mahovit muscosus, pol. mchowaty, čes. mechovatý, hluž. mochaty id. mechovati vb. čes. musco implere vel obstruere, моховóй rus. musci, pol. mchowy, čes. mechový, мошенникъ rus. champignon sub-

tomenteux der Moosschwamm; mechovka čes. 1. (botan.) mnyarum; 2. agaricus mucron Moosschwamm, Dornschwamm; 3. mechovky, jinak mšiny pl. f. lichen, volatica osutina k husí kůži podobná, hluž. mochowka 1. Moosrose, 2. agaricus mucron; rus. мшаникъ „hangar garni de mousse contre le froid“ mechem pokrytá kolna, мшанка (botan.) la sagine das Mastkraut, мшаристый qui se cotonne facilement, Wolle aufwerfend, мшарить rauh machen, -ся se cotonner (des étoffes) vlnovatěti (o látkách), мшарникъ muscus densus, pol. mszeć, mszę musco obduci, čes. mšeti o-mšeti, 3. pl. praes. mšejí id. rus. мшина мшарина locus musco obductus, čes. mšiny pl. f. lichen, volatica Hautmoos, Schwindflechte, rus. мшистый muscosus, pol. mszisty id. rus. мшить musco obducere vel obstruere, pol. mszyć, mszę id. čes. mšíti, mším musco obducere vel refercire, o-mšený musco obductus; *ch*, *h* ze staršího *s*. Srodná jsou: lit. musaí pl. mucor plíseň na víně, (sg. by byl musas), musótas adj. mucore obductus, ap-musoti, -oju mucore obduci, srov. srb. mah mucor; skand. mosi muscus; lanugo terrae; alga; švéd. mossa f. muscus; lichen (rostl.) dán. mos, mus id. ags. meós muscus, lanugo, stněm. mios, mias, mos muscus, gi-musi collect. id. sřněm. mos muscus (Ziem.) také mies 1. id. 2. lanugo terrae, nněm. Moos muscus, holld. mos, angl. moss id. — lat. muscus mech, v němž jest *c* ke kořeni mus přiraženo. V řec. *μόσχος* junger zarter Pflanzenschössling činí rozličnost významu srodnost pochybnou. — Stejnokořennými s мъхъ muscus zdají se býti: rus. мохна plume ou poil du pied peří nebo chlup na nohách, мохнатый hirsutus, villosus rousnatý, мохнатѣть hirsutum fieri, мохноногій pedes hirsutos habens, мохно-ножка i мохнатка avis pedes hirsutos habens, мохоръ 1. filum fimbriae, 2. fimbria, cirrus, мохры pl. fimbriae, 2. les pétales doubles (des fleures), мохроватый fimbriatus, мохровый fimbriae.

O supinu jazyka latinského, zvláště supinu v *-u* zakončeném.

Napsal K. Neudörfl.*)

Supinem zovou se dva tvary substantiva verbalného, utvořeného přítvorkem *-tu* (*-su*), z nichž prvý končí se v *-um*, druhý v *-u*.

*) Předneseno o sjezdě professorů středních škol východních Čech, konaném dne 14. a 15. května 1883 v Hradci Králové.

Supinum v *-um* jest akkusativ stažené *u*-deklinace, odvozený od verb přechodných i nepřechodných; bývá jen při slovesech pohybu k naznačení cíle a srovnává se se supinem jazyků slovanských, týmž přítvorkem — *tъ* utvořeným (Miklosich, Vergl. Synt. d. slav. Spr. str. 874 a násl.), toliko s tím rozdílem, že supinum slovanské má více ráz substantivní, pojíc se z pravidla a v době starší výhradně s genetivem, kdežto supinum latinské v *-um* podržuje vazbu verbalnou; na př. Cic. Verr. II 4, 27: Verres mittit rogatum ea vasa, quae pulcherrima viderat; Nep. Hann. 6.: Hannibal invictus patriam defensum revocatus; Liv. 3, 35: Legati ab Roma venerunt questum iniurias et ex foedere res repetitum, a m. j. — Mimo verba pohybu z ostatních slov žádné jiné, ani adjektivum ani substantivum, se supinem tímto se nepojí, a taktéž žádné jiné substantivum prosté, bez předložky, (vyjma jména měst) nemá platnosti akkusativu cíle, supinu tomuto mezi jmény obecnými pouze a jediné vlastní.

Supinum druhé jest tvar téže stažené *u*-deklinace, vedený většinou od verb přechodných, z malé části i od verb nepřechodných, ale ne tak, že by od téhož verba, od něhož jest odvozeno supinum v *-um*, i supinum v *-u* se odvozovalo. Jsou to nejčastěji verba znamenající pojem „říci“: dictu, memoratu, relatu, tractu; „znamenati, poznávati“: auditu, visu, cognitu, inventu, intellectu, scitu, adspectu; pojem činnosti fysické: factu a mnohé řídčeji se naskytující.

Od jednoho a téhož kmene verbalného utvořeno jest supinum v *-um* i v *-u* celkem asi v těchto dvaceti případech:

actum Liv. 28, 39: gratias actum nos misit; id. 2, 47; gratias actum venire. actu Sall. fr. inc. 70 ap. Donat. ad Eun. IV 7, 14: in proeliis actu promptus;

auditum Hor. ep. 2, 2, 67: vocat auditum scripta; Gell. 9, 15, 3: it auditum; id. 18, 5, 3: eamus auditum; id. 3, 13, 2: currere eos auditum Callistratum; auditu Tac. de or. 26: vix auditu fas esse; Cic. Phil. VII 3; fam. VII 30, 1; Val. Max. VIII 7: acerbum auditu; Cic. pro Planc. 41, Phil. II 25, de or. I 8, 31, II 84, 343, in Pis. 14, 32, de inv. I 45. Phil. V 7 a mn. j.;

coctum u Pl. čtyřikrát; concoctu jen u Plin.;

cognitum Sall. Iug. 93, 7; cognitu častěji u Cic. a j.;

cubitum od Pl. až do Appul. často, i u Cic. častěji; cubitu jen Cato r. r. 5: cubitu surgat;

datum Pl.; datu Fronto;

defensum Pacuv., Nep., Gell.; defensu Sall. fr.;

depromptum Pl.; depromptu Macr.;

habitum Pl., Appul.; habitu Pl., Appul.;

haustum Arnob.; haustu Plin., Fronto, hauritu Appul.;

impetratum Gell., Macrob.; impetratu Fronto;

inquisitum od Cic. až do Dict. Cret.; inquisitu Macrob.;

obsonatum Pl.; obsonatu Pl.;
petitum od Pl. až do Dict. Cret.; petitu Hor.;
postulatum Pl., Caes., Sall., Liv.; postulatu Fronto;
potum Varro, Verg.; potu Gell., Plin., Curt.;
precatum Liv.; precatu Stat.;
quaesitum Gell.; quaesitu Macrob., Gell.;
risum Cic.; risu Lactant.;
visum Catull., Sall., Gell.; visu velmi často u Cic. a j.

Povážíme-li, že všech tvarů supinových v *-um* jest na 179 (nejvíce u Livia, méně u Cic., asi od 20 sloves nepočítaje iri; u Caesara skoro jen po mittere a venire; u pozdějších mizí, nahrazováno jsouc gerundiem) a tvarů supinových v *-u* na 109 (nejvíce u Cic., 24 supin asi 80krát, Caesar jen factu a natu, Sall. 6, Liv. více než 50, Suet. jen natu, Nepos 3, Quintil. 5, Tacit. asi 16, a j.), vidíme, že poměrně jest velice po skrovnu případů těch, kde tvary obou supin vedeny jsou od téhož společného kmene slovesného.

Supinum v *-u* klade se dle pravidla obecně platného jen při adjektivech a výrazech podobného s adjektivy významu. Adjektiv těchto Richter*) čítá na 162, z nichž nejdůležitější jsou: iucundus, iniucundus, dignus a indignus (teprve Liviem počínaje), suavis, gratus, dulcis, acerbus, asper, gravis, mollis, commodus, durus, pulcher, turpis, foedus, taeter, honestus, optimus, nefarius, horrendus, crudelis, necessarius, parvus, proclive, utilis, facilis, difficilis, innumerabilis, mirabilis, terribilis, credibilis, incredibilis, arduus, dubius, grandis, obscurus a j. p. Jsou to vesměs adjektiva vyjadřující dojem smyslný neb mravní, snadnost, podobnost, možnost, činitelnost, vhodnost a p.

Substantiva, jež se pojí se supinem v *-u*: fas, nefas, scelus, opus est srovnávají se po významu svém s adjektivy: aequum, probum, honestum, religiosum a necessarium; taktéž sloveso pudet dictu u Tac. Agr. 32 a pudendum dictu u Tac. hist. 2. 61.

Adjektiva tato bývají však i s jinými substantivy spojena v též platnosti, ve které jindy se supinem se pojí, což jest věc tak známá, že ani dokladů nepotřebuje; na př.: Est hoc auribus animisque hominum absurdum, Cic. Rosc. Com. 7: Nec absurdus ingenio, Tac. h. 3, 62; srovn.: absurdum cognitu, Tac. — Bellis acer Halesus, Verg. A. 10, 411; 9, 176; Georg. 3, 8; Mithridates bello acerrimus, Vell. 2, 18; acer acuendo bello Tac. h. 4, 1; s lokaly: acer belli iuvenis, Vell. 1, 13; Vespasianus acer militiae, Tac. h. 2, 5; srvn.: acre visu, Lucr., acre gustatu, Plin. — Facilis sermone, Tac. Agr. 40; campus operi facilis, Thraces com-

*) De supinis lat. linguae. Progr. Königsberg 1856—59; viz též: Hildebrand, Abweichungen im Sprachgebr. des Cic., Caes. u. Liv., Gebr. des Inf., Sup. etc. . . Progr. Dortmund 1854.

mercio faciles, Liv.; facilis tenero sum semper amori, Tibull.; faciles ad transitum colles, Liv.; srovn.: facilis dictu. — Zvláště pozoru hodny jsou příklady, v nichž střídá se supinum se substantivem jiným: id. dictu quam re, ut pleraque, facilius erat, Liv. 31, 38; 40, 35; quaeque adspectu sunt spurca et odore, Lucil. fr. 28, 39; visuque et memoria deformes, Tac. ann. 1, 61; quam levia genere ipso, quam falsa re, quam brevia responsu, Cic. Cluent. 59, 164; o rem dictu non eminentem, sed . . . utilitate maximam, experientia suavissimam, Vell. 114; parvum dictu, sed immensum aestimatione, Plin. n. h. 7 § 7; odore iucundior, tactu resinosus, indecora visu, sapore iucunda a j., Plin. 13, 57; 14, 28; 25, 48; 35, 190. Jak často dignus, jež se supinem v *-u* bývá spojeno, se substantivy jinými se naskytá, toho nesčetné příklady čteme u Cic. a j.; a tak i mnohá jiná adjektiva bez patrného rozdílu jak se supinem v *-u*, tak i s jinými substantivy bývají spojena.

Ale i tvary, jež stojíce při adjektivech za supinum v *-u* se pokládají, nelze pokládati za tvary ustrnulé, jež by v nižádné platnosti a spojitosti jiné se nenaskytaly. Neue (Lat. Formenl. I. 501 násl.) uvádí asi 54 verbalia v *-us*, supinu v *-u* zvláště tím podobná, že užívá se jich zcela jako supina tohoto jen v ablativě singularu; kromě těch pak vypočítává asi patnáct týchž verbalií, jež mimo ablativ i jiné pády mají. Pro úvahu naši pozoru hodna jsou mezi nimi zvláště ta, která, jsou-li určením jmen přídavných, za supinum v *-u*, jinak za prostá substantiva se pokládávají. Jsou pak to tato:

Oblata religio Cornuto est pullariorum admonitu, Cic. fam. 10, 12, 3; ut admonitu senatus consuleret saluti suae, ibd. 12, 2, 5; podobných příkladů téhož slova má Cic. ještě 6, Nep. 1, Liv. 1, Ov. 7, Tac. 1 a j.; monitus jako nomin. pl. má Verg. 1, Ov. 5, Pers. 1, Plin. 1, Tac. 2 a j. Srovn. příklad supina: quae utilia monitu suasuque erant, Gell. 2, 29, 1. — Appositu Plaut., Plin., Arnob. ablativem subst. i supinem kladou. — Illius concessu et beneficio, ex concessu, Cic. 7 míst, Caes. 1, Tac. 1 a j.; supin.: concessu má Fronto. — Meo datu, Pl.; supin.: datu probum, Fronto. — Decoctu mellis, Plin.; supin.: coctu difficiles, Plin. — Inventu novicio, Plin.; supin.: inventu ardua, dignum, facile atd. Cic. a mn. j. — Missu Caesaris ad me venit, Cic. ad Attic. 8, 9, 4, podobně u Caes., Verg., Tac., a j.; i nominativu missus často se užívá; supin.: vehementius ictu missuque telum, Liv. 9, 17, 7. — Natu v platnostech subst. i supin. přečasto se klade. — Postulatu audito matris tutorumque, Liv. 4, 9, 6 a j.; supin. postulatu, Fronto. — Petitu abl. sing. s genetivem neb náměstkou přisvojovací Gell., Appul. a j., nominat. sing. Lucr.; supin.: petitu melius, Hor. sat. 1, 4,

115. — Relatu virtutum opus est, Tac. h. 1, 30; carmina, quorum relatu accendunt animos, Tac. Germ. 3; abnuentibus consulibus relatum, id. ann. 15, 22; supin.: relatu digna, facilia, horrenda, splendida, foedum, iucunda a j. Liv., Verg., Ov., Val. Max., Plin. a j. — Translatui est et translatui facit, mittit translatum, Charis. 2, 13; supin.: translatu facile, Liv. 5, 22, 6. — Usui esse, Liv. a mn. j.; supin.: usu fecunda, necessaria, optimum. — Srovn. ještě obtentui, obtentu, risu.

Mimo tato substantiva vyskýtá se ještě velký počet verbalií těmto zcela podobných, která jsou po většině rovněž jako tato schodna pády, tak že jedněch jen v ablativě, jiných jen v akkusativě nebo jen dativě, jiných ve dvou neb více pádech se užívá, skrovný pak jest počet těch, která skloňují se všemi pády singularu neb i do konce plural mají, o čemž Neue (na m. u.) jasné svědectví dává. „Der Anfänger ist nur allzugeneigt", dí Nägelsbach (Lat. Stilistik, 5. Aufl. str. 152 § 56), „von einem jeden Verbale in -*us* die einzelnen Casus ebenso ungenirt zu gebrauchen, wie etwa von senatus, magistratus, sensus. Dies führt entschieden zu barbarischen Formen, vor welchen die bisherigen Grammatiken noch nicht bestimmt genug warnen . . . Alle dem gewöhnlichen Redebedarf nicht angehörigem Verbalien kommen im Singularis am häufigsten als Ablative vor, so dass dieser Casus allein zu unbeschränkter Verfügung des Schreibenden gestellt ist. Die anderen Casus, selbst der Accusativus, erfordern eine gewisse Vorsicht . . . Besonders ist der Genetivus nicht eben häufig . . . Der Dativ ist an sich nicht ungewöhnlich, aber auf gewisse Formeln und Verbindungen beschränkt . . . . Im Pluralis ist der Nominativus und Accusativus am häufigsten, während der Genetivus, Dativus und Ablativus auf eine Anzahl der gewöhnlichsten Wörter beschränkt ist . . . Im Falle des Bedürfnisses werden diese Casus von Verbalien auf -*io* gebildet."

Ježto tedy verbalia v -*us* jsou skoro vesměs schodna pády (defectiva casibus), nebudou supina, třebas i jen o jednom pádě se naskytala, vlastností tou z nich se vylučovati jako tvary zvláštní; spíše budou právě proto těsněji v jedinou kategorii s nimi splývati. Než ani této vlastnosti nebývá zvláště u supin v -*u* zhusta; neboť ze 109 supin v -*u*, jež nacházejí se v literatuře římské, Richter čítá jen asi téchto 22, jež nepřicházejí než v platnosti supina: decussu, defensu, depromptu, enarratu, existimatu, expurgatu, imitatu, impetratu, inquisitu, iteratu, migratu, moderatu, notatu, perpessu, potatu, probatu, rescriptu, scitu, vitatu, a u Appul.: compertu, dedicatu, compositu.

Supina v -*um* v té příčině mnohem jsou samostatnější; ze 179 supin, jichž Richter v literatuře římské napočetl, přes 150 v žádném jiném pádě ani v žádné jiné platnosti nenacházíme leč jako akkusativ cíle po verbech pohybu.

Co do koncovky supinum v *-u* jeví se na pohled býti ablativem čtvrté deklinace nebo-li stažených *u*-kmenů. Avšak i dativ mívá ve všech dobách, v předklassické, klassické i poklassické, i u nejlepších spisovatelů koncovku *-u*, staženou z koncovky původnější *-ui;* Gell. 4, 16, 5 praví: Non omnes concedunt in casu dativo senatui magis dicendum quam senatu. Sicut Lucilius in eodem casu victu et anu dicit, non victui nec anui, in hisce versibus: Quod sumptum atque epulas victu praeponis honesto; et alio in loco, „Anu noceo," inquit. Vergilius quoque (VI 465) in casu dandi adspect*u* dicit, non adspectui: Teque adspectu ne subtrahe nostro. Et in Georgicis (IV 198): Quod nec concubit*u* indulgent. C. etiam Caesar, gravis auctor linguae latinae, in Anticatone, Unius, inquit, arrogantiae, superbiae dominat*u*que. Item in Dolabellam actionis I. lib. I.: Isti, quorum in aedibus fanisque posita et honori erant et ornat*u*. In libris quoque analogicis omnia istius modi sine *i* littera dicenda censet. — Taktéž Nonius str. 501 uvádí jmenovaný verš Luciliův a Vergiliův za příklady „ablativi pro dativo." Priscian 7, 18, 88 str. 778 dí: Est, quando poetae metri causa pro dativo ablativo utuntur. Vergilius in I. Aeneidos (v. 257): Parce metu Cytherea, pro metui. Idem in IV. Georgicon (v. 158): Namque aliae victu invigilant, pro victui; atd. Srovn. Serv. k Verg. Aen. 19, 689. a Prisc, 9, 9 §. 48. — Staří grammatikové neuznávají, že by tvar v *u* přímo dativem býti mohlo.

A předce tvar tento, jak již praveno, vždy též dativem se kladl a u neuter stal se tvarem jediné pravidelným. Neue uvádí hojné doklady, jako: Pl. Cas. 2, 2, 15 (v Ambr.): vir me habet despicat*u*; id. Merc. 5, 2, 13: quod us*u*st; Terent. Ad. 1, 1, 38: vestit*u* nimio indulges; Varro u Non. str. 211: nec lux*u* statues finemque modumque; Lucr. 3, 971; vita mancipio nulli datur, omnibus us*u*; id. 5, 101: hanc oculorum subdere vis*u*; Verg. Ecl. 5, 29: curr*u* subiungere tigris; id. Aen. 3, 541: curr*u* succedere sueti; id. 6, 698; 9, 605; Prop. 1, 11, 12 man*u*; 3, 19, 19; Sil. 4, 18.

Tvar tento ani v prose není řídký, jako: Cic. Phil. 3, 15, 39 (ve Vat.): senat*u* magnae curae esse; fam. 16, 4, 2: sumpt*u* ne parcas; ibd. 10, 24, 3: impet*u* ac latrocinio resistat; Caes. B. G. 1, 16, 5: summo magistrat*u* praeerat; 6, 24, 1: cas*u* relinquere; 7, 29, 6: consens*u* obsistere; id. B. C, 1, 1, 3: senat*u*; 3, 60, 1: quaest*u*; 3, 96, 2 a j. Sall. Iug. 6, 1: non se lux*u* dedit; 39, 2: exercit*u*; Liv. 4, 12, 10: us*u*; 7, 2, 7: vers*u*; 9, 5, 6: exercit*u*; 9, 41, 7; 10, 40, 7; 22, 2, 1 a j. Plin. h. n. 22, 25, 78 a j. Tac. ann. 1, 10: extortum invito senat*u* consulatum; 3, 30 a 34 a mn. j. Amm. Marc. 25, 10, 3: mortali conspect*u* monstrare; 29, 1, 20 a j. Caesar, jenž dativu v *-u* často užívá, přec z pravidla píše „us*ui* esse", čehož Neue 19 míst na doklad uvádí.

Chceme-li určiti, jakým pádem supinum v *-u* jest, vidíme z výkladu předeslaného, že po koncovce toho poznati nelze; spolu pak jest patrno, že staří grammatikové chybně vykládali tvary v *-u*, pokládajíce je za ablativy prý místo tvarů dativu položené. Pročež i ti, kdož po svědectví jejich rozhodli o supinu v *-u*, že jediné za ablativ má se považovati, nejistým důvodem opřeli tvrzení své. Tak Dräger (Historische Syntax d. l. Spr. II 833) dí: „Dass die Form als A b l a t i v und nicht etwa als Dativ zu verstehen ist, sah schon Priscian 9, 9 § 48." S tímto úsudkem i jiní se srovnávají, pokládajíce supinum v *-u* za ablativ jako: Neue (Formenlehre d. l. Spr. I 506), dí: „Auch die Supina sind Accusative und Ablative defectiver Nomina verbalia auf *-us*. Dass die Supina auf *-u* von den Römern selbst als Ablativ betrachtet wurden, erhellt aus Stellen, wie Quintil. 8, 3, 17: v e r b a i p s o a u d i t *u* a s p e r a, und Gell. 18, 11, 2: v o c u m f i c t i o n e s, q u a e n e q u e a b h o r r e r e a p o e t i c a f a c u l t a t e v i s a e s u n t n e q u e d i c t u p r o f a t u q u e i p s o t a e t r a e a u t i n s u a v e s e s s e. Kühner (Ausführl. Grammatik d. l. Spr. I 450) dí: „Die beiden Formen des Supinums auf *-tum* und *-tu* (*-sum* und *-su*) entsprechen durchaus dem Akkusative und Ablative der Verbalsubstantive der IV. Deklination auf *-tus* und *-sus*." A taktéž dí v II. díle str. 487: „Auch das Supinum auf *-um* und *-ū* bezeichnet den Verbalbegriff als einen abstrakten S u b s t a n t i v b e g r i f f im Akkusative und Ablative, als: pira sunt dulcia g u s t a t u, sind süss von Geschmack."

S podobnými úsudky setkáváme se i v grammatikách školských, jako v Gossrauově, Lattmannově a Müllerově, Engelmannově, Vaníčkově, Schröerově, Bertlingově, Schweizer-Siedlerově a j. Kořínek konečně dí: „Supinum v *-u* jest statné jméno časoslovné toliko v ablativě užívané a klade se při některých adjektívech na otázku k č e m u" atd. Ve výměru tom jest nesrovnalost, že ablativu se připisuje platnost, kterou jen dativ míti může. Opatrně vyslovuje se Ellendt-Seyffert, určuje jen platnost supina, nikoli pak i jeho pád.

Pokládáme-li supinum v *-u* za ablativ, že mu nemůžeme podkládati platnost dativickou, jest jisto. Avšak, že bychom pro všecky doby a všecky případy jeden a týž význam supina v *-u* měli stanoviti, pravdě podobno býti se nezdá; spíše uznati třeba, že nemělo jediného určitého významu jako má supinum v *-um*, ale jsouc pouhým substantivem dle toho v různých substantiva platnostech bylo pojímáno. Tak v době předklassické mělo supinum toto vedle platností i později uznávaných též platnost a b l a t i v u s e p a r a t i v n é h o. Na př.: Cato r. r. 5.: p r i m u s c u b i t u s u r g a t villicus, postremus cubitum eat. Pl. Men. 277 a 288: o b s o n a t u r e d e o; id. Cas. 3, 5, 66 (pod. u Stat. Ach. 1, 119): v e n a t u r e d i t u r u m.

V klassické době neužívalo se supina v -*u* v platnosti separativné, ačkoli jiná substantiva máme v platnosti této po různu i v době klassické a zvláště přehojně u básníků a prosaiků pozdějších v ablativě bez předložky (Kühner, Ausf. Gramm. II § 80, 3). Při slovesech vzdalování jest ablativ separativný bez předložky i u klassických spisovatelů pravidelným.

Abychom vlastního významu supina v -*u* se dopátrali, třeba jest v úvahu vzíti poměr významu jeho k významu adjektiva, u něhož supinum stojí, a k významu podmětu, jemuž adjektivum jest výrokem.

Adjektivum, jehož určením supinum v -*u* bývá, znamená stav, plynoucí vždy z činnosti supinem naznačené. Ježto pak ve stav může uvedeno býti jen to, co činností jest zasaženo a co tedy činnosti jest předmětem, musí ovšem tento předmět činnosti vždy též podmětem býti stavu adjektivem proneseného, t. j. předmět, ku kterému činnost verbalná se odnáší, musí býti podmětem věty, v níž supinum v -*u* stojí. Na př.: Virtus difficilis inventu est; rectorem ducemque desiderat, Sen. n. q. 3, 30. (Amnis difficilis est transitu, Liv.) Činnost slovesa invenire (transire) odnáší se zde k předmětu virtutem (amnem) a způsobuje na předmětě tom stav nebo-li vlastnost vyjádřenou adjektivem difficilis; ježto pak činnost slovesem invenire (transire) označená způsobuje stav adjektivem difficilis naznačený na předmětě virtus (amnis), musí také předmět činnosti virtus (amnis) býti podmětem stavu difficilis, z činnosti té vznikajícího, tedy: virtus (amnis) difficilis est. Činnost neboli příčina stavu působící vynáší pak se ablativem inventu (transitu), tak že celá věta zní: virtus difficilis est inventu (amnis difficilis est transitu).

Výklad tento platí i o supinech vedených od verb nepřechodných, ježto podmět sloves nepřechodných srovnává se co do rodu slovesného úplně s předmětem sloves přechodných, jsa rovněž jako tento trpný aneb činný i trpný zároveň. Supina taková jsou: triste eventu, foedum exitu, grandis natu a nemnohá jiná.

Grammatikové uvádějí zvláštnost supina v -*u*, že nemůže míti doplňku při sobě; tak Dräger (Histor. Synt. II § 617) dí: „Einen Objectscasus kann das zweite Supinum nicht regieren." Podobně vyslovuje se Kühner (Ausf. Gramm. § 128) a j., nikde však nedočítáme se důvodu, pro který tak se děje. Důvod tento spočívá v poměru částí věty právě vytknutém: Supinum v -*u* nemůže míti při sobě doplňku, ježto doplněk jeho jest podmětem věty, v níž supinum stojí, jako: invenire virtutem difficile est — virtus difficilis est inventu. Jen v tom případě, kdy věta klade se o podmětě obecném neboli, jak se říká, neosobně a kdy tedy předmět slovesa není podmětem věty, při-

družuje se předmět slovesa k supinu jako výraz praepositionalní, jakéhož ovšem supinum při své substantivné povaze vyžaduje; na př. Cic. fam. 1, 7, 2: Quod scire vis, qua quisque in te fide sit et voluntate, difficile dictu est de singulis; id. Lael. 3, 12: Quo de genere mortis difficile dictu est; Plin. n. h. 11 § 270: mira praeterea sunt de voce digna dictu. V jiných případech supinum, platnost substantivnou jevíc, ve větě o podmětě obecném s genetivem se pojí, jako: Tac. h. 1, 30: neque enim relatu virtutum opus est; Vitruv. 10. praef.: opus est praeparatione diligenti et ingenii doctissimi cogitatu. Jiné příklady viz shora.

Že podmět věty supinové může zastoupen býti větou substantivnou nebo vazbou acc. c. inf., rozumí se samo sebou: Cic. pro Cluent. § 198: difficile dictu est, quam sint solliciti; Verr. II. 4 § 124: incredibile dictu est, quam multi . . . . scriptum reliquerint. Tusc. II § 19: difficile dictu videtur eum non in malis esse.

Vedlé výrazu předložkového, jímž se supinum ve větách o podmětě obecném z pravidla doplňuje, není přece nemožno, aby supinum v tomto případě doplnilo se předmětem. Tomu nasvědčuje skutečnost, že substantiva verbalia dosti často podržují vazbu slovesnou jak v jazyce českém, řeckém a j., tak i latinském. U supina v *-um* jest vazba verbalná pravidlem; jiných substantiv uvádí Kühner (Ausf. Gr. II str. 195, 234, 164 a 348) hojné příklady, jako: Pl. Amph. 520: Quid tibi hanc curatio st rem? Z téhož uvádí dalších osm příkladů. Cic. leg. 1, 15, 42: iustitia est optemperatio scriptis legibus institutisque populorum; de or. 3, 54: sibi ipsi responsio; top. 5, 28: traditio alteri nexu; Sall. Cat. 32: insidiae consuli a j. v.; Caes. b. g. 1, 5, 3: domum reditionis spe sublata a j.; Liv. 22, 61: ante consulis Romam adventum a mn. j. — Dle toho sluší vykládati větu Cic. Lael. § 64: Quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates! ad quas non est facile inventu qui descendant. Zde supinum musí se doplniti akkusativem: non est facile inventu (eos), qui . . . . Klotz změnil zde čtení ve „non est facile inventu qui descend*at*"; ale chtěl-li by docíliti smyslu uspokojivého, musil by změniti dále „non est facil*is* inventu qui descend*at*." Než změny té není třeba, ježto výklad podaný uspokojuje, třeba že soudím, že by Cicero akkusativ eos k supinu výslovně byl zajisté nepoložil.

Adjektivum supinem v *-u* určené, jsouc vždy věty výrokem, udává, jaká jest činnost supinem vyjádřená na podmětě věty a určuje i podmět i činnost supinem označenou; to nejlépe patrno jest z převratu věty, který souznačně se supinem v *-u* se klade a v němž adjektivum výrokové mění se v adverbium: „virtus non facile invenitur" neb „virtutem non facile invenias." Ježto tedy ve výroku věty adjektivem proneseném obsa-

ženo jest i adverbialné určení pojmu supinem v -*u* proneseného, nemívá z této příčiny supinum v -*u* ani přívlastku ani příslovkového určení při sobě, čemuž grammatiky učívají neudávajíce důvodův. Není však, proč by odůrazňovací pronomen determinativum ipse, jež nemá kvalitativného obsahu, i v těchto větách nebylo se supinem v -*u* spojeno, jako: Quintil. 8, 3, 17: verba ipso auditu aspera; Gell. 18, 11, 2: dictu profatuque ipso taetrae.

Nepodstatný jest tedy rozdíl, jejž činí Kühner (Ausf. Gramm. I § 169), chtěje rozeznávati z této příčiny skutečné substantivum od supina: „Für Annahme des Substantivs entscheidet ein Zusatz eines pronominalen Adj., wie Quint. 8, 3 verba ipso auditu aspera; hingegen in verba auditu aspera ist auditu Sup.“ Podobné, neoprávněné rozdíly má též Dräger (Hist. Synt. II § 611).

Podmět aktivný, jenž činnost verbalnou, supinem vyjádřenou, způsobuje, z pravidla vysloven nebývá, ježto obrat se supinem v -*u* volívá se právě jen tehdá, kdy spadá váha na jakost činnosti na předmětě se jevící a nikoli na podmět činný. Avšak není příčiny, pro kterou by i podmět činný ve větě výslovně se nepoložil, když se toho potřeba vidí, jako na př. Sall. Iug. 113: intus mulum facillimum visu insidiantibus. Zde insidiantibus je logický podmět aktivný.

Pokusíme-li se nyní konečně o otázku, za jaký pád supinum v -*u* jest pokládati a kterou platnost mu přisouditi, bude nám odpověděti po výkladě předeslaném, že jest to ablativ příčiny působící. Tak aspoň se nám supinum jevilo, když vyšetřovali jsme poměr pojmů logický, vycházejíce od pojmu slovesného, supinem vyjádřeného. Avšak jazyk, třebas se zákonů logických zbýti nemohl, kráčí předce cestou jinou; z pravidla nejprve položí podmět, k němu výrok a dodává pak, v čem výrok adjektivem vyjádřený jest platen, tak že při tomto postupu ablativ supinem v -*u* pronesený jeví se býti lokalem. V tom případě koncovka -*ū* stažena jest z původní -*ui* jako v dativě. Větu „virtus difficilis est inventu“ jest dle toho vykládati: „Ctnost nesnadna jest v nalézání.“ Platnosti této nasvědčují lokaly po různu zachované, jako u Cicerona: Tusc. 4, 16, 35: exanimatus pendet animi; Leg. 1, 3, 9; Att. 8, 5, 2; 8, 16, 12; 13, 51, 2; fam. 8, 5, 1; Tusc. 1, 40, 96: exspectando et desiderando pendemus animis (Kühner II 355). Hojně zachováno lokativů u adjektiv jako: amens, dubius, egregius animi u Verg. a mn. j. (viz Kühner II. str. 322).

Určí-li se, v čem obsah adjektiva se jeví, tím spolu se ukazuje, vzhledem k čemu neb v čem obsah jeho jest platen a obsah ten se tím spolu i omezuje: i jest tedy supinum v -*u* považovati za ablativ vztahový a omezovací neboli limi-

tativus, kterážto platnost s předešlou lokalnou i kausalnou v jedno splývá. Platnost ablativu omezovacího neb vztahového přisuzuje se supinu v *-u* téměř obecně a výhradně, i vysvítá patrně z příkladů, v nichž se supinem jiné substantivum jest souřaděno aneb za supinum jiné verbale stojí, jako: Lucil. 28, 60: quaeque adspectu sunt spurca et odore; Liv, 31, 38, 3: id dictu quam re facilius; Quintil. 12, 1, 45: probatione difficilia a j. (Kühner II. 539).

Ježto konečně činnost adjektivem se určuje a stav podmětu adjektivem jest naznačen, má podmět stav ten do sebe netoliko vzhledem k té činnosti a pokud tato činnost sahá ve smyslu ablativu vztahového a omezovacího, ale i pro tu činnost supinem vyjádřenou na otázku pro co? neb k čemu? ve smyslu dativu prospěchového (méně ve smyslu dativu possessivného, ač i této platnosti naprosto popírati nelze). Platnost dativu prospěchového nejlépe vysvítá, myslíme-li si k podmětu a výroku (amnis difficilis est) činnost příslušnou (transire) teprve v budoucnosti, tedy ještě neuskutečněnou činnost takovou, jež teprve nastati má: pak jest nám tvrditi, že výrok vzhledem k té činnosti a pro tu činnost jest položen. Spisovatelé nezřídka v tomto smyslu plnější koncovku dativu kladou, jako: Pl. Bacch. 62: istaec lepida sunt memorat*ui*; srovn. Pl. Cist. 2, 1, 15: miserum memorat*u*, a Gell. 16, 18: lepida memorat*u*; Liv. 45, 30, 2: quanta Macedonia esset, quam divis*ui* facilis; Colum. 11, 3, 57: viridis satureia es*ui* est iucunda; Plin. 6, 37: aqua pot*ui* iucunda; Appul. de mag. 31 p. 439: levia sustent*ui*, gravia demers*ui*; Tert. de anima 18: decept*ui* faciles; Plin. 6, 32 a j. aqua pot*ui* iucunda, fructum difficilem concoctioni.

Patrna jest platnost dativu též jednak z analogie jiných substantiv, jednak z dativu gerundia, ježto i dativ jiných substantiv i dativ gerundia bývá u týchž adjektiv, u kterých supinum v *-u* stává, jako u Livia: facilis impetrandae veniae Claudius erat; campus operi facilis; Thraces commercio faciles a j.; u Tacita: capessendis inimicitiis facilis, soli facilis (lehko snášející), bello, morti, pecori, iniuriae facilis a mn. j.; difficilis v. svr.; u Quintil.: sunt nonnulli acuendis puerorum ingeniis non inutiles lusus, prooem. 6; 1, 3, 11; 4, 1, 34 a j.; Afros, levissima fidei mutandae ingenia, Liv. 28, 44, 5; Ager oleto conserundo... alius bonus nullus erit, Cato r. r. 6, 2; mons pecori bonus alendo erat, Liv. 29, 31, 9; spolia ea, quae insignia publicis etiam locis decorandis essent, Liv. 10, 39, 14; gens promptior veniae dandae, Liv. 26, 16, 12. Quis est tam scribendo impiger quam ego, Cic. fam. 2, 1, 1; est hoc auribus animisque hominum absurdum, Cic. Rosc. C. 7.; inutiles bello, Caes.; noxiae poena par esto, Cic. leg. 3, 4, 11. Netřeba příklady dokládati, že všechna adjektiva v příkladech těchto se naskytající též se supinem v *-u* se pojí.

Vazby, jichž se užívá se supinem v *-u* souznačně (anebo dle nepravého mínění grammatikův i v náhradu supina v *-u*) nejzřetelněji jeví dativickou platnost supina tohoto. Prvá z nich jest *ad* s akkusativem gerundia, která klade se přečasto u týchž adjektiv, jež supinem v *-u* bývají určena, vedlé vazby dativu gerundia a, jak grammatikové říkají, na místě dativu gerundia, tak že totéž adjektivum jednou s dativem gerundia, podruhé s předložkou *ad* a akkusativem gerundia neb gerundiva, konečně i se supinem v *-u* bývá spojeno, ovšem s významem vždy poněkud pozměněným. Na př.: Liv. 26, 15, 1: Facilis impetrandae veniae Claudius erat; Cic. fin. 2, 20, 64: Eo cibo utendum est, qui sit facillimus ad concoquendum; Cic. or. part. 25, 88: Facile est intellectu, quae sint contraria, a p.

Druhá vazba se supinem v *-u* u básníkův a v pozdější prose souznačně kladená jest přímo dativ participia praesentis: Verg. G. 4, 272: facilis quaerentibus herba; Liv. 9, 19, 8: acies facilis partienti . . . facilis iungenti; 3, 36, 2: decemviri colloquentibus erant difficiles; Tac. h. 2, 17: faciles occupantibus; Quint. 11, 1, 60: indecora facientibus.

Máme-li na zřeteli případy uvedené:

1. že nezřídka místo koncovky *-ū* plnější koncovka *-ui* se klade, 2. že táž adjektiva, která supinem bývají určena, pojí se i s dativem gerundia i s dativem pouhých substantiv, 3. že vazby se supinem v *-u* souznačné dílem jsou samy dativem, dílem dativické platnosti se blíží a za dativ gerundia se kladou: nemůžeme upříti, že supinum v *-u* ve všech dobách, zvláště však za doby pozdější v jednotlivých případech za dativ bylo pojímáno.*)

Pojímati supinum výhradně v platnosti ablativu vztahového zdálo se sice tím doporučovati, že za supinum v *-u* klade prý se souznačně též infinitiv, jenž by pak v platnosti vztahové pojati se musil. Ale úsudek ten zakládá se na omylu, ježto infinitiv souznačně se supinem kladený jest vždy podmětem věty a nikoli adverbialným určením adjektiva, jakým jest vždy supinum. Praví-li Kühner a j., že na př. ve větě Cic. Tusc. 1, 1, 3 „Facile est vincere non repugnantes" stojí infinitiv místo supina („statt des Sup. auf *-u*"), není to správně řečeno, ježto by v tom případě věta zníti musila: „Non repugnantes faciles sunt vincere", což není po latinsku. Pojmy „facile cognoscere rem" lze sice spojiti v rozmanité věty, jako:

1. res facile cognoscitur, 2. rem facile cognoscas, 3. res facilis est ad cognoscendum, 4. res facilis est cognitioni, 5. res

---

*) Nepřístupným bylo mi pojednání: F. Scholl, Das Sup. auf *-u* als Dativform aufgefasst. Blätter f. d. bayer. Gymnschulw. 1868, ježto ani vídeňská ani pražská universitní knihovna časopisu toho prý nemá.

facilis est cognoscenti, 6. facile est rem cognoscere, 7. facilis est rei cognitio; ale supinum vyskýtá se jen v tom případě, je-li *předmět* slovesa přechodného neb podmět slovesa nepřechodného *podmětem* věty a *adverbium* slovesa, jež v supinu stojí, téže věty *výrokem*, tedy: 8. res facilis est cognitu.

Též v jazyce českém, anticipuje-li se předmět věty a stane se věty podmětem, vznikne vazba se supinem v *-u* obdobná, která jen „ve smyslu způsobilosti a účelu jest dobrá“ (Brus mat.); z vazby „píti vodu“ vznikne takto věta „voda jest k pití“. Ve smyslu možnosti však „pronajíti byt“, „byt jest k pronajetí“ vazba ta za správnou se nepovažuje.

Připouštějíce však pojetí supina jako dativu, výslovně připomenouti musíme, že není klassické, aniž vůbec dobré latině přísluší pojímati supinum v *-u* ve smyslu dativu účelového, ježto ve větě se supinem v *-u* jde pouze o vlastnost na podmětě se jevící následkem činnosti supinem vyjádřené, nikoli pak o činnost samu. Jako totiž ve větě „Non scholae, sed vitae discimus“ dativy „scholae“ a „vitae“ nemohou vykládati se v platnosti účelové, nemůže se říci „discimus, ut vivamus“, aby se smysl neporušil, tak i ve větě „Virtus difficilis est inventu“ podmět nemá vlastnosti výrokem naznačené proto, aby ctnost byla nalezena, nýbrž ctnost při nalézání, a tedy vlastně nalézání samo má vlastnost výrokem vyznačenou do sebe. Jde jen o okolnost při nalézání ctnosti platnou, nikoli i o nalézání samo.

Že platnost tato platnosti účelové velice se blíží, nelze popírati; a proto také u pozdních spisovatelů i dativ v *-ui* v účelové platnosti se vyskytá, i kladeny po výrazech, při nichž supinum v *-u* stává, věty účelné. Na př.: Nuptui collocare, což mají Philipp. Aug. et Philipp. Caes. Cod. 5, 6, 5, a Imp. Gordian. tamtéž 5, 14, 3; 6, 40, 1; 8, 56 (57), 2; jiné příklady, ale jen v některých rukopisech má i: Caes. b. g. 1, 18, 7 nuptui collocasse; Colum. 4, 3, 6; Liv. 1, 49, 9; 23, 2, 6; 30, 13, 5 nuptui dare. Iustin. 1, 9: Erat difficile, ut parceret suis; Pl. Pan. 34: Facilius est, ut esse aliquis successor tuus possit quam ut velit.

Co do rozdílů supina v *-um* a v *-u* grammatikové za nejzávažnější vytýkají ten, že supinum v *-um* jest významu aktivného, supinum v *-u* pak passivného. „Grammatici supinum vocant modum verbi in *-um* activa et in *-u* passiva significatione desinentis“ (Forcellini, Totius latinitatis lex. ed. I. s. v. supinum). Haase (Vorlesungen üb. lat. Sprchw. herausgegeben v. Eckstein, Leipzig 1874 str. 59) dí: „Supina sind wieder eine andere Art von Vermittelung zwischen Nomen und Verbum. Ob sie blosse Nomina verbalia sind, ist schwer zu sagen; insofern könnten sie es sein, als sie nicht wie Infinitiv und Participium die Bedeutung der Zeit beibehalten; diese haben sie in der That verloren; jedoch

scheinen sie dafür eine andere Eigenschaft der Verbalität festgehalten zu haben, nämlich den Unterschied zwischen Activum und Passivum — worauf ich, wenn ich nicht irre, zuerst aufmerksam gemacht habe — und für das erstere folglich auch die Rection. Jedoch da die Natur dieser Supina sich nur in wenigen Gebrauchsweisen entwickelt hat, so kommt alles darauf an, wie man diese beurtheilt.“ Vaníček (Elem.-Gramm. 1873 str. 69) dí: „Das Supinum ist ein Substantiv der vierten Declination auf *-tu* oder *-su*. *a*) Das active Supinum auf *-tum* oder *-sum* steht nach Verbis der Bewegung als Accusativ des Zieles. *b*) Das passive Supinum auf *-tu* oder *-su* ist ein Ablativ.“ A dle toho i ke vzorům časování aktivného připojil supinum v *-um* a ke vzorům časování passivného supinum v *-u*.

Avšak supinum jsouc substantivem znamená prostě pojem slovesný a nemá samo o sobě platnosti ani aktivné ani passivné do sebe. Ovšem ve větě se supinem v *-um* vysloven bývá podmět verba v supinu stojícího aktivný a ve větě se supinem v *-u* obyčejně jen předmět činnosti supinem vyjádřené nebo-li podmět passivný, jako: Legati venerunt res repetitum. Virtus difficilis est inventu. Ale ve větách těch supinum není věty výrokem neboli přísudkem, nýbrž jen určením k výroku větovému, tak že supinum nemá ani v té ani v oné větě přímého podmětu; větami těmi nepraví se spolu „Legati res repetierunt“ neb „Virtus invenitur“, zde nejde bezprostředně o podmět neb předmět činnosti, nýbrž jen o poměr činnosti k výroku věty. Aktivný neb passivný význam nespočívá v supinu, nýbrž ve větě, a supinum zůstává v obou případech jedním a týmž substantivem verbalným bez rozdílu významu.

Platný jest rozdíl mezi supinem v *-um* a *-u*, že supinum v *-um* podržuje vazbu slovesnou, kdežto supinum v *-u*, ani když jest o podmětě obecném, vazby slovesné nemívá. V příkladě Cic. Lael. §. 64 ad quas non est facile inventu qui dedescendant, jenž jest, pokud vím, osamělý, není předmět výslovně položen; za to však supinum v *-u*, není-li předmět jeho pojmu slovesného spolu podmětem věty, mívá při sobě genetiv přívlastkový neb výraz předložkový, čehož příklady uvedeny svrchu: Missu Caesaris, Difficile dictu est de singulis a j. Má tedy supinum v *-um* více ráz slovesný, kdežto supinum v *-u* jest povahy čistě substantivné.

Konečně sluší připomenouti rozdíl též svrchu dotčený, že supinum v *-um* klade se jako akkusativ cíle po verbech pohybu z pravidla bez předložky; to pak jest jeho specifická zvláštnost, které u jiných jmen podstatných ani po různu nenacházíme, leda u jmen měst. A ve platnosti té se srovnává i se supinem jazyků slovanských, jsouc tedy i analogií oprávněno. Supinum v *-u* naproti tomu žádné zvláštní platnosti nemá, které by s jinými substantivy nesdílelo, aniž pak stojí u slov jiných, u kterých by se

ostatní substantiva v téže platnosti nevyskytala, jako: Quod in rebus honestis et cognitione (nikoli cognitu) dignis operae ponetur, id iure laudabitur (Cic.); aqua potui iucunda, fructum difficilem concoctioni (Plin.) a j. v. svr.

Lze tedy supinum v *-um* spíše než supinum v *-u* míti za tvar strnulý, aspoň po jedné stránce, obě však zřetelně jeví se býti různými pády jednoho a téhož substantiva verbalného. Že substantivum toto mezi ostatními verbaliemi má svou zvláštní platnost, není nic nápadného; vždyť kdyby tomu tak nebylo, byl by ho jazyk vedlé ostatních verbalií ani snad nevytvořil. Ale zvláštnost ta není taková, aby bylo třeba jako zvláštní kategorii grammatickou vyloučiti je ze substantiv vůbec a vřaditi pod zvláštním jménem mezi participialia. Věci zajisté přiměřenější jest pojati obě supina za substantiva verbalia defectiva casibus a vyložiti v nauce o pádech na příslušném místě podstatu i vazbu jejich.

V grammatikách školských zvykem bývá při vypočítávání themat slovesných přihlížeti též vždy k thematu supina a to u každého jednotlivého slovesa, ačkoli, jak jsme viděli, jen skrovný počet sloves supinum skutečně též má. Zvyk ten odporučuje se svou praktičností, ježto žáku tvořiti jest od thematu participialného jednak part. perf. passivi, jednak part. futuri activi. I jest tedy třeba společného základu, který by nebyl ani aktivným ani passivným. A takovým právě vhodným základem jest supinum. Ovšem k tomu konci úplně postačí vytknouti pouze supinum v *-um*.

Příspěvek k výkladu Horatiova poslání k Pisonům v. 347—349.

Napsal Karel Neudörfl.

347 Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
Nam neque chorda sonum reddit, quem volt manus et mens,
Poscentique gravem persaepe remittit acutum.

Vykladatelé i překladatelé shodují se, pokud mi známo, o smyslu verše 349; W. E. Weber a W. S. Teuffel překládají verš předchozí a tento:

Denn oft weigern den Ton auch Saiten der Hand und dem Willen,
Und wenn ein tiefer verlangt war, lassen sie hohen ertönen.

V českém pak, v celku dosti dobrém překladě Červenkově znějí verše ty:

Vždyť struna též nevydá vždy zvuků, jež prst chce a srdce,
Zníc tomu, jenž hlubokých žádá, vysokými přečasto.

A tak i ostatní vykládají slova sonum gravem .... acutum ve smysl: „ton hluboký .... tenký, vysoký“ (Černý).

Znamenáť též skutečně gravis o tonu a přízvuku, „těžce sluchu dopadající, hluboký, temný, přidušený, basový,“ opak toho pak acutus „ostrý, pronikavý, jasný, vysoký, diskantový“, tak že výklad ten co do slovného výrazu byl by správný, kdyby jen neměl závady věcné do sebe. Ale ať myslíme na kterýkoli strunový nástroj u Římanův užívaný, na žádném není možná, aby struna, ať silně ať slabě uhozená, ať prstem, ať tepátkem rozzvučená, místo tonu hlubokého dala ton vysoký; leda bychom myslili, že snad prst ruky druhé právě nezaměstnaný z neopatrnosti přilehl by ke struně tak lehce, že struna ozvala by se tonem flageoletovým. Ale domněnky té nelze připustiti. Jako totiž Horác veršem 347 „Sunt delicta cet.“ jen básníka dobrého omlouvá z pokléskû nahodilých, tak i zde na mysli měl zajisté jen hudebníka dobrého, do něhož si tolik neobratnosti domýšleti nemůžeme, má-li chyba jeho býti omluvitelnou. Jinak přeskočiti, nebo-li, jak se říká, selhati může ton na nástrojích ostruněných, jen když se struna smyčcem hraje, a mimo to snadno na nástrojích dechových t. zv. přefouknutím; smyčcových nástrojů však Římané neměli, a při výslovně položeném podmětě chorda na nástroje dechové mysliti nelze. Nezbývá tedy než buď domnívati, že Horatius, znaje chybu přeskočení tonu z nástrojů dechových, zvláště z auletiky, i na struny ji přenesl, nedbaje, zda-li na struně jest možna čili ne, čímž vinili bychom Horatia z nedbalosti jakési neb aspoň z neznalosti věci; anebo musíme výklad obvyklý nahraditi výkladem jiným, věcně správným. A výkladem takovým po mém zdání tento jest.

Přívlastky gravis a acutus nelze rozuměti o různosti tonů kvalitativné, co do jich výšky a hloubky, nýbrž o rozdílu tonů dynamickém, a to gravis ve smyslu tonu „vážného, mocného, silného, rázného,“ acutus ve smyslu tonu „ostrého, drsného.“ Měl pak Horatius na mysli případ, kdy hráč, chtěje docíliti tonu vážného, t. j. důrazného, plně, ale předce klidně a čistě znějícího, škubne za strunu poněkud silněji než jest povaze její přiměřeno, čímž ton ztratí své pravidelné znění a stane se, jak i my to zoveme, ostrým, drsným, mnohdy až i chraplavým. Škubnutí struny volně natažené totiž jen do jisté míry sesíliti se smí, má-li ton zazníti čistě; překročí-li se míra ta, nastane chyba jmenovaná.

O tom každý přesvědčiti se může pokusy na monochordu, harfě neb i kytaře a citeře činěnými; to pak jest chyba strunám, hraným prsty neb tepátkem, abychom tak řekli, adaequatní, v kitharistice možná, kdežto chyby svrchu jmenované kitharista dopustiti se nemůže.

Adjektiva gravis a acutus i o přízvuku slovném se kladou, ale ve významu, jenž by pro naše místo byl méně příhodným; znamenáť accentus gravis „přízvuk těžký, temný," accentus acutus pak „přízvuk ostrý, jasný."

Adjektivum gravis mění zde svůj význam podobně jako řecké *βαρύς*, jež zvláště ve složenině *βαρύτονος* vedlé známého z grammatiky významu znamená též skoro pravý opak: „silně zvučící" u Arist., u rhetorů pak „silným přízvukem opatřený, důrazně pronesený" („stark betont, nachdrücklich ausgesprochen." Passow.). Toto střídání významu pak nejlépe nasvědčuje pravosti výkladu našeho.

Chyba jmenovaná přílišným odůrazněním tonu tak snadno a bezděky vzniká, že básník právem ji řadí mezi ty, quibus ignovisse velimus; to nejlépe z toho vidíme, že místo má nejen ve hře na struny, ale i v mravních projevech povahy lidské, že totiž kdo vážným, mužným neb rázným býti chce, snadno v přílišnou přísnost, ostrost i drsnost upadá. Tak blízko sebe leží stavy tyto a snadno jeden ve druhý přechází.

Přihlédneme-li konečně k tomu, jak náležité odůrazňování tonů při hře u starých mnoho platilo, že nedbali ani tak tonů rozmanitosti ani nakupení jich ve složité akkordy, jako spíše, aby každý ton sám o sobě čistě zněl a přesně rhytmicky, s náležitým důrazem a časoměrou byl pronesen, nebude snad, čeho bychom proti výkladu podanému namítali.

I bude nám ono místo překládati asi takto:

„Ton loudíš vážný, zaň často se ozve ti ostrý."

Textové návrhy k porušeným místům Liviovým.

Podává Robert Novák.

1, 58, 4: 'ubi obstinatam (Lucretiam Tarquinius) videbat et ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metum dedecus: cum mortua iugulatum servum nudum positurum ait, ut in sordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum vicisset obstinatam pudicitiam velut victrix libido profectusque inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset, Lucretia maesta tanto malo nuntium Romam eundem ad patrem Ardeamque ad virum mittit'. Nevhodnost slov *velut victrix* prvý pozoroval Markland a nyní není nikoho, jenž by za správná slova ta pokládal. Domněnek o místě tom jest, zejména v poslední době, proneseno několik, ale žádná z nich nehodí se úplně, tak že místo to jest dosud za nezhojené pokládati.

Mé mínění o něm jest, že toliko victrix jest porušeno a místo slova toho že tu bylo původně adjektivum značící velikost oné 'libidinis', a to takovou velikost, že k němu mírnící *velut* přidáno býti musilo. Domnívám se, že čísti jest 'v e l u t v a e c o r s l i b i d o' (takořka šílený chtíč). Slovo, jež za victrix navrhuji, může ovšem na prvý pohled pravdě nepodobným se zdáti, než proti tomu jest toto uvážiti. Velmi snadno mohlo nejprve vecors ve victor přejíti; jestliže tak kdy se stalo, mohl potom některý grammatik nesprávné při victor 'libido' v zachované victrix změniti.

Co se výrazu navrženého týče, srovnávám tato místa: Catull. C 7 'cum v e s a n a meas torreret f l a m m a medullas'; Liv. 32, 17, 17: rota una in altiorem orbitam depressa ita turrim inclinavit, ut speciem ruentis hostibus, trepidationem i n s a n a m (neb v e s a n a m, ježto některé rkpp. tu mají 'trepidationem q u e insanam') superstantibus armatis praebuerit; 2, 12, 13: quam (manum) cum v e l u t a l i e n a t o a b s e n s u torreret a n i m o; 3, 48, 1: decemvir a l i e n a t u s a d l i b i d i n e m a n i m o negat; 9, 23, 15: itaque v e l u t v a e c o r d e s inlati signa primo impetu hostium turbant; Val. Max. 7, 3, 10; 9, 1, 9 a j.

2, 31, 2: 'Equitatu inmisso mediam turbaverat hostium aciem, quam, dum se cornua latius pandunt, parum apte introrsum ordinibus [a c i e m] firmaverant; turbatos pedes invasit'. *Aciem*, jež mají rkpp. po *ordinibus*, kladou nyní vydavatelé jako cizí přídavek v závorky. Než spíše se podobá, že participium náležité k ordinibus v něm porušeno, neb to musí se tu jinak doplniti aspoň v mysli; M. Müller na př. doplňuje 'positis'. Na snadě jest čísti: 'parum apte introrsus ordinibus a c t i s firmaverant'. Co do výrazu srvn. 2, 58, 7: si citius a g i vellet a g m e n, tardius sedulo incedere.

Ibd. 36, 2: 'Haud ita multo post T. Latinio, de plebe homini, somnium fuit: visus Iuppiter dicere sibi ludis praesultatorem displicuisse; nisi magnifice instaurarentur ii ludi, periculum urbi fore; iret, [e a] consulibus nuntiaret'. '*Ea*' prohlášeno za interpolaci MMüllerem. Srovnávám se s ním v tom, že 'ea' tu zbytečno a co více váží, nevhodně na prvém místě položeno, jako by zvláštní důraz na něm spočíval. Než jest ještě jedna možnost v příčině původu tohoto *ea*. Snad jest v něm porušeno AC, z něhož EA přestavením písmen mohlo se vyvinouti. Ukazuji k tomu, že v § 4, kde místo naše, ovšem poněkud změněno, se vrací, právě toto *ac* se též vyskytuje; čtemeť tu: 'maiorem instare, ni eat propere a c nuntiet consulibus'.

Ibd. 36, 3: 'Quamquam haud sane liber erat religione animus, verecundia tamen maiestatis magistratuum t i m o r q u e vicit,

ne in ora hominum pro ludibrio abiret'. Tak jest vhodně opraveno rukopisné podání *timorem* HJMüllerem. Než nemohu zatajiti, že nelíbí se mi postavení věty 'ne — abiret'. Věta ta jest závislá na timorque; takto však po vicit postavena jsouc činí aspoň v prvém okamžiku domnění, jakoby na vicit závisela. Livius nejasnosti té mohl uniknouti, kdyby byl psal: timorque, ne — abiret, vicit. Nebylo-li čtení to též prvotním?

Ibd. 41, 3 a násl.: 'Tum primum lex agraria promulgata est, numquam deinde usque ad hanc memoriam sine maximis motibus rerum agitata. Consul alter largitioni resistebat auctoribus patribus nec omni plebe adversante, quae primo coeperat fastidire munus vulgatum: a civibus exisse in socios'. Obtíže působí poslední slova; tak, jak jsem místo uvedl, píše je HJMüller. Rukopisy nemají exisse, nýbrž isse, esse a egisse,
e
tak že se podobá, že v archetypu bylo 'isse'.

JFGronow vypustil jednoduše toto *isse* a psal: fastidire munus vulgatum a civibus in socios ('nechuť měli k daru, jenž rozšířil se z občanů také na spojence'). Čtení to mám, co se výrazu slovního týče, za nejvhodnější všech, jež dosud navržena byla; srvn. je ve vydání Hertzově. Než vhodností čtení ještě věc spravena není. Naskýtá se zajisté otázka, jak vzniklo dotčené isse, a které slovo v něm se tají.

Domnívám se, že v něm tkví pouze *se* a že s Gronowem čísti jest: 'fastidire munus vulgatum a civibus se (od nich občanů) in socios'. Korruptela rukopisná vysvětluje se prostě
ibus
z 'civis se'. V příčině postavení pronomina srvn. 2, 7, 11: ut vos supra suspectum me civem habitetis.

3, 38, 10: 'Circumspectare omnibus fori partibus senatorem raroque usquam noscitare; curiam inde ac solitudinem circa decemviros intueri, cum et ipsi *consensu* invisum imperium, et plebs, quia privatis ius non esset vocandi senatum, non convenire patres interpretarentur'. Že *consensu* zde nevhodné jest, ukázal nedávno Harant. 'Nisi quid me fefellerunt exempla huius locutionis *consensu* apud Livium saepius usurpatae, potest consensu (id est, nunc consensione facta, nunc simpliciter consentientibus omnibus) aliquid fieri, non aliquid esse: nimirum intelligerem consensu imperium sperni, negligi, detrectari; consensu autem imperium displicere, odiosum aut invisum esse non latine dictum videtur. Nec minore offensione tentaverimus iungere *consensu interpretarentur,* ita ut significetur *ex ea consensione patrum interpretarentur decemviri;* omissa enim praepositione *ex,* eum consensum decemvirorum fieri necesse est'. Harant pokládá, v čemž s ním se snáším, místo za porušené; než konjektura, již dále pronáší, nezdá se mi pravdě podobnou. Mé mínění

o místě jest, že místo *consensu* čísti jest '*quod esset suum*'. Pak má se místo celé takto: '(plebs) solitudinem circa decemviros intueri, cum et ipsi, quod esset suum invisum imperium, et plebs, quia privatis ius non esset vocandi senatum, non convenire patres interpretarentur'.

Návrhem naším dochází místo naše pěkné souměrnosti; věta zajisté 'quod esset suum invisum imperium' odpovídá v následující větě 'quia privatis ius non esset vocandi senatum'.

5, 17, 7 a násl.: 'Responsum est antea se id Veientibus negasse, quia, unde consilium non petissent super tanta re, auxilium petere non deberent; nunc iam pro se fortunam suam illis negare. Proxime eam partem Etruriae gentem invisitatam, novos accolas Gallos esse, cum quibus nec pax satis fida nec bellum pro certo sit'. Čtení to jest velmi nejisté; rukopisné podání jest: '*maxime in ea parte Etruriae*'. Navržena různá čtení, aniž které z nich zvláště se doporoučí. Možny jsou domněnky i jiné. Velmi pravděpodobným jeví se mi tu toliko to, že věta následující po negare částici 'nam' neb 'enim' v sobě chovala; neb bez té tvrdě by se k předchozímu připojovala. Dále však jest nesnadno co určitého říci. Bezpochyby počínala od novos accolas, jak Madvig vytknul, nová věta a v předchozích slovech asi časoslovo jest doplniti. Hledíce k 28, 11, 10: querentes agrum suum ab accolis Gallis incursari ac vastari mohli bychom snad se domnívati, že naše místo původně znělo: 'Maxime (převelice) enim eam partem Etruriae ⟨incursare⟩ gentem invisitatam; novos accolas Gallos esse'. Jiná možnost by byla: 'Maxime ⟨enim⟩ in eam partem Etruriae gentem invisitatam ⟨intentam⟩; novos accolas ....'; srvn. 30, 9, 10: iam in Carthaginem intentus occupat relictum fuga custodum Tyneta.

Ibd. 54, 5: 'Trecentesimus sexagesimus quintus annus urbis, Quirites, agitur; inter tot veterrimos populos tam diu bella geritis, cum interea, ne singulas loquar urbes, non coniuncti cum Aequis Volsci, tot tam valida oppida, non universa Etruria, tantum terra marique pollens atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiae, bello vobis par est. Quod cum ita sit, quae malum! ratio est expertis * alia experiri, cum, iam ut virtus vestra transire alio possit, fortuna certe huius loci transferri non possit'. Místo, jak viděti, dosud nezhojené. Než nepatrnou změnou podání rukopisného lze čtení velmi vhodného, snad pravého, nabyti. Pět rukopisů, mezi nimi i výtečný Parisinus či Colbertinus, má čtení: '*expertis latos alia*', jež měním v '*expertos ista alia*' i čtu: 'quod cum ita sit, quae malum! ratio est expertos ista, alia experiri ....' (= jaký, probůh, rozum jest, aby ti, již takového zakusili, jiného se odvažovali?). Korruptela mohla povstati

tos
z 'expertista alia'. *Iste* položeno by tu bylo beze vztahu k druhé osobě jako častěji u Livia; srvn. 9, 2, 4; 22, 39, 10; 6, 41, 8.

6, 30, 5 a násl.: 'Ibi dum iniquo loco sola virtute militum restantes caedunt caeduntarque, castra interim Romana, iacentia in campo, ab altera parte hostes invasere. Ab ducibus utrubique proditae temeritate atque inscitia res; quidquid superfuit fortunae populi Romani, id militum etiam sine rectore stabilis virtus tutata est'. Někteří berou *fortunae* za genetiv, druzí za dativ; ale v obou případech obsahuje slovo to výraz strojený. Velmi vhod byl by zde ablativ (quidquid superfuit fortuna populi Romani, id militum ..... cokoli vojínů na živě zůstalo působením Štěsteny národa římského); neboť tento ablativ byl by pěknou protivou předchozího '*ab ducibus — temeritate atque inscitia*'. Co do smyslu srvn. tato místa: 7, 34, 6 nos deinde aut fortuna populi Romani aut nostra virtus expediet; 9, 24, 13: et quos reliquos fortuna ex nocturna caede ac fuga fecerat, in deditionem accipiunt; 2, 40, 13: ibi fortuna populi Romani duos hostium exercitus haud minus pernicioso quam pertinaci certamine confecit. Zejména však druhé z uvedených míst podobností svou nasvědčuje naší domněnce zajisté velice.

7, 14, 1: 'Orationem Tulli exceperunt preces multitudinis et undique, ut signum daret, ut capere arma iuberet, clamabant. Dictator quamquam rem bonam exemplo haud probabili actam censebat, tamen facturum, quod milites vellent, se recepit Tulliumque secreto, quaenam haec res sit aut quo acta more, percontatur'. *Recepit* jest mi tu podezřelým výrazem, pro nějž z Livia toliko 33, 13, 15 (srvn. nyní HJMüller k t. m.) a jen poněkud 40, 35, 11: 'si neque de fide barbarorum quidquam recipere aut adfirmare nobis potes' uvésti lze; jen poněkud proto, že tam není na něm závislý akkusativ cum infinitivo, nýbrž jen prostý akkusativ. Podezřelým čtení to stává se dále i tím, že akkusativ *se* neobyčejně daleko položen od facturum. Proto někteří navrhovali '*in se recepit*', než i to jest pro prosté 'přislíbiti' u Livia výraz neobvyklý. Spíše bude uznati mezeru po *vellent* a asi takto ji vyplniti: 'tamen facturum quod vellent ⟨pollicitus in praetorium⟩ se recepit Tulliumque secreto — percontatur'.

8, 34, 9: 'sine commeatu vagi milites in pacato, in hostico errent, inmemores sacramenti licentia sola se, ubi velint, exauctorent, infrequentia deserantur signa ....' Přisvědčuji Harantovi, že hájí čtení nejlepších rukopisů *licentia sola* proti námitce Madviga, jenž zbytečně a nevhodně mění *sola* v *soluta*. Avšak rozcházím se od Haranta, dodává-li po návrhu Alschef-

ského proto, že má několik horších rukopisů, mezi nimi L1 (Lovelianus) a H1 (Helmstadiensis), čtení *solauase ubi*, '*sua*' po '*sola*'. Neb jednak jest tu sua přídavkem zbytečným a to na nepěkném místě položeným (lepší by byl zajisté pořádek 'sola sua licentia'), jednak jest velmi možno, že rukopisné *ua* čísti dlužno *una* (ũa) t. j. že slabika ta obsahuje slovo, jež bylo variantou předchozího *sola*.

10, 2, 10: 'in naves parvas custodibus interemptis impetus factus territique nautae coguntur naves in alteram ripam amnis traicere'. Tak dříve se četlo, nyní však upuštěno od čtení toho, ježto přídavek *parvas* u *naves* zde jest zcela bezvýznamný a tím nevhodný. Vydavatelé přijímají nyní návrh Madvigův 'paucis'. Ježto rukopis má 'parvis', nevím, nebylo-li by změnou pravděpodobnější odnětím písmene *a* čísti '*prius*' a takto děliti: in naves, prius custodibus interemptis, impetus factus. Srvn. 37, 7, 6: auctore Echedemo idem missi, prius P. Scipione convento, per eum indutias temporis eius quod petebant ab consule impetraverunt; srvn. dále: 29, 9, 6; 22, 11, 4; 7, 26, 2; 22, 6, 4 a j.

Ibd. 39, 14 a násl.: 'Datum hoc forsan nomini familiaeque suae, ut adversus maximos conatus Samnitium opponerentur duces spoliaque ea referrent, quae insignia publicis etiam locis decorandis essent. Deos inmortales adesse propter totiens petita foedera, totiens rupta: tum, si qua coniectura mentis divinae sit, nulli umquam exercitui fuisse infestiores quam qui nefando sacro mixta hominum pecudumque caede respersus — invitus iuraverit'. Co tu závadného, dobře sice pozoroval Madvig, ale prostředku, jak by místo hojil, nenašel. 'Mendum esse in his verbis', praví Emend.[3] p. 236, 'ostendit particula tum prorsus perversa, neque enim novi quidquam (praeterea) additur; aliter autem accipi nequit. Deinde di non recte dicuntur adesse propter foedera rupta, omisso eo, in quo sententia vertitur, quo animo adsint. Sed emendationem non reperio; nam toties rupta iratos; si qua cet. prorsus violentam et incredibilem mutationem habet'. Já měním adesse v *odisse* a tum v *hostem* i čtu: 'deos inmortales odisse propter totiens petita foedera, totiens rupta ⟨hos⟩tem; si qua....' Odisse a adesse bývá v rkpp. častěji vespolek zaměněno; za příklad uvádím 45, 37, 2, kde Vindobonensis má *aderunt* místo *oderunt*.

21, 33, 3: 'utraque simul obiecta res oculis animisque inmobiles parumper eos defixit; deinde ut trepidationem in angustiis suoque ipsum tumultu misceri agmen videre, equis maxime consternatis, quidquid adiecissent ipsi terroris, satis ad perniciem fore rati diversis rupibus iuxta in vias ac devia adsueti decurrunt'. Tak píše místo to HJMüller; Colbertinus a Medi-

ceus má: *perversis*, *invia*. Ježto *perversis*, jak dokázal Madvig, tu nemístné, není nemožno domnívati se, že vzniklo kompositum to tím, že vniklo sem *per*, jež náleželo k vias; neb tam toto by bylo více na místě než předložka in.

Mínění to také sdílí Madvig, jenž píše: per iuxta invia ac devia. Čtení to schvaluji, však ne co do postavení *per*, neb to kladu po iuxta a čtu: iuxta per invia ac devia. Pak zbývá z 'perversis' pouze 'versis'. Co s tímto počíti? Vydavatelé navrhovali buď transversis, neb — a to jest jednodušší — 'diversis', neboť předchází rati. Oba návrhy podávají ovšem dobrého smyslu. Ale ještě jedna možnost jest, čísti totiž: *⟨uni⟩versi e rupibus* . . .

Ibd. 59, 7: 'pugna raro magis ulla saeva aut utriusque partis pernicie clarior fuisset, si extendi eam dies in longum spatium sivisset'. *Saeva* jest konjektura Hertzova; dle udání Frigellova má *P: magis ulla 'ae aut*. Mám za velmi pravděpodobné, že v tomto *'ae* nic jiného se neskrývá než hac. Je-li tomu tak, jest pak stanoviti mezeru slov odpovídajících následujícímu aut — clarior. Jak ji vyplniti, ukazuje nám, tuším, 2, 40, 13: deinde atrox proelium ortum. Ibi fortuna populi Romani duos hostium exercitus haud minus pernicioso quam pertinaci certamine confecit. Myslím tudy, že jest čísti: 'pugna raro magis ulla hac ⟨aut pertinax⟩ aut utriusque partis pernicie clarior fuisset cet'. Doplněnému *pertinax* nasvědčuje nemálo následující věta 'si extendi eam dies in longum spatium sivisset'. Mezera zaviněna dvojím aut.

22, 4, 4: 'Flaminius — id tantum hostium, quod ex adverso erat, conspexit; ab tergo ac super caput deceptae insidiae'. Za porušené *deceptae* přijímána nyní napořád duchaplná zajisté NHellova (Observationes Livianae, Marb. 1870 p. 20) a ATittlerova (Krit. Beitr. zu Livius, Brieg 1873 p. 16) konjektura *haut dispectae*. Podotknouti tu jen chci, že stejně oprávněno by býti mohlo čtení: *haut detectae;* srvn. 22, 28, 8 a j.

Ibd. 12, 4: 'Sed ubi quieta omnia apud hostes nec castra ullo tumultu mota videt, increpans quidem, victos tandem [quos] Martios animos Romanis, debellatumque et concessum propalam de virtute ac gloria esse in castra rediit'. *Quos* klade EWölfflin v textu třetího vydání svého (v Lipsku u Teubnera 1883) v závorky. Jiní mění je v *illos* (Mor. Haupt a Weissenborn), v *antiquos* (Jenicke a Riemann), v *quamvis* (Pauly österr. Zeitsch. 1876, sv. 27 str. 261). Než žádný z návrhů těch nevyniká zvláštní pravděpodobností. Já pokládám *quos* za neporušené, ale za ním stanovím mezeru slovesa značícího 'vychloubati se'. Snad psal dle toho Livius: 'victos tandem quos ⟨iactassent⟩ Mar-

tios animos Romanis'. Myšlénka taková byla by tu aspoň velice vhodná.

Ibd. 14, 7: 'Qui modo Saguntum oppugnari indignando non homines tantum sed foedera et deos ciebamus, scandentem moenia Romanae coloniae Hannibalem laeti spectamus'. Slovo *laeti* není dosti místu přiměřeno, ze kteréž příčiny *lenti* od některých vydavatelů v text se klade. Smyslu vyhovovalo by též *taciti*, jež by pěknou protivu tvořilo k předchozímu 'foedera et deos ciebamus'.

Ibd. 39, 21: 'Nec ego, ut nihil agatur, ⟨moneo⟩, sed ut agentem te ratio ducat, non fortuna'. 'Moneo' schází v lepších rukopisech i vyskýtá se jen v mladších, byvši tam patrně z domněnky doplněno. Riemann a Weissenborn čtou po příkladě Madvigově '*suadeo*'. Toto má více pravděpodobnosti, neb mohlo slovo to ne nesnadno před *sed ut* vypadnouti. Než neméně pravděpodobným by bylo i '*hortor*', jež pro podobný konec s *agatur* mohlo též bez obtíže vypuštěno býti.

23, 12, 8: 'Tum Hanno: "tacuissem hodie, patres conscripti, ne quid in communi omnium gaudio, minus laetum quod esset vobis, loquerer; nunc interroganti senatori, paeniteatne adhuc suscepti adversus Romanos belli, si reticeam, aut superbus aut obnoxius videar, quorum alterum est hominis alienae libertatis obliti, alterum suae. Respondeam, inquit, Himilconi, non desisse paenitere me belli neque desiturum ante invictum vestrum imperatorem incusare . . . .' Konjunktiv *respondeam* jest tu velmi podivný, očekávámeť místo něho, načež dobře Madvig upozornil, rozhodně indikativ. Neméně podivným jest *inquit* uprostřed přímé řeči. Mám obě slova za porušena, zvláště když i *P*, maje psáno první rukou *responde ad inquit,* ku korruptele ukazovati se zdá. Velmi přiměřeno by bylo smyslem čtení 'respondeo itaque'. Snad Livius také tak psal.

Ibd. 14, 8 n.: 'Itaque ubi senatum metus cepit, si propalam tenderent, resisti multitudini concitatae non posse, obsecundando dilationem mali inveniunt'. *Obsecundando* jest čtení velmi nejisté, jest to domněnka Gronowova místo čtení rukopisného: '*secunda simulandas simulando*'. Ježto *simulandas* tu ničím nejeví se jiným než variantou simulando, přijali někteří (Weissenborn, Madvig) čtení *secunda simulando*, než to, jak ukázal nyní Harant, není nikterak možno. Já navrhuji čtení: '*se cum ea* ⟨*stare*⟩ *simulando*'; srvn. 28, 40, 5: qui de re transacta simulando se referre senatum ludibrio habet. Doplněné *stare* jest ovšem nejisté, mohloť by tu stejně býti sentire neb facere. V příčině korruptely secunda ze 'se cum ea' ukazuji k 42, 26, 2, kde místo suos eum depopulatum má rkp. suos secundo populatum.

24, 26, 14: 'Tandem vulneribus confectae, cum omnia replessent sanguine, exanimes corruerunt. *Caedemque* per se miserabilem miserabiliorem casus fecit, quod paulo post nuntius venit mutatis repente ad misericordiam animis, ne interficerentur'. *Caedemque* není jisté; *P* má: *caedem qui de se,* ze kteréž příčiny někteří také četli 'quidem' místo que. Než právem od tohoto upuštěno, ježto quidem není tu na místě. Já neshledávám ani spojení kopulativným *que* zde valně vhodným, i klonil bych se k mínění, že relativné spojení, daleko tu přiměřenější, původně zde bylo, t. j. že čísti dlužno '*quam caedem per se miserabilem* . . . .' Korruptela snadno povstala přestavením *quam.*

Ibd. 27, 8: 'ut vero Appius naves ad ostium portus, quo ⟨Rom⟩anae partis hominibus animus accederet, in statione habere coepit, ingens in speciem criminibus vanis accesserat fides'. Slova *quo Romanae* jsou čtením velmi nespolehlivým; neb *P* má: *quid aliae.* Navrženo též: *quo suae* (Harant), *quo dubiae* (HAKoch, Pr. RA. Brdbg. 1860 p. 8), *quo adversariae* (Wesenberg). Maje zření k 35, 39, 4: 'ut praesidii aliquid esset suae partis hominibus, Eunomo praetori Thessalorum scripsit', dávám na uváženou, není-li v rukopisném quid ali spatřovati přestavené *aliquid* a na základě tom není-li uspořádati celé místo takto: '. . . ad ostium portus, ⟨ut⟩ aliquid ⟨su⟩ae partis hominibus animi accederet'.

Ibd. 48, 7: 'omnia velut forte congregata turbata ac temeraria esse'. Takové čtení navrhl jsem na str. 206 ročn. X; nyní doplňuji je v tom smyslu, že kladu před turbata ještě slůvko *sic*, neb to jest asi obsaženo v rukopisném podání 'turbasuasca ac'. Zní pak místo to: 'omnia, velut forte congregata, sic turbata ac temeraria esse'.

26, 27, 11: 'Flaccus sibi privatam simultatem cum Campanis negare ullam esse; publicas inimicitias [hostiles] et esse et futuras, quoad eo animo esse erga populum Romanum sciret'. 'Hostiles', jež i Puteaneem zaručeno, vylučují nyní vydavatelé z textu po návrhu Ussingově, jejž Madvig ve svých Emendacích byl takto schválil: Prorsus adsentior Ussingio damnanti hostiles, cui vulgo contra codices praeponitur et. Nullae sunt hostiles inimicitiae nec Fulvius rem auget, ut hostili modo se inimicitias exercere dicat. Než v druhém vydání kněh Liviových 26—30 (r. 1882) soudí učenec ten jinak. *Inimicitiae hostiles,* praví, dici videntur quomodo alibi *odium hostile,* quod in solo *inimicitiarum* nomine nullus est a *simultate* ad maius adscensus. Nemohu souhlasiti s druhým tímto náhledem jeho; neb nemohu shledati, že by jaké stupňování pojmu 'nepřátelství' v druhém členu býti mělo. Po

mém míně dostačilo by, kdyby v druhém členu ani inimicitias nebylo a k publicam kdyby z předchozího jen simultatem se doplnilo. Proto mám vyloučení *hostiles* při *inimicitias* za správné. Než může otázka býti, nebylo-li slovo to původně zde někde jinde na blízku a nedostalo-li se odtud na naše místo omylem. Nechť uváží vydavatelé v příčině té tento můj návrh: 'publicas inimicitias et esse et futuras, quoad hostili eos animo esse erga populum Romanum sciret'.

Ibd. 31, 3: 'Sin autem desciverunt a populo Romano, si legatos nostros ferro atque armis petierunt, urbem ac moenia clauserunt exercituque Carthaginiensium adversus nos tutati sunt, quis passos esse hostilia, cum fecerint, indignatur?' Místo *a populo Romano si*, jež jest konjekturou Madvigovou, má *P* pouze *portas*. Nevím, ne-li v tom hledati prostě *a nobis*. Obě slova obsahují stejně písmen a to v uncialním písmě dosti si podobných. Myslím, že z nobis povstalo omylem 'nobias' (NOBIAS), jež změněno v 'portas' (PORTAS). Toto *a nobis* zdá se mi i proto lepším, že hned v následujícím členu následuje *nostros;* neb kdyby byl psal Livius *a populo Romano,* bylo by v následujícím místo nostros na snadě zajisté více *eius.* V poslední době navrhl CSchenkl 'desciverunt ⟨*a populo Romano*, *ante*⟩ portas legatos nostros ferro atque armis petierunt', než domněnka jeho, jakkoli jevila by se na prvý pohled svůdnou, nezdá se dobrou. Neb zbytečno jest tu naprosto tak vedlejší moment, jakým jest myšlénka, že onen útok na poslance Římské stal se právě *ante portas*, zvláště vytýkati.

27, 47, 9: 'Ita desertum ab ducibus agmen primo per agros palatur fessique aliquot somno ac vigiliis sternunt corpora passim atque infrequentia relinquunt signa'. O místě tom v poslední době neobyčejně mnoho napsáno. Podnět dala k tomu slova *somno ac vigiliis* obsahující v sobě nesnesitelné hysteron proteron. Wesenberg navrhl '⟨itinere⟩ ac vigiliis sternunt somno corpora passim', kterýž návrh ALuchs také v text přijal; FLeo (Rhein.-Mus. 1880 p. 242) pokládá somno na místě, kde rukopisy je mají, za správné i navrhuje 'somno ac via illis sternunt corpora passim', M. Müller (Götting. gel. Anz. 1880, p. 1464) má naopak *somno* za podezřelé a myslí, že ze *somno* vytvořiti jest ablativ nějakého gerundia (srvn. stando ac vigiliis 2, 65, 1); Zingerle konečně utíká se k transposici a píše 'fessique aliquot vigiliis ac somno', vykládaje 'durch die Wachen und in Folge derselben eintretende Schläfrigkeit' i srovnávaje Caes. BG. 2, 23, 1: cursu ac lassitudine exanimatos a Liv. 2, 19, 6: aetate ac viribus gravior.

Změna Zingerlem navržená zdá se býti smyslem nejvhodnější, než myšlénky, jiř v sobě chová, lze způsobem daleko jednodušším

dostihnouti. Není třeba k tomu žádné transposice, než toliko změny jednoho písmene v rukopisném podání, čísti totiž ab místo ac. Místo pak zní: 'fessique aliquot somno ab vigiliis' (= zemdleni spánkem následkem hlídek). Pro *fessi somno* dostatečnou parallelou jsou místa Hor. Carm. III 4, 11: ludo fatigatumque somno; Hom. K 98: *καμάτῳ ἀδηκότες ἠδὲ καὶ ὕπνῳ*. Předložky ab pak užívá Livius smyslem 'následkem' přečasto; srvn. 2, 14, 3: inopi tum urbe ab longinqua obsidione; 7, 15, 3: alienatis *a* memoria animis; 32, 14, 6; 32, 14. 8; 33, 14, 9; 5, 42, 8; 26, 14, 3; 10, 29, 2; srvn. též Friedersdorff k 27, 28, 6.

Ibd. 49, 1 a násl.: 'Elephanti plures ab ipsis rectoribus quam ab hoste interfecti. Fabrile scalprum cum malleo habebant; id, ubi saevire beluae ac ruere in suos coeperant, magister inter aures positum, ipso in articulo, quo iungitur capiti cervix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantae molis belua inventa erat, ubi regentis imperium sprevissent, primusque id Hasdrubal instituerat'. *Regentis imperium sprevissent* jest domněnka MMüllera (Götting. gel. Anz. 1880, p. 1462), jež dochází u vydavatelů souhlasu. *P* má: *regendis peruicissent, Σ*: *regendi spem vicissent*. Z toho právem po mém mínění vytvořeno regentis imperium, neprávem však změněno vicissent ve sprevissent. Jestliže sloni imperium regentis spreverunt, nebylo ještě třeba k nejzazšímu prostředku, k usmrcení jich, sahati, mohl se ještě pokus státi o zkrocení a udržení jich. Jináče, jestliže zvířata ta 'regentis imperium vicerunt'; pak nezbývalo než učiniti, jak u Livia líčeno. Ježto i Puteaneus i Spirensis vicissent má, jest mi téměř jisto, že také Livius ono *vicissent*, jehož i smysl vyžaduje, zde psal. Srvn. 3, 49, 6: videt imperium vi victum.

Ibd. 49, 3: 'ille pugnantes hortando pariterque obeundo pericula sustinuit, ille fessos abnuentesque taedio laborem nunc precando nunc castigando accendit'. Rukopisné podání jest *taedio et labore;* vydavatelé píšíce taedio laborem částici *et* za interpolaci mají. Než možno též, že v ní porušeno přestavené ex a že čísti jest: 'ex taedio laborem'.

29, 26, 5: 'et Scipio dux partim factis fortibus partim suapte fortuna quadam ingenti ad incrementa gloriae celebratus converterat animos'. Tak ovšem mají rukopisy, než že nemálo vadné jest čtení to, ukázal Madvig (Emend.[2] p. 421 a n.). Ten pak sám navrhl: 'suapte fortuna quadam in ingentia incrementa gloriae celebratus (ut dicitur in immensum et similia)'. Tím zhojeno sice místo z jisté části, než podezřelým zůstává každým způsobem výraz rozvláčný 'in ingentia incrementa gloriae cele-

bratus', jež značiti má prosté 'in immensum celebratus'. Pochybnost tu projevuje i Harant, jenž dí: Residet tamen aliqua dubitatio, quod *celebratus in ingentia incrementa gloriae*, si ad sententiam solam spectes, nihilo plus valet ac *celebratissimus* nec putandus est Livius, nisi aliud quid in animo habuisset, hoc verborum circuitu usurum fuisse'. Já domnívám se, že jest s rukopisy psáti ingentia ad incrementa a po gloriae stanoviti mezeru jednoho slova, totiž adjektiva příslušného k fortuna i znamenajícího 'příhodný', 'náchylný'. Dle toho mělo by se místo takto: 'partim fortibus factis, partim suapte fortuna quadam ingentia ad incrementa gloriae ⟨opportuna (?)⟩ celebratus . . .'

30, 18, 6 a násl.: 'Nec stetisset hostium acies, ni Mago ad primum equitum motum paratos elephantos extemplo in proelium induxisset. Ad quorum stridorem odoremque et aspectum territi equi vanum equestre auxilium fecerunt. Et ut [rem] permixtus, ubi cuspide et comminus gladio posset, roboris maioris Romanus eques erat, ita in ablatum paventibus procul equis melius ex intervallo Numidae iaculabantur'. Přes četné pokusy zhojiti místo to jest původní znění jeho dosud hádankou. Otázka jest, jak povstalo nemožné tu rem; dále působí obtíž permixtus, jež doplnění dativem vyžaduje. *P* má: et ut rem permixtus uti cuspide. Co se týče *et ut rem*, mohlo by v slovech těch obsaženo býti etenim ut neb ut enim. Aspoň velmi vhodně by byla věta ut permixtus atd. vysvětlením, proč ono auxilium equestre bylo vanum. Neb tím, že koně se poděsili pohledem slonů, pomoc jízdy nemusila býti ještě bezprospěšnou; byloť by ještě lze se domnívati, že v jisté dáli se zastavili jezdci římští a z dálky že prospěšně bojovali. Aby i tato domněnka za nepravou se označila, k tomu jest věta ut permixtus cet. a proto též jest v ní nějaká částice vysvětlovací neb odůvodňovací žádoucí.

V následujícím jsem náchylen psáti místo *permixtus uti* 'permixtus hosti' a po hosti vložiti *cum*, jež před cuspide snadno vypadlo.

Než ještě jedna věc sè mi při obyčejném čtení nelíbí, ta totiž, že slovu comminus neodpovídá nic podobného v členu předchozím. Mám za pravděpodobné, že zároveň s cum nějaký takový výraz, nejspíše *eminus*, vypuštěn byl.

Dle toho výkladu mělo by místo podobu tuto: 'Ut enim permixtus hosti, ⟨cum eminus⟩ cuspide uti, comminus gladio posset, roboris maioris Romanus eques erat, ita . . .' Po *uti* vkládají vydavatelé proti *P et*; při našem návrhu částice té potřebí není.

Ibd. 25, 6: 'quinqueremem Romanam superantem promunturium ex alto repente adgressae sunt. Sed neque rostro ferire

celeritate sua praeterlabentem poterant neque transilire armati ex humilioribus in altiorem navem'. *Sua praeterlabentem* jest domněnka z části Weissenbornova, z části MMüllerova (Götting. gel. Anz. 1880 p. 1459, srvn. HJMüller Z. f. d. G. W. 1881 p. 147). Rukopisy mají *celeritate superlabentem* (tak *P*) neb *subterlabentem*. Než *sua* zdá se mi býti přídavkem zde mdlým i shledávám pravděpodobnějším čísti: 'celeritate summa praelabentem'. 'Summa' hodí se sem velmi pěkně i mohlo porušení vzíti psáno jsouc sũa. Že Livius užívá komposit s *prae* smyslem komposit s *praeter*, známá věc; srvn. *praelabentem* 7, 24, 8; effuseque *praelatos* hostes 2, 14, 7. Co do postavení summa srvn. 5, 2, 10: cum contentione summa.

Ibd. 29, 4: 'Hannibal nihil quidem eorum, quae nuntiabantur — nam et Masinissam cum sex milibus peditum, quattuor equitum venisse eo ipso forte die adferebant — laeto animo audivit, maxime hostis fiducia ⟨audacia⟩que, non de nihilo profecto concepta, perculsus est'. Slovo 'audacia' doplnil Weissenborn a Luchs návrh ten, přijav jej v text, schválil. Než přes to pochybno, je-li toto audacia pravé. Neb samo o sobě nehodí se příliš na místo to a mimo to má *P* si po maxime, tak že spíše se podobá, že tam ablativ substantiva na rovni jsoucí s fiduciaque porušen jest. Tak soudil také FLeo, jenž v Rhein. Mus. 1880 p. 239 navrhl 'maxime securitate hostis fiduciaque' a nejnověji Zingerle, jenž přijal v text domněnku svou 'maxime spiritu hostis fiduciaque'. Jednodušším návrhů těchto, myslím, že bude návrh můj: 'maxime spe hostis fiduciaque'. Srvn. 10, 25, 4: profectus apto exercitu et eo plus fiduciae ac spei gerente, quod non desiderata multitudo erat.

31, 35, 1: 'Rex [non] tam celerem aleam universi certaminis timens quadringentos Trallis — Illyriorum id, sicut alio diximus loco, est genus — et Cretenses trecentos — ad lacessendos hostium equites misit'. *Non*, jež před *tam* rukopisným podáním jest zaručeno, jako cizí přídavek kladou vydavatelé v závorky. Než nesnadno domněnce té věřiti, neb není na snadě příčiny, proč by bylo sem slovo ono vloženo bývalo. Více podobno jest pravdě, že po *tam* něco vypadlo. Mohlo původní čtení býti na př.: rex non tam ⟨proelium ipsum quam⟩ celerem aleam .... Čím mezera zaviněna mohla býti, jest patrno.

32, 15, 3: 'Capta Phaloria legati a Metropoli et a Cierio dedentes urbes venerunt. Venia eisdem petentibus datur; Phaloria incensa ac direpta est'. Nevhodnost zájmena eisdem prvý pozoroval Madvig, nyní pak nepochybuje se, že slovo to porušeno. V poslední době dva návrhy podány, jak místo to zhojiti; prvý jest

Harantův 'eis demum', druhý (lepší) HJMüllerův 'eis ⟨fi⟩dem'. Já mám za velmi pravděpodobné, že Livius psal: 'eis ⟨qui⟩dem'. Toto *quidem* velmi pěkně připravuje na následující protivu 'Phaloria incensa ac direpta est'.

35, 47, 6: (Philippus quidam Megalopolitanus) se oriundum a Magno Alexandro ferens, filiis duobus Philippum atque Alexandrum et filiae Apamam nomina inposuerat, quam regiis (Amynandri Athamanis) inclutam nuptiis maior ex fratribus Philippus secutus in Athamaniam fuerat'. Že *inclutam* tu porušeno, jest z toho, co proti němu uvedl Madvig, jasno. Divím se, že jednoduchá a velmi vhodná konjektura regi iunctam nuptiis dávno již nezjednala si průchodu v text. Bylo-li kdy psáno iu^{nc}tam, snadno povstalo z toho incutam, jenž dalo nutně podnět k inclitam. Každým způsobem jest přednost dáti tomuto návrhu 'regi iunctam' před Madvigovým 'regiis inclusam nuptiis', jenž strojený zajisté výraz v sobě chová. Srvn. ostatně 24, 24, 6: nuptiis, quibus Themisto iuncta esset.

36, 25, 7: 'Nec eum (sc. Philippum regem) opinio est frustrata; confestim enim ab Heraclea capta nuntius venit, ut oppugnatione absisteret: aequius esse Romanos milites qui acie dimicassent cum Aetolis praemia victoriae habere'. Tak byla dříve vulgata; rukopisy také mají cum Aetolis, jen *M*: 'quam Aetolos'. Než obé čtení odporuje smyslu. 'Non tantum cum Aetolis, sed quod caput dimicationis et victoriae erat, cum Antiocho (a Romanis pugnatum). In *M* erat quam Aetolos, perverse; debebat enim dici quam Macedonas' (Madvig). Z důvodů těch vypouští Madvig a s ním Hertz slova 'cum Aetolis' neb 'quam Aetolos' z textu. Než nevelkou změnou mohlo by v nich obsaženo býti 'cuncta solos', jež by dobře se sem hodilo. Čtu totiž: 'aequius esse Romanos milites, qui acie dimicassent, cuncta solos praemia victoriae habere'.

41, 23, 13: '(Perseus) Dolopiam armis subegit nec provocantes de controversiis ad disceptationem populi Romani audivit'. K tomu poznamenává Harant: 'Plurale verbum *provocantes* non habet, quo referatur; nam ex voce *Dolopiam* intellegi *Dolopas* durius est'. Poněvadž pak rkp. místo *provocantes* má *provinciis,* píše a to nemálo nepravděpodobně: 'nec pro vi ius de controversiis . . .' O správnosti obyčejného čtení provocantes nemůže ani pochybnosti býti; co se pak oné tvrdosti týče, jest snadno ji odstraniti, psáti totiž třeba: *Dolopas.* Čtení to není odvážné, neb rkp. má *Dolopiams.* Srvn. 43, 3, 7, kde rkp. Macedonias místo Macedonas; 41, 27, 5, kde v rkp. psáno substruendams místo substruendas a j.

42, 3, 8: 'et quod si in privatis sociorum aedificiis faceret, indignum videri posset, id deum immortalium ⟨templa⟩ demolientem facere'. Takové jest čtení obyčejné, navržené Gryneem; rkp. má: posset idem immortalium demolientem. Že čtení uvedené vady prosto není, pozoroval dobře již Crévier a v poslední době Harant. Tento mimo jiné namítá proti němu i toto: 'Adde quod disconvenit sermo; nam in huiusmodi periodis oportet prioris membri formam fere ad verbum reddat posterius membrum. Qua sola concinnitatis cura ductus, citra codicis respectum, quem nosse non poterat, Creverius monuit sibi magis placiturum fuisse *id in deum immortalium templis facere*'. Než návrh ten jest nemálo násilný rovněž jako Harantův: 'id deum immortalium in templis eum facere', při němž i postavení slov jest nepěkné.

Já shledávám v rkp. *idem* slova *id eum* a za nimi stanovím mezeru slov '*in publicis templa deum*'; čtu tedy: et quod si in privatis sociorum aedificiis faceret, indignum videri posset, id eum ⟨in publicis templa deum⟩ immortalium demolientem facere'. Mezera vznikla tím, že opisovatel přeskočil od *id eum* k *deum*. Návrhem naším nabývá místo podoby bezúhonné.

Ibd. 29, 5 a násl.: 'Antiochus imminebat quidem Aegypti regno, et pueritiam regis et inertiam tutorum spernens, et ambigendo de Coele Syria causam belli se habiturum existumabat gesturumque sine ullo inpedimento occupatis Romanis in Macedonico bello; quod ⟨ad⟩ bellum tamen omnia et per suos legatos senatui et ipse legatis eorum enixe pollicitus erat.'. Tak pozměnil místo to Vahlen, než nezdá se, že úplně správně; Weissenborn dobře namítá: 'Doch scheint, wenn auch an der dreifachen Wiederholung von bellum kein Anstoss zu nehmen ist s. 40, 8, 1, die Beziehung von tamen auf quidem anzudeuten, dass Livius eine andere Wendung gebraucht habe, vgl. 31, 9, 4; 36, 4, 3; Madvig vermuthet *quae vellent*'. Já mám za pravděpodobné, že po slovech quod bellum vypadla věta smyslu cum esset decretum neb cum instaret.

Ibd. 39, 2 a násl.: 'Magnus comitatus fuit regius cum amicorum tum satellitum turba stipante. Non minore agmine legati venerunt et ab Larisa multis prosequentibus et legationibus civitatium, quae convenerant Larisam et renuntiare domum certa quae audissent volebant. Inerat cura insita mortalibus videndi congredientis nobilem regem et populi principis terrarum omnium legatos. In conspectu steterunt dirimente amni'. Čtení to jest z několika příčin závadné a podezřelé. Především obsahuje myšlénku nevhodnou. Neb nejapným zajisté jest, praví-li se, že smrtelníkům vrozena jest touha viděti krále Persea a poslance národa římského, jak vespolek rokují.

A takovou myšlénku čtení obyčejné v sobě chová. Dále jest věta inerat bez částice příkře k předchozí připojena a konečně nemá rukopis inerat, nýbrž inerant. Snad jest čísti: 'ierant ⟨et⟩ cura insita mortalibus, videndi ⟨cupidi⟩ congredientis nobilem regem et populi principis terrarum omnium legatos' (šli i ze zvědavosti vrozené smrtelníkům, žádostivi jsouce spatřiti . . .). Vedlé ierant pomýšleti ovšem možno stejně na venerant Ostatně srvn. s naším místem 42, 46, 9: Coronaei et Haliartii favore quodam insito in reges legatos in Macedoniam miserunt praesidium petentes; 2, 27, 1: cum Appius et insita superbia animo et ut collegae vanam faceret fidem, quam asperrime poterat ius de creditis pecuniis dicere; 21, 22, 7: deinde cura ingenii humani, cum, quidnam id esset, quod respicere vetitus esset, agitaret animo, temperare oculis nequivisse.

Ibd. 40, 3: 'Orationis acerbitatem adversus hospitem, utcumque est, subibo, sicut medici, cum salutis causa tristiora remedia adhibent'. Část sicut medici atd. jest smyslem vadná. 'Illud enim significatur: sicut medici orationis acerbitatem subeunt, cum . . . . .; quasi tristia verba tristibus remediis addere soleant medici' (Harant). Nad to nemá rukopis adhibent, nýbrž *adhibens*. Snad jest původní čtení: sicut medicus salutis causa tristiora remedia adhibens.

cu
Korruptelu bylo by lze vysvětliti z 'medicis salutis'.

Ibd. 40, 10: 'Haec ne dicerentur a me, uno modo vitare potuisti, non quaerendo quam ob causam exercitus in Macedoniam traicerentur'. Ježto rkp. místo vitare má *videre*, navrhuje Harant providere, maje vazbu *vitare ne* za neobyčejnou. Já bych místo vitare raději četl tu evitare z palaeografického důvodu,

e
neb videre, jež v rkp. jest, mohlo snadno povstati z vitare. Pro *vitare ne* uvádím Vell. Pat. I 7, 1: qui vitavit ne in id quod Homerus incideret; Val. Max. I 7, 6: nulla ratione eum vitare posse ne eo fato periret quo ipse occidisset.

Ibd. 43, 4: 'Ab hoc conloquio fide indutiarum interposita legati Romani in Boeotiam conparati sunt'. Conparati jest zde výrazem nesnesitelným i uznává se slovo to jednomyslně za porušené. Avšak žádný z podaných návrhů (conversi, profecti, comparati eunt, comparant iter) nevyhovuje s dostatek. Předkládám starší již svůj návrh: 'in Boeotiam compo⟨situm⟩ res ⟨profec⟩ti sunt'. V Boeotii, jak před tím od Livia vyloženo bylo, byly tou dobou bouře, poslanci římští odpravili se tam, by je urovnali. O urovnání nepokojů, o zjednávání míru a pořádku v jaké obci jest obyčejným úslovím Liviovým navržené componere res.

Ibd. 47, 3 (kde poslanci vypravují senatu, co v Řecku vykonali): 'Boeotorum quoque se concilium arte d i s t r a x i s s e, n e coniungi amplius ullo consensu Macedonibus possent'. Rukopis: 'distraxisse n t, ne'. Souhlasím s Harantem, jenž nemá čtení obyčejné za vhodné; praví totiž: 'Haec significant distraxisse legatos Boeotorum concilium, metu ne postea consentire possent . . . . . Legatis magnas res se fecisse gloriantibus multo potius memorandum fuit, quid consecuti essent quam quid metuissent'. Věta konsekutivná byla by tu proto zajisté přiměřenější. V tom smyslu asi také původní čtení znělo; neb v rukopisném distraxisse n t ne může obsaženo býti *distraxisse, ut non* (= nō).

Ibd. 50, 7: 'Unum esse Macedoniae regnum et regione propincum et q u o d, sicubi populo Romano sua fortuna labet, antiquos animos regibus suis videatur posse facere'. Codex: *et quod quia sic tibi*. K tomu dí Madvig: 'Fieri potest ut in q u i a lateat ablativus contrarie relatus ad r e g i o n e (*et quod opibus* similive sententia)'. Myšlénka, že v quia hledati jest protivu k regione, jest dobrá, než návrh opibus má málo pravděpodobnosti palaeografické; bližší by bylo již opulentia. Rovněž tak málo dostihuje pravdy nový Harantův návrh: et quod q u i d e m. Zdát se mi velmi pravděpodobným, že quia jest pravé a že dvě slova za ním vypadla, totiž 'sit opulentum'. Čtu tedy: et quod, quia ⟨s i t o p u l e n t u m⟩, sicubi populo Romano sua fortuna labet cet. Mezera vznikla, jak zřejmo, tím, že opisovatel přeskočil od sit k sicubi.

Ibd. 52, 13: 'omnia, quae deorum indulgentia, quae regia cura praeparanda fuerint, plena cumulataque habere Macedonas. Animum [h o s] habendum esse quem habuerint maiores eorum'. V poslední době navrhoval místo *hos*, jež vydavatelé v závorky kladou, Cobet *modo*. Ovšem nelze popírati, že by slovo takové tu vhodné bylo, než nutné tu není. Tím však pozbývá konjektura ta váhy, ježto palaeograficky nijak na snadě není. Rukopisné *hos* jest asi cizím přídavkem, vzniklým tím způsobem, že kdysi psáno bylo chybně animos — k pluralu tomu mohl podnět zavdati předcházející plural *Macedonas*, takové chyby jsou v tomto rkp. častěji —, potom pak že toto animos opraveno bylo v ani-
um
mos, jež dalo '*animum os*' a přičiněním aspirace 'animum hos'.

43, 2, 11: 'fama erat prohiberi a patronis nobilis ac potentes conpellare auxitque eam suspicionem Canuleius praetor, quod omissa ea re dilectum habere instituit, dein repente in provinciam a b i i t, n e plures ab Hispanis vexarentur'. Codex: '*abitinere plures*', což, myslím, čísti dlužno: in provinciam a b i i t, n e r e i p l u r e s ab H. v. Slovo 'reus' tu, jak ze souvislosti ihned patrno, velice vhodno.

Ibd. 10, 1: 'Haud procul inde Uscana oppidum finium plerumque Persei erat'. 'Plerumque' jest tu velmi nevhodné. 'Quid enim refert, cuius plerumque fuerit Uscana? Indicari oportuit, cuius tunc esset' (Harant). Nad to není plerumque ani rukopisně zaručeno, rkp. má za ně *plerique*, dále místo *erat ferat*. Myslím, že Livius psal: Haud procul inde Uscana, oppidum finium imperii Persei, aberat. Možná, že v korruptele plerique jest hledati *īperi* (= imperi) a *abe* (= *ave*), jež opraviti mělo korruptelu *ferat* a jež omylem k imperi se dostalo a zde v *que* přešlo.

Ibd. 20, 2: 'Eo acciti legati mandata exponentes benigne auditi sunt; qui responsum sine effectu tulerunt, voluntatem sibi non deesse ad bellandum cum Romanis, ceterum ad conandum id, quod velit, pecuniam maxime deesse'. K tomu poznamenává HJMüller: '*qui* kann nicht richtig sein, da es sich um einen gegensätzlichen Gedanken handelt; Madvig schreibt: *auditi sunt quidem; responsum*..; Hertz verwandelt *qui* in *atqui*'. Není-li čísti: 'auditi sunt; cum ⟨redirent⟩, responsum sine effectu tulerunt'?

Ibd. 19, 7: 'Magno usui Carvilius Spoletinus erat in colloquiis dicendo nihil in ipsos saevitum. Ad Oaeneum perventum est, quod sine iusta oppugnatione capi non poterat'. Takové jest čtení obecné; než rkp. ukazuje k jinému, maje '*saevitum aeide oaeneum*. V tomto aeide shledává HJMüller deinde aneb inde (tak i Harant). Částice taková byla by tu velice potřebna, neb bez ní jest spojení s předcházejícím nemálo tvrdé. Než myslím, že by exinde více se přiblížilo podání rukopisnému; mohloť porušené aeide (ΛЄΙΔЄ) snadno vzniknouti z exinde (ЄXΙΝΔЄ), bylo-li kdy toto psáno e$\overset{x}{\text{i}}$de; neb uncialní Λ písmeni X dosti se blíží a z té příčiny zhusta s ním jest zaměněno. Dle toho bylo by čísti: 'in ipsos saevitum. Exinde ⟨ad⟩ Oaeneum perventum est....' Srvn. 24, 41: ad Mundam exinde castra Punica mota et Romani eo confestim secuti sunt; 42, 9, 8; 28, 10, 8; 31, 6, 2.

44, 1, 5: 'Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palaepharsalum habebat sicut nulla re bellica memorabili gesta ita ad cunctam militarem disciplinam ab effusa licentia formato milite et sociis cum fide cultis et ab omni genere iniuriae defensis'. HJMüller klade sice *cunctam* v text, ale v poznámce nezatajuje své pochybnosti o něm; praví totiž: 'Man erwartet ein mehr bezeichnendes Attribut; daher wird von Gronow *unicam*, von Kreyssig *iustam* vermutet (die Handschrift hat *iunctam*)'. Z návrhů těch byl by asi Kreyssigův nejpřiměřenější. Já připadl jsem na *intentam* (= severam), jež prostřednictvím inte$\overset{n}{\text{t}}$am mohlo přejíti

v iunctam. Mohloť z onoho vzejíti nejprve innetam a z toho dále, zvláště když C a E v uncialním písmě od sebe jen málo se liší, iunctam. Srvn. Tac. Ann. 14, 42 a Perioch. 57: corruptum licentia luxuriaque exercitum ad severissimam militiae disciplinam revocavit.

Ibd. 9, 10: 'Et consul capto iam Heracleo castra eo protulit tamquam Dium atque inde summoto rege in Pieriam etiam progressurus'. Rukopis: *capta iam Heraclea castra eo peruic tamquam.* Lze pochybovati o správnosti obyčejného čtení; neb závadným se jeví při něm *iam.* Srvn. co dí HJMüller: 'Sonst müsste die Stelle bedeuten: der Konsul verlegte sein Hauptquartier erst nach der schon erfolgten Eroberung der Stadt hierher; damit aber würde angedeutet, dass man dies schon früher von ihm erwartet hätte, wofür in dem Zusammenhang kein Anhalt gegeben ist. Weissenborn vermutete, dass *iam* zu streichen sei'. Návrh Weissenbornův neuspokojuje velice, neb otázkou zůstává, jak nevhodné ono *iam* sem se dostalo. Možno, že porušení jest hlubší, zvláště když rkp. podává v následujícím podivnou korruptelu peruic místo protulit neb, jak druzí čtou, promovit. Předkládám na uváženou tento návrh: Et consul ⟨ut⟩ captum Heracleum ⟨comperit⟩, castra eo promovit tamquam cet. Srvn. 25, 30, 12: Marcellus ut captam esse Nasum comperit.... receptui cecinit. Rukopisné capta iam Heraclea bylo by vyložiti z capta^tam^ Heracleā a o comperit bylo by se domnívati, že vniknuvši omylem za castra s vedlejším eo promouit přivodilo korruptelu eo peruic.

45, 3, 4: 'ibi Agepolim, principem eorum, ita locutum: missos esse legatos ab Rhodiis ad pacem inter Romanos et Persea faciendam, quod id bellum grave atque incommodum Graeciae omni, sumptuosum ac damnosum ipsis Romanis esset. Fortunam populi Romani bene fecisse, quando finito aliter bello gratulandi sibi de victoria egregia Romanis opportunitatem dedisset'. Spojka quando jest tu velmi neobyčejně položena, očekáváme *quod,* kteréž slovo také Cobet za původní čtení v poslední době stanovil. Než nepodobá se, že by quod v quando bylo přešlo. Mám za pravděpodobnější, že v něm ještě něco jiného se tají, totiž *ante.* Čtu tedy: 'bene fecisse, *quod ante* finito aliter bello...'. Ante jest tu smyslem velmi vhodné. Poslanci rhodští přišli zprostředkovat míru mezi Římany a Perseem, než Štěstena Římanů ještě dříve, než činnost onu počíti mohli, skončila válku a jim takto příležitosti poskytla, k velikolepému vítězství Římanům štěstí přáti. Korruptela asi povstala tím, že *od* z *quod* vypuštěno bylo a pak psáno: qu^od^ante.

Ibd. 10, 2: 'C. Popilius, qui ⟨ad⟩ Delum praesidio navibus Macedoniam petentibus erat, postquam debellatum in Macedonia et statione summotos hostium lembos audivit, dimissis et ipse *adticis* navibus ad susceptam legationem peragendam navigare Aegyptum pergit'. Výraz adticis jest dosud nezhojen. Dříve četlo se atticis, než to zde naprosto nemístné. Rozuměti zajisté jest tu pět válečných lodí Eumenových, jež, jak 44, 29, 1 vypravováno, u Delu Popilius zastihl a na to beze vší pochybnosti v moci své podržel. Konjektury jsou tu různé: *adventiciis* (Madvig), *accitis* (Weissenborn), *Asiaticis* (Harant). Já navrhuji: *alienis*. Slovo to smyslem zde vhodné, psáno jsouc ALIẼIS, snadno přešlo v uncialním písmě v ATICIS, jež dalo zachované *adticis*.

Ibd. 17, 7: 'Ceterum quamquam tales viri mitterentur, quorum de consilio sperari posset imperatores nihil indignum nec clementia nec gravitate populi Romani decreturos esse, tamen in senatu quoque agitata sunt summa consiliorum, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent'. Tak čte HJMüller po návrhu Weissenbornově, rkp.: *agitalte sunt summa consiliorum*. Není-li v tom obsaženo: 'agitata ante sunt summa consiliorum?'

Ibd. 18, 5: 'Ne ipsos quidem Macedonas id exercere posse; ubi in medio praeda administrantibus esset, ibi numquam causas seditionum et certaminis defore. Commune concilium gentis esse * *, *ne* inprobus vulgi adsentator aliquando libertatem salubri moderatione datam ad licentiam pestilentem traheret'. Uznávám s HJMüllerem zde mezeru, pro jejíž vyplnění, když rkp. má gentis esset inprobum vulgi adsenator, návrh činím tento: 'commune concilium genti si esset, tim⟨endum esse, ne quis im⟩probus vulgi adsentator aliquando — traheret'.

Ibd. 24, 1 (praví poslanci Rhodští k senatu římskému): 'Quid igitur superat quod purgemus, si nec factum hostile ullum nostrum est et verba tumidiora legati offensionem aurium, non perniciem civitatis meruerunt'. Slova *verba tumidiora — meruerunt* se vykládají: 'a jestliže poněkud zpupná slova poslancova jen sluch urazila (tedy *offensionem meruerunt* = *offenderunt*) a ne zhouby obce zasloužila'. Nemohu zatajiti, že mi výklad ten nemálo strojeným se zdá; nepřirozeno zajisté jednou ve významě 'způsobiti', podruhé ve významě 'zasloužiti', 'hoden býti' slovo merere vykládati. Dále ani protivy 'offensionem aurium' a 'pernicem civitatis' nezdají se mi vhodnými; jestiť při prvé doplniti si 'vestrarum', při druhé 'nostrae'. Rukopis nemá akkusativ offensionem, nýbrž ablativ *offensione*. Mám za nemálo pravdě podobné, že tento ablativ jest ponechati, ale po aurium protivu slov perniciem civitatis doplniti, protivu, při níž by bylo

meruerunt rovněž jen ve významě 'zasloužiti' vzíti. Snad psal Livius: 'et verba tu midiora legati offensione aurium ⟨poenam ipsius⟩, non perniciem civitatis meruerunt?' Vedlé poenam na snadě by bylo i *noxam;* srvn. 8, 28, 8; nequis nisi qui noxam meruisset, donec poenam lueret, in compedibus aut in nervo teneretur; 24, 45, 8: consultandum, utrum prior defectio plus merita sit poenae an hic reditus veniae.

Ibd. 30, 2: 'adeo quanta Macedonia esset, quam divisui facilis, quam se ipsa quaeque contenta pars esset, Macedones quoque ignorabant'. Místo *quam se ipsa* má rkp. *et a se ipsa*, z kteréž příčiny navrhoval Weissenborn se Sigoniem *ut se*, Crévier *et se*, Drakenborch *et ut se*. Já spatřuji v rkpisném *eta* etiam a doplňuji před ním *quam;* čtu tedy: 'quam divisui facilis, ⟨quam⟩ etiam se ipsa quaeque contenta pars esset'.

Jako zde jest po mém mínění restituovati etiam i níže **45**, 37, 9, kde se obyčejně čte: 'in statione severius et intentius institisti; *vigiliae acerbius* et diligentius circumitae sunt'. Neb rukopis tu má: '*vigiliae si aceruius*'. Čtu tedy: vigiliae 'etiam acerbius et diligentius circumitae sunt'. Korruptela vznikla tím, že z etiam = etiā písmě *e* od předchozího *vigiliae* a písmě *a* od následujícího *acerbius* pohlceno bylo. Zbylé *ti* z domněnky pozměněno v *si.*

Ibd. 38, 1: 'Equidem ipse aliter adfectus animo sum, qui apud exercitum mihi loqui videar, quam paulo ante eram, cum ad plebem urbanam spectabat oratio. Quid enim dicitis, milites? Aliquis est Romae praeter Persea, qui triumphari de Macedonibus nolit'. Místo enim má rkp. etiam, než to jest zde, jak všichni přiznávají, nevhodné a nemožné. Návrhy jsou různé: *iam* (Douiatius), *quidnam* (HJMüller), *quid enim ambigitis* (Harant). Já navrhuji: 'quid autem dicitis'.

Ibd. 39, 15: 'Et tu, centurio, miles, quibus ab imperatore Paulo do*natus* * * * *senatus* decrevit potius quam *quid* Ser. Galba fabuletur, audi. Et hoc dicere me potius quam illum audi'. Tak píše velmi porušené místo toto HJMüller; rkp. má: *miles quibus ab imp. paulo donatus decrevit potius quam Servius Galba fabulentur audis et.* Pomina obtíže, jež čtení uvedené jakož i návrhy druhých v sobě chovají — jsouť onyno jasně vyloženy v díle Madvigově a Harantově — uvedu prostě čtení, jež já v podání rkpsném shledávám: 'Et tu centurio miles quibus ab imperatore Paulo donatus es spretis potius quae Servius Galba fabuletur audies? Sed hac de re me potius quam illum audi'.

Kritická poznamenání k zlomkům a periochám Liviovým.

Napsal Rob. Novák.

Perioch. kn. **48**: 'ibi P. Cornelius [Africanus] Scipio Aemilianus, L. [Corneli] Pauli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit et in expugnatione Intercatiae urbis maius etiamnum periculum adiit; nam murum primus transcendit'. *Etiamnum* píše sice HJMüller a Madvig dle Naz., jenž má *etiannum*. Než slovo to není tu vhodné, očekáváme pouze etiam. Tak také psal OJahn, ale píšeme-li tak, naskýtá se otázka, jak vzniklo rukopisné etiannum.

Připadl jsem na domněnku, nebylo-li původně psáno: 'maius etiam — nam murum primus transcendit — periculum adiit'a nepovstalo-li z etiam nam zachované etiannum. Podobné vložené věty jsou v periochách Liviových dosti časté; srvn. v této perioše: 'M. Porcius Cato funus filii in praetura mortui tenuissimo, ut potuit — nam pauper erat —, sumptu fecit'; perioch. kn. 49: 'praeterea cum ab inrita oppugnatione Carthaginis consul — alter enim Romam ad comitia ierat — exercitum duceret' a j. Přemístění pak vět podobných není zjevem v rukopisech právě neobyčejným. Ukazuji k evidentnímu případu v Sall. Iug. 63, 6, kde nejlepší rukopisy mají: 'talis vir — nam postea ambitione praeceps datus est — adpetere non audebat', některé však méně dobré: 'talis vir adpetere non audebat, nam postea ambitione praeceps datus est'.

Perioch. kn. **76**: 'Asculum a Cn. Pompeio captum est. Caesis et a Mam. Aemilio legato Italicis Silo Pompaedius, dux Marsorum, auctor totius rei, in proelio cecidit'. *Totius rei* jest konjektura Weissenbornova; rkpp. mají: *eius rei*. I já shledávám čtení rukopisné za výraz trochu tvrdý, ale nemám za porušené eius nýbrž spíše rei. Přiměřené smyslem a palaeograficky nenepravděpodobné by bylo 'eius belli'. Srvn. Liv. 9, 41, 20: itaque inter ipsum certamen facta deditio est a primis auctoribus belli.

Perioch. kn. **97**: 'M. Crassus et Cn. Pompeius consules facti, [sic] et Pompeius, antequam quaesturam gereret, ex equite Romano'. Tak čte nyní HJMüller po návrhu Freudenbergově; cod. Nazarianus: sicut, mladší rkpp.: sed.

Než pochybuji, že by návrhem Freudenbergovým věc byla již spravena. Jak dostalo se sem ono *sic*? Odpovědi k tomu uspokojující nedojdeme, přijmeme-li návrh dotčený. Čtení původní bylo asi jiné; mé mínění jest, že znělo: M. Crassus et Cn. Pom-

peius consules facti, hic et antequam quaesturam gereret, ex equite Romano (M. Crassus a Cn. Pompejus konsuly zvoleni, tento i dříve, než quaesturu zastával, z rytíře římského). Má-li Nazarianus slovo '*Pompeius*' po 'sicut', není toto ničím než interpolací, jež měla pronomen hic vysvětliti.

Zlomek **39** (vyd. HJMüllera) z knihy **110**: 'Et duces ulli usui in bello milites, per quos tibi licuit sine sanguine vincere? Quod Caesari pulchrum est, petimus: quibus armatis pepercisti, deditis consulas'. *Comm. Bern. ad Luc. Phars.* IIII 354. Rukopisné podání jest: 'et duces sumus in bello milites', z čehož nemožno by nebylo spíše toto čtení vytvořiti: 'Ei denique fuimus in bello milites, per quos tibi licuit sine sanguine vincere; quod Caesari cet.' *Denique fuimus* psáno jsouc dēicefuimus mohlo přejíti dosti snadno v duces sumus. Smysl pak při návrhu tom jest, jak ihned viděti, zcela vhodný. Denique i tím jeví se tu na místě býti, ježto celý zlomek zdá se obsahovati konec řeči vojínů Caesara prosících. Obyčejné čtení 'ulli usui' místo rkpisného *sumus* nevyniká velice pravděpodobností v příčině palaeografické.

Perioch. kn. **120**: 'D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus a legionibus suis profugit et iussu Antoni, in cuius potestatem venerat, [caesus] a Capeno Sequano interfectus est'. Slovo *caesus* vypouští z textu HJMüller po návrhu OJahna. Než může v něm porušeno býti participium *captus*, v kterémž případě by bylo dlužno takto čísti: 'et iussu Antoni, in cuius potestatem venerat captus a Capeno Sequano, interfectus est'.

Perioch. kn. **122**: 'M. Brutus adversus Thracas parum⟨per⟩ prospere rem gessit omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem eius et C. Cassi redactis coierunt Smyrnae uterque ad ordinanda belli futuri consilia'. *Parumper* navrhl P. la Roche, rkp.: *parum.* Weissenborn chtěl čísti: *⟨haud⟩ parum*, což smyslem zdá se vhodnějším konjektury La Rocheovy. Možno by bylo též: '*perquam* prospere'. Bylo-li kdy psáno omylem *peruam,* mohlo z toho vytvořeno býti parum.

Příspěvky ke kritice textu Velleja Paterkula.

Napsal Robert Novák.

1, 12, 7: 'Neque se Roma iam terrarum orbi superato securam speravit fore, si nomen usquam stantis maneret Carthaginis:

adeo odium certaminibus ortum ultra metum durat et ne in victis quidem deponitur neque ante invisum esse desinit quam esse desiit'. Velice pochybuji, že by slova ta neporušena byla. Mají-li jaký smysl míti, jest ve větě invisum esse desinit za podmět doplniti nomen, což však jest tu vazbou zajisté tvrdou, zvláště když předchází věta, kde jest podmětem rovněž neutrum, totiž odium. Nesnáz tu dobře pozoroval již Lipsius, jenž proto též navrhl: *invisa* esse desiit. Než změny takové, myslím, není ani potřeba; dostačí jen přestaviti invisum a čísti: 'neque ante (sc. odium) esse desinit quam invisum (t. j. res invisa) esse desiit' (zášti nepomíjí dříve, než věc v nenávisti jsoucí pomine). Přestavení slova jest v textu auktora tohoto prostředek nepříliš odvážný; neb v rukopise jeho byl na četných místech původní pořádek slov porušen.

Ibd. 17, 4: 'Hoc idem evenisse grammaticis, plastis, pictoribus, scalptoribus, quisquis temporum institerit notis, reperiet eminentiam cuiusque operis artissimis temporum claustris circumdatam. Huius ergo recedentis in quodque saeculum ingeniorum similitudinis congregantisque se et in studium par et emolumentum causas cum saepe requiro, numquam reperio, quas esse veras confidam, sed fortasse veri similes, inter quas has maxime'. Místo in quodque, jež jest konjekturou Sauppeovou, má *A**): *inq.*, *M*: *mq.* Jiní jiná čtení navrhovali: *in suum quodque* Madvig (smyslem patrně lépe), *intra* Haase, *in quoddam* Jan, *in unum quasi* Perizonius, *excedentis numquam* Laurent. Ale žádný z návrhů těch nevyniká obzvláštní pravděpodobností, tak že nové návrhy nejsou nikterak zbytečny. Já shledávám v rkp. inq. neb mq. konec slova pleru*mque* a hledě k c. 16, 2: quis enim abunde mirari potest, quod eminentissima cuiusque professionis ingenia in eandem formam et in idem artati temporis congruere spatium, domnívám se, že dlužno čísti: 'huius ergo recedentis ⟨in idem pleru⟩mque saeculum ingeniorum similitudinis . . '.

2, 32, 4: 'At Cn. Pompeius multis et praeclaris viris in id bellum adsumptis discriptoque paene in omnis recessus maris praesidio navium, brevi inexsuperabili manu terrarum orbem liberavit praedonesque saepe multis iam aliis locis victos circa Ciliciam classe adgressus fudit ac fugavit'. Tak čte Halm; rukopis měl: *praedonesque permulta a multis locis*, což Huth změnil v 'praedonesque permultis iam aliis locis' a ThMommsen v 'praedones saepe antea multis locis'. Ale všechny návrhy ty zdají se mi býti velmi nepravděpodobny a to pro hysteron proteron, jež

*) Užívám tu týchž zkratek, kterých KHalm ve svém vydání: *A* = apographum Amerbachii; *M* = codex Murbacensis ex collatione Burerii; *P* = editio princeps Basileensis.

nepopíratelně v sobě chovají. Očekávalit bychom obráceným pořádkem: 'praedones saepe multis iam aliis locis victos circa Ciliciam classe adgressus fudit ac fugavit inexsuperabilique (= a tak...) manu terrarum orbem liberavit'. Při rukopisném pořádku vět po mém mínění může věta od praedones počínající jen vysvětlením věty předchozí býti, i pokládám téměř za jisté, že v rukopisném *praedonesque per* není nic jiného obsaženo než *praedones quippe*. Co se ostatku týče, nemám bezpečného návrhu; myslím však, že tu byla myšlénka této podobná: '*praedones quippe* e multis locis coactos circa Ciliciam — adgressus .... fugavit' (loupežníky z mnoha míst v jedno sehnav napadl a porazil). V rukopisném 'multa' nebylo by pak hledati jiného než dittografii multis. V příčině quippe na druhém místě položeného srvn. 2, 79, 5: sed ancipitis fortuna temporis mature virtute correcta; explicatis q u i p p e utriusque partis classibus paene omnibus exutus navibus Pompeius Asiam fuga petivit.

Ibd. 49, 4: 'Ut deinde spretis omnibus quae Caesar postulaverat, tantummodo contentus cum una legione titulum retinere provinciae, p r i v a t u s in urbem veniret et se in petitione consulatus suffragiis populi Romani committeret decrevere, ratus bellandum Caesar cum exercitu Rubiconem transiit'. Místo p r i v a t u s má *AP*: privatusq u e. Gelenius jednoduše vynechal toto *que*, ThMommsen pak psal za ně *ut*. Než jest ještě jedna možnost, ta totiž, že privatusque jest neporušené, ale že před ním věta celá vypadla smyslu: 'ut exercitum dimitteret'.

Ibd. 59. 6: 'Cui adventanti Romam inmanis amicorum occurrit frequentia et cum intraret urbem, solis orbis super caput eius curvatus aequaliter rotundatusque i n c o l o r e m a r c u s velut coronam tanti mox viri capiti inponens conspectus est'. Za porušená slova *in colorem arcus* navrhl Kreyssig in coloreum arcum, Bothe in morem arcus, Halm in circulum arcus. Já domnívám se, že čísti jest: i n ⟨d i s⟩c o l o r e m a r c u m, srovnávaje Sen. Nat. Qu. 1, 2, 1: memoriae proditum est, quo die D. Augustus intravit, circa solem visum c o l o r i s v a r i i c i r c u l u m, qualis esse in arcu solet: hunc Graeci halo vocant, nos dicere coronam aptissime possimus.

Ibd. 85, 5: 'At illi cum diu pro absente dimicassent duce, aegre summissis armis cessere victoriam, citiusque vitam veniamque Caesar promisit quam illis ut eam precarentur persuasum est; fuitque in confesso milites optimi imperatoris, imperatorem fugacissimi militis functum officio, u t d u b i t e s, suone an Cleopatrae arbitrio victoriam temperaturus fuerit, qui ad eius arbitrium direxerit fugam'. Věta *ut dubites* nezdá se mi smyslem vhodná; očekávámeť tu spíše n e g a t i v n o u podobnou větu. Jestliže

Antonius po příkladu Kleopatřině na útěk se dal a jí vůbec v boji se řídil, čím spíše byl by po jejím přání i vítězství užil! Než nejen kontext veškeren věty takové vymáhá, k ní vede i podání rukopisné: *ui*debites ne (*A*), *vi*debit e suo (*P*), z čehož Orelli hleděl — zajisté smyslem o něco lépe než jest nynější čtení — vytvořiti: functum vice, Dubitesne...? Vellejus patrně psal: functum officio, *ut vix dubites*, suone an...

Ibd. 86, 2: 'Victoria vero fuit clementissima nec quisquam interemptus est paucissimis exceptis, qui ne deprecari quidem pro se sustinerent. Ex qua lenitate ducis colligi potuit...'. *Paucissimis exceptis* jest domněnka Ruhnkenova; *AP* má: paucissimi et hi, z kteréž příčiny Gelenius navrhoval: nisi paucissimi et ii, Halm pak: paucissimi eiecti. Ježto v následující větě neměl rukopis qui ne deprecari quidem pro se sustinerent — čtení to jest domněnkou Heinsiovou — nýbrž: 'qui deprecari quidem pro se non sustinerent', mám za velmi pravděpodobné čtení: nec quisquam interemptus est, paucissimi et quidem ii (= a to ti...) qui deprecari pro se non sustinerent, ⟨exilio multati⟩. Ex qua lenitate... Dále nezdá se mi věta nec quisquam interemptus est býti v pořádku. Pohřešuji v ní nemálo vysvětlující částice enim; snad částice ta vypadla a čísti jest: nec ⟨enim⟩ quisquam...

Ibd. 88, 2: 'Erat tunc urbis custodiis praepositus C. Maecenas equestri, sed splendido genere natus, vir, ubi res vigiliam exigeret, sane exsomnis, providens atque agendi sciens, simul vero aliquid ex negotio remitti posset, otio ac mollitiis paene ultra feminam fluens, non minus Agrippa Caesari carus, sed minus honoratus — quippe vixit angusti clavi † pene contentus —, nec minora etc.' Tak píše místo to Halm. Jsou sice některé návrhy pro porušené pene podány, jako fine (Heinsius), specie (Zumpt), honore, purpura, panno, mensura, než žádný z nich nevyhovuje. Já bych shledával v rkp. 'pene' adverbium plene, které se sem smyslem velice hodí i stanovil bych mezeru ablativu substantiva, na němž genetiv angusti clavi by byl závislým; snad jest tudy psáti: angusti clavi * plene contentus. Stranu *plene* srvn. 2, 104, 3: Caesarem revisentes sibi quisque quam illi gratularentur plenius; 2, 16, 3 pietati plenam populus Romanus gratiam rettulit. Co se týče onoho ablativu, jehož mezeru uznáváme, nesnadno jest říci, jaké jeho bylo znění. Ne nevhodný snad byl by ablativ 'cultu'; srvn. 2, 40, 4: ut is ludis circensibus corona aurea et omni cultu triumphantium uteretur.

Ibd. 125, 4: 'Quo quidem tempore ut pleraque ignovit Germanicus, ita Drusus, qui a patre in diversum plurimoque idem igne emicans incendium militaris tumultus missus erat,

prisca antiquaque severitate usus ancipitia sibi maluit tenere quam exemplo perniciosa'. Maluit tenere jest návrh Madvigův; *MA*: timere, *P*: tam re. Halm přijímá sice v text domněnku Madvigovu, ale poznamenává: 'ipse malim *audere*'. Nelze upříti, že podivný jest tu výraz tenere a audere že by více se sem hodilo; než to má málo podpory v rukopisném podání. Já se domnívám, že jest tu čísti: *temptare*.

Ibd. 126, 1: 'Horum sedecim annorum opera quis, cum inserta <sint> oculis animisque omnium, partibus eloquatur?' Rukopis měl *insera*; 'inserta sint' jest konjektura vydání basilejského. Orelli proto psal: inhaereant, ukazuje k 1, 14, 1; 2, 36, 3. Než nevím, vytýká-li které z čtení uvedených čtení původní. Všimnouti si jest, že rukopis neměl partibus, nýbrž in partibus, dále že slovo partibus nemá své protivy ve větě vedlejší, na př. tota. Nechť uváží vydavatelé, není-li psáti: quis, cum universa oculis animisque omnium in<haereant>, partibus eloquatur? Srvn. c. 129, 1: sed proposita quasi universa principatus Ti. Caesaris forma singula recenseamus; c. 38, 1: ut quae partibus notavimus, facilius simul universa conspici possint; 2, 89, 6; 2, 113, 3 a j.

Ibd. 128, 1: 'nam et illi antiqui <qui> ante bellum Punicum abhinc annos trecentos Ti. Coruncanium, hominem novum .... ad principale extulere fastigium'. Místo antiqui qui ante má *A*: primi ante, *P* (asi z domněnky): antiqui ante. Je-li čtení *A* čtením rukopisným, bylo by na snadě domnívati se, že psáti dlužno: 'nam et illi, <qui> ante primum bellum Punicum .....'

Nová čtení k textu Valeria Maxima a jeho epitomatorů.

Podává Robert Novák.

Val. Max. 1, 5, ext. 2: 'Ne Apolloniatae quidem paenitentiam egerunt, quod cum bello Illyrico pressi Epidamnios ut sibi opem ferrent orassent, atque illi flumen vicinum moenibus suis nomine Aeantem in adiutorium eorum sese mittere dixissent, 'accipimus quod datur' responderunt eique primum in acie locum perinde ac duci adsignarunt. Ex insperato enim superatis hostibus, successum suum omini acceptum referentes, et tunc Aeanti ut deo immolaverunt et deinceps omnibus proeliis duce uti instituerunt.'*) Tak píše se místo to obyčejně; než rukopis

*) Text uvádím dle Halmova vydání na ten čas nejlepšího, na mnohých místech správnějšího nad vydání Kempfovo.

Bernský, svědek pro Valeria Maxima nejlepší, nemá omini nýbrž *omen in*. Nevím, není-li toto čtením původním, ale o dvě slova na zad posunutým. Neboť čtouce *'omen in successum suum acceptum referentes'* (vypravujíce znamení, jehož na zdárný výsledek se jim dostalo) máme smysl velmi dobrý, po mém zdání lepší než při čtení obecném. Srvn. epit. Nep. VI, 3: ille in triumphi spem omen accipit.

Ibd. 6, 10: 'Nam Octavius consul dirum omen quem ad modum timuit, ita vitare non potuit. E simulacro enim Apollinis per se abrupto capite et ita infixo humi ut avelli nequiret, armis cum collega suo dissidens Cinna, praesumpsit animo ea re significari exitium suum, in † quem metus augurium tristi fine vitae incidit. Ac tum demum immobile dei caput terra refigi potuit'. Čtení uvedené *in quem metus augurium* má Bernensis, jež aby smyslu došlo, mění Pighius v 'in quod metu augurii', Perizonius v 'in quem metum augurii', Halm pak navrhuje 'inque maestum augurium'. Lepší však návrh zajisté jest *'in quod metuens augurium . . . incidit'*.

Ibd. 6, ext. 1: 'In exercitu Xerxis, quem adversus provinciam Graeciam contraxerat, equae partu leporem editum constat: quo genere monstri tanti apparatus significatus est eventus. Nam qui mare classibus, terram pedestri * * * et fugax animal pavido regressu regnum suum repetere est coactus'. Ovšem nesnadno říci, co v mezeře naznačené bylo, ale co se týče 'et' před fugax, myslím, že v něm hledati jest 'ut'. Místo původně asi takto znělo: 'Nam qui mare classibus, terram pedestri ⟨exercitu contexerat⟩, ut fugax animal . . . '.

Par. epit. Val. Max. **1**, 8, 3: 'Captis a Furio Camillo Veis Iunonis Monetae simulacrum conpertum cum a milite interrogatum esset, an Romam vellet transferri, velle se respondit'. *Conpertum* nemá smyslu; Halm ostychavě navrhuje *'coopertum'*; než ani toto nebude asi pravým čtením, a to proto, že u Valeria není zmínky, že by byla ona socha zahalena bývala, a potom, že není příčiny, proč byl by měl moment tento zde úplně bezvýznamný vytčen býti. Než něco jiného tkví ve slovech *conpertum cum*, čtení, na něž mohli snadno vydavatelé připadnouti, kdyby byli si více všímli textu Valeria Maxima samého, totiž: *cum per iocum*; srvn. Val. Max.: 'quorum ab uno per iocum interrogata dea an Romam migrare vellet, velle se respondit.' Nepotianus: 'unus e militibus per iocum interrogavit simulacrum, num vellet ire Romam'.

Val. Max. **1**, 8, 7: 'Nec me praeterit de motu et voce deorum inmortalium humanis oculis auribusque percepto quam in

ancipiti opinione aestimatio versetur, sed quia non nova dicuntur sed tradita repetuntur, fidem auctores vindicent; nostrum sit inclitis litterarum monumentis consecrata perinde ac vana non refugisse'. Smysl po mém zdání vyžaduje spíše 'non vana' než 'vana' samého; snad psal Valerius '*vera*'. Čtení nynější mohlo povstati, bylo-li *er* z '*vera*' vynecháno; *va non* způsobilo vana non. Vynechání to tím státi se mohlo, že vera zkráceně psáno *v'a*.

Ibd. 8, ext. 2: 'Dirum malignumque vulnus in animo percussi quasi de industria scrutatis sensibus in eum potissimum, quo maxime laetabatur, [et] acerbitate nocendi erupit'. '*Et*' mají vydavatelé za cizí přídavek. Já v něm spatřuji porušené '*cum*', neb toho neradi při ablativě acerbitate postrádáme, jinak pak známo, že nejednou *cum* (= *cū*) v *et* v rukopisech porušeno.

4, 1, ext. 8: 'aequum est, ut Theopompo quoque, Spartanorum regi, moderationis testimonium reddamus. Qui cum primus instituisset, ut ephoroe Lacedaemone crearentur, ita regiae potestati oppositi, quem ad modum Romae consulari imperio tribuni plebis sunt obiecti'. Tak přetvořil místo to Vahlen (Rhein. Mus. XI, 589) — rukopis Bernský má: *ephori* a po *ita* korruptelu *furae* —, a duchaplnou zajisté konjekturu jeho přejal v text Halm. Než ač duchaplná konjektura tato jest, není přes to nade vši pochybnost jistá, neboť naskytuje se ještě jedna možnost, jak čtení původní znělo, totiž čtení: ut *ephori* Lacedaemone crearentur, ita *fere* regiae potestati oppositi .....

Ibd. 3, 7: 'Curi et Fabrici Q. Tuberonem cognomine Catum discipulum fuisse merito quis existimaverit'. Rukopis Bernský má od prvé ruky: *Gentilium*, od druhé: gatilium. Na základě toho navrhuje Halm '*Catum Aelium*'. I já bych toto shledával v stopách rukopisných, než nedomníval bych se, že prvotně Aelium zde po Catum bylo, nýbrž po Q. Neb jen *Catus* bylo jeho cognomen. Čtu tedy: 'Q. Aelium Tuberonem cognomine Catum ....'

Par. ep. Val. Max. **4**, 7, ext. 1: 'Damon et Phintias Pythagorici tam fideles amici fuerant, ut, cum alterum ex his Dionysius tyrannus interficere vellet atque is tempus ab eo priusquam periret, ut domum profectus res suas ordinaret, impetrasset, alterum vadem pro se de reditu eius dare non dubitaret'. Čtení to asi stěží jest pravé; velice aspoň podezřelé jest *eius*, místo něhož by mělo býti '*suo*'. Myslím, že jest tu čísti 'alter vadem se pro reditu eius dare non dubitaret', tedy podobně jako Val. Maximus má: 'alter vadem se pro reditu eius tyranno dare non dubitaverit'. Korruptela nepochybně povstala přestavením předložky 'pro' před 'se'; k reditu dodána pak předložka *de*, ježto bez ní slovo to nemělo smyslu.

Val. Max. **6**, 9, 12: 'Quid, Crasso nonne pecuniae magnitudo locupletis nomen dedit? Sed eidem postea inopia turpem decoctoris appellationem iussit, si quidem bona eius a creditoribus, quia solidum praestare non poterat, venierunt. *I t a q u e [q u i] amara suggillatione non caruit, cum egens ambularet, dives ab occurrentibus salutabatur'. Tak píše místo to Halm, než athetesí qui není mu spomoženo. *Qui* po itaque mohlo snadno ovšem vzniknouti, ale obtíž nastává při větě cum egens atd. Neb myšlénka ta příkře zajisté jest bez enim k předchozí připojena, ze kteréž příčiny navrhoval kdysi Halm: 'itaque amara suggillatione non caruit; cum ⟨e n i m⟩ egens ....' Není-li tato vada s oním qui po itaque v nějaké souvislosti? Není-li v tom qui porušeno *quippe*, jež původně stálo před cum a pak přemístěno bylo? Pak by místo bylo v úplném pořádku; četliť bychom: itaque amara s. non caruit; quippe, cum egens ambularet, dives etc.

Nep. ep. Val. Max. **2**, 6, 7: 'Idem Massilienses scenicis ludis abstinebant, ne assiduitas spectaculi veniret in morum corruptelam. Idem mendicis cibum non dabant quasi † p e t r i s'. Rukopisná korruptela *petris* dosud neopravena. Zdá se mi býti téměř jistým, že čísti za ni jest p i g r i s. Massilští nechtěli pokrmu dávati žebrákům, majíce je za lenochy. Tomu čtení nasvědčují též slova Valeria Maxima samého; u něho čteme: 'Omnibus autem, qui per aliquam religionis simulationem a l i m e n t a i n e r t i a e quaerunt, clausas portas (civitas Massiliensium) habet'.

Co asi bylo obsahem ztracených částí Alexandreidy staročeské?

Napsal Prokop Lang.

(Dokončení.)

Mezi v. 60 („jenžto, kdež byl, to vše spálil") a 61 („hali sě j'mu to dostalo") jest opět malá mezera, kde básník náš (soudíc dle Gualth.) vypisoval, kterak Alexander táhna dále po Hydaspu, přišel do území Sudraků (dle Curtia Oxydraků) a Maltů, kteřížto národové spojivše se, jemu cestu zastoupiti chtěli. Alexander, zahnav je, ustanovil se na tom, že bude dobývati města Sudraků, do něhož největší jich část se utekla.*) I dal přiložiti řebříky

*) Gualth. IX, 341 sqq: Ausa tamen fatis Macetumque resistere famae gens Sudracarum validae se moenibus urbis inclusit, dubio metuens se credere Marti.

ke hradbám a sám první vystoupil na zeď,*) která však tak byla úzka, že na ní málem ani státi nemohl.**)

Počínaje veršem 61—75 incl. líčí básník staročeský nebezpečenství, v němž se nacházel Alexander stoje na úzké zdi. Se všech stran sypaly se naň střely nepřátelské jako dešť, avšak on byl do boje tak zanícen, že toho všeho nic nedbal (v 65—68 zl. Š). Vojínové pospíšili mu sice ku pomoci, avšak řebříky se pod nimi zlámaly (v. 69—76 Š sr. s Gualth. IX, 344—363).***)

Opět malá mezera v básni naší mezi v. 75 („nejmaiíce k králi čáky") a 76 („stojí, sěka na 'bě straně"). Obsahu jejího dovídáme se z Gualth. IX, 363—385: „Když se řebříky zlomily, byl zbaven Alexander vší pomoci. Již počala ruka jeho, kterou štít držel, omdlévati, již volali naň vojínové jeho, aby se zdi skočil, že jej zadrží; avšak on, maje to za nečestné před nepřítelem utíkati, skočil sice se zdi, ale ne mezi vojíny, nýbrž na druhou stranu mezi nepřátely.†) Tito naň krutě doráželi. Byl pak tam u zdi starý lavřín, který jako by býval k tomu určen, aby Alexandra svými rozložitými větvemi chránil. O ten jsa opřen stojí — jak náš zlomek opět ve v. 76 a 77 praví — a seká na obě strany, bráně se nepřátelům naň se deroucím" —

Část zlomku Š, jež nyní následuje počínajíc v. 76—90 incl. velice jest porušena. Nalézáme tu jen dva prvé verše úplné (76 a 77), 6 velmi zkomolených a 7 dosud nepřečtených, takže jest nám těžko z toho poznati, co asi básník náš na tomto místě vypravoval i nezbývá nic jiného než opět sáhnouti ke Gualtherovi.

Z básně Gualtherovy IX, 383—453 poznáváme, že v oné porušené části zl. Š líčily se asi tyto příběhy: „Dlouho bránil se Alexander nepřátelům naň se sápajícím, konečně slabostí jsa přemožen na kolena klesl. Dva Sudrakové příliš blízko k němu se odvážili, chtějíce mu zbroji svléci, avšak Alexander oba mečem skolil a nemálo tím poděsil ostatní, kteří již sobě netroufali z blízka naň doráželi. Na kolenou klečícího ranila v bok střela i klesl bez vlády na zem, zbraň z rukou vypustiv.

Chtěje toho užiti Sudraka, jenž krále poranil, přiblížil se, aby mu odění svlékl, než Alexander, procitnuv ze mdloby, jedním máchnutím meče odvážlivce se světa sprovodil. Byl však dlouhým

---

*) id. IX, 344 sqq: aptari scalas iubet, et cunctantibus illis primus in oppositum galeato vertice murum evadit Macedo.

**) id. IX, 346 sqq: sed erat locus artus, ut ipsum vix caperet murus.

***) Gualth IX, 356 sqq: festinant igitur certatim adscendere vitae pignore postposito, sed festinando morantur auxilium: nam dum certant evadere scalas plus onerant; quibus affractis ruit omnis ab alto in se lapsa manus.

†) id. IX, 366 sqq: cum rex, ausus mirabile dictu atque fide maius, saltu se praepete dira barbarie plenam immisit in urbem, indignum reputans divino stemmate princeps tot claris titulis, si tergum ostenderet hosti.

zápasem a ranou smrtelnou tak sesláblý, že když opíraje se o štít a strom vstáti chtěl, znovu klesl i byli by ho nepřátelé zajisté rozsápali, kdyby nebyli v čas do města vnikli Macedonští: Peurestes, Timaeus, Leonnatus a Aristonus. Tito ihned v hrdinský pustí se zápas za krále svého, ale nemohli odolati přesile nepřátelské. Již padli všickni až na Aristona a veta bylo i po tom i po Alexandrovi, kdyby se nebylo konečně podařilo Macedoňanům, uslyševším z pověsti o smrti milého vůdce, hradby sbořiti a do města vniknouti. Vrazivše do města, krutě se tu mstí a všecko napořád vraždí.*) Alexandra těžce raněného vysvobodí od záhuby a donesou do tábora. Sešli se lékaři, aby tělo královo ohledali. Mezi nimi vynikal uměním zvláště Critobulus, který seznav, že bude nutno ránu rozšířiti, aby se z ní zakřivená střela vyníti mohla, nechtěl rukou k dílu přiložiti, obávaje se, že by vinu na sebe uvalil, kdyby se operace nezdařila."

Tyto asi příběhy vřaditi sluší mezi v. 76—90 incl. Část zlomku Š, jež nyní následuje od v. 91—105 ještě více jest porušena než předchozí. Zde máme jen dva verše úplné (91 a 92), ze šesti (93—99) známe jen poslední slabiky a zbývajících šest nebylo lze dosud přečísti.

Ze dvou prvých veršů: „až lékaře sám zavola, svého mistra Kritobula" soudíme, že básník náš tu vypravoval, kterak Alexander, vida Critobula ve strachu, sám ho zavolal a váhajícímu střelu z jeho těla vytáhnouti mysli dodati se snažil.**)

Část řeči, kterou právě Alexander Critobula k činu povzbuzuje nalézáme již v našem zlomku od v. 105—110. Byla asi delší od Gualtherovy v. 465—470, ježto všecky myšlénky, které tam čteme, již v našem zlomku (v. 105—110) obsaženy jsou.

Ve verších 110—117 praví Critobulus řečí Alexandrovou jsa povzbuzen králi, aby lidem svým dal se na čas podržeti, až by smrtelná střela z jeho těla byla vyňata.***)

Alexander odpovídá mu, že se nesluší poutati krále, poněvadž moc královská má býti svobodna a nedotknutelna.

Na slova ta naráží básník náš posledníma dvěma verši zlomku Š: „Kritobule! jesti vždy svobodna vóle." —

Co se potom dále dělo s Alexandrem, nelíčí nám již báseň staročeská. Části její, které vypisovaly další jeho osudy jako: plavbu po oceanu, návrat do Babylona a jeho smrt přišly na

*) Gualth. IX, 447 sqq: Perit obvia passim turba, cadit sine quo delectu sexus et aetas omnis: Alexandro mortis seu vulneris auctor creditur, occurrit quicunque: nec improbus iram deposuit gladius, donec superesse ruinae desiit et dextrae ferienti defuit hostis.

**) Gualth. IX, 465 sqq: quid, inquit, expectas, cum sit insanabile vulnus, me saltem lento moriturum absolvere leto? cumque mihi possis celeri succurrere morte, an metuis, ne sis fati reus huius?

***) id. IX, 471 sqq: Critobulus supplex oravit, ut ipse tenendum praeberet corpus, teli dum evelleret hamos.

zmar a pouze z básně Gualtherovy (z konce kn. IX a X) můžeme se o jejich obsahu poučiti.

Pokusíme se nastíniti v krátkosti obsah těchto částí ztracených naší Alexandreidy:

„Alexander sám bez projevení bolesti nastavil tělo své Critobulovi k řezání, kterýžto mu střelu šťastně vyňal a krev zastavil, tak že po sedmi dnech rána se zacelila. I byla z toho radosť veliká po celém táboře, tak jako děje se na lodi, když podaří se z vln mořských zachrániti kormidelníka již tonoucího a kormidlo porouchané opraviti. Ještě ani není rána docela zahojena a Alexander chce již dále táhnouti. Podrobiv si krajiny východní chce nyní pokořiti Ocean a země západní i nařizuje králům indickým, Porovi, Abisarovi a Taxilovi, aby opatřili potřebné k tomu loďstvo. Vojínové, dověděvše se o úmyslech Alexandrových, poděsili se. Sešli se vojevůdcové, aby Alexandra od toho odvrátili. Mluvčím jejich jest Cratesus, který snaží se krále těmito slovy zraditi od zamýšlených podniků: „Králi! tvoje ctižádost a odvaha nemají mezí. Nedbáš-li sám, jak tomu skutečně jest, svého vlastního blaha, dbej alespoň našeho; podstoupíme rádi pro tebe kterékoli nebezpečenství, jen se šetři, jen se hleď zachovati.

Kdo nám za to ručí, že ze všech nebezpečenství vyvázneme bez pohromy? kdo může říci, že budeš věčně maced. vladařem? Proč vrháš se slepě v záhubu, jen abys dosáhl cíle neznámého. Veď nás proti jakýmkoli obludám, jen se střez války tobě neznámé a nebezpečenství nepovědomého. Sláva, buďsi sebe větší, mizí, dobyl-li jsi jí na nepříteli nepatrném. Hleďme vždy, abychom to, čeho jsme s velikým namáháním získali, mohli před světem ukázati."

Mila jest Alexandrovi oddanosť jeho poddaných i odpovídá jim tento láskyplnou řečí: „Chci se vám, moji přátelé, odměniti nejen proto, že moje blaho nad svoje kladete, ale i proto, že jste již podali tolik důkazů své ke mně lásky a oddanosti. Nicméně jsem jiného mínění nežli vy. Mně nepřekáží věk, tím nechci se říditi ve svém konání. Sláva moje přesahuje meze věků, jen tím chci se měřiti a spravovati. Toliko lidé malého ducha za nejvyšší dobro považují dlouho býti živu. Já však, který jsem králem světa, nečítám léta svého žití ale triumfy. Uvažuji-li dary, jimiž mne Štěstěna obdařila, žil jsem dosti dlouho. Svět tento jest mi již úzký, chci jeho hranice s vámi překročiti a v jiný se podívati. Nic není nemožného odvážlivému. Se mnou navštívíte místa a národy neznámé, se mnou protáhnete krajiny od nikoho dosud nevídané. Od úmyslu svého neupustím, třeba bych při tom za své vzal." To pověděv pozývá druhy k lodím; i následují ho ochotně a v brzce rozléhá se při ústí řeky hlahol bodrých plavců."

Zde končí se devátá kniha Alexandreidy Gualtherovy.

Z knihy desáté skladatel náš asi velmi málo přijal v báseň svou. Jesti ona co do ceny básnické nejnezdařilejší všech, nesouc

na sobě hojné známky titěrnosti a podivnůstkářství básníkova, jehož některé příklady jsme již ve dřívějších knihách poznali. Ať nedím o jiném, prapodivně nás dojímá hned prvá část knihy desáté, kde nám básník líčí, kterak Natura nemohouc déle snášeti zpupnosť Alexandrovu, sestupuje do pekel a prosí Satana, aby ztrestal Alexandra. Při tom líčí se tu dle vzoru básníků římských peklo a jeho obyvatelstvo, jehož největší část tvoří zosobnění hříchové a zločinové. Vůbec nalézáme tu názory pohanské podivně smíšeny s křesťanskými a nemýlíme se asi tvrdíce, že skladatel staročeský celou tu část od v. 6—168 ze svého zpracování vypustil přijav do básně své jen důležité děje z knihy té jako jsou: návrat Alexandrův do Babylonu, přípravy jeho k válce se Západem a jeho smrť.

To na paměti majíce, budeme při líčení obsahu částí ztracených staroč. zření míti jen k těm událostem, o kterých jsme neklamně přesvědčeni, že je náš skladatel ve svou báseň přijal; obsah všeho ostatního, co u Gualth. se ve knize X nalézá, vyložíme pod čarou.*)

*) Natura vidouc, že Alexandrovi nestačí již meze světové, všeho zanechává díla a mrakem se zahalivši pospíchá do podsvětí. Kudykoli se béře, ustupují živlové a radostně vítá tvůrkyni všecko tvorstvo prosíc, by množila zárodky všech věcí teplo s vlahou spojujíc. Slibuje všem přízeň a oznamuje účel cesty své. Po té vstupuje Natura do temného lůna země (1—30 a násl.). Nyní popisuje básník peklo, jeho hrůzy a jeho obyvatele, mezi nimiž zvláště se připomínají zosobněné nepravosti a hříchy lidské jakož i tresty, jakých tam zakoušejí (— 75). Satan spatřiv zdaleka Naturu opustí výheň a aby bohyni nepoděsil odloží podobu hada bera na se tvář, již měl prvé než svou pýchou bohy proti sobě popudil. Bohyně pospíší k němu a takto mluví: „Chci ti přednésti společné stesky bohů a lidí, očekávajíc od tebe nápravy. Alexander již pokořil Darea, zlomil moc Porovu, podmanil si Okean a nemaje všeho toho dosti, chce i prameny Nilu vypátrati a ráj obklíčiti. Ano on prý i do podsvětí vnikne, ač-li tomu nezabráníš. Pročež ztresci nepřítele našeho společného, neboť jaká by pak byla tvoje sláva, kdyby se zmocnil ráje, z něhož jsi ty člověka vyhostil.“ To pověděvši chystá se opustiti podsvětí. Satan slibuje svou pomoc a přísahá, že neustane, dokud se společný nepřítel neoctne v pekle. Na pláň věčným sněhem a ledem pokrytou svolá Satan všecka knížata pekelná. Utišiv sykotem šepot shromážděných a nářky duší, jme se vykládati žádost bohyně, líče shromážděným nebezpečenství, které celému světu od Alexandra hrozí. „Ani my,“ vece, „nebudeme ušetřeni, nezabráníme-li pohromě nám hrozící; vždyť jest napsáno v knize osudů, že zrodí se na zemi člověk, který zláme závory tohoto sklepení a naše síně poplení. Pročež, knížata smrti, zabraňte moru se zmahajícímu, postavte se proti Alexandrovi a aby někdy podsvětí nepokořil, ukraťte mu života.“ Sotva domluvil, povstala Zrada a škodolibě se usmívajíc: „Toť jest,“ vece, „práce velmi snadná. Mám jed všech jedů prudší; ten přimísí se do vína a podá Alexandrovi. Příležitost k tomu naskytne se brzo. Můj Antipater, který již od dětství Alexandrovi přátelství lhal a v srdci svém nesmiřitelné tajil zášti, chystá se právě do Babylona byv tam od krále obeslán. Jeho prostřednictvím podám Alexandrovi pohár jedu a zase mezi nebešťany se odeberu.“ Celé shromáždění schvaluje radu Zrady; líbí se jim, že ten, jehož žádná válka nezhubila, pouhým nápojem má býti utracen. Zrada, proměnivši tvář, vynoří se

„Macedoňané plaví se za příznivé povětrnosti po oceanu ani neznajíce dobře směru pouti své ani vzdálenosti od souše. Mezi plavbou osnuje Alexander nové plány světoborné. Nevěda, co ho v budoucnosti očekává, chce podrobě si Asii, vésti vítězné své pluky do Afriky. Chce tam podmaniti Puny i Numidy, pak chce překročiti osněžené hřbety pyrenaejské a zkrotiti bojovné kmeny gallské a celou zemi až po veletok rýnský porobiti. Po té zamýšlí navrátiti se přes Alpy do vlastí na cestě pokořiti Italii a na šiji hrdého Říma vložiti jho řecké.

Náměstkům svým v Syrii káže míti pohotově dříví ke stavbě lodí. Věkovité cedry libanské klesají pod sekerami nenasytných světoborců, Libanon i veškerá země syrská zbavena jest stínu a proměněna v poušť. *)

Bez míry a cíle jest touha a ctižádost Alexandrova, ale třeba celý svět si podmanil a všecka království pod svým žezlem spojil, přece nikdy nebude dosti bohat, nikdy spokojen. **)

Roste každým dnem jeho žízeň po slávě, ale nenadál se, že ji ukojí pohár jedem naplněný. Již přišel do Babylona zrádce Antipater, jehož vyvolil osud k tomu, aby ukrátil dny vítězoslávy Alexandrovy. Avšak proč bohové velikému králi spíše jinou smrt neusoudili? proč nedali mu zemříti smrtí čestnou — mečem, proč musí sejíti jedem?

Dříve než se přiblížil poslední den slavného žití Alexandrova, bylo mu ještě popřáno zříti, kterak národové celého světa v prachu se koří jeho velebnosti. Uslyševše o jeho vítězstvích v Asii, o porobení národů a králů východních, kteří dosud nepřemožitelnými byli zváni, poděsili se národové Západu a všickni posýlají k Alexandrovi do Babylonu poselstva s dary, slibujíce jemu poslušenství. Sklonila před ním hrdou šíji Karthago a celá Afrika chce mu sloužiti; přišli poslové z Hispanie, Gallie poslala mu diadém, ochladl hněv Germanie, národové italští, ač horami nebetyčnými a okeanem chránění, přece třesou se přede jménem Alexandrovým a bohaté posýlají dary. Sicilie též oznamuje, že jest ochotna nésti jho macedonské. Se všech stran pospíchají poslové

---

z hlubin pekelných a vznášejíc se na perutích jedem nasáklých vstoupí konečně do síní svého Antipatra. Poučivši jej slovy laskavými o svém úmysle, opouští miláčka vracejíc se zase k stínům pozemským.

*) Gualth. X, 186 sqq: dolet aerias procumbere cedros Libanus et virides adductos fluctibus alnos. In classem cadit omne nemus, stupet aethera tellus arboreis viduata comis umbraque perenni, miranturque novum nudata cacumina solem.

**) Gualther užívá na tomto místě apostrofy k Alexandrovi, k níž připojuje krátkou moralisaci: „Quo tendit tua, Magne, fames? quis finis habendi, quaerendi quis erit modus aut quae meta laborum? Nil agis o demens: licet omnia clauseris uno regna sub imperio, totumque subegeris orbem semper egenus eris: animum nullius egentem non res efficiunt sed sufficientur: quamvis sit modicum, si sufficiat nullius egebis.

do města Semiramidina, odevšad plují koráby drahocennými věcmi obtížené.*)

Alexander, dověděv se, že celý svět západní sešel se do Babylona, aby se mu poklonil, hoří touhou přijeti již do města své smrti i pobízí lodníky, aby běh lodí urychlili nejinak než tigr, jenž spatřiv v dálce stádo koní a puzen jsa žízní a hladem, loká nemírně horkou krev netuše, že naň číhá lovec, který v okamžik vhodný vzácnou ubíjí kořisť; střelou proklán skonává ve trávě žízně neukojiv. —

Již vchází světoborce ve brány hradu babylonského, odevšad jsa obklopen ozbrojenci a provázen velmoži. Přijav odznaky vlády a posadiv se na povýšený stolec, káže uvésti před sebe poselstva a přijímá jich drahocenné dary: Gallie poslala štít drahokamy vykládaný, Carthago přilbu pyropy zářící, Teutonové meč, Hispanie oře pestrobarevného s uzdami zlacenými, tyrannové sicilští krunýř z pletiva stříbrného.

Přijav dary: „Díky buďtež bohům," vece k poslům, „jichž přízní získal jsem tolik království a měst, kterých jsem ani neviděl. Také vy poděkujte nebi z toho, že vnuknulo vám myšlénku bez boje a krveprolití dobrovolně se nám podati. Kdyby byl Dareus tak sobě vedl, byl bych jej učinil účastna vlády a byl by poznal, že nic není příjemnějšího ode jha macedonského. Porus může vás o tom poučiti, jak laskavě se mám k přemoženým nerkuli pak k těm, již dobrovolně se mi podávají. Chci, aby ti, kteří bez přinucení se mi pokořili, tak byl živi, aby za svobodu ne za otroctví považovali mně sloužiti."

Po těch slovech obrací se ke svým vojínům, jichž statečností dosáhl panství nad celým světem a slibuje, že zasloužené se jim dostane odměny za skutky hrdinské. Aby však neodvykli životu válečnému, ať navštíví s ním protinožce pod jiným nebem žijící, aby sláva jejich v ničem neutrpěla ujmy a aby zasloužili sobě chvalozpěvy potomstva. Dokud on bude vůdcem, nic jim nebude nesnadným, vždyť odvážlivému štěstí přeje. Staří tvrdí, že jest více světů, on však dosud, žel bohu, ani jediný zcela si nepodmanil. Aby tedy nezůstala žádná země nepokořena, aby dovršila se míra triumfů a slávy jeho, nechť jej následují proti hrdému Římu. —

Po této řeči rozpustí shromáždění, ano se již setmívalo. — Nastala noc temnější než kdy jindy, hvězdy dlouho se neukazují na obloze, jakoby se ostýchaly rušiti ono děsné temno noční, plavec nevida svých vůdců na nebi tone v strašlivé na moři nejistotě. Příroda sama věští truchlivý konec Alexandrův; nebe,

*) Gualth. X, 243 sqq: omnis in unum natio concurrit, clarasque Semiramis arces aequore vecta petit. Legatos inde videres adfluere et naves rerum speciebus onustas, quadrupedumque greges, quo pervenisse loquacem credere vix posses famae permobilis auram.

které nedávno znameními*) ohlašovalo jeho narození, oplakává jeho brzkou smrt. —

Již minula noc, neblahý den se blíží. Proč nesmáčí dnes jitřenka slzami svými traviny, proč umlkli dnes věštcové jitra jindy čilí, proč neustupují hvězdy blížícímu se dnu? Nerado objevilo se slunce na klenbě nebeské, rádo by dnes zůstalo ukryto v oceaně, aby nemusilo dívati se záhubě krále macedonského. —

Čím zasloužil si veliký Macedoňan nenávisť bohů?

Kdyby se byl spokojil s hodnostmi smrtelníků, kdyby byl klidnou myslí snášel štěstí i neštěstí, snad by byl znikl meče a krutějšího nad meč jedu. —

Přiblížila se poslední hodina velikého krále; osud již nedovoloval, aby zločin déle byl odložen.

Veškeren lid i vůdcové sešli se do síně královy naslouchajíce tam laskavým slovům mileného panovníka. Když byl se svými pohovořil a posly bohatě obdaroval, kázal číšníkům, aby kolem podávali víno; nevědělť ovšem nešťastník, že nápojem tím vpije v sebe záhubu neodvratnou, nevědělť, že on, který tolikrát ve válce nepříteli vzdoroval, zahyne nyní mezi svými — —

Již klesají mu nohy slabostí, již uléhá na lože. Macedoňané nedomýšlejí se nijaké pohromy jsouce v duších přesvědčeni, že Štěstena, jež tolikráte králi přála, i tenkráte záhubu od něho odvrátí. Když však se počaly na těle jeviti neomylné známky smrti a když král dal si postaviti lože do prostřed síně, aby odtud ještě naposled k svému lidu promluviti mohl, vypuklo celé shromáždění v zoufalý nářek, tušíc již nedaleký konec králův.

Obrátiv se k lidu svému promluvil Alexander naposled ještě tato slova: „Již dosti dlouho poutaly údy smrtelné duši mou; nyní mne zove sídlo nad hvězdami, abych tam na trůně zaujal místo vedlé nejvyššího světa ředitele, pečuje o osudy lidské i božské." Táží se jej Macedoňané s pláčem, koho zůstaví dědicem a králem světa. „Muž nejlepší", vece Alexander, „a vlády nejhodnější budiž králem vaším" ... Nemoha již domluviti, sňal prsten Perdikkovi odevzdal, dávaje tím na srozuměnou, že jeho přeje si míti svým nástupcem. Brzy potom opustila duše těsnou schránku svou a velkého krále nebylo více. — Pláč a nářek rozléhá se ve hradě královském a po celém městě. Macedoňané ztratili krále, ztratili otce svého. —

Jak šťastni byli by lidé, kdyby vždy měli na mysli věčné dobro a báli se konce, který z nenadání přichází jak na chudé tak na bohaté, na urozené i neurozené. Pachtíme se po statcích vezdejších, nedbáme nižádného nebezpečenství, pomíjející sláva

---

*) Gualth. X, 341 sqq: moriturum flebat Olympus, quem modo nascentem signis portenderat istis. De caelo veri lapides cecidere: locutus agnus in Aegypto est: peperit gallina draconem, et nisi digna fide mentitur opinio vulgi, tecta patris culmenque super geminae sibi toto, quo peperit regina die, velut agmine facto conflixere aquilae.

světa často oči naše zaslepuje; honíce se po hodnostech, obětujeme často svým chtíčům i život. Když pak po přestálých svízelích a trampotách vrátíme se na půdu rodnou, ejhle zachvátí nás náhlá choroba a veta jest po všem, co jsme tak drahně let shromažďovali.

Příkladem nám buď Alexander, ten, jemuž dříve nestačil svět, musí spokojiti se nyní s několika píděmi prsti babylonské, dokud jej Ptolemaeus do Aegypta nepřenese.

Zájmeno v ústech lidu československého.

Podává Vavř. Jos. Dušek.

Rozprava tato ukazuje, jak bohatá a rozmanitá jest řeč lidu v zájmeně obrazená. Ovšem nemohu tajiti, že zde dosti tvarů snad zajímavých schází, neboť sbírky, jichž jsem užil, neobsahují všecko, monografie pak o jednotlivých nářečích — vyjma snad pouze Kotsmíchovu a Bartošovu — dokonce nepodávají úplného*) obrazu nářečí, o čemž každý se přesvědčí, kdo trochu hlouběji v řeč lidu československého se zabéře. Nebylo pak úmyslem mým podati v tomto článku vědecké rozebrání a zpracování zájmena, nýbrž jen snesení co možná nejhojnějšího materialu, který by k tomu sloužil. Že pak svědomitě sebral jsem, co mi přístupno a možno bylo, o tom přesvědčí se každý, kdo věcí touto se obírati bude.

Material tuto sebraný je z Čech, Moravy, Slovače i Slezska, k čemuž užil jsem sbírek a prací jednak tištěných, jednak v Archivu sl. Pohádkové kommisse „Slavie“ uložených ku př.:

Koledy vánoční, Dětský věk a české i mor. písně, Národní písně, od Pohádkové kommisse („Slavie“); Doudlebské nářečí od V. Kotsmícha; Jazyk mor. v pruském Slezsku od A. V. Šembery (Mus. 1842) a j. v.**)

Mnohé budou snad neshody v práci této nalezeny, nebylo však lze jim se úplně vyhnouti, neboť mnohá věc zvláštní toliko jednou se vyskytající nemůže býti výrazem celé řady, nemůže však také býti pominuta právě pro svou zvláštnost. Ostatně hleděl jsem v takových případech alespoň — pokud možno — ukázati, jak by se věci rozuměti mělo, kdyžby za platnou měla býti vzata.

Že pak vše, co jsem kde nalezl, do práce této jsem přijal, nebude trvám ku škodě i kdyby později se nalezlo, že není to tvar správný. Také mnoho zatemňuje se nám obraz řeči lidu pro

*) Zvláště zájmeno bývá skoro mimochodem odbyto.
**) Ostatní uvedl jsem ve zkratcích.

nejednotný a nedostatečný*) pravopis ve sbírkách plodů národních a pro nedosti pečlivé označování jemnějších odstínů řeči od sběratelův.

Zkratky.

Arch. = Archiv Poh. kommisse. *Bart.* = Fr. Bartoš: Ze života lidu moravského. Matice mor. 1873, 1878. *Bavor.* = Bavorov. *B. Bystř.* = Baňská Bystřice. *Beneš.* = Benešov. *Bohd.* = Bohdalice. *Bož. N.* = Bož. Němcová. Karla, povídka. Praha 1868. *Brmc.* = Broumovice. *Dial.* = Základové dialektologie od A. Šembery 1864. *Dmžl.* = Domažlice. *Doudl.* = Doudleby. *Erb.* = K. J. Erben. Písně národní. Praha 1842. *Frenš.* = Frenštát. *Frid.* = Frídek. *Fryč.* = Fryčovice. *Gem.* = Gemer. *Han.* = Hana. *Hlb.* = Hluboká. *Hulč.* = Hulčín. *Hum.* = Dialektické články vytištěné v Humor. List, XXIII, 36, 38. *Jasen.* = Jasenovice. *Jir.* = Jos. Jireček. Podřečí vých. Čech. Mus. 1863. *již., jž.* = jižní. *K. H.* = Kutná Hora. *Klč.* = Kelč. *Klim.* = Klimkovice. *Kol.* = Koledy vánoční. *Koll.* = J. Kollár. Národnié Zpievanky, 1834—5. *Komň.* = Komiň u Brna. *Koubl.* = J. Kouble. Podřečí sev. Čech. Mus. 1864. *Krlov.* = Královice. *Křen.* = Křenovice u Lelče. *Kři.* = Křižanov. *Kul.* = Kulov. *Kys.* = Kysúc. *Levč.* = Levoč. *Lšň.* = Líšeň (Han.). *L. St.* = Lud. Štúr. O národních písních a pověstech plemen Slovanských. *Mat.* = Matice mor. *Mor.* = Morava. *Nohr.* = Novohrad. *Olm.* = Olomúc *Opat.* = Opatovice. *Opav.* = Opavsko. *Ostrav.* = Ostrava. *Pal.* = Dialektické články vytištěné v Palečku IX, 36. *Prst.* = Prostějov. *Přb.* = Příbor. *Přv.* = Přerov. *Psn.* = Národní písně. Poh. komm. „Slavie". *Rabl.* = Rablice. *Radot.* = Radotice. *Ržn.* = Rožnov. *Ržn. V.* = Vigantice u Rožn. *Sb.* = Sborník slov. nár. piesní, povestí atd. Matice Slovenská. *Skl.* = J. Sokol. O živých a mrtvých. Knihovna pro český lid č. 32. *Slez.* = Slezsko. *Slov.* = Slovensko. *Slov. p.* = Slov. povesti od Bož. Němcové. — Slov. povesti od Aug. Škultety a P. Dobšínského. *Sl. p.* = Slov. písně („Slavie"). *Šemb.* = A. V. Šembera: Jazyk mor. v pruském Slezsku. Mus. 1842. — Základové dialektologie československé 1864. — Vysoké Mýto, monografie. *Šrš.* = Šáriš. *Sš.* = Sušil Fr. Mor. národní písně. 1853. *Tarn.* = Tarnovice. *Těšn.* = Těšín. *Trenč.* = Trenčín. *Vdč.* = Videč. *Vgt.* = Vigantice (Ržn.). *V. Kl.* = Valašské Klobúky. *Vlč.* = Vlčovice. *V. Mez.* = Val. Meziřičí. *Záh.* = Záhoří. *Zbř.* = Zábřeh. *Zlin.* = Zlinsko. *Žšv.* — Zášova.**)

I. Zájmeno osobné a zvratné.

A. Zájmeno prvé osoby.

Jednotné číslo.

Nom. já — na Mor. a Slov. ja, v stř. Slov. jä, ve Slez. jo i jó.

Gen. Acc.: mne — mě užívá se stejně závažně; vedlé těchto tvarů vyskýtá se na Mor. mna, mňa (mnia), ňa, mia, mja; na Slov. i mňä, na, ma, mä, me. Rovněž zhusta přichází mné.

*) Někdy bývá velmi nesnadno vyznačiti znění tvaru ku př.: ti značí buď tibi aneb tu, naopak zase v mnohých sloven. krajích ti (tibi) zní tvrdě (ty).

**) Ve slovenských sbírkách jest dvojí pravopis, t. starší, kdę vyznačuje se měkkost po n, d, t, následuje-li e: ně, dě, tě a novější, kde vždy ne, de, te čte se měkce: nebudete = něbuděte. Já jsem ponechal pravopis taký, jaký jsem nalezl ve sbírkách až na w, g, j (í).

Dat. a Loc.: mně, na Mor. mňa, ně (Val.); za mi v jž. Č. mji, na Mor. a Slov. tvary Acc. mja, mě, mä, me ve Slez. m'.

Instr. mnou, na Slov. mňou; vedlé toho udržel se starší tvar mnú v Dmžl., na Mor. a Slov., kdež na mnoze zkrácen mnu neb ú proměněno v ó (Han.).

Množné číslo.

Nom. my na Slov. i mi, jinde y proměněno v e: v sev. Č., Han., Nvhr.

Acc. ny v některých frasích v Turci (Slov.).

Dat. nám na Mor., Slov., Slez. nam, v Opav. num.

Instr. námi obyč. náma neb nama (Mor.), na Slov. i namí.

Doklady k jednotlivým pádům.

Jednotné číslo.

Nom. *já.*

ja: Mor.: a ja se vas bojim. Psn. 159; — Slov.: ja bym še oženil. Sl. p. 226; ja som teba nevolala. Sl. p. 229; odženiem ja kone vranné. Sl. p. 230; ja som dievča na mýte. Sl. p. 231; — Slez.: dudy ja nafukam (Klim.) Arch.; bo ja sem chłop. Pal. 36.

jä: Slov.: (vy) stě samy príčina šetkjeho toho, čo na mnä žälujetě a nje jä. Dial. 135, 24; (vy) ste samy príšina šitkyho toho, zo šoho mňa teráz obvinujetě, a ni jä; bo by som jä svjačilo. Dial. 139, 32 (Gemer).

jo (jó): Slez.: jo dělum (laboro), jo mum (habeo). Dial. 57; najdźeće že śće sami přičinu teho a ne jo. Dial. 117, 31; jak sym jo był v Junóvic; jó se dycky myslim; jó sym ju (fajku) předoł. Dial. 170 (Fridek); ve same šče głavňum přičinum všeckego tego, z čego mě teraz viniće a ne jo. Dial. 121, 37 (Bavor.) — rovněž Opav., Těš.; vidunci jó (já vida) rozdilne stave. Mus. 394 (1842).

Gen. Acc. *mne, mě**).

mna: Mor.: chytili mna desentýra. Sš. 185; ty mna vychovaly. Sš. 286; že mna drábi majú. Sš. 65; — Slov.: ale mna nemiluješ. Koll. 7; nebude ze mna pán. Koll. II, 172; vy stě príčina tohoto všetkeho, z čoho mna vinitě. Dial. 133, 22 (Kys.).

mně: v sev. Čech. Koubl.; ve vých. Čech. Jir.; litá zvěř mne roznese. Psn. 225; — Mor.: enem to na mně nepověz. Psn. 66; a ze mně voják (bude) Psn. 148.

mňa: Mor.: v Zlinsku jen v písních. Bart. II 17; — na mňa hledija. Kol. 48; nebude-ťa ze mňa hanba. Kol. 54; ne-

*) Lid nečiní rozdílu mezi tvary mne — mě ku př.: volá na mě. Kol. 64; do mě se dala. Psn. 198 (K. H.); počkejte na mě. Kol. 213; na mě se dívejte. Kol. 6, (Ržn.); nehněvej se na mě. Psn. 114.

sedaj podle mňa. Psn. 238 (VKl.); volala mňa do světničky. Psn. 70; cos ode mňa měla. Psn. 291 (Vdč.); — Slov.: lebo tebe (dat.) mňa Pán Bóh neobecal. Sl. p. 227; až ťa moja maňka sama pre mňa prínde. Sl. p. 233; pamätajte, chlapci, na mňa. Sl. p. 236.

mnia: Mor.: mnia každý člověk uhodí. Sš. 459; okolo mnia půjde. Sš. 342; fojtíci idú na mnia. Sš. 65; že na mnia zlé věci súdijá. Sš. 143;

mňä: Slov.: čo na mňä žälujetě. Dial. 135, 24 (Jasen.);

ňa: Mor.: potkala ňa jedna panna. Psn. 69; vyprovoď ňa. Psn. 84; nebij ňa, ženičko. Psn. 237; edem ňa ve zlém nezpomínaj. Psn. 137; umořiť ňa móže. (vše od Ržn.); by ňa nemohli súditi. Psn. 112 (VRžn.); radaji ňa máš. Psn. 84 (VKl.);

na: Slov.: sklamala na moja milá. Sl. p. 172;

me: Doudl.: on me ošidil. 24. — Slov.: prenocuj me, dzievče. Sl. p. 305; matka by me dala. Sl. p. 111; Bože, bože, skáral ši me. Sl. p. 27; vzali by (Uhři) me sebou. Koll. 72;

mä: Slov.: však mä nič nebolí. Sb. 8; a keď mä stretneš. Sb. 9 (Nitra); žiale mä dochodia. Sb. 13; pritisni mä k sebe. Sb. 45;

mje: Doudl.: ode mje. Doudl. str. 24;

mia: Mor.: přikrý mia. Sš. 141; do tebe mia vezú. Sš. 153; kabát na mia zapínajú. Sš. 153; nech mia zijú (snědí). Sš. 186; — Slov.: ené (mamička) mia nechajte. Koll. 271;

mja: Slez.: z čeho mja včil vinitě. Dial. 119, 34 (Opav.);

ma: Slov.: zobudils' ma, keď som spala, zobudils' ma v komorence. Sl. p. 225; milovau ma švárny šuhaj. Sl. p. 225; keď ma pôjmeš rada som. Sl. p. 231; keby si ma k ma-milej zaniesol. Sl. p. 239; boh ma neopustí. Koll. 117.

Dat. a Loc. *mně*. Dat. *mi*.

mně: v sev. a vých. Čech. málo mi. Koubl., Jir.;

mnia: Mor.: že mnia už je muže třeba. Sš. 226;

ně: Mor.: odpusť ně má milá. Psn. 129; dokud ně nevrátíš. Psn. 129; pověděla ně to. Psn. 108; nech ně mú hlavěnku sváže. Psn. 120 (vše od VKl.);

mě: Čech.: zdá se mě. Kol. 72; dva mě cestu ukazujou. Psn. 8; — Mor.: dyž mě date pět set šajnů. Psn. 117; nejni na mě funta masa. Kol. 105. (Fryč.);

mä: Slov.: jedon mä odišiel. Sb. 13;

mja: Mor.: ukaž mja to. Kol. 125. (Ržn.);

mji: Čech.: Doudl.; kam se mji poděl; kýž mji možná; že sou mji chlapce vodvedli; však on mji dá Pán Bůh jinýho. Psn. 185. (Hlb.);

m': záp. Mor.: de' m' to (dej mi to). Dial. 43; — Slov.: prečo-m', mila macer, ľubosc zbraňujece? život sce mi daly . . . Sl. p. 124;

Instr.: *mnou*.

mňou: Slov.: so mňou tak budě. Sl. 77. (Nvhr.); za mňou teda. Sb. 62; či vám bolo treba otca predo mňou tajiť? Sl. pov. 37;

mnú: Čech.: v Dmžl. — Mor.: chodí za mnú. Psn. 163 (VKl.); — Slov.: išli za mnú. Sl. p. 259; veru vy nevítę, čo sa robí se mnú. Sl. p. 126;

mnu: Mor.: se mnu pojďte. Kol. 83. — Slez.: vrać se se mnu. Kol. 129;

mnó: Hana: přišla za mnó. Psn. 247; že by se mnó rada mluvila. Sš. 17; dyž za mnó nevyjdeš. Sš. 54; chasa za mnó běhala. Skl. 146.

Množné číslo.

Nom.: *my.*

mi: Slov.: pojdeme mi na lový. Koll. 344; keď mi takié budeme, aj mi píjať budeme. Koll. 16; tam sa mi sindeme. Koll. 31;

me: Čech.: starší lidé v Podkrkonoší. Koubl. — Mor.: Hana: me sme k vám nepřišli. Lšn.; me sme me a ve ste ve. Us. — Slov.: premeníme si me. Sb. 87 (Nvhr.).

Gen. Acc. Loc.: *nás.*

nas: Mor. ve Frent. — Slov.: darmo to, mily muj, nemaš u nas ščesce. Sl. p. 124; ani do nas, šuhaj, nechodz. Koll. 135. — Slez.: nas ve Slezsku tym věc boli. Hum. 36.

Acc.: *ny* užívá se posud u Slováků v Turci (Koll. 401) a to v některých frasích obecných: pomiluj ny; ne za ny, než za ty křesťany. Koll. 3. (viz „vy").

Dat. *nám.*

nam: Mor.: či nam jaku koledničku hatuješ. Kol. 46; — Slov.: umrelo nam troje dětí. Koll. II, 134; — Slez.: kerak pravě nam slabym. Hum. 36; dajtě nam to. Pl. 36;

num: Slez.: dóšli num též půl tolara, dóšli num též půl hřivny. Tarn. Arch.; ti k num se budu chtěť přitúliť. Dial. 170. (Frid.).

Instr.: *námi.*

náma častější: Pámbu s náma. Jir.; poď s náma Ježišku. Kol. 127. (Ržn.); *nama: Mor.:* ony za nama. Psn. 281. (Ržn.); *Slov.:* bola láska mezi nama dvoma. Koll. 109; nebolí ma žiadna rana, len tá láska medzi nama. Sl. p. 182. — *Slez.:* mezi nama. Hum. 36;

nami: Slov.: keď ty budeš s nami stáť. Koll. 327; uvidíme kdo ujde pred nami. Koll. 381; hrdié dievky s nami. Koll. 39;

namí: Slov.: žáden človek nevie, čo je medzi namí. Sl. p. 41; pred namí je zahradečka. Sl. p. 16; drž sa s namí, medzi namí. Sl. p. 173; — *namá:* daromnejšej nejest (lásky) ako medzi namá. Sl. p. 149.

13. Zájmeno druhé osoby.

Jednotné číslo.

Nom. *ty:* na Mor. a Slov. někdy ti, jinak i te v Han. a Nvhr., v stř. Slov. tej.

Gen. Acc. *tebe, tě* stejně závažně přichází; mimo to na Mor. přichází teba a tebja (Ržn.) a na Slov. tebä, ve Slez. teje; dále v Zlin. ťa a dativní forma ti, na Slov. tä, ta, će, ćia, ca.

Dat. a Loc. *tobě* na Slov. tobe, tebe i těbě, v Doudl. tebę, kde o analogií druhých pádů přešlo v e, vedle toho na Mor. tobia; Dat. enkl. ti na Slov. ty (t^e^i), ale i ci, c'; mimo to accusativní tvar v Čech. tě, te, té, na Mor. tě, ťa, na Slov. ta.

Instr.: *tebou* v Dmžl., na Mor., Slov. a Slez. tebú, (tebu), na Han. tebó, na Slov. cebou.

Množné číslo.

Nom. *vy* na Mor. ve (rovněž v Krkon.).
Gen. Acc. Loc. *vás* v Mor. vas, ve Slez. vos.
Acc. *vy* (viz „ny").
Dat. *vám* na Mor. a Slez. vam, ve Slez. vum.
Instr. *vámi* na Mor, a Slov. vami.

Doklady k jednotlivým pádům.

Jednotné číslo.

Nom. *ty*.

ti: Mor.: jenom ti mně má panenko pověz. Sš. 306; — *Slov.:* keď já puojdem opiley a ti žena podpírej. Koll. II 98; ale na ti tento prútik (ale tu máš tento proutek). Sl. pov. 22;

te: Han.: nic te mně synečko nezdorůj. Arch. (Lšň.); a co se te hezká. Sš. 223: — Slov.: Dial. 75; že si te takey chudey. Sb. 77. (Nvhr.); te osvecuješ hucnje (hlučné) mesta. Dial. 137, 29; — Slez.: umřeš te, umřu já. Dial. 155, 21;

tej: Slov.: tej osväcuješ mesta. Dial. 138, 20.

Gen. Acc. *tebe, tě**).

tebä: Slov.: pre tebä dievčatko. Sb. 14; pozrem na tebe. L. Št.; za tebä sa stydím. Sl. p. 266;

teba: Mor.: že od teba teče vodička. Sš. 233; škoda teba. Sš. 372; při tom *těba* prosíme, trochu těba poprosíme. Kol. 135. (Ržn.). — Slov.: ale je z teba veľký pes. Sl. p. 228; já som teba nevolala. Sl. p. 229; *tebia:* Mor.: tebia sem čekała. Psn.

*) tebe a tě užívá lid bez rozdílu jak v Čechách, tak na Moravě a Slovensku ku př.: jak sem od tě daleko. Psn. 105; já tebe milovat nebudu. Psn. 175 (Ržn.); pro tě mdlím. Psn. 120; dyž já od ťa musím jíti. Psn. 260; pro te prinde — veď do tebe svedčí. Sl. p. 458; je nás za tě hanba. Kol. 92; esi na te pudu Jir. atd.

76; já mám pro tebia. Psn. 81; tebia u stolu miłovať. Psn. 81; chytať tebia přišli. Sš. 347; leda z tebia smích udělal. Sš. 377;

teje: Slez.: do teje. Dial. 61. (Ostrav.);

cebe: Slov.: prinde na cebe žima. Sl. p. 31; cebe ľubim. Sl. p. 51; od cebe tak braňa. Sl. p. 158. (Šrš.);

tä: Slov.: veď tä vezmem na jeseň. Koll. 206;

ťa: Mor.: do ťa. Zlín. Bart. II, 17 (jinak tebe); Dial. 43; přinde na ťa exekucí. Psn. 239; sbudím ťa, pobízím ťa, pozdravujem ťa. Koll. 124; nebyła by ňa pro ťa hłavička boleła. Psn. 123; keď ťa ručně chytnú. Sš. 65; — Slov.: ako bych ťa nebozkala, keď som ťa ráda mala. Sl. p. 229;

tia: Mor.: ak sem tia stravila. Sš. 454;

ta: Slov.: v čom som ta rozhněval. Koll. 62;

ce: Slov.: ja ce ľubim, ja ce hcem, ja ce vera i vežnem. Sl. p. 51; zochabim ja ce na slobodze. Sl. p. 152. (Šrš.); Dial. 78.: će;

ćia: Kysúc Dial. 70;

ca: Slov.: skoroli ca prejdzem, zdravúli ca najdzem Sl. p. 97; budzil som ca. Sb. 15 (Kysúc).

ti: Mor.: což ti na mě čert bere. Kol. 150: ja si ti nevezmo. Arch. (Lšň.); debech ti synečko nebela poznala. Arch. (Lšň.).

Dat. Loc.: *tobě*;

tobia: Mor.: Dial. 52;

tobe: Slov.: neprindem já k tobe. Koll. 187; dám tobe jabka. Koll. II, 23; puojdem k tobe. Koll. II, 23; já tobe děkujem. Koll. 140; prijde k tobe milý tvoj. Koll. 142;

tebě: já ti tebě*) dám. Doudl. 28;

těbě (= *tjebje*): Slov.: čo je těbě. Sb. 77 (Nvhr.);

tebe: Slov.: ved to tebe svedčí. Sl. p. 240; to dievča tebe nikdy nedajú. Sl. p. 243; a ja tebe za tvoje chodzení (ďakujem). Sl. p. 246; tebe, milá, tebe povím. Sl. p. 259; jaký chlapec sedí na tebe. Koll. 196.

Dat.: *ti.*

ty: Slov.: co ty**) do rukou prijde. Koll. II, 174;

tě: Čech.***): v plzensku: dám tě, koupím tě atd. — Mor.: dež se tě nešikne. Arch. (Lšn.); na mou tě kalapunda. Psn. 128; ptala se tě matka dcery. Sš. 330;

te (*té*): v Krkon. já te dám. Dial. 31; co sé i té koupiť mám? Koubl.; nedělám té nic na protivu. Koubl.; víz ho k té? (mám ho vézti k tobě?) Koubl.;

ťa: Mor.: Dial. 43;

*) Zajímavo jest, že v doudlebštině se náměstka zdvojuje: já tě tebe naučím českou manýru. Doudl. 28.

**) y značí zde prostě tvrdost: ťi — není rovno Nom.!

***) Tento tvar přešel i do Loc. ku př.: ani ne tak po zcezičce, jako *po tě* (teskno mi je). Erb. 853.

ta: Slov.: beda tomu bude, kdo sa ta dostane, dostan sa ta Janko. Sl. p. 260;

ci (*ći*)*:* Slov.: ja bym ci podala vody. Sl. p. 61; rád bym še ci odslužic. Sl. p. 74; nedam ci vienečka. Sl. p. 20; ci bulo patric, žem (že jsem) bula šumnička (hezká). Koll. 125; pobožkam ci gambočky. Koll. 21; keď sa ci chcelo 'spac. Sb. 15. (Kys.); — Slez.: by se ći kdo nevysmał. Kol. 92; něco ći povim. Kol. 129;

c': Slov.: nečaruvala som c', ani ma mamička, nečaruvala som c', ani moja maci. Sl. p. 56; ukaž coc' frajiera nadávali (dali). Sl. p. 282; len tam hrube nepi, abyc' žide nepobrali mechy. Sl. p. 296.

Instr.: *tebou.*

tebú: Čech.: v Dmžl.; — Mor.: s tebú bydlení tam věčné (rač dáti). Kol. 88; — Slov.: a já sa s tebú rozžehnám. Sl. p. 146; — Slez.: dyž sem za tebu chodil. Pal. 36;

tebó: Han.: dyž s tebó stála. Sš. 365;

cebou: Slov.: nejedno dzevčatko za cebou narieka. Sl. p. 132; ja za cebou vädnem. Sl. p. 152.

Množné číslo.

Nom.: *vy.*

ve: Čech. v Podkrkon. (viz „my"); — Han.: šak ste ve se tolávali (tatičko). Arch. (Lšň.); me sme me a ve ste ve, me pijeme z korbele a ve pijete ze kbele. Us.; ve ale s vašema pňama bráníte. Dial. 101, 4; — Slez.: Dial. 37.

Gen. Acc. Loc.: *vás.*

vas: Mor.: ja vas k němu dovedu. Kol. 87; pan Buh vas tu požehnej. Kol. 32; — Slez.: spasitel vas voła. Kol. 92; sme to słychali od vas. Kol. 132. (Klim.);

vos: Slez.: boč bech na vos*) śviciło. Dial. 121, 37.

Acc. *vy:* Slov.: bodaj vy Parom vzal. Koll. 401 (viz „ny").

Dat.: *vám* **).

vam: Mor.: to vam přajemy. Kol. 18; nesu vam novinu. Kol. 87; (Frent.) — Slez.: kere vam zvěstuji. Kol. 175; a poimy (povíme) vam. Pal. 36;

vum: Slez.: řaža (záře) jejich němože k vum do lesa přeňść (přijíti). Dial. 117, 31. (Frid.).

Instr.: *vámi.*

vami: Mor.: jak s vami zatočim. Kol. 57; — Slov.: keď ja s vami pôjdem. Sl. p. 25; čo by som s vami robila. Koll. 113; že som s vami stála. Koll. 327; nestačím za vami Koll. 328.

---

*) *a* změněno zde v *o* vlivem polštiny.
**) V doudleb. po předl. *k* mění se *v* v *f:* k fám. 8, 2.

C. Zájmeno zvratné.

Poznamenání.

Gen. Acc.: *sebe, se,* na Slov.: šebe, sebä, seba, sebja i sěba; za tvar se nalezáme ve Slez. sě, na Slov, śe, še, sä, sa, kteréž poslední i na Mor. a Slez. přichází; vedlé toho v sev. Čechách užívá se tvaru sé a ve Slez. so.

Dat. Loc.: *sobě*, v jž. Čech. a na Slov. sobe, na Mor. sobja, mimo to na Slov. sěbě, sebe, šebe, ve Slez. seje. — Dat. si v sev. Čech. se i sé (tvar Acc.) ve Slez. se i sě, na Slov. śe, sä.

Instr.: *sebou*, na Mor., Slov. a Slez. starší tvar sebú, ve Slez. i sebum.

Doklady k jednotlivým pádům.

Gen. Acc. *sebe, se.*

šebe: Slov.: dam ja šebe zavolac. Sl. p. 74;

sebä: Slov.: strasem zo sebä. L. Št.; pre sebä nič nevarievam. Sb. 72; pozrite vy nemúdri okolo sebä. Dial. 134, 24; popáčte okolo sebä. Dial. 136, 27;

seba: Slov.: Bošácki mládenci roba (dělají) seba mladí. Sl. p. 238; pozorujte okolo seba. Dial. 133, 22;

sěba: Slov.: zoukla zo sěba kantar (sundala uzdu). Sb. 77. (Nvhr.);

sebja: Slov.: podivajte sa okolo sebja. Dial. 123, 5;

sě: Slez.: jak sě muši rozlučiti s panenkum mładenec. Mus. 1842, 403; jakech (jak jsem) v tych letach był, v kerych sě rozdił ukazóvać počinó(á). Mus. 1842, 404;

se (sé): sev. Čech. Dial. 31; nemůže mít na sé, když dá do sé. Koubl.;

śe: Slov.: kde śe lubość započala. Koll. 88; počala śe (lubość) dto. — Dial. 78; Slez. Dial. 116, 30;

še: Slov.: shvaria še muj mily s čarnym orlem, ožeň še, ja bym še oženil. Sl. p. 226; ľubme že še, ľubme, lem še nepohubme, ľubili šme še. Sl. p. 160;

sä: Slov.: udala sä, sama na sä. Sb. 103; nach sä páči. Dial. 77; hnevajuc sä naň. Dial. 136, 27;

sa: Mor.: Zlin. Bart. II 17; obuvaj sa. Kol. 68; podívaj sa. Kol. 152 (Ržn.); bojím se tatíčka. Psn. 241; modliť sa naučím. Sš. 9; — Slov.: ona sa chodí každý piatok se svojmi dvanácti dioučaty kúpať. Sl. pov. Bž. Něm. 10; oklamať sa ti nedám. Sl. p. 226; — Slez.: sberu sa, dźivać sa Kol. 175. (Klim.).

so: Slez.: hdy so kemše započnu; zo njeby so tejky, na popjeł so spalichu. Arch. (Rabl.); holečo so rjenje směje. Arch.

Dat. a Loc.: *sobě.*

sobe: Čech. jž.: vem si mě k sobe. Psn. 172; upekla sobe Dial. 166; prál sám k sobe. Dial. 167. (VMýto); — Slov.:

nedali si sobe*) přistupiti k sobe. Koll. 24; milá ku sobe. Koll. 170;

sobja: Mor. na Valašsku. Dial. 52; všímaj ty ho sobja Sš. 274;

sěbě: Slov.: pri sěbě ležacieho. Sb. 77. (Nvhr.);

sebe: Slez.: sćežovały sebe roz (jednou) strumy. Dial. 117, 32; — Slov.: vezni k sebe kamarádov prez háj. Sl. p. 247; ma-milá len Janka večer k sebe zovie. Sl. p. 154;

šebe: Slov.: než ja šebe chyžu priklet možu sporadac. Sl. p. 239;

seba: Slov.: Dial. 127, 11; 127, 12;

seje: Slez.: sćežovały seje roz strumy. Dial. 117, 41 (Frid.);

se, sé: v Krkn. Dial. 31; co sé i té koupit mám? ženský sé sklíply; povdal (řekl) sám k sé. Koubl. — Mor.: štěbotá se. Psn. 203; že se mně vezme. Skl. 147; — Slez.: bo vy se ležiče jako ptaček. Mus. 1842, 401; daj tej vody, umyjem se ruce, nohy. Mus.; oba smy se biłum šatkum oči učirali. Mus. 1842, 402;

sě: Slez.: oba chme (sme) sě biłum šatkum oči učirali. Mus. 1842, 404;

śe: Slov.: skaržiły śe kediši stromy v łese. Dial. 147, 36; (Šrš.);

sä: Slov.: tůžili sä stromy v hore. Dial. 134, 24; žalovaly sä raz stromy. Dial. 135, 26;

sa: Mor. Dial. 43; stěžovaly sa stromy v hore. Dial. 123, 4. (VKl.); sťažovaly sa stromy. Dial. 125, 9; — Slov.: ponosovali sa ráz stromy v hore. Dial. 136, 27; jak sa oni hrali, tak sa oni hrali. Koll. 21.

Instr.: *sebou.*

sebú: Čech.: práce nese sebú chleb. Bož. N. 236; vzala je dobře s sebú. Bož. N. 237 (Dmžl.). — Mor.: vem mě sebú. Sš. 150;

sebu: Slez.: naberem s sebu dary. Kol. 163;

šebu: Slov.: tri koňo barvene so šebu vžal. Sl. p. 157; ja mam so šebu dosc trapeňa. Sl. p. 309:

sebum: Slez.: bertě navrat s sebum. Hum. 36; a tůž bertě navrat se sebum. Hum. 38.

II. Sklonění vlastně zájmenné.

A. Kmeny tvrdé.

1. Sem počítáme dva kmeny a sice tъ a kъ a jich složeniny. Původní Nom. tъ neudržel se, nýbrž máme jen tvar ten, na. Slov.

*) Viz Dat. „tebě.“

i te ve složce te-raz; za to však máme na Slov. tvar kъ ve složce ni-k (nemo). *)

2. V kosých pádech jednočtu v muž. a stř. rodě přecházejí do sklonění měkkého ku př.: teho — keho, temu — kemu atd., aneb do sklonění staženého, což zvláště v jednočtu rodu žen. a v mnohočtu se stává ku př.: tá, té, tú ... tí, té, tých, tým atd.

1. *Ten, ta, to.*

Jednotné číslo.

Nom. m.: *ten* na Slov. těn i těm (Nvhr.), ve Slez. tyn; — fem. ta na Mor. a Slov. tá; — neutr. *to* na Han. tó, ve Slez. te a i tů (tůž).

Gen. Acc. m., Gen, n.: *toho* na Slov. toh, na Mor., Slov. a Slez. teho, na Slov. tého, ve Slez. tego i tuhu.

Gen. Dat. Loc. f.: *té* obyčejně zúženo v tý neb zkráceno v te, zhusta vyskytá se starší tvar tej neb téj.

Dat. m. a n.: *tomu* ve vých. nář. temu, na Han. tomo, v Zlin. tom, v sev. Mor. temo, ve Slez. tymu, v stř. Mor. tumu (Komiň).

Acc. f.: *tu* v sev. Čech. tou, na Mor. a Slov. tú, na Han. tó i to.

Loc. m. a n.: *tom,* na Mor. a Slez. tem, na Mor., Slov. a Slez. tym.

Instr. m. a n.: *tím,* v Doudl. tim, na Mor. a Slov. tým, na Mor. tém, ve Slez. tym. — Fem. *tou* na Mor. a Slov. tú neb tu (Slez.), na Han. tó, ve Slez. tum.**)

Množné číslo.

Nom. m. *ti* ve vých. Čech. pro všecky tři rody, vedlé toho ty, na Slov. tí, tij, to, ve Slez. ći; — fem. masc. než. (= Acc.) větším dílem *ty*, na Slov. ty, tje, na Mor. a Slov. te i té; — neutr.: *ta* vůbec v lidu málo slyšeti, obyč. ty, na Slov. tý a té. Mimo tyto tvary přichází na Slov. trojrodé tie, tye, tyé.

Gen. Loc.: *těch*, v Čech. a Mor. tech, na Mor., Slov. a Slez. tych, tých, na Han. téch, na Slov. tejch.

Acc. *ty* vedlé toho na Slov. tých, ve Slez. tych tvar to Gen. vzatý za Acc.

Dat.: *těm* ve vých. Čech. a na Mor. tem, na Slov. tým, ve Slez. tym.

Instr.: *těmi*, ve vých. Čech. tema, na Han. téma, na Slov. týma, ve Slez. a Mor. tyma.

---

*) Tento tvar snad není archaismus, nýbrž možno, že povstal ze tvaru nikto — nikte — nikt — nik.

**) Viz Instr. zvratného zájmena.

Doklady k jednotlivým pádům.

Jednotné číslo.

Nom. (Acc. neživ.) m.: *ten.*

těn: na Slov. vůbec.*)

těm: v Novohradsku (viz „on"): těm tovaryš. Sb. 77; odpoviedau mu těm (druh). Sb. 77; těmto (tovaryš) sa stajme (hned) obratiu. Sb. 77;

tyn: Slez.: tyn chłopsky cham (sedlák) neni tak hłupy. Dial. 170; přec by mił už tyn čas přinść. Dial. 170; tyn huncfut był chytry. Dial. 171;

— fem.: *ta.*

tá: Mor.: a tá varta u mne stála. Sš. 38; tá se lekla. Arch. (Han.). — Slov.: až tá moja maňka sama pre mňa prinde. Sl. p. 233; ako tá včelička. Koll. 23; tá moja matička Koll. 36; tá prvá má žltié vlasy, tá druhá má zlaté pásy. Koll. 71; tá (sestra) ma poznívala. L. Št.;

— neutr. *to.***)

tó: Han.: dež tó víno vepili. Arch.

te: Slez.: ptačatko te spěvaše. Arch. (Kulov.)

Gen. Acc. m. Gen. n.: *toho.*

toh': Slov.: do toh-to kráľovho domu. Sb. 55; už to toh-to (sluhy) pán vedel. Sb. 61; z toh-to horko (těžko) vyliezol. Sb. 71;

teho: Mor.: ja teho nejmladšího. Psn. 261; nedělej si z teho nic. Psn. 121; pusťte teho synka. Psn. 265; Han.: šak ve se teho doptípíte. Skl. 146; dež jož teho belo moc. Arch.; vinijó z teho původca všeckeho dobryho. Dial. 109, 18; belo o teho lesa moře. Dial. 168 (Olm.); — Val. Bart. 1880, 15.***) — Slov.: ach ľudze, preľudze, nezávidzte teho. Sl. p. 56; miluvala som jedneho, neból huncút hoden teho Sl. p. 64: ja ce nedam teho roku za muž. Sl. p. 315; †) — Slez.: teho lisťa vrboveho, teho prachu cestoveho. Mus. 1842, 401; co z teho pojdě. Hum. 36;

tého: Mor.: nechcú tého ale řict a přiznat se k tému a viňa z tého atd. Dial. 121, 1;

tego: Slez.: ve same šče gławňum přičinum všeckego tego, z čego mě teraz viniće; viňum (accusant) z tego i z jinech gřichuv původca všeckego dobrego. Dial. 121, 37. (Bavor.);

tuhu: Mor.: ve sami ste hlavni a néveči příčinó všehu tuhu; nechcó hale tuhu řict a přeznat se k tumu a prutu vinijó z tuhu puvudce všehu dobryhu. Dial. 101, 5. (Komíň).

---

*) Na Slov. vyslovuje se ten tvrdě i měkce, avšak pravidlem jest vyslovování měkké; tvrdé přichází hlavně kolem měst (poněmčilých).

**) U Sušila jednou nalezl jsem *so*: jestli so musí být Sš. 57.

***) Dial. 107, 14; 109, 17; 117, 31; 172 atd.

†) Dial. 123, 5; 133, 21; 134, 23; 135, 26; 140, 33 atd.

Gen. Dat. Loc. f.: *té.* *)

te: Mor.: do te dolni ulice. Psn. 246. (Frent.); na te paskovske zvonici. Psn. 164; po te panske mezi. Psn. 59;

tý: Čech.: na tý naší lásce. Psn. 177; a z tý baby bude buben. Psn. 42; z tý božský milenky. Kol. 134; — Han.: abe do tý trohle vlezl; dež jaž aji te šate z tý trohle vebral; do tý bečka ho strčele. Arch;

tej: Čech.: tej paní dej květinu. Koubl.; v noci tej mě vopatruj. Psn. 7; co po tey rozmarině. Erb. 121; — Mor.: já zas při tej straně. Kol. 154; přeškoda tej krvi červenej. Sš. 40; z tej jámy nemohl vstať. Sš. 48! — Slov.: hore si zaspievam s tej vysokej skaly. Sl. p. 11; škoda tey dzievčiny. Koll. II, 120; nesmiem sa žalovat tey mojey rodině. Koll. II, 131; — Slez.: daj tej vody, umyjem se ruce nohy. Mus. 1842, 401; z tej hroznej radosti. Pal. 36;

téj: pred sůsedem zahradečka, v téj zahradke fijalečka Sl. p. 17; milo těž devenke, ku keréj chodíváš. Sl. p. 30; do téj Peště. Koll. 83; k téj mojej Aničke. Koll. 166; dobre je téj dievce. Koll. 230.

Dat. m. a n.: *tomu.*

tomo: Mor.: nechco přeznat se k tomo. Dial. 103, 8; co be tomo říkali tatínek. Skl. 147; došli sme k tomo dubo. Skl. 148;

tom: **) Zlin.: Bart. II, 18; i já též o tom vím a k tom rici smím. Koll. 39; nechců přiznat sa k tom. Dial. 123, 3;

temu: Mor.: kerému, to temu. Kol. 190; nerozumim temu; Kol. 170; ješče k temu trojnik. Kol. 36; — Slov.: ja na to nic nedbam, ja temu rad. Sl. p. 83; keho sce ľubely, temu pokoj dajce. Sl. p. 97; — Slez.: temu dźičatku małemu. Kol. 122.

temo: Han.: ořezal jednemo temo koňovi noho. Arch.; hale belo temo tak. Skl. 146; nechce se přeznat k temo. Dial. 101, 14; matka temo senkovi řikala Dial. 168;

tymu: Slez.: nechců k tymu śe přiznać. Dial. 117, 31; tak je tymu, jak sym pravił. Dial. 170 (Frid.);

tumu: Mor.: nechcó přeznat se k tumu. Dial. 101, 5.

Acc. fem.: *tu.*

tou: Čech.: v sev. kraj. Koubl.; vých.: i řeklo na touto žalobu slunce. Dial. 98, 8;

tú: Mor.: dávám se v tú stranu. Sš. 342; — Slov.: spievaj si tú veselú pieseň. Sl. p. 9; zahraj mi tú (pieseň). Sl. p. 234; zašanuj tú novú sukničku. Koll. 24;

tó: Mor.: sleš tó mó pěsničko. Sš. 223 (Han.); dělal pořád tó dovijako nezbedo. Arch. (Han.); co ho zavedla na tó loď. Dial. 169. (Olm.); povedalo na tóto žalobu slónce. Dial. 101, 14 (Žbř.);

*) V str. češt. byl Dat. a Loc. tej, Gen. té, později tvary ty se navzájem pomísily a tej i té měly stejnou funkci; rozdíl panuje podnes jen v doudlebštině.

**) Viz „jemu".

to: Mor.: povedalo na toto žalobu slonečko. Dial. 101, 5 (Opat.).

Loc. m. a n.: *tom.*

tem: Mor.: aj v tem černem lesi. Psn. 252; nám v tem nezbraňoval. Psn. 193 (Ržn.); právě bela loď pře tem leso. Dial. 168 (Olm.); ha v tem stracho. Skl. 148. (Han.); — Slez.: kaj po tem dojíti mu jest. Pal. 36; zas by se mu po tem styskalo; při tem radosť měla. Pal. 36;

tym: Mor.: na tym našim poli. Psn. 114 (Vlč.); v tym našim Dunaji. Psn. 158; — Slov.: šak ja na tym švece není sama. Sl. p. 226; na tym Spiskym zamku. Koll. 119; pokal še tvoja moc o tym nedoznala, Sl. p. 62; za to skarža o tym tvorca všeckeho dobreho. Dial. 142, 36; — Slez.: poviz mu o tym hlase. Psn. 148; včera ěšče mi muj súšid o tym mluvil. Dial. 169.

Instr. m. a n. *tím.*

tim: Doudl. 9, 3;

tým: Mor.: Zlin. Bart. II, 19; pod tým mostečkem. Sš. 374; — Slov.: tým ovsený́m chlebom. Sl. p. 136; s tým som seděla. Sl. p. 227; rozluč še ma s tým svetom márným. Koll. 97; pod tým našim okenečkom. Sl. p. 122; pod tým stromečkom. Sl. p. 130;

tém: Mor.: naj-tém, poj-tem (= nad, pod). Dial. 44 (Brno).

Instr. fem.: *tou.*

tú: Mor.: ať nás neráčí tú psotú kárati. Kol. 97; pod tú našu javorovú stěnú. Sš. 208; — Slov.: za tú švarnú dzievčičkú (pojdem). Sl. p. 242; tú trenčanskú dolinú. Psn. 264;

tu: Mor.: že sem se ja dočekala vanočniho času i s tu staru chasu. Koll. 21; — Slez.: mlč radši s tu řeči. Kol. 101;

tó: Mor.: teče voda s hora tó dědinó. Sš. 394;

tum: Slez.: jake to bylo s tum našum řečum. Hum. 36; tum rukum. Dial. 70; tum dluhum cestum. Dial. 52.

Množné číslo.

Nom. m.: *ti;*

tí: Slov.: tí martinskí rechtoria; tí martinskí mládenci. Sl. p. 147; zalubili mi ju (milou) tí nitranski páni. Sl. p. 284; aby tí mládenci do nás nechodili. Sl. p. 290; ti trenčianski páni. Sb. 8; tí Turci pohani. L. Št.

tíj: Slov.; tíjto (tovaryši) si polihali. Sb. 77 (Nvhr.);

ci: Slez.: kde sú ci mali hoši. Kol. 164;

to: Slov.: to kořické chlopci velké mizeráci. Koll. 288; (viz „moji").

Nom. Acc. m. než. a fem.: *ty.*

tý: Slov.: bodej sto sa povešaly na tý duby. Sl. p. 250; to je ten šuhajko, čo tý listy písal. Sl. p. 34; keré (dívky) najchudobnejšie, tý sú naposcivejšie. Sl. p. 24;

te: Mor.: te zmole bele o tech hor. Arch.; te šate vebral. Arch.; ha te starosti. Skl. 143 (Han.); — Slez.: dźe te keřčki zvostachu. Arch. (Rabl.); — Slov.: Dial. 75;

té: Slov.; ach, Janíčko, čože myslíš cez té veľké týdne. Sl. p. 148; kdeže sú té čase. Koll. 29; nemuožem cez té hory lietat. Koll. 160; na té bielé domy. Koll. 61; ako té organy. Koll. 62; té Filice plané, bo so obterhané. Koll. II, 120;

tje: Slov.: Kod naše žene dohnale tje naše krave. Dial. 75, 1; jej (sestřičky) malje nuožke sa (sou) tje haluzke, jej milje ručke sa tje konarýke (kořeny), jej krásnje očká sa tje kojetočky (květy). Dial. 175. (B. Bystř.);

Nom. Acc. neutr.: *ta.**)

ty: Čechy vůbec tam, kde není běžné ti (vých. Č.);

tý: Slov.: do nej sa sypajú tý drahé semená. Sl. p. 360;

té: Slov.: nechoď pod té naše okna. Koll. 172: ako té husátka, Koll. 207;

Nom. Acc. pro všecky tři rody:

ti: Čech. ve vých. krajích. Jir.

ty: Čechy kol Prahy; a mé rodiče, ty by plakali. Erb. 356;

tie: Slov.: masc.: toto je tá cesta cez tie vinohrady. Sl. p. 270; komuže to, milá, tie oriešky sbieráš. Sl. p. 290; — fem.: tie martinské paničky. Sl. p. 147; tie moje radosti už ma zanehaly. Sl. p. 126; ako sa tie chmáry na dol unížajú. Sl. p. 161; — neutr.: pomysli si na tie slová. Sl. p. 348; tie slanické humná. Sl. p. 263; ale tie slová sú hluboko zavrené. Sl. p. 67; odpusť mi aspoň tje (!) dve slova. Koll. 62;

*tye***)*:* Slov.: pre tye tvoje sivié oči. Koll. 74; na tye moje oči. Koll. 77; tye naše nevesty. Koll. 158; tye moje očička. Koll. 74;

tyé: Slov.: ako tyé holubi. Koll. 109; tyé ptáčky plakali. Koll. 110; tyé moje žiale. Koll. 113; že ma tyé oči zklamajú. Koll. 72.

Gen. Loc.: *těch.*

tech: Čechy ve vých. krajích vůbec. Jir.; rovněž kol Prahy; — Mor.: jak sme se lekli tech řečí. Kol. 59. (Ržn.); ho tech našéch pleskate kameň. Arch. (Lšn.); Zlin. Bart. II, 18;

téch: Han.: po téch třech letech. Skl. 146;

tych: Mor.: Valaš. Bart. 1880, 15; bych súsedových synů. Psn. 261; — Slez.: tychto par řadkův. Hum. 38; na tych cestach se nic nepřihodilo. Hum. 38; — Slov.: Dial. 76; 75, 1;

---

*) Tento tvar v řeči lidu vůbec nežije a ozývá se leda v písních umělých znárodnělých, ale i tu řídko.

**) *y* zde značí pouze tvrdé vyslovení, které zvláště kol poněmčilých baňských měst hojně se vyskytá; jinak jest tvar tento roveň předešlému.

tých: Slov.: jedna z tých boháček. Koll. 8; z tých mládencov. Koll. 19; co po tých šuhajoch. Koll. 69; v tých Košicách. Koll. 85;

tejch: Slez.: jak sem se tejch řečí ulek. Arch. (Křž.).

Acc. m.: *ty.*

tých: Slov.: pre tých šuhajíkov, čvo choďá po noci. Sl. p. 307; išli na tých buřičou. Koll. 42;

tych: Slez.: dyby si tam tych mjeć (míti) chćeł. Kol. 218;

Dat. *těm.*

tem: Čech.: ve vých. krajích. Jir.; — Mor.: Zlin. Bart. II, 18; nemosíš k tem našem chodívať. Arch. (Lšň.); všeckém tem chudobném ledom (lidem) nechal dať dřivi. Dial. 168 (Olm.);

tým: Mor.: Valaš. Bart. 1880, 15; — Slov.: tým mojím rodičom. Sl. p. 124; k tým súsedkám Koll. 8;

tym: Slez.: tym Němcam z Komarova (se smějn). Hum. 36; proti tym panum nic nězvzdorojémy. Dial. 170 (Frid.).

Instr.: *těmi.*

tema: Čech. vých. vůbec. Jir.;

téma: Mor.: on se na mě téma vočima podival. Skl. (Sokol) 146;

týma: Slov.: za týma sa majte. Koll. 78; jak s tými hovady. Koll. 371;

tyma: Mor.: co pak budeme dělať s tyma ženama. Psn. 281; — Slez.; s tyma dary hned nechvalte sa. Koll. 178.

K tomuto vzoru sluší následující zájmena:

Tento, tato, toto; tenž, taž, tož; tenhle, tahle, tohle; tenle, tendle, tadle, todle (Jir.); tuten, tuta, tuto; tůten, tůta, tůto (Doudl.); tamten, tamta, tamto; toten, tota, toto; takten, takta, takto; (ten-, ta-) -te, tote; támleten, támleta, támleto; tohlelen, tohlenonc (Jir.); onen,*) ona, ono; onenno, onano, onono.

Některé doklady: hale tuto pravda nebude; děvče mi tutím nekaž; o tutom řeč; nic ty si z tutoho nedělej. Dmžl. Bož. N.; táby zahojila túto moju muku. Koll. 118; tejto mej žalosti konec bude. Koll. 119; tota panská dzivka. Koll. 128; táto pekná stuštička. Koll. 134; čo tuto (to) máš. Koll. 142; tota voda bere písok. Koll. 190; pres toten kamenec. Koll. 216; této naše prahy. Koll. 237; odpovedzelo na totu žalobu slunko. Dial. 141, 35; pre totú košulu (sme še bily). Sl. p. 338; ktora že mi bude na takto rok žena. Koll. 297; bodaj tote šedlo sto Paromov vzalo. Koll. 364; keby tote selzy došly. Koll. 370; už je viac na tamtom svete. Sb. 103; tamtým bratom. Sb. 73; za oných časov. Koll. 5; na onenno klinček. Koll. 237; já k tebe priletím na onié hriadky. Koll. II, 3.

**) Instr. sing. ve vých. Čechách jest onim Jir.

2. *Kdo.*

Nom.: kdo, na Slov. kto vedlé chto a hto, zřídka kdo; v jih. záp. Čech. (Vodň., Doudl., Dmžl.) hdo, jež i na Mor.

Gen. Acc. koho, na Slov. keho vlivem jeho.

Dat.: komu, na Mor. a Slov. kemu.

Loc.: kom, na Mor. kem a kém, na Slov. a Slez. kym.

Instr.: kým, na Hané kém.

Doklady k jednotlivým pádům.

Nom.: *kdo.*

kto: Slov.:*) kto mi ho (dukát) premení. Sl. p. 223; kto mi dneská večer na okno zaklopá. Sl. p. 240; kto ti jich tak podkuval. Sl. p. 256;

chto: Slov.: chto ju pekně tancuje. Sl. p. 235; chto ma vodźiť bude. Sl. p. 249; Dial. 69 (Trenč.); (viz složená).

hto: Slov.; hto nás dva rozlučil. Sb. 27. (Šrš.);

hdo: Čech: v jž. krajích, Dmžl., Doudl. 24, Dial. 15; — Mor.: ja žeby ne-hdo přijeł. Psn. 270 (VKl.); — Slov.: Dial. 70. (Trenč.).

Gen. Acc.: *koho.*

keho: Slov.: ani dražku neznam, ani keho pytac. Sl. p. 276; keho sce (jste) ľubely. Sl. p. 97; kto rad vidzi keho. Sl. p. 56; kehom (keho-sem) milovala. Koll. 115;

Dat. *komu.*

kemu: Mor.: leda-kemu neotevřu. Psn. 206 (Brmc.); — Slov.: zustaň kemu len sceš. Sl p. 152; nikemu ja neverila Sl. p. 64.

Loc. *kom.*

kem: Mor.: ale nevím po kem. (Zšv.) Psn. 143;

kém: Mor.: teskno je mě, ale nevím po kém. Sš. 348;

kým; Slov: pokým ti nekľakne pred oltár na kameň. Sl. p. 371; pokým som ja nevedela. Sl. p. 157;

Instr.: *kým.*

kém: Mor.: s kém já bodo spávať Arch. (Lšn.).

K tomuto vzoru sluší následující zájmena:

Kdože, ktože, chtože; kdož, ktož, chtož; kdo-koli, kdož-koli kdož-kolivěk; někdo, něhdo, nehdo, niekto, nechto; kdosi, ktosi, chtosi; leda-kdo, len-da-kto: nikdo, nikto; leckdo; žádný-kdo; bar-kdo (Bart. II, 18); — na Slov.: dakto, lecikto, barskto, volakto i voľakto, ktoška, chtožka (Dial. 79):

Některé doklady: chtože mi dnes večer na okno zachlopá? Sl. p. 240; ktože tebe na okno zaklope? Sl. p. 37; nekomu jinému. Sš. 430; ja že by něhdo přijeł, Psn. 270; škoda

*) kdo přichází jen zřídka.

bolo niekoho niekomu. Sl. p. 149; nichto nevie o ňom. Sl. p. 249; nikemu ja neverila. Sl. p. 64; že som ťa ľubila nevedzel nichto. Sl. p. 62; ktosi ma do téj horenky volá. Sl. p. 36; veru sa mi ktosi v tejto hore hlási. Sl. 181; že mi chtosi pierko zal. Sl. p. 35; vybije ma chtosi, lebo ja kohosi; lebo sa ma chtosi do vôle naprosí. Sl. p. 209; potěšit nemá žádnýkdo. Erb. 38; chorosti len dakto pomôže. Sl. p, 162; volakto mi perko zau. Sl. p. 264; keby mně to bol volakdo povedal. Koll. 193; ledakemu neotevřu. Psn. 206; ak dakoho najdeš, zabi ho. Sl. p. 291; preci ma moja mať nedá lecikomu. Sl. p. 293; keď som lecikomu dievčatko vartoval. Sl. p. 287; bo tu ktoška zpívá. Koll. II, 38.

B. Kmeny měkké.

1. Sem náleží zájmeno *on*, které béře kosé pády od kmene jь; *jenž* nyní zřídka užívané; *co* sklánějící se jen v Sing.; *náš*, *váš*, která složena jsou z Gen. Pl. a zájm. jь: naѕ + jь.

2. O mění se v u, ů, uo, a ku př.: on, un, ůn, cuž, cůž, čuo, van; e před koncovkou -ho se vysouvá: jho, našho.

1. *On, ona, ono.*

Jednotné číslo.

Nom. m.: *on,* obyčejně von, na Mor., Slov. a Slez. un, v Opav. ůn, v Nvhr. om i van; — fem.: ona — vona; neutr. ono — vono.

Gen. m. a n.: *jeho, ho,* na Slov. ňho, v sev. Č., okolo Prahy a v Doudl. jej, na Hané jé.

Dat. m. a n.: *jemu, mu,* na Haně jemo (mo), ve Slez. jom, jem; v Opav. nimu.

Gen. Dat. Loc. fem.: *jí,* na Mor. a Slez. ji, v Zlin. í,*) na Haně hí, na Slov. jej, jéj, jejéj, ej, hej.

Acc. m.: *jej,* v sev. Čech. i bez předložky něj, na Haně jé; tvaru jej ve Zlin. není, za to přichází tam zastaralý tvar ji, který jinde ozývá se ve skrácenině ň': na-ň; — fem.: *ji,* okolo Prahy í, též v Doudl. vedlé jí (ní), ve vých. nářečích starší tvar ju, na Slov. u i hu i niu, na Haně jo; — neutr.: v Doudl. a Dmžl. *je,* na Slov. a Slez. ňo, no.

Loc. m. a n.: *něm* vedle ňom analogií tvaru tom, na Mor. a Slez. nim.

Instr. m. a n.: *jím,* obyčejně jen ním neb nim, na Mor. ňem i ňém; — fem.: *jí* (ní) na Mor. ni, na Mor., Slov. a Slez. ňú i ňu, na Haně ňó i njó, v Čech. a na Slov. ňou dle tvaru „tou".

*) Přichází i okolo Prahy: udělalo í škodu Us.

Množné číslo.

Nom.: *oni*, *ony ona;* v prostomluvě přicházejí jen tvary oni, ony*), v Čech. a na Mor. voň, na Slov. ony, na Mor. a Slez. uni (vuni).

Gen. Loc.: *jich***) v Dmžl. jích, v Čech., Zlin. a Slov. ich i ích.

Acc.: *je*, obyčejně však přichází tvar Gen.

Dat.: *jim*, v sev. Čech. nim i bez předl., jinde im, ve Zlin. ím, v Dmžl. a na Slov. jím.

Instr.: *jimi*, obyčejně jen nima neb níma, na Slov. nimí, na Mor. němi, něma.

Doklady k jednotlivým pádům.

Nom. m.: *on*.

von: z pravidla v řeči lidu;

vom: Slov.: tode vom zodvěhou kantar (tedy on zdvihl uzdu), om odlětěu, Sb. 77 (Nvhr.);

un: Mor.: jak un pěkně vrka. Kol. 29; da nam un groš. Kol. 51; — Slov.: Spiš. Dial. 78: — Slez.: un zvěstuje pokuj. Kol. 215; vidźeł-li un też tu jasnośč. Kol. 216; un klebet nemiłuje. Kol. 218 (Klim.); un pry vział biłu šatku. Dial. 171; un vědźeł, un penize vzał. Dial. 172;

ůn: Slez.: či tam ůn je maly pan. Hum. 38;

van: Slov. Nvhr. Dial. 77;

Nom. fem. a neutr. s přídechovým v.

Gen. m. a n.: *jeho (ho)*.

ňho: Čech.: Doudl. str. 24; — Slov.: zase do ňho išieu. Sl. p. 225; šiel bych do-ňho. Sl. p. 182; šiol bych do-ňho. Koll. 164;

jej: Čech. Doudl. po předl.: u něj, bedle něj. str. 24; omejkni mi to u něj (zmíň se o tom v můj prospěch). Koub. 251; taktéž okolo Prahy;

jé: Han.: všeci z ňé měli radosť. Skl. 146;

Dat. m. a n.: jemu (mu).

jemo: Mor.: přesedla k němo, šeptała jemo. Arch. (Lšň.); — mo: já sem mo hotekla. Skl. 146; dé mo pánbůh nebe. Skl. 146; veškubla sem se mo. Skl. 148; abe mo odemkle tó noho; dale mo jest (essen); lap mo ko (ocas) (vše z Arch.); — Slez: ptała se ho (žena), kdo mo telej peniz dał. Dial. 172;

jem: Zlin.: Pán Bůh jem' odpusť. Bart. II, 17; (jen po předl.);

jom: Slez.: Maria jom' pomháše. Arch. (Kulov.);

---

*) Nebývá rodového rozdílu v mluvě prostonárodní, v Zlin. oni jest pro masc. a fem., pro neutr. ony Bart. II, 17.

**) Loc. jen nich.

nimu: Slez.: Každý din (den) prý k nimu přišlo strašidlo. Dial. 171 (Frid.).

Gen., Dat., Loc. fem.: *jí.*

ji: Mor.: pijava z ni zežhulenka. Psn. 59; ať se ji naji. Psn. 118; može po ni chodiť kdo chce. Kol. 50; — Slez.: kamenem do ni. Hum. 36;

í: Zlin. Bart. II, 17 (Loc. ní);

hí: Mor.: já sem hí (matce) nabrala (vína). Lšň. (Arch.);

*jej**): Slov.: jej sa nescelo shovárať. Sl. p. 254; trvá jej na věčnosť. Sl. p. 18; keď jej Pán Bóh nedá. Sl. p. 214; napi sa jej (vody). Sl. p. 39; jak bysme od ney (psoty) odvykli. Koll. II, 164; u něj (Terezy) je láska krátka. Koll. II, 186;

jéj: Slov.: já som sa jéj styděl. Sl. p. 31; podla néj (vodičky) drobna travička. Sl. p. 85; prišél som k néj. Sl. p. 269; eště mäsiár na néj (kůži) ležau. Koll. 351;

ej: Slov.: tak' ej (dívce) sľubovali. Sl. p. 282;

hej: Slov.: ja som sa hej vyhováran. Sl. p. 255; kúpiu som hej voly. Sl. p. 204; nemôžem hej zabraniť, kúpiu som hej ovce, kúpiu som hej kozy. Sl. p. 204;

Acc. m.: *jej.*

Tvar tento v Zlin. vůbec není. Bart. II, 17; něj užívá se v sev. Čech. i bez předložky, ku př.: zašáhla něj noc. Koubl. 251;

něn: Čech.: ve Staňkovsku po předl.: za něn, pro něn. Doudl. str. 36;

jé: Mor.: zašiju si jé (muža) do měcha. Sš. 264; dám jé (muža) pod hnůj. Sš. 264; že ste jé (syna) chovale. Sš. 454; jenom že jé potrestal víc. Skl. 144; rač jé huzdravit. Skl. 145;

ji: Zlin.: ten buk je velmi hlaný (hladký), nevylezeš na ni; půjčte mi toho koně, sednu si na ni. Bartoš. I, 64; ten strom je vysoký, nevyležeš na ni; sednu si nani (koně). Bart. II, 17;

*ň***): vůbec po předl. naň, skrzeň, předeň, proň, poň, ku př.: přišel naň myslivec. Sš. 1; nemožu naň zapomenóť. Psn. 169; Ondra proň zběhne. Kol. 181; kdože mi poň puojde. Koll. 21;

jeho: užívá se vůbec, ku př.: na něho nejlitěje. Psn. 198; jeho vítejte. Kol. 129; na něho se obořil. Kol. 82; hned pro něho běžel. Kol. 160;

ňho: Mor.: pláče o ňho otec. Sš. 242; — Slov.: preca za ňho pôjdem. Sl. p. 358; kto ma nechce, nemiluje, o ňho***) nestojím. Sl. p. 68; čo na ňho pozeráš. Koll. 70; pošlem po

---

*) Gen. poss. vyjadřuje se na Slov. tvary *jej, jéj, jéjej* ku př.: za jej pravú rúčku Sl. p. 234; za jej verné srdce opustím tisíce Sl. p. 228; Parom v jej materi. Koll. 6; ten jej mužík. Koll. 18; a jej frajer pamodaj. Koll. 98; pre jejéj milého. Sl. p. 46; za jejéj dobrotu Sl. p. 312 atd. U nás užívá se possesivního zájmena *její.*

**) Snad je to otřelý tvar ji. V Doudl. vůbec tohoto tvaru není. Kotsm. 24.

***) S významem demonstrativním.

ňho mamku. Koll. 378; potom na ňho skočím. Koll. 15; (měl) poslat po ňho. Sb. 55; pláče o ňho otec. L. Št. 84;

ho: užívá lid vůbec nedělaje rozdílu osob a věcí (pro masc. i neutr.!) ku př.: on má pěkný stolík, viděls ho? Us.;

Acc. fem.: *ji.*

ju: Mor.: jedna ju seče, druhá ju sbíře, na ňu (trávu) sa díve. Psn. 79; aby si ju zedral. Sš. 196; — Slov.: a ja som ju pojal za jej pravú rúčku. Sl. p. 234; nech si ju držia. Koll. 117; prez ňu ludé kračajú. Koll. 5; — Slez.: abych ju (robu) uchalkal. Hum. 36; kerak by ju (krávu) můh něchat vadit. Hum. 38;

niu: Slov.: potom len na niu (sestru) zle bolo. Škult. 71;

'u: Slov.: keď 'u oni odvádzali. Sl. p. 282;

hu: Slov.: ako žes' hu upekua (upekla). Sl. p. 234; ja mu hu (růžičku) dám. Sl. p. 242; keď som hu (frajerku) nezabil. Sl. p. 258; ešče mi hu nechcú dať: ale mi hu dajú. Sl. p. 204; keď sa jej človek pýta, čo jej je, čo hu (ženu) bolí. Dial. 173; dajtě hu (vrbu) vykopať. Dial. 175;

jo: Mor.: abech si já jo vzal. Arch. (Lšň.); ten mo jo dal. Arch.; za téden jo (matku) vodnesle na kerchov. Skl. 147.

Acc. n.: *je.*

je: Tvar tento posud zachován v Dmžl.: kde je dítě? jděte pro ně; víno je dobrý, pijte je. Dial. 17; Doudl.: slyším je (dítě) plakat. 24 (nikdy ho!); v Gemer. stol.: hněvajúc sä na ně. Dial. 139, 32; — Jinde úplně tvar ten pro stř. r. vymizel;

ňo: Mor.: pravily, protože se na ňo (slunko) hněvaly. Dial. 116, 29; — Slez.: pravěły, bo se na ňo hněvały. 118, 32; bo se na ňo hněvały. Dial. 118, 33; hněvajic se na ňo. Dial. 119, 34;

no: Slov.: povedaly, pretože se na no hnevaly. Dial. 133, 32;

ňho):* Slov.: pretože se naňho (slunce) hněvaly. Dial. 139, 34; — Slez.: pověděły, pretože se na-ňho (slunce) hnevały. Dial. 116, 30;

n (= *ň*)*:* Slov.: reknuly, hnevajic se nan Dial. 127, 12; povedaly, že se nan (slunce) hnevaly. Dial. 133, 21; hnevajuc sa nan. Dial. 139, 33;

jej: v stř. Čech. Dial. 97; vých. Čech. Dial. 98, 8; záp. Mor. Dial. 100, 2 ku př.: protože se na něj (slunce) hněvaly.

Loc. m. a n.: *něm.*

nim: Mor.: na nim Honza jede. Psn. 118; — Slez.: a na nim (dubě) hołub. Kol. 29; krasna panna při nim (dítěti) stoji Kol. 34;

ňom: v stř. Čech. Dial. 23; — Mor.: vozívám na ňom volej. Psn. 271; — Slov.: nichto nevie o ňom, pozerajú po

*) Ovšem též jeho, ňeho, k čemu netřeba dokladů.

ňom. Sl. p. 249; po ňom chodí. Koll. 14; jest tam pekné dievča v ňom. L. Št. 84.

Instr. m. a n.: *jím.*

Tvar jím ustupuje úplně tvaru ním i kde není pádem předložkovým, poněvadž většina Instr. v lidu po předl. stává. (Jir. 337; Koubl. 250 a j.)

ním: Slov.: s nim se dohovarac; lietala s nim. Koll. 13;

ňém: Mor.: pámbiček rač se nad ňém smilovať. Skl. 145; parádili se s ňém. Skl. 146; šla sem s ňém, za ňém. Skl. 148 (Han.); děti hrále si s ňém (chlapcem). Dial. 168;

něm: Mor.: mohla s něm podmítať. Arch. (Lšň.)

Instr. fem.: (jí) *ní.*

ni: Mor.: ja s ni žit budu. Psn. 225 (Frent.);

ňú: Mor.: nebo mám s ňú bídu velkú. Kol. 144 (Ržn.); hned tě ňú vykopu (motykú). Sš. 101; dávno pod ňú (zemí) leží. Sš. 252;

ňu: Mor.: ja za ňu chodim. Psn. 90 (VKl.); s ňu kulhava Klarka nese. Kol. 82; — Slov.: kedz sa s ňu (šablú) vyrubám. Koll. 364; — Slez.: dźevčatko běži za ňu. Kol. 123; před ňu (budovú) stojí chłop. Pal. 36; stryk za ňu (robú) chodili. Pal. 36;

ňou: vých. Čech.: šel sem s ňou. Dial. 41, pozn. 1; — Mor.: chodíval za ňou. Sš. 171; — Slov.: chcel sa s ňou shovárať. Sl. p. 254; ked som s ňou sedával. Sl. p. 258; a bude nad ňou (družkou) nariekať. Slp. Bož. N. 10; urob si s ňou co chceš. Škult. Slp. 14;

ňó: Mor.: holóbek za ňó pospíchá. Psn. 77; duž mi s ňó ozná. Sš. 327; tak s ňó chlapci zatáčijó. Arch. (Lšň.) (Han.);

njó: Mor.: dyž mi za njó chodí. Sš. 449.

Množné číslo.

Nom.: *oni, ony, ona.*

V prostomluvě nevždy činí se rozdíl rodový ve tvarech Nom. a tak bývá oni pro všecky tři rody, aneb neutr. má zvláštní tvar ony (Zlin. Bart. II, 17), aneb ony je pro všecky tři rody (Trenč.); tvar ona jest neužívaný pro stř. rod. — Ku př.: jdi pro báby, oni sou před domem. Us.; děti by plakali, že si oni (děti) ... Koll. 270; aj ony (lidé) boli a sú šťastú svojému na překážce. Dial. 132, 20 (Trenč.); i vony (lidé) boli a sú ... Dial. 133, 21;

voň': Čech.: voň' tam nebyli. Dial. 21; — Mor.: také voň' beľ a só sami névic ščesti svymo na překážce. Dial. 106, 12; he voň, bel' a só ščestě svémo sam' na překažko. Dial. 106, 13;

voi: Čechy. střední. Dial. 21;

uni: Mor.: he vuni beli a só névic ščesťo svymo na překážko. Dial. 103, 7; — Slez. (Opav.): i uni śú sami svojimu ščeśću na překožce. Dial. 117, 31: uni zustánu tak, jak sú včile. Dial. 170 (Frid.).

Gen. Loc.: *jich*, *jejich*.*)

ich: Čech.: kol Prahy vůbec. — Zlin. Bart. II, 17; — Slov.: mam ich osem. Sl. p. 257; však som ich nedala. Koll. 227; kdože ich poviaže. Koll. 305; až v ich hrsti. Koll. 8; inde ich nehledaj. Koll. 342;

jích: Dmžl. Dial. 16; — Slov.: mala som jích dvanác. Sl. p. 156; neobrániš sa, lebo jích (zbojníkóv) je moc. Sl. p. 247; po ních (vlasech) tulipány. Sl. p. 284.

ích: Slov.: chodívalo ích moc. Sl. p. 17;

Acc.: *je*.

jich: Mor. aby jich zavřela. Psn. 147; musíš jich přinésti. Kol. 65; nech si jich uvaže. Psn. 214; — Slov.: kto mi jich (žialy) dodáva. Sl. p. 10; kto ti jich (koně) tak podkuval. Sl. p. 256;

ich: Čech. kolem Prahy: prosím-ich. Us. — Slov.: nemôže ich chytnúť. Sl. p. 155; si ich ukázala. Sl. p. 237; kto ich poviaže. Koll. 305;

jích: Slov.: veru jích vychovám. Sl. p. 23; ada si jích vymaluvať dala. Sl. p. 29; ale mi jích (čižmičky) obula Sl. p. 46;

ích: Slov.: veď som ích preleteu sedemdesát sedem. Sl. p. 53;

Dat.: *jim*.

V sev. Čechách vždy nim i bez předl. Koubl.

im: Čech.: v stř. i vých. Čech. ku př.: práli im lidi. Jir. — Slov.: muzika im (mládencom) hrá. Sl. p. 237; já im nesmiem veriť. Koll. 227; a hlavy im stínajme. Koll. 275;

jím: Čech.: Dmžl. Dial. 16; — Slov.: nedala jím dozierať. Sl. p. 89; že sa jím už milovati nechce. Sl. p. 162.

Instr.: *jimi*.

níma: vých. Čech. Jir. 337; záp. Čech. Dial. 16; — Mor.: abych s níma býval. Psn. 90 (Klč.);

nimí. Slov.: teče voda dolu nimí. Sl. p. 35;

němi (a): Mor.: Zlin. Bart. II, 17; fojtíci idu na mňa s němi Sš. 65; žádný něma (koni) neoře. Sš. 384; jede s něma do pole. Sš. 384; běží s něma k Betlemu, letí s něma k Betlemu Kol. 113.

2. *Jenž, jež, jež.*

Vztažné zájmeno jenž sklání se právě tak jako on, jenom že ve všech pádech přibírá příklonné *ž*.

Vytknouti sluší:

1. V mluvě lidu bývá tvar jenž pro všecky tři rody.

2. V Nom. Plur. užívá se jenž ku př.: mužové, jenž táhli do boje.

*) Užívá se jen possessivně, při čemž bývá i skloňován: jejich-ho syna, jejich-mu muži atd.

3. Není toto zájmeno u lidu vůbec oblíbeno pro svou nedosti výraznou formu, pročež ustupuje zájmenu který.

3. *Co.*

1. Vlivem ostatních pádů mění se *c* v *č* na Slov., při čemž mnohdy *o* dlouží se v *uo*, které přechází ve *vo* a tu vlivem *s* mění se *č* v *š* (což i do Gen. přechází); naproti tomu *o* seslabuje se v *e* a to se mnohdy odsouvá. Ve Slez. mění se *o* vlivem polštiny v *u* neb *ů*.

Poznamenání.

Nom. a Acc.: *co* na Slov. čo, jež zdlouženo bývá v čô (čuo), dále čvo a švo, vedlé toho přichází na Slov. tvar če, kterého u nás jen adv. se užívá (pročež), a č. Ve Slez. přichází cuž a cůž.

Gen. *čeho*, na Slov. (vlivem koho) čoho i šoho, v Komíni u Brna čehu, ve Slez. čego, vedlé toho possessivní Gen. čí (v. dole).

Dat. *čemu*, na Slov. čomu (vlivem komu), ve Slez. čímu (Ostrav.).

Loc.: *čem*, velmi zhusta čom (dle kom); na Mor. a Slov. čim i čím.

Instr. *čím*, na Mor. a Slov. čim.

Doklady k jednotlivým pádům.

Nom., Acc. *co.*

čo: Slov.: čo koštuje tolár, čo koštuje peňáz. Sl. p. 245; čo mi ľudé rečú. Sl. p. 13; čo by sa mi ľubil. Sl. p. 19; (*co* vůbec jsem nenalezl).

čô (= čuo): Slov.: prečô si mi zbädla? Sl. p. 259; čuo sa až do nebe zdvihajú. Dial. 128, 14; čue by smo sa mali báti. Koll. 191; čuo som já. Koll. 111;

*čvo:**) Slov.: čvo vždy ku nám chodí. Sl. p. 259; čvo ku tebe chodí? Sl. p. 259; dievčatá spievajú, čvo frajerov majú. Sl. p. 13; keby ma počulo, čvo je k mojej vôli. Sl. p. 14.

švo: Slov.: švo mi dajó po Mihale za ženu. Koll. 285

cuž: Slez.: Frid. Dial. 170; cuž zas viš dźivneho. Kol. 241; hm cuž było. Kol. 216 a 217.**) — *cůž* též to tak křičelo. Hum. 36.

če: Slov.: če chceš. Dial. 74; jinak v adv.: pro-če-ž, na-če-ž, za-če-ž atd.;

č: ve složkách: na-č, za-č, pro-č; ni-č (viz dole);

c: ve složce ni-c.

---

*) Myslím, že je to jiné pojímání tvaru *čuo* od sběratelů plodů prostonárodních.

**) ale: co to słychać, le co zmyśla, żeby tam co litało, nevím, co by na to řek. Kol. 216; tudíž jen ve složce cu-ž mění se *o* v *u*.

Gen. *čeho, čí.*

čego: Slez.: ve same šče gławňum pričinum všeckego tego, z čego mě teraz viniće. Dial. 121, 37 (Bavor.);

čehu: Mor.: ve ste přfčinó všehu tuhu, z čehu mně vinite. Dial. 105, 7 (Komíň.);

čoho: Slov.: do čoho by vzala (ja) vody pre môjho milieho. Sl. p. 350; čoho že si do nas přišol. Koll. 135; z čoho mňa teraz vinítě. Dial. 135, 25;

šoho: Slov.: (vy) ste samy príčina toho, zo šoho mňa teráz obvinujetě. Dial. 139, 32;

čí: užívá se jako Gen. possessivní a tu jednak se neskloňuje ku př.: na čí palouce sečete; aneb se sklání (obyč.). Na Slov. přešel úplně do sklonění zájmen possessivních i jest masc. čí, fem. čia, čiá, čija, čijá, čá, neutr. čié, čijé; Gen. čieho, čijej; Dat. čiemu, čijej atd.

Některé doklady: čí je to tam oves. Sl. p. 330; volačí šuhajko. Sl. p. 240; čia je to tam pšenička? Sl. p. 330; čia bola nožička, čo to tu kráčala? Sl. p. 182; čia-že budeš, moja dievka? Sl. p. 359; čia-že som já (dievka)? Sl. p. 367; aby ničia nebola (divka). Koll. 218; čiá že by já bola? Koll. 76; čiá je to dievka? Koll. 88; čija ja (dievka)? Sl. p. 46; čija som (dcera)? Sl. p. 214; žena neznám čija (som)? Sl. p. 279; čijá som (milenka)? Koll. 312; a žena som nevím čá? Sl. p. 345; čá to devenka to žitko veje? Sl. p. 214; ej čieže to je švarno dievča? Sl. p. 232; ako dačie nasbieranie. Sl. p. 194; čijé to ptáča? Koll. 164; čieho budem pána? Sl. p. 269; do čijej (stáje) kráva vnide. Sb. 70; tej volačej diovce zo srdca vyrazim. Koll. 194; v tom volačom dvore. Koll. 244; ve volačém dvore. Sl. p. 54; čie sú to koníčky. Sl. p. 303; vy volačié klučky. Koll. 196; neviem pre čié hriechy. Koll. 264; čie to húsky na tej vode? Sl. p. 183; čijé to húsky? Koll. 164.

Dat.: *čemu.*

čimu: Slez.: v Ostrav. ve významu proč. Dial. 57;

čomu: Slov.: Dial. 78; čomu ty nezpíváš? Koll. 61; čemu se na nás len dzíváš? Koll. 61; k čomu si privykla. Koll. 181; k čomu naučená. Koll. 259; čomu sa ufaly. Koll. II, 161.

Loc.: *čem.*

čim: Mor.: abys měla v čim chodivať. Psn. 77 (Frent.); — Slov.: (vy) šće sâmi príčina teho, o čim mně žalujeće. Dial. 142, 36 (Šrš.); po-čim neznam muža. Koll. 143;

čím: Slov.: počím (až) liéko ku tvojemu prijde. Koll. 196; počím (až) ti odemknem. Koll. 170;

čom: v stř. Čechách; — Slov.: v čom som sa tešila. Sl. p. 101; banovala bych ja, ale nemám po čom. Sl. p. 121; po čom u vas pohánka. Koll. 142.

Instr.: *čím.*

čím: Mor: Frent. vůbec. — Slez.: čim ho budem chovać? Kol. 103; čim bolavše je. Hum. 36.

K tomuto vzoru sluší následující zájmena:

Cože, což, čože, cuž; cokoli, cožkoli; cokolivěk, čokolvek; něco, nečo, neco, niečo; cosi, čosi, ćoši, cose, cos, čos, cosik; ledaco, ledačô, ledacos, lecco, lesco, lecos; máloco; nico, nic, nič, niš, nešto; dačo, dačô, dačvo; volačo, voľačo, volačô, volačvo.

Některé doklady: neco tam zkosím. Arch. (Lšň.); neco sem prodała, neco rozmrhała. Psn. 291; zo dyrbi ludžom nešto dać (že musí lidem něco dát). Arch. (Rabl.); povím ti ja čosi. Sl. p. 109; anjeł tu přišeł k nam, ćoši zvěstował nam. Kol. 205; sleší cose křápat. Arch. (Han.); ledasco řekne. Arch. (Rychnov.); ledačô hľadám. Sl. p. 42; ak dačo zarobíš. Sl. p. 362; či tu dačo neslychat o Svetskej kráse? Sl. pov. Bož. N. 6; daj mi dačvo ukrásť. Sl. p. 168; neprišou šuhajko, volačo (něco) ho zašlo. Sl. p. 264; snaď se cosik děje v kraju. Kol. 57; dyckys cosik v kapci nosił. Arch.

Ník, nič.

Na Slov. žije posud tvar relativní neseslený*) k(ъ) v složce nik ku př.: ale ma nik' nechce. Sl. p. 327; a mňa zarmútenú nik nepoľutuje. Sl. p. 114; kde ma nik nevidí. Sl. p. 142; bo chorosti len dakto pomôže a ľubosti nikdy nik nemôže. Sl. p. 162. — Ostatní pády viz u „kto" a složených.

Nič**); č jest seslabenina čo — če — č, lid Slov. dále však pokročil rozloživ č v původní dvě hlásky šť, při čemž ť ztvrdlo v t.

Některé doklady: nič som sa nenaspala. Sl. p. 247; viem, že mi je nič z neho. Sl. p. 47; eště by to nič nebolo. Koll. 236; nič mi je nie k vôli. Sl. p. 145; nič nevyžaluje. Sl. p. 202; pre sebä nič nevarievam. Sb. 72; chudobná dzevečka ništ iného nemá. Sl. p. 272; ništ to nového. Sl. p. 22; keď ti ništ není. Sl. p. 133; a pán richtár ništ nemeškal. Sl. p. 17; že v ňom ništ dobrého. Koll. 261; nemohla ništ navariti. Sb. 77 (Nvhr.).

4. *Náš, váš.*

Jednotné číslo.

Nom. m.: *náš,****) ve Slez. naš; — fem.: naše na Mor., Slov. a Slez. starší naša.

---

*) Možná však, že tvar tento povstal otřením z nikto — nikte — nikt — nik.

**) Zvláštní je tvar nicej a ničový: kerý nechce nicej dati Kol. 43; nemám ničového nič Sb. 72.

***) Pro kratší značení budu uvozovati všecky formy co ukazatele na tvaru *náš*.

Gen. m. a n.: *našeho*, na Mor. a Slov. našého i našího, na Slov. i nášho.

Dat. m. a n.: *našemu*, na Mor. našému, na Slov. i našmu.

Gen., Dat., Loc. fem.: *naší*, vedlé toho v Čech. a na Mor. naši, rovněž hojný je tvar našej na Mor. a Slov., i našéj a našjej na Slov., na Hané našé (viz „jej").

Acc. m. živ. = Gen., než. = Nom.; fem.: *naši* vedlé naší v Čech., v Dmžl. náši, na Mor. a Slov. starší tvar našu.

Loc. m. a n.: *našem*, na Mor. naším, ve Slez. našim, v Čech. a Slov. našom.

Instr. m. a n.: *naším*, v Doudl. našim (i vých. Č.); — fem. *naší* vedlé staršího našú na Mor., Slov. a Slez., na Slov. i našou, na Hané našó, ve Slez. našum (Hulč.).

Množné číslo.

Nom. m.: *naši*, v Čech. i Mor. naší, na Slov. přichází náši; — fem.: *naše*, v Dmžl. a Slez. náše; — neutr.: naše.

Gen., Loc.: *našich*, na Mor. naších i našéch.

Dat.: *našim*, na Slov. naším, na Hané našem, ve Slez. nášem.

Acc.: *naše*, v Dmžl. a Slez. náše.

Instr.: *našimi* i našima, na Mor. a Slov. naverage, ve vých. Čech. a Mor. našema, v Čech. i našijma, na Slov. našma.

Doklady k jednotlivým pádům.

Jednotné číslo.

Nom. m.: *náš.*

naš: Slez.: němyslitě na to naš mily pantato. Psn. 195; požehnac vaš přibytek rači. Kol. 164.

Nom. fem.: *naše.*

naša: Mor.: a ta naša zahradečka zarostła trním. Psn. 189; vaša máti se vadívá. Sš. 118; — Slov.: naša verna ľubosc vyšla na daremne. Sl. p. 161; — Slez.: ta naša archa umluvy; naša řeč neplati. Hum. 36;

Gen. m. a n.: *našeho.*

našého: Mor.: do vašého domu. Sš. 430; za dobré chování synečka vašého. Sš. 454 (Han.); — Slov.: veru ja nepójdem za vašého syna. Sl. p. 221; žára ich nemóže do hája vašého prerazit. Dial. 129, 15 (Trenč.);

našího: Mor.: z vašího mlýna hezká děvčina vychází; zarostła ně cestička do vašího dvorečka ořeším. Psn. 87 (Ržn.);

našho: Slov.: prosred našho dvora. Koll. 20; ja som vašho otcov vlastní brat. Sl. pov. Škult. 74;

nášho: Slov.: tečie voda kolo nášho domu. Sl. p. 41; chodí hore dolu okolo nášho domu. Sl. p. 229; škoda nášho miluvania. Sl. p. 261; toto nášho utrapeného otca i podivením i úfnosťou naplňovalo. Slov. pov. Škult. 20; keď ja pozrem do

vášho oblôčka. Sl. p. 118; čo by mohlo na ústa vášho dieťaťa úsmech vyvábiť. Sl. pov. Škult. 20; či vám bolo treba vášho otca predo mňou tajiť? Slov. pov. Škult. 37.

Dat. m. a n.: *našemu*.

našému: Mor.: vašému synovi se vyrovnať. Sš. 438;

našmu: Slov.: Macovi (Matěji) našmu nikdy tak nebolo. Sb. 60.

Gen., Dat., Loc. fem.: *naší*.

naši: Čech.: přeškoda té naši zahrádky. Psn. 126; škoda naši lásky. Psn. 149; — Mor.: v tej naši zahradce roste lipečka (5krát). Psn. 133 (Frent.);

našjej: Slov.: že žare (záře) jejich nemóžu do hory (lesa) vašjej prerazit. Dial. 128, 13; žáre jejich nemožú do hory vašjej prerazit. Dial. 131, 19;

našej: Mor.: do našej pšeničky. Sš. 172; v tej našej javorině. Sš. 1; — Slov.: v tej našej zahrade biela ruža sišla. Sl. p. 248; chceš koruně našej. Koll. 43; na našej ulici. Koll. 192; žjara jejich nemože do hory vašej preraziť. Dial. 130, 17;

našéj: Slov.: v tej našéj zahrádke vyrostól hrebíček (karafiát). Sl. p. 173.

našé: Mor.: do té našé síně. Sš. 268; na našé střeše. Sš. 461.

Acc. m. = Gen.; — fem.: *naši*.

náši: v Dmžl.: náši, váši. Dial. 15;

naší: Čech.: na tu naší mámu. Psn. 227;

našu: Slov.: dosť sme už pre našu lásku podstúpili. Sl. p. 33; kto na našu Sobotku neprijdze. Koll. 17.

Loc. m. a n.: *našem*.

naším: Mor.: a v tym naším Dunaji vodička se točí. Psn. 158;

našim: Mor.: na tym našim poli dvě růžičky stojí. Psn. 114; — Slez.: o našim Josefě muvili. Hum. 36;

našom: Čech.: Doudl. 26; v Benešovsku vůbec; — Slov.: veď ty v našom dome frajerečky nemáš — choc vo vašom dome frajerečky nemám. Sl. p. 294; na vašom salaši. Koll. 15; na vašom stole. Koll. 149.

Instr. m. a n.: *naším*.

našim: Čech.: buď našim pánem, našim vladařem až na věky. Kol. 75; Doudl. 26.

Instr. fem.: *naší*.

našú: Mor.: za stodolenkú za našú, tam by svědčało sałašu. Psn. 65;

našou: Slov.: za našou zahradou. Koll. 154; pod tou nuašo pecou. Koll. 393;

našó: Han.; s vašó nebožkó bábó. Skl. 143;

našum: Slez.: jake to bylo s tum našum řečum. Hum. 37.

Množné číslo.

Nom. m.: *naši.*

naší: Čech.: dycky se mne naší ptají Psn. 265; — Mor.: nedajó ti naší. Sš. 267; naší tě hledajou. Sš. 379;

náši: Slov.: a náši starší. Koll. 164,

Nom. fem. a n.: *naše.*

náše: Dmžl. Dial. 15.

Gen., Loc.: *našich.*

naších: Mor.: od naších děvčiček. Sš. 261; na těch naších horách. Sš. 258.

našéch. Han.: postůj u našéch vrát. Psn. 94; ho téch našéch pleskaté kámeň. Arch. (Lšň.).

Dat.: *našim.*

náším: Slez.: odpusť nám náše viny, jakož i my odpouštíme náším vinníkom. Arch. (Krlov.);

naším: Slov.: bodaj s' k naším dverám dneská večer prišél. Sl. p. 103; naším otcom. Koll. 29;

našem: Mor.: nemósiš k tem našem chodívať. Arch. (Lšň.).

Acc.: *naše.*

náše; Čech.: žádný nám nemůže za náše peníze, za náše peníze rozkazovat. Arch. (Dmžl.); Dial. 15. — Slez.: odpusť nám náše viny. Arch. (Krlov.).

Instr.: *našimi.*

našima obyč. ku př.: pod našima okny. Psn. 189; za našima humny. Psn. 78;

našíma: Mor.: pod našíma okny roste tulipán. Sš. 315; — Slov.: kukačka kuká, z vysoka huká nad našíma jalší. Sl. p. 217;

našijma: Čech.: vy ale vašijma kládama paprškům myjm bránite. Dial. 96, 4;

našema: vých. Čech. Jir. 333; stř. Čech.: vy ale s vašema kmenama bránite mejm paprškům. Dial. 97, 5; — Mor.: ve ale s vašema tlustéma tělama mojim paprškom bráníte Dial. 101, 4;

našma: Slov.: vy ale s vašma koreňma bránitě papršlekom mojim. Dial. 137, 28; vy same s vašma pňama mojim bleskom bráníte. Dial. 138, 29.

5. ***Sen, si, se.***

Z toho zájmena dochoval se jediný Acc. Sing. fem. v jž. Čechách ve rčení: po su dobu*); pak v adverbiích: dne-s, leto-s, s-dě, sem atd. Jinak zaniklo toto zájmeno úplně.

III. Sklonění stažené.

Zajímavo jest, že v řeči lidu nalezáme tvary staré původní, které udržely se bez ohledu na změny a uniformaci řeči spi-

*) též po sou dobu, a z toho i po-svou-dobu. *Gb.*

sovné. Dále, že tvary nestažené přešly do vzoru přídavných jmen určitých (zvlášť na Slov.), k čemuž lid sveden byl analogií zvuku (mojého, mojému atd.).

Zvláštnosti.

1. Vedlé stažených udržely se v plném počtu tvary nestažené,*) jež pak podléhají různým změnám jako, že zabíhají do skloněni přídavných jmen trojvýchodných, aneb mají přípony kmenů tvrdých („ten").

2. Tvary stažené ztrácejí délku svou zvláště ve Slez., v sev. Mor. a v některých krajích Slov.

3. Nestažené tvary trojslabičné vysouvají na Slov. *e* (mojho).

4. Některé pády na Slov. tvoří se od Nom. (masc.) ne od kmene: muoj-ho, muoj-mu.

5. V tvarech stažených zúžuje se *é* v *ý*, které pak zhusta bývá rozšířeno v *ej*.

6. V tvaru mojí a moju odpadává v některých krajích na Slov. koncová samohláska (moj').

7. Zvláštní je tvar Nom. fem. Sing. mo místo má (ve Slez.), v Nom. Plur. pro všecky tři rody mojo (na Slov.) a myjm (v záp. Čech.).

Jednotné číslo.

Nom. masc.: *můj*, na Slov. původní tvar mój (moj) vedle muoj (môj), na Mor. a Slez. mój, moj, muj; — fem.: *moje*, *má*, pův. moja na Mor. Slov. a Slez., na Slov. i mója dle „dobrá" i moj'; staž. tvar skrác. na Mor. (ma), ve Slez. i mo; — neutr.: *moje*, *mé*, na Slov. i mojé dle „dobré" i mojo (dle „ono"?); mé obyč. zúženo v mý.

Gen. masc. a neutr.: *mého*, na Mor. a Slov. nestaženo mojeho, mojého („dobrý"), v Čech. a na Mor. zouženo v mojího (mojiho); dále na Slov. i mojho vedlé mójho a muojho. — mého zouženo obyčejně v mýho a zkráceno na Mor. myho (meho).

Dat. masc. a neutr.: *mému*, na Slov. a Mor. nestaž. mojemu a dle „dobrý" i mojému zouženo v mojímu (Čech. a Mor.), rovněž mojmu a muojmu (Slov.); na Slov. a Slez. vlivem tvrdých kmenů mojomu, kde i otřelejší tvar mojem se vyskýtá; místo mému z pravidla mýmu, na Hané mémo, jinde mymo.

Gen. Dat. Loc. fem.: *mojí*, *mé*, na Mor. a Slez. moji, vedlé toho na Slov. moj'; rovněž mej na Mor. a Slov. vedlé méj. Původní tvar mojej žije na Mor., Slov. a Slez. vedlé mojéj. Staž. mé (me) a zouženo mý (my).

Acc. masc. = Gen.; neutr. = Nom.; — fem.: mou, nestaž. moju na Mor. Slov., na Slov. i moj' i mojú přichází; staž. mú (mu) na Mor. Slov. a Dmžl., mó na Hané.

*) V Zlinště nestahuje se vůbec mimo rčení: na mu dušu Bart. II, 18.

Loc. masc. a neutr.: *mém*, nestaž. mojem na Mor. a Slov., rovněž mojém a mojím i mojim; dle tvrdých kmenů jest i mojom. Staž. mém na Mor. mem, jinak zoužено mým na Mor. a Slez. mym, v stř. Čech. mom.

Instr. masc. a neutr.: *mým*, na Slov. nestaž. mojím; — fem. mou nestaž. mojú na Mor., na Slov. i mojou („dobrá"); staž. mú na vých. (Viz Acc.)

Množné číslo.

Nom. masc.: *moji*, na Mor. i mojí, staž. mí často. — fem.: *moje* na Slov. i mojé, ve Slez. moji; staž. mé, obyč. mý ve vých. Čechách mí.*) — neutr.: *moje, mé* obyčejně mý; — pro všecky tři rody: moje i mojo na Slov..

Gen., Loc.: *mojich*, na Slov. mojích; staž. mých, na Mor. a Slez. mych, v Čech. mejch, na Mor. i méch.

Dat.: *mojim*, na Slov. mojím i mojem (dle „ten"); v Čechách mým, myjm, mejm; v Slez. i mem.

Acc. masc. a fem. viz Nom. fem.; neutr. = fem.

Instr.: *mojimi* (a), *mými*, v Čech. mejma na Mor. memi i mojema.

Doklady k jednotlivým pádům.

Jednotné číslo.

Nom. masc.: *můj*.

mój: Slov.: prenocuj tu, mój šuhajko, do rána. Sl. p. 252; venečku mój milý. Koll. 136; — Slez.: ale mój Bjalek byl najprem (nejprv) volkem; mój Bjalku. Pal. 36;

moj: Mor.: ach moy milé Bože. Sš. 190; — Slov.: frajer moj, frajer moj, dzes' včera večier bol? Sl. p. 60; že ty budeš moj. Koll. 135; ručníček moj. Koll. 135;

muoj: Slov.: muoj milý. Koll. 89; muoj frajer uprímný. Koll. 89; muoj najmilší. Koll. 149; poď sem, anjel môj, vykrúťme sa spolu. Sl. p. 237;

muj: Mor.: vezmi ty šunky, muj Janičku. Kol. 89 (Frent.); ja mu dam kožuch ten svuj draby. Koll. 88.

Nom. fem.: *moje, má*.

moja: Mor.: že je moja némiléší, že je už rozveděná, že je moja némiléší daleko ach ve světě. Psn. 166; ta tvoja halinka, ta je hrubě teplá. Psn. 143: — Slov.: frajerenka moja, ty si moja zrada. Sl. p. 61; už je moja ma-milá v komôrke zavitá. Sl. p. 384; — Slez.: můdřejší než moja roba. Pal. 36;

mojá: Slov.: ty mojá mosiš byť. Sl. p. 56; Bohu ťa porúčam, mojá frajerečka. Sl. p. 94; a ja tvojá nebudem Sl. p. 56.

*) Myslím, že to není rovno masc. *mí*, nýbrž že je to jen grafické vyznačení *í* místo *ý*.

moj: Slov.: já som tvoj' dcera, já k tebe priletúm; já som tvoj' dcera, já ti ju (lilii) polejem. Koll. II, 3.

má: zřídka na Slov. a v mnohých krajích Mor.

ma: Mor.: dyž ja idu po dědině sobě vesele, ma Nanynka z okna kuka. Psn. 117; — Slov.: viz dole. — Slez.: dobre mi pravěli ma dobra mačička. Mus. 1842, 400;

mo: Mor.: mo miło = má milá. Dial. 57.

Nom. neutr.: *moje mé.*

mojé: Slov.: a ja mojé smutné srdce tým potešujem; už uvadlo tělo mojé. Sl. p. 66;

mojo: Slov.: ale mojo srdce vyhrál iba eden (frajer). Sl. p. 156; mojo potěšenie. Koll. 94; mojo lube pocešenie. Koll. 135;

mý: Čech.: po němž touží srdce mý. Erb. 172; kde se touláš potěšení mý. Psn. 195; — Mor.: nestaraj se děvče mý. Sš. 169.

Gen. Acc. masc., Gen. neutr.: *mého.*

mojeho: Mor.: tvojeho miłého Arch. (VKl.); která má na vojně svého synečka. Psn. 261; — Slov.: boly dvere otvorené do srdiečka mojeho. Sl. p. 229; od srdečka od mojeho. Koll. 115; — Slez.: v žałmu svojeho psani (David povida). Kol. 103;

mojého: Slov.: zďaleka ja poznam mojého frajera. Sl. p. 52; len boha mojého (mám). Koll. 121;

mojího: Čech.: Doudl. 26, nenadála se svojího neštěstí. Erb. 5; — Mor.: musela jíť, tam porodiť svojího syna. Kol. 160; mám tu ja něco pěkného, to z tvojiho statku. Psn. 177;

mojho: Slov.: len mojho milého. Koll. 21; už sme zaplacili od tvojho sobáša. Sl. p. 362; želiem svojho vienka. Koll. 236; do svojho skonánia. Koll. 82;

mójho: Slov.: mojho brata koně vedú (páni). L. Št. 60;

muojho: Slov.: poznala som si môjho jeleňa. Sl. p. 48; zaputnal (zapomněl) som môjho koňa vraného. Sl. p. 70; vyduješ z môjho srdca žiale. Sl. p. 117; muojho koníčka. Koll. 178;

mého: v Grammatice jen tento tvar; na Mor. málo a na Slov. ještě méně běžný, v Čech. obyč. zoužen v *mýho.*

meho: Mor.: neboj se, děvečko, meho okłamani. Psn. 145; — Slez.: všichni sa radujem z tveho posełstvi. Kol. 206 (Ostr. p.).

myho: Mor.: neni nic myho. Psn. 235 (Frent); tam bude konec trápení myho. Psn. 171 (Prst.).

Dat. masc. a neutr.: *mému.*

mojemu: Mor.: reptajó (lidé) proti stvořiteli svojemu. Dial. 111, 20; — Slov.: ja si hu (ruku) priložím k srdiečku k mojemu, veru aj, duša má, k tvojemu. Sl. p. 87; mojemu srdečku milší bou. Koll. 75;

mojému: Slov.: mojému srdečku. Koll. 121; aj ony (ludé) boli a sú šťastú svojému na překažce. Dial. 132, 20;

mojem: Slov.: oni sú najvjec svojem' ščestí na překažku. Dial. 123, 3;

mojímu: Čech.: Doudl. 26; — Mor.: letěl sokol přes pole k mojímu milému. Psn. 160;

mojimu: Mor.: oni só ščestí svojimu na překažce. Dial. 111, 20; oni sú najvjec svojimu štěsťu na protivenství. Dial. 116, 30;

mojomu: Slov.: nerobte žal mojomu srdečku. Koll. 90;

mojom': Slez.: k svojom' bohu so vołaći. Arch. (Kulov.);

mojmu: Slov.: reptajou proti otcu a stvořitelu svojmu. Dial. 110, 20; nerob mojmu srdcu většieho zármutku. Sl. p. 85; svojmu frajerovi. Koll. 137;

môjmu: Slov.: preleť, preleť, biely vták, ku môjmu milému. Sl. p. 76;

mémo: Mor.: oni byle a só ščestí svémo neviec sami v cestě. Dial. 101, 4 (Zbř.);

mýmu: obyč.;

mymo: Mor.: vuni beli a só névic ščesťo svymo na překažko. Dial. 103, 7 (Komíň.).

Gen. Dat. Loc. fem.: *moji*, *mé*.

moji: Mor.: poďte se mnú, kamaradi, k moji miłej do zahrady. Psn. 75 (Frent.); řekło słunko z vesosti svoji. Dial. 110, 20; — Slez.: moji starej nebyło to po chuti. Hum. 36;

moj: Slov.: u moj' matky služba; nebudem už moj matky słužiti, už mi dohorela u moj matky sviečka. Koll. 236; do tvoj' zahradky na onié hriadky (priletím). Koll. II, 3; ani k svoj' rodině. Koll. II, 3;

mojej: Mor.: budeš bita od svojej matičky. Sš. 202; řekło słunce z výsośći svojej. Dial. 118, 33; — Slov.: veru mi je dobre u matere mojej. Sl. p. 24; s vysokosti svojej povedalo slunce. Dial. 133, 32; veru eště musíš k mojej milej íti. Sl. p. 239; na mojej posteli. Koll. 36; nie po mojey vóli. Koll. II, 138; hrom sa v tvojej duši. Sl. p. 229; ponad svojey miley. Koll. II, 131; — Slez.: praim svojej starej. Hum. 36;

mojéj: Slov.: išél milý na osadu, k svojéj miléj na besedu. Sl. p. 258;

mej: Čech.: k mey Mařence do domu. Erb. 11; lká po svej milej. Psn. 165; řeklo slunce s vysokosti svej. Dial. 95, 3. — Mor.: uved ho do svej javořiny na sałaš. Kol. 71; — Slov.: do mej mamky dvora. Koll. 108; na mej mäkej poscielence. Sl. p. 225; nech sa v tvej zaletí. Koll. 7;

méj: Slov.: už méj síly ubývať začínalo. Sl. p. 25; až do méy a tvéy smrti. Koll. II, 196; zavrtěl se na svéj lodi. Koll. 28;

mý: velmi zhusta v Čech. (Erb.: *my*) i na Mor.;

me: Mor.: ja sem se již sve maminky poradiła. Ps. 75 (Frent.).

Acc. fem.: *mou*, *moji*.

moju: Mor.: zanecham svoju milú. Psn. 251; tak si tě vyvolím za svoju družičku. Psn. 167; — Slov.: moju lásku utkvše. Koll. II, 25; však vám ja zaplatím za svoju frajerku. Sl. p. 235;

mojú: Slov.: aj ho (milého) láska morí, že má svojú milú z druhej strany vody. Sl. p. 43;

moj': Slov.: svoj vlastnú dceru dala do cuzej krajine. Koll. II, 3;

*mú**): Čech.: Dmžl.; — Mor.: na mú milú, dobře je. Kol. 67; na mú ženu si stěžuji (já). Kol. 144; na mú kušu. Kol. 146; daj mi mú halenu. Kol. 145; — Slov.: veru ja vychovám mú starú mamičku. Sl. p. 23; neviděl som mú milú. Koll. 91;

mu: Mor.: Frent. vůbec; chudobna děvečka nic jinšiho něma, edem svu poctivosť. Psn. 145;

mó: Mor.: kapajó slzičky na mó karabinu. Psn. 265; na tvó svató horo. Sš. 223; veprávěl svó příhodo. Arch.; svó hlavěnku dolů svěsel (kůň). Psn. 128.

Loc. masc. a neutr.: *mém*.

mojem: Mor.: žádné požehnání na mojem statečku (ať mi pán Bóh nedá). Sš. 237; — Slov.: precaj budeš v rode mojem, dievenka moja. Sl. p. 196; o svojem neštěstí. Koll. 21; vracely ve hněvu svojem. Dial. 138, 30;

mojém: Mor.: o mojém srdečku nevíte. Sš. 314; — Slov.: (lebo sa bojím) božského trestaňá na mojém statečku. Sl. p. 72;

mojím: Mor.: on jim pískává na svojím hučku hneď z rána. Kol. 58;

mojim: Slov.: preci budzeš v rode mojim, drahá dušo moja. Sl. p. 196; v mojim bílém líčku. Koll. 3;

mojom: Slov.: takô ledačo v mojôm srdci hľadám. Sl. p. 42; v mojom vernom srdci, tam sú zaštepené. Sl. p. 67; čo mi je po tom tvojom statku. Koll. 86; vo svojom zámku. Sb. 56 (Kys.); v tom svojom prvšom žití v zármutku som chodila. Sl. p. 157;

mem: Mor.: pri svem, Kubo, stuj. Kol. 81 (Frent.); — Slov.: že by to tak bolo, jak pri mem sobáši. Sl. p. 23; tiekly mi slzy po mem líčku. Sl. p. 378;

mým: Čech. obyč.; budou na mým funuse. Psn. 153; — Mor.: on stál na svým. Arch.; dež syn stál na svým. Skl. 147;

mom: Čech. v Benešovsku; vodpočívej sobě v tom tvom tmavým hrobě. Psn. 180.

Instr. masc. a neutr.: *mým*.

mojím: Slov.: keď sa moje srdienko s tvojím lúčiť bude. Koll. 121; so svojím bratom. Koll. II, 124;

---

*) *mou* obyč. v Čechách, na Moravě řidčeji přichází a na Slov. velmi zřídka.

mojím: Slov.: preto žes' ty mojim milým. Sl. p. 259;
mym: Slez.: co se stalo s mym Bjalkem. Pal. 36;
Instr. fem.: *mou, mojí*.
mojú: Mor.: musíš býti mojú ženú. Sš. 47;
mojou: Slov.: veď vy mojou ženou žiadna nebudete. Sl. p. 257; nebudeš nikdy mojou. Sl. p. 350; čo je mojou milenkou. Koll. 71; budem tvojou nebo nie. Sl. p. 243; kdosi s tvojou milou leží. Koll. 162; či jsem tvojou kňahňou. Sb. 41; který všetko po (pod) svojou mocou má. Slov. p. Bož. N. 20;
mú: Čech.: můžeš být s tvú dívčí. Bož. N. (Dmšl.); — Mor.: že sa mé smutné srdce s mú milú lúčilo. Psn. 135; pod tvú správú je salaš, Kol. 16; — Slov.: každý se svú kochanečkú. Koll. 198;
mu: Mor.: ve Frent. a Přb.; — Slez.: zdrav budź Ježišku, spolu i s tvu maćičku. Kol. 177.
mó: Mor.: dyž sem za svó miló chodíval. Sš. 107; šohaj se svó milá. Sš. 325 (Han.).

Možné číslo.

Nom. m. živ.: *moji*.
mojí: Mor.: že svojí ho nepoznali. Psn. 143 (Rán.);
mí: Čech.: granatýři mí, nebojte se jí. Psn. 77.
Nom. Acc. m. než. a fem.: *moje, mé*.
mojé: Slov.: už mi, děti mojé, ukazujte cestu. Sl. p. 26;
moji: Slez.: že my budeme obě tvoji (ženy). Arch. (Kři.)!
me: Slov.: jak si ruce sve podali. Kol. 372;
mý: v Čech.*) a Mor. obyčejné, ku př.: mý nožičky běhat, mý ručičky dělat a mý modrý voči z vašich oken hlédat. Psn. 130; proč tvý černý oči nechcó hledět. Sš. 54.
Nom. Acc. neutr. *moje, má*.
Obyčejně v Čech. mý; tvaru *má* lid vůbec neužívá.
Nom. Acc. *moje* užívá se pro všecky tři rody (živ. i než. m.) ku př.: moje lidi tam šli, ale ničeho nevyřídili. Us. Téhož rázu je i tvar *mojo* na Slov.. ku př.: Ej na močär, mojo volky, na močär, nepojdem já ku nevestě na večer. Koll. 285; ne tvojo to kone v Lehotskyho dvore. A kec su ne mojo, ta (tak) su Janičkovo: da to mily Pan Buh, že budu i mojo. Sl. p. 334; ty mojo ohlášky nezastavíš. Sl. p. 226; kedz (až) mi mojo rúčky na persečky sviažu. Sl. p. 100; nech ce lem (jen) nevidza mojo oči. Sl. p. 83; ešče mojo ovečky švarne dzievče zavraca. Mojo ovečky jalovy . . . Koll. 334;
Gen. Loc.: *mojich, mých*.
mojích:**) Slov.: hnedky mi vypadne z mojích ruk robota.

*) Jos. Jireček uvádí pro vých. Čechy tvar *mí* v ž. r. Mus. 1863, 4 sv. 333.
**) Na Slov. zhusta i v Acc. ku př.: tu pan Zriny Mikuláš svojích napomínal Koll. 52.

Koll. 81; keď do tvojích líček takú krásu dali. Koll. 76; keď do tvojích líček barvy napuscili. Sl. p. 88;

mych: Mor.. Frent.; — Slez.: vera, taćku (tatíku), jak ste tvrdy a mych reči nepřijemny. Kol. 175. (Klim.);

mejch: Čechy: v pražsku vůbec ku př.: co ti do mejch věcí, táhni po svejch. Us. z tvejch teplejch paprsků těší se holy kopce. Dial. 94, 1. (Dmžl.); — Mor.: z tvejch teplejch paprsků ... Dial. 106, 12 (Bohd.);

méch: Mor.: z tvéch tepléch paprsků se těšijó ... Dial. 101, 4.

Dat.: *mojím, mým*.

mojím: Slov.: veru si mi k vôli, mojím sivým očom, ale nie k vôli tým mojím rodičom. Sl. p. 124; ver si já nenajdem mojím líčkám roveň. Koll. 71; tým svojím rodičom. L. Št.;

mojem: Slov.: vy ale svojimi pňakmi (pněmi) mojem paprškom branice. Dial. 141, 35 (Levoč.);

myjm: Čech.: vy paprskům myjm bránite. Dial. 96, 4, (Radst.);

mejm: Čech.: vy samy paprskům mejm bránite. Dial. 94 1; 97, 5;

mem: Slez.: vy ale paprškum mem prekažiće.Dial. 121, 37;

Instr.: *mojimi, mými*.

mojima: Slov.: stretly sa s mojima tvoje sivé oči. Sl. p. 33; s mojima dievčenci. Koll. 270; s tvojima ritíri. Koll. 37; atd.

mojema: Mor.: vy ale svojema pňama paprškom mojim bráníte. Dial 111, 20;

mojmi: Slov.: já ti ju (lilii) polejem len mojmi slzami. Koll. II, 3; ona sa chodí každý piatok se svojmi dvanásti dioučaty kúpať. Slov. pov. 12 (Bož. N.).

memi: Mor.: ve ale svemi pňami paprškum mem překážíće. Dial. 121, 37;

mejma: Čech.: vých. vůbec. Jir. 333; v pražsku a Dmžl. (Dial. 94, 1); — Mor.: před mejma očima. Psn. 95 (Křen.).

Poznamenání.

Slova zhusta užívaná vedlé sebe sbližují se a tak zcelí se, že pak tvoří jedno slovo. To stalo se i s přisvojovacím zájmenem *môj* a *ma* ve spojení s přídavným jménem *milý* (substantivně) na Slovensku, ku př.: ja som naučená hodinku posedeť s mojmilým z večera. Sl. p. 174; už je moja ma-milá v komôrke zavitá. Sl. p. 384; keď som išiel od ma-milej ...; pri ma-milej, tam ma P. B. osvitol. Sl. p. 272; ma-milú preveľmi verné srdce bolí. Sl. p. 129; čekaj ma, ma-milá, zajtrá u Budína. Sl. p. 52; keby si (koníčku) ma k ma-milej zaniesol. Sl. p. 239; žebych (abych) nepoblúdiu k ma-milej cestami. Sl. p. 240; atd.

Dodatek.

Zájmena, která skloňují se dle vzoru přídavných jmen, z úmysla pomíjím, neboť nenáležejí tvary svými do třídy zájmen, než toliko významem. Z ostatních zájmen měl bych uvésti ještě *sám, sama, samo* a *veš, vše, vše*. Co se prvého týče, netřeba šířeji tuto zmiňovati se o něm, neboť přichází v řeči nepříliš zhusta a tudíž nemohlo se při něm vyvinouti ono pestré množství tvarů, jaké vykazují ostatní zájmena. Jen toho mohlo by zpomenuto býti, že zabíhá buď úplně do vzoru přídavných jmen, aneb udržuje pouze prvý a čtvrtý pád v obou číslech dle sklonění jmenného.

Jinak jeví se to u *ves, vsia, vsě*, které významem jest sice neurčitou číslovkou, ale skloněním svým sem náleží; zde jeví se dosti značná rozmanitost, která zasluhuje zmínky.

Nom. *ves* a *vsia* neužívá se více, nýbrž nahrazuje se tvary odvozenými, ostatní však tvary dle vzoru zájmen jsou běžné.

Nom. masc. tvoří se příponami: *-cek, -cok, -tek, -tok, -cken* a *-chen* a dle těch potom i fem. a neutr. Při těchto rozšířených tvarech pak skloňuje se buď jen druhá část (vše-ckeho) aneb v některých pádech obě části (vši-cci).

I zde nalezáme v nepřímých pádech tvary dle přídavných jmen odvozené; také pozoruhodná je náklonnost Slováků v odsouvání náslovného *v*.

V Doudl. nikdy nebývá slýchati tvaru všecken, všeckna, vseckno, který v Opavsku úplně dle „dobrý“ se sklání. (Mus. 1842).

Tvary dle sklonění zájmen odpovídají v Sing. vzoru „on“, v Plur. vzoru „ten“.

Jednotné číslo.

Nom. m.: *všecek*, na Slov. všecok, všetek, šetek i šetok; — fem.: *všecka*, na Mor. a Slov. šetka, na Slov. též všecká i všetka; — neutr.: *vše, všecko*, na Slov. všetko, šetko, šicko.

Gen. Acc. m., Gen. n.: *všeho*, na Mor. všeckeho, na Slov. všeckého, šetkého i šetkjeho; Mor. všeckyho.

Gen. Dat. Loc. f.: *vší*, na Slov. všej i všetkej.

Acc. f.: *všecku*, na Slov. všicku, všetku, šecku.

Loc. m. a n.: *všem*, v Doudl. a Beně. všom, na Slov. všeckom a všetkom.

Instr. m. a n.: *vším*; — fem.: *vší*.

Množné číslo.

Nom. m.: *všicci*, v Čech. obyčejně všecky neb všickni; na Mor. všeci, všecí; na Slov. všecci, všetci, šetci, šicke, všetcia, šecia; ve Slez. všecky; — fem. (Nom. Acc. m. než.): *všecky*, na Slov. šecky, všetky, všetký, všetké, na Mor. všecke; — neutr.: *vše*, všecka obyč. ale všecky, na Slov. všetky i všetké.

Gen. Loc.: *všech,* na Mor. a Slov. všeckých i všetkých.
Dat.: *všem,* na Mor. a Slov. všeckým i všetkým.
Instr.: *všemi.*

Doklady k jednotlivým pádům.

Jednotné číslo.

Nom. m.:

všecek: Mor.: porúbaný všecek. Sš. 243;

všecok: Slov.: pasie ich (koně) on, pasie, až sa všecok trasie. Koll. 148; ten Péterský cinterín je všecok ohraděný, tam v ňom leží milý mój ei všecok dorúbaný. Koll. 297;

všetek: Slov.: maderán zelený všetek vytrhaný. Sl. p. 17; (otevři, má milá), lebo všetek až do nitky premoknem. Sl. p. 70;

šetek: Slov.: rozmarín zelený šetek potrhaný. Sl. p. 17; oči čierné ucierala, že ju mrzí šetek svět. Sl. p. 105;

šetok: Slov.: čo by mi tvoj otec šetok svoj statok dal. Koll. 215;

všecken: v Opav. Mus. 1842, 400; nikdy v Doudl. 26; — Slov.: nenechám tě dievča za všechen širý svet. Koll. 294;

všechen: obyč. v Doudl., 26; v Čech. vůbec.

Nom. fem.: *všecka.*

všecká: Slov.: lepšiá jest má milá, než všecká rodina. Koll. II, 15; tebe všecká zverina a mně švarná děvčina (buď). Koll. 345;

všetka: Slov.: všetka je láska u teba moja. Koll. 167; — *šetka:* Mor.: darebná je šetka tvoje rada. Sš. 170; — Slov.: i šetka rodina pristať by musela. Koll. 77;

Nom. neutr.: *vše, všecko.*

všetko: Slov.: všetko pre jejéj milého (učinila). Sl. p. 46; který všetko po svojou mocou má. Bož. N. Slov. p. 20; — *šetko:* šak to šetko tvoje. Sl. p. 264;

šicko: Slov.: šicko še mi vidzí, že to na daremne. Sl. p. 111; šicko se mi vidzí, že to sestra moja. Koll. II, 38.

Gen. Acc. m., Gen. n.: *všeho.*

všeckeho: Mor.: a ty milý kožušničku, nechej všeckeho. Kol. 34 (Přb.); — *všeckého:* Slov.: sem všeckého zbavena. Koll. II, 199; — a vy ste nás potom z *šetkého* obrali. Koll. 29; — *šetkjeho:* uvidítě, že stě samy príčina šetkjeho toho. Dial. 134, 24. — *všeckyho:* Mor.: že ste hlavni a néveči pričina všeckyho toho. Dial. 101, 5 (Opat.);

Gen. Dat. Loc. f.: *vší.*

všej: Slov.: ačkolvek jest bez všey viny. Koll. II, 171;

všetkej: Slov.: zo všetkej síly svej. Sb. 8.

Acc. fem.; *všecku.*

vši-cku: Slov.: toto ti, mój milý, za lásku všicku. Koll. 341;

všetku: Slov.: nemáš tých peňazí, čo bys mi ty zaplatiu

moju lásku všetku. Koll. II, 25; — *šecku*: škoda ukazovať šecku lásku k tebe. Sl. p. 49.

Loc. m. a n.: *všem*.

všom: Čech.: Beneš., Doudl. 26;

všeckom: Slov.: že po všeckom dvoře voniá. Koll. II, 32; *všetkom*: Král keď o všetkom bol počul. Sb. 62; a tak vo všetkom. Sb. 70; pod hodinou bolo po všetkom. Sb. 94.

Množné číslo.

Nom. m.: *všicci*.

všeci: Mor.: chodívali všeci, zanechali všeci. Psn. 190 (Ržn.); všeci potěšeni (jsú). Kol. 83; všeci povídale, všeci z ňé (syna) měli radosť. Skl. 146; nerozumíme jim (řečem) všeci. Kol. 208; všeci ludé pravjá. Sš. 294; — *všecci*: Slov.: všecci čerti kázali. Koll. 8; ai všecci valaši (pastýři), dobre sa tu majte. Koll. 15; — *všecí*: Mor.: všecí mně zbraňujou. Sš. 96; bránili mně všecí lidé. Sš. 200;

všetci: Slov.: starí sedajú ako vieme všetci. Sl. p. 237; všetci ľudia povedajú, že ideš na sobáš. Sl. p. 370; — *šetci*: počujú ma šetci podhradskí mládenci. Sl. p. 11; — *všetcia*: tancujú mládenci všetcia sú pod percí. Sl. p. 237; — *šecia*: my šecia valasi. Sb. 168;

šicke: Slov.: šicke ľudze povidajn, že nebudzem tvoja. Sl. p. 196;

všecky: ve vých. Čech. *šecky* (i pro fem. a neutr.) Jir.

všichni: Čech.: v pražsku; fšichní. Doudl. 26; — *všechni*: všechni ho tu milovali. Arch. (Rychnov.).

Nom. m. než. a fem. = Acc.: *všecky*.

šecky: Slov.: nesem šecky tvoje sľuby. Sl. p. 272; rady ma videly šecky (frajerky). Sl. p. 242; šecky (koně) popredám. Koll. 280; — *všetky*: všetky panny tancovaly, iba jedna stála. Sl. p. 234; — *všetký*: hrá všetký nôty. Sb. 63;

všecke: Mor.: všecke šate vedělá. Arch. (Han.); — *všetké*: Slov.: po všetké dni života. Sb. 163.

všechny: Čech.: Doudl. 26 (rozdíl od všichni!); — *všechne*: Mor.: všechne može sem pochovala, a na všechne sem mosela dřit. Skl. 144;

všeckny: na všeckny muziky je přivítejte. Koll. 241 (Radnice).

Nom. Acc. n.: *vše*, *všecka*.

všecky: Čech.: viz Nom. m.; — *všetky* Slov.: keď si všetky krídelenká sedrala. Sl. p. 40;

všetké: začal vyvracať (obracet) všetké vrecka. Sb. 63.

Gen. Loc.: *všech*.

všeckých: Mor.: nechte všeckých hlupých řečí. Kol. 207; — Slov.: ako by vás mala (měla) všeckých jedna maci. Koll. II, 137; — Slez.: šak sme po všeckých horách. Kol. 175.

Dat.: *všem*.

všeckým: Mor.: podal sem všeckým ruce. Psn. 192 (Ržn.); — Slov.: všeckým je dobre, len mně zle. Koll. II. 170; — *všetkým*: daj, Pane Bože, všetkým ľuďom štěstia. Sl. p. 176; nech sa trochu polubíme, všetkým žialu narobíme. Koll. 131.

Acc. *všecky.*

všeckých: Slov.: bodaj všeckých čerti vzali. Koll. 8; daj mi, Bože, všeckých mladých ludí za sebou voditi. Koll. 83; — *všetkých*: bola by som tancovala, aj vás všetkých pobozkala. Sl. p. 236.

Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy I.

Podává J. Gebauer.

(Dokončení.*)

Vzor 7. *krýti, kryju.*

Kmen infinitivní *kry-;* kmen praesentní *kryjo-, kryje.*

Sloveso *bíti* za vzor se nehodí; proto volím *krýti.*

Sem patří slovesa prvotná, jejichžto kmen infinitivní se končí samohláskou. Zejména bývá to samohláska *a, i, u, y, ê.*

-a: znáti (zna): *státi* (sta) ve tvarech infinitivních; *dáti* (da) ve tvarech, které nejsou z časování bezpříznakého ani z I. 1; *zráti* (zra, stb. zrê-);

-i: bíti (bi), *hníti* (hni), *líti* (li), *píti* (pi), *víti* (vi); slovesa tato jsou jádrem tohoto skupení *-i;* dále patří sem *jíti* (i), pokud není v I. 1; — ve stb. patří sem též bri-, či-, ri-; v češtině jest *bříti břiju* doloženo nedostatečně, *či-* pak a *ři-* ve třídě II jest, -činúti, řinúti; k *či-* náleží adj. *čilý* a subst. *čilost,* jež zakládají se na part. **čil* I. 7; — *klíti kliji* prý = klížiti Jg., nemá dokladu; jiné *klíti, kliji* germinare jest = kľúti; — sloveso *žíti* bylo původně v I. 3 (živ), ale přešlo sem; totéž platí o *šíti;* — *úpiti* (n. *úpěti*) jeví se v češtině ve tř. IV (III), jindy počítáno bývá sem;

-u se kmenem tvrdým: *ku* (kovati), *plu* (plúti), *ru* (rváti), *slu* (slúti), *snu* (snovati), *su* (stb. sovati mittere, cf. po-su-núti),

---

*) Viz Listy filol. 1883, 109 sl. Na str. 114—115 dodati jest při slovesu *jíti* ire analogií utvořené part. pass.: *šen:* předejdiž, aby ty nebyl przedſſen Hug. 187 (předšel: předšen, jako věděl: věděn), a odchylné part. praes. vnída AlxV. 1159, praes. vynídú AlxV. 2269; gide v Kunh. 149[b] jest omyl písařský. Dále na str. 186 a 188 dodati jest sloveso *nřieti* (koř. ner) stb. nrêti, praes. *nru, nřeš* stb. nьrą, imperat. *nři:* winrzi scateat ŽGloss. Hab. 16, vendi hnój a pode mnú vynři ŽWittb. tamt. (rkp. má omylem vmrzy).

u (obúti, zúti); se kmenem měkkým a odtud s přehláskou *-i* místo *-u: bľu* (blvati), *ču* (čúti), *kľu* (klvati), *pľu* (plvati), *řu* (řváti, řúti); — *tru* (trúti, truju) není v češtině doklady zjištěno; *dúti* má vedlé tvarů praesentních náležitých podlé I. 5 novotvary podlé I. 7; *psouti* je trvám místo *psovati* (VI tř.), novotvar utvořený podlé praes. *psuju;*

-y: býti (by), *krýti* (kry), *mýti* (my), *nýti* (ny), *rýti* (ry), *týti* (ty), *výti* (vy);

-ě: dieti (dě), *chvieti* (chvě), *pěti* (pě), *sieti* (sě částečně), *smieti směti* (sъmě), *spieti* (?) *spěti* (spě); zrě v. nahoře, *zráti;* — ve stbulh. je v této třídě též *vě* dicere a *grě* calefacere; *nrěti* intrare patří do I. 6; *odměti* sę sonare je snad deverbativum; praesentní kmeny *kleje-* a *pleje-* a jejich tvary jsou novotvary místo klne- I. 5 a pleve- I. 3.

Srov. Miklosich Gramm. 2. 421; 3[1] 123—124; 3[2] 107—109 a 384; a Jungm. Sl. —

Flexi ukazují ze sloves těchto nejzřejměji slovesa *-y:*

praesens *kryju kryješ* atd.;

imperativ *krý*, *krýte*, staž. m. *kryj*: tak toho kry Krist. 39[b]; pane obmy mě ML. 10[a]; jdi, promy (oči) Krist. 70[a]; nerýte na se Štít.; k tomu v jazyce spisovném novotvar *kryj* atd.;

imperf. *kryjiech*: (sv. Prokop) sě lidské chvály krigieſſe Hrad. 17[a];

aorist *krych*: Pilat vmy rucě svoje ML. 103[b];

inf. *krýti;* supin. *kryt;*

participia *kryjě*, *kryl*, *kryv*, *kryt:* (žena) před svým mužem krygycz hromazdí Štít. uč. 56[b] atd.

Za *-yj* bývá *-ej* při *krýti*, *rýti*, *mýti*: obecné *kreju krej*, *meju mej;* starý pro to doklad: vždy sé rád mey NRada 1636.

Při flexi kmenů s *-i* jde hlavně o slovesa *bíti*, *hníti*, *líti* (pokud patří sem), *píti*, *víti*. Vyznačují se tím, že kmen jejich praesentní měl původně *-ьje-*, *-ьjo;* teprve obměnou pozdější přišlo *-ij-* na místo *-ьj-*. Odtud jest praes. sg. 1. *bú* stb. bьją, impt. *bí* m. *bьj, imperf. *biech* stb. bьjaachъ, part. praes. *bie* m. *bьjě atd. Vlivem kmene infinitivního *bi-* a tvarův jeho vyvinuly se a opanovaly časem i tvary praesentní s *-ij-*: praes. *biji*, impt. *bij*, part. praes. *bije*. Věc tato jest obšírněji vyložena a doložena v Listech filol. 1882, 101—104; zde chceme jen paradigma opakovati:

praes. sing. 1. *bu*, *biu* přehl. *bí;* k tomu tvar analogický *biem* (podlé 2. bieš 3. bie atd.), zouž. *bím*; sing. 2. *bieš* zouž. *bíš;* sing. 3. *bie* zouž. *bí;* atd.; pl. 3. *bú*, *biu*, *bí;* — místo toho pak novotvary: *biju*, *biješ*, *bije* atd.;

impt. sing. 2. *bí*, pl. 2. *bíte;* — za to novotvary: *bij*, *bijte;* vedlé toho i jiná úchylka: zab, zabte (podlé IV tř., zabiti: zabte jako nositi: noste);

impf. *biech;*

p a r t. p r a e s. *buc-*, *biuc-*, *bíc-;* — za to novotvary: *bijíc-;*
a o r i s t *bich;*
p a r t i c i p i a *bil*, *biv*, *bit*.

Kmeny s *-a* vyskytují se také ve třídě V. 4 a v češtině bývá těžko rozeznati, je-li tvar ze třídy I. 7 či V. 4. Ve stbulh. jest kmenotvorná přípona *-ja* bezpečnou známkou třídy V. 4 proti třídě I. 7, ka*j*ati V. 4 proti *znati* I. 7; v češtině bývá na obou stranách stejné *á*, *káti* — *znáti*. Praesens *znáš*, stažené ze *zn*aješ*, proti nestaženému k*aješ* atd. není známkou dostatečnou, poněvadž i v I. 7 bývá nestažené *-aje-*, a naopak v V. 4 stažené *-á-*; na př. zraje a trá. Známkou poměrně nejbezpečnější jest však kvantita participia *-l*: v I. 7 jest *a* krátké, v V. 4 dlouhé, na př. *znal*, *znala*, *znalý* . . . proti *kál*, *kála* atd.; *zráti* má vedlé zrál též zral Jg., adj. zralý.

Flexe jest jako v V. 1: *znaju* pozd. *znám*, *znáš* . ., jako *volaju*, *volám*, *voláš* (zřídka nestaž. *-aješ*), impt. *znaj*, part. *znajě*, aor. *znach*, atd.; impf. nestaž. *znajiech*.

Podobně, jako kmeny *-a*, vyskytují se také kmeny *-ě* ve tř. I. 7 a v V. 4, a bývá i tu nesnadno rozeznati třídu tuto od oné. Ve stbulh. je známkou bezpečnou pro třídu V. 4 přípona *-ja*, *děti* I. 7 proti dě*j*ati V. 4; v češtině rozdíl odtud pocházející je však změnami hláskoslovnými na mnoze zastřen, české *dieti* jest i stb. děti I. 7 i dějati V. 4. Zřejmé svědectví, které jest ve tvarech stb. (příponou *-ja*), není vždy spolu svědectvím o tvaru českém, neboť jazyky slovanské v této příčině nekongruují, nýbrž mnohý tvar je zde v I. 7 a jinde v V. 4. Praesens stažené *dieš*, *smieš* je svědectvím pro třídu I. 7; ale tutéž jsou i tvary nestažené: *spěješ*, *chvěješ* atp. Jako známka poměrně nejbezpečnější ukazuje se opět participium *-l*: ve třídě I. 7 *směl směli*, *děl děli* . . . v V. 4 *smál smieli (sě)*, *dál dieli*.

Ve flexi kmenů těchto v I. 7 jeví se rozmanitost některá v tom, že některé tvary jsou staženy, jiné nestaženy; zejména

p r a e s. *děju* (k tomu novotvar *diem*, *dím*), *dieš*, *die* . . . 3. pl. *dějú*, vedlé *spěju*, *spěješ*, *spěje* atd.;

i m p e r f. *diech*, vedlé *chvějiech; smiech* i *smějiech* audebam.

Kmeny s *-u* (nebo přehláskou jeho *i-*) mají flexi trojakou:

1. kmenové *-u* zůstává ve všech tvarech: *obúti*, *obuju*, *obuj*, *obuch*, *obut* . . ., *čúti* (přehlas. *číti*), *čuju*, *čuj*, *čujiech*, *čujě*, *čuch*, *čul* atd.;

2. kmenové *-u* je ve tvarech infinitivních (I. 7), a za ně *-ov* ve tvarech praesentních (V. 3): *plúti*, aor. *pluch*, part. *plul*, *pluv*, *plut;* praes. *plovu ploveš*, impt. *plovi*, impf. *ploviech*, part. praes. *plovúc-;* tento způsob je pravidlem v jazyce starém; ale časem přidělávají se tvary analogické: ku praesentnímu kmenu *plove-* také tvary infinitivní *plovati*, *ploval* atd., a k infinitivnímu kmenu *plu-* také tvary praesentní *pluju*, *pluj*, *plujíc-;*

a výsledkem toho je sloveso zdvojené, jsou dupplikaty: *plovati plovu* (cele v V. 3) a *plouti pluju* (cele v I. 7);

3. kmenové *-u* je ve tvarech praesentních (I. 7), a proti němu *-(o)v* ve tvarech infinitivních (V.): praes. *kuju*, *pľuju (pliji)*; impt. *kuj*, *pľuj*; part. *kujúc-*, *pľujúc-*; inf. *kovati*, *plvati*; aor. *kovach*, *plvach*; part. *koval plval*, *kován plván* atd.; a také zde analogie přidělává novotvary: *kovu* n. *kovám*, *plvám* . . ., *kovej plvej* . . ., *kouti plíti* . . ., *kul plil* . . ., a výsledkem jsou pro jazyk pozdější opět dupplikaty: *kouti kuju* (cele v I. 7), a *kovati kovu* n. *kovám* (cele v V. 3. nebo V. 1).

Novým tímto tvořením vzniká rozmanitost tvarův, veliká již v jazyce starém; ale tam přece jest ještě dosti často viděti staré pravidlo, jehož v jazyce pozdějším a novočeském vystopovati nebylo by lze. —

K výkladům tuto předeslaným následuje několik dokladů; jsou to však nejen tvary třídy I. 7, nýbrž na mnoze i tvary V. 4 a V. 3, neboť jest záhodno, jednak netrhati od sebe tvary slovesa jednoho, třeba se hlásily do tříd rozličných (I. 7 a V. 3), jednak ukázati (při někt. tvarech I. 7 a V. 4), že kolísání libovolného jest velmi málo a že s rozdílem tvarovým v jedno spadá i rozdíl významový.

bíti. Praesens sg. 1. *bú*, *biu* přehl. *bí*; novotvar (podlé os 2. a j.) *biem* zouž. *bím*; sg. 2. *bieš* zouž. *bíš*; sg. 3. *bie* zouž *bí*; plur. 1. *bieme* zouž. *bíme*, pl. 2. *biete* zouž. *bíte*, pl. 3 *biu* přehlas. *bí*; k tomu novotvary vzniklé ze kmene infinitivního *bi*: *biju*, *biješ*, *bije* atd. Impt. *bí*, *bíte*; nové podlé kmene inf. *bij*, *bijte*; dial. *zab*, pojetím slovesa *zabiti*, do třídy IV. Imperf. *biech*, *bieše*... Part. praes. *bie*, *biuc-* přehlas. *bíc-*; nové podlé kmene inf. *bije bijíc-*. Výklady a doklady ke tvarům těmto v. v Listech filol. 1882, 101—104. Aorist *bich*, part. *bil*, *bit*, *biv*, vždy tak.

bľu-, *blva-*, stb. bljują blьvati vomere, má tvary nyní dvoje: blíti. bliji I. 7, a dial. mor. blvati, blvu Jungm.

bříti stb. briti briją tondere; doklad trvám jediný u Jg.: druhý Marka břije (z Kroka).

čúti stb. čuti čują sentire. Praes. *čuju*: hospodina na sě sě hněvajíce neczygyu Pass. 465, chsinyu to po tvém vzdýdání Jid., hořem sám sebe neczugyu Mast. 4[b], had sě plodem sbožen chziuge LMar.; Priamus cžige, že se to úkladně děje Troj. 202[a], pak-li král poczyge že jeho vzkázáním pohrdáte Troj. 11[a], na tobě to chzugem AlxBM. 2[a], neb jste zemdleni aniž cžygete kterých pomocníkuov Troj. 192[a], (Trojanští) ani czygii by kam měli útočiště Troj. 35[b]. Impt. *čuj*: tak czug sentiat ŽWittb. Athan. 226[b]. Impf. *čujiech*: (MMagd.) czigiczy již neczugieſſe Hrad. 30[b]. Aorist *čuch*: rozczyuk (m. rozčjuch) Kat. v. 1700 (v. Listy filol. 1882, 309), (Maria) poczy inhed Hrad. 47[a]. Inf. *čúti*: nemóžeme czijty té drahé manny Štít. ř. 91[a]. Part. praes.

čuje: v žalosti sebe neczygucz Pass. 287, Hektor to (t. souboj s Achillem) přijal czyge sílu i udatnost svú Troj. 139[b], (MMagd.) czigiczy Hrad. 30[b]. Part. *-l*: *čul;* neb sem tebe (t. sv. ducha) nepoczil Krist. 112[b], jediným činem jsem tě vczil, když s' mým srdcem pohnul Krist. 112[b], abychom czyly tvú vóni Modl. 34[b], Jiřík.. pod nohama silné kamenie czyl jest Jiř. vid. 198[a]. Z *čuješ* vyvinulo se adverbialní slovce *čúš*, *čiš*, *točúš*, *točiš*, *totiž* (v. Listy filol. 1880, 295 sl.). Kmenové *ču-* udrželo se namnoze bez přehlásky: dial. čuju, mor. et vulgo Jg.; on to čuje D. Toms. Jg.; aby jej čul Br., bylo čout o vojně Hněvk., Jg.; čich a čuch.

dáti stb. dati dare; aor. *dach*, part. *dal dav dán*, sup. *dat;* impt. *daj*, 3. plur. *dají* (novotvar); impf. *dajiech;* ostatní tvary v I. 1. a v časování bezpříznakém.

dieti stb. dê-. Kmen tento v češtině dílem ve třídě I. 7, dílem v V. 4 se vyskýtá. V I. 7 jsou z pravidla slovesa *dieti* dicere a *zdieti sě* videri: praes. sg. 1. *děju diem dieš*... pl. 3. *dějú*, impt. *děj*, impf *diech*, aor. *děch*, pt. *děl* atd. V V. 4 *dieti* facere a j.: praes. *děju děješ*.., impt. *děj*, impf. *dějiech*, pt. *dál dieli* atd. Kromě toho přenáší se oboje *dieti* do vzorů jiných a vznikají novotvary (na př. 3. sg. zdí mi sě podlé III. 2, podobou dieti a přieti atd.; děje 3. sg. m. die dicit; a j.); a jindy béře se *da(d)-* na místě *dê-*. Ze všeho toho vyplývá rozmanitost tvarův, z nichž jiné při tom, jiné při jiném významu a složení více méně z pravidla nalézáme. K ukázání té rozmanitosti je potřebí, probrati toto sloveso podlé rozličnosti složení a významu. K tomu konci podány budou doklady některé v Listech těchto 1884 v rozpravě o slovesích třídy V. 4.

dúti z I. 5. stb. dąti má vedlé náležitých tvarů praesentních *dmu*, *dmi* atd. též novotvary podlé I. 7. *duju*, *duj* atd.; v. Listy filol. 1883, 133.

hníti stb. gniti putrescere. Praes. sg. 1. *hňú* (nedolož.) a novotvar *hniem* zouž. *hním*, 2. *hnieš hniš*. 3. *hnie hní;* atd. K tomu tvary: *hniju hniješ* atd. Imperf. *hniech*. Atd., jako nahoře při *bíti*; viz Listy filol. 1882, 101 sl.

chvieti a *chvěti*; praes. *chvěju chvěješ* Us.; imperf. *chvějiech:* mysl Medee chwiegiſſe se Troj. 21[a]; part. *chvěl* atd.

kléti z I. 5, stb. klęti, má vedlé náležitých tvarů praesentních *klnu*, *klni*, *klna* též novotvary podlé I. 7: *kleju*, *kleješ* atd.,; v. Listy filol. 1883, 135.

klíti germinare v. *kľúti*.

kľu-, *klvati*, *kľuju*; stb. klьvati rostro tundere, praes. klьvą i kljują; klige v hlavu hada NR. 1307; kolísá se v nč. mezi V. a I. 7; klvajíc klásky Puchm., štípáním neb klváním Br., klvati, klovu i klvám, Jungm.; ječmen se klije, ptáci se klijí Jungm.; bez přehlásky: vejce se kluje, inf. klouti Jg.

krýti stb. kryti kryją occultare. Praes. *kryju*, *kryješ:* krigeſſ tegis ŽWittb. 103, 2, proč kriges sebe Hrad. 34[a], ktož zle činí

ten se kryge světa Štít. uč. 49b; impf. *krý:* tak toho kry Krist. 39b; impf. *kryjiech:* (sv. Prokop) sě lidské chvály krigieſſe Hrad. 17a, stromové jie (země) od horkosti slunečné krygiechu Troj. 52b; aor. *krych*: zcri (ſę) ot nih EJ.; pt. *kryjě:* krygijcz sě jeho Štít. ř. 42. Slabika *ej* za *yj*: kreju, kreješ, krej . .

ku-, kovati praes. *kuju.* Doklady pro praes. *kuju:* (kováři) kozie nohy kugy. Hrad. 115b, (kovář) když komu kóň ukuge Hrad. 132b, ſkugy meče své v radlicě conflabunt Pror. Isa. 2, 4, zda-li rytinu ſkugye (t. j. skuje) kovář tamt. 40, 19, jedni kovy kugj a slévají Hořek. 64b, když je (šíny) kugj Har. 1, 3; impt. *kuj:* ſkuy mi klíčiev desět Hrad. 131b, na kříž mě k němu przykuyte Hrad. 52b; impf. *kovách*: Hynek z Dubé mlatem německé helmy kowasse DalC. 93; pt. *koval:* by mi pílu ſkoual Hrad. 131b, dobřě sem tvój kóň ukowal Hrad. 132a.

líti a *léti*, stb. lijati lěją (V. 4), kolísá se v češtině mezi vzory I. 7 a V. 4. Praesens sg. 1. *lí*, *liu*, přehlas. *lí*, novotvar *lém;* sg. 2. *léš* atd.; vedlé toho *leju*, *leješ* a *liju liješ.* Impt. *lí* a *lej.* Aórist *lich.* Infinitiv *líti* a *léti.* Part. praes. *lé*, *lúc- líc-; lejíc-; lijíc-*. Part. *l: lil; lál*, *léli.* Atd. Doklady v. v Listech filol. 1880, 299. Tvary v I 7 srovnávají se s tvary sloves bíti, hníti atd., v. Listy filol. 1882, 101 sl.

mýti stb. myti myją lavare. Praes. *myju:* umiiu tę EJ, umygiu rucě moji ŽKlem. 17a, ti mi mieſſ noze . . neumieſſ mi nogu EJ. Impt. *mý:* pane obmy mě ML. 10a, jdi, promy (oči) Krist. 70a. Aor. *mych:* Pilat vmy rucě ſwoge ML. 103b atd. Slabika *ej* za *yj:* vždy sě rád mey v lázni NRada 1636, ob. meju, meješ.

nýti. Praes. *nyju*: závist nyge v ciziem prospěšenství Štít. uč. 101a. Part. *nyl*: (Kain) nyl srdcem závidě bratru tamt. 138b

pěti stb. pěti poją canere, recitare. Hlásky *ê* a *oj* v pě-ti atd. a p*oj*-ą atd. mají se k sobě, jako *u* a *ov* ve pl*u*-ti a pl*ov*-ą atd. Tvary praesentní mají p*oj*- po právu, poněvadž následuje samohláska. Ale v češtině není trvám dokladu po p*oj*-, již v době staré jsou za to novotvary založené na kmenu infinitivním *pě-* Praes. *pěju:* zapiege kokot Hrad. 79a, jak v první hodinu ve dne pyegy Štít. uč. 125b, jakožto kostel pošepmo pěje ŠtítV. 184, kterúž vieru (Credo) na primě pějí hlasitě ŠtítV. 189, „děti pějau páteř" říkají Moravci v XVI stol. Blah. 185. Impt. *pěj:* ſpyey toliko mší neb páteřóv Štít. uč. 139a. Impf. *pějiech*: panna piegieſe modlitvy Kat. 68. Inf. *pěti* neprodloužen (tím liší se v době staré od pieti tendere, v době nové též od píti bibere): s púlnoci před světem mají pyety Štít. uč. 125b. Part. *pějě*: sedmkrát za den pyegycze své hodiny Štít. uč. 125b. Part. *pěl;* tu každý ſpijel některý páteř Lobk. 84a (t. j. spiel; slabika dlouhá, srov. Listy filol. 1879, 315).

píti stb. piti bibere. Praesens sg. 1. *pú*, *piu* přehlas *pí*; novotvar *piem* (podlé os. 2. a j.) zouž. *pím*; sg. 2. *pieš* zouž.

pii; sg. 3. *pie* zouž. *pí*; plur. 1. *pieme píme*, 2. *piete píte*, 3. *pú*, *piu* přehlas. *pí*; k tomu novotvary vzniklé ze kmene infinitivního *pi*-: *piju piješ* atd. Impt. *pí*, *píte*; novotvary *pij*, *pijte*. Imperf. *piech pieše*, zouž. *píech píše*; novotvary *pijiech* atd. Part. praes. *pie*, *piuc*-, *píc*-; novotvar *pije pijíc*-. Doklady v. v Listech filol. 1882, 101—104. Supinum *pit*: již vstáváte ráno tálat sě a pyt až do večera Alb. 29^b. Aorist *pich* atd.

pléti z I. 3 má vedlé náležitých tvarů praesentních *plevu pleveš pleva* atd. též novotvary podlé I. 7: *pleju plješ* atd.; v. Listy filol. 1883, 122.

plu- *plvati* stb. plьvati, pljują spuere. Praes. *pluju*: an krwy plygie Živ. Otc. 223^b; Participium praes. *plujúc*-: plyugyucz milú tvář na jeho LAl. g, mezi jeho oči plygicze Hrad. 86^a, tvář tvú hanebně pligycz oškvrnili Krist. 97^b, plyzycze mezi jeho oči ML. 101^a. Aor. *plvach* ve tř. V: v uoči modlám plwafta Pass. 384, na jeho líčko pllwachu Hrad. 83^b, jeho tvář zeplwana Krist. 97^b, zeplwachu Pass. 196; part· *plván*; tvář zeplwachu Krist. 192^a, tvář ohavně zeplywana ML. 2^a, plwanym plwan ML. 5^a, přěplván Pass. 10.

plúti stb. pluti praes. plovą a plują fluere. V češtině staré mají tvary praesentní *plov*-, tvary pak infinitivní *plu*-, velmi pravidelně; v době pak pozdější přidělány jsou také tvary praesentní ke plu- a infinitivní (podlé V. 1.) ke plov-. Praesens *plovu*: vosk jenž plowe ŽKlem. 42, ta voda (Sázava) pod klášter plowe Hrad. 4^b, kdež je (město) řeka oplowe Kat. 4, z jejie svatého hrobu plowe olej Kat. 196, odkad plowete? tak právě poplowete Pass. 481, poplowu vody fluent aquae ŽKlem. 121^b. Impt. *plovi*: plow jako rosa mluva tvá ŽKlem. 128^a, plowte na levo, tady neplowte Pass. 481. Imperf. *ploviech*: když přěs moře plowyeffe Pass. 218 a j., když Natalia plowieffe Pass. 481, hory jako vosk plowiechu fluxerunt ŽKlem. 77^b. Aorist *pluch*: Achyles a Patroclus przypluchu Troj. 80^a. Inf. *plúti*: káza jiej do Konstantinopoli pluti Pass. 481. Part. *plova*: matka za moře plowucz utonula Pass. 209, krev po kopí plowuczy k Longinově rucě přijide ML. 120^b, otdach se na moře a šťastně plowa za několiko dní kázach přistati Troj. 222^b, plowa Lobk. 28^b, tu sme plowucze viděli Lobk. 24^b. Part. *plul*, *plúl*: Natalia plula Pass. 481, krev plula jest ML. 6^b, aby mé srdce sě rozplulo ML. 8^a, pluli sme Lobk. 28^a, (žábu) oplulu ApD. c, plauli sme Lobk. 27^b (2), Pref. 77 a 79, až jsme plauli Pref. 9. Part. *pluv*: otec také za ní pluw viec sě nevrátil Pass. 289, przepluw moře Mand. 25^a, vpluwffe šest mil Lobk. 155^a. Novotvary *pluju*, *pluj* atd. mají u Jg nejstarší doklad ze Štelc. Novotvar jest také v subst. verb. *plovenie*, na przyeploweny Arnona in transcensu Pror. Isa. 16, 2, jež předpokládá part. *ploven* místo *plut*. Jiného způsobu odchylky jsou *plyvu*: hlava po Dunaju plyve Suš. 129; a part. *plově*: ploviec Troj. Jg., plovíc DalJ. 105 Lup.

ru-, rváti ruju stb. rъvati. Praesens *ruju*: pohané tu rugij se a kričie Lobk. 83ª. Impt. *ruj:* rujtaž se dokud ráčíta Podk. Výb. 1. 956. Impf. *rvách:* Bryseida své zlaté vlasy rwaſſe Troj. 140ᵇ, nepoddada se druh druhu rvásta se Podk. l. c. Inf. *rváti:* (dvě lašťovici) počechu sé rwati Trist. 47. Part. *rujě:* v hlavu rujíc St. Skl. 2. 104. Atd. Vedlé toho praes. *rvu* (doklady u Jg. sáhají do stol. XVI) a nč. inf. *routi*, pt. *rul* atd.

řu-, řváti stb. rjuti revą rugire. Praesens *řevu, řeve-*, nověji *řve-*, imperf. *řeviech* a *řujiech*, inf. *řváti řúti*, aor. *řuch* a *řvach*, part. praes. *řeva* a *řujě*, později *řva*, pt. *-l: řul* a *řval*, atd., v I. 7 a V. 3; doklady podány budou příště, v rozpravě o slovesích třídy V. 3.

rýti. Praes. *ryju*, čeleď na se ryge Štít. uč. 64ᵇ, krt rád ryge AlxV. 54; impt. *rý, ryj:* neryte na se Štít.; obecné: reju, rej.

sieti, sěju jest ve tř. V. 4, ale některé tvary uchýlily se do I. 7: part. *sel* m. sál, *set*.

slúti, stb. sluti slovą nominari. Praesens *slovu, sloveš slóveš*, později též *sluji, sluješ:* již nevěstú ſlowu Kat. 62; ta voda Sázava ſlowe Hrad. 4ᵇ; (sv. Jakub) zzlowe veliký ApD. d; město Nikozia . . ſlowe Kat. 4; to nynie slove Žatečsko DalJ. 16; tě obě hořě ſloweta Sinai Mand. 24ª; těch svatých duchóv, ješto serafin ſlowu Štít. uč. 67ª; — jest a sluje místodržící Vel. Jg.; jak to město sluje (neb slove) Rosa Jg. Impt. *slovi*: aniž slovte mistři ČEvang. Rozbor 708. Impf. *sloviech:* jenž Neguzar ſlowyeſye AlxV. 1668; hřiešnicě po všem kraji slovieše Pass. 334; jenž dřieve slovieše Lučsko DalJ. 16; ti Děpoltici sloviechu DalJ. 76. Part. *-l: slul, slúl;* město Nikozia ſlulo Kat. 4, proč jest Adam ſlul člověk tamt. 116; ten ostrov ſlaul Leukas Pref. 8, (země) ſlaula Peloponnesus tamt.

směti stb. směti směją audere. Praesens *směju*, k tomu později *smiem*, novotvar přičiněný podlé osob jiných, *smieš, smie* atd.: neſmiegy zjěviti Hrad. 103ᵇ; omlúvati neuměji jejie bludu ani ſmiegy Hrad. 43ª; ač to řéci ſmyegi Kat. 46; neſmyem řéci Štít. ř. 192ª; když nás zlý lid vaditi smie DalJ. 53; kto ſmije (= smie) to vzpomenúti Štít. ř. 164ª; hospodář neſmye jim rozkázati Štít. uč. 59ª; vida Alexandr, že rytieři neſmiegij na most non audent Alxp. 44; když ny naši ľudé vaditi smyegy DalC. 53, odchylně: když nás zlí lidé smie vaditi DalVJZ. tamt. Imperativ *směj*: ſmyey což móžeš Štít. uč. 22ª (2krát). Imperf. *smějiech* i *smiech*: neſmiegieſſe jemu nic učiniti Pass. 283; král neſmiegieſſe se zjeviti Troj. 227ª; Vlaši utkati jich (Čechův) neſmyegyechu DalC. 47; Němci přimluviti sě nesmějiechu DalJ. 63; nesmieše ijeden Němec do Čech sě oddati DalP. 67; žáby křehtati smiechu DalJ. 55 (kontext má impf.); Vršovici přimluviti sě nesmyechu DalC. 40 mohlo by býti impf. i aor. Aorist *smčch*: že sě ſmie králem nazývati Hrad. 90ª ausus est. Infinitiv *směti* s prvou slabikou krátkou; jest to odchylka od pravidla obecného,

podlé něhož infinitiv dvojslabičný slabiku prvou mívá zdlouženou; tím liší se *směti* audere od *smieti sě* ridere; ale i dlouhé *smieti* jest doloženo: má-li vražedlník ſmijety tělo božie přijímati Štít. ř. 76ᵃ, smít Us. vedlé smět.

snu-, *snovati* ordiri, stb. snuti praes. snują i snovą. Praesens *snuju*: člunek mój, jímžto osnuji, jest z ptačie vlny Tkadl. 1. 10; světoplozie rodí, plodí, snuje Alan. St. Skl. 1. 141; usus má trvám i *snovu;* novotvar *snovám*. Aorist *snovach*: potom sě kněz koronova, tiem všicku svú česť osnowa DalC. 81, tiem svú česť všju osnowa DalC. 91; Anthenor zuſnowa řeč velmi dlúhú Troj. 195ᵇ. Part. *snoval*: bydlot sem věčné oſnowal Kat. 62; kto to byl, jenž to oſnowal Kat. 170.

spěti stb. spěti spěją. Praes. *spěju*, *spěješ*: (kamž) všichni věrní ſpiegi NRada 1515, mé srdce tam ſpyege AlxV. 855; impt. *spěj*, ku pomáhániu poſpiey ŽKlem. 69, 2; aor. *spěch*, mistři v hromadu poſpiechu Kat. 82; infinitiv byl bezpochyby krátký.

státi consistere má tvary praesentní v třídě II, tvary infinitivní v I. 7: *státi*, *stal*, *stav* atd.

su-, stb. sovati sują, na toho žena často suje Cato. St. Skl. 3. 189.

šíti, stb. šiti praes. šiją. Kořenem slovesa tohoto jest vlastně *šьv*, jakož svědčí iterativum šívati a j. Stará bulh. má také některé tvary v I, 3: šьvenъ, šivenъ, Mikl. III² 101; ale většina tvarů jest v I, 7. V češtině jsou tu všecky: co dnes vſſigi Hug. 392, což matka ſſigiez vydělala Krist. 28ᵃ atd.

týti, *tyju*: závistivy (z) zloby tyje AlxV. 56.

-úti, *obúti*, *zúti*: impt. obuyte nohy Hug. 210; aor. 210; aor. ta panna ſzv obuv noh svých t. j. szu ML. 134ᵇ, sluhy obnaživše ji i ſzuchu Kat. 170; part. praes. hned půjdu obuja čižmičky Suš. 673.

úpiti, *úpěti*. Stbulharské vъpiti (též upiti), vъpiją jest ve třídě I. 7, Mikl. III² 108. V češtině některé tvary shodují se též s touto třídou, ale jiné jsou tomu na odpor, zejména stč. praes. *úpiš*, *úpí*: ktož přijde kupovat a ktož těch koláčiev kúpí, každý na své hoře wzupi . ., uzří v ňem přěhrozné diery Hrad. 137ᵃ. Jiné tvary opět možno vysvětliti nejen podlé I. 7, ale i podlé III. 1; zejména praes. sing. *úpieš*, *úpie*: ana (žena) upie k živému bohu Hrad. 126ᵃ; impt. *úpěj*: plačte kněží, vpěgte služebníci boží Hořek. 13ᵃ; part. *úpěje*: vpěgijce v bídách vašich Hořek. 2ᵃ, nevpiegijcz a neplačíc Hád. 57ᵇ; part. *úpěl*: by upiᵉl k živu bohu (opravou z *úpil*) Hrad. 132ᵇ; inf. *úpěti*: počěchu nad ním upiᵉti (opravou z *úpiti*) Hrad. 35ᵇ. V češtině jest také substantivum *úp*: v tu hodinu pojide pláč a upy welyky Pass. 574, matery hrozny upy činiechu Pass. 76, byl-li vp, kvik ODub. 10, ta jistá má vp učiniti Řád. pz. 88 (vedlé toho i *vep*: wep clamor ŽWittb. 143, 14, toho sě jiej žželi weppu Kat. 68; stněm. wuaf, wuof Jammergeschrei). Proto

můžeme české *úpěti úpiti* pokládati za denominativa třídy III. 1 a IV. Jiné příklady: budeš upiti Hrad. 130ª, mohli byste zaupiti tamt. 35ᵇ atd.

víti stb. viti circumvolvere. Praesens sing. 1. *vú, viu* přehlas. *ví;* novotvar *viem* (jako biem piem) nedoložen, kollidoval by se *viem* scio; sing. 2. *vieš* zouž. *viš* atd.; plur. 3. *vú, viu, ví;* k tomu novotvary vzniklé ze kmene infinitivního *vi-*: viju, viješ atd. Imperativ *ví, víte,* novotvary *vij, vijte.* Doklady viz v Listech filol. 1882, 101—104. Part. praes. *vie, viuci* podlé *pie, piuci,* novotvar *vijě*: wyguczi rukama plakáše Boh. 352. Aorist *vich*: Maria powy syna ML. 46ª, ta panna odwy hlavu ML. 134ᵇ.

výti stb. vyti vyją ululare. Praes. *vyju*: (ti lidé) nemluví, ale wygy a blekcí Mand. 61ª, atd.

znáti stb. znati znają. Praes. *znaju,* novotvar *znám* tohoť já znayu Pass. 325, tehdy poznam Alb. 84ª. Imperf. *znajiech*: on jě dobřě znagieſſe Pass. 324, Josef moc svatosti znagyeſſe Mat. 17, oba se dobře znagieſſta Troj. 130ᵇ a j. v. Aor. *znach*: poznahu ſe cnaezi EJ. Part. *znajě,* neznagucze tebe Boh. 353; *znám,* znaama učinili slova má Pror. 72ª; *znán*: bude poznaan Pror. 14ª atd.

zráti stb. zrěti zreją maturescere. Praes. *zraju* a *zrám, zraješ* a *zráš*: ovoce zra a dospievá Mill. 19ᵇ, ovoce vzra Mand. 80ª, pak zra ovoce ŠtítOpat. 219; pt. zrál i zral Jg., zralý.

žíti, z I. 3, má místo náležitých tvarů praesentních *živu, živ, živa* atd. později novotvary podlé I. 7: *žiji, žij, žije* na př. mnohý zyge NRada 1287; v. Listy filol. 1883, 123.

Úvahy a zprávy.

C. Sallusti Crispi liber de bello Iugurthino. K potřebě školní upravil a poznámkami opatřil Antonín Mikenda, professor c. k. gymnasia na Novém Městě Pražském. V Praze u Storcha 1884.

Česká filologická literatura školní dochází opět vzácného obohacení. Prof. Ant. Mikenda vydal, jak titul knihy nám ohlašuje, Sallustiova Jugurthu s českými poznámkami k potřebě školní. S potěšením vyznáváme, že jest to dílo dobré, vyhovující i sebe přísnějším požadavkům v příčině této.

Úvod obsahující str. IX—str. XIX podává v stati první (str. IX—XIII) výklad o dějepisectví římském před Sallustiem, o životě a povaze Sallustiově, v druhé (str. XIII—XVI) o spisech Sallustiových, v třetí konečně (str. XVI—XIX) o mluvě a slohu

Sallustiově, tedy vše, co znáti třeba žáku, aby dílu spisovatele tohoto náležitě porozuměl. P. spisovatel pronáší na str. VI předmluvy obavu, že úvod ten snad obšírněji psán, než mnohému asi nutným zdáti se bude, i ospravedlňuje se v té věci tím, že prý nepomýšlel na to, aby žáci úvodu nazpaměť se učili, nýbrž aby čtouce jej živější obraz tehdejšího stavu věcí si vytvořili, čím leckteré ve spisu samém udání v jasnějším světle jim se objeví. Ujišťuji p. spisovatele, že obavy té nesdílím. Po mém soudu obsahuje úvod ten věci jen zcela nutné i myslím, že na ujmu žáku bylo by bývalo, kdyby bylo co odtud se vypustilo. Jinak ovšem souhlasím s panem spisovatelem, že jen co do smyslu, ne co do slova bude potřebí žáku znáti úvod ten.

Po úvodě následuje *text* války Jugurthské s *kommentařem*, což zahrnuje str. 1—144.

Co se nejprve *textu* týče, jest tento v podstatě takový, k jakému dospěla do nejnovější doby vědecká kritika textová. Zejména držel se p. spisovatel druhého vydání textové recense Jindřicha Jordana (v Berlíně 1876), jež bez odporu nejpečlivěji zdělána jest a čtení nejzávažnějších rukopisů, zvláště Paris. Sorbonn. č. 500, nejvěrněji vystihuje. Vedlé toho vzato zření i k staršímu záslužnému kritickému vydání Dietschovu, jakož i k nejnovějším v té příčině pracím důkladných znalců Sallustia, jako Meuselovým, Eussnerovým, Schmalzovým a j. Některá čtení sdělil panu spisovateli soukromě prof. Kvíčala, jenž, jak též z předmluvy se dovídáme, leckterými poznamenáními i v příčině výkladu o toto dílo nad jiné se zasloužil. Tím vyniká valně text tento nad zastaralý text dosavadního školního vydání Linkrova, v němž není sledu prací za posledních dvacet let v textu tohoto spisovatele vykonaných.

Podobně i *výklad* stojí na výši dosavadního bádání. P. spisovatel nemínil sice podati věcí nových, jak sám v předmluvě str. VI přiznává — ty zajisté nejsou nezbytnou podmínkou vydání školního — ale snaží se z toho, co dobrého jinými vynalezeno, těžiti i podati to ve formě stručné a žáku šesté třídy přístupné. Přihlíženo tu k výtečnému vydání Jakobs-Wirzovu (9. vyd. v Berlíně 1881), Kritzovu, Dietschovu, ano i k nejnovějšímu, zejména po stránce mluvnické — na *vulgarismy* často tu obrácena pozornost — důležitému vydání Schmalzovu (v Gothě u Perthesa 1883). Výbor poznámek mám za zcela vhodný. Mnohý by snad pokládal počátek kommentaře poněkud za obšírný; než tu jest uvážiti, že právě úvod tohoto spisu svou povahou filosofickou nemalé obtíže žákům působívá, jakož i že z počátku mnoho poznámek jest, k nimž později prostě se jen odkazuje.

Na konci připojena *mapka* obsahující mimo jiné severní část Afriky. Nebude snad nikoho, kdoby veliké potřebnosti její popíral. Jí stala se nejen mnohá poznámka v kommentaři zbytečnou,

nýbrž žáci i mnohému místu lépe porozumějí než bez ní. Majíce zajisté obraz bojiště války Jugurthské stále po ruce, budou častěji na ně nazírati, než kdyby je měli, jako dosud, hledati ve zvláštních atlantech starého světa, jakýchž mnohdy ani nemají. Nabudouce pak jasného názoru bojiště onoho budou mnohem správněji hojná místa pojímati, než jak se to dálo, kdy podobné mapky v školním vydání nebylo. Vůbec měl by se u nás rozšířiti obyčej auktory starověké s příslušnými mapkami vydávati, jestliže v nich větší známosti geografické se předpokládají. Mnohá místa pak by nečetla se tak úplně bez ducha, jako se to dosud děje. Doufejme, že p. spisovatel tímto dal dobrý příklad nástupcům svým.

Výtek jakých pro práci tuto hrubě ani nemám. Čeho jsem neschvaloval, to soukromě oznámil jsem p. spisovateli, jenž dle rady mé, shledal-li ji dobrou, také učinil. Nesprávným pouze zdá se mi výrok na str. XV (úvodu), že by ze Sallustiových *Historiae* 'jen skrovné zlomky pozůstaly'; neb jak každý ve vydání Kritzově může se přesvědčiti, jsou zlomky ty dosti značné. Dále dovoluji si p. spisovatele upozorniti na vydání Jugurthy, jež vyšlo od té doby u Tempského v Praze redakcí professorů Jana Kvíčaly a Karla Schenkla od Aug. Scheindlera. Z nových čtení tam se vyskytujících povšimnutí zasluhuje zejména konjektura Vil. Hartla ke c. 104, 1: 'pauci ferocius decernunt, scilicet ignari rerum humanarum, quae fluxae et mobiles saepe (Vulg.: semper) in advorsa mutantur'.

Tím konče ohlášení díla tohoto, jímž chtěl jsem na ně pouze pozornost obrátiti kruhů příslušných i je vyzvati, by neváhaly vydání toto za knihu školní přijati, přeji srdečně p. spisovateli zdaru k podobným pracím dalším, k nimž myslím, že příště přistoupí, když prvý pokus jeho tak zdařilým se osvědčil.

Rob. Novák.

Hülfsbüchlein für die Aussprache der lateinischen Vokale in positionslangen Silben von Anton Marx. Mit einem Vorwort von Franz Bücheler. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1883.

Příruční knížka obsahující vše, co vyzkoumáno do nejnovější doby v příčině kvantity slabik jazyka latinského posicí dlouhých byla od několika let zbožným přáním všech, kdo usilovali o správnou výslovnost latinskou. Konečně přání to vyplněno. Na základě literatury z oboru toho, již jsme při příležitosti v Listech těchto (VII 148, r. 1880) uvedli a jež od té doby rozhojnění došla dvěma pojednáními a to Wiggertovým '*Studien zur lateinischen Orthoepie*' (Stargard 1880, Progr.) a Büngrovým '*Über die lateinische Quantität in positionslangen Silben*' (Strassburg 1880 Progr.; cf. též Schottmüller: Philol. Wochenschr. 1881, p. 208

n.), jakož i na základě některých svých bádání sestavil v díle nahoře uvedeném Ant. Marx v Sigmaringách dílo označené a to tím způsobem, jakým uspořádána jest Brambachova příruční knížka o pravopise latinském. Po části totiž povšechné jdoucí od str. 1 až po str. 10, v níž všeobecná pravidla v naší otázce platná se probírají, následuje slovníček, kde jednotlivá slova sem příslušná v abecedním pořádku jsou sestavena, k nimž, třeba-li toho, i doklady vědecké přičiněny jsou.

Ovšem není to dílo ještě úplné, jak toho ani prof. Bücheler v předmluvě, již onomu předesýlá, netají. Jsou tu mezery a to mezery dosti četné, jež novými studiemi ve věci té — zejména důkladnějším prozkoumáním řeckých nápisů latinská slova v sobě chovajících — vyplniti se podaří. Než na ten čas jest to dílo dobré a nalehavé potřebě vyhovující.

Nepochybuji, že i naši učitelé jazyka latinského s radostí je uvítají, zejména pak vydavatelé kněh latinských školních, v nichž důsledně quantity slabik označují. Z příčiny té uznal jsem také za dobré knížku tuto zde ohlásiti.

Rob. Novák.

Zpráva o sjezdu professorů středních škol ve východních Čechách konaném v Hradci Králové dne 14. a 15. května 1883.

Odbor pro klassickou filologii.

Nížepsaný, zvolen byv jednatelem odboru pro klassickou filologii o sjezdu svrchu zmíněném, dovoluje si v souhlasu se členy odboru (počtem 31) zaslati slavné redakci „Listů fil. a paed.“ krátký referat o jednání jeho. Přednášky oznámili P. T. pp.:

1. gymn. ředitel Adam Fleischmann z Kolína n/L.: „O některých potřebách a nedostatcích cvičebnice jazyka řeckého a pomocných kněh pro české studující.“

2. gymn. prof. Karel Neudörfl z Chrudimi: „Rozprava z oboru latinské grammatiky“.

3. gymn. prof. Jan Šulc z Nového Bydžova: „O významu etymologických pokusů Platonových“.

I. Pan ředitel Fleischmann promluvil především o úkolu, který jazyku řeckému na gymnasiích osnovou organisační vymezen jest. Jestiť úkolem III. a IV. třídy gymnasijní dle §§. 27. a 28. org. osn. tvarosloví attického nářečí a hlavní pravidla skladby řecké, pokud odchylují se od latinské; vyšším pak třídám zabývati se jest téměř výhradně (org. osn. instrukce III p. 117. „vorzüglich und fast ausschliesslich“) četbou klassických spisů (§§. 29. a 30. téže osnovy jmenovitě uvedených). Mluvnici vyměřena jest jedna hodina ze 14 dnů k utvrzení a opakování attického nářečí, aby žák při překladech, pokud se týče tvaro-

sloví a skladby, netápal ve tmách a nejistotě, nýbrž aby v důkladných vědomostech náležité docházel podpory (org. osn. §. 30; instr. III. p. 117.).

Právem stanoví org. osnova (§§. 28 p. 27 a instrukce III. p. 116, 117.) pro oba stupně (nižší a vyšší třídy) k užívání vhodných cvičebnic.

Maje*) pak zřetel i k důvodům praktickým**) i k didaktickým***) dokládá p. ředitel, že vidí se mu býti žádoucno, aby cvičebnice řecké byly dvě — jedna pro nižší, druhá pro vyšší gymnasium.

Po té připojuje p. ředitel vzhledem k soustavě obou cvičebnic pravidlem následující pokyny a přání, jež shromáždění po živém účastenství v debatě, o této věci zavedené, jednomyslně přijalo a nížepsanému referentovi uložilo, aby v podobě resoluce v „List. fil. a paed." je uveřejnil.

1. Cvičebnice pro III. a IV. třídu obsahujž cvičiva tolik, kolik dostačuje, aby žák v praktickém cvičení téměř všech tvarů užil, kterým se v části theoretické na paradigmatech učil, anebo naopak: aby žák na paradigmatech shledal téměř všechny tvary, které mu na příkladech ve cvičebnici ukázány byly. Jsou-li příklady dobře voleny, lákají samy k ústním obměnám a tak se i při méně objemných odstavcích cvičivo náležitě procvičí. †)

---

*) Místa pod čarou uvedená vzata jsou z rukopisu, jenž od p. řed. Fleischmanna nížepsanému referentovi byl zaslán.

**) Z gymnasií s vyučovacím jazykem českým jest sedm (s Kroměřížským, letos první rok v život vstupujícím — osm) gymnasií nižších, jichž potřebám přiměřené cvičebnice řecké až dosud není; z těch odchází po ukončených studiích nižších 30% do škol jiných a k praktickému povolání bezmála 10%. Připočteme-li k tomu odcházející quartany úplných gymnasií, nebudeme asi pravdy daleci, řekneme-li, že asi 50% žáků kupuje knihu, jíž sotva do třetiny využitkovati lze. Sem odnáší se také minister. vynesení ze dne 11. prosince 1878 č. 19213 (intim. velesl. zemské škol. rady ze dne 27. prosince 1878 č. 28699), dotýkajíc se předražování studia. Málokdy totiž zachová si žák knihu cvičebnou tak, že by k potřebě byla až do konce, pročež opatřují se učitel i žák — pro úsporu času a snazší dohodnutí — napořide knihou u vydání novějším, valně změněném.

***) Ministerské vynesení ze dne 11. února 1876 č. 2501 (intim. velesl. c. k. zemské školní rady 23. února 1876 č. 4254.) ustanovuje, aby školní kniha učivo tak vyměřila, aby bylo lze veškeren material úplně — bez kvapu a přetěžování — vyčerpati a to se žáky nadání prostředního.

†) Co příkladů nad tuto potřebu ve cvičebnici nahromaděno jest, nazvati možno neužitečnou přítěží, za kterou ani učitel knize vděčným není, ježto stále mu jest bdíti, aby ze zarostlých a bujných záhonů vybral kytičku vět nejpříhodnějších a tak bývá, že rok po roce překládají se tytéž věty, ostatních nikdo se nedotýká. Zřídka kdy se stane,

2. Cvičivo vybráno buď výhradně tak, aby bylo potřebným učivem pro vyšší gymnasium vypouštějíc všechen grammatický material mimo cyklus gymnasijní četby ležící.*)

3. Cvičivo vybráno buď dle možnosti výhradně anebo z největší části z řecké četby gymnasijní; lexikalný material ve třídě III. a IV. buď celý, nezkrácený, s prospěchem žákům vyššího gymnasia.**)

4. Cvičivo tvaroslovné rozděleno buď na odstavce *a*) pravidelné pro III. s nejnutnějšími tvary odchylnými a *b*) opakovací pro IV. doplněné odchylnými (nepravidelnými) tvary, v řecké četbě vyššího gymnasia obsaženými.***)

---

aby týž učitel dvakráte nebo třikráte po sobě ve třídě III. a IV. řečtině učil, tak že by pro svou osobu hledal potěchu v jiných a jiných větách. Takto koná nejméně 35 učitelů tu práci, kterou jednou pro vždy se dvojím prospěchem žáků a školy mohl vykonati pořadatel cvičebnice. Že by pak dědily se takové praeparace z jednoho ročníku na druhý, toho není strachovati se, sbírají-li se přípravné sešity na konci roku, jak toho různé důvody vyžadují.

*) Jen tak stane se cvičebnice skutečným potřebám školy uplně přiměřenou. Ježto ve třídě III. a IV. žák řečtině proto se učí, aby od V.—VIII. vzdělávati se mohl četbou spisů klassických (org. osn. §. 30 vytčených), jest se žáku v nižším gymnasii učiti výhradně aneb aspoň hlavně tomu, čeho pro vyšší gymnasium potřebovati může. Každý tvar, každý význam, každá vazba, každá „výjimka" v cyklu gymn. klassiků nikdy nebo jen prazřídka přicházející, má se z mluvnice gymn. a ještě více ze cvičebnice vypustiti, ježto nesvědomitostí jest, ukládati žákům to, z čehož nižádného nemají prospěchu a s čímž poprvé a naposledy se shledali, když bylo jim tomu se učiti. Z týchž příčin nepatří do knih školních tak zvaná *ἅπαξ λεγόμενα* a jiné rarity vůbec, jimž popřáno buď ochotně místa v kommentaru aneb poznámkách učitele, jenž má za sebou odborné studium universitní.

**) Nebude na škodu, vzpomene-li si žák, že tu neb onu větu již dříve ve škole četl. Právě pozná-li žák ze souvislosti věty pravé jádro myšlénky, bude mu dvojnásobně milou a povšimne si jí tím spíše, čím menší nesnáze bude míti po stránce formalné a lexikalné. Doufáme takto, že bude na vyšším stupni příprava snazší a četba rozsáhlejší, počne-li žák čísti prvního klassika již se zásobou bez mála 2000 významů. Že tvrdíce toto daleko pravdy nejsme, o tom každý jednoduchým výpočtem se přesvědčí; naučí-li se žák (a nezapomene-li!) pro každou ze 3 (jsou též 4 i 5) hodin v témdni po 7 vokabulích, bude míti za 40 neděl 840 slov, za dvě léta dvakráte tolik; těch pak již při Xenofontu, Herodotu atd. hledati nebude.

***) Cvičivo buď tak spořádáno, jakož předpisuje org. osnov. sama (instr. III. p. 117) a taktéž i jiní znalci potřeb vyučování, z nichž dokládáme se jen Schraderem („Erziehungs- und Unterrichtslehre" §. 116. p. 405 Berlin 1868). Pro III. bude rozhodně s dostatek učiva a cvičiva na nesčetných pravidelných tvarech deklinací, komparací, konjugací, jež asi nutno bude rozmnožiti skrovným přídavkem takových odchylných tvarů, bez nichž obejíti se naprosto jest nemožno. Pro IV. pak jest úkolem dosti rozsáhlým: opakování pravidelných, doplňky odchylných tvarů pro četbu klassiků ve vyšším gymnasiu potřebných, jakož i hlavní pra-

Seznam věcí a slov*), vykládaných v Listech filologických a paedagogických ročníku VI—X (1879—1883).

(Číslice antikvové znamenají: římská ročník Listů filol. a paedag., arabská stránku; číslice *kursivní* znamenají knihu, kapitolu, zpěv, verš atd.)

---

*) Slova, vykládaná v A. Matzenauerových Příspěvcích ke slovanskému jazykozpytu VII 1 sl., do seznamu tohoto pojata nejsou, poněvadž v týchž Příspěvcích, abecedně srovnaných, snadno je lze nalézati.

Seznam spolupracovníkův a jejich příspěvkův v ročnících I—X (1874—1883).

Baďkovský František. Příspěvky exeget. VIII. 240—241.

Bartocha Josef. O starších překladech velebásní Homerových u nás VIII. 242—301.

Bartoš František. O některých způsobech české attrakce čili assimilace syntaktické II. 120—126. O předložkách do, z II. 141—153; za, na II. 287—304 a III. 143—148; po III. 148—156; v, nad, pod, před IV. 102—105 a 225—539. Lat. cvičebná kniha pro I. tř., sest. J. Riss 1873, II. 198—204. Ciceronova řeč proti G. Verrovi, přel Tomášek, II. 198 až 204 Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes, sepsal Brandl 1876, III. 226 až 229.

Bíl (Ibl) Č. K báji o třech dcerách III. 163—168. První čítanka franc., od Appelta, IV. 152.

Bílý František. Das Sprachstudium, od Delbrücka 1875, II. 207—213. Česká čítanka pro I. třídu, sestavil Frant. Bartoš 1876, III. 232—236.

Brandl Vinc. Interpunkce navržená pro jedno místo RKrál. II. 29 až 30.

Cimrhanzl Tomáš. Odpověď na kritiku p. prof. Krále o Mythologii Cimrhanzlově VIII. 126—131.

Cumpfe Karel. Příspěvky ku poznání obou Hippolytů Euripidových V. 81—93. O Andromedě a spracování pověsti této dram. básníky VI. 177—184. O pastýřském romanu Longově se zřetelem ke vzniku romanů řeckých vůbec IX. 75—88. Exeget. příspěvky k 64. bás. Catullově IX. 273—286. Krit. a exeget. přísp. ke Catullovi X. 183—202.

Durdík Petr. Ukázka z překladu Euripidovy Medey I. 222—225. Skladba jazyka českého, seps. Fr. Bartoš. 1878, VI. 70—80.

Dušek Vavřinec. Zájmeno v ústech lidu československého X. 506 až 445.

Dvořák František. Několik slov o vyučování němčině VIII. 101—114.

Gebauer Jan. Památce Jungmannově I. 1—2. O příčinách proměn jazykových, zvláště slovanských I. 43—56. O metaforických obrazech básnictví národního, zvláště slovanského I. 97—117, 225—252. Některé stránky jazyka štítenského I. 252—263. Jindřich Niederle † II. 81—82. O začátcích,

v jakých si libují národní písně, zvláště slovanské. II. 19—29. O větách složených a o vývoji formy podřadné za souřadné II. 30—48. Příspěvky k výkladu Rukopisu Královorského: Jaroslav a Million II. 101—114: Róžě III. 158 až 163; vzezpučaly hlasy Jar., III. 277—279; ze vsja lesa IV. 93—94; Kyticě IV. 245—247; aby zvěstovali uhodnúce Jar., IV. 247 až 250; nedoždiech Róžé, V. 236—237; trsie cztirsie Akkus. V. 237; cztirsie hlukóv Čestm. V. 237: některá (odchylná) imperfekta v RKral. VI. 230—234; slabiky lě, lie VI. 234—235; na milého ždaje Jah., VI. 235—236; aor. vězech Jah. VI. 237—238; ie místo i, i VI. 238—239; sbory wraziu Oldř., VI. 239—240; střetnú Jar. VI. 240; král Záb., VI. 240; mír, obih Jar., VI. 241; žížňú Jar., VI. 241; přě m. před Jar., VI. 241—243. Ludvík Tkadleček II. 114—120. O vazbě přechodníkové v jazyce štítenském II. 126—141. Roztřídění hlásek českých podlé jich učlánkování II. 153—167. O přepisování textů staročeských se zvláštním ohledem k Rkp. Kral. II. 167—180. Moravská národní píseň o třech dcerách II. 304—308. O verši a rýmu v Nové Radě III. 168—176. O skladě a dělení slabik v češtině III. 201—205. Walter a Grizelda IV. 60—62. Fysiologus, symbolická báje o zvířatech IV. 69—86. Legendový příběh sv. Doroty v literatuře české a stčeská píseň ke sv. Dorotě IV. 206—224. O staročeském dvojím ř, jasném a temném IV. 239—243 (a VI. 52). Drobnosti grammatické: sklonění zájm. náš naše naše IV. 251—253; mój dvój IV. 253—254; veš vše vše V. 52—55; časování sloves V. 1[b] sázěti, V. 55—58: roven a rovně VI. 50—51; Gen. toh dobréh VI. 51 až 52; jasné a temné ř VI. 52 (a IV. 239—243); jíti jd- a jid-, jíd- VI. 52—55; lháti lžu VI. 55—56; adverbia z věděti a čúti VII. 293—296; jejie jejieho VII. 296—299; líti léti VII. 299; přesmykování při kvьt-. svьt-, zvьn-, skvьr-, dvьr VII. 300; skloň. Juří Maří VIII. 98—101; sláti praes. šľu šeľu šéľu IX. 117—118; přípona -telný -tedlný a význam -bilis IX. 118—120; tvary emfatické při nikto, nic IX. 120—121; radošč̌ě atp. IX. 121—122; svoji přietelé amici ad invicem IX. 122; skl. Juří řebří IX. 122 až 124; do Čáslavě ap. IX. 124; slza slez slzí ap. IX. 125; v, do, při pojmích pohybu IX. 125—126; Akkus. jedn. mužských a-kmenů měkkých i tvrdých IX. 126—128; imperfektum významu kondicionálního IX. 128; adverbialní výrazy noc sju, s'noci X. 303—304; krev setřieti nemožena X. 304. O významu jotace v rukopisech staročeských V. 183 až 217. Ke kvantitě ve staročeských Zlomcích Epických V. 219—227 (sr. VI. 204 sl). Klasobraní po rukopisích: ku písni o sv. Dorotě V. 231—232; Ukázka z rukopisného NZákona Kořečkova 1425 VII. 126—127; zlomek stčesk. Exodu z 1. pol. XV stol. VII. 129—131; zlomky žaltáře Brněnského VIII. 301—303; z Passionalu Musejního VIII. 309—319 a IX. 129—147; Knížky Hugovy o připravení srdce X. 301—303. Ukázky staročeských textů rukopisných, příloha při ročníku V. (str. 1—39). „Jiříkovo vidění" v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské VI 30—45, k tomu: o původu „Jiříkova vidění" VI. 202—204 a dodatek VI. 244. Tristram VI. 108 až 139. Ke kvantitě staročeské VI. 204—230 (sr. V. 219 sl.). Staročeský „Mastičkář" a páně Šemberovy námitky proti jeho přesnosti VII. 90—121; k tomu: Rozhodnutí p. A. V. Šembery o staročesk. Mastičkáři VII. 259—261. Nový důvod pro pravidlo o stč. měkkém e a ě VII. 122—125. Kniha Rožmberská VII. 261—292. Praesentní tvary sloves bíti píti víti hníti líti IX. 101—104. Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských IX. 104—117 (Alexandreidy) a 287—324 (leg. o sv. Kateřině). Bájka o vlku, který se postil IX. 286—287. Staročeské ḿ, b́, ṕ, v́; ź, ś, c (ć); ř X. 107—109 Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy I. X. 109—139 a 445—454.

O negaci, zvláště staročeské X. 240—275. Dalimilova kronika, vyd. Orth. 1874, I. 74—75. Revue de linguistique et de philologie comparée I. 78—79 a II 319—320. Einleitung in die slav. Literaturgeschichte, sepsal Krek 1874, I. 311—316. Život Josefa Jungmanna, seps. V. Zelený 1874, I. 317. Beiträge zur vergl. Sprachforschung I. 317—319 a II. 237 až 239. Výbor z literatury doby střední, vyd. B. Spiess 1876, II. 313—316. Archiv für slavische Philologie II. 316—319, III. 236 až 240 a 313—319, IV. 152—160 a 317—319, V. 75—80 a 304—307, VI. 174—176 a 319—320, VII. 155—160 a 334—336, VIII. 155—160, IX. 165—176, X. 159 až 160. Vergleichende Stammbildungslehre der slav. Spr., od Miklosiche 1875, a Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezyka, od Daničiće 1876, III. 225—226. Rukověť k dějinám literatury české, od J. Jirečka 1875—76, a Historie literatury české, od Tieftrunka 1876, III. 229—236. Gradja za historiju slovinske narodne poezie, od Jagiće 1876, IV. 140—146: Akcenti štampanih srpskoslovenskih knjiga, od St. Novakoviće 1877, IV. 146—147. Srpske narodne zagonetke, od St. Novakoviće 1877, IV. 147—148. Hláskosloví jazyka českého 1877, IV. 286—313. Primeri književnosti i jezyka staroga i srpskoslovenskoga od St. Novakoviće 1877, IV. 313—314. Der Ackermann aus Böhmen (Tkadleček), od J. Knieschka 1877, IV. 314—317. Hymnologia sacra, od J. Jirečka 1878, V. 293—294. Über die Steigerung u. Dehnung in den slavischen Sprachen, od Miklosiche 1878, V. 294—299. Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. trьt, od Miklosiche 1877, a Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. trêt und trat od téhož 1878, V. 299 až 304. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, od Daničiće (ukázka) 1878, V. 304. Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zografensis, vyd. Jagić 1879, VI. 172—173. Pripovetka o Alexandru Velikom u staroj srpskoj književnosti, od St. Novakoviće 1878, VI. 173—175. Über die langen Vocale in den slavischen Sprachen, od Miklosiche 1879, VI. 312—319. Bajky Aisópovské, přel. Fr. Lepař 1881, IX. 162—163. Polyfem v narodnej tradiciji slovanskej, seps. Krek 1882, IX. 163—164. Litauische Volkslieder und Märchen, od Leskiena a Brugmanna s výkl. od Wollnera 1882, IX. 164—165. Sagen u. Mährchen der Südslaven, vyd. Friedr. Krauss 1883, X. 319—320.

Geitler Leopold. O slovanských kmenech na -u. II. 253—286 a III. 1—86, Etymologie jména Hrvat, Chorvát III, 87—95.

Grešl František. Aesthetická úvaha o Homerovi IX. 88—99 a 225—233. Titi Livi ab urbe condita librorum partes selectae, vyd. Patočka 1881, VIII. 319—324.

Grim Josef. O přetěžování žáků V. 238—250. Jak vychovávati a pěstovati charakter na školách středních VII. 300—317 a VIII. 119 až 126.

Hylmar Václav. Mluvnice jazyka českého, od M. Blažka 1882 (3. vyd.), X. 149—159.

Jakubec K. Zpráva o sjezdu professorů středních škol ve východních Čechách 1883, X. 457—461.

Jarník Jan. Přípona -eală v rumunštině X. 40—50.

Jedlička Bohdan. Příspěvky ke kritice a výkladu štokholm. legendy o sv. Kateřině I. 56—62. Příspěvky ke kritice a výkladu textů stč. (Knížky o hře šachové) X. 84.—107. O genitivě, seps. Bartoš 1872, I. 72—73. Příspěvky k české skladbě, seps. Bartoš 1873, I. 159—160.

Jireček Konstantin. Příspěvky k výkladu Rukopisu Králodvorského: král Záb., IV. 243—245.

Kastner Edvard. O daktylu trojdobém a jeho významu v lyrickém básnictví řeckém III. 121—143.

Koblížek Karel. O změně učiva a cvičiva ve tř. I. a II. gymn. IV. 105 až 110. Klassické studium vzhledem k jazyku českému V. 58—70. Slovo o našich knihách školních, jmenovitě cvičebných V. 71—74. Stručná mluvnice ja-

zyka lat; seps. Patočka 1874, III. 205—213.

Kott František. O některých výtkách, které se činí nové češtině spisovné II. 75—80. Poznámky k některým výtkám, jež učinil Fr. Prusík, II. 309—313.

Král Josef. O geometrické hypothesi v Platonově Menonu III. 96—105. Příspěvky ku poznání filosof. názorů Protagorových IV. 14—29. O některých zvláštnostech v užívání epithet u tragiků řeckých IV. 47—60. Schliemannova Hera Boopis a báje o Ioi V. 111—141. Příspěvky ke kritice a výkladu Sofokleových Trachiňanek VI. 1 až 16. Krit. příspěvky k Euripidovi VI. 184—193, VII. 87—90 a 239—259, VIII. 76—87, IX. 99—101. Spor o stáří starožitností mykenských VIII. 87—95 a 209—226. Odpověď na obranu p. Cimrhanzlovu VIII. 131—137. Exeget. příspěvky k Sofokleově Antigoně IX. 49—65. O původním významu bohyně Atheny X. 1—17. De Asinariae Plautinae lacunis. X. 161—169. O významu oslovení senatu patres conscripti X. 227—232. Překlad IV. zpěvu Aeneidy, od Planského 1876, III. 295—300. O satyrském dramatě, od Fr. Grešla, III. 300—302. Jak soudí Nepos o ostrakismu, od Jos. Vlčka, III. 302—303. Podniky gracchovské a jejich zmar, od J. Lorenze, III. 303—304. Život Řekův a Římanův. od Fr. Velišského 1875, IV. 112—139. Orakula a jich působení v život Řekův, od K. Duchka 1876, IV. 278—281. Homerova Batrachomyomachie, přel. Mejsnar 1877, IV. 281—283. Časomíra česká a metrický překlad VI. zpěvu Iliady, od Jak. Škody 1877, 283 až 286. Mythologie Řeků a Římanů, seps. Cimrhanzl 1879, V. 276—281 a VI. 261—269. Homerova Ilias, přel. Mejsnar 1878, V. 281—289. Proměny P. Ovidia Nasona, přel. J. Červenka 1878, VI, 56. Ukázka z překladu Sofokleova Filokteta, od K. Veselíka 1878, VI. 162—165. Sbírka výkladů k římským a řeckým klassikům: 1. Výklad Julia Caesara pamětí o válce gallské, od Jul. Korába, 2. Výklad Cornelia Nepota, od Jos. Vlčka, VI. 269—273. Překlad některých idyll Theokritových, od J. Říhy 1879, VI. 273—275. Písně Anakreontické, přel. Marjánko 1880, VIII. 141—144. Ukázka překladu Sofokleova Oidipa na Kolonu, od Fr. Višňáka 1880, a jiná od J. Končinského 1880, VIII. 144—146. Homerova Ilias, přel. Škoda 1881, IX. 149 až 161.

Krondl Antonín. Text básní Fr. L. Čelakovského v otiscích novějších VIII. 101—114.

Krsek František. Kterak spracována báje o Polyfemovi a Galateji ve starém umění básnickém a výtvarném X. 170—188. Sbírka příkladův a úloh ke cvičbě ve skladbě lat., od K. Douchy 1881, IX. 380 až 385. Výbor řečí Demosthenových, od E. Kastnera 1883, X. 305—319.

Kunz Karel. Různé poznámky, jak překládáme lat. imperfektum IV. 94—102. Kterými tvary slovesnými překládáme iterativní imperfekta řecká X. 234—240.

Kvíčala Jan. O původě a vývoji mluvy I. 4—17. Příspěvky mythologické I. 31—38. Dva pražské rukopisy I. 38—43. Vergiliana II. 83—96, 241—252 a VII. 49—80. O řeči lidské a božské IV. 1—13. Kritická analekta k dramatům Sofokleovým a Euripidovým V. 156—183. Řecký codex miscellaneus knihovny Strahovské VII. 80—83. Krit. příspěvky k Caesarovým Pamětem o válce gallské X. 211—227. Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik I. 75—76. Rheinisches Museum für Philologie I. 76—77.

Lang Prokop. Co asi bylo obsahem ztracených částí Alexandreidy staročeské X. 69—84, 275—301 a 398—406.

Lepař František. *Καί* pokud se jeví býti indefinitum postpositum II. 241—256. Rozbor českého překladu Isokratovy řeči k Demonikovi, od V. Píseckého, I. 281—305. Mluvnice řeckého jazyka, sepsal J. Niederle (2. vyd. 1877), VI. 278—312. Tragoedie Sofokleovy I. Antigona od J. Krále 1881, X. 139—144.

Lepař Jan. O paedagogické stránce úkolů školních II. 48—56.

Lindner Gustav. Lehrbuch der Psychologie, sps. Volkmann 1875, III. 220—225.

Maixner Franjo. Příspěvky ke Catullovi III. 105—121 Horatiana IV. 30—47. De infinitivi usu Vergiliano IV. 161—206 a V. 1—26. K výkladu slova „sodes" VII. 225—230. Exeget. a krit. příspěvky k epodám Horatiovým VII. 230—239. Příspěvky k Vergiliovi IX. 257—273. Spicilegium monumentorum archaeologicorum in terris quas Slavi australes incolunt repertorum 1876, IV. 148 až 151. Ausführliche Grammatik der lat. Spr., od Kühnera 1877, IV. 269—273 a VI. 149—156. Virgilii Maronis Opera, nouvelle édition par E. Benoist 1880, a Virgilii Maronis Opera, nouvelle édition par M. Bouchot 1881, VIII. 137—141.

Mašek Ignác B. Příspěvky k výkladu Rukopisu Královorského: nad hrabivými meči Čestm., II. 97; zapřieti zraky Jar., II. 99; jak orel letě Jar., II. 101; král Záb., III. 157; dojdú i voje tamo Čestm., čemu si mně rozkvetla Róžě, III. 274—277; tako biefe zdieti Záb., IV. 86—88; roſkoſě Záb., IV. 88—91; koni řehci les ap. Záb., IV. 91—93; Žežhulice V. 232—236: ze vša lesa VI. 243. Popis korrektur a rasur v Rkp. Kralodvorském III. 176 až 201. Mluvnice česká, sepsal M. Kovář 1875, II. 213—224.

Matzenauer Antonín. Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu VII. 1 až 48 a 161—224; VIII. 1-48 a 161—208; IX. 1—48 a 177—224; X. 50—69 a 321—353.

Mayer Hynek. Příspěvky exegetické VI. 193—196. Одиссея Гомера, vyd. Šmid 1878, V. 291 293. Греческій синтаксисъ, sest. E. Černý 1879, VII. 323—325. Объ аористахъ въ Латинскомъ языкѣ, od Netušila 1881, IX. 335—336.

Mejznar Hynek. Překlad v. 369—617 osmnáctého zp. Iliady VI. 196—202.

Menčík Ferdinand. Klasobraní po rkp.: zlomek leg. o dvanácti apoštolích zvaný zl Dobrovského VI. 140—242; dvě stč. duchovní písně klášt. Admontského IX. 147—149.

Neudörfl Karel. Mechanismus a studium vůbec a v nauce o konjunktivu latinsk. zvláště IV. 254—266. O erotu Platonově V. 94—108 a VI. 81—107. Příspěvky exegetické V. 108—110. O lásce Platonově a o poměru Faidra k Symposiu VIII. 49—76. Exeget. příspěvek k Vergiliovi X. 36—40. O supinu jaz. lat. X. 353—369. Latinská kniha cvičebná Fr. O. Novotného 1881 (4. vyd., od K. Douchy), VIII. 146 až 150. Latinský pravopis, od A. Breindla 1882, X. 144—149.

Niederle Jindřich. Homerovy Odysseie VI v překladě metrickém, s úvahou o způsobě překládání Homera I, 18—30. O některých epithetech homerských v σφ, ωφ a ωπις II. 9—18. C. Sallusti Crispi de bello Iugurthino liber, vyd. Maixner 1873, I. 138—144. Słownik do Homera Iliady i Betrachomyomachii, seps. Łazarawicz 1874, II. 57—61,

Novák Josef. O vychování v domě otcovském III, 279-295; k tomu Dodatek IV. 110—112. Kdy byl sepsán Sofokleův Oidipus Kolonský V. 27—37. O domnělých narážkách politických v Sofokleové Antigoně V. 37—44. Užil-li Cicero, spisuje I. knihu de natura deorum, Filodemova spisu περὶ εὐσεβείας a Lucretiovy básně de rerum natura V. 44 52. Řecké prameny Ciceronových spisů filosofických VI. 16—29.

Novák Robert. Kritické příspěvky k Liviovi V. 141-156; VIII. 227—239; krit. a exeget. příspěvky k Liviovi IX. 65—74 a 223—261. Textová oprava k Martialovi VIII. 239—240. Textové návrhy k některým porušeným místům Liviovým X. 17—36, 202 až 211 a 369—389. Krit. poznamenání k zlomkům a periochám Liviovým X. 390—391. Příspěvky ke kritice textu Velleja Paterkula X. 391—395. Nová čtení k textu Valeria Maxima X. 395 až 398. Latinská cvičebná kniha Fr. O. Novotného 1878, V. 251—269. Cvičebná kniha, sest. J. Riss

1878, VI. 57—70. Úsudek Horatiův o Enniovi a Luciliovi, seps. K. Himer 1878, VI. 156—162. Cvičebná kniha ku překládání z češtiny na lat. jazyk, od J. Klumpara 1877 (pro 4. třídu) a 1878 (pro 3. tř.), VII. 131—138 a 139—142. Latinská cvičebná kniha Fr. O. Novotného 1879 (3. vyd., od K. Douchy) VII. 142 až 149. De Q. Fabio Pictore commentatio, od A. Vašáka 1879, VIII. 149—151. P. Ovidii Nasonis carmina selecta, herausgegeben von O. Gehlen und K. Schmidt 1879, VII. 151—152. P. Ovidii Nasonis carmina selecta, edidit Grysar 1873, VII. 152—153. Latinská mluvnice, seps. J. Kořínek 1879 (3. vydání), VII. 316—323. Sbírka příkladův a úloh ke cvičbě ve skladbě lat., od K. Douchy 1881, IX. 324—329. C. Sallustii Crispi de b. Iugurthino, od A. Mikendy X. 454—456. Hülfsbüchlein für die Aussprache d. lat. Vok., von A. Marx, X. 456—457.

Novotný Eduard. Rozhledy v oboru jazykozpytu I. 117—122 a 268 až 274.

Novotný Frant. K nauce o imperativu latinském I. 215—221. Nesnadnosti úřadu učitelského na školách středních I. 279—280. Cornelius Nepos, vyd. Patočka 1873, I. 144—155. Chrestomathia latina, vyd. Patočka 1874, I. 305—311.

Orth Jan. K etymologii jména Žďár V. 217—218.

Patočka František. O nejnovějším upravení Cornelia Nepota za četbu školní a o čtení lat. dle kvantit, VI. 246—261. Poznámky k úvaze pana K. Koblížka (v. III. 205 sl.), III. 304—311.

Peisker Jan. Obrazy z dějin národů starověkých, seps. Šafránek 1880, VII. 325—334.

Perwolf Josef. Klasobraní po rkp.: České rkp. v cís. veř. knihovně v Petrohradě VI. 45—47; ukázky z týchž rkp. VII. 127—128 a (Histor. Troj.) 128—129.

Podstatný Josef. Příspěvky exegetické VII 83—87.

Prusík František. Ukázka Slovníku gramm.-fraseol., od Kotta 1875, II. 224—235.

Riss Josef. Poznámky k úvaze p Fr. Bartoše (ve II. 198 sl.) III. 218—220. Malá slovesnost, od J. Kosiny a Fr. Bartoše 1876, III. 311—313.

Roudný Václav. Latinská cvičebná kniha Fr. Ot. Novotného 1878, V. 269—276.

Slavík Václav. Provolání k paedagogům I. 3. O některých překážkách vyučování na školách středních I. 62—69, 122—127. Paedagogicko- didaktická průprava kandidatův učitelství na školách středních I. 127—134. Slovo o vyučování jazyku mateřskému na školách středních I. 274—279. Latinská četba v quartě II. 180—192. Zpráva o některých změnách škol středních II. 192 až 196. Všeobecné vychovatelství a Všeobecné vyučovatelství, seps. G. A. Lindner 1878, VI. 165—169.

Spiess B. V. Walter a Grizelda IV. 62—68.

Truhlář Josef. Klasobraní po rkp.: latinsko-český rkp. XV stol. V. 227—231; zlomek nejstaršího překladu české Genese VI. 47—50; nový zlomek žaltáře českého ze XIV stol. VI. 142—147; české přípisky v chorální knize kláštera Svatojiřského VI. 244—245.

Velišský František. Atrium, cavum aedium a peristylium I. 81—97. Troja I. 161—214. Forum římské II. 1—9. Das Leben der Griechen und Römer, od Guhla a Konera 1872, I. 69—72 a 134—138. Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, red. Saglio, I. 77—78 a II. 235—236. O zřízení domů staroříniských, seps. Kastner 1873, I. 155—159. Archaeologische Zeitung II. 236—237.

Veselík Karel. Zlomek brněnského rkp. Valeria Maxima VIII. 95—97. Zur Gymnasialpaedagogik, Schulreden von Dr. Piderit, vyd. Freybe 1877, VI. 169—172 a 275 až 278. Das Studium und die Privatlectüre, von J. Krier 1880, VIII. 151—155.

Vodička Theodor. Něco o českém pořádku slov ve větách III. 256 až 273. Ruskočeský slovník, od J. Ranka 1874, II. 61—75.

